។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ខុទ្ទកនិកាយេ

ថេរគាថា-អដ្ឋកថា

(បឋមោ ភាគោ)

គន្ថារម្ភកថា

មហាការុណិកំ **នាថំ**, ញេយ្យសាគរបារគុំ;
វន្ទេ និបុណគម្ភីរ-វិចិត្រនយទេសនំ។

វិជ្ជាចរណសម្បន្នា, យេន និយ្យន្តិ លោកតោ;
វន្ទេ តមុត្តមំ **ធម្មំ**, សម្មាសម្ពុទ្ធបូជិតំ។

សីលាទិគុណសម្បន្នោ, ឋិតោ មគ្គផលេសុ យោ;
វន្ទេ **អរិយសង្ឃំ** តំ, បុញ្ញក្ខេត្តំ អនុត្តរំ។

វន្ទនាជនិតំ បុញ្ញំ, ឥតិ យំ រតនត្តយេ;
ហតន្តរាយោ សព្វត្ថ, ហុត្វាហំ តស្ស តេជសា។

យា តា សុភូតិអាទីហិ, កតកិច្ចេហិ តាទិហិ;
ថេរេហិ ភាសិតា គាថា, ថេរីហិ ច និរាមិសា។

ឧទាននាទវិធិនា, គម្ភីរា និបុណា សុភា;
សុញ្ញតាបដិសំយុត្តា, អរិយធម្មប្បកាសិកា។

ថេរគាថាតិ នាមេន, **ថេរីគាថា**តិ តាទិនោ;
យា ខុទ្ទកនិកាយម្ហិ, សង្គាយឹសុ មហេសយោ។

តាសំ គម្ភីរញាណេហិ, ឱគាហេតព្ពភាវតោ;
កិញ្ចាបិ ទុក្ករា កាតុំ, **អត្ថសំវណ្ណនា** មយា។

សហសំវណ្ណនំ យស្មា, ធរតេ សត្ថុ សាសនំ;
បុព្ពាចរិយសីហានំ, តិដ្ឋតេវ វិនិច្ឆយោ។

តស្មា តំ អវលម្ពិត្វា, ឱគាហេត្វាន បញ្ចបិ;
និកាយេ ឧបនិស្សាយ, បោរាណដ្ឋកថានយំ។

សុវិសុទ្ធំ អសំកិណ្ណំ, និបុណត្ថវិនិច្ឆយំ;
មហាវិហារវាសីនំ, សមយំ អវិលោមយំ។

យាសំ អត្ថោ ទុវិញ្ញេយ្យោ, អនុបុព្ពិកថំ វិនា;
តាសំ តញ្ច វិភាវេន្តោ, ទីបយន្តោ វិនិច្ឆយំ។

យថាពលំ ករិស្សាមិ, អត្ថសំវណ្ណនំ សុភំ;
សក្កច្ចំ ថេរគាថានំ, ថេរីគាថានមេវ ច។

ឥតិ អាកង្ខមានស្ស, សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតី;
តទត្ថំ វិភជន្តស្ស, និសាមយថ សាធវោតិ។

កា បនេតា **ថេរគាថា ថេរីគាថា** ច, កថញ្ច បវត្តាតិ, កាមញ្ចាយមត្ថោ គាថាសុ វុត្តោយេវ បាកដករណត្ថំ បន បុនបិ វុច្ចតេ – តត្ថ ថេរគាថា តាវ សុភូតិត្ថេរាទីហិ ភាសិតា។ យា ហិ តេ អត្តនា យថាធិគតំ មគ្គផលសុខំ បច្ចវេក្ខិត្វា កាចិ ឧទានវសេន, កាចិ អត្តនោ សមាបត្តិវិហារបច្ចវេក្ខណវសេន, កាចិ បុច្ឆាវសេន, កាចិ បរិនិព្ពានសមយេ សាសនស្ស និយ្យានិកភាវវិភាវនវសេន អភាសិសុ, តា សព្វា សង្គីតិកាលេ ឯកជ្ឈំ កត្វា “ថេរគាថា”ឥច្ចេវ ធម្មសង្គាហកេហិ សង្គីតា។ ថេរីគាថា បន ថេរិយោ ឧទ្ទិស្ស ទេសិតា។

តា បន វិនយបិដកំ, សុត្តន្តបិដកំ អភិធម្មបិដកន្តិ តីសុ បិដកេសុ សុត្តន្តបិដកបរិយាបន្នា។ ទីឃនិកាយោ, មជ្ឈិមនិកាយោ, សំយុត្តនិកាយោ, អង្គុត្តរនិកាយោ, ខុទ្ទកនិកាយោតិ បញ្ចសុ និកាយេសុ ខុទ្ទកនិកាយបរិយាបន្នា, សុត្តំ, គេយ្យំ, វេយ្យាករណំ, គាថា, ឧទានំ, ឥតិវុត្តកំ , ជាតកំ, អព្ភុតធម្មំ, វេទល្លន្តិ នវសុ សាសនង្គេសុ គាថង្គសង្គហំ គតា។

“ទ្វាសីតិ ពុទ្ធតោ គណ្ហិំ, ទ្វេសហស្សានិ ភិក្ខុតោ;
ចតុរាសីតិសហស្សានិ, យេ មេ ធម្មា បវត្តិនោ”តិ។

ឯវំ ធម្មភណ្ឌាគារិកេន បដិញ្ញាតេសុ ចតុរាសីតិយា ធម្មក្ខន្ធសហស្សេសុ កតិបយធម្មក្ខន្ធសង្គហំ គតា។

តត្ថ ថេរគាថា តាវ និបាតតោ ឯកនិបាតោ ឯកុត្តរវសេន យាវ ចុទ្ទសនិបាតាតិ ចុទ្ទសនិបាតោ សោឡសនិបាតោ វីសតិនិបាតោ តីសនិបាតោ ចត្តាលីសនិបាតោ បញ្ញាសនិបាតោ សដ្ឋិនិបាតោ សត្តតិនិបាតោតិ ឯកវីសតិនិបាតសង្គហា។ និបាតនំ និក្ខិបនន្តិ និបាតោ។ ឯកោ ឯកេកោ គាថានំ និបាតោ និក្ខេបោ ឯត្ថាតិ ឯកនិបាតោ។ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ ឯកនិបាតេ ទ្វាទស វគ្គា។ ឯកេកស្មិំ វគ្គេ ទស ទស កត្វា វីសុត្តរសតំ ថេរា, តត្តិកា ឯវ គាថា។ វុត្តញ្ហិ –

“វីសុត្តរសតំ ថេរា, កតកិច្ចា អនាសវា;
ឯកកម្ហិ និបាតម្ហិ, សុសង្គីតា មហេសិភី”តិ។

ទុកនិបាតេ ឯកូនបញ្ញាស ថេរា, អដ្ឋនវុតិ គាថា; តិកនិបាតេ សោឡស ថេរា, អដ្ឋចត្តាលីស គាថា; ចតុក្កនិបាតេ តេរស ថេរា, ទ្វេបញ្ញាស គាថា; បញ្ចកនិបាតេ ទ្វាទស ថេរា, សដ្ឋិ គាថា; ឆក្កនិបាតេ ចុទ្ទស ថេរា, ចតុរាសីតិ គាថា; សត្តកនិបាតេ បញ្ច ថេរា, បញ្ចតីស គាថា; អដ្ឋកនិបាតេ តយោ ថេរា, ចតុវីសតិ គាថា; នវកនិបាតេ ឯកោ ថេរោ, នវ គាថា; ទសនិបាតេ សត្ត ថេរា, សត្តតិ គាថា; ឯកាទសនិបាតេ ឯកោ ថេរោ, ឯកាទស គាថា; ទ្វាទសនិបាតេ ទ្វេ ថេរា, ចតុវីសតិ គាថា; តេរសនិបាតេ ឯកោ ថេរោ, តេរស គាថា; ចុទ្ទសនិបាតេ ទ្វេ ថេរា, អដ្ឋវីសតិ គាថា; បន្នរសនិបាតោ នត្ថិ, សោឡសនិបាតេ ទ្វេ ថេរា, ទ្វត្តីស គាថា; វីសតិនិបាតេ ទស ថេរា, បញ្ចចត្តាលីសាធិកានិ ទ្វេ គាថាសតានិ; តីសនិបាតេ តយោ ថេរា, សតំ បញ្ច ច គាថា; ចត្តាលីសនិបាតេ ឯកោ ថេរោ, ទ្វេចត្តាលីស គាថា; បញ្ញាសនិបាតេ ឯកោ ថេរោ, បញ្ចបញ្ញាស គាថា; សដ្ឋិនិបាតេ ឯកោ ថេរោ, អដ្ឋសដ្ឋិ គាថា; សត្តតិនិបាតេ ឯកោ ថេរោ, ឯកសត្តតិ គាថា។ សម្បិណ្ឌេត្វា បន ទ្វេសតានិ ចតុសដ្ឋិ ច ថេរា, សហស្សំ តីណិ សតានិ សដ្ឋិ ច គាថាតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“សហស្សំ ហោន្តិ តា គាថា, តីណិ សដ្ឋិ សតានិ ច;
ថេរា ច ទ្វេ សតា សដ្ឋិ, ចត្តារោ ច បកាសិតា”តិ។

ថេរីគាថា បន ឯកនិបាតោ ឯកុត្តរវសេន យាវ នវនិបាតាតិ នវនិបាតោ ឯកាទសនិបាតោ, ទ្វាទសនិបាតោ, សោឡសនិបាតោ, វីសតិនិបាតោ, តីសនិបាតោ, ចត្តាលីសនិបាតោ, មហានិបាតោតិ សោឡសនិបាតសង្គហា។ តត្ថ ឯកនិបាតេ អដ្ឋារស ថេរិយោ, អដ្ឋារសេវ គាថា; ទុកនិបាតេ ទស ថេរិយោ, វីសតិ គាថា; តិកនិបាតេ អដ្ឋ ថេរិយោ, ចតុវីសតិ គាថា; ចតុក្កនិបាតេ ឯកា ថេរី, ចតស្សោ គាថា; បញ្ចកនិបាតេ ទ្វាទស ថេរិយោ សដ្ឋិ គាថា; ឆក្កនិបាតេ អដ្ឋ ថេរិយោ អដ្ឋចត្តាលីស គាថា; សត្តនិបាតេ តិស្សោ ថេរិយោ, ឯកវីសតិ គាថា; អដ្ឋ និបាតតោ បដ្ឋាយ យាវ សោឡសនិបាតា ឯកេកា ថេរិយោ តំតំនិបាតបរិមាណា គាថា; វីសតិនិបាតេ បញ្ច ថេរិយោ, អដ្ឋារសសតគាថា; តីសនិបាតេ ឯកា ថេរី, ចតុត្តីស គាថា; ចត្តាលីសនិបាតេ ឯកា

ថេរិ, អដ្ឋចត្តាលិស គាថា; មហានិបាតេបិ ឯកា ថេរិ, បញ្ចសត្តតិ គាថា។ ឯវមេត្ថ និបាតានំ គាថាវគ្គានំ គាថានញ្ច បរិមាណំ វេទិតព្ពំ។

និទានគាថាវណ្ណនា

ឯវំ បរិច្ឆិន្នបរិមាណាសុ បនេតាសុ ថេរគាថា អាទិ។ តត្ថាបិ –

> “សីហានំវ នទន្តានំ, ទាឋីនំ គិរិគព្ភរេ;
> សុណាថ ភាវិតត្តានំ, គាថា អត្តូបនាយិកា”តិ។

អយំ បឋមមហាសង្គីតិកាលេ អាយស្មតា អានន្ទេន តេសំ ថេរានំ ថោមនត្ថំ ភាសិតា គាថា អាទិ។ តត្ថ **សីហានន្តិ** សីហសទ្ទោ “សីហោ, ភិក្ខវេ, មិគរាជា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៣៣) មិគរាជេ អាគតោ។ “អថ ខោ សីហោ សេនាបតិ យេន ភគវា តេនុបសង្កមី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៣៤) បណ្ណត្តិយំ។ “សីហោតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តថាគតស្សេតំ អធិវចនំ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្សា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៩៩; ១០.២១) តថាគតេ។ តត្ថ យថា តថាគតេ សទិសកប្បនាយ អាគតោ, ឯវំ ឥធាបិ សទិសកប្បនាវសេនេវ វេទិតព្ពោ, តស្មា **សីហានំវាតិ** សីហានំ ឥវ។ សន្ធិវសេន សរលោបោ “ឯវំស តេ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២២) វិយ។ តត្ថ **ឥវាតិ** និបាតបទំ។ **សុណាថាតិ** អាខ្យាតបទំ។ ឥតរានិ នាមបទានិ។ **សីហានំវាតិ** ច សម្ពន្ធេ សាមិវចនំ។ កាមញ្ចេត្ថ សម្ពន្ធី សរូបតោ ន វុត្តោ, អត្ថតោ បន វុត្តោវ ហោតិ។ យថា ហិ “ឱដ្ឋស្សេវ មុខំ ឯតស្សា”តិ វុត្តេ ឱដ្ឋស្ស មុខំ វិយ មុខំ ឯតស្សាតិ អយមត្ថោ វុត្តោ ឯវ ហោតិ, ឯវមិធាបិ “សីហានំវា”តិ វុត្តេ សីហានំ នាទោ វិយាតិ អយមត្ថោ វុត្តោ ឯវ ហោតិ។ តត្ថ មុខសទ្ទសន្និធានំ ហោតីតិ ចេ, ឥធាបិ “នទន្តាន”ន្តិ បទសន្និធានតោ, តស្មា **សីហានំវាតិ** និទស្សនវចនំ។ **នទន្តានន្តិ** តស្ស និទស្សិតព្ពេន សម្ពន្ធទស្សនំ។ **ទាឋីនន្តិ** តព្វិសេសនំ។ **គិរិគព្ភរេតិ** តស្ស បវត្តិដ្ឋានទស្សនំ។ **សុណាថាតិ** សវនេ និយោជនំ។ **ភាវិតត្តានន្តិ** សោតព្ពស្ស បភវទស្សនំ។ **គាថាតិ** សោតព្ពវត្ថុទស្សនំ។ **អត្តូបនាយិកាតិ** តព្វិសេសនំ។ កាមញ្ចេត្ថ “សីហានំ នទន្តានំ ទាឋីន”ន្តិ បុល្លិង្គវសេន អាគតំ, លិង្គំ បន បរិវត្តេត្វា “សីហីន”ន្តិអាទិនា ឥត្ថិលិង្គវសេនាបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯកសេសវសេន វា សីហា ច សីហិយោ ច សីហា, តេសំ សីហានន្តិអាទិនា សាធារណា ហេតា តិស្សោ និទានគាថា ថេរគាថានំ ថេរីគាថានញ្ចាតិ។

តត្ថ សហនតោ ហននតោ ច សីហោ។ យថា ហិ សីហស្ស មិគរញ្ញោ ពលវិសេសយោគតោ សរភមិគមត្តវរវារណាទិតោបិ បរិស្សយោ នាម នត្ថិ, វាតាតបាទិបរិស្សយម្បិ សោ សហតិយេវ, គោចរាយ បក្កមន្តោបិ តេជុស្សទតាយ មត្តគន្ធហត្ថិវនមហីសាទិកេ សមាគន្ត្វា អភីរូ អឆម្ភី អភិភវតិ, អភិភវន្តោ ច តេ អញ្ញទត្ថុ ហន្ត្វា តត្ថ មុទុមំសានិ ភក្ខយិត្វា សុខេនេវ វិហរតិ, ឯវមេតេបិ មហាថេរា អរិយពលវិសេសយោគេន សព្ពេសម្បិ បរិស្សយានំ សហនតោ, រាគាទិសំកិលេសពលស្ស អភិភវិត្វា ហននតោ បជហនតោ តេជុស្សទភាវេន កុតោចិបិ អភីរូ អឆម្ភី ឈានាទិសុខេន វិហរន្តីតិ សហនតោ ហននតោ ច សីហា វិយាតិ សីហា។ សទ្ទត្ថតោ បន យថា កន្តនត្ថេន អាទិអន្តវិបល្លាសតោ តក្កំ វុច្ចតិ, ឯវំ ហីសនដ្ឋេន សីហោ វេទិតព្ពោ។ តថា សហនដ្ឋេន។ បិសោទរាទិបក្ខេបេន និរុត្តិនយេន បន វុច្ចមានេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។

អថ វា យថា មិគរាជា កេសរសីហោ អត្តនោ តេជុស្សទតាយ ឯកចារី វិហរតិ, ន កញ្ចិ សហាយំ បច្ចាសីសតិ, ឯវមេតេបិ តេជុស្សទតាយ វិវេកាភិរតិយា ច ឯកចារិនោតិ ឯកចរិយដ្ឋេនបិ សីហា វិយាតិ សីហា, តេនាហ – ភគវា “សីហំវេកចរំ នាគ”ន្តិ (សំ. និ. ១.៣០; សុ. និ. ១៦៨)។

អថ វា អសន្តាសនជវបរក្កមាទិវិសេសយោគតោ សីហា វិយាតិ សីហា, ឯតេ មហាថេរា។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា –

> “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, អសនិយា ផលន្តិយា ន សន្តសន្តិ, កតមេ ទ្វេ? ភិក្ខុ ច ខីណាសវោ សីហោ ច មិគរាជា”តិ (អ. និ. ២.៦០)។

ជវោបិ សីហស្ស អញ្ញេហិ អសាធារណោ, តថា បរក្កមោ។ តថា ហិ សោ ឧសភសតម្បិ លង្ឃិត្វា វនមហីសាទីសុ និបតតិ, បោតកោបិ សមានោ បភិន្នមទានម្បិ មត្តវរវារណានំ បដិមានំ ភិន្ទិត្វា ទន្តកឡីរំ ខាទតិ។ ឯតេសំ បន អរិយមគ្គជវោ ឥទ្ធិជវោ ច អញ្ញេហិ អសាធារណោ, សម្មប្បធានបរក្កមោ ច និរតិសយោ។ តស្មា **សីហានំវាតិ** សីហសទិសានំ វិយ។ សីហស្ស ចេត្ថ ហីនូបមតា ទដ្ឋព្ពា, អច្ចន្តវិសិដ្ឋស្ស សហនាទិអត្ថស្ស ថេរេស្វេវ លព្ភនតោ។

នទន្តានន្តិ គជ្ជន្តានំ។ គោចរបរក្កមតុដ្ឋិវេលាទីសុ ហិ យថា សីហា អត្តនោ អាសយតោ និក្ខមិត្វា វិជម្ភិត្វា សីហនាទំ អភីតនាទំ នទន្តិ, ឯវំ ឯតេបិ វិសយជ្ឈត្តបច្ចវេក្ខណឧទានាទិកាលេសុ ឥមំ អភីតនាទំ នទីសុ។ តេន វុត្តំ – “សីហានំវ នទន្តាន”ន្តិ។ **ទាឋីនន្តិ** ទាឋាវន្តានំ។ បសដ្ឋទាឋីនំ, អតិសយទាឋានន្តិ វា អត្ថោ។ យថា ហិ សីហា អតិវិយ ទឡ្ហានំ តិក្ខានញ្ច ចតុន្នំ ទាឋានំ ពលេន បដិបក្ខំ អភិភវិត្វា អត្តនោ មនោរថំ មត្ថកំ បូរេន្តិ, ឯវមេតេបិ ចតុន្នំ អរិយមគ្គទាឋានំ ពលេន អនាទិមតិ សំសារេ អនភិភូតបុព្ពបដិបក្ខំ អភិភវិត្វា អត្តនោ មនោរថំ មត្ថកំ បាបេសុំ។ ឥធាបិ ទាឋា វិយាតិ ទាឋាតិ សទិសកប្បនាវសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

គិរិគព្ភរេតិ បព្ពតគុហាយំ, សមីបត្ថេ ភុម្មវចនំ។ “គិរិគព្ហរេ”តិ កេចិ បឋន្តិ។ បព្ពតេសុ វនគហនេ វនសណ្ឌេតិ អត្ថោ។ ឥទំ បន នេសំ វិវេកវសន្ដាដ្ឋានទស្សនញ្ចេវ សីហនាទស្ស យោគ្យភូមិទស្សនញ្ច។ នទន្តានំ គិរិគព្ភរេតិ យោជនា។ យថា ហិ សីហា យេភុយ្យេន គិរិគព្ភរេ អញ្ញេហិ ទុរាសទតាយ ជនវិវិត្តេ វសន្តា អត្តនោ ទស្សនេន ឧប្បជ្ជនកស្ស ខុទ្ទកមិគសន្តាសស្ស បរិហរណត្ថំ គោចរគមនេ សីហនាទំ នទន្តិ, ឯវមេតេបិ អញ្ញេហិ ទុរាសទគិរិគព្ភរសទិសេវ សុញ្ញាគារេវសន្តា គុណេហិ ខុទ្ទកានំ បុថុជ្ជនានំ តណ្ហាទិដ្ឋិបរិត្តាសបរិវជ្ជនត្ថំ វក្ខមានគាថាសង្ខាតំ អភីតនាទំ នទីសុ។ តេន វុត្តំ “សីហានំវ នទន្តានំ, ទាឋីនំ គិរិគព្ភរេ”តិ។

សុណាថាតិ សវនាណត្តិកវចនំ, តេន វក្ខមានានំ គាថានំ សន្និបតិតាយ បរិសាយ សោតុកាមតំ ឧប្បាទេន្តោ សវនេ អាទរំ ជនេតិ, ឧស្សាហំ សមុដ្ឋាបេន្តោ គារវំ ពហុមានញ្ច ឧបដ្ឋបេតិ។ អថ វា “សីហាន”ន្តិអាទីនំ បទានំ សទិសកប្បនាយ វិនា មុខ្យវសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តស្មា ទឡ្ហតិក្ខភាវេន បសដ្ឋាតិសយទាឋតាយ ទាឋីនំ គិរិគព្ភរេ នទន្តានំ សីហគជ្ជិតំ គជ្ជន្តានំ សីហានំ មិគរាជូនំ វិយ តេសំ អភីតនាទសទិសា គាថា សុណាថាតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – “យថា សីហានំ នទន្តានំ សីហានំ មិគរាជូនំ កុតោចិបិ ភយាភាវតោ សោ អភីតនាទោ ឥតរញ្ញមិគសន្តាសករោ, ឯវំ ភាវិតត្តានំ អប្បមត្តានំ ថេរានំ សីហនាទសទិសិយោ សព្ពសោ ភយហេតូនំ សុប្បហីនត្តា អភីតនាទភូតា, បមត្តជនសន្តាសករា គាថា សុណាថា”តិ។

ភាវិតត្តានន្តិ ភាវិតចិត្តានំ។ ចិត្តញ្ហិ “អត្តា ហិ កិរ ទុទ្ទមោ (ធ. ប. ១៥៩) យោ វេ ឋិតត្តោ តសរំវ ឧជ្ជូ”តិ (សុ. និ. ២១៧) ច “អត្តសម្មាបណិធី”តិ (ខុ. បា. ៥.៤; សុ. និ. ២៦៣) ច ឯវមាទីសុ អត្តាតិ វុច្ចតិ, តស្មា អធិចិត្តានុយោគេន សមថវិបស្សនាភិវឌ្ឍិតចិត្តានំ សមថវិបស្សនាភាវនាមត្ថកំ បាបេត្វា ឋិតានន្តិ អត្ថោ។ អថ វា **ភាវិតត្តាន**ន្តិ ភាវិតសភាវានំ, សភាវភូតសីលាទិភាវិតានន្តិ អត្ថោ។ គីយតីតិ **គាថា**, អនុដ្ឋុភាទិវសេន ឥសីហិ បវត្តិតំ ចតុប្បទំ ឆប្បទំ វា វចនំ។ អញ្ញេសម្បិ តំសទិសតាយ តថា វុច្ចន្តិ។ អត្តត្ថាទិភេទេ អត្ថេ ឧបនេន្តិ តេសុ វា ឧបនិយ្យន្តីតិ **អត្ថូបនាយិកា**។

អថ វា **ភាវិតត្តាន**ន្តិ ភាវិតត្តាភាវានំ, អត្តភាវោ ហិ អាហិតោ អហំ មានោ ឯត្ថាតិ “អត្តា”តិ វុច្ចតិ, សោ ច តេហិ អប្បមាទភាវនាយ អនវជ្ជភាវនាយ ភាវិតោ សម្មទេវ គុណគន្ធំ គាហាបិតោ។ តេន តេសំ កាយភាវនា សីលភាវនា ចិត្តភាវនា បញ្ញាភាវនាតិ ចតុន្នម្បិ ភាវនានំ បរិបុណ្ណភាវំ ទស្សេតិ។ “ភាវនា”តិ ច សម្ពោធិបដិបទា ឥធាធិប្បេតា។ យាយំ សច្ចសម្ពោធិ អត្ថិ, សា ទុវិធា អភិសមយតោ តទត្ថតោ ច។ សម្ពោធិ បន តិវិធា សម្មាសម្ពោធិ បច្ចេកសម្ពោធិ សាវកសម្ពោធីតិ។ តត្ថ សម្មា សាមំ សព្ពធម្មានំ ពុជ្ឈនតោ ពោធនតោ ច សម្មាសម្ពោធិ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានំ មគ្គញាណំ មគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ “សម្មាសម្ពោធី”តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ –

> “ពុទ្ធោតិ យោ សោ ភគវា សយម្ភូ អនាចរិយកោ បុព្ពេ អននុស្សុតេសុ ធម្មេសុ សាមំ សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈិ, តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ ពលេសុ ច វសីភាវ”ន្តិ (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេស ៩៧; បដិ. ម. ១.១៦១)។

ពោធនេយ្យពោធនត្ថោ ហិ ពលេសុ វសីភាវោ។ បច្ចេកំ សយមេវ ពោធីតិ បច្ចេកសម្ពោធិ, អននុពុទ្ធោ សយម្ភូញាណេន សច្ចាភិសមយោតិ អត្ថោ។ សម្មាសម្ពុទ្ធានញ្ហិ សយម្ភូញាណតាយ សយមេវ បវត្តមានោបិ សច្ចាភិសមយោ សានុពុទ្ធោ អបរិមាណានំ សត្តានំ សច្ចាភិសមយស្ស ហេតុភាវតោ។ ឥមេសំ បន សោ ឯកស្សាបិ សត្តស្ស សច្ចាភិសមយហេតុ ន ហោតិ។ សត្ថុ ធម្មទេសនាយ សវនន្តេ ជាតាតិ សាវកា។ សាវកានំ សច្ចាភិសមយោ សាវកសម្ពោធិ។ តិវិធាបេសា តិណ្ណំ ពោធិសត្តានំ យថាសកំ អាគមនីយបដិបទាយ មត្ថកប្បត្តិយា សតិបដ្ឋានាទីនំ សត្តតឹសាយ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ ភាវនាបារិបូរីតិ វេទិតព្ពា ឥតរាភិសមយានំ តទវិនាភាវតោ។ ន ហិ សច្ឆិកិរិយាភិសមយេន វិនា ភាវនាភិសមយោ សម្ភវតិ, សតិ ច ភាវនាភិសមយេ បហានាភិសមយោ បរិញ្ញាភិសមយោ ច សិទ្ធោយេវ ហោតីតិ។

យទា ហិ មហាពោធិសត្តោ បរិបូរិតពោធិសម្ភារោ ចរិមភវេ កតបុព្ពកិច្ចោ ពោធិមណ្ឌំ អារុយ្ហ – “ន តាវិមំ បល្លង្កំ ភិន្ទិស្សាមិ, យាវ ន មេ អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុច្ចិស្សតី”តិ បដិញ្ញំ កត្វា អបរាជិតបល្លង្កេ និសិន្នោ អសម្បត្តាយ ឯវ សញ្ញាវេលាយ មារពលំ វិធមិត្វា បុរិមយាមេ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន អនេកាការវោការេ បុព្ពេ និវុត្ថក្ខន្ធេ អនុស្សរិត្វា មជ្ឈិមយាមេ ទិព្ពចក្ខុវិសោធនេន ចុតូបបាតញាណអនាគតំសញាណានិ អធិគន្ត្វា បច្ឆិមយាមេ “កិច្ឆំ វតាយំ លោកោ អាបន្នោ ជាយតិ ច ជីយតិ ច មីយតិ ច ចវតិ ច ឧបបជ្ជតិ ច, អថ ច បនិមស្ស ទុក្ខស្ស និស្សរណំ នប្បជានាតិ ជរាមរណស្សា”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៥៧) ជរាមរណតោ បដ្ឋាយ បដិច្ចសមុប្បាទមុខេន វិបស្សនំ អភិនិវិសិត្វា មហាគហនំ ឆិន្ទិតុំ និសទសិលាយំ ផរសុំ និសេន្តោ វិយ កិលេសគហនំ ឆិន្ទិតុំ លោកនាថោ ញាណផរសុំ តេជេន្តោ ពុទ្ធភាវាយ ហេតុសម្បត្តិយា បរិបាកំ គតត្តា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាធិគមាយ វិបស្សនំ គព្ភំ គណ្ហាបេន្តោ អន្តរន្តរា នានាសមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិត្វា យថាវវត្ថាបិតេ នាមរូបេ តិលក្ខណំ អារោបេត្វា អនុបទធម្មវិបស្សនាវសេន អនេកាការវោការសង្ខារេ សម្មសន្តោ ឆត្តឹសកោដិសតសហស្សមុខេន សម្មសនវារំ វិត្ថារេត្វា តត្ថ មហាវជិរញាណសង្ខាតេ វិបស្សនាញាណេ តិក្ខេ សូរេ បសន្នេ វុដ្ឋានគាមិនិភាវេន បវត្តមានេ យទា តំ មគ្គេន ឃដេតិ, តទា មគ្គបដិបាដិយា ទិយឌ្ឍកិលេសសហស្សំ ខេបេន្តោ អគ្គមគ្គក្ខណេ សម្មាសម្ពោធឹ អធិគច្ឆតិ នាម, អគ្គផលក្ខណតោ បដ្ឋាយ អធិគតោ នាម។ សម្មាសម្ពុទ្ធភាវតោ ទសពលចតុវេសារជ្ជាទយោបិ តស្ស តទា ហត្ថគតាយេវ ហោន្តីតិ អយំ តាវ អភិសមយតោ សម្មាសម្ពោធិបដិបទា។ តទត្ថតោ បន មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ យាវ តុសិតភវនេ និព្ពត្តិ, ឯត្ថន្តរេ បវត្តំ ពោធិសម្ភារសម្ភរណំ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ សព្ពាការសម្បន្នំ ចរិយាបិដកវណ្ណនាយំ វិត្ថារតោ វុត្តមេវាតិ តត្ថ វុត្តនយេនេវ គហេតព្ពំ។

បច្ចេកពោធិសត្តាបិ បច្ចេកពោធិយា កតាភិនីហារា អនុបុព្ពេន សម្ភតបច្ចេកសម្ពោធិសម្ភារា តាទិសេ កាលេ ចរិមត្តភាវេ ឋិតា ញាណស្ស បរិបាកគតភាវេន ឧបដ្ឋិតំ សំវេគនិមិត្តំ គហេត្វា សវិសេសំ ភវាទីសុ អាទីនវំ ទិស្វា សយម្ភូញាណេន បវត្តិ បវត្តិហេតុំ និវត្តិ និវត្តិហេតុញ្ច បរិច្ឆិន្ទិត្វា “សោ ‘តទំ ទុក្ខ’ន្តិ យោនិសោ មនសិ ករោតី”តិអាទិនា អាគតនយេន ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ បរិព្រូហេន្តា អត្តនោ អភិនីហារានុរូបំ សង្ខារេ បរិមទ្ទន្តា អនុក្កមេន វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អគ្គមគ្គំ អធិគច្ឆន្តា បច្ចេកសម្ពោធឹ អភិសម្ពុជ្ឈន្តិ នាម, អគ្គផលក្ខណតោ បដ្ឋាយ បច្ចេកសម្ពុទ្ធា នាម ហុត្វា សទេវកស្ស លោកស្ស អគ្គទក្ខិណេយ្យា ហោន្តិ។

សាវកា បន សត្ថុ សព្រហ្មចារិនោ វា ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានកថំ សុត្វា តស្មឹយេវ ខណេ កាលន្តរេ វា តជ្ជំ បដិបត្តឹ អនុតិដ្ឋន្តា ឃដេន្តា វាយមន្តា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា, យទិ វា បដិបទាយ វឌ្ឍន្តិយា, សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តា អត្តនោ អភិនីហារានុរូបសិទ្ធិអគ្គសាវកភូមិយា វា កេវលំ វា អគ្គមគ្គក្ខណេ សាវកសម្ពោធឹ អធិគច្ឆន្តិ នាម។ តតោ បរំ សាវកពុទ្ធា នាម ហោន្តិ សទេវកេ លោកេ អគ្គទក្ខិណេយ្យា។ ឯវំ តាវ អភិសមយតោ បច្ចេកសម្ពោធិ សាវកសម្ពោធិ ច វេទិតព្ពា។

តទត្ថតោ បន យថា មហាពោធិសត្តានំ ហេដ្ឋិមបរិច្ឆេទេន ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បានំ សតសហស្សញ្ច ពោធិសម្ភារសម្ភរណំ ឥច្ឆិតព្ពំ មជ្ឈិមបរិច្ឆេទេន អដ្ឋ អសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បានំ សតសហស្សញ្ច, ឧបរិមបរិច្ឆេទេន សោឡស អសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បានំ សតសហស្សញ្ច ឯតេ ច ភេទា បញ្ញាធិកសទ្ធាធិកវីរិយាធិកវសេន វេទិតព្ពា។ បញ្ញាធិកានញ្ហិ សទ្ធា មន្ទា ហោតិ បញ្ញា តិក្ខា, តតោ ច ឧបាយកោសល្លស្ស វិសទនិបុណភាវេន នចិរស្សេវ បារមិយោ បារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។ សទ្ធាធិកានំ បញ្ញា មជ្ឈិមា ហោតីតិ តេសំ នាតិសីឃំ នាតិសណិកំ បារមិយោ បារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។ វីរិយាធិកានំ បន បញ្ញា មន្ទា ហោតីតិ តេសំ ចិរេនេវ បារមិយោ បារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។ ន ឯវំ បច្ចេកពោធិសត្តានំ។ តេសញ្ហិ សតិបិ បញ្ញាធិកភាវេ ទ្វេ អសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បានំ សតសហស្សញ្ច ពោធិសម្ភារសម្ភរណំ ឥច្ឆិតព្ពំ, ន តតោ ឱរំ។ សទ្ធាធិកវីរិយាធិកាបិ វុត្តបរិច្ឆេទតោ បរំ កតិបយេ ឯវ កប្បេ អតិក្កមិត្វា បច្ចេកសម្ពោធឹ អភិសម្ពុជ្ឈន្តិ, ន តតិយំ អសង្ខ្យេយ្យន្តិ។ សាវកពោធិសត្តានំ បន យេសំ អគ្គសាវកភាវាយ អភិនីហារោ, តេសំ ឯកំ អសង្ខ្យេយ្យំ កប្បានំ សតសហស្សញ្ច សម្ភារសម្ភរណំ ឥច្ឆិតព្ពំ។ យេសំ មហាសាវកភាវាយ, តេសំ កប្បានំ សតសហស្សមេវ, តថា ពុទ្ធស្ស មាតាបិតូនំ ឧបដ្ឋាកស្ស បុត្តស្ស ច។ តត្ថ យថា –

“មនុស្សត្តំ លិង្គសម្បត្តិ, ហេតុ សត្ថារទស្សនំ;
បព្ពជ្ជា គុណសម្បត្តិ, អធិការោ ច ឆន្ទតា;
អដ្ឋធម្មសមោធានា, អភិនីហារោ សមិជ្ឈតី”តិ។ (ពុ. វំ. ២.៥៩) –

ឯវំ វុត្តេ អដ្ឋ ធម្មេ សមោធានេត្វា កតបណិធានានំ មហាពោធិសត្តានំ មហាភិនីហារតោ បភុតិ សវិសេសំ ទានាទីសុ យុត្តប្បយុត្តានំ ទិវសេ ទិវសេ វេស្សន្តរទានសទិសំ មហាទានំ ទេន្តានំ តទនុរូបសីលាទិកេ

សព្ពបារមិធម្មេ អាចិនន្តានម្បិ យថាវុត្តកាលបរិច្ឆេទំ អសម្បត្វា អន្តរា ឯវ ពុទ្ធភាវប្បត្តិ នាម នត្ថិ។ កស្មា? ញាណស្ស អបរិបច្ចនតោ។ បរិច្ឆិន្នកាលេ និប្ផាទិតំ វិយ ហិ សស្សំ ពុទ្ធញាណំ យថាបរិច្ឆិន្នកាលវសេនេវ វុឌ្ឍិំ វិរុឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបជ្ជន្តំ គព្ភំ គណ្ហន្តំ បរិបាកំ គច្ឆតីតិ ឯវំ –

"មនុស្សត្តំ លិង្គសម្បត្តិ, ហេតុ សត្ថារទស្សនំ;
អធិការោ ឆន្ទតា ឯតេ, អភិនីហារការណា"តិ។ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.ខគ្គវិសាណសុត្តវណ្ណនា) –

ឥមេ បញ្ច ធម្មេ សមោធានេត្វា កតាភិនីហារានំ បច្ចេកពោធិសត្តានំ "អធិការោ ឆន្ទតា"តិ ទ្វង្គសមន្នាគតាយ បត្ថនាយ វសេន កតបណិធានានំ សាវកពោធិសត្តានញ្ច តត្ថ តត្ថ វុត្តកាលបរិច្ឆេទំ អសម្បត្វា អន្តរា ឯវ បច្ចេកសម្ពោធិយា យថាវុត្តសាវកសម្ពោធិយា ច អធិគមោ នត្ថិ។ កស្មា? ញាណស្ស អបរិបច្ចនតោ។ ឥមេសម្បិ ហិ យថា មហាពោធិសត្តានំ ទានាទិបារមីហិ បរិព្រូហិតា បញ្ញាបារមី អនុក្កមេន គព្ភំ គណ្ហន្តី បរិបាកំ គច្ឆន្តី ពុទ្ធញាណំ បរិបូរេតិ, ឯវំ ទានាទីហិ បរិព្រូហិតា អនុបុព្ពេន យថារហំ គព្ភំ គណ្ហន្តី បរិបាកំ គច្ឆន្តី បច្ចេកពោធិញាណំ សាវកពោធិញាណញ្ច បរិបូរេតិ។ ទានបរិចយេន ហេតេ តត្ថ តត្ថ ភវេ អលោភជ្ឈាសយតាយ សព្ពត្ថ អសង្គមានសា អនបេក្ខចិត្តា ហុត្វា, សីលបរិចយេន សុសំវុតកាយវាចតាយ សុបរិសុទ្ធកាយវចីកម្មន្តា បរិសុទ្ធាជីវា ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារា ភោជនេ មត្តញ្ញុនោ ហុត្វា ជាគរិយានុយោគេន ចិត្តំ សមាទហន្តិ, ស្វាយំ តេសំ ជាគរិយានុយោគោ គតបច្ចាគតិកវត្តវសេន វេទិតព្ពោ។

ឯវំ បន បដិបជ្ជន្តានំ អធិការសម្បត្តិយា អប្បកសិរេនេវ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បញ្ចាភិញ្ញា ឆឡភិញ្ញា អធិដ្ឋានភូតា បុព្ពភាគវិបស្សនា ច ហត្ថគតាយេវ ហោន្តិ។ វីរិយាទយោ បន តទន្តោគធា ឯវ។ យញ្ហិ បច្ចេកពោធិយា សាវកពោធិយា វា អត្ថាយ ទានាទិបុញ្ញសម្ភារេ អព្ភុស្សហនំ, ឥទំ វីរិយំ។ យំ តទនុបរោធស្ស សហនំ, អយំ ខន្តិ។ យំ ទានសីលាទិសមាទានាវិសំវាទនំ, ឥទំ សច្ចំ។ សព្ពត្ថមេវ អចលសមាធានាធិដ្ឋានំ, ឥទំ អធិដ្ឋានំ ។ យា ទានសីលាទីនំ បវត្តិដ្ឋានភូតេសុ សត្តេសុ ហិតេសិតា, អយំ មេត្តា។ យំ សត្តានំ កតវិប្បការេសុ អជ្ឈុបេក្ខនំ, អយំ ឧបេក្ខាតិ។ ឯវំ ទានសីលភាវនាសុ សីលសមាធិបញ្ញាសុ ច សិជ្ឈមានាសុ វីរិយាទយោ សិទ្ធា ឯវ ហោន្តិ។ សាយេវ បច្ចេកពោធិអត្ថាយ សាវកពោធិអត្ថាយ ច ទានាទិបដិបទា តេសំ ពោធិសត្តានំ សន្តានស្ស ភាវនតោ បរិភាវនតោ ភាវនា នាម។ វិសេសតោ ទានសីលាទីហិ ស្វាភិសង្ខតេ សន្តានេ បវត្តា សមថវិបស្សនា បដិបទា, យតោ តេ ពោធិសត្តា បុព្ពយោគាវចរសមុទាគមសម្បន្នា ហោន្តិ។ តេនាហ ភគវា –

"បញ្ចិមេ, អានន្ទ, អានិសំសា បុព្ពយោគាវចរេ។ កតមេ បញ្ច? ឥធានន្ទ, បុព្ពយោគាវចរោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បដិកច្ច អញ្ញំ អារាធេតិ, នោ ចេ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បដិកច្ច អញ្ញំ អារាធេតិ, អថ មរណកាលេ អញ្ញំ អារាធេតិ, អថ ទេវបុត្តោ សមានោ អញ្ញំ អារាធេតិ, អថ ពុទ្ធានំ សម្មុខីភាវេ ខិប្បាភិញ្ញោ ហោតិ, អថ បច្ឆិមេ កាលេ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ ហោតី"តិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.ខគ្គវិសាណសុត្តវណ្ណនា)។

ឥតិ បុព្ពភាគបដិបទាភូតាយ បារមិតាបរិភាវិតាយ សមថវិបស្សនាភាវនាយ និរោធគាមិនិបដិបទាភូតាយ អភិសមយសង្ខាតាយ មគ្គភាវនាយ ច ភាវិតត្តភាវា ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកា ភាវិតត្តា នាម។ តេសុ ឥធ ពុទ្ធសាវកា អធិប្បេតា។

ឯត្ថ ច "សីហានំវា"តិ ឥមិនា ថេរានំ សីហសមានវុត្តិតាទស្សនេន អត្តនោ បដិបក្ខេហិ អនភិភវនីយតំ, តេ ច អភិភុយ្យ បវត្តិំ ទស្សេតិ។ "សីហានំវ នទន្តានំ…បេ…. គាថា"តិ ឥមិនា ថេរគាថានំ សីហនាទសទិសតាទស្សនេន តាសំ បរវាទេហិ អនភិភវនីយតំ, តេ ច អភិភវិត្វា បវត្តិំ ទស្សេតិ។ "ភាវិតត្តាន"ន្តិ ឥមិនា តទុភយស្ស ការណំ វិភាវេតិ។ ភាវិតត្តភាវេន ថេរា ឥធ សីហសទិសា វុត្តា, តេសញ្ច គាថា សីហនាទសទិសិយោ។ "អត្ថូបនាយិកា"តិ ឥមិនា អភិភវនេ បយោជនំ ទស្សេតិ។ តត្ថ ថេរានំ បដិបក្ខោ នាម សំកិលេសធម្មោ, តទភិភវោ តទង្គវិក្ខម្ភនប្បហានេហិ សទ្ធិំ សមុច្ឆេទប្បហានំ។ តស្មិំ សតិ បដិបស្សទ្ធិប្បហានំ និស្សរណប្បហានញ្ច សិទ្ធមេវ ហោតិ, យតោ តេ ភាវិតត្តាតិ វុច្ចន្តិ។ មគ្គក្ខណេ ហិ អរិយា អប្បមាទភាវនំ ភាវេន្តិ នាម, អគ្គផលក្ខណតោ បដ្ឋាយ ភាវិតត្តា នាមាតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។

តេសុ តទង្គប្បហានេន នេសំ សីលសម្បទា ទស្សិតា, វិក្ខម្ភនប្បហានេន សមាធិសម្បទា, សមុច្ឆេទប្បហានេន បញ្ញាសម្បទា, ឥតរេន តាសំ ផលំ ទស្សិតំ។ សីលេន ច តេសំ បដិបត្តិយា អាទិកល្យាណតា ទស្សិតា, "កោ ចាទិ កុសលានំ ធម្មានំ? សីលញ្ច សុវិសុទ្ធំ" (សំ. និ. ៥.៣៦៩), "សីលេ បតិដ្ឋាយ" (សំ. និ. ១.២៣; វិសុទ្ធិ. ១.១), "សព្ពបាបស្ស អករណ"ន្តិ (ធ. ប. ១៨៣; ទី. និ. ២.៩០) ច វចនតោ សីលំ បដិបត្តិយា អាទិ កល្យាណំវ អវិប្បដិសារាទិគុណាវហត្តា។ សមាធិនា មជ្ឈេកល្យាណតា ទស្សិតា, "ចិត្តំ ភាវយំ", "កុសលស្ស

ឧបសម្បទា”តិ ច វចនតោ សមាធិបដិបត្តិយា មជ្ឈេកល្យាណោវ, ឥទ្ធិវិធាទិគុណាវហត្តា។ បញ្ញាយ បរិយោសានកល្យាណតា ទស្សិតា, “សចិត្តបរិយោទបនំ” (ធ. ប. ១៨៣; ទី. និ. ២.៩០), “បញ្ញំ ភាវយ”ន្តិ (សំ. និ. ១.២៣; វិសុទ្ធិ. ១.១) ច វចនតោ បញ្ញា បដិបត្តិយា បរិយោសានំ, បញ្ញុត្តរតោ កុសលានំ ធម្មានំ សាវ កល្យាណា ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ តាទិភាវាវហត្តា។

“សេលោ យថា ឯកឃនោ, វាតេន ន សមីរតិ; (មហាវ. ២៤៤);
ឯវំ និន្ទាបសំសាសុ, ន សមិញ្ជន្តិ បណ្ឌិតា”តិ។ (ធ. ប. ៨១) –

ហិ វុត្តំ។

តថា សីលសម្បទាយ តេវិជ្ជភាវោ ទស្សិតោ។ សីលសម្បត្តិញ្ហិ និស្សាយ តិស្សោ វិជ្ជា បាបុណន្តិ។ សមាធិសម្បទាយ ឆឡភិញ្ញាភាវោ។ សមាធិសម្បត្តិញ្ហិ និស្សាយ ឆឡភិញ្ញា បាបុណន្តិ។ បញ្ញាសម្បទាយ បភិន្នបដិសម្ភិទាភាវោ។ បញ្ញាសម្បទញ្ហិ និស្សាយ ចតស្សោ បដិសម្ភិទា បាបុណន្តិ។ ឥមិនា តេសំ ថេរានំ កេចិ តេវិជ្ជា, កេចិ ឆឡភិញ្ញា, កេចិ បដិសម្ភិទាបត្តាតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោតិ វេទិតព្ពំ។

តថា សីលសម្បទាយ តេសំ កាមសុខានុយោគសង្ខាតស្ស អន្តស្ស បរិវជ្ជនំ ទស្សេតិ។ សមាធិសម្បទាយ អត្តកិលមថានុយោគសង្ខាតស្ស, បញ្ញាសម្បទាយ មជ្ឈិមាយ បដិបទាយ សេវនំ ទស្សេតិ។ តថា សីលសម្បទាយ តេសំ វីតិក្កមប្បហានំ កិលេសានំ ទស្សេតិ។ សមាធិសម្បទាយ បរិយុដ្ឋានប្បហានំ , បញ្ញាសម្បទាយ អនុសយប្បហានំ ទស្សេតិ។ សីលសម្បទាយ វា ទុច្ចរិតសំកិលេសវិសោធនំ, សមាធិសម្បទាយ តណ្ហាសំកិលេសវិសោធនំ, បញ្ញាសម្បទាយ ទិដ្ឋិសំកិលេសវិសោធនំ ទស្សេតិ។ តទង្គប្បហានេន វា នេសំ អបាយសមតិក្កមោ ទស្សិតោ។ វិក្ខម្ភនប្បហានេន កាមធាតុសមតិក្កមោ, សមុច្ឆេទប្បហានេន សព្ពភវសមតិក្កមោ ទស្សិតោតិ វេទិតព្ពំ។

“ភាវិតត្តាន”ន្តិ វា ឯត្ថ សីលភាវនា, ចិត្តភាវនា បញ្ញាភាវនាតិ តិស្សោ ភាវនា វេទិតព្ពា កាយភាវនាយ តទន្តោគធត្តា។ សីលភាវនា ច បដិបត្តិយា អាទីតិ សព្ពំ បុរិមសទិសំ ។ យថា បន សីហនាទំ បរេ មិគគណា ន សហន្តិ, កុតោ អភិភវេ, អញ្ញទត្ថុ សីហនាទោវ តេ អភិភវតិ ឯវមេវ អញ្ញតិត្ថិយវាទា ថេរានំ វាទេ ន សហន្តិ, កុតោ អភិភវេ, អញ្ញទត្ថុ ថេរវាទាវ តេ អភិភវន្តិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា, សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា, សព្ពេ ធម្មា អនត្តា”តិ (ធ. ប. ២៧៧-២៧៩) “និព្ពានធាតូ”តិ ច បវត្តនតោ។ ន ហិ ធម្មតោ សក្កា កេនចិ អញ្ញថា កាតុំ អប្បដិវត្តនីយតោ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ អាវិភវិស្សតិ។ ឯវមេត្ថ សង្ខេបេនេវ បឋមគាថាយ អត្ថវិភាវនា វេទិតព្ពា។

ទុតិយគាថាយំ បន អយំ សម្ពន្ធទស្សនមុខេន អត្ថវិភាវនា។ តត្ថ យេសំ ថេរានំ គាថា សាវេតុកាមោ, តេ សាធារណវសេន នាមតោ គោត្តតោ គុណតោ ច កិត្តេតុំ “យថានាមា”តិអាទិ វុត្តំ។ អសាធារណតោ បន តត្ថ តត្ថ គាថាស្វេវ អាវិភវិស្សតិ។ តត្ថ **យថានាមា**តិ យំយំនាមា, សុភូតិ មហាកោដ្ឋិកោតិអាទិនា នយេន នាមធេយ្យេន បញ្ញាតាតិ អត្ថោ។ **យថាគោត្តា**តិ យំយំគោត្តា, គោតមោ កស្សបោតិអាទិនា នយេន កុលបទេសេន យាយ យាយ ជាតិយា បញ្ញាតាតិ អត្ថោ។ **យថាធម្មវិហារិនោ**តិ យាទិសធម្មវិហារិនោ, បរិយត្តិបរមតាយំ អដ្ឋត្វា យថានុរូបំ សមាបត្តិវិហារិនោ ហុត្វា វិហរិំសូតិ អត្ថោ។ អថ វា **យថាធម្មវិហារិនោ**តិ យថាធម្មា វិហារិនោ ច, យាទិសសីលាទិធម្មា ទិព្ពវិហារាទីសុ អភិណ្ហសោ វិហរមានា យាទិសវិហារា ចាតិ អត្ថោ។ **យថាធិមុត្តា**តិ យាទិសអធិមុត្តិកា សទ្ធាធិមុត្តិបញ្ញាធិមុត្តីសុ យំយំអធិមុត្តិកា សុញ្ញតមុខាទីសុ វា យថា យថា និព្ពានំ អធិមុត្តាតិ យថាធិមុត្តា។ “និព្ពានំ អធិមុត្តានំ, អត្ថំ គច្ឆន្តិ អាសវា”តិ (ធ. ប. ២២៦) ហិ វុត្តំ។ ឧភយញ្ចេតំ បុព្ពភាគវសេន វេទិតព្ពំ។ អរហត្តប្បត្តិតោ បុព្ពេយេវ ហិ យថាវុត្តមធិមុច្ចនំ, ន បរតោ។ តេនាហ ភគវា –

“អស្សទ្ធោ អកតញ្ញូ ច, សន្ធិច្ឆេទោ ច យោ នរោ”តិអាទិ។ (ធ. ប. ៩៧)។

“យថាវិមុត្តា”តិ វា បាឋោ, បញ្ញាវិមុត្តិឧភតោភាគវិមុត្តីសុ យំយំវិមុត្តិកាតិ អត្ថោ។ **សប្បញ្ញា**តិ តិហេតុកបដិសន្ធិបញ្ញាយ បារិហារិកបញ្ញាយ ភាវនាបញ្ញាយ ចាតិ តិវិធាយបិ បញ្ញាយ បញ្ញវន្តោ។ **វិហរិំសូ**តិ តាយ ឯវ សប្បញ្ញតាយ យថាលទ្ធេន ផាសុវិហារេនេវ វសិំសុ។ **អតន្ទិតា**តិ អនលសា, អត្តហិតបដិបត្តិយំ យថាពលំ បរហិតបដិបត្តិយញ្ច ឧដ្ឋានវន្តោតិ អត្ថោ។

ឯត្ថ ច បន នាមគោត្តគ្គហណេន តេសំ ថេរានំ បកាសបញ្ញាតភាវំ ទស្សេតិ។ ធម្មវិហារគ្គហណេន សីលសម្បទំ សមាធិសម្បទញ្ច ទស្សេតិ។ “យថាធិមុត្តា សប្បញ្ញា”តិ ឥមិនា បញ្ញាសម្បទំ ។ “អតន្ទិតា”តិ ឥមិនា សីលសម្បទាទីនំ ការណភូតំ វីរិយសម្បទំ ទស្សេតិ។ “យថានាមា”តិ ឥមិនា តេសំ បកាសននាមតំ ទស្សេតិ។ “យថាគោត្តា”តិ ឥមិនា សទ្ធានុសារីធម្មានុសារីគោត្តសម្បត្តិសមុទាគមំ, “យថាធម្មវិហារិនោ”តិអាទិនា សីលសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិវិមុត្តិញាណទស្សនំ សម្បត្តិសមុទាគមំ, “អតន្ទិតា”តិ ឥមិនា ឯវំ អត្តហិតសម្បត្តិយំ ឋិតានំ បរហិតបដិបត្តឹ ទស្សេតិ។

អថ វា “យថានាមា”តិ ឥទំ តេសំ ថេរានំ គរូហិ គហិតនាមធេយ្យទស្សនំ សមញ្ញាមត្តកិត្តនតោ។ “យថាគោត្តា”តិ ឥទំ កុលបុត្តភាវទស្សនំ កុលាបទេស កិត្តនតោ។ តេន នេសំ សទ្ធាបព្ពជិតភាវំ ទស្សេតិ ។ “យថាធម្មវិហារិនោ”តិ ឥទំ ចរណសម្បត្តិទស្សនំ សីលសំវរាទីហិ សមង្គីភាវទីបនតោ ។ “យថាធិមុត្តា សប្បញ្ញា”តិ ឥទំ នេសំ វិជ្ជាសម្បត្តិទស្សនំ អាសវក្ខយបរិយោសានាយ ញាណសម្បត្តិយា អធិគមបរិទីបនតោ។ “អតន្ទិតា”តិ ឥទំ វិជ្ជាចរណសម្បត្តីនំ អធិគមូបាយទស្សនំ។ “យថានាមា”តិ វា ឥមិនា តេសំ បកាសននាមតំយេវ ទស្សេតិ។ “យថាគោត្តា”តិ បន ឥមិនា បច្ឆិមចក្កទ្វយសម្បត្តឹ ទស្សេតិ។ ន ហិ សម្មា អប្បណិហិតត្តនោ បុព្ពេ ច អកតបុញ្ញស្ស សទ្ធានុសារីធម្មានុសារិនោ គោត្តសម្បត្តិសមុទាគមោ សម្ភវតិ។ “យថាធម្មវិហារិនោ”តិ ឥមិនា តេសំ បុរិមចក្កទ្វយសម្បត្តឹ ទស្សេតិ។ ន ហិ អប្បតិរូបេ ទេសេ វសតោ សប្បុរិសូបនិស្សយរហិតស្ស ច តាទិសា គុណវិសេសា សម្ភវន្តិ។ “យថាធិមុត្តា”តិ ឥមិនា សទ្ធម្មសវនសម្បទាសមាយោគំ ទស្សេតិ។ ន ហិ បរតោឃោសេន វិនា សាវកានំ សច្ចសម្បដិវេធោ សម្ភវតិ។ “សប្បញ្ញា អតន្ទិតា”តិ ឥមិនា យថាវុត្តស្ស គុណវិសេសស្ស អព្យភិចារិហេតុំ ទស្សេតិ ញាយារម្ភទស្សនតោ។

អបរោ នយោ – “យថាគោត្តា”តិ ឯត្ថ គោត្តកិត្តនេន តេសំ ថេរានំ យោនិសោមនសិការសម្បទំ ទស្សេតិ យថាវុត្តគោត្តសម្បន្នស្ស យោនិសោមនសិការសម្ភវតោ។ “យថាធម្មវិហារិនោ”តិ ឯត្ថ ធម្មវិហារគ្គហណេន សទ្ធម្មសវនសម្បទំ ទស្សេតិ សទ្ធម្មសវនេន វិនា តទភាវតោ។ “យថាធិមុត្តា”តិ ឥមិនា មត្ថកប្បត្តំ ធម្មានុធម្មបដិបទំ ទស្សេតិ។ “សប្បញ្ញា”តិ ឥមិនា សព្ពត្ថ សម្បជានការិតំ។ “អតន្ទិតា”តិ ឥមិនា វុត្តនយេន អត្តហិតសម្បត្តឹ បរិបូរេត្វា ឋិតានំ បរេសំ ហិតសុខាវហាយ បដិបត្តិយំ អកិលាសុភាវំ ទស្សេតិ។ តថា “យថាគោត្តា”តិ ឥមិនា នេសំ សរណគមនសម្បទា ទស្សិតា សទ្ធានុសារីគោត្តកិត្តនតោ។ “យថាធម្មវិហារិនោ”តិ ឥមិនា សីលក្ខន្ធបុព្ពង្គមោ សមាធិក្ខន្ធោ ទស្សិតោ។ “យថាធិមុត្តា សប្បញ្ញា”តិ ឥមិនា បញ្ញាក្ខន្ធាទយោ។ សរណគមនញ្ច សាវកគុណានំ អាទិ, សមាធិ មជ្ឈេ, បញ្ញា បរិយោសានន្តិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានទស្សនេន សព្ពេបិ សាវកគុណា ទស្សិតា ហោន្តិ។

ឦទិសី បន គុណវិភូតិ យាយ សម្មាបដិបត្តិយា តេហិ អធិគតា, តំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ តត្ថ វិបស្សិត្វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តត្ថ តត្ថា**តិ តេសុ តេសុ អរញ្ញរុក្ខមូលបព្ពតាទីសុ វិវិត្តសេនាសនេសុ។ តត្ថ តត្ថាតិ វា តស្មិំ តស្មិំ ឧទានាទិកាលេ។ **វិបស្សិត្វា**តិ សម្បស្សិត្វា។ នាមរូបវវត្ថាបនបច្ចយបរិគ្គហេហិ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិកង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិយោ សម្បាទេត្វា កលាបសម្មសនាទិក្កមេន បញ្ចមំ វិសុទ្ធឹ អធិគន្ត្វា បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិយា មត្ថកំ បាបនវសេន វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា **ផុសិត្វា**តិ បត្វា សច្ឆិកត្វា។ **អច្ចុតំ បទ**ន្តិ និព្ពានំ។ តញ្ហិ សយំ អចវនធម្មត្តា អធិគតានំ អច្ចុតិហេតុភាវតោ ច នត្ថិ ឯត្ថ ចុតីតិ “អច្ចុតំ”។ សង្ខតធម្មេហិ អសម្មិស្សភាវតាយ តទត្ថិកេហិ បដិបជ្ជិតព្ពតាយ ច “បទ”ន្តិ ច វុច្ចតិ។ **កតន្ត**ន្តិ កតស្ស អន្តំ។ យោ ហិ តេហិ អធិគតោ អរិយមគ្គោ, សោ អត្តនោ បច្ចយេហិ ឧប្បាទិតត្តា កតោ នាម។ តស្ស បន បរិយោសានភូតំ ផលំ កតន្តោតិ អធិប្បេតំ។ តំ កតន្តំ អគ្គផលំ។ អថ វា បច្ចយេហិ កតត្តា និប្ផាទិតត្តា កតា នាម សង្ខតធម្មា, តន្និស្សរណភាវតោ កតន្តោ និព្ពានំ។ តំ កតន្តំ។ **បច្ចវេក្ខន្តា**តិ “អធិគតំ វត មយា អរិយមគ្គាធិគមេន ឥទំ អរិយផលំ, អធិគតា អសង្ខតា ធាតូ”តិ អរិយផលនិព្ពានានិ វិមុត្តិញាណទស្សនេន បដិបត្តឹ អវេក្ខមានា។ អថ វា សច្ចសម្បដិវេធវសេន យំ អរិយេន ករណីយំ បរិញ្ញាទិសោឡសវិធំ កិច្ចំ អគ្គផលេ ឋិតេន និប្ផាទិតត្តា បរិយោសាបិតត្តា កតំ នាម, ឯវំ កតំ តំ បច្ចវេក្ខន្តា។ ឯតេន បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណំ ទស្សិតំ។ បុរិមនយេន បន ឥតរបច្ចវេក្ខណានីតិ ឯកូនវីសតិ បច្ចវេក្ខណានិ ទស្សិតានិ ហោន្តិ។

ឥមមត្ថន្តិ ឯត្ថ **ឥម**ន្តិ សកលោ ថេរថេរីគាថានំ អត្ថោ អត្តនោ ឥតរេសញ្ច តត្ថ សន្និបតិតានំ ធម្មសង្គាហកមហាថេរានំ ពុទ្ធិយំ វិបរិវត្តមានតាយ អាសន្នោ បច្ចក្ខោតិ ច កត្វា វុត្តំ។ **អត្ថ**ន្តិ “ឆន្នា មេ កុដិកា”តិអាទីហិ គាថាហិ វុច្ចមានំ អត្តូបនាយិកំ បរូបនាយិកំ លោកិយលោកុត្តរបដិសំយុត្តំ អត្ថំ។ **អភាសិសុ**ន្តិ គាថាពន្ធវសេន កថេសុំ, តំទីបនិយោ ឥទានិ មយា វុច្ចមានា តេសំ ភាវិតត្តានំ គាថា អត្តូបនាយិកា សុណាថាតិ យោជនា។ តេ ច មហាថេរា ឯវំ កថេន្តា អត្តនោ សម្មាបដិបត្តិបកាសនីហិ គាថាហិ សាសនស្ស ឯកន្តនិយ្យានិកភាវេន បរេបិ តត្ថ សម្មាបដិបត្តិយំ និយោជេន្តីតិ ឯតមត្ថំ ទីបេតិ អាយស្មា ធម្ម

ភណ្ឌាគារិកោ, តថា ទីបេន្តោ ច ឥមាហិ គាថាហិ តេសំ ថោមនំ តាសញ្ច តេសំ វចនស្ស និទានភាវេន ឋបនំ ឋានគតមេវាតិ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

និទានគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. ឯកកនិបាតោ

១. បឋមវគ្គោ

១. សុភូតិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឥទានិ **ឆន្នា មេ កុដិកា**តិអាទិនយប្បវត្តានំ ថេរគាថានំ អត្ថវណ្ណនា ហោតិ។ សា បនាយំ អត្ថវណ្ណនា យស្មា តាសំ តាសំ គាថានំ អដ្ឋុប្បត្តឹ បកាសេត្វា វុច្ចមានា បាកដា ហោតិ សុវិញ្ញេយ្យា ច។ តស្មា តត្ថ តត្ថ អដ្ឋុប្បត្តឹ បកាសេត្វា អត្ថវណ្ណនំ ករិស្សាមាតិ។

តត្ថ **ឆន្នា មេ កុដិកា**តិគាថាយ កា ឧប្បត្តិ? វុច្ចតេ – ឥតោ កិរ កប្បសតសហស្សមត្ថកេ អនុប្បន្នេយេវ បទុមុត្តរេ ភគវតិ លោកនាថេ ហំសវតីនាមកេ នគរេ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណមហាសាលស្ស ឯកោ បុត្តោ ឧប្បជ្ជិ។ តស្ស “នន្ទមាណវោ”តិ នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ តយោ វេទេ ឧគ្គណ្ហិត្វា តត្ថ សារំ អបស្សន្តោ អត្តនោ បរិវារភូតេហិ ចតុចត្តាលីសាយ មាណវកសហស្សេហិ សទ្ធឹ បព្ពតបាទេ ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បញ្ច ច អភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេសិ។ អន្តេវាសិកានម្បិ កម្មដ្ឋានំ អាចិក្ខិ។ តេបិ ន ចិរេនេវ ឈានលាភិនោ អហេសុំ។

តេន ច សមយេន បទុមុត្តរោ ភគវា លោកេ ឧប្បជ្ជិត្វា ហំសវតីនគរំ ឧបនិស្សាយ វិហរន្តោ ឯកទិវសំ បច្ចូសសមយេ លោកំ វោលោកេន្តោ នន្ទតាបសស្ស អន្តេវាសិកជដិលានំ អរហត្តូបនិស្សយំ នន្ទតាបសស្ស ច ទ្វីហង្គេហិ សមន្នាគតស្ស សាវកដ្ឋានន្តរស្ស បត្ថនំ ទិស្វា បាតោវ សរីរបដិជគ្គនំ កត្វា បុព្ពណ្ហសមយេ បត្តចីវរមាទាយ អញ្ញំ កញ្ចិ អនាមន្តេត្វា សីហោ វិយ ឯកចរោ នន្ទតាបសស្ស អន្តេវាសិកេសុ ផលាផលត្ថាយ គតេសុ “ពុទ្ធភាវំ មេ ជានាតូ”តិ បស្សន្តស្សេវ នន្ទតាបសស្ស អាកាសតោ ឱតរិត្វា បថវិយំ បតិដ្ឋាសិ។ នន្ទតាបសោ ពុទ្ធានុភាវញ្ចេវ លក្ខណបារិបូរិញ្ច ទិស្វា លក្ខណមន្តេ សម្មសិត្វា “ឥមេហិ លក្ខណេហិ សមន្នាគតោ នាម អគារំ អជ្ឈាវសន្តោ រាជា ហោតិ ចក្កវត្តី, បព្ពជន្តោ លោកេ វិវដច្ឆទោ សព្ពញ្ញូ ពុទ្ធោ ហោតិ។ អយំ បុរិសាជានីយោ និស្សំសយំ ពុទ្ធោ”តិ ញត្វា បច្ចុគ្គមនំ កត្វា, បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា, អាសនំ បញ្ញាបេត្វា, អទាសិ។ និសីទិ ភគវា បញ្ញត្តេ អាសនេ។ នន្ទតាបសោបិ អត្តនោ អនុច្ឆវិកំ អាសនំ គហេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។

តស្មឹ សមយេ ចតុចត្តាលីសសហស្សជដិលា បណីតបណីតានិ ឱជវន្តានិ ផលាផលានិ គហេត្វា អាចរិយស្ស សន្តិកំ សម្បត្តា ពុទ្ធានញ្ចេវ អាចរិយស្ស ច និសិន្នាសនំ ឱលោកេត្វា អាហំសុ – “អាចរិយ, មយំ ‘ឥមស្មឹ លោកេ តុម្ហេហិ មហន្តតរោ នត្ថី’តិ វិចរាម, អយំ បន បុរិសោ តុម្ហេហិ មហន្តតរោ មញ្ញេ”តិ។ នន្ទតាបសោ, “តាតា, កឹ វទេថ, សាសបេន សទ្ធឹ អដ្ឋសដ្ឋិសតសហស្សយោជនុព្ពេធំ សិនេរុំ ឧបមេតុំ ឥច្ឆថ, សព្ពញ្ញុពុទ្ធេន សទ្ធឹ មា មំ ឧបមិត្ថា”តិ អាហ។ អថ តេ តាបសា “សចេ អយំ ឱរកោ អភវិស្ស, ន អម្ហាកំ អាចរិយោ ឯវំ ឧបមំ អាហរេយ្យ, យាវ មហា វតាយំ បុរិសាជានីយោ”តិ បាទេសុ និបតិត្វា សិរសា វន្ទឹសុ។ អថ តេ អាចរិយោ អាហ – “តាតា, អម្ហាកំ ពុទ្ធានំ អនុច្ឆវិកោ ទេយ្យធម្មោ នត្ថិ, ភគវា ច ភិក្ខាចារវេលាយំ ឥធាគតោ, តស្មា មយំ យថាពលំ ទេយ្យធម្មំ ទស្សាម, តុម្ហេ យំ យំ បណីតំ ផលាផលំ អានីតំ, តំ តំ អាហរថា”តិ វត្វា អាហរាបេត្វា ហត្ថេ ធោវិត្វា សយំ តថាគតស្ស បត្តេ បតិដ្ឋាបេសិ។ សត្ថារា ផលាផលេ បដិគ្គហិតមត្តេ ទេវតា ទិព្ពោជំ បក្ខិបឹសុ។ តាបសោ ឧទកម្បិ សយមេវ បរិស្សាវេត្វា អទាសិ។ តតោ ភោជនកិច្ចំ និដ្ឋាបេត្វា និសិន្នេ សត្ថរិ សព្ពេ អន្តេវាសិកេ បក្កោសិត្វា សត្ថុ សន្តិកេ សារណីយំ កថំ កថេន្តោ និសីទិ។ សត្ថា “ភិក្ខុសង្ឃោ អាគច្ឆតូ”តិ ចិន្តេសិ។ ភិក្ខូ សត្ថុ ចិត្តំ ញត្វា សតសហស្សមត្តា ខីណាសវា អាគន្ត្វា សត្ថារំ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ អដ្ឋំសុ។

នន្ទតាបសោ អន្តេវាសិកេ អាមន្តេសិ – “តាតា, ពុទ្ធានំ និសិន្នាសនម្បិ នីចំ, សមណសតសហស្សស្សបិ អាសនំ នត្ថិ, តុម្ហេហិ អជ្ជ ឧឡារំ ភគវតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច សក្ការំ កាតុំ វដ្ដតិ , បព្ពតបាទតោ វណ្ណគន្ធសម្បន្នានិ បុប្ផានិ អាហរថា”តិ។ អចិន្តេយ្យត្តា ឥទ្ធិវិសយស្ស មុហុត្តេនេវ វណ្ណគន្ធសម្បន្នានិ បុប្ផានិ អាហរិត្វា ពុទ្ធានំ យោជនប្បមាណំ បុប្ផាសនំ បញ្ញាបេសុំ។ អគ្គសាវកានំ តិគាវុតំ, សេសភិក្ខូនំ អឌ្ឍយោជនិកាទិភេទំ, សង្ឃនវកស្ស ឧសភមត្តំ អហោសិ។ ឯវំ បញ្ញត្តេសុ អាសនេសុ នន្ទតាបសោ តថាគតស្ស បុរតោ អញ្ជលឹ បគ្គយ្ហ ឋិតោ, “ភន្តេ, មយ្ហំ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ ឥមំ បុប្ផាសនំ អភិរុហថា”តិ អាហ។ និសីទិ ភគវា បុប្ផាសនេ។ ឯវំ និសិន្នេ សត្ថរិ សត្ថុ អាការំ ញត្វា ភិក្ខូ អត្តនោ អត្តនោ បត្តាសនេ និសីទឹសុ។ នន្ទតាបសោ មហន្តំ បុប្ផឆត្តំ គហេត្វា តថាគតស្ស មត្ថកេ ធារេន្តោ អដ្ឋាសិ។ សត្ថា “តាបសានំ អយំ សក្ការោ មហប្ផលោ ហោតូ”តិ និរោធសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិ។ សត្ថុ សមាបន្នភាវំ ញត្វា ភិក្ខូបិ សមាបជ្ជឹសុ។ តថាគតេ សត្តាហំ និរោធំ សមាបជ្ជិត្វា

និសិន្នេ អន្តេវាសិកា ភិក្ខាចារកាលេ សម្បត្តេ វនមូលផលាផលំ បរិភុញ្ជិត្វា សេសកាលេ ពុទ្ធានំ អញ្ជលី បគ្គយ្ហ តិដ្ឋន្តិ។ នន្ទតាបសោ បន ភិក្ខាចារម្បិ អគន្ត្វា បុប្ផឆត្តំ ធារេន្តោ សត្តាហំ បីតិសុខេនេវ វីតិនាមេតិ។

សត្ថា និរោធតោ វុដ្ឋាយ អរណវិហារិអង្គេន ទក្ខិណេយ្យង្គេន ចាតិ ទ្វីហិ អង្គេហិ សមន្នាគតំ ឯកំ សាវកំ “តសិគណស្ស បុប្ផាសនានុមោទនំ ករោហី”តិ អាណាបេសិ។ សោ ចក្កវត្តិរញ្ញោ សន្តិកា បដិលទ្ធមហាលាភោ មហាយោធោ វិយ តុដ្ឋមានសោ អត្តនោ វិសយេ ឋត្វា តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ សម្មសិត្វា អនុមោទនំ អកាសិ។ តស្ស ទេសនាវសានេ សត្ថា សយំ ធម្មំ ទេសេសិ។ ទេសនាបរិយោសានេ សព្ពេ ចតុចត្តាលីសសហស្សតាបសា អរហត្តំ បាបុណិំសុ។ សត្ថា “ឯថ, ភិក្ខវោ”តិ ហត្ថំ បសារេសិ។ តេសំ តាវទេវ កេសមស្សុ អន្តរធាយិ។ អដ្ឋ បរិក្ខារា កាយេ បដិមុក្កាវ អហេសុំ សដ្ឋិវស្សត្ថេរា វិយ សត្ថារំ បរិវារយឹសុ។ នន្ទតាបសោ បន វិក្ខិត្តចិត្តតាយ វិសេសំ នាធិគច្ឆិ។ តស្ស កិរ អរណវិហារិត្ថេរស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សោតុំ អារទ្ធកាលតោ បដ្ឋាយ “អហោ វតាហម្បិ អនាគតេ ឧប្បជ្ជនកពុទ្ធស្ស សាសនេ ឥមិនា សាវកេន លទ្ធធុរំ លភេយ្យ”ន្តិ ចិត្តំ ឧទបាទិ។ សោ តេន បរិវិតក្កេន មគ្គផលបដិវេធំ កាតុំ នាសក្ខិ។ តថាគតំ បន វន្ទិត្វា សម្មុខេ ឋត្វា អាហ – “ភន្តេ, យេន ភិក្ខុនា ឥសិគណស្ស បុប្ផាសនានុមោទនា កតា, កោ នាមាយំ តុម្ហាកំ សាសនេ”តិ។ “អរណវិហារិអង្គេ ទក្ខិណេយ្យអង្គេ ច ឯតទគ្គំ បត្តោ ឯសោ ភិក្ខូ”តិ។ “ភន្តេ, យ្វាយំ មយា សត្តាហំ បុប្ផឆត្តំ ធារេន្តេន សក្ការោ កតោ, តេន អធិការេន ន អញ្ញំ សម្បត្តិំ បត្ថេមិ, អនាគតេ បន ឯកស្ស ពុទ្ធស្ស សាសនេ អយំ ថេរោ វិយ ទ្វីហង្គេហិ សមន្នាគតោ សាវកោ ភវេយ្យ”ន្តិ បត្ថនមកាសិ។

សត្ថា “សមិជ្ឈិស្សតិ នុ, ខោ ឥមស្ស តាបសស្ស បត្ថនា”តិ អនាគតំសញាណំ បេសេត្វា ឱលោកេន្តោ កប្បសតសហស្សំ អតិក្កមិត្វា សមិជ្ឈនកភាវំ ទិស្វា នន្ទតាបសំ អាហ – “ន តេ អយំ បត្ថនា មោឃា ភវិស្សតិ, អនាគតេ កប្បសតសហស្សំ អតិក្កមិត្វា គោតមោ នាម ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស សន្តិកេ សមិជ្ឈិស្សតី”តិ វត្វា ធម្មកថំ កថេត្វា ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតោ អាកាសំ បក្ខន្ទិ។ នន្ទតាបសោ យាវ ចក្ខុបថសមតិក្កមា សត្ថារំ ភិក្ខុសង្ឃញ្ច ឧទ្ទិស្ស អញ្ជលី បគ្គយ្ហ អដ្ឋាសិ។ សោ អបរភាគេ កាលេន កាលំ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុណិ។ អបរិហីនជ្ឈានោវ កាលង្កត្វា ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តោ។ តតោ បន ចុតោ អបរានិបិ បញ្ច ជាតិសតានិ បព្ពជិត្វា អារញ្ញកោ អហោសិ។ កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធកាលេបិ បព្ពជិត្វា អារញ្ញកោ ហុត្វា គតបច្ចាគតវត្តំ បូរេសិ។ ឯតំ កិរ វត្តំ អបរិបូរេត្វា មហាសាវកភាវំ បាបុណន្តា នាម នត្ថិ។ គតបច្ចាគតវត្តំ បន អាគមដ្ឋកថាសុ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ សោ វីសតិវស្សសហស្សានិ គតបច្ចាគតវត្តំ បូរេត្វា កាលង្កត្វា កាមាវចរទេវលោកេ តាវតឹសភវនេ និព្ពត្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣.១៥១) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ , និសភោ នាម បព្ពតោ;
អស្សមោ សុកតោ មយ្ហំ, បណ្ណសាលា សុមាបិតា។

“កោសិយោ នាម នាមេន, ជដិលោ ឧគ្គតាបនោ;
ឯកាកិយោ អទុតិយោ, វសាមិ និសភេ តទា។

“ផលំ មូលញ្ច បណ្ណញ្ច, ន ភុញ្ជាមិ អហំ តទា;
បវត្តំវ សុបាតាហំ, ឧបជីវាមិ តាវទេ។

“នាហំ កោបេមិ អាជីវំ, ចជមានោបិ ជីវិតំ;
អារាធេមិ សកំ ចិត្តំ, វិវជ្ជេមិ អនេសនំ។

“រាគូបសំហិតំ ចិត្តំ, យទា ឧប្បជ្ជតេ មម;
សយំវ បច្ចវេក្ខាមិ, ឯកគ្គោ តំ ទមេមហំ។

“រជ្ជសេ រជ្ជនីយេ ច, ទុស្សនីយេ ច ទុស្សសេ;
មុយ្ហសេ មោហនីយេ ច, និក្ខមស្សុ វនា តុវំ។

“វិសុទ្ធានំ អយំ វាសោ, និម្មលានំ តបស្សិនំ;
មា ខោ វិសុទ្ធំ ទូសេសិ, និក្ខមស្សុ វនា តុវំ។

“អគារិកោ ភវិត្វាន, យទា បុត្តំ លភិស្សសិ;

ឧភោបិ មា វិរាធេសិ, និក្ខមស្សុ វនា តុវំ។

“ឆវាលាតំ យថា កដ្ឋំ, ន ក្វចិ កិច្ចការកំ;
នេវ គាមេ អរញ្ញេ វា, ន ហិ តំ កដ្ឋសម្មតំ។

“ឆវាលាតូបមោ ត្វំ សិ, ន គិហី នាបិ សញ្ញតោ;
ឧភតោ មុត្តកោ អជ្ជ, និក្ខមស្សុ វនា តុវំ។

“សិយា នុ ខោ តវ ឯតំ, កោ បជានាតិ តេ ឥទំ;
សទ្ធាធុរំ វហិសិ មេ, កោសជ្ជពហុលាយ ច។

“ជិគុច្ឆិស្សន្តិ តំ វិញ្ញូ, អសុចឹ នាគរិកោ យថា;
អាកឌ្ឍិត្វាន ឥសយោ, ចោទយិស្សន្តិ តំ សទា។

“តំ វិញ្ញូ បវទិស្សន្តិ, សមតិក្កន្តសាសនំ;
សំវាសំ អលភន្តោ ហិ, កថំ ជីវិហិសិ តុវំ។

“តិធាបភិន្នំ មាតង្គំ, កុញ្ជរំ សដ្ឋិហាយនំ;
ពលី នាគោ ឧបគន្ត្វា, យូថា នីហរតេ គជំ។

“យូថា វិនិស្សដោ សន្តោ, សុខំ សាតំ ន វិន្ទតិ;
ទុក្ខិតោ វិមនោ ហោតិ, បជ្ឈាយន្តោ បវេធតិ។

“តថេវ ជដិលា តម្បិ, នីហរិស្សន្តិ ទុម្មតឹ;
តេហិ ត្វំ និស្សដោ សន្តោ, សុខំ សាតំ ន លច្ឆសិ។

“ទិវា វា យទិ វា រត្តឹ, សោកសល្លសមប្បិតោ;
ទយ្ហតិ បរិឡាហេន, គជោ យូថាវ និស្សដោ។

“ជាតរូបំ យថា កូដំ, នេវ ឈាយតិ កត្ថចិ;
តថា សីលវិហីនោ ត្វំ, ន ឈាយិស្សសិ កត្ថចិ។

“អគារំ វសមានោបិ, កថំ ជីវិហិសិ តុវំ;
មត្តិកំ បេត្តិកញ្ចាបិ, នត្ថិ តេ និហិតំ ធនំ។

“សយំ កម្មំ ករិត្វាន, គត្តេ សេទំ បមោចយំ;
ឯវំ ជីវិហិសិ គេហេ, សាធុ តេ តំ ន រុច្ចតិ។

“ឯវាហំ តត្ថ វារេមិ, សំកិលេសគតំ មនំ;
នានាធម្មកថំ កត្វា, បាបា ចិត្តំ និវារយឹ។

“ឯវំ មេ វិហរន្តស្ស, អប្បមាទវិហារិនោ;
តីសវស្សសហស្សានិ, វិបិនេ មេ អតិក្កមុំ។

“អប្បមាទរតំ ទិស្វា, ឧត្តមត្ថំ គវេសកំ;
បទុមុត្តរសម្ពុទ្ធោ, អាគច្ឆិ មម សន្តិកំ។

“តិម្ពរូសកវណ្ណាភោ, អប្បមេយ្យោ អនូបមោ;
រូបេនាសទិសោ ពុទ្ធោ, អាកាសេ ចង្កមី តទា។

“សុផុល្លោ សាលរាជាវ, វិជ្ជូវព្ភឃនន្តរេ;

ញាណេនាសទិសោ ពុទ្ធោ, អាកាសេ ចង្កមី តទា។

“សីហរាជាវសម្ភីតោ, គជរាជាវ ទប្បិតោ;
លាសិតោ ព្យគ្ឃរាជាវ, អាកាសេ ចង្កមី តទា។

“សិង្ឃីនិក្ខសវណ្ណាភោ, ខទិរង្គារសន្និភោ;
មណិ យថា ជោតិរសោ, អាកាសេ ចង្កមី តទា។

“វិសុទ្ធកេលាសនិភោ, បុណ្ណមាយេវ ចន្ទិមា;
មជ្ឈន្ហិកេវ សូរិយោ, អាកាសេ ចង្កមី តទា។

“ទិស្វា នភេ ចង្កមន្តំ, ឯវំ ចិន្តេសហំ តទា;
ទេវោ នុ ខោ អយំ សត្តោ, ឧទាហុ មនុជោ អយំ។

“ន មេ សុតោ វា ទិដ្ឋោ វា, មហិយា ឯទិសោ នរោ;
អបិ មន្តបទំ អត្ថិ, អយំ សត្ថា ភវិស្សតិ។

“ឯវាហំ ចិន្តយិត្វាន, សកំ ចិត្តំ បសាទយឹ;
នានាបុប្ផញ្ច គន្ធញ្ច, សន្និបាតេសហំ តទា។

“បុប្ផាសនំ បញ្ញាបេត្វា, សាធុចិត្តំ មនោរមំ;
នរសារថិនំ អគ្គំ, ឥទំ វចនមព្រវិំ។

“ឥទំ មេ អាសនំ វីរ, បញ្ញត្តំ តវនុច្ឆវំ;
ហាសយន្តោ មមំ ចិត្តំ, និសីទ កុសុមាសនេ។

“និសីទិ តត្ថ ភគវា, អសម្ភីតោវ កេសរី;
សត្តរត្តិន្ទិវំ ពុទ្ធោ, បវរេ កុសុមាសនេ។

“នមស្សមានោ អដ្ឋាសិំ, សត្តរត្តិន្ទិវំ អហំ;
វុដ្ឋហិត្វា សមាធិម្ហា, សត្ថា លោកេ អនុត្តរោ;
មម កម្មំ បកិត្តេន្តោ, ឥទំ វចនមព្រវិ។

“ភាវេហិ ពុទ្ធានុស្សតិំ, ភាវនានមនុត្តរំ;
ឥមំ សតិំ ភាវយិត្វា, បូរយិស្សសិ មានសំ។

“តិំសកប្បសហស្សានិ , ទេវលោកេ រមិស្សសិ;
អសីតិក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជំ ករិស្សសិ;
សហស្សក្ខត្តុំ ចក្កវត្តី, រាជា រដ្ឋេ ភវិស្សសិ។

“បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ;
អនុភោស្សសិ តំ សព្ពំ, ពុទ្ធានុស្សតិយា ផលំ។

“ភវាភវេ សំសរន្តោ, មហាភោគំ លភិស្សសិ;
ភោគេ តេ ឩនតា នត្ថិ, ពុទ្ធានុស្សតិយា ផលំ។

“កប្បសតសហស្សម្ហិ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“អសីតិកោដី ឆឌ្ឌេត្វា, ទាសេ កម្មករេ ពហូ;
គោតមស្ស ភគវតោ, សាសនេ បព្ពជិស្សសិ។

“អារាធយិត្វា សម្ពុទ្ធំ, គោតមំ សក្យបុង្គវំ;
សុភូតិ នាម នាមេន, ហេស្សសិ សត្ថុ សាវកោ។

“ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ទក្ខិណេយ្យគុណម្ហិ តំ;
តថារណវិហារេ ច, ទ្វីសុ អគ្គេ ឋបេស្សតិ។

“ឥទំ វត្វាន សម្ពុទ្ធោ, ជលជុត្តមនាមកោ;
នភំ អព្ភុគ្គមី វីរោ, ហំសរាជាវ អម្ពរេ។

“សាសិតោ លោកនាថេន, នមស្សិត្វា តថាគតំ;
សទា ភាវេមិ មុទិតោ, ពុទ្ធានុស្សតិមុត្តមំ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសំ អគច្ឆហំ។

“អសីតិក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជមការយឹ;
សហស្សក្ខត្តុំ រាជា ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ។

“បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ;
អនុភោមិ សុសម្បត្តិំ, ពុទ្ធានុស្សតិយា ផលំ។

“ភវាភវេ សំសរន្តោ, មហាភោគំ លភាមហំ;
ភោគេ មេ ឩនតា នត្ថិ, ពុទ្ធានុស្សតិយា ផលំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធានុស្សតិយា ផលំ។

“បដិសម្ភិទា ចតស្សោ, វិមោក្ខាបិ ច អដ្ឋិមេ;
ឆឡភិញ្ញា សច្ឆិកតា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។ –

ឥត្ថំ សុទំ អាយស្មា សុភូតិត្ថេរោ ឥមា គាថាយោ អភាសិត្ថាតិ។

ឯវំ បន សោ តាវតឹសភវនេ អបរាបរំ ឧប្បជ្ជនវសេន ទិព្ពសម្បត្តិំ អនុភវិត្វា តតោ ចុតោ មនុស្សលោកេ អនេកសតក្ខត្តុំ ចក្កវត្តិរាជា ច បទេសរាជា ច ហុត្វា ឧឡារំ មនុស្សសម្បត្តិំ អនុភវិត្វា អថ អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ សាវត្ថិយំ សុមនសេដ្ឋិស្ស គេហេ អនាថបិណ្ឌិកស្ស កនិដ្ឋោ ហុត្វា និព្ពត្តិ **“សុភូតី”**តិស្ស នាមំ អហោសិ។

តេន ច សមយេន អម្ហាកំ ភគវា លោកេ ឧប្បជ្ជិត្វា បវត្តវរធម្មចក្កោ អនុបុព្ពេន រាជគហំ គន្ត្វា តត្ថ វេឡុវនបដិគ្គហណាទិនា លោកានុគ្គហំ ករោន្តោ រាជគហំ ឧបនិស្សាយ សីតវនេ វិហរតិ។ តទា អនាថបិណ្ឌិកោ សេដ្ឋិ សាវត្ថិយំ ឧដ្ឋានកភណ្ឌំ គហេត្វា អត្តនោ សហាយស្ស រាជគហសេដ្ឋិនោ ឃរំ គតោ ពុទ្ធុប្បាទំ សុត្វា សត្ថារំ សីតវនេ វិហរន្តំ ឧបសង្កមិត្វា បឋមទស្សនេនេវ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាយ សត្ថារំ សាវត្ថិំ អាគមនត្ថាយ យាចិត្វា តតោ បញ្ចចត្តាលីសយោជនេ មគ្គេ យោជនេ យោជនេ សតសហស្សបរិច្ចាគេន វិហារេ បតិដ្ឋាបេត្វា សាវត្ថិយំ រាជមានេន អដ្ឋករីសប្បមាណំ ជេតស្ស រាជកុមារស្ស ឧយ្យានភូមិំ កោដិសន្ថារេន កិណិត្វា តត្ថ ភគវតោ វិហារំ ការេត្វា អទាសិ។ វិហារបរិគ្គហណទិវសេ អយំ សុភូតិកុដុម្ពិកោ អនាថបិណ្ឌិកសេដ្ឋិនា សទ្ធិំ គន្ត្វា ធម្មំ សុណន្តោ សទ្ធំ បដិលភិត្វា បព្ពជិ ។ សោ ឧបសម្បជ្ជិត្វា ទ្វេ មាតិកា បគុណា កត្វា កម្មដ្ឋានំ កថាបេត្វា អរញ្ញេ សមណធម្មំ ករោន្តោ មេត្តាឈានបាទកំ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ សោ ធម្មំ ទេសេន្តោ យស្មា សត្ថារា ទេសិតនិយាមេន អនោទិស្សកំ កត្វា ធម្មំ ទេសេតិ។ តស្មា អរណវិហារីនំ អគ្គោ នាម ជាតោ។ បិណ្ឌាយ ចរន្តោ ឃរេ ឃរេ មេត្តាឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ភិក្ខំ បដិគ្គណ្ហាតិ “ឯវំ ទាយកានំ មហប្ផលំ ភវិស្សតី”តិ។ តស្មា ទក្ខិណេយ្យានំ អគ្គោ នាម ជាតោ។ តេនាហ ភគវា – “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ អរណវិហារីនំ យទិទំ សុភូតិ, ទក្ខិណេយ្យានំ យទិទំ សុភូតី”តិ (អ. និ. ១.១៩៨, ២០១)។ ឯវមយំ មហាថេរោ អរហត្តេ បតិដ្ឋាយ អត្តនា បូរិតបារមីនំ ផលស្ស មត្ថកំ បត្វា លោកេ អភិញ្ញាតោ អភិលក្ខិតោ ហុត្វា ពហុជនហិតាយ ជនបទចារិកំ ចរន្តោ អនុបុព្ពេន រាជគហំ អគមាសិ។

រាជា ពិម្ពិសារោ ថេរស្ស អាគមនំ សុត្វា ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា “ឥធេវ, ភន្តេ, វសថា”តិ វត្វា “និវាសនដ្ឋានំ ករិស្សាមី”តិ បក្កន្តោ វិស្សរិ។ ថេរោ សេនាសនំ អលភន្តោ អព្ភោកាសេ រត្តិំ វីតិនាមេសិ។ ថេរស្ស អានុភាវេន ទេវោ ន វស្សតិ។ មនុស្សា អវុដ្ឋិតាយ ឧបទ្ទុតា រញ្ញោ និវេសនទ្វារេ ឧក្កុដ្ឋិមកំសុ។ រាជា “កេន នុ ខោ ការណេន ទេវោ ន វស្សតី”តិ វីមំសន្តោ “ថេរស្ស អព្ភោកាសវាសេន មញ្ញេ ន វស្សតី”តិ ចិន្តេត្វា តស្ស បណ្ណកុដឹ ការាបេត្វា “ឥមិស្សា, ភន្តេ, បណ្ណកុដិយា វសថា”តិ វត្វា វន្ទិត្វា បក្កាមិ។ ថេរោ កុដិកំ បវិសិត្វា តិណសន្ថារកេ បល្លង្កេន និសីទិ។ តទា បន ទេវោ ថោកំ ថោកំ ផុសាយតិ, ន សម្មា ធារំ អនុប្បវេច្ឆតិ។ អថ ថេរោ លោកស្ស អវុដ្ឋិកភយំ វិធមិតុកាមោ អត្តនោ អជ្ឈត្តិកពាហិរវត្ថុកស្ស បរិស្សយស្ស អភាវំ បវេទេន្តោ –

១. “ឆន្នា មេ កុដិកា សុខា និវាតា, វស្ស ទេវ យថាសុខំ;
ចិត្តំ មេ សុសមាហិតំ វិមុត្តំ, អាតាបី វិហរាមិ វស្ស ទេវា”តិ។ –

គាថមាហ។

តត្ថ **ឆន្ន**-សទ្ទោ តាវ “ឆន្នា សា កុមារិកា ឥមស្ស កុមារកស្ស” (បារា. ២៩៦) “នច្ឆន្នំ នប្បតិរូប”ន្តិអាទីសុ (បារា. ៣៨៣) បតិរូបេ អាគតោ។ “ឆន្នំ ត្វេវ, ផគ្គុណ, ផស្សាយតនាន”ន្តិអាទីសុ វចនវិសិដ្ឋេ សង្ខ្យាវិសេសេ។ “ឆន្នមតិវស្សតិ, វិវដំ នាតិវស្សតី”តិអាទីសុ (ឧទា. ៤៥; ចូឡវ. ៣៨៥) គហណេ។ “ក្យាហំ តេ នច្ឆន្នោបិ ករិស្សាមី”តិអាទីសុ និវាសនបារុបនេ “អាយស្មា ឆន្នោ អនាចារំ អាចរតី”តិអាទីសុ (បារា. ៤២៤) បញ្ញត្តិយំ។ “សព្ពច្ឆន្នំ សព្ពបរិច្ឆន្នំ (បាចិ. ៥២, ៥៤), ឆន្នា កុដិ អាហិតោ គិនី”តិ (សុ. និ. ១៨) ច អាទីសុ តិណាទីហិ ឆាទនេ។ ឥធាបិ តិណាទីហិ ឆាទនេយេវ ទដ្ឋព្ពោ, តស្មា តិណេន វា បណ្ណេន វា ឆន្នា យថា ន វស្សតិ វស្សោទកបតនំ ន ហោតិ ន ឱវស្សតិ, ឯវំ សម្មទេវ ឆាទិតាតិ អត្ថោ។

មេ-សទ្ទោ “កិច្ឆេន មេ អធិគតំ, ហលំ ទានិ បកាសិតុ”ន្តិអាទីសុ (មហាវ. ៨; ទី. និ. ២.៦៥; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២)ករណេ អាគតោ, មយាតិ អត្ថោ។ “តស្ស មេ, ភន្តេ, ភគវា សំខិត្តេន ធម្មំ ទេសេតុ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.១៨២; អ. និ. ៤.២៥៧) សម្បទានេ, មយ្ហន្តិ អត្ថោ។ “បុព្ពេវ មេ, ភិក្ខវេ, សម្ពោធា អនភិសម្ពុទ្ធស្ស ពោធិសត្តស្សេវ សតោ”អាទីសុ (ម. និ. ១.២០៦; សំ. និ. ៤.១៤) សាមិអត្ថេ អាគតោ។ ឥធាបិ សាមិអត្ថេ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ, មមាតិ អត្ថោ។ កិញ្ចាបិ ខីណាសវានំ មមាយិតព្ពំ នាម កិញ្ចិ នត្ថិ លោកធម្មេហិ អនុបលិត្តភាវតោ, លោកសមញ្ញាវសេន បន តេសម្បិ “អហំ មមា”តិ វោហារមត្តំ ហោតិ។ តេនាហ ភគវា – “ធម្មទាយាទា មេ, ភិក្ខវេ, ភវេយ្យាថ, មា អាមិសទាយាទា”តិ (ម. និ. ១.២៩)។

កុដិកាតិ បន មាតុកុច្ឆិបិ ករជកាយោបិ តិណាទិច្ឆទនោ បតិស្សយោបិ វុច្ចតិ។ តថា ហិ –

“មាតរំ កុដិកំ ព្រូសិ, ភរិយំ ព្រូសិ កុលាវកំ;
បុត្តេ សន្តានកេ ព្រូសិ, តណ្ហំ មេ ព្រូសិ ពន្ធន”ន្តិ។ (សំ. និ. ១.១៩) –

អាទីសុ មាតុកុច្ឆិ “កុដិកា”តិ វុត្តា។

“អដ្ឋិកង្កលកុដិកេ , មំសន្ហារុបសិព្ពិតេ;
ធិរត្ថុ បូរេ ទុគ្គន្ធេ, បរគត្តេ មមាយសី”តិ។ (ថេរគា. ១១៥៣) –

អាទីសុ កេសាទិសមូហភូតោ ករជកាយោ។ “កស្សបស្ស ភគវតោ ភគិនិ កុដិ ឱវស្សតិ” (ម. និ. ២.២៩១) “កុដិ នាម ឧល្លិត្តា វា ហោតិ អវលិត្តា វា”តិអាទីសុ (បារា. ៣៤៩) តិណឆទនបតិស្សយោ។ ឥធាបិ សោ ឯវ វេទិតព្ពោ បណ្ណសាលាយ អធិប្បេតត្តា។ កុដិ ឯវ ហិ កុដិកា, អបាកដកុដិ “កុដិកា”តិ វុត្តា។

សុខ-សទ្ទោ បន “វិបិដ្ឋិកត្វាន សុខំ ទុខញ្ច, បុព្ពេវ ច សោមនស្សទោមនស្ស”ន្តិអាទីសុ (សុ. និ. ៦៧) សុខវេទនាយំ អាគតោ។ “សុខោ ពុទ្ធានមុប្បាទោ, សុខា សទ្ធម្មទេសនា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៩៤) សុខមូលេ។ “សុខស្សេតំ, ភិក្ខវេ, អធិវចនំ យទិទំ បុញ្ញានី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៧.៦២; ឥតិវុ. ២២) សុខហេតុម្ហិ។ “យស្មា ច, ខោ, មហាលិ, រូបំ សុខំ សុខានុបតិតំ សុខាវក្កន្ត”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៦០) សុខារម្មណេ, “ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារា ឯតេ, ចុន្ទ, អរិយស្ស វិនយេ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៨២) អព្យាបជ្ជេ។ “និព្ពានំ បរមំ សុខ”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ២.២១៥; ធ. ប. ២០៣-២០៤) និព្ពានេ។ “យាវញ្ចិទំ, ភិក្ខវេ, ន សុករំ អក្ខានេន បាបុណិតុំ យាវ សុខា សគ្គា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២២៥) សុខប្បច្ចយដ្ឋានេ។ “សោវគ្គិកំ សុខវិបាកំ សគ្គសំវត្តនិក”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៦៣; សំ. និ. ១.១៣០) ឥដ្ឋេ, បិយមនាបេតិ អត្ថោ។ ឥធាបិ ឥដ្ឋេ សុខប្បច្ចយេ វា ទដ្ឋព្ពោ។ សា ហិ កុដិ

អន្តោ ពហិ ច មនាបភាវេន សម្បាទិតា និវាសនផាសុតាយ “សុខា”តិ វុត្តា។ តថា នាតិសីតនាតិឧណ្ហតាយ ឧតុសុខសម្បត្តិយោគេន កាយិកចេតសិកសុខស្ស បច្ចយភាវតោ។

និវាតាតិ អវាតា, ផុសិតគ្គឡបិហិតវាតបានត្តា វាតបរិស្សយរហិតាតិ អត្ថោ។ ឥទំ តស្សា កុដិកា សុខភាវវិភាវនំ។ សវាតេ ហិ សេនាសនេ ឧតុសប្បាយោ ន លព្ភតិ, និវាតេ សោ លព្ភតីតិ។ **វស្សា**តិ បវស្ស សម្មា ធារំ អនុប្បវេច្ឆ។ **ទេវា**តិ អយំ **ទេវ**-សទ្ទោ “ឥមានិ តេ, ទេវ, ចតុរាសីតិ នគរសហស្សានិ កុសវតីរាជធានិប្បមុខានិ, ឯត្ថ , ទេវ, ឆន្ទំ ជនេហិ ជីវិតេ អបេក្ខ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២៦៦) សម្មុតិទេវេ ខត្តិយេ អាគតោ។ “ចាតុមហារាជិកា ទេវា វណ្ណវន្តោ សុខពហុលា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣៣៧) ឧបបត្តិទេវេសុ។ “តស្ស ទេវាតិទេវស្ស, សាសនំ សព្ពទស្សិនោ”តិអាទីសុ វិសុទ្ធិទេវេសុ ។ វិសុទ្ធិទេវានញ្ហិ ភគវតោ អតិទេវភាវេ វុត្តេ ឥតរេសំ វុត្តោ ឯវ ហោតិ។ “វិទ្ធេ វិគតវលាហកេ ទេវេ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៨៦; សំ. និ. ១.១១០; ឥតិវុ. ២៧) អាកាសេ។ “ទេវោ ច កាលេន កាលំ ន សម្មា ធារំ អនុប្បវេច្ឆតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៧០) មេឃេ បជ្ជុន្នេ វា។ ឥធាបិ មេឃេ បជ្ជុន្នេ វា ទដ្ឋព្ពោ។ វស្សាតិ ហិ តេ អាណាបេន្តោ ថេរោ អាលបតិ។ **យថាសុខ**ន្តិ យថារុចិ។ តវ វស្សនេន មយ្ហំ ពាហិរោ បរិស្សយោ នត្ថិ, តស្មា យថាកាមំ វស្សាតិ វស្សបដិវិសត្តេ អនុគ្គណ្ហន្តោ វទតិ។

ឥទានិ អព្ភន្តរេ បរិស្សយាភាវំ ទស្សេន្តោ **“ចិត្ត”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចិត្តំ មេ សុសមាហិត**ន្តិ មម ចិត្តំ សុដ្ឋុ អតិវិយ សម្មា សម្មទេវ ឯកគ្គភាវេន អារម្មណេ ឋបិតំ។ តញ្ច ខោ ន នីវរណាទិវិក្ខម្ភនមត្តេន; អបិ ច ខោ វិមុត្តំ ឱរម្ភាគិយឧទ្ធំភាគិយសង្គហេហិ សព្ពសំយោជនេហិ សព្ពកិលេសធម្មតោ ច វិសេសេន វិមុត្តំ, សមុច្ឆេទប្បហានវសេន បដិបស្សទ្ធិប្បហានវសេន តេ បជហិត្វា ឋិតន្តិ អត្ថោ។ **អាតាបី**តិ វីរិយវា។ ផលសមាបត្តិអត្ថំ វិបស្សនារម្ភវសេន ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថញ្ច អារទ្ធវីរិយោ ហុត្វា វិហរាមិ, ទិព្ពវិហារាទីហិ អត្តភាវំ បវត្តេមិ, ន បន កិលេសប្បហានត្ថំ, បហាតព្ពស្សេវ អភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ “យថា បន ពាហិរបរិស្សយាភាវេន, ទេវ, មយា ត្វំ វស្សនេ និយោជិតោ, ឯវំ អព្ភន្តរបរិស្សយាភាវេនបី”តិ ទស្សេន្តោ បុនបិ **“វស្ស, ទេវា”**តិ អាហ។

អបរោ នយោ **ឆន្នា**តិ ឆាទិតា បិហិតា។ **កុដិកា**តិ អត្តភាវោ។ សោ ហិ “អនេកាវយវស្ស សមុទាយស្ស អវិជ្ជានីវរណស្ស, ភិក្ខវេ, បុគ្គលស្ស តណ្ហាសំយុត្តស្ស អយញ្ចេវ កាយោ សមុទាគតោ, ពហិទ្ធា ច នាមរូប”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៩) កាយោតិ អាគតោ។ “សិញ្ច, ភិក្ខុ, ឥមំ នាវំ , សិត្តា តេ លហុមេស្សតី”តិអាទីសុ (ធ. ប. ៦៦) នាវាតិ អាគតោ។ “គហការក ទិដ្ឋោសិ, គហកូដំ វិសង្ខត”ន្តិ (ធ. ប. ១៥៤) ច អាទីសុ គហន្តិ អាគតោ។ “សត្តោ គុហាយំ ពហុនាភិឆន្នោ, តិដ្ឋំ នរោ មោហនស្មិំ បគាឡ្ហោ”តិអាទីសុ (សុ. និ. ៧៧៨) គុហាតិ អាគតោ។ “នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ, ឯការោ វត្តតី រថោ”តិអាទីសុ (ឧទា. ៦៥) រថោតិ អាគតោ។ “បុន គេហំ ន កាហសី”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៥៤) គេហន្តិ អាគតោ។ “វិវដា កុដិ និព្ពុតោ គិនី”តិអាទីសុ (សុ. និ. ១៩) កុដីតិ អាគតោ។ តស្មា ឥធាបិ សោ “កុដិកា”តិ វុត្តោ។ អត្តភាវោ ហិ កដ្ឋាទីនិ បដិច្ច លព្ភមានា គេហនាមិកា កុដិកា វិយ អដ្ឋិអាទិសញ្ញិតេ បថវីធាតុអាទិកេ ផស្សាទិកេ ច បដិច្ច លព្ភមានោ “កុដិកា”តិ វុត្តោ, ចិត្តមក្កដស្ស និវាសភាវតោ ច។ យថាហ –

> “អដ្ឋិកង្កលកុដិវេសា, មក្កដាវសថោ ឥតិ;
> មក្កដោ បញ្ចទ្វារាយ, កុដិកាយ បសក្កិយ;
> ទ្វារេនានុបរិយាតិ, ឃដ្ដយន្តោ បុនប្បុន”ន្តិ ច។

សា បនេសា អត្តភាវកុដិកា ថេរស្ស តិណ្ណំ ឆន្នំ អដ្ឋន្នញ្ច អសំវរទ្វារានំ វសេន សមតិ វិជ្ជនកស្ស រាគាទិអវស្សុតស្ស បញ្ញាយ សំវុតត្តា សម្មទេវ បិហិតត្តា “ឆន្នា”តិ វុត្តា។ តេនាហ ភគវា – “សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ”តិ (សុ. និ. ១០៤១)។ វុត្តនយេន ឆន្នត្តា ឯវ កិលេសទុក្ខាភាវតោ និរាមិសសុខសមង្គិតាយ ច **សុខា** សុខប្បត្តា, តតោ ឯវ ច **និវាតា** និហតមានមទថម្ភសារម្ភតាយ និវាតវុត្តិកា។ អយញ្ច នយោ “មយ្ហំ ន សំកិលេសធម្មានំ សំវរណមត្តេន សិទ្ធោ, អថ ខោ អគ្គមគ្គសមាធិនា សុដ្ឋុ សមាហិតចិត្តតាយ ចេវ អគ្គមគ្គបញ្ញាយ សព្ពសំយោជនេហិ វិប្បមុត្តចិត្តតាយ ចា”តិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ចិត្តំ មេ សុសមាហិតំ វិមុត្ត”**ន្តិ។ ឯវំភូតោ ច “ឥទានាហំ កតករណីយោ”តិ ន អប្បោស្សុក្កោ ហោមិ, អថ ខោ **អាតាបី វិហរាមិ,** សទេវកស្ស លោកស្ស ហិតសុខូបសំហារេ ឧស្សាហជាតោ ភិក្ខាចារកាលេបិ អនុយំ ព្រហ្មវិហារេនេវ វិហរាមិ។ តស្មា ត្វម្បិ, **ទេវ,** បជ្ជុន្ន មយ្ហំ បិយំ កាតុកាមតាយបិ វស្សបដិវីនំ សត្តានំ អនុកម្បាយបិ **វស្ស** សម្មា ធារំ អនុប្បវេច្ឆាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ឯត្ថ ច ថេរោ “ឆន្នា មេ កុដិកា សុខា និវាតា”តិ ឥមិនា លោកិយលោកុត្តរភេទំ អត្តនោ អធិសីលសិក្ខំ ទស្សេតិ។ “ចិត្តំ មេ សុសមាហិត”ន្តិ ឥមិនា អធិចិត្តសិក្ខំ។ “វិមុត្ត”ន្តិ ឥមិនា អធិបញ្ញាសិក្ខំ។ “អាតាបី វិហរាមី”តិ ឥមិនា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារំ។ អថ វា “ឆន្នា មេ កុដិកា សុខា និវាតា”តិ ឥមិនា អនិមិត្តវិហារំ ទស្សេតិ កិលេសវស្សបិធានមុខេន និច្ចាទិនិមិត្តគ្គាហនទីបនតោ។ “ចិត្តំ មេ សុសមាហិត”ន្តិ ឥមិនា អប្បណិហិតវិហារំ។ “វិមុត្ត”ន្តិ ឥមិនា សុញ្ញតវិហារំ។ “អាតាបី វិហរាមី”តិ ឥមិនា តេសំ តិណ្ណំ វិហារានំ អធិគមូបាយំ។ បឋមេន វា ទោសប្បហានំ, ទុតិយេន រាគប្បហានំ, តតិយេន មោហប្បហានំ។ តថា ទុតិយេន បឋមទុតិយេហិ វា ធម្មវិហារសម្បត្តិយោ ទស្សេតិ។ តតិយេន វិមុត្តិសម្បត្តិយោ។ “អាតាបី វិហរាមី”តិ ឥមិនា បរហិតបដិបត្តិយំ អតន្ទិតភាវំ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវំ “យថានាមា”តិ គាថាយ វុត្តានំ ធម្មវិហារាទីនំ ឥមាយ គាថាយ ទស្សិតត្តា តត្ថ អទស្សិតេសុ នាមគោត្តេសុ នាមំ ទស្សេតុំ **“ឥត្ថំ សុទ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ យេ ហិ ថេរា នាមមត្តេន បាកដា, តេ នាមេន, យេ គោត្តមត្តេន បាកដា, តេ គោត្តេន, យេ ឧភយថា បាកដា, តេ ឧភយេនបិ ទស្សិស្ស”ន្តិ។ អយំ បន ថេរោ នាមេន អភិលក្ខិតោ, ន តថា គោត្តេនាតិ **“ឥត្ថំ សុទំ អាយស្មា សុភូតី”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥត្ថ**ន្តិ ឥទំ បការំ, ឥមិនា អាការេនាតិ អត្ថោ។ **សុទ**ន្តិ សុ ឥទំ, សន្ធិវសេន ឥការលោបោ។ **សូ**តិ ច និបាតមត្តំ, ឥទំ គាថន្តិ យោជនា។ **អាយស្មា**តិ បិយវចនមេតំ គរុគារវសប្បតិស្សវចនមេតំ។ **សុភូតី**តិ នាមកិត្តនំ។ សោ ហិ សរីរសម្បត្តិយាបិ ទស្សនីយោ បាសាទិកោ, គុណសម្បត្តិយាបិ។ ឥតិ សុន្ទរាយ សរីរវយវិភូតិយា សីលសម្បត្តិយាទិវិភូតិយា ច សមន្នាគតត្តា សុភូតីតិ បញ្ញាយិត្ថ សីលសារាទិចិរគុណយោគតោ **ថេរោ។ អភាសិត្ថា**តិ កថេសិ។ កស្មា បនេតេ មហាថេរា អត្តនោ គុណេ បកាសេន្តីតិ? ឥមិនា ទីឃេន អទ្ធុនា អនធិគតបុព្ពំ បរមគម្ភីរំ អតិវិយ សន្តំ បណីតំ អត្តនា អធិគតំ លោកុត្តរធម្មំ បច្ចវេក្ខិត្វា បីតិវេគសមុស្សាហិតឧទានវសេន សាសនស្ស និយ្យានិកភាវវិភាវនវសេន ច បរមប្បិច្ឆា អរិយា អត្តនោ គុណេ បកាសេន្តិ, យថា តំ លោកនាថោ ពោធនេយ្យអជ្ឈាសយវសេន “ទសពលសមន្នាគតោ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ ចតុវេសារជ្ជវិសារទោ”តិអាទិនា អត្តនោ គុណេ បកាសេតិ, ឯវមេយំ ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា ហោតីតិ។

បរមត្ថទីបនិយា ថេរគាថាសំវណ្ណនាយ

សុភូតិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. មហាកោដ្ឋិកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឧបសន្តោតិ អាយស្មតោ មហាកោដ្ឋិកត្ថេរស្ស គាថា។ តស្ស កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ ថេរោ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ មហាភោគកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ មាតាបិតូនំ អច្ចយេន កុដុម្ពំ សណ្ឋបេត្វា ឃរាវាសំ វសន្តោ ឯកទិវសំ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ ធម្មទេសនាកាលេ ហំសវតីនគរវាសិកេ គន្ធមាលាទិហត្ថេ យេន ពុទ្ធោ យេន ធម្មោ យេន សង្ឃោ, តន្និន្នេ តប្បោណេ តប្បព្ភារេ គច្ឆន្តេ ទិស្វា មហាជនេន សទ្ធឹ ឧបគតោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ បដិសម្ភិទាបត្តានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា “អយំ កិរ ឥមស្មឹ សាសនេ បដិសម្ភិទាបត្តានំ អគ្គោ, អហោ វតាហម្បិ ឯកស្ស ពុទ្ធស្ស សាសនេ អយំ វិយ បដិសម្ភិទាបត្តានំ អគ្គោ ភវេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេត្វា សត្ថុ ទេសនាបរិយោសានេ វុដ្ឋិតាយ បរិសាយ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា, “ភន្តេ, ស្វេ មយ្ហំ ភិក្ខំ គណ្ហថា”តិ និមន្តេសិ។ សត្ថា អធិវាសេសិ។ សោ ភគវន្តំ អភិវាទេត្វា បទក្ខិណំ កត្វា សកនិវេសនំ គន្ត្វា សព្ពរត្តឹ ពុទ្ធស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច និសជ្ជដ្ឋានំ គន្ធទាមមាលាទាមាទីហិ អលង្ករិត្វា បណីតំ ខាទនីយំ ភោជនីយំ បដិយាទាបេត្វា តស្សា រត្តិយា អច្ចយេន សកេ និវេសនេ ភិក្ខុសតសហស្សបរិវារំ ភគវន្តំ វិវិធយាគុខជ្ជកបរិវារំ នានារសសូបព្យញ្ជនំ គន្ធសាលិភោជនំ ភោជេត្វា ភត្តកិច្ចបរិយោសានេ ចិន្តេសិ – “មហន្តំ, ខោ, អហំ ឋានន្តរំ បត្ថេមិ ន ខោ បន មយ្ហំ យុត្តំ ឯកទិវសមេវ ទានំ ទត្វា តំ ឋានន្តរំ បត្ថេតុំ, អនុបដិបាដិយា សត្ត ទិវសេ ទានំ ទត្វា បត្ថេស្សាមី”តិ ។ សោ តេនេវ និយាមេន សត្ត ទិវសេ មហាទានានិ ទត្វា ភត្តកិច្ចបរិយោសានេ ទុស្សកោដ្ឋាគារំ វិវរាបេត្វា ឧត្តមំ តិចីវរប្បហោនកំ សុខុមវត្ថំ ពុទ្ធស្ស បាទមូលេ ឋបេត្វា ភិក្ខុសតសហស្សស្ស ច តិចីវរំ ទត្វា តថាគតំ ឧបសង្កមិត្វា, “ភន្តេ, យោ សោ ភិក្ខុ តុម្ហេហិ ឥតោ សត្តមទិវសមត្ថកេ ឯតទគ្គេ ឋបិតោ, អហម្បិ សោ ភិក្ខុ វិយ អនាគតេ ឧប្បជ្ជនកពុទ្ធស្ស សាសនេ បព្ពជិត្វា បដិសម្ភិទាបត្តានំ អគ្គោ ភវេយ្យ”ន្តិ វត្វា សត្ថុ បាទមូលេ និបជ្ជិត្វា បត្ថនំ អកាសិ។ សត្ថា តស្ស បត្ថនាយ សមិជ្ឈនភាវំ ទិស្វា “អនាគតេ ឥតោ កប្បសតសហស្សមត្ថកេ គោតមោ នាម ពុទ្ធោ លោកេ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស សាសនេ តវ បត្ថនា សមិជ្ឈិស្សតី”តិ ព្យាកាសិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៤.២២១-២៥០) –

“បទុមុត្តរោ នាម ជិនោ, សព្ពលោកវិទូ មុនិ;

តតោ សតសហស្សម្ហិ, កប្បេ ឧប្បជ្ជិ ចក្ខុមា។

“ឱវាទកោ វិញ្ញាបកោ, តារកោ សព្ពបាណិនំ;
ទេសនាកុសលោ ពុទ្ធោ, តារេសិ ជនតំ ពហុំ។

“អនុកម្បកោ ការុណិកោ, ហិតេសី សព្ពបាណិនំ;
សម្បត្តេ តិត្ថិយេ សព្ពេ, បញ្ចសីលេ បតិដ្ឋបិ។

“ឯវំ និរាកុលំ អាសិ, សុញ្ញតំ តិត្ថិយេហិ ច;
វិចិត្តំ អរហន្តេហិ, វសីភូតេហិ តាទិភិ។

“រតនានដ្ឋបញ្ញាសំ, ឧគ្គតោ សោ មហាមុនិ;
កញ្ចនគ្ឃិយសង្កាសោ, ពាត្តឹសវរលក្ខណោ។

“វស្សសតសហស្សានិ, អាយុ វិជ្ជតិ តាវទេ;
តាវតា តិដ្ឋមានោ សោ, តារេសិ ជនតំ ពហុំ។

“តទាហំ ហំសវតិយំ, ព្រាហ្មណោ វេទបារគូ;
ឧបេច្ច សព្ពលោកគ្គំ, អស្សោសឹ ធម្មទេសនំ។

“តទា សោ សាវកំ វីរោ, បភិន្នមតិគោចរំ;
អត្ថេ ធម្មេ និរុត្តេ ច, បដិភានេ ច កោវិទំ។

“ឋបេសិ ឯតទគ្គម្ហិ, តំ សុត្វា មុទិតោ អហំ;
សសាវកំ ជិនវរំ, សត្តាហំ ភោជយឹ តទា។

“ទុស្សេហច្ឆាទយិត្វាន, សសិស្សំ ពុទ្ធិសាគរំ;
និបច្ច បាទមូលម្ហិ, តំ ឋានំ បត្ថយឹ អហំ។

“តតោ អវោច លោកគ្គោ, បស្សថេតំ ទិជុត្តមំ;
វិនតំ បាទមូលេ មេ, កមលោទរសប្បភំ។

“ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស ភិក្ខុស្ស, ឋានំ បត្ថយតេ អយំ;
តាយ សទ្ធាយ ចាគេន, សទ្ធម្មស្សវនេន ច។

“សព្ពត្ថ សុខិតោ ហុត្វា, សំសរិត្វា ភវាភវេ;
អនាគតម្ហិ អទ្ធានេ, លច្ឆសេតំ មនោរថំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
កោដ្ឋិតោ នាម នាមេន, ហេស្សតិ សត្ថុ សាវកោ។

“តំ សុត្វា មុទិតោ ហុត្វា, យាវជីវំ តទា ជិនំ;
មេត្តចិត្តោ បរិចរឹ, សតោ បញ្ញា សមាហិតោ។

“តេន កម្មវិបាកេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“សតានំ តីណិក្ខត្តុញ្ច, ទេវរជ្ជមការយឹ;

សគានំ បញ្ចក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តិ អហោសហំ។

“បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ;
សព្ពត្ថ សុខិតោ អាសិ, តស្ស កម្មស្ស វាហសា។

“ទុវេ ភវេ សំសរាមិ, ទេវត្តេ អថ មានុសេ;
អញ្ញំ គតឹ ន គច្ឆាមិ, សុចិណ្ណស្ស ឥទំ ផលំ។

“ទុវេ កុលេ បជាយាមិ, ខត្តិយេ អថ ព្រាហ្មណេ;
នីចេ កុលេ ន ជាយាមិ, សុចិណ្ណស្ស ឥទំ ផលំ។

“បច្ឆិមេ ភវេ សម្បត្តេ, ព្រហ្មពន្ធុ អហោសហំ;
សាវត្ថិយំ វិប្បកុលេ, បច្ចាជាតោ មហទ្ធនេ។

“មាតា ចន្ទវតី នាម, បិតា មេ អស្សលាយនោ;
យទា មេ បិតរំ ពុទ្ធោ, វិនយី សព្ពសុទ្ធិយា។

“តទា បសន្នោ សុគតេ, បព្ពជឹ អនគារិយំ;
មោគ្គល្លានោ អាចរិយោ, ឧបជ្ឈា សារិសម្ភវោ។

“កេសេសុ ឆិជ្ជមានេសុ, ទិដ្ឋិ ឆិន្នា សមូលិកា;
និវាសេន្តោ ច កាសាវំ, អរហត្តមបាបុណឹ។

“អត្ថធម្មនិរុត្តីសុ, បដិភានេ ច មេ មតិ;
បភិន្នា តេន លោកគ្គោ, ឯតទគ្គេ ឋបេសិ មំ។

“អសន្ទិដ្ឋំ វិយាកាសិ, ឧបតិស្សេន បុច្ឆិតោ;
បដិសម្ភិទាសុ តេនាហំ, អគ្គោ សម្ពុទ្ធសាសនេ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
នាគោវ ពន្ធនំ ឆេត្វា, វិហរាមិ អនាសវោ។

“ស្វាគតំ វត មេ អាសិ, មម ពុទ្ធស្ស សន្តិកេ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ។

“បដិសម្ភិទា ចតស្សោ, វិមោក្ខាបិ ច អដ្ឋិមេ;
ឆឡភិញ្ញា សច្ឆិកតា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឯវំ សោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញញាណសម្ភារំ សម្ភរន្តោ អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ និព្ពត្តិ។ កោដ្ឋិកោតិស្ស នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ តយោ វេទេ ឧគ្គហេត្វា ព្រាហ្មណសិប្បេ និប្ផត្តឹ គតោ ឯកទិវសំ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា ឧបសម្បន្នកាលតោ បដ្ឋាយ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បត្វា បដិសម្ភិទាសុ ចិណ្ណវសី ហុត្វា អភិញ្ញាតេ អភិញ្ញាតេ មហាថេរេ ឧបសង្កមិត្វា បញ្ហំ បុច្ឆន្តោបិ ទសពលំ ឧបសង្កមិត្វា បញ្ហំ បុច្ឆន្តោបិ បដិសម្ភិទាសុយេវ បញ្ហំ បុច្ឆិ។ ឯវមយំ ថេរោ តត្ថ កតាធិការតាយ ចិណ្ណវសីភាវេន ច បដិសម្ភិទាបត្តានំ អគ្គោ ជាតោ។ អថ នំ សត្ថា មហាវេទល្លសុត្តំ (ម. និ. ១.៤៤៩ អាទយោ) អដ្ឋុប្បត្តិំ កត្វា បដិសម្ភិទាបត្តានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ – “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ បដិសម្ភិទាបត្តានំ យទិទំ មហាកោដ្ឋិកោ”តិ (អ. និ. ១.២០៩, ២១៨)។ សោ អបរេន សមយេន វិមុត្តិសុខំ បដិសំវេទេន្តោ ឧទានវសេន –

២. “ឧបសន្តោ ឧបរតោ, មន្តភាណី អនុទ្ធតោ;
ធុនាតិ បាបកេ ធម្មេ, ទុមបត្តំវ មាលុតោ”តិ។ –

ឥត្ថំ សុទំ អាយស្មា មហាកោដ្ឋិកត្ថេរោ គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **ឧបសន្តោ**តិ មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ ឧបសមនេន និព្ពិសេវនភាវករណេន ឧបសន្តោ។ **ឧបរតោ**តិ សព្ពស្មា បាបករណតោ ឱរតោ វិរតោ។ **មន្តភាណី**តិ មន្តា វុច្ចតិ បញ្ញា, តាយ បន ឧបបរិក្ខិត្វា ភណតីតិ មន្តភាណី, កាលវាទីអាទិភាវំ អវិស្សជ្ជេន្តោយេវ ភណតីតិ អត្ថោ។ មន្តភណនវសេន វា ភណតីតិ មន្តភាណី, ទុព្ភាសិតតោ វិនា អត្តនោ ភាសនវសេន ចតុរង្គសមន្នាគតំ សុភាសិតំយេវ ភណតីតិ អត្ថោ។ ជាតិអាទិវសេន អត្តនោ អនុក្កំសនតោ ន ឧទ្ធតោតិ **អនុទ្ធតោ** អថ វា តិណ្ណំ កាយទុច្ចរិតានំ វូបសមនេន តតោ បដិវិរតិយា ឧបសន្តោ, តិណ្ណំ មនោទុច្ចរិតានំ ឧបរមណេន បជហនេន ឧបរតោ, ចតុន្នំ វចីទុច្ចរិតានំ អប្បវត្តិយា បរិមិតភាណិតាយ មន្តភាណី, តិវិធទុច្ចរិតនិមិត្តឧប្បជ្ជនកស្ស ឧទ្ធច្ចស្ស អភាវតោ អនុទ្ធតោ។ ឯវំ បន តិវិធទុច្ចរិតប្បហានេន សុទ្ធេ សីលេ បតិដ្ឋិតោ, ឧទ្ធច្ចប្បហានេន សមាហិតោ, តមេវ សមាធិំ បទដ្ឋានំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា មគ្គបដិបាដិយា **ធុនាតិ បាបកេ ធម្មេ** លាមកដ្ឋេន បាបកេ សព្ពេបិ សំកិលេសធម្មេ និទ្ធុនាតិ, សមុច្ឆេទវសេន បជហតិ ។ យថា កិំ? **ទុមបត្តំវ មាលុតោ,** យថា នាម ទុមស្ស រុក្ខស្ស បត្តំ បណ្ឌុបលាសំ មាលុតោ វាតោ ធុនាតិ, ពន្ធនតោ វិយោជេន្តោ នីហរតិ, ឯវំ យថាវុត្តបដិបត្តិយំ ឋិតោ បាបធម្មេ អត្តនោ សន្តានតោ នីហរតិ, ឯវមយំ ថេរស្ស អញ្ញាបទេសេន អញ្ញាព្យាករណគាថាបិ ហោតីតិ វេទិតព្ពា។

ឯត្ថ ច កាយវចីទុច្ចរិតប្បហានវចនេន បយោគសុទ្ធិ ទស្សេតិ, មនោទុច្ចរិតប្បហានវចនេន អាសយសុទ្ធិ។ ឯវំ បយោគាសយសុទ្ធស្ស "អនុទ្ធតោ"តិ ឥមិនា ឧទ្ធច្ចាភាវវចនេន តទេកដ្ឋតាយ នីវរណប្បហានំ ទស្សេតិ។ តេសុ បយោគសុទ្ធិយា សីលសម្បត្តិ វិភាវិតា, អាសយសុទ្ធិយា សមថភាវនាយ ឧបការកធម្មបរិគ្គហោ, នីវរណប្បហានេន សមាធិភាវនា, "ធុនាតិ បាបកេ ធម្មេ"តិ ឥមិនា បញ្ញាភាវនា វិភាវិតា ហោតិ។ ឯវំ អធិសីលសិក្ខាទយោ តិស្សោ សិក្ខា, តិវិធកល្យាណំ សាសនំ, តទង្គប្បហានាទីនិ តីណិ បហានានិ, អន្តទ្វយបរិវជ្ជនេន សទ្ធិំ មជ្ឈិមាយ បដិបត្តិយា បដិបជ្ជនំ, អបាយភវាទីនំ សមតិក្កមនូបាយោ ច យថារហំ និទ្ធារេត្វា យោជេតព្ពា។ ឥមិនា នយេន សេសគាថាសុបិ យថារហំ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។ អត្ថមត្តមេវ បន តត្ថ តត្ថ អបុព្ពំ វណ្ណយិស្សាម។ "ឥត្ថំ សុទំ អាយស្មា មហាកោដ្ឋិកោ"តិ ឥទំ បូជាវចនំ, យថា តំ មហាមោគ្គល្លានោតិ។

មហាកោដ្ឋិកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. កង្ខារេវតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បញ្ញំ ឥមំ បស្សាតិ អាយស្មតោ កង្ខារេវតស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ ថេរោ បទុមុត្តរភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ និព្ពត្តោ។ ឯកទិវសំ ពុទ្ធានំ ធម្មទេសនាកាលេ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន មហាជនេន សទ្ធិំ វិហារំ គន្ត្វា បរិសបរិយន្តេ ឋិតោ ធម្មំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ ឈានាភិរតានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា "មយាបិ អនាគតេ ឯវរូបេន ភវិតុំ វដ្ដតី"តិ ចិន្តេត្វា ទេសនាវសានេ សត្ថារំ និមន្តេត្វា ហេដ្ឋា វុត្តនយេន មហាសក្ការំ កត្វា ភគវន្តំ អាហ – "ភន្តេ, អហំ ឥមិនា អធិការកម្មេន អញ្ញំ សម្បត្តិំ ន បត្ថេមិ, យថា បន សោ ភិក្ខុ តុម្ហេហិ ឥតោ សត្តមទិវសមត្ថកេ ឈាយីនំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបិតោ, ឯវំ អហម្បិ អនាគតេ ឯកស្ស ពុទ្ធស្ស សាសនេ ឈាយីនំ អគ្គោ ភវេយ្យ"ន្តិ បត្ថនមកាសិ។ សត្ថា អនាគតំ ឱលោកេត្វា និប្ផជ្ជនភាវំ ទិស្វា "អនាគតេ កប្បសតសហស្សាវសានេ គោតមោ នាម ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស សាសនេ ត្វំ ឈាយីនំ អគ្គោ ភវិស្សសី"តិ ព្យាករិត្វា បក្កាមិ។

សោ យាវជីវំ កល្យាណកម្មំ កត្វា កប្បសតសហស្សំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរិត្វា អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ សាវត្ថិនគរេ មហាភោគកុលេ និព្ពត្តោ បច្ឆាភត្តំ ធម្មស្សវនត្ថំ គច្ឆន្តេន មហាជនេន សទ្ធិំ វិហារំ គន្ត្វា បរិសបរិយន្តេ ឋិតោ ទសពលស្ស ធម្មកថំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា ឧបសម្បទំ លភិត្វា កម្មដ្ឋានំ កថាបេត្វា ឈានបរិកម្មំ ករោន្តោ ឈានលាភី ហុត្វា ឈានំ បាទកំ កត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ សោ យេភុយ្យេន ទសពលេន សមាបជ្ជិតព្ពសមាបត្តីសមាបជ្ជន្តោ អហោរត្តំ ឈានេសុ ចិណ្ណវសី អហោសិ។ អថ នំ សត្ថា "ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ឈាយីនំ យទិទំ កង្ខារេវតោ"តិ (អ. និ. ១.១៩៨, ២០៤) ឈាយីនំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៥.៣៤-៥៣) –

> "បទុមុត្តរោ នាម ជិនោ, សព្ពធម្មេសុ ចក្ខុមា;
> ឥតោ សតសហស្សម្ហិ, កប្បេ ឧប្បជ្ជិ នាយកោ។

“សីហហនុ ព្រហ្មគិរោ, ហំសទុន្ទុភិនិស្សនោ;
នាគវិក្កន្តគមនោ, ចន្ទសូរាធិកប្បភោ។

“មហាមតិ មហាវីរោ, មហាឈាយី មហាពលោ;
មហាការុណិកោ នាថោ, មហាតមបនូទនោ។

“ស កទាចិ តិលោកគ្គោ, វេនេយ្យំ វិនយំ ពហុំ;
ធម្មំ ទេសេសិ សម្ពុទ្ធោ, សត្តាសយវិទូ មុនិ។

“ឈាយី ឈានរតំ វីរំ, ឧបសន្តំ អនាវិលំ;
វណ្ណយន្តោ បរិសតី, តោសេសិ ជនតំ ជិនោ។

“តទាហំ ហំសវតិយំ, ព្រាហ្មណោ វេទបារគូ;
ធម្មំ សុត្វាន មុទិតោ, តំ ឋានមភិបត្ថយឹ។

“តទា ជិនោ វិយាកាសិ, សង្ឃមជ្ឈេ វិនាយកោ;
មុទិតោ ហោហិ ត្វំ ព្រហ្មេ, លច្ឆសេ តំ មនោរថំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
រេវតោ នាម នាមេន, ហេស្សតិ សត្ថុ សាវកោ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“បច្ឆិមេ ច ភវេ ទានិ, ជាតោហំ កោលិយេ បុរេ;
ខត្តិយេ កុលសម្បន្នេ, ឥទ្ធេ ផីតេ មហទ្ធនេ។

“យទា កបិលវត្ថុស្មឹ, ពុទ្ធោ ធម្មមទេសយិ;
តទា បសន្នោ សុគតេ, បព្ពជឹ អនគារិយំ។

“កង្ខា មេ ពហុលា អាសិ, កប្បាកប្បេ តហឹ តហឹ;
សព្ពំ តំ វិនយី ពុទ្ធោ, ទេសេត្វា ធម្មមុត្តមំ។

“តតោហំ តិណ្ណសំសារោ, តទា ឈានសុខេ រតោ;
វិហរាមិ តទា ពុទ្ធោ, មំ ទិស្វា ឯតទព្រវិ។

“យា កាចិ កង្ខា ឥធ វា ហុរំ វា, សវេទិយា វា បរវេទិយា វា;
យេ ឈាយិនោ តា បជហន្តិ សព្ពា, អាតាបិនោ ព្រហ្មចរិយំ ចរន្តា។

“សតសហស្សេ កតំ កម្មំ, ផលំ ទស្សេសិ មេ ឥធ;
សុមុត្តោ សរវេគោវ, កិលេសេ ឈាបយឹ មម។

“តតោ ឈានរតំ ទិស្វា, ពុទ្ធោ លោកន្តគូ មុនិ;
ឈាយីនំ ភិក្ខូនំ អគ្គោ, បញ្ញាបេសិ មហាមតិ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
នាគោវ ពន្ធនំ ឆេត្វា, វិហរាមិ អនាសវោ។

“ស្វាគតំ វត មេ អាសិ, មម ពុទ្ធស្ស សន្តិកេ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ។

“បដិសម្ភិទា ចតស្សោ, វិមោក្ខាបិ ច អដ្ឋិមេ;
ឆឡភិញ្ញា សច្ឆិកតា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

តថា កតកិច្ចោ បនាយំ មហាថេរោ បុព្ពេ ទីឃរត្តំ អត្តនោ កង្ខាបកតចិត្តតំ ឥទានិ សព្ពសោ វិគតកង្ខតញ្ច បច្ចវេក្ខិត្វា “អហោ នូន មយ្ហំ សត្ថុនោ ទេសនានុភាវោ, តេនេតរហិ ឯវំ វិគតកង្ខោ អជ្ឈត្តំ វូបសន្តចិត្តោ ជាតោ”តិ សញ្ជាតពហុមានោ ភគវតោ បញ្ញំ បសំសន្តោ “**បញ្ញំ ឥមំ បស្ស**”តិ ឥមំ គាថមាហ។

៣. តត្ថ **បញ្ញា**ន្តិ បការេ ជានាតិ, បការេហិ ញាបេតីតិ ច បញ្ញា។ វេនេយ្យានំ អាសយានុសយចរិយាធិមុត្តិអាទិប្បការេ ធម្មានំ កុសលាទិកេ ខន្ធាទិកេ ច ទេសេតព្ពប្បការេ ជានាតិ, យថាសភាវតោ បដិវិជ្ឈតិ, តេហិ ច បការេហិ ញាបេតីតិ អត្ថោ។ សត្ថុ ទេសនាញាណញ្ហិ ឥធាធិប្បេតំ, តេនាហ “**ឥម**”ន្តិ។ តញ្ហិ អត្តនិ សិទ្ធេន ទេសនាពលេន នយគ្គាហតោ បច្ចក្ខំ វិយ ឧបដ្ឋិតំ គហេត្វា “**ឥម**”ន្តិ វុត្តំ។ យទគ្គេន វា សត្ថុ ទេសនាញាណំ សាវកេហិ នយតោ គយ្ហតិ, តទគ្គេន អត្តនោ វិសយេ បដិវេធញាណម្បិ នយតោ គយ្ហតេវ។ តេនាហ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ – “អបិច មេ, ភន្តេ, ធម្មន្វយោ វិទិតោ”តិ (ទី. និ. ២.១៤៦; ៣.១៤៣)។ **បស្សា**តិ វិម្ហយប្បត្តោ អនិយមតោ អាលបតិ អត្តនោយេវ វា ចិត្តំ, យថាហ ភគវា ឧទានេន្តោ – “លោកមិមំ បស្ស; បុថូ អវិជ្ជាយ បរេតំ ភូតំ ភូតរតំ ភវា អបរិមុត្ត”ន្តិ (ឧទា. ៣០)។ **តថាគតាន**ន្តិ តថា អាគមនាទិអត្ថេន តថាគតានំ។ តថា អាគតោតិ ហិ តថាគតោ, តថា គតោតិ តថាគតោ, តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ, តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ, តថទស្សិតាយ តថាគតោ, តថវាទិតាយ តថាគតោ, តថាការិតាយ តថាគតោ, អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោតិ ឯវំ អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោ។ តថាយ អាគតោតិ តថាគតោ, តថាយ គតោតិ តថាគតោ, តថលក្ខណំ គតោតិ តថាគតោ, តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ, តថាវិធោតិ តថាគតោ, តថា បវត្តិតោតិ តថាគតោ, តថេហិ អាគតោតិ តថាគតោ, តថា គតភាវេន តថាគតោតិ ឯវម្បិ អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោតិ អយមេត្ថ សង្ខេបោ។ វិត្ថារោ បន បរមត្ថទីបនិយា ឧទានដ្ឋកថាយ (ឧទា. អដ្ឋ. ១៨) ឥតិវុត្តកដ្ឋកថាយ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨) ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ តស្សា បញ្ញាយ អសាធារណវិសេសំ ទស្សេតុំ “**អគ្គិ យថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **យថា អគ្គី**តិ ឧបមាវចនំ។ **យថា**តិ តស្ស ឧបមាភាវទស្សនំ។ **បជ្ជលិតោ**តិ ឧបមេយ្យេន សម្ពន្ធទស្សនំ។ **និសីថេ**តិ កិច្ចករណកាលទស្សនំ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – យថា នាម និសីថេ រត្តិយំ ចតុរង្គសមន្នាគតេ អន្ធការេ វត្តមានេ ឧន្នតេ ឋានេ បជ្ជលិតោ អគ្គិ តស្មិំ បទេសេ តមគតំ វិធមន្តំ តិដ្ឋតិ, ឯវមេវ តថាគតានំ ឥមំ ទេសនាញាណសង្ខាតំ សព្ពសោ វេនេយ្យានំ សំសយតមំ វិធមន្តំ បញ្ញំ បស្សាតិ។ យតោ ទេសនាវិលាសេន សត្តានំ ញាណមយំ អាលោកំ ទេន្តីតិ **អាលោកទា**។ បញ្ញាមយមេវ ចក្ខុំ ទទន្តីតិ **ចក្ខុទទា**។ តទុភយម្បិ កង្ខាវិនយបទដ្ឋានមេវ កត្វា ទស្សេន្តោ “**យេ អាគតានំ វិនយន្តិ កង្ខ**”ន្តិ អាហ, **យេ** តថាគតា អត្តនោ សន្តិកំ **អាគតានំ** ឧបគតានំ វេនេយ្យានំ “អហោសិ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធាន”ន្តិអាទិនយប្បវត្តំ (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) សោឡសវត្ថុកំ, “ពុទ្ធេ កង្ខតិ ធម្មេ កង្ខតី”តិអាទិនយប្បវត្តំ (ធ. ស. ១០០៨) អដ្ឋវត្ថុកញ្ច **កង្ខំ** វិចិកិច្ឆំ **វិនយន្តិ** ទេសនានុភាវេន អនវសេសតោ វិធមន្តិ វិទ្ធំសេន្តិ។ វិនយកុក្កុច្ចសង្ខាតា បន កង្ខា តព្ពិនយេនេវ វិនីតា ហោន្តីតិ។

អបរោ នយោ – យថា អគ្គិ និសីថេ រត្តិភាគេ បជ្ជលិតោ បងុតរជាលោ សមុជ្ជលំ ឧច្ចាសនេ ឋិតានំ ឱភាសទានមត្តេន អន្ធការំ វិធមិត្វា សមវិសមំ វិភាវេន្តោ អាលោកទទោ ហោតិ។ អច្ចាសន្នេ បន ឋិតានំ តំ សុបាកដំ ករោន្តោ ចក្ខុកិច្ចករណតោ ចក្ខុទទោ នាម ហោតិ, ឯវមេវ តថាគតោ អត្តនោ ធម្មកាយស្ស ទូរេ ឋិតានំ អកតាធិការានំ បញ្ញាបជ្ជោតេន មោហន្ធការំ វិធមិត្វា កាយវិសមាទិសមវិសមំ វិភាវេន្តោ អាលោកទា ភវន្តិ, អាសន្នេ ឋិតានំ បន កតាធិការានំ ធម្មចក្ខុំ ឧប្បាទេន្តោ ចក្ខុទទា ភវន្តិ។ យេ ឯវំភូតា អត្តនោ វចីគោចរំ អាគតានំ មាទិសានម្បិ កង្ខាពហុលានំ កង្ខំ វិនយន្តិ អរិយមគ្គសមុប្បាទនេន វិធមន្តិ, តេសំ តថាគតានំ បញ្ញំ ញាណាតិសយំ បស្សាតិ យោជនា។ ឯវមយំ ថេរស្ស អត្តនោ កង្ខាវិតរណប្បកាសនេន អញ្ញាព្យាករណគាថាបិ ហោតិ។ អយញ្ហិ ថេរោ បុថុជ្ជនកាលេ កប្បិយេបិ កុក្កុច្ចកោ ហុត្វា កង្ខាពហុលតាយ “កង្ខារេវតោ”តិ បញ្ញាតោ, បច្ឆា ខីណាសវកាលេបិ តថេវ វោហរយិត្ថ។ តេនាហ – “ឥត្ថំ សុទំ អាយស្មា កង្ខារេវតោ គាថំ អភាសិត្ថា”តិ។ តំ វុត្តត្ថមេវ។

កង្ខារេវតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. បុណ្ណត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សព្ភិរេវ សមាសេថាតិ អាយស្មតោ បុណ្ណត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ទសពលស្ស ឧប្បត្តិតោ បុរេតរមេវ ហំសវតីនគរេ ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ និព្ពត្តោ អនុក្កមេន វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថរិ លោកេ ឧប្បជ្ជន្តេ ឯកទិវសំ ពុទ្ធានំ ធម្មទេសនាកាលេ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន មហាជនេន សទ្ធឹ វិហារំ គន្ត្វា បរិសបរិយន្តេ និសីទិត្វា ធម្មំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ ធម្មកថិកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា “មយាបិ អនាគតេ ឯវរូបេន ភវិតុំ វដ្ដតី”តិ ចិន្តេត្វា ទេសនាវសានេ វុដ្ឋិតាយ បរិសាយ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា និមន្តេត្វា ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ មហាសក្ការំ កត្វា ភគវន្តំ ឯវមាហ – “ភន្តេ, អហំ ឥមិនា អធិការកម្មេន នាញ្ញំ សម្បត្តឹ បត្ថេមិ។ យថា បន សោ ភិក្ខុ ឥតោ សត្តមទិវសមត្ថកេ ធម្មកថិកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបិតោ, ឯវំ អហម្បិ អនាគតេ ឯកស្ស ពុទ្ធស្ស សាសនេ ធម្មកថិកានំ ភិក្ខូនំ អគ្គោ ភវេយ្យ”ន្តិ បត្ថនំ អកាសិ។ សត្ថា អនាគតំ ឱលោកេត្វា តស្ស បត្ថនាយ សមិជ្ឈនភាវំ ទិស្វា “អនាគតេ កប្បសតសហស្សមត្ថកេ គោតមោ នាម ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស សាសនេ ត្វំ បព្ពជិត្វា ធម្មកថិកានំ អគ្គោ ភវិស្សសី”តិ ព្យាកាសិ។

សោ តត្ថ យាវជីវំ កល្យាណធម្មំ កត្វា តតោ ចុតោ កប្បសតសហស្សំ បុញ្ញញាណសម្ភារំ សម្ភរន្តោ ទេវមនុស្សេសុ សំសរិត្វា អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ កបិលវត្ថុនគរស្ស អវិទូរេ ទោណវត្ថុនាមកេ ព្រាហ្មណគាមេ ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញត្ថេរស្ស ភាគិនេយ្យោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ តស្ស នាមគ្គហណទិវសេ “បុណ្ណោ”តិ នាមំ អកំសុ។ សោ សត្ថរិ អភិសម្ពោធឹ បត្វា បវត្តវរធម្មចក្កេ អនុបុព្ពេន រាជគហំ គន្ត្វា តំ ឧបនិស្សាយ វិហរន្តេ អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញត្ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជិត្វា លទ្ធូបសម្បទោ សព្ពំ បុព្ពកិច្ចំ កត្វា បធានមនុយុញ្ជន្តោ បព្ពជិតកិច្ចំ មត្ថកំ បាបេត្វាវ “ទសពលស្ស សន្តិកំ គមិស្សាមី”តិ មាតុលត្ថេរេន សទ្ធឹ សត្ថុ សន្តិកំ អគន្ត្វា កបិលវត្ថុសាមន្តាយេវ ឱហីយិត្វា យោនិសោមនសិការេ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១.៤៣៤-៤៤០) –

“អជ្ឈាយកោ មន្តធរោ, តិណ្ណំ វេទាន បារគូ;
បុរក្ខតោម្ហិ សិស្សេហិ, ឧបគច្ឆឹ នរុត្តមំ។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
មម កម្មំ បកិត្តេសិ, សំខិត្តេន មហាមុនិ។

“តាហំ ធម្មំ សុណិត្វាន, អភិវាទេត្វាន សត្ថុនោ;
អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វាន, បក្កមឹ ទក្ខិណាមុខោ។

“សំខិត្តេន សុណិត្វាន, វិត្ថារេន អភាសយឹ;
សព្ពេ សិស្សា អត្តមនា, សុត្វាន មម ភាសតោ។

“សកំ ទិដ្ឋឹ វិនោទេត្វា, ពុទ្ធេ ចិត្តំ បសាទយុំ;
សំខិត្តេនបិ ទេសេមិ, វិត្ថារេន តថេវហំ។

“អភិធម្មនយញ្ញូហំ, កថាវត្ថុវិសុទ្ធិយា;
សព្ពេសំ វិញ្ញាបេត្វាន, វិហរាមិ អនាសវោ។

“ឥតោ បញ្ចសតេ កប្បេ, ចតុរោ សុប្បកាសកា;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចតុទីបម្ហិ ឥស្សរា។

“បដិសម្ភិទា ចតស្សោ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

តស្ស បន បុណ្ណត្ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជិតា កុលបុត្តា បញ្ចសតា អហេសុំ។ ថេរោ សយំ ទសកថាវត្ថុលាភិតាយ តេបិ ទសហិ កថាវត្ថូហិ ឱវទិ។ តេ តស្ស ឱវាទេ ឋត្វា សព្ពេវ អរហត្តំ បត្តា។ តេ អត្តនោ បព្ពជិតកិច្ចំ មត្ថកប្បត្តំ ញត្វា ឧបជ្ឈាយំ ឧបសង្កមិត្វា អាហំសុ – “ភន្តេ, អម្ហាកំ កិច្ចំ មត្ថកប្បត្តំ, ទសន្នញ្ចម្ហ កថាវត្ថូនំ លាភិនោ, សមយោ, ទានិ នោ ទសពលំ បស្សិតុ”ន្តិ។ ថេរោ តេសំ វចនំ សុត្វា ចិន្តេសិ – “មម ទសកថាវត្ថុលាភិតំ សត្ថា ជានាតិ អហំ ធម្មំ ទេសេន្តោ ទស កថាវត្ថូនិ អមុញ្ចិត្វាវ ទេសេមិ, មយិ គច្ឆន្តេ សព្ពេបិមេ ភិក្ខូ មំ បរិវារេត្វា គច្ឆិស្សន្តិ, ឯវំ គណសង្គណិកាយ គន្ត្វា បន អយុត្តំ មយ្ហំ ទសពលំ បស្សិតុំ, ឥមេ តាវ គន្ត្វា

បស្សន្តូ”តិ តេ ភិក្ខូ អាហ – “អាវុសោ, តុម្ហេ បុរតោ គន្ត្វា តថាគតំ បស្សថ, មម វចនេន ចស្ស បាទេ វន្ទថ, អហម្បិ តុម្ហាកំ គតមគ្គេនាគមិស្សាមី”តិ។ តេ ថេរា សព្ពេបិ ទសពលស្ស ជាតិភូមិរដ្ឋវាសិនោ សព្ពេ ខីណាសវា សព្ពេ ទសកថាវត្ថុលាភិនោ អត្តនោ ឧបជ្ឈាយស្ស ឱវាទំ សម្បដិច្ឆិត្វា ថេរំ វន្ទិត្វា អនុបុព្ពេន ចារិកំ ចរន្តា សដ្ឋិយោជនមគ្គំ អតិក្កម្ម រាជគហេ វេឡុវនមហាវិហារំ គន្ត្វា ទសពលស្ស បាទេ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទឹសុ។

អាចិណ្ណំ ខោ បនេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ អាគន្តុកេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធឹ បដិសម្មោទិតុន្តិ ភគវា តេហិ សទ្ធឹ – “កច្ចិ, ភិក្ខវេ, ខមនីយ”ន្តិអាទិនា នយេន មធុរបដិសន្ថារំ កត្វា “កុតោ ច តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, អាគច្ឆថា”តិ បុច្ឆិ ។ អថ តេហិ “ជាតិភូមិតោ”តិ វុត្តេ “កោ នុ ខោ, ភិក្ខវេ, ជាតិភូមិយំ ជាតិភូមកានំ ភិក្ខូនំ សព្រហ្មចារីនំ ឯវំ សម្ភាវិតោ ‘អត្តនា ច អប្បិច្ឆោ អប្បិច្ឆកថញ្ច ភិក្ខូនំ កត្តា’”តិ (ម. និ. ១.២៥២) ទសកថាវត្ថុលាភឹ ភិក្ខុំ បុច្ឆិ។ តេបិ “បុណ្ណោ នាម, ភន្តេ, អាយស្មា មន្តាណិបុត្តោ”តិ អារោចយឹសុ។ តំ កថំ សុត្វា អាយស្មា សារិបុត្តោ ថេរស្ស ទស្សនកាមោ អហោសិ។ អថ សត្ថា រាជគហតោ សាវត្ថឹ អគមាសិ ។ បុណ្ណត្ថេរោបិ ទសពលស្ស តត្ថ អាគតភាវំ សុត្វា – “សត្ថារំ បស្សិស្សាមី”តិ គន្ត្វា អន្តោគន្ធកុដិយំយេវ តថាគតំ សម្បាបុណិ។ សត្ថា តស្ស ធម្មំ ទេសេសិ។ ថេរោ ធម្មំ សុត្វា ទសពលំ វន្ទិត្វា បដិសល្លានត្ថាយ អន្ធវនំ គន្ត្វា អញ្ញតរម្ហិ រុក្ខមូលេ ទិវាវិហារំ និសីទិ។

សារិបុត្តត្ថេរោបិ តស្សាគមនំ សុត្វា សីសានុលោកិកោ គន្ត្វា ឱកាសំ សល្លក្ខេត្វា តំ រុក្ខមូលេ និសិន្នំ ឧបសង្កមិត្វា ថេរេន សទ្ធឹ សម្មោទិត្វា, តំ សត្តវិសុទ្ធិក្កមំ បុច្ឆិ។ ថេរោបិស្ស បុច្ឆិតបុច្ឆិតំ ព្យាករោន្តោ រថវិនីតូបមាយ ចិត្តំ អារាធេសិ, តេ អញ្ញមញ្ញស្ស សុភាសិតំ សមនុមោទឹសុ។ អថ សត្ថា អបរភាគេ ភិក្ខុសង្ឃមជ្ឈេ និសិន្នោ ថេរំ “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ធម្មកថិកានំ យទិទំ បុណ្ណោ”តិ (អ. និ. ១.១៨៨, ១៩៦) ធម្មកថិកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ។ សោ ឯកទិវសំ អត្តនោ វិមុត្តិសម្បត្តឹ បច្ចវេក្ខិត្វា “សត្ថារំ និស្សាយ អហញ្ចេវ អញ្ញេ ច ពហូ សត្តា សំសារទុក្ខតោ វិប្បមុត្តា, ពហូបការា វត សប្បុរិសសំសេវា”តិ បីតិសោមនស្សជាតោ ឧទានវសេន បីតិវេគវិស្សដ្ឋំ “**សព្ភិរេវ សមាសេថា**”តិ គាថំ អភាសិ។

៤. តត្ថ **សព្ភិរេវា**តិ សប្បុរិសេហិ ឯវ។ សន្តោតិ បនេត្ថ ពុទ្ធាទយោ អរិយា អធិប្បេតា។ តេ ហិ អនវសេសតោ អសតំ ធម្មំ បហាយ សទ្ធម្មេ ឧក្កំសគតត្តា សាតិសយំ បសំសិយត្តា ច វិសេសតោ “សន្តោ សប្បុរិសា”តិ ច វុច្ចន្តិ។ **សមាសេថា**តិ សមំ អាសេថ សហ វសេយ្យ។ តេ បយិរុបាសន្តោ តេសំ សុស្សូសន្តោ ទិដ្ឋានុគតិញ្ច អាបជ្ជន្តោ សមានវាសោ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **បណ្ឌិតេហត្ថទស្សិភី**តិ តេសំ ថោមនា។ **បណ្ឌា** វុច្ចតិ បញ្ញា, សា ឥមេសំ សញ្ជាតាតិ **បណ្ឌិតា**។ តតោ ឯវ អត្តត្ថាទិភេទំ អត្ថំ អវិបរីតតោ បស្សន្តីតិ **អត្ថទស្សិនោ**។ តេហិ បណ្ឌិតេហិ អត្ថទស្សីភិ សមាសេថ។ កស្មាតិ ចេ? យស្មា តេ សន្តោ បណ្ឌិតា, តេ វា សម្មា សេវន្តា ឯកន្តហិតភាវតោ មគ្គញាណាទីហេវ អរណីយតោ **អត្ថំ**, មហាគុណតាយ សន្តតាយ ច **មហន្តំ**, អគាធភាវតោ គម្ភីរញាណគោចរតោ ច **គម្ភីរំ**, ហីនច្ឆន្ទាទីហិ ទដ្ឋុំ អសក្កុណេយ្យត្តា ឥតរេហិ ច កិច្ឆេន ទដ្ឋព្ពត្តា **ទុទ្ទសំ** , ទុទ្ទសត្តា សណ្ហនិបុណសភាវត្តា និបុណញាណគោចរតោ ច **និបុណំ**, និបុណត្តា ឯវ សុខុមសភាវតាយ **អណុំ** និព្ពានំ, អវិបរីតដ្ឋេន វា បរមត្ថសភាវត្តា **អត្ថំ**, អរិយភាវករត្តា មហត្តនិមិត្តតាយ **មហន្តំ**, អនុត្តានសភាវតាយ **គម្ភីរំ**, ទុក្ខេន ទដ្ឋព្ពំ ន សុខេន ទដ្ឋុំ សក្កាតិ **ទុទ្ទសំ**, គម្ភីរត្តា ទុទ្ទសំ, ទុទ្ទសត្តា **គម្ភីរ**ន្តិ ចតុសច្ចំ, វិសេសតោ **និបុណំ អណុំ**, និរោធសច្ចន្តិ ឯវមេតំ ចតុសច្ចំ **ធីរា សមធិគច្ឆន្តិ** ធិតិសម្បន្នតាយ ធីរា ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា សម្មទេវ អធិគច្ឆន្តិ។ **អប្បមត្តា**តិ សព្ពត្ថ សតិអវិប្បវាសេន អប្បមាទបដិបត្តិំ បូរេន្តា។ **វិចក្ខណា**តិ វិបស្សនាភាវនាយ ឆេកា កុសលា។ តស្មា សព្ភិរេវ សមាសេថាតិ យោជនា។ បណ្ឌិតេហត្ថទស្សិភីតិ វា ឯតំ និស្សក្កវចនំ។ យស្មា បណ្ឌិតេហិ អត្ថទស្សីភិ សមុទាយភូតេហិ ធីរា អប្បមត្តា វិចក្ខណា មហន្តាទិវិសេសវន្តំ អត្ថំ សមធិគច្ឆន្តិ, តស្មា តាទិសេហិ សព្ភិរេវ សមាសេថាតិ សម្ពន្ធោ។ ឯវមេសា ថេរស្ស បដិវេធទីបនេន អញ្ញាព្យាករណគាថាបិ អហោសីតិ។

បុណ្ណត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ទព្ពត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យោ ទុទ្ទមិយោតិ អាយស្មតោ ទព្ពត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បទុមុត្តរពុទ្ធកាលេ ហំសវតីនគរេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ធម្មទេសនំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ សេនាសនបញ្ញាបកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា អធិការកម្មំ កត្វា តំ ឋានន្តរំ បត្ថេត្វា សត្ថារា ព្យាកតោ យាវជីវំ កុសលំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរិត្វា កស្សបទសពលស្ស សាសនោសក្កនកាលេ បព្ពជិ។ តទា តេន សទ្ធឹ អបរេ ឆ ជនាតិ សត្ត ភិក្ខូ ឯកចិត្តា ហុត្វា អញ្ញេ សាសនេ អគារវំ ករោន្តេ ទិស្វា – “ឥធ កឹ ករោម ឯកមន្តេ សមណធម្មំ កត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សាមា”តិ និស្សេណឹ ពន្ធិត្វា ឧច្ចំ បព្ពតសិខរំ អារុហិត្វា, “អត្តនោ ចិត្តពលំ

ជានន្តា និស្សេណឹ និបាតេន្តុ, ជីវិតេ សាលយា ឱតរន្តុ, មា បច្ឆានុតប្បិនោ អហុវត្ថា”តិ វត្វា សព្ពេ ឯកចិត្តា ហុត្វា និស្សេណឹ បាតេត្វា – “អប្បមត្តា ហោថ, អាវុសោ”តិ អញ្ញមញ្ញំ ឱវទិត្វា ចិត្តរុចិកេសុ ឋានេសុ និសីទិត្វា សមណធម្មំ កាតុំ អារភឹសុ។

តត្រេកោ ថេរោ បញ្ចមេ ទិវសេ អរហត្តំ បត្វា, “មម កិច្ចំ និប្ផន្នំ, អហំ ឥមស្មឹ ឋានេ កឹ ករិស្សាមិ”តិ ឥទ្ធិយា ឧត្តរកុរុតោ បិណ្ឌបាតំ អាហរិត្វា, “អាវុសោ, ឥមំ បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជថ, ភិក្ខាចារកិច្ចំ មមាយត្តំ ហោតុ, តុម្ហេ អត្តនោ កម្មំ ករោថា”តិ អាហ។ “កឹ នុ ខោ មយំ, អាវុសោ, និស្សេណឹ បាតេន្តា ឯវំ អវោចុម្ហ – ‘យោ បឋមំ ធម្មំ សច្ឆិករោតិ, សោ ភិក្ខំ អាហរតុ, តេនាភតំ សេសា បរិភុញ្ជិត្វា សមណធម្មំ ករិស្សន្តី’”តិ។ “នត្ថិ, អាវុសោ”តិ។ តុម្ហេ អត្តនោ បុព្ពហេតុនា លភិត្ថ, មយម្បិ សក្កោន្តា វដ្ដស្សន្តំ ករិស្សាម, គច្ឆថ តុម្ហេតិ។ ថេរោ តេ សញ្ញាបេតុំ អសក្កោន្តោ ផាសុកដ្ឋានេ បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជិត្វា គតោ ។ អបរោ ថេរោ សត្តមេ ទិវសេ អនាគាមិផលំ បត្វា តតោ ចុតោ សុទ្ធាវាសព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តោ។ ឥតរេ ថេរា តតោ ចុតា ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរិត្វា តេសុ តេសុ កុលេសុ និព្ពត្តា។ ឯកោ គន្ធាររដ្ឋេ តក្កសិលានគរេ រាជគេហេ និព្ពត្តោ, ឯកោ មជ្ឈន្តិករដ្ឋេ បរិព្ពាជិកាយ កុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តោ, ឯកោ ពាហិយរដ្ឋេ កុដុម្ពិយគេហេ និព្ពត្តោ, ឯកោ ភិក្ខុនុបស្សយេ ជាតោ។

អយំ បន ទព្ពត្ថេរោ មល្លរដ្ឋេ អនុបិយនគរេ ឯកស្ស មល្លរញ្ញោ គេហេ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ។ តស្ស មាតា ឧបវិជញ្ញា កាលមកាសិ, មតសរីរំ សុសានំ នេត្វា ទារុចិតកំ អារោបេត្វា អគ្គឹ អទំសុ។ តស្សា អគ្គិវេគសន្តត្តំ ឧទរបដលំ ទ្វេធា អហោសិ។ ទារកោ អត្តនោ បុញ្ញពលេន ឧប្បតិត្វា ឯកស្មឹ ទព្ពត្ថម្ភេ និបតិ។ តំ ទារកំ គហេត្វា អយ្យិកាយ អទំសុ។ សា តស្ស នាមំ គណ្ហន្តី ទព្ពត្ថម្ភេ បតិត្វា លទ្ធជីវិតត្តា “ទព្ពោ”តិស្ស នាមំ អកាសិ។ តស្ស ច សត្តវស្សិកកាលេ សត្ថា ភិក្ខុសង្ឃបរិវារោ មល្លរដ្ឋេ ចារិកំ ចរមានោ អនុបិយម្ពវនេ វិហរតិ។ ទព្ពកុមារោ សត្ថារំ ទិស្វា ទស្សនេនេវ បសីទិត្វា បព្ពជិតុកាមោ ហុត្វា “អហំ ទសពលស្ស សន្តិកេ បព្ពជិស្សាមី”តិ អយ្យិកំ អាបុច្ឆិ។ សា “សាធុ, តាតា”តិ ទព្ពកុមារំ អាទាយ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា, “ភន្តេ, ឥមំ កុមារំ បព្ពាជេថា”តិ អាហ។ សត្ថា អញ្ញតរស្ស ភិក្ខុនោ សញ្ញំ អទាសិ – “ភិក្ខុ ឥមំ ទារកំ បព្ពាជេហី”តិ។ សោ ថេរោ សត្ថុ វចនំ សុត្វា ទព្ពកុមារំ បព្ពាជេន្តោ តចបញ្ចកកម្មដ្ឋានំ អាចិក្ខិ។ បុព្ពហេតុសម្បន្នោ កតាភិនីហារោ សត្តោ បឋមកេសវដ្ដិយា វោរោបនក្ខណេ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋហិ, ទុតិយាយ កេសវដ្ដិយា ឱរោបិយមានាយ សកទាគាមិផលេ, តតិយាយ អនាគាមិផលេ, សព្ពកេសានំ បន ឱរោបនញ្ច អរហត្តផលសច្ឆិកិរិយា ច អបច្ឆា អបុរេ អហោសិ។ សត្ថា មល្លរដ្ឋេ យថាភិរន្តំ វិហរិត្វា រាជគហំ គន្ត្វា វេឡុវនេ វាសំ កប្បេសិ។

តត្រាយស្មា ទព្ពោ មល្លបុត្តោ រហោគតោ អត្តនោ កិច្ចនិប្ផត្តឹ ឱលោកេត្វា សង្ឃស្ស វេយ្យាវច្ចករណេ កាយំ យោជេតុកាមោ ចិន្តេសិ – “យំនូនាហំ សង្ឃស្ស សេនាសនញ្ច បញ្ញាបេយ្យំ ភត្តានិ ច ឧទ្ទិសេយ្យ”ន្តិ។ សោ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា អត្តនោ បរិវិតក្កំ អារោចេសិ។ សត្ថា តស្ស សាធុការំ ទត្វា សេនាសនបញ្ញាបកត្តញ្ច ភត្តុទ្ទេសកត្តញ្ច សម្បដិច្ឆិ។ អថ នំ “អយំ ទព្ពោ ទហរោវ សមានោ មហន្តេ ឋានេ បិតោ”តិ សត្តវស្សិកកាលេយេវ ឧបសម្បាទេសិ។ ថេរោ ឧបសម្បន្នកាលតោ បដ្ឋាយ រាជគហំ ឧបនិស្សាយ វិហរន្តានំ សព្ពភិក្ខូនំ សេនាសនានិ ច បញ្ញាបេតិ, ភិក្ខញ្ច ឧទ្ទិសតិ។ តស្ស សេនាសនបញ្ញាបកភាវោ សព្ពទិសាសុ បាកដោ អហោសិ – “ទព្ពោ កិរ មល្លបុត្តោ សភាគសភាគានំ ភិក្ខូនំ ឯកដ្ឋានេ សេនាសនានិ បញ្ញាបេតិ, អាសន្នេបិ ទូរេបិ សេនាសនំ បញ្ញាបេតិ, គន្តុំ អសក្កោន្តេ ឥទ្ធិយា នេតី”តិ។

អថ នំ ភិក្ខូ កាលេបិ វិកាលេបិ – “អម្ហាកំ, អាវុសោ, ជីវកម្ពវនេ សេនាសនំ បញ្ញាបេហិ, អម្ហាកំ មទ្ទកុច្ឆិស្មឹ មិគទាយេ”តិ ឯវំ សេនាសនំ ឧទ្ទិសាបេត្វា តស្ស ឥទ្ធឹ បស្សន្តា គច្ឆន្តិ។ សោបិ ឥទ្ធិយា មនោមយេ កាយេ អភិសង្ខរិត្វា ឯកេកស្ស ថេរស្ស ឯកេកំ អត្តនា សទិសំ ភិក្ខុំ ទត្វា អង្គុលិយា ជលមានាយ បុរតោ គន្ត្វា “អយំ មញ្ចោ ឥទំ បីឋ”ន្តិអាទីនិ វត្វា សេនាសនំ បញ្ញាបេត្វា បុន អត្តនោ វសនដ្ឋានមេវ អាគច្ឆតិ ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារតោ បនិទំ វត្ថុ បាឡិយំ អាគតមេវ។ សត្ថា ឥទមេវ ការណំ អដ្ឋុប្បត្តឹ កត្វា អបរភាគេ អរិយគណមជ្ឈេ និសិន្នោ ថេរំ សេនាសនបញ្ញាបកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ – “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ សេនាសនបញ្ញាបកានំ យទិទំ ទព្ពោ មល្លបុត្តោ”តិ (អ. និ. ១.២០៩; ២១៤)។ វុត្តម្បិ ចេតំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៤, ១០៨-១៤៩) –

“បទុមុត្តរោ នាម ជិនោ, សព្ពលោកវិទូ មុនិ;
ឥតោ សតសហស្សម្ហិ, កប្បេ ឧប្បជ្ជិ ចក្ខុមា។

“ឱវាទកោ វិញ្ញាបកោ, តារកោ សព្ពបាណិនំ;

ទេសនាកុសលោ ពុទ្ធោ, តារេសិ ជនតំ ពហុំ។

“អនុកម្បកោ ការុណិកោ, ហិតេសី សព្វបាណិនំ;
សម្បត្តេ តិត្ថិយេ សព្វេ, បញ្ចសីលេ បតិដ្ឋបិ។

“ឯវំ និរាកុលំ អាសិ, សុញ្ញតំ តិត្ថិយេហិ ច;
វិចិត្តំ អរហន្តេហិ, វសីភូតេហិ តាទិភិ។

“រតនានដ្ឋបញ្ញាសំ, ឧគ្គតោ សោ មហាមុនិ;
កញ្ចនគ្ឃិយសង្កាសោ, ពាត្តិំសវរលក្ខណោ។

“វស្សសតសហស្សានិ, អាយុ វិជ្ជតិ តាវទេ;
តាវតា តិដ្ឋមានោ សោ, តារេសិ ជនតំ ពហុំ។

“តទាហំ ហំសវតិយំ, សេដ្ឋិបុត្តោ មហាយសោ;
ឧបេត្វា លោកបជ្ជោតំ, អស្សោសិំ ធម្មទេសនំ។

“សេនាសនានិ ភិក្ខូនំ, បញ្ញាបេន្តំ សសាវកំ;
កិត្តយន្តស្ស វចនំ, សុណិត្វា មុទិតោ អហំ។

“អធិការំ សសង្ឃស្ស, កត្វា តស្ស មហេសិនោ;
និបច្ច សិរសា បាទេ, តំ ឋានមភិបត្ថយិំ។

“តទាហ ស មហាវីរោ, មម កម្មំ បកិត្តយំ;
យោ សសង្ឃមភោជេសិ, សត្តាហំ លោកនាយកំ។

“សោយំ កមលបត្តក្ខោ, សីហំសោ កនកត្តចោ;
មម បាទមូលេ និបតិ, បត្ថយំ ឋានមុត្តមំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“សាវកោ តស្ស ពុទ្ធស្ស, ទព្ពោ នាមេន វិស្សុតោ;
សេនាសនបញ្ញាបកោ, អគ្គោ ហេស្សតិយំ តទា។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតិំសមគច្ឆហំ។

“សតានំ តីណិក្ខត្តុញ្ច, ទេវរជ្ជមការយិំ;
សតានំ បញ្ចក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ។

“បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ;
សព្វត្ថ សុខិតោ អាសិំ, តស្ស កម្មស្ស វាហសា។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, វិបស្សី នាម នាយកោ;
ឧប្បជ្ជិ ចារុទស្សនោ, សព្វធម្មវិបស្សកោ។

“ទុដ្ឋចិត្តោ ឧបវទិំ, សាវកំ តស្ស តាទិនោ;
សព្វាសវបរិក្ខីណំ, សុទ្ធោតិ ច វិជានិយ។

“តស្សេវ នរវីរស្ស, សាវកានំ មហេសិនំ;

សលាកញ្ច គហេត្វាន, ខីរោទនមទាសហំ។

“ឥមម្ហិ ភទ្ទកេ កប្បេ, ព្រហ្មពន្ធុ មហាយសោ;
កស្សបោ នាម គោត្តេន, ឧប្បជ្ជិ វទតំ វរោ។

“សាសនំ ជោតយិត្វាន, អភិភុយ្យ កុតិត្ថិយេ;
វិនេយ្យេ វិនយិត្វាវ, និព្ពុតោ សោ សសាវកោ។

“សសិស្សេ និព្ពុតេ នាថេ, អត្ថមេន្តម្ហិ សាសនេ;
ទេវា កន្ទឹសុ សំវិគ្គា, មុត្តកេសា រុទម្មុខា។

“និព្ពាយិស្សតិ ធម្មក្ខោ, ន បស្សិសាម សុព្ពតេ;
ន សុណិស្សាម សទ្ធម្មំ, អហោ នោ អប្បបុញ្ញតា។

“តទាយំ បថវី សព្ពា, អចលា សា ចលាចលា;
សាគរោ ច សសោកោវ, វិនទី ករុណំ គិរំ។

“ចតុទ្ទិសា ទុន្ទុភិយោ, នាទយឹសុ អមានុសា;
សមន្តតោ អសនិយោ, ផលឹសុ ច ភយាវហា។

“ឧក្កា បតឹសុ នភសា, ធូមកេតុ ច ទិស្សតិ;
សធូមា ជាលវដ្ដា ច, រវឹសុ ករុណំ មិគា។

“ឧប្បាទេ ទារុណេ ទិស្វា, សាសនត្ថង្គសូចកេ;
សំវិគ្គា ភិក្ខវោ សត្ត, ចិន្តយិម្ហ មយំ តទា។

“សាសនេន វិនាម្ហាកំ, ជីវិតេន អលំ មយំ;
បវិសិត្វា មហារញ្ញំ, យុញ្ជាម ជិនសាសនេ។

“អទ្ទសម្ហ តទារញ្ញេ, ឧព្ពិទ្ធំ សេលមុត្តមំ;
និស្សេណិយា តមារុយ្ហ, និស្សេណឹ បាតយិម្ហសេ។

“តទា ឱវទិ នោ ថេរោ, ពុទ្ធុប្បាទោ សុទុល្លភោ;
សទ្ធាតិទុល្លភា លទ្ធា, ថោកំ សេសញ្ច សាសនំ។

“និបតន្តិ ខណាតីតា, អនន្តេ ទុក្ខសាគរេ;
តស្មា បយោគោ កត្តព្ពោ, យាវ ឋាតិ មុនេ មតំ។

“អរហា អាសិ សោ ថេរោ, អនាគាមី តទានុគោ;
សុសីលា ឥតរេ យុត្តា, ទេវលោកំ អគម្ហសេ។

“និព្ពុតោ តិណ្ណសំសារោ, សុទ្ធាវាសេ ច ឯកកោ;
អហញ្ច បក្កុសាតិ ច, សភិយោ ពាហិយោ តថា។

“កុមារកស្សបោ, ថេរ, តត្ថ តត្ថូបគា មយំ;
សំសារពន្ធនា មុត្តា, គោតមេនានុកម្បិតា។

“មល្លេសុ កុសិនារាយំ, គព្ភេ ជាតស្ស មេ សតោ;
មាតា មតា ចិតារុឡ្ហា, តតោ និប្បតិតោ អហំ។

“បតិតោ ទព្ពបុញ្ជម្ហិ, តតោ ទព្ពោតិ វិស្សុតោ;

ព្រហ្មចារីពលេនាហំ, វិមុត្តោ សត្ថុវស្សិកោ។

“ខីរោទនពលេនាហំ , បញ្ចហង្គេហុបាគតោ;
ខីណាសវោបវាទេន, បាបេហិ ពហុ ចោទិតោ។

“ឧភោ បុញ្ញញ្ច បាបញ្ច, វីតិវត្តោម្ហិ ទានិហំ;
បត្វាន បរមំ សន្តិំ, វិហរាមិ អនាសវោ។

“សេនាសនំ បញ្ញាបយិំ, ហាសយិត្វាន សុព្ពតេ;
ជិនោ តស្មិំ គុណេ តុដ្ឋោ, ឯតទគ្គេ ឋបេសិ មំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
នាគោវ ពន្ធនំ ឆេត្វា, វិហរាមិ អនាសវោ។

“ស្វាគតំ វត មេ អាសិ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស សន្តិកេ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ។

“បដិសម្ភិទា ចតស្សោ...បេ....កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឯវំភូតំ បន តំ យេន បុព្ពេ ឯកស្ស ខីណាសវត្ថេរស្ស អនុទ្ធំសនវសេន កតេន បាបកម្មេន ពហូនិ វស្សសតសហស្សានិ និរយេ បច្ចិ, តាយ ឯវ កម្មបិលោតិកាយ ចោទិយមានា មេត្តិយភូមជកា ភិក្ខូ “ឥមិនា មយំ កល្យាណភត្តិកស្ស គហបតិនោ អន្តរេ បរិភេទិតា”តិ ទុក្ខហិតគាហិនោ អមូលកេន បារាជិកេន ធម្មេន អនុទ្ធំសេសុំ។ តស្មិញ្ច អធិករណេ សង្ឃេន សតិវិនយេន វូបសមិតេ អយំ ថេរោ លោកានុកម្បាយ អត្តនោ គុណេ វិភាវេន្តោ **“យោ ទុទ្ទមិយោ”**តិ ឥមំ គាថំ អភាសិ។

៥. តត្ថ **យោ**តិ អនិយមិតនិទ្ទេសោ, តស្ស “សោ”តិ ឥមិនា និយមតំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧភយេនបិ អញ្ញំ វិយ កត្វា អត្តានមេវ វទតិ។ **ទុទ្ទមិយោ**តិ ទុទ្ទមោ, ទមេតុំ អសក្កុណេយ្យោ។ ឥទញ្ច អត្តនោ បុថុជ្ជនកាលេ ទិដ្ឋិគតានំ វិសូកាយិកានំ កិលេសានំ មទាលេបចិត្តស្ស វិប្ផន្ទិតំ ឥន្ទ្រិយានំ អវូបសមនញ្ច ចិន្តេត្វា វទតិ។ **ទមេនា**តិ ឧត្តមេន អគ្គមគ្គទមេន, តេន ហិ ទន្តោ បុន ទមេតព្ពតាភាវតោ “ទន្តោ”តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, ន អញ្ញេន។ អថ វា **ទមេនា**តិ ទមកេន បុរិសទម្មសារថិនា ទមិតោ ។ **ទព្ពោ**តិ ទ្រព្យោ, ភព្ពោតិ អត្ថោ។ តេនាហ ភគវា ឥមមេវ ថេរំ សន្ធាយ – “ន ខោ, ទព្ព, ទព្ពា ឯវំ និព្ពេឋេន្តី”តិ (បារា. ៣៨៤; ចូឡវ. ១៩៣) ។ **សន្តុសិតោ**តិ យថាលទ្ធបច្ចយសន្តោសេន ឈានសមាបត្តិសន្តោសេន មគ្គផលសន្តោសេន ច សន្តុដ្ឋោ។ **វិតិណ្ណកង្ខោ**តិ សោឡសវត្ថុកាយ អដ្ឋវត្ថុកាយ ច កង្ខាយ បឋមមគ្គេនេវ សមុគ្ឃាដិតត្តា វិគតកង្ខោ។ **វិជិតាវី**តិ បុរិសាជានីយេន វិជេតព្ពស្ស សព្ពស្សបិ សំកិលេសបក្ខស្ស វិជិតត្តា វិធមិតត្តា វិជិតាវី។ **អបេតភេរវោ**តិ បញ្ចវីសតិយា ភយានំ សព្ពសោ អបេតត្តា អបគតភេរវោ អភយូបរតោ ។ បុន **ទព្ពោ**តិ នាមកិត្តនំ។ **បរិនិព្ពុតោ**តិ ទ្វេ បរិនិព្ពានានិ កិលេសបរិនិព្ពានញ្ច, យា សឧបាទិសេសនិព្ពានធាតុ, ខន្ធបរិនិព្ពានញ្ច, យា អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុ។ តេសុ ឥធ កិលេសបរិនិព្ពានំ អធិប្បេតំ, តស្មា បហាតព្ពធម្មានំ មគ្គេន សព្ពសោ បហីនត្តា កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពុតោតិ អត្ថោ។ **ឋិតត្តោ**តិ ឋិតសភាវោ អចលោ ឥដ្ឋាទីសុ តាទិភាវប្បត្តិយា លោកធម្មេហិ អកម្បនីយោ។ **ហី**តិ ច ហេតុអត្ថេ និបាតោ, តេន យោ បុព្ពេ ទុទ្ទមោ ហុត្វា ឋិតោ យស្មា ទព្ពត្តា សត្ថារា ឧត្តមេន ទមេន ទមិតោ សន្តុសិតោ វិតិណ្ណកង្ខោ វិជិតាវី អបេតភេរវោ, តស្មា សោ ទព្ពោ បរិនិព្ពុតោ តតោយេវ ច ឋិតត្តោ, ឯវំភូតេ ច តស្មិំ ចិត្តបសាទោវ កាតព្ពោ, ន បសាទញ្ញថត្តន្តិ បរនេយ្យពុទ្ធិកេ សត្តេ អនុកម្បន្តោ ថេរោ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

ទព្ពត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សីតវនិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យោ សីតវនន្តិ អាយស្មតោ សម្ភូតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? ឥតោ កិរ អដ្ឋារសាធិកស្ស កប្បសតស្ស មត្ថកេ អត្ថទស្សី នាម សម្មាសម្ពុទ្ធោ លោកេ ឧប្បជ្ជិត្វា សទេវកំ លោកំ សំសារមហោឃតោ តារេន្តោ ឯកទិវសំ មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន សទ្ធិំ គង្គាតីរំ ឧបគច្ឆិ។ តស្មិំ កាលេ អយំ គហបតិកុលេ និព្ពត្តោ តត្ថ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា “កីំ, ភន្តេ, បារំ គន្តុកាមត្ថា”តិ បុច្ឆិ។ ភគវា “គមិស្សាមា”តិ អវោច។

សោ តាវទេវ នាវាសង្ឃាដំ យោជេត្វា ឧបនេសិ។ សត្ថា តំ អនុកម្បន្តោ សហ ភិក្ខុសង្ឃេន នាវំ អភិរុហិ។ សោ សយម្បិ អភិរុយ្ហ សុខេនេវ បរតីរំ សម្បាបេត្វា ភគវន្តំ ភិក្ខុសង្ឃញ្ច ទុតិយទិវសេ មហាទានំ បវត្តេត្វា អនុគន្ត្វា បសន្នចិត្តោ វន្ទិត្វា និវត្តិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរិត្វា ឥតោ តេរសាធិកកប្បសតស្ស មត្ថកេ ខត្តិយកុលេ និព្ពត្តិត្វា រាជា អហោសិ ចក្កវត្តី ធម្មិកោ ធម្មរាជា។ សោ សគ្គេ សុគតិមគ្គេ បតិដ្ឋាបេត្វា តតោ ចុតោ ឯកនវុតិកប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ សាសនេ បព្ពជិត្វា ធុតធម្មេ សមាទាយ សុសានេ វសន្តោ សមណធម្មំ អកាសិ។ បុន កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេបិ តស្ស សាសនេ តីហិ សហាយេហិ សទ្ធិំ បព្ពជិត្វា វីសតិ វស្សសហស្សានិ សមណធម្មំ កត្វា ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរិត្វា ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ព្រាហ្មណមហាសាលស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ តស្ស "សម្ភូតោ"តិ នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ ព្រាហ្មណសិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គតោ។ ភូមិជោ ជេយ្យសេនោ អភិរាធនោតិ តីហិ សហាយេហិ សទ្ធិំ ភគវតោ សន្តិកំ គតោ ធម្មទេសនំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិ។ យេ សន្ធាយ វុត្តំ –

"ភូមិជោ ជេយ្យសេនោ ច, សម្ភូតោ អភិរាធនោ;
ឯតេ ធម្មំ អភិញ្ញាសុំ, សាសនេ វរតាទិនោ"តិ។

អថ សម្ភូតោ ភគវតោ សន្តិកេ កាយគតាសតិកម្មដ្ឋានំ គហេត្វា និពទ្ធំ សីតវនេ វសតិ។ តេនេវាយស្មា "សីតវនិយោ"តិ បញ្ញាយិត្ថ។ តេន ច សមយេន វេស្សវណោ មហារាជា កេនចិទេវ ករណីយេន ជម្ពុទីបេ ទក្ខិណទិសាភាគំ ឧទ្ទិស្ស អាកាសេន គច្ឆន្តោ ថេរំ អព្ភោកាសេ និសីទិត្វា កម្មដ្ឋានំ មនសិករោន្តំ ទិស្វា វិមានតោ ឱរុយ្ហ ថេរំ វន្ទិត្វា, "យទា ថេរោ សមាធិតោ វុដ្ឋហិស្សតិ, តទា មម អាគមនំ អារោចេថ, អារក្ខញ្ចស្ស ករោថា"តិ ទ្វេ យក្ខេ អាណាបេត្វា បក្កាមិ។ តេ ថេរស្ស សមីបេ ឋត្វា មនសិការំ បដិសំហរិត្វា និសិន្នកាលេ អារោចេសុំ។ តំ សុត្វា ថេរោ "តុម្ហេ មម វចនេន វេស្សវណមហារាជស្ស កថេថ, ភគវតា អត្តនោ សាសនេ ឋិតានំ សតិអារក្ខា នាម ឋបិតា អត្ថិ, សាយេវ មាទិសេ រក្ខតិ, ត្វំ តត្ថ អប្បោស្សុក្កោ ហោហិ, ភគវតោ ឱវាទេ ឋិតានំ ឯទិសាយ អារក្ខាយ ករណីយំ នត្ថី"តិ តេ វិស្សជ្ជេត្វា តាវទេវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា វិជ្ជាត្តយំ សច្ឆាកាសិ។ តតោ វេស្សវណោ និវត្តមានោ ថេរស្ស សមីបំ បត្វា មុខាការសល្លក្ខណេនេវស្ស កតកិច្ចភាវំ ញត្វា សាវត្ថិំ គន្ត្វា ភគវតោ អារោចេត្វា សត្ថុ សម្មុខា ថេរំ អភិត្ថវន្តោ –

"សតិអារក្ខសម្បន្នោ, ធិតិមា វីរិយសមាហិតោ;
អនុជាតោ សត្ថុ សម្ភូតោ, តេវិជ្ជោ មច្ចុបារគូ"តិ។ –

ឥមាយ គាថាយ ថេរស្ស គុណេ វណ្ណេសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២១.១៥-២០) –

"អត្ថទស្សី តុ ភគវា, ទ្វិបទិន្ទោ នរាសភោ;
បុរក្ខតោ សាវកេហិ, គង្គាតីរមុបាគមិ។

"សមតិត្តិ កាកបេយ្យា, គង្គា អាសិ ទុរុត្តរា;
ឧត្តារយិំ ភិក្ខុសង្ឃំ, ពុទ្ធញ្ច ទ្វិបទុត្តមំ។

"អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, តរណាយ ឥទំ ផលំ។

"តេរសេតោ កប្បសតេ, បញ្ច សព្ពោភវា អហុំ;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

"បច្ឆិមេ ច ភវេ អស្មិំ, ជាតោហំ ព្រាហ្មណេ កុលេ;
សទ្ធិំ តីហិ សហាយេហិ, បព្ពជិំ សត្ថុ សាសនេ។

"កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន"ន្តិ។

អថាយស្មា សម្ភូតោ ភគវន្តំ ទស្សនាយ គច្ឆន្តេ ភិក្ខូ ទិស្វា "អាវុសោ, មម វចនេន ភគវតោ បាទេ សិរសា វន្ទថ, ឯវញ្ច វទេថា"តិ វត្វា ធម្មាធិករណំ អត្តនោ សត្ថុ អវិហេឋិតភាវំ បកាសេន្តោ **"យោ សីតវន"**ន្តិ គាថមាហ។ តេ ភិក្ខូ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា សម្ភូតត្ថេរស្ស សាសនំ សម្បវេទេន្តា, "អាយស្មា, ភន្តេ, សម្ភូតោ ភគវតោ បាទេ សិរសា វន្ទតិ, ឯវញ្ច វទតី"តិ វត្វា តំ គាថំ អារោចេសុំ, តំ សុត្វា ភគវា "បណ្ឌិតោ,

ភិក្ខវេ, សម្ពុលោ ភិក្ខុ បច្ចុបាទិ ធម្មស្សានុធម្មំ, ន ច មំ ធម្មាធិករណំ វិហេឋេតិ។ វេស្សវណេន តស្សត្ថោ មយ្ហំ អារោចិតោ”តិ អាហ។

៦. យំ បន តេ ភិក្ខូ សម្ពុលកច្ចានេន វុត្តំ “**យោ សីតវន**”ន្តិ គាថំ សត្ថុ និវេទេសុំ។ តត្ថ **សីតវន**ន្តិ ឯវំនាមកំ រាជគហសមីបេ មហន្តំ ភេរវសុសានវនំ។ **ឧបគា**តិ និវាសនវសេន ឧបគច្ឆិ។ ឯតេន ភគវតា អនុញ្ញាតំ បព្ពជិតានុរូបំ និវាសនដ្ឋានំ ទស្សេតិ។ **ភិក្ខូ**តិ សំសារភយស្ស ឥក្ខនតោ ភិន្នកិលេសតាយ ច ភិក្ខុ។ **ឯកោ**តិ អទុតិយោ, ឯតេន កាយវិវេកំ ទស្សេតិ។ **សន្តុសិតោ**តិ សន្តុដ្ឋោ។ ឯតេន ចតុបច្ចយសន្តោសលក្ខណំ អរិយវំសំ ទស្សេតិ។ **សមាហិតត្តោ**តិ ឧបចារប្បនាភេទេន សមាធិនា សមាហិតចិត្តោ, ឯតេន ចិត្តវិវេកភាវនាមុខេន ភាវនារាមំ អរិយវំសំ ទស្សេតិ។ **វិជិតាវី**តិ សាសនេ សម្មាបដិបជ្ជន្តេន វិជេតព្ពំ កិលេសគណំ វិជិត្វា ឋិតោ, ឯតេន ឧបធិវិវេកំ ទស្សេតិ។ ភយហេតូនំ កិលេសានំ អបគតត្តា **អបេតលោមហំសោ,** ឯតេន សម្មាបដិបត្តិយា ផលំ ទស្សេតិ។ **រក្ខន្តិ** រក្ខន្តោ។ **កាយគតាសតិ**ន្តិ កាយារម្មណំ សតិំ, កាយគតាសតិកម្មដ្ឋានំ បរិព្រូហនវសេន អវិស្សជ្ជេន្តោ។ **ធិតិមា**តិ ធីរោ, សមាហិតត្តំ វិជិតាវិភាវតំ វា ឧបាទាយ បដិបត្តិទស្សនមេតំ។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – សោ ភិក្ខុ វិវេកសុខានុបេក្ខាយ ឯកោ សីតវនំ ឧបាគមិ, ឧបាគតោ ច លោលភាវាភាវតោ សន្តុដ្ឋោ ធិតិមា កាយគតាសតិកម្មដ្ឋានំ ភាវេន្តោ តថាធិគតំ ឈានំ បាទកំ កត្វា អារទ្ធវិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អធិគតេន អគ្គមគ្គេន សមាហិតោ វិជិតាវី ច ហុត្វា កតកិច្ចតាយ ភយហេតូនំ សព្ពសោ អបគតត្តា អបេតលោមហំសោ ជាតោតិ។

សីតវនិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ភល្លិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យោបានុទីតិ អាយស្មតោ ភល្លិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ ឥតោ ឯកតីសេ កប្បេ អនុប្បន្នេ ពុទ្ធេ សុមនស្ស នាម បច្ចេកពុទ្ធស្ស បសន្នចិត្តោ ផលាផលំ ទត្វា សុគតីសុ ឯវ សំសរន្តោ សិខិស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស កាលេ អរុណវតីនគរេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តោ “សិខិស្ស ភគវតោ បឋមាភិសម្ពុទ្ធស្ស ឧជិត, ឱជិតា នាម ទ្វេ សត្ថវាហបុត្តា បឋមាហារំ អទំសូ”តិ សុត្វា អត្តនោ សហាយកេន សទ្ធិំ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា ស្វាតនាយ និមន្តេត្វា មហាទានំ បវត្តេត្វា បត្ថនំ អកំសុ – “ឧភោបិ មយំ, ភន្តេ, អនាគតេ តុម្ហាទិសស្ស ពុទ្ធស្ស បឋមាហារទាយកា ភវេយ្យាមា”តិ។ តេ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញកម្មំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តា កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ គោបាលកសេដ្ឋិស្ស បុត្តា ភាតរោ ហុត្វា និព្ពត្តា។ ពហូនិ វស្សានិ ភិក្ខុសង្ឃំ ខីរភោជនេន ឧបដ្ឋហឹសុ។ អម្ហាកំ បន ភគវតោ កាលេ បោក្ខរវតីនគរេ សត្ថវាហស្ស បុត្តា ភាតរោ ហុត្វា និព្ពត្តា។ តេសុ ជេដ្ឋោ តបុស្សោ នាម, កនិដ្ឋោ ភល្លិយោ នាម, តេ បញ្ចមត្តានិ សកដសតានិ ភណ្ឌស្ស បូរេត្វា វាណិជ្ជាយ គច្ឆន្តា ភគវតិ បឋមាភិសម្ពុទ្ធេ សត្តសត្តាហំ វិមុត្តិសុខធម្មបច្ចវេក្ខណាហិ វីតិនាមេត្វា អដ្ឋមេ សត្តាហេ រាជាយតនមូលេ វិហរន្តេ រាជាយតនស្ស អវិទូរេ មហាមគ្គេន អតិក្កមន្តិ, តេសំ តស្មិំ សមយេ សមេបិ ភូមិភាគេ អកទ្ទមោទកេ សកដានិ នប្បវត្តឹសុ, “កឹ នុ, ខោ, ការណ”ន្តិ ច ចិន្តេន្តានំ បោរាណសាលោហិតា ទេវតា រុក្ខវិដបន្តរេ អត្តានំ ទស្សេន្តី អាហ – “មារិសា, អយំ ភគវា អចិរាភិសម្ពុទ្ធោ សត្តសត្តាហំ អនាហារោ វិមុត្តិសុខាបដិសំវេទី ឥទានិ រាជាយតនមូលេ និសិន្នោ, តំ អាហារេន បដិមានេថ, យទស្ស តុម្ហាកំ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយា”តិ។ តំ សុត្វា តេ ឧឡារំ បីតិសោមនស្សំ បដិសំវេទេន្តា, “អាហារសម្បាទនំ បបញ្ច”ន្តិ មញ្ញមានា មន្ថញ្ច មធុបិណ្ឌិកញ្ច ភគវតោ ទត្វា ទ្វេវាចិកសរណំ គន្ត្វា កេសធាតុយោ លភិត្វា អគមំសុ។ តេ ហិ បឋមំ ឧបាសកា អហេសុំ។ អថ ភគវតិ ពារាណសឹ គន្ត្វា ធម្មចក្កំ បវត្តេត្វា អនុបុព្ពេន រាជគហេ វិហរន្តេ តបុស្សភល្លិយា រាជគហំ ឧបគតា ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទឹសុ។ តេសំ ភគវា ធម្មំ ទេសេសិ។ តេសុ តបុស្សោ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាយ ឧបាសកោវ អហោសិ។ ភល្លិយោ បន បព្ពជិត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៨.៦៦-៧០) –

“សុមនោ នាម សម្ពុទ្ធោ, តក្ករាយំ វសី តទា;
វល្លិការផលំ គយ្ហ, សយម្ភុស្ស អទាសហំ។

“ឯកតីសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អថេកទិវសំ មារោ ភល្លិយត្ថេរស្ស ភីសាបនត្ថំ ភយានកំ រូបំ ទស្សេសិ។ សោ អត្តនោ សព្ពភយាតិក្កមំ បកាសេន្តោ “**យោបានុទី**”តិ គាថមភាសិ។

៧. តត្ថ **យោបានុទី**តិ យោ អបានុទិ ខិបិ បជហិ វិទ្ធំសេសិ។ **មច្ចុរាជស្សា**តិ **មច្ចុ** នាម មរណំ ខន្ធានំ ភេទោ, សោ ឯវ ច សត្តានំ អត្តនោ វសេ អនុវត្តាបនតោ តស្សរដ្ឋេន **រាជា**តិ មច្ចុរាជា, តស្ស។ **សេន**ន្តិ ជរារោគាទី, សា ហិស្ស វសវត្តនេ អង្គភាវតោ សេនា នាម, តេន ហេស មហតា នានាវិធេន វិបុលេន “មហាសេនោ”តិ វុច្ចតិ។ យថាហ – “ន ហិ នោ សង្គរំ តេន, មហាសេនេន មច្ចុនា”តិ (ម. និ. ៣.២៧២; ជា. ២.២២.១២១; នេត្តិ. ១០៣)។ អថ វា គុណមារណដ្ឋេន “មច្ចូ”តិ ឥធ ទេវបុត្តមារោ អធិប្បេតោ, តស្ស ច សហាយភាវូបគមនតោ កាមាទយោ សេនា។ តថា ចាហ –

“កាមា តេ បឋមា សេនា, ទុតិយា អរតិ វុច្ចតិ;
តតិយា ខុប្បិបាសា តេ, ចតុត្ថី តណ្ហា បវុច្ចតិ។

“បញ្ចមី ថិនមិទ្ធំ តេ, ឆដ្ឋា ភីរូ បវុច្ចតិ;
សត្តមី វិចិកិច្ឆា តេ, មានោ មក្ខោ ច អដ្ឋមី”តិ។ (សុ. និ. ៤៣៨-៤៣៩; មហានិ. ២៨;ចូឡនិ. នន្ទមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៤៧);

នឡសេតុំវ សុទុព្ពលំ មហោឃោតិ សារវិរហិតតោ នឡសេតុសទិសំ អតិវិយ អពលភាវតោ សុដ្ឋុ ទុព្ពលំ សំកិលេសសេនំ នវលោកុត្តរធម្មានំ មហាពលវភាវតោ មហោឃសទិសេន អគ្គមគ្គេន យោ អបានុទិ វិជិតាវី អបេតភេរវោ ទន្តោ, សោ បរិនិព្ពុតោ ឋិតត្តោតិ យោជនា។ តំ សុត្វា មារោ “ជានាតិ មំ សមណោ”តិ តត្ថេវន្តរធាយីតិ។

ភល្លិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វីរត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យោ ទុទ្ទមិយោតិ អាយស្មតោ វីរត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ វសនអាវាសំ បដិជគ្គិ។ ឯកទិវសញ្ច សិន្ទុវារបុប្ផសទិសានិ និគ្គុណ្ឌិបុប្ផានិ គហេត្វា ភគវន្តំ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥតោ បញ្ចតឹសេ កប្បេ ខត្តិយកុលេ និព្ពត្តិត្វា មហាបតាបោ នាម រាជា អហោសិ ចក្កវត្តី។ សោ ធម្មេន សមេន រជ្ជំ ការេន្តោ សត្តេ សគ្គមគ្គេ បតិដ្ឋាបេសិ។ បុន ឥមស្មិំ កប្បេ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ មហាវិភវោ សេដ្ឋិ ហុត្វា កបណទ្ធិកាទីនំ ទានំ ទេន្តោ សង្ឃស្ស ខីរភត្តំ អទាសិ។ ឯវំ តត្ថ តត្ថ ទានមយំ បុញ្ញសម្ភារំ ករោន្តោ ឥតរញ្ច និព្ពានត្ថំ សម្ភរន្តោ ទេវមនុស្សេសុ សំសរិត្វា ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិនគរេ រញ្ញោ បសេនទិស្ស អមច្ចកុលេ និព្ពត្តិ, “វីរោ”តិស្ស នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ នាមានុគតេហិ បត្តពលជវាទិគុណេហិ សមន្នាគតោ សង្គាមសូរោ ហុត្វា មាតាបិតូហិ និពន្ធវសេន ការិតេ ទារបរិគ្គហេ ឯកំយេវ បុត្តំ លភិត្វា បុព្ពហេតុនា ចោទិយមានោ កាមេសុ សំសារេ ច អាទីនវំ ទិស្វា សំវេគជាតោ បព្ពជិត្វា ឃដេន្តោ វាយមន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២១.២១-២៤) –

“វិបស្សិស្ស ភគវតោ, អាសិមារាមិកោ អហំ;
និគ្គុណ្ឌិបុប្ផំ បគ្គយ្ហ, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយិំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“បញ្ចវីសេ ឥតោ កប្បេ, ឯកោ អាសី ជនាធិបោ;
មហាបតាបនាមេន, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឯវំ បន អរហត្តំ បត្វា ផលសមាបត្តិសុខេន វីតិនាមេន្តំ ថេរំ បុរាណទុតិយិកា ឧប្បព្ពាជេតុកាមា អន្តរន្តរា នានានយេហិ បលោភេតុំ បរក្កមន្តី ឯកទិវសំ ទិវាវិហារដ្ឋានំ គន្ត្វា ឥត្ថិកុត្តាទីនិ ទស្សេតុំ អារភិ។

អថាយស្មា វីរោ “មំ បលោភេតុកាមា សិនេរុំ មកសបក្ខវាតេន ចាលេតុកាមា វិយ យាវ ពាលា វតាយំ ឥត្ថី”តិ តស្សា កិរិយាយ និរត្ថកភាវំ ទីបេន្តោ **“យោ ទុទ្ទមិយោ”**តិ គាថំ អភាសិ។

៨. តត្ថ **យោ ទុទ្ទមិយោ**តិអាទីនំ បទានំ អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ ឥទំ បនេត្ថ យោជនាមត្តំ **យោ** បុព្ពេ អទន្តា កិលេសតាយ បច្ចត្ថិកេហិ វា សង្គាមសីសេ ទមេតុំ ជេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ**ទុទ្ទមិយោ**, ឥទានិ បន ឧត្តមេន ទមេន ទន្តោ ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវីរិយសម្បត្តិយា **វីរោ**, វុត្តនយេនេវ សន្តុសិតោ វិតិណ្ណកង្ខោ វិជិតាវី អបេតលោមហំសោ **វីរោ** វីរនាមកោ អនវសេសតោ កិលេសបរិនិព្ពានេន **បរិនិព្ពុតោ**, តតោ ឯវ ឋិតសភាវោ, ន តាទិសានំ សតេនបិ សហស្សេនបិ ចាលនីយោតិ។ តំ សុត្វា សា ឥត្ថី – “មយ្ហំ សាមិកេ ឯវំ បដិបន្នេ កោ មយ្ហំ ឃរាវាសេន អត្ថោ”តិ សំវេគជាតា ភិក្ខុនីសុ បព្ពជិត្វា នចិរស្សេវ តេវិជ្ជា អហោសីតិ។

វីរត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បិលិន្ទវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ស្វាគតន្តិ អាយស្មតោ បិលិន្ទវច្ឆត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរពុទ្ធកាលេ ហំសវតីនគរេ មហាភោគកុលេ និព្ពត្តោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ ទេវតានំ បិយមនាបភាវេន អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា តំ ឋានន្តរំ បត្ថេត្វា យាវជីវំ កុសលំ កត្វា តតោ ចុតោ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ សុមេធស្ស ភគវតោ កាលេ មនុស្សលោកេ និព្ពត្តិត្វា ភគវតិ បរិនិព្ពុតេ សត្ថុ ថូបស្ស បូជំ កត្វា សង្ឃេ ច មហាទានំ បវត្តេត្វា តតោ ចុតោ ទេវមនុស្សេសុ ឯវ សំសរន្តោ អនុប្បន្នេ ពុទ្ធេ ចក្កវត្តី រាជា ហុត្វា មហាជនំ បញ្ចសុ សីលេសុ បតិដ្ឋាបេត្វា សគ្គបរាយណំ អកាសិ។ សោ អនុប្បន្នេយេវ អម្ហាកំ ភគវតិ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណគេហេ និព្ពត្តិ។ “បិលិន្ទោ”តិស្ស នាមំ អកំសុ។ វច្ឆោតិ បន គោត្តំ ។ តេន សោ អបរភាគេ “បិលិន្ទវច្ឆោ”តិ បញ្ញាយិត្ថ។ សំសារេ បន សំវេគពហុលតាយ បរិព្ពាជកបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ចូឡគន្ធារំ នាម វិជ្ជំ សាធេត្វា តាយ វិជ្ជាយ អាកាសចារី បរចិត្តវិទូ ច ហុត្វា រាជគហេ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តោ បដិវសតិ។

អថ យទា អម្ហាកំ ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោ ហុត្វា អនុក្កមេន រាជគហំ ឧបគតោ, តតោ បដ្ឋាយ ពុទ្ធានុភាវេន តស្ស សា វិជ្ជា ន សម្បជ្ជតិ, អត្តនោ កិច្ចំ ន សាធេតិ។ សោ ចិន្តេសិ – “សុតំ ខោ បន មេតំ អាចរិយបាចរិយានំ ភាសមានានំ ‘យត្ថ មហាគន្ធារវិជ្ជា ធរតិ, តត្ថ ចូឡគន្ធារវិជ្ជា ន សម្បជ្ជតី’តិ, សមណស្ស បន គោតមស្ស អាគតកាលតោ បដ្ឋាយ នាយំ មម វិជ្ជា សម្បជ្ជតិ, និស្សំសយំ សមណោ គោតមោ មហាគន្ធារវិជ្ជំ ជានាតិ, យំនូនាហំ តំ បយិរុបាសិត្វា តស្ស សន្តិកេ តំ វិជ្ជំ បរិយាបុណេយ្យ”ន្តិ។ សោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯតទវោច – “អហំ, មហាសមណ, តវ សន្តិកេ ឯកំ វិជ្ជំ បរិយាបុណិតុកាមោ, ឱកាសំ មេ ករោហី”តិ។ ភគវា “តេន ហិ បព្ពជា”តិ អាហ។ សោ “វិជ្ជាយ បរិកម្មំ បព្ពជ្ជា”តិ មញ្ញមានោ បព្ពជិ។ តស្ស ភគវា ធម្មំ កថេត្វា ចរិតានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ អទាសិ។ សោ ឧបនិស្សយសម្បន្នតាយ នចិរស្សេវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ យា បន បុរិមជាតិយំ តស្សោវាទេ ឋត្វា សគ្គេ និព្ពត្តា ទេវតា, តំ កតញ្ញុតំ និស្សាយ សញ្ជាតពហុមានា សាយំ បាតំ ថេរំ បយិរុបាសិត្វា គច្ឆន្តិ។ តស្មា ថេរោ ទេវតានំ បិយមនាបតាយ អគ្គតំ បត្តោ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២.៥៥-៦៧) –

> “និព្ពុតេ លោកនាថម្ហិ, សុមេធេ អគ្គបុគ្គលេ;
> បសន្នចិត្តោ សុមនោ, ថូបបូជំ អកាសហំ។
>
> “យេ ច ខីណាសវា តត្ថ, ឆឡភិញ្ញា មហិទ្ធិកា;
> តេហំ តត្ថ សមានេត្វា, សង្ឃភត្តំ អកាសហំ។
>
> “សុមេធស្ស ភគវតោ, ឧបដ្ឋាកោ តទា អហុ;
> សុមេធោ នាម នាមេន, អនុមោទិត្ថ សោ តទា។
>
> “តេន ចិត្តប្បសាទេន, វិមានំ ឧបបជ្ជហំ;
> ឆឡាសីតិសហស្សានិ, អច្ឆរាយោ រមឹសុ មេ។
>
> “មមេវ អនុវត្តន្តិ, សព្ពកាមេហិ តា សទា;
> អញ្ញេ ទេវេ អភិភោមិ, បុញ្ញកម្មស្សិទំ ផលំ។

“បញ្ចវីសម្ហិ កប្បម្ហិ, វរុណោ នាម ខត្តិយោ;
វិសុទ្ធភោជនោ អាសិ, ចក្កវត្តី អហំ តទា។

“ន តេ ពីជំ បវប្បន្តិ, នបិ នីយន្តិ នង្គលា;
អកដ្ឋបាកិមំ សាលិំ, បរិភុញ្ជន្តិ មានុសា។

“តត្ថ រជ្ជំ ករិត្វាន, ទេវត្តំ បុន គច្ឆហំ;
តទាបិ ឯទិសា មយ្ហំ, និព្ពត្តា ភោគសម្បទា។

“ន មំ មិត្តា អមិត្តា វា, ហឹសន្តិ សព្ពបាណិនោ;
សព្ពេសម្បិ បិយោ ហោមិ, បុញ្ញកម្មស្សិទំ ផលំ។

“តឹសកប្បសហស្សម្ហិ , យំ ទានមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, គន្ធាលេបស្សិទំ ផលំ។

“ឥមស្មិំ ភទ្ទកេ កប្បេ, ឯកោ អាសិំ ជនាធិបោ;
មហានុភាវោ រាជាហំ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“សោហំ បញ្ចសុ សីលេសុ, ឋបេត្វា ជនតំ ពហុំ;
បាបេត្វា សុគតឹយេវ, ទេវតានំ បិយោ អហុំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

តថា ទេវតាហិ អតិវិយ បិយាយិតព្ពភាវតោ ឥមំ ថេរំ ភគវា ទេវតានំ បិយមនាបភាវេន អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ – “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ទេវតានំ បិយមនាបានំ យទិទំ បិលិន្ទវច្ឆោ”តិ (អ. និ. ១.២០៩, ២១៥) សោ ឯកទិវសំ ភិក្ខុសង្ឃមជ្ឈេ និសិន្នោ អត្តនោ គុណេ បច្ចវេក្ខិត្វា តេសំ ការណភូតំ វិជ្ជានិមិត្តំ ភគវតោ សន្តិកេ អាគមនំ បសំសន្តោ **“ស្វាគតំ នាបគត”**ន្តិ គាថំ អភាសិ។

៩. តត្ថ **ស្វាគត**ន្តិ សុន្ទរំ អាគមនំ, ឥទំ មមាតិ សម្ពន្ធោ។ អថ វា **ស្វាគត**ន្តិ សុដ្ឋុ អាគតំ, មយាតិ វិភត្តិវិបរិណាមេតព្ពា។ **នាបគត**ន្តិ ន អបគតំ ហិតាភិវុទ្ធិតោ ន អបេតំ។ **នយិទំ ទុមន្តិតំ មមា**តិ ឥទំ មម ទុដ្ឋុ កថិតំ, ទុដ្ឋុ វា វីមំសិតំ ន ហោតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យំ ភគវតោ សន្តិកេ មមាគមនំ, យំ វា មយា តត្ថ អាគតំ, តំ ស្វាគតំ, ស្វាគតត្តាយេវ ន ទុរាគតំ។ យំ “ភគវតោ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បព្ពជិស្សាមី”តិ មម មន្តិតំ គទិតំ កថិតំ, ចិត្តេន វា វីមំសិតំ តទម្បិ ន ទុម្មន្តិតន្តិ។ តទានិ តត្ថ ការណំ ទស្សេន្តោ **“សំវិភត្តេសូ”**តិអាទិមាហ។ **សំវិភត្តេសូ**តិ បការតោ វិភត្តេសុ។ **ធម្មេសូ**តិ ញេយ្យធម្មេសុ សមថធម្មេសុ វា, នានាតិត្ថិយេហិ បកតិអាទិវសេន, សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ ទុក្ខាទិវសេន សំវិភជិត្វា វុត្តធម្មេសុ។ **យំ សេដ្ឋំ តទុបាគមិ**ន្តិ យំ តត្ថ សេដ្ឋំ, តំ ចតុសច្ចធម្មំ, តស្ស វា ពោធកំ សាសនធម្មំ ឧបាគមឹ, “អយំ ធម្មោ អយំ វិនយោ”តិ ឧបគច្ឆឹ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ ឯវ វា កុសលាទិវសេន ខន្ធាទិវសេន យថាសភាវតោ សំវិភត្តេសុ សភាវធម្មេសុ យំ តត្ថ សេដ្ឋំ ឧត្តមំ បវរំ, តំ មគ្គផលនិព្ពានធម្មំ ឧបាគមឹ, អត្តបច្ចក្ខតោ ឧបគច្ឆឹ សច្ឆាកាសឹ, តស្មា ស្វាគតំ មម ន អបគតំ សុមន្តិតំ ន ទុម្មន្តិតន្តិ យោជនា។

បិលិន្ទវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បុណ្ណមាសត្ថេរគាថាវណ្ណនា

វិហរិ អបេក្ខន្តិ អាយស្មតោ បុណ្ណមាសត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ ចក្កវាកយោនិយំ និព្ពត្តោ ភគវន្តំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ អត្តនោ មុខតុណ្ឌកេន សាលបុប្ផំ គហេត្វា បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥតោ សត្តរសេ កប្បេ អដ្ឋក្ខត្តុំ ចក្កវត្តី រាជា អហោសិ។ ឥមស្មិំ បន កប្បេ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនេ ឱសក្កមានេ កុដុម្ពិយកុលេ និព្ពត្តិត្វា បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ កត្វា តតោ ចុតោ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិនគរេ សមិទ្ធិស្ស នាម ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ តស្ស ជាតទិវសេ តស្មិំ គេហេ សព្ពា រិត្តកុម្ភិយោ សុវណ្ណមាសានំ បុណ្ណា អហេសុំ។ តេនស្ស **បុណ្ណមាសោ**តិ នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ ព្រាហ្មណវិជ្ជាសុ និប្ផត្តឹ បត្វា វិវាហកម្មំ កត្វា

ឯកំ បុត្តំ លភិត្វា ឧបនិស្សយសម្បន្នតាយ យាវាវសំ ជិគុច្ឆន្តោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា លទ្ធូបសម្បទោ បុព្ពកិច្ចសម្បន្នោ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានេ យុត្តប្បយុត្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៧.១៣-១៩) –

“សិន្ធុយា នទិយា តីរេ, ចក្កវាកោ អហំ តទា;
សុទ្ធសេវាលភក្ខោហំ, បាបេសុ ច សុសញ្ញតោ។

“អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, គច្ឆន្តំ អនិលញ្ជសេ;
តុណ្ឌេន សាលំ បគ្គយ្ហ, វិបស្សិស្សាភិរោបយឹ។

“យស្ស សទ្ធា តថាគតេ, អចលា សុប្បតិដ្ឋិតា;
តេន ចិត្តប្បសាទេន, ទុគ្គតឹ សោ ន គច្ឆតិ។

“ស្វាគតំ វត មេ អាសិ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស សន្តិកេ;
វិហង្គមេន សន្តេន, សុពីជំ រោបិតំ មយា។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“សុចារុទស្សនា នាម, អដ្ឋេតេ ឯកនាមកា;
កប្បេ សត្តរសេ អាសុំ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អថស្ស បុរាណទុតិយិកា តំ បលោភេតុកាមា អលង្កតបដិយត្តា បុត្តេន សទ្ធិំ ឧបគន្ត្វា បិយាលាបភាវាទិកេហិ ភាវវិវរណកម្មំ នាម កាតុំ អារភិ។ ថេរោ តស្សា ការណំ ទិស្វា អត្តនោ កត្ថចិបិ អលគ្គភាវំ បកាសេន្តោ “**វិហរិ អបេក្ខោ**”ន្តិ គាថំ អភាសិ។

១០. តត្ថ **វិហរី**តិ វិសេសតោ ហរិ អបហរិ អបនេសិ។ **អបេក្ខ**ន្តិ តណ្ហំ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ លោកេ អត្តភាវេ វា។ **ហុរ**ន្តិ អបរស្មិំ អនាគតេ អត្តភាវេ វា។ **ឥធា**តិ វា អជ្ឈត្តិកេសុ អាយតនេសុ។ **ហុរ**ន្តិ ពាហិរេសុ ។ **វា**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ “អបទា វា ទ្វិបទា វា”តិអាទីសុ (ឥតិវុ. ៩០; អ. និ. ៤.៣៤; ៥.៣២) វិយ។ **យោ**តិ អត្តានមេវ បរំ វិយ ទស្សេតិ។ **វេទគូ**តិ វេទេន គតោ មគ្គញាណេន និព្ពានំ គតោ អធិគតោ, ចត្តារិ វា សច្ចានិ បរិញ្ញាបហាន សច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយវសេន អភិសមេច្ច ឋិតោ។ **យតត្តោ**តិ មគ្គសំវរេន សំយតសភាវោ, សម្មាវាយាមេន វា សំយតសភាវោ។ **សព្ពេសុ ធម្មេសុ អនូបលិត្តោ**តិ សព្ពេសុ អារម្មណេសុ ធម្មេសុ តណ្ហាទិដ្ឋិលេបវសេន ន ឧបលិត្តោ, តេន លាភាទិលោកធម្មេ សមតិក្កមំ ទស្សេតិ។ **លោកស្សា**តិ ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកស្ស។ តញ្ហិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ។ **ជញ្ញា**តិ ជានិត្វា។ **ឧទយព្ពយញ្ចា**តិ ឧប្បាទញ្ចេវ វយញ្ច, ឯតេន យថាវុត្តគុណានំ បុព្ពភាគបដិបទំ ទស្សេតិ។ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – យោ សកលស្ស ខន្ធាទិលោកស្ស សមបញ្ញាសាយ អាការេហិ ឧទយព្ពយំ ជានិត្វា វេទគូ យតត្តោ កត្ថចិ អនុបលិត្តោ, សោ សព្ពត្ថ អបេក្ខំ វិនេយ្យ សន្តុសិតោ តាទិសានំ វិប្បការានំ ន កិញ្ចិ មញ្ញតិ, តស្មា ត្វំ អន្ធពាលេ យថាគតមគ្គេនេវ គច្ឆាតិ។ អថ សា ឥត្ថី “អយំ សមណោ មយិ បុត្តេ ច និរបេក្ខោ, ន សក្កា ឥមំ បលោភេតុ”ន្តិ បក្កាមិ។

បុណ្ណមាសត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បរមត្ថទីបនិយា ថេរគាថាសំវណ្ណនាយ

បឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គោ

១. ចូឡវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បាមោជ្ជពហុលោតិ អាយស្មតោ ចូឡវច្ឆត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ទលិទ្ទកុលេ និព្ពត្តិត្វា បរេសំ ភតិយា ជីវិកំ កប្បេន្តោ ភគវតោ សាវកំ សុជាតំ នាម ថេរំ បំសុកូលំ បរិយេសន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ឧបសង្កមិត្វា វត្ថំ ទត្វា បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន តេត្តឹសក្ខត្តុំ ទេវរជ្ជំ ការេសិ។ សត្តសត្តតិក្ខត្តុំ ចក្កវត្តី រាជា អហោសិ។ អនេកវារំ បទេសរាជា។ ឯវំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនេ ឱសក្កមានេ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ កត្វា ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ ទេវមនុស្សគតីសុ អបរាបរំ បរិវត្តេន្តោ អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ កោសម្ពិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិ។ **ចូឡវច្ឆោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ព្រាហ្មណសិប្បេសុ និប្ផត្តឹ គតោ ពុទ្ធគុណេ សុត្វា បសន្នមានសោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិ, តស្ស ភគវា ធម្មំ កថេសិ។ សោ បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា លទ្ធូបសម្បទោ កតបុព្ពកិច្ចោ ចរិតានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា ភាវេន្តោ វិហរិ។ តេន ច សមយេន កោសម្ពិកា ភិក្ខូ ភណ្ឌនជាតា អហេសុំ។ តទា ចូឡវច្ឆត្ថេរោ ឧភយេសំ ភិក្ខូនំ លទ្ធឹ អនាទាយ ភគវតា ទិន្នោវាទេ ឋត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.៣១-៤០) –

“បទុមុត្តរភគវតោ, សុជាតោ នាម សាវកោ;
បំសុកូលំ គវេសន្តោ, សង្ការេ ចរតី តទា។

“នគរេ ហំសវតិយា, បរេសំ ភតកោ អហំ;
ឧបឌ្ឍទុស្សំ ទត្វាន, សិរសា អភិវាទយឹ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“តេត្តឹសក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជមការយឹ;
សត្តសត្តតិក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ។

“បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ;
ឧបឌ្ឍទុស្សទានេន, មោទាមិ អកុតោភយោ។

“ឥច្ឆមានោ ចហំ អជ្ជ, សកាននំ សបព្ពតំ;
ខោមទុស្សេហិ ឆាទេយ្យំ, អឌ្ឍទុស្សស្សិទំ ផលំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ ទានមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, អឌ្ឍទុស្សស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ”ន្តិ។

អថ ចូឡវច្ឆត្ថេរោ អរហត្តំ បត្វា តេសំ ភិក្ខូនំ កលហាភិរតិយា សកត្ថវិនាសំ ទិស្វា ធម្មសំវេគប្បត្តោ, អត្តនោ ច បត្តវិសេសំ បច្ចវេក្ខិត្វា បីតិសោមនស្សវសេន **“បាមោជ្ជពហុលោ”**តិ គាថំ អភាសិ។

១១. តត្ថ **បាមោជ្ជពហុលោ**តិ សុបរិសុទ្ធសីលតាយ វិប្បដិសារាភាវតោ អធិកុសលេសុ ធម្មេសុ អភិរតិវសេន បមោទពហុលោ។ តេនេវាហ **“ធម្មេ ពុទ្ធប្បវេទិតេ”**តិ។ តត្ថ **ធម្មេ**តិ។ សត្តតឹសាយ ពោធិបក្ខិយធម្មេ នវវិធេ វា លោកុត្តរធម្មេ។ សោ ហិ សព្ពញ្ញុពុទ្ធេន សាមុក្កំសិកាយ ទេសនាយ បកាសិតត្តា សាតិសយំ ពុទ្ធប្បវេទិតោ នាម។ តស្ស បន អធិគមូបាយភាវតោ ទេសនាធម្មោបិ ឥធ លព្ភតេវ។ **បទំ សន្ត**ន្តិ និព្ពានំ សន្ធាយ វទតិ។ ឯវរូបោ ហិ ភិក្ខុ សន្តំ បទំ សន្តំ កោដ្ឋាសំ សព្ពសង្ខារានំ ឧបសមភាវតោ **សង្ខារូបសមំ** បរមសុខតាយ **សុខំ** និព្ពានំ អធិគច្ឆតិ វិន្ទតិ យេវ។ បរិសុទ្ធសីលោ ហិ ភិក្ខុ វិប្បដិសារាភាវេន បាមោជ្ជពហុលោ សទ្ធម្មេ យុត្តប្បយុត្តោ វិមុត្តិបរិយោសានា សព្ពសម្បត្តិយោ បាបុណាតិ។ យថាហ – “អវិប្បដិសារត្ថានិ ខោ , អានន្ទ, កុសលានិ សីលានិ, អវិប្បដិសារោ បាមោជ្ជត្ថាយា”តិអាទិ (អ. និ. ១០.១)។ អថ វា **បាមោជ្ជពហុលោ**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា, ស្វាក្ខាតោ ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោតិ រតនត្តយំ សន្ធាយ បមោទពហុលោ។ តត្ថ បន សោ បមោទពហុលោ កឹ វា ករោតីតិ អាហ “ធម្មេ ពុទ្ធប្បវេទិតេ”តិអាទិ។ សទ្ធាសម្បន្នស្ស ហិ សប្បុរិសសំសេវនសទ្ធម្មស្សវនយោនិសោមនសិការធម្មានុធម្មបដិបត្តីនំ សុខេនេវ សម្ភវតោ សម្បត្តិយោ ហត្ថគតា ឯវ ហោន្តិ, យថាហ – “សទ្ធាជាតោ ឧបសង្កមតិ, ឧបសង្កមន្តោ បយិរុបាសតី”តិអាទិ (ម. និ. ២.១៨៣)។

ចូឡវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. មហាវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បញ្ញាពលីតិ អាយស្មតោ មហាវច្ឆត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច បានីយទានមទាសិ។ បុន សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ ឧបាសកោ ហុត្វា វិវដ្ដូបនិស្សយំ ពហុំ បុញ្ញកម្មំ អកាសិ, សោ តេហិ បុញ្ញកម្មេហិ តត្ថ តត្ថ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ នាឡកគាមេ សមិទ្ធិស្ស នាម ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ តស្ស **មហាវច្ឆោ**តិ នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ អាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស ភគវតោ សាវកភាវំ សុត្វា “សោបិ នាម មហាបញ្ញោ។ យស្ស សាវកត្តំ ឧបាគតោ, សោ ឯវ មញ្ញេ ឥមស្មិំ លោកេ អគ្គបុគ្គលោ”តិ ភគវតិ សទ្ធំ ឧប្បាទេត្វា សត្ថុ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.៥១-៥៦) –

“បទុមុត្តរពុទ្ធស្ស, ភិក្ខុសង្ឃេ អនុត្តរេ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, បានីយឃដមបូរយិំ។

“បព្ពតគ្គេ ទុមគ្គេ វា, អាកាសេ វាថ ភូមិយំ;
យទា បានីយមិច្ឆាមិ, ខិប្បំ និព្ពត្តតេ មម។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ ទានមទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ទកទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… ភវា សព្ពេ សមូហតា;
ឆឡភិញ្ញា សច្ឆិកតា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឯវំ បន អរហត្តំ បត្វា វិមុត្តិសុខំ អនុភវន្តោ សាសនស្ស និយ្យានិកភាវវិភាវនេន សព្រហ្មចារីនំ ឧស្សាហជននត្ថំ “**បញ្ញាពលី**”តិ គាថំ អភាសិ។

១២. តត្ថ **បញ្ញាពលី**តិ បារិហារិយបញ្ញាយ វិបស្សនាបញ្ញាយ ច វសេន អភិណ្ហសោ សាតិសយេន បញ្ញាពលេន សមន្នាគតោ។ **សីលវតូបបន្នោ**តិ ឧក្កំសគតេន ចតុបារិសុទ្ធិសីលេន, ធុតធម្មសង្ខាតេហិ វតេហិ ច ឧបបន្នោ សមន្នាគតោ។ **សមាហិតោ**តិ ឧបចារប្បនាភេទេន សមាធិនា សមាហិតោ។ **ឈានរតោ**តិ តតោ ឯវ អារម្មណូបនិជ្ឈានេ លក្ខណូបនិជ្ឈានេ ច រតោ សតតាភិយុត្តោ។ សព្ពកាលំ សតិយា អវិប្បវាសវសេន **សតិមា**។ **យទត្ថិយ**ន្តិ អត្ថតោ អនបេតំ អត្ថិយំ, យេន អត្ថិយំ យទត្ថិយំ។ យថា បច្ចយេ បរិភុញ្ជន្តស្ស បរិភុញ្ជនំ អត្ថិយំ ហោតិ, តថា **ភោជនំ ភុញ្ជមានោ**។ សាមិបរិភោគេន ហិ តំ អត្ថិយំ ហោតិ ទាយជ្ជបរិភោគេន វា, ន អញ្ញថា ភោជនន្តិ ច និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ ភុញ្ជិយតិ បរិភុញ្ជិយតីតិ វា ភោជនំ, ចត្តារោ បច្ចយា។ “យទត្ថិក”ន្តិ វា បាឋោ។ យទត្ថំ យស្សត្ថាយ សត្ថារា បច្ចយា អនុញ្ញាតា, តទត្ថំ កាយស្ស ឋិតិអាទិអត្ថំ, តញ្ច អនុបាទិសេសនិព្ពានត្ថំ។ តស្មា អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថំ ភោជនបច្ចយេ ភុញ្ជមានោ តតោ ឯវ **កង្ខេថ កាលំ** អត្តនោ អនុបាទាបរិនិព្ពានកាលំ អាគមេយ្យ។ **ឥធ** ឥមស្មិំ សាសនេ **វីតរាគោ**។ ពាហិរកស្ស បន កាមេសុ វីតរាគស្ស ឥទំ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។

មហាវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វនវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នីលព្ភវណ្ណាតិ អាយស្មតោ វនវច្ឆត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ អត្ថទស្សិនោ ភគវតោ កាលេ កច្ឆបយោនិយំ និព្ពត្តោ វិនតាយ នាម នទិយា វសតិ។ តស្ស ឧទ្ទកនាវប្បមាណោ អត្តភាវោ អហោសិ។ សោ កិរ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ នទិយា តីរេ ឋិតំ ទិស្វា, “បារំ គន្តុកាមោ មញ្ញេ ភគវា”តិ អត្តនោ បិដ្ឋិយំ អារោបេត្វា នេតុកាមោ បាទមូលេ និបជ្ជិ។ ភគវា តស្ស អជ្ឈាសយំ ញត្វា តំ អនុកម្បន្តោ អារុហិ។ សោ បីតិសោមនស្សជាតោ សោតំ ឆិន្ទន្តោ ជិយាយ វេគេន ខិត្តសរោ វិយ តាវទេវ បរតីរំ បាបេសិ។ ភគវា តស្ស បុញ្ញស្ស ផលំ ឯតរហិ និព្ពត្តនកសម្បត្តិញ្ច ព្យាករិត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ

អនេកសតក្ខត្តុំ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អរញ្ញវាសីយេវ អហោសិ។ បុន កស្សបពុទ្ធកាលេ កបោតយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា អរញ្ញេ វិហរន្តំ មេត្តាវិហារឹ ឯកំ ភិក្ខុំ ទិស្វា ចិត្តំ បសាទេសិ។

តតោ បន ចុតោ ពារាណសិយំ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ សំវេគជាតោ បព្ពជិត្វា វិវដ្ដូបនិស្សយំ ពហុំ បុញ្ញកម្មំ ឧបចិនិ។ ឯវំ តត្ថ តត្ថ ទេវមនុស្សេសុ សំសរិត្វា ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុនគរេ វច្ឆគោត្តស្ស នាម ព្រាហ្មណស្ស គេហេ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ។ តស្ស មាតា បរិបក្កគព្ភា អរញ្ញំ ទស្សនត្ថាយ សញ្ជាតទោហឡា អរញ្ញំ បវិសិត្វា វិចរតិ, តាវទេវស្សា កម្មជវាតា ចលឹសុ, តិរោករណឹ បរិក្ខិបិត្វា អទំសុ។ សា ធញ្ញបុញ្ញលក្ខណំ បុត្តំ វិជាយិ។ សោ ពោធិសត្តេន សហ បំសុកីឡិកសហាយោ អហោសិ។ “វច្ឆោ”តិស្ស នាមញ្ច អហោសិ។ វនាភិរតិយា វសេន **វនវច្ឆោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ។ អបរភាគេ មហាសត្តេ មហាភិនិក្ខមនំ និក្ខមិត្វា មហាបធានំ បទហន្តេ, “អហម្បិ សិទ្ធត្ថកុមារេន សហ អរញ្ញេ វិហរិស្សាមី”តិ និក្ខមិត្វា តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ហិមវន្តេ វសន្តោ អភិសម្ពុទ្ធភាវំ សុត្វា ភគវតោ សន្តិកំ ឧបគន្ត្វា បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញេ វសមានោ នចិរស្សេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩-១៤៨-១៦៣) –

“អត្ថទស្សី តុ ភគវា, សយម្ភូ លោកនាយកោ;
វិនតានទិយា តីរំ, ឧបគច្ឆិ តថាគតោ។

“ឧទកា អភិនិក្ខម្ម, កច្ឆបោ វារិគោចរោ;
ពុទ្ធំ តារេតុកាមោហំ, ឧបេសឹ លោកនាយកំ។

“អភិរូហតុ មំ ពុទ្ធោ, អត្ថទស្សី មហាមុនិ;
អហំ តំ តារយិស្សាមិ, ទុក្ខស្សន្តករោ តុវំ។

“មម សង្កប្បមញ្ញាយ, អត្ថទស្សី មហាយសោ;
អភិរូហិត្វា មេ បិដ្ឋឹ, អដ្ឋាសិ លោកនាយកោ។

“យតោ សរាមិ អត្តានំ, យតោ បត្តោស្មិ វិញ្ញុតំ;
សុខំ មេ តាទិសំ នត្ថិ, ផុដ្ឋេ បាទតលេ យថា។

“ឧត្តរិត្វាន សម្ពុទ្ធោ, អត្ថទស្សី មហាយសោ;
នទិតីរម្ហិ ឋត្វាន, ឥមា គាថា អភាសថ។

“យាវតា វត្តតេ ចិត្តំ, គង្គាសោតំ តរាមហំ;
អយញ្ច កច្ឆបោ រាជា, តារេសិ មម បញ្ញវា។

“ឥមិនា ពុទ្ធតរណេន, មេត្តចិត្តវតាយ ច;
អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, ទេវលោកេ រមិស្សតិ។

“ទេវលោកា ឥធាគន្ត្វា, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
ឯកាសនេ និសីទិត្វា, កង្ខាសោតំ តរិស្សតិ។

“យថាបិ ភទ្ទកេ ខេត្តេ, ពីជំ អប្បម្បិ រោបិតំ;
សម្មាធារេ បវេច្ឆន្តេ, ផលំ តោសេតិ កស្សកំ។

“តថេវិទំ ពុទ្ធខេត្តំ, សម្មាសម្ពុទ្ធទេសិតំ;
សម្មាធារេ បវេច្ឆន្តេ, ផលំ មំ តោសយិស្សតិ។

“បធានបហិតត្តោម្ហិ, ឧបសន្តោ និរូបធិ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, វិហរាមិ អនាសវោ។

“អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, យំ កម្មមករឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, តរណាយ ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឯវំ បន អរហត្តំ បត្វា ភគវតិ កបិលវត្ថុស្មិំ វិហរន្តេ តត្ថ គន្ត្វា សត្ថារំ វន្ទិត្វា ភិក្ខូហិ សមាគតោ បដិសន្ថារវសេន “កឹ, អាវុសោ, អរញ្ញេ ផាសុវិហារោ លទ្ធោ”តិ បុដ្ឋោ “រមណីយា, អាវុសោ, អរញ្ញេ បព្ពតា”តិ អត្តនា វុដ្ឋបព្ពតេ វណ្ណេន្តោ “**នីលព្ភវណ្ណា**”តិ គាថំ អភាសិ។

១៣. តត្ថ **នីលព្ភវណ្ណា**តិ នីលវលាហកនិភា នីលវលាហកសណ្ឋានា ច។ **រុចិរា**តិ រុចិយា សកិរណា បភស្សរា ច។ **សីតវារី**តិ សីតលសលិលា។ **សុចិន្ធរា**តិ សុចិសុទ្ធភូមិភាគតាយ សុទ្ធចិត្តានំ វា អរិយានំ និវាសនដ្ឋានតាយ សុចិន្ធរា។ គាថាសុខត្ថញ្ហិ សានុនាសិកំ កត្វា និទ្ទេសោ។ “សីតវារិសុចិន្ធរា”តិបិ បាឋោ, សីតសុចិវារិធរា សីតលវិមលសលិលាសយវន្តោតិ អត្ថោ។ **ឥន្ទគោបកសញ្ឆន្នា**តិ ឥន្ទគោបកនាមកេហិ បវាឡវណ្ណេហិ រត្តកិមីហិ សញ្ឆាទិតា បាវុស្សកាលវសេន ឯវមាហ។ កេចិ បន “ឥន្ទគោបកនាមានិ រត្តតិណានី”តិ វទន្តិ។ អបរេ “កណិការរុក្ខា”តិ។ **សេលា**តិ សិលាមយា បព្ពតា, ន បំសុបព្ពតាតិ អត្ថោ។ តេនាហ – “យថាបិ បព្ពតោ សេលោ”តិ (ឧទា. ២៤)។ **រមយន្តិ មន្តិ** មំ រមាបេន្តិ, មយ្ហំ វិវេកាភិរត្តឹ បរិព្រូហេន្តិ។ ឯវំ ថេរោ អត្តនោ ចិរកាលបរិភាវិតំ អរញ្ញាភិរតឹ បវេទេន្តោ តិវិធំ វិវេកាភិរតិមេវ ទីបេតិ។ តត្ថ ឧបធិវិវេកេន អញ្ញាព្យាករណំ ទីបិតមេវ ហោតីតិ។

វនវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សិវកសាមណេរគាថាវណ្ណនា

ឧបជ្ឈាយោតិ សិវកស្ស សាមណេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ ឥតោ ឯកតីសេ កប្បេ វេស្សភុស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តោ ឯកទិវសំ កេនចិទេវ ករណីយេន អរញ្ញំ បវិដ្ឋោ តត្ថ បព្ពតន្តរេ និសិន្នំ វេស្សភុំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា អញ្ជលឹ បគ្គយ្ហ អដ្ឋាសិ។ បុន តត្ថ មនោហរានិ កាសុមារិកផលានិ ទិស្វា តានិ គហេត្វា ភគវតោ ឧបនេសិ, បដិគ្គហេសិ ភគវា អនុកម្បំ ឧបាទាយ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនេ មាតុលេ បព្ពជន្តេ តេន សទ្ធឹ បព្ពជិត្វា ពហុំ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនិត្វា ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ វនវច្ឆត្ថេរស្ស ភាគិនេយ្យោ ហុត្វា និព្ពត្តោ, **សិវកោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ តស្ស មាតា អត្តនោ ជេដ្ឋភាតិកេ វនវច្ឆេ សាសនេ បព្ពជិត្វា បព្ពជិតកិច្ចំ មត្ថកំ បាបេត្វា អរញ្ញេ វិហរន្តេ តំ បវត្តឹ សុត្វា បុត្តំ អាហ – “តាត សិវក, ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជិត្វា ថេរំ ឧបដ្ឋហ, មហល្លកោ ទានិ ថេរោ”តិ។ សោ មាតុ ឯកវចនេនេវ ច បុព្ពេ កតាធិការតាយ ច មាតុលត្ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា បព្ពជិត្វា តំ ឧបដ្ឋហន្តោ អរញ្ញេ វសតិ។

តស្ស ឯកទិវសំ កេនចិទេវ ករណីយេន គាមន្តំ គតស្ស ខរោ អាពាធោ ឧប្បជ្ជិ។ មនុស្សេសុ ភេសជ្ជំ ករោន្តេសុបិ ន បដិប្បស្សម្ភិ។ តស្មឹ ចិរាយន្តេ ថេរោ “សាមណេរោ ចិរាយតិ, កឹ នុ ខោ ការណ”ន្តិ តត្ថ គន្ត្វា តំ គិលានំ ទិស្វា តស្ស តំ តំ កត្តព្ពយុត្តកំ ករោន្តោ ទិវសភាគំ វីតិនាមេត្វា រត្តិភាគេ ពលវបច្ចូសវេលាយំ អាហ – “សិវក, ន មយា បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ គាមេ វសិតបុព្ពំ, ឥតោ អរញ្ញមេវ គច្ឆាមា”តិ។ តំ សុត្វា សិវកោ “យទិបិ មេ, ភន្តេ, ឥទានិ កាយោ គាមន្តេ ឋិតោ, ចិត្តំ បន អរញ្ញេ, តស្មា សយានោបិ អរញ្ញមេវ គមិស្សាមី”តិ, តំ សុត្វា ថេរោ តំ ពាហាយំ គហេត្វា អរញ្ញមេវ នេត្វា ឱវាទំ អទាសិ។ សោ ថេរស្ស ឱវាទេ ឋត្វា វិបស្សិត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៨.៥៣-៥៨) –

“កណិការំវ ជោតន្តំ, និសិន្នំ បព្ពតន្តរេ;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, លោកជេដ្ឋំ នរាសភំ។

“បសន្នចិត្តោ សុមនោ, សិរេ កត្វាន អញ្ជលឹ;
កាសុមារិកមាទាយ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ។

“ឯកតីសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

សោ អរហត្តំ បត្វា ឧបជ្ឈាយេន អត្តនា ច វុត្តមត្ថំ សំសន្ទិត្វា អត្តនោ វិវេកាភិរតិកតំ កតកិច្ចតញ្ច បវេទេន្តោ “**ឧបជ្ឈាយោ មំ អវចា**”តិ គាថំ អភាសិ។

១៤. តត្ថ **ឧបជ្ឈាយោ**តិ វជ្ជាវជ្ជំ ឧបនិជ្ឈាយតិ ហិតេសិតំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា ញាណចក្ខុនា បេក្ខតីតិ ឧបជ្ឈាយោ។ **មន្តិ** អត្តានំ វទតិ។ **អវចា**តិ អភាសិ។ **ឥតោ គច្ឆាម សីវកា**តិ វុត្តាការទស្សនំ, សិវក, ឥតោ គាមន្តតោ អរញ្ញដ្ឋានមេវ ឯហិ គច្ឆាម, តទេវ អម្ហាកំ វសនយោគ្គន្តិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ បន ឧបជ្ឈាយេន វុត្តោ សិវកោ ភទ្រោ អស្សាជានីយោ វិយ កសាភិហតោ សញ្ជាតសំវេគោ ហុត្វា អរញ្ញមេវ គន្តុកាមតំ បវេទេន្តោ –

> “គាមេ មេ វសតិ កាយោ, អរញ្ញំ មេ គតំ មនោ;
> សេមានកោបិ គច្ឆាមិ, នត្ថិ សង្គោ វិជានត”ន្តិ។ –អាហ;

តស្សត្ថោ – យស្មា ឥទានិ យទិបិ មេ ឥទំ សរីរំ គាមន្តេ ឋិតំ, អជ្ឈាសយោ បន អរញ្ញមេវ គតោ, តស្មា សេមានកោបិ គច្ឆាមិ គេលញ្ញេន ឋាននិសជ្ជាគមនេសុ អសមត្ថតាយ សយានោបិ ឥមិនា សយិតាការេន សរិសបោ វិយ សរិសបន្តោ, ឯថ, ភន្តេ, អរញ្ញមេវ គច្ឆាម, កស្មា? **នត្ថិ សង្គោ វិជានត**ន្តិ, យស្មា ធម្មសភាវំ កាមេសុ សំសារេ ច អាទីនវំ, នេក្ខម្មេ និព្ពានេ ច អានិសំសំ យាថាវតោ ជានន្តស្ស ន កត្ថចិ សង្គោ, តស្មា ឯកបទេនេវ ឧបជ្ឈាយស្ស អាណា អនុបិតាតិ, តទបទេសេន អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

សិវកសាមណេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. កុណ្ឌធានត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បញ្ច ឆិន្ទេ បញ្ច ជហេតិ អាយស្មតោ កុណ្ឌធានត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ កុលគេហេ ឧប្បន្នោ វយប្បត្តោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុណន្តោ សត្ថារា ឯកំ ភិក្ខុំ បឋមំ សលាកំ គណ្ហន្តានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបិយមានំ ទិស្វា តំ ឋានន្តរំ បត្ថេត្វា តទនុរូបំ បុញ្ញំ ករោន្តោ វិចរិ។ សោ ឯកទិវសំ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ និរោធសមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ និសិន្នស្ស មនោសិលាចុណ្ណបិញ្ជរំ មហន្តំ កទលិផលកណ្ណិកំ ឧបនេសិ, តំ ភគវា បដិគ្គហេត្វា បរិភុញ្ជិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ឯកាទសក្ខត្តុំ ទេវេសុ ទេវរជ្ជំ ការេសិ។ ចតុវីសតិវារេ រាជា អហោសិ ចក្កវត្តី។ ឯវំ សោ បុនប្បុនំ បុញ្ញានិ កត្វា អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបពុទ្ធកាលេ ភុម្មទេវតា ហុត្វា និព្ពត្តិ។ ទីឃាយុកពុទ្ធានញ្ច នាម ន អន្វទ្ធមាសិកោ ឧបោសថោ ហោតិ។ តថា ហិ វិបស្សិស្ស ភគវតោ ឆព្ពស្សន្តរេ ឆព្ពស្សន្តរេ ឧបោសថោ អហោសិ។ កស្សបទសពលោ បន ឆដ្ឋេ ឆដ្ឋេ មាសេ បាតិមោក្ខំ ឱសារេសិ។ តស្ស បាតិមោក្ខស្ស ឱសារណកាលេ ទិសាវាសិកា ទ្វេ សហាយកា ភិក្ខូ “ឧបោសថំ ករិស្សាមា”តិ គច្ឆន្តិ។

អយំ ភុម្មទេវតា ចិន្តេសិ – “ឥមេសំ ទ្វិន្នំ ភិក្ខូនំ មេត្តិ អតិវិយ ទឡ្ហា, កឹ នុ ខោ, ភេទកេ សតិ ភិជ្ជេយ្យ, ន ភិជ្ជេយ្យា”តិ, សា តេសំ ឱកាសំ ឱលោកយមានា តេសំ អវិទូរេនេវ គច្ឆតិ។ អថេកោ ថេរោ ឯកស្ស ហត្ថេ បត្តចីវរំ ទត្វា សរីរវឡញ្ជនត្ថំ ឧទកផាសុកដ្ឋានំ គន្ត្វា ធោតហត្ថបាទោ ហុត្វា គុម្ពសមីបតោ និក្ខមតិ ភុម្មទេវតា តស្ស ថេរស្ស បច្ឆតោ ឧត្តមរូបា ឥត្ថី ហុត្វា កេសេ វិធុនិត្វា សំវិធាយ សម្ពន្ធន្តី វិយ បិដ្ឋិយំ បំសុំ បុញ្ឆមានា វិយ សាដកំ សំវិធាយ និវាសយមានា វិយ ច ហុត្វា ថេរស្ស បទានុបទិកា ហុត្វា គុម្ពតោ និក្ខន្តា។ ឯកមន្តេ ឋិតោ សហាយកត្ថេរោ តំ ការណំ ទិស្វាវ ទោមនស្សជាតោ “នដ្ឋោ ទានិ មេ ឥមិនា ភិក្ខុនា សទ្ធិំ ទីឃរត្តានុគតោ សិនេហោ, សចាហំ ឯវំវិធភាវំ ជានេយ្យំ, ឯត្តកំ អទ្ធានំ ឥមិនា សទ្ធិំ វិស្សាសំ ន ករេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេត្វា អាគច្ឆន្តស្សេវស្ស, “ហន្ទាវុសោ, តុយ្ហំ បត្តចីវរំ, តាទិសេន បាបេន សទ្ធិំ ឯកមគ្គំ នាគច្ឆាមី”តិ អាហ។ តំ កថំ សុត្វា តស្ស លជ្ជិភិក្ខុនោ ហទយំ តិខិណសត្តិំ គហេត្វា វិទ្ធំ វិយ អហោសិ។ តតោ នំ អាហ – “អាវុសោ, កឹ នាមេតំ វទសិ, អហំ ឯត្តកំ កាលំ ទុក្កដមត្តម្បិ អាបត្តិំ ន ជានាមិ។ ត្វំ បន មំ អជ្ជ ‘បាបោ’តិ វទសិ, កឹ តេ ទិដ្ឋ”ន្តិ។ “កឹ អញ្ញេន ទិដ្ឋេន, កឹ ត្វំ ឯវំវិធេន អលង្កតបដិយត្តេន មាតុគាមេន សទ្ធិំ ឯកដ្ឋានេ ហុត្វា និក្ខន្តោ”តិ។ “នត្ថេតំ, អាវុសោ, មយ្ហំ, នាហំ ឯវរូបំ មាតុគាមំ បស្សាមី”តិ។ តស្ស យាវតតិយំ កថេន្តស្សាបិ ឥតរោ ថេរោ កថំ អសទ្ទហិត្វា អត្តនា ទិដ្ឋការណំយេវ ភូតត្ថំ កត្វា គណ្ហន្តោ តេន សទ្ធិំ ឯកមគ្គេន អគន្ត្វា អញ្ញេន មគ្គេន សត្ថុ សន្តិកំ គតោ។ ឥតរោបិ ភិក្ខុ អញ្ញេន មគ្គេន សត្ថុ សន្តិកំយេវ គតោ។

តតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ឧបោសថាគារំ បវិសនវេលាយ សោ ភិក្ខុ តំ ភិក្ខុំ ឧបោសថគ្គេ សញ្ជានិត្វា, “ឥមស្មិំ ឧបោសថគ្គេ ឯវរូបោ នាម បាបភិក្ខុ អត្ថិ, នាហំ តេន សទ្ធិំ ឧបោសថំ ករិស្សាមី”តិ និក្ខមិត្វា ពហិ អដ្ឋាសិ។ អថ ភុម្មទេវតា “ភារិយំ មយា កម្មំ កត”ន្តិ មហល្លកឧបាសកវណ្ណេន តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “កស្មា, ភន្តេ, អយ្យោ ឥមស្មិំ ឋានេ ឋិតោ”តិ អាហ។ “ឧបាសក, ឥមំ ឧបោសថគ្គំ ឯកោ បាបភិក្ខុ បវិដ្ឋោ, ‘នាហំ តេន សទ្ធិំ ឧបោសថំ ករោមី’តិ ពហិ ឋិតោម្ហី”តិ។ “ភន្តេ, មា ឯវំ គណ្ហថ, បរិសុទ្ធសីលោ ឯស ភិក្ខុ។ តុម្ហេហិ ទិដ្ឋមាតុគាមោ នាម អហំ, មយា តុម្ហាកំ វីមំសនត្ថាយ ‘ទឡ្ហា នុ ខោ ឥមេសំ ថេរានំ មេត្តិ, នោ ទឡ្ហា’តិ

ភិជ្ជនាភិជ្ជនភាវំ ឱលោកេន្តេន តំ កម្មំ កត”ន្តិ។ “កោ បន, ត្វំ សប្បុរិសា”តិ? “អហំ ឯកា កុម្ភទេវតា, ភន្តេ”តិ ទេវបុត្តោ កថេន្តោ ទិព្ពានុភាវេន ឋត្វា ថេរស្ស បាទេសុ និបតិត្វា “មយ្ហំ, ភន្តេ, ខមថ, ឯតំ ទោសំ ថេរោ ន ជានាតិ, ឧបោសថំ ករោថា”តិ ថេរំ យាចិត្វា ឧបោសថគ្គំ បវេសេសិ។ សោ ថេរោ ឧបោសថំ តាវ ឯកដ្ឋានេ អកាសិ, មិត្តសន្ថវវសេន បន បុន តេន សទ្ធិំ ន ឯកដ្ឋានេ អហោសីតិ។ តមស្ស ថេរស្ស កម្មំ ន កថីយតិ, ចុទិតកត្ថេរោ បន អបរាបរំ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ អរហត្តំ បាបុណិ។

កុម្ភទេវតា តស្ស កម្មស្ស និស្សន្ទេន ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ អបាយភយតោ ន មុច្ចិត្ថ។ សចេ បន កិស្មិញ្ចិ កាលេ មនុស្សត្តំ អាគច្ឆតិ, អញ្ញេន យេន កេនចិ កតោ ទោសោ តស្សេវ ឧបរិ បតតិ។ សោ អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិ។ “ធានមាណវោ”តិស្ស នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ តយោ វេទេ ឧគ្គណ្ហិត្វា មហល្លកកាលេ សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិ, តស្ស ឧបសម្បន្នទិវសតោ បដ្ឋាយ ឯកា អលង្កតបដិយត្តា ឥត្ថី តស្មិំ គាមំ បវិសន្តេ សទ្ធិំយេវ គាមំ បវិសតិ, និក្ខមន្តេ និក្ខមតិ។ វិហារំ បវិសន្តេបិ សទ្ធិំ បវិសតិ, តិដ្ឋន្តេបិ តិដ្ឋតីតិ ឯវំ និច្ចានុពន្ធា បញ្ញាយតិ។ ថេរោ តំ ន បស្សតិ។ តស្ស បុន បុរិមកម្មនិស្សន្ទេន សា អញ្ញេសំ ឧបដ្ឋាតិ។ គាមេ យាគុំ ភិក្ខញ្ច ទទមានា ឥត្ថិយោ “ភន្តេ, អយំ ឯកោ យាគុឧឡុង្កោ តុម្ហាកំ, ឯកោ ឥមិស្សា អម្ហាកំ សហាយិកាយា”តិ បរិហាសំ ករោន្តិ។ ថេរស្ស មហតី វិហេសា ហោតិ។ វិហារគតម្បិ នំ សាមណេរា ចេវ ទហរា ភិក្ខូ ច បរិវារេត្វា “ធានោ កោណ្ឌោ ជាតោ”តិ បរិហាសំ ករោន្តិ។ អថស្ស តេនេវ ការណេន **កុណ្ឌធានត្ថេរោ**តិ នាមំ ជាតំ។ សោ ឧដ្ឋាយ សមុដ្ឋាយ តេហិ ករិយមានំ កេឡិំ សហិតុំ អសក្កោន្តោ ឧម្មាទំ គហេត្វា “តុម្ហេ កោណ្ឌា, តុម្ហាកំ ឧបជ្ឈាយោ កោណ្ឌោ, អាចរិយោ កោណ្ឌោ”តិ វទតិ។ អថ នំ សត្ថុ អារោចេសុំ “កុណ្ឌធានោ, ភន្តេ, ទហរសាមណេរេហិ សទ្ធិំ ឯវំ ផរុសវាចំ វទតី”តិ។ សត្ថា តំ បក្កោសាបេត្វា “សច្ចំ កិរ ត្វំ, ធាន, សាមណេរេហិ សទ្ធិំ ផរុសវាចំ វទសី”តិ វត្វា តេន “សច្ចំ ភគវា”តិ វុត្តេ “កស្មា ឯវំ វទេសី”តិ អាហ។ “ភន្តេ, និពទ្ធំ វិហេសំ អសហន្តោ ឯវំ កថេមី”តិ។ “ត្វំ បុព្ពេ កតកម្មំ យាវជ្ជទិវសា ជីរាបេតុំ ន សក្កោសិ, បុន ឯវរូបំ ផរុសំ មាវទិ ភិក្ខូ”តិ វត្វា អាហ –

“មាវោច ផរុសំ កញ្ចិ, វុត្តា បដិវទេយ្យុ តំ;
ទុក្ខា ហិ សារម្ភកថា, បដិទណ្ឌា ផុសេយ្យុ តំ។

“សចេ នេរេសិ អត្តានំ, កំសោ ឧបហតោ យថា;
ឯស បត្តោសិ និព្ពានំ, សារម្ភោ តេ ន វិជ្ជតី”តិ។ (ធ. ប. ១៣៣-១៣៤);

ឥមញ្ច បន តស្ស ថេរស្ស មាតុគាមេន សទ្ធិំ វិចរណភាវំ កោសលរញ្ញោបិ កថយឹសុ។ រាជា “គច្ឆថ, ភណេ, វីមំសថា”តិ បេសេត្វា សយម្បិ មន្ទេនេវ បរិវារេន ថេរស្ស វសនដ្ឋានំ គន្ត្វា ឯកមន្តេ ឱលោកេន្តោ អដ្ឋាសិ។ តស្មិំ ខណេ ថេរោ សូចិកម្មំ ករោន្តោ និសិន្នោ ហោតិ, សាបិ ឥត្ថី អវិទូរេ ឋានេ ឋិតា វិយ បញ្ញាយតិ។ រាជា ទិស្វា “អត្ថិទំ ការណ”ន្តិ តស្សា ឋិតដ្ឋានំ អគមាសិ។ សា តស្មិំ អាគច្ឆន្តេ ថេរស្ស វសនបណ្ណសាលំ បវិដ្ឋា វិយ អហោសិ។ រាជាបិ តាយ សទ្ធិំ តមេវ បណ្ណសាលំ បវិសិត្វា សព្ពត្ថ ឱលោកេន្តោ អទិស្វា “នាយំ មាតុគាមោ, ថេរស្ស ឯកោ កម្មវិបាកោ”តិ សញ្ញំ កត្វា បឋមំ ថេរស្ស សមីបេន គច្ឆន្តោបិ ថេរំ អវន្ទិត្វា តស្ស ការណស្ស អភូតភាវំ ញត្វា អាគម្ម ថេរំ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសិន្នោ “កច្ចិ, ភន្តេ, បិណ្ឌកេន ន កិលមថា”តិ បុច្ឆិ។ ថេរោ “វដ្ដតិ, មហារាជា”តិ អាហ។ “ជានាមហំ, ភន្តេ, អយ្យស្ស កថំ, ឯវរូបេន បរិក្កិលេសេន សទ្ធិំ ចរន្តានំ តុម្ហាកំ កេ នាម បសីទិស្សន្តិ, ឥតោ បដ្ឋាយ វោ កត្ថចិ គមនកិច្ចំ នត្ថិ, អហំ ចតូហិ បច្ចយេហិ តុម្ហេ ឧបដ្ឋហិស្សាមិ, តុម្ហេ យោនិសោ មនសិការេ មា បមជ្ជិត្ថា”តិ និពទ្ធភិក្ខំ បដ្ឋបេសិ។ ថេរោ រាជានំ ឧបត្ថម្ភកំ លភិត្វា ភោជនសប្បាយេន ឯកគ្គចិត្តោ ហុត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តតោ បដ្ឋាយ សា ឥត្ថី អន្តរធាយិ។

តទា មហាសុភទ្ទា ឧគ្គនគរេ មិច្ឆាទិដ្ឋិកកុលេ វសមានា “សត្ថា មំ អនុកម្បតូ”តិ ឧបោសថំ អធិដ្ឋាយ និរាមគន្ធា ហុត្វា ឧបរិបាសាទតលេ ឋិតា “ឥមានិ បុប្ផានិ អន្តរេ អដ្ឋត្វា ទសពលស្ស មត្ថកេ វិតានំ ហុត្វា តិដ្ឋន្តុ, ទសពលោ ឥមាយ សញ្ញាយ ស្វេ បញ្ចហិ ភិក្ខុសតេហិ សទ្ធិំ មយ្ហំ ភិក្ខំ គណ្ហតូ”តិ សច្ចកិរិយំ កត្វា អដ្ឋ សុមនបុប្ផមុដ្ឋិយោ វិស្សជ្ជេសិ។ បុប្ផានិ គន្ត្វា ធម្មទេសនាវេលាយ សត្ថុ មត្ថកេ វិតានំ ហុត្វា អដ្ឋំសុ។ សត្ថា តំ សុមនបុប្ផវិតានំ ទិស្វា ចិត្តេនេវ សុភទ្ទាយ ភិក្ខំ អធិវាសេត្វា បុនទិវសេ អរុណេ ឧដ្ឋិតេ អានន្ទត្ថេរំ អាហ – “អានន្ទ, មយំ អជ្ជ ទូរំ ភិក្ខាចារំ គមិស្សាម, បុថុជ្ជនានំ អទត្វា អរិយានំយេវ សលាកំ ទេហី”តិ។ ថេរោ ភិក្ខូនំ អារោចេសិ – “អាវុសោ, សត្ថា អជ្ជ ទូរំ ភិក្ខាចារំ គមិស្សតិ, បុថុជ្ជនា មា គណ្ហន្តុ, អរិយាវ សលាកំ គណ្ហន្តូ”តិ។ កុណ្ឌធានត្ថេរោ “អាហរ, អាវុសោ សលាក”ន្តិ បឋមំយេវ ហត្ថំ បសារេសិ។ អានន្ទោ “សត្ថា តាទិសានំ ភិក្ខូនំ សលាកំ ន ទាបេតិ, អរិយានំយេវ ទាបេតី”តិ វិតក្កំ ឧប្បាទេត្វា គន្ត្វា សត្ថុ អារោចេសិ។ សត្ថា “អាហរាបេន្តស្ស សលាកំ ទេហី”តិ អាហ។ ថេរោ ចិន្តេសិ – “សចេ កុណ្ឌធានស្ស សលាកា ទាតុំ ន យុត្តា, អថ សត្ថា

បដិពាហេយ្យ, ភវិស្សតិ ឯត្ថ ការណ”ន្តិ “កុណ្ឌធានស្ស សលាកំ ទស្សាមី”តិ គមនំ អភិនីហរិ។ កុណ្ឌធានោ តស្ស បុរេ អាគមនា ឯវ អភិញ្ញាបាទកំ ចតុត្ថជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា ឥទ្ធិយា អាកាសេ ឋត្វា “អាហរាវុសោ, អានន្ទ, សត្ថា មំ ជានាតិ, មាទិសំ ភិក្ខុំ បឋមំ សលាកំ គណ្ហន្តំ ន សត្ថា និវារេតី”តិ ហត្ថំ បសារេត្វា សលាកំ គណ្ហិ។ សត្ថា តំ អដ្ឋុប្បត្តិំ កត្វា ថេរំ ឥមស្មិំ សាសនេ បឋមំ សលាកំ គណ្ហន្តានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ។ យស្មា អយំ ថេរោ រាជានំ ឧបត្ថម្ភកំ លភិត្វា សប្បាយាហារលាភេន សមាហិតចិត្តោ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ ឧបនិស្សយសម្បន្នតាយ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៤.១-១៦) –

“សត្តាហំ បដិសល្លីនំ, សយម្ភុំ អគ្គបុគ្គលំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, ពុទ្ធសេដ្ឋំ ឧបដ្ឋហឹ។

“វុដ្ឋិតំ កាលមញ្ញាយ, បទុមុត្តរំ មហាមុនឹ;
មហន្តឹ កទលីកណ្ណិំ, គហេត្វា ឧបគច្ឆហំ។

“បដិគ្គហេត្វា ភគវា, សព្ពញ្ញូ លោកនាយកោ;
មម ចិត្តំ បសាទេន្តោ, បរិភុញ្ជិ មហាមុនិ។

“បរិភុញ្ជិត្វា សម្ពុទ្ធោ, សត្ថវាហោ អនុត្តរោ;
សកាសនេ និសីទិត្វា, ឥមា គាថា អភាសថ។

“យេ ច សន្តិ សមិតារោ, យក្ខា ឥមម្ហិ បព្ពតេ;
អរញ្ញេ ភូតភព្យានិ, សុណន្តុ វចនំ មម។

“យោ សោ ពុទ្ធំ ឧបដ្ឋាសិ, មិគរាជំវ កេសរិំ;
តមហំ កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“ឯកាទសញ្ចក្ខត្តុំ សោ, ទេវរាជា ភវិស្សតិ;
ចតុវីសតិក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ។

“កប្បសតសហស្សម្ហិ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“អក្កោសិត្វាន សមណេ, សីលវន្តេ អនាសវេ;
បាបកម្មវិបាកេន, នាមធេយ្យំ លភិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេ សុទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
កុណ្ឌធានោតិ នាមេន, សាវកោ សោ ភវិស្សតិ។

“បវិវេកមនុយុត្តោ, ឈាយី ឈានរតោ អហំ;
តោសយិត្វាន សត្ថារំ, វិហរាមិ អនាសវោ។

“សាវកេហិ បរិវុតោ, ភិក្ខុសង្ឃបុរក្ខតោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, សលាកំ គាហយី ជិនោ។

“ឯកំសំ ចីវរំ កត្វា, វន្ទិត្វា លោកនាយកំ;
វទតំ វរស្ស បុរតោ, បឋមំ អគ្គហេសហំ។

“តេន កម្មេន ភគវា, ទសសហស្សិកម្បកោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ មំ។

“វីរិយំ មេ ធុរធោរយ្ហំ, យោគក្ខេមាធិវាហនំ;
ធារេមិ អន្តិមំ ទេហំ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឯវំភូតស្សបិ តមស្ស ថេរស្ស គុណេ អជានន្តា យេ បុថុជ្ជនា ភិក្ខូ តទា បឋមំ សលាកគ្គហណេ “កឹ នុ ខោ ឯត”ន្តិ សមចិន្តេសុំ។ តេសំ វិមតិវិធមនត្ថំ ថេរោ អាកាសំ អព្ភុគ្គន្ត្វា ឥទ្ធិបាដិហារិយំ ទស្សេត្វា អញ្ញាបទេសេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ “**បញ្ច ឆិន្ទេ**”តិ គាថំ អភាសិ។

១៥. តត្ថ **បញ្ច ឆិន្ទេ**តិ អបាយូបបត្តិនិព្ពត្តនកានិ បញ្ចោរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ បាទេ ពន្ធនរជ្ជុកំ វិយ បុរិសោ សត្ថេន ហេដ្ឋិមមគ្គត្តយេន ឆិន្ទេយ្យ បជហេយ្យ។ **បញ្ច ជហេ**តិ ឧបរិទេវលោកូបបត្តិហេតុភូតានិ បញ្ចុទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានិ បុរិសោ គីវាយ ពន្ធនរជ្ជុកំ វិយ អរហត្តមគ្គេន ជហេយ្យ, ឆិន្ទេយ្យ វាតិ អត្ថោ។ **បញ្ច ចុត្តរិ ភាវយេ**តិ តេសំយេវ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានំ បហានាយ សទ្ធាទីនិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ឧត្តរិ អនាគាមិមគ្គាធិគមតោ ឧបរិ ភាវេយ្យ អគ្គមគ្គាធិគមវសេន វឌ្ឍេយ្យ។ **បញ្ចសង្គាតិគោ**តិ ឯវំភូតោ បន បញ្ចន្នំ រាគទោសមោហមានទិដ្ឋិសង្គានំ អតិក្កមនេន បហានេន បញ្ចសង្គាតិគោ ហុត្វា។ **ភិក្ខុ ឱឃតិណ្ណោតិ វុច្ចតី**តិ សព្ពថា ភិន្នកិលេសតាយ ភិក្ខូតិ, កាមភវទិដ្ឋិអវិជ្ជោឃេ តរិត្វា តេសំ បារភូតេ និព្ពានេ ឋិតោតិ ច វុច្ចតីតិ អត្ថោ។

កុណ្ឌធានត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ពេលដ្ឋសីសត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យថាបិ ភទ្ទោ អាជញ្ញោតិ អាយស្មតោ ពេលដ្ឋសីសត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ ករោន្តោ ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា អភាវេន វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ នាសក្ខិ។ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បន ពហុំ កុសលំ ឧបចិនិត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥតោ ឯកតឹសេ កប្បេ វេស្សភុំ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នចិត្តោ មាតុលុង្គផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវេសុ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតិតោ សុគតឹ ឧបគច្ឆន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តោ ភគវតោ អភិសម្ពោធិយា បុរេតរមេវ ឧរុវេលកស្សបស្ស សន្តិកេ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អគ្គឹ បរិចរន្តោ ឧរុវេលកស្សបទមនេ **អាទិត្តបរិយាយទេសនាយ** (មហាវ. ៥៤; សំ. និ. ៤.២៨) បុរាណជដិលសហស្សេន សទ្ធឹ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៦៨-៧៣) –

“កណិការំវ ជោតន្តំ, បុណ្ណមាយេវ ចន្ទិមំ;
ជលន្តំ ទីបរុក្ខំវ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“មាតុលុង្គផលំ គយ្ហ, អទាសឹ សត្ថុនោ អហំ;
ទក្ខិណេយ្យស្ស វីរស្ស, បសន្នោ សេហិ បាណិភិ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឯវំ អធិគតារហត្តោ អាយស្មតោ ធម្មភណ្ឌាគារិកស្ស ឧបជ្ឈាយោ អយំ ថេរោ ឯកទិវសំ ផលសមាបត្តិតោ ឧដ្ឋាយ តំ សន្តំ បណីតំ និរាមិសំ សុខំ អត្តនោ បុព្ពយោគញ្ច បច្ចវេក្ខិត្វា បីតិវេគវសេន “**យថាបិ ភទ្ទោ អាជញ្ញោ**”តិ គាថំ អភាសិ។

១៦. តត្ថ **យថាបី**តិ ឱបម្មបដិបាទនត្ថេ និបាតោ។ **ភទ្ទោ**តិ សុន្ទរោ ថាមពលសមត្ថជវបរក្កមាទិសម្បន្នោ។ **អាជញ្ញោ**តិ អាជានីយោ ជាតិមា ការណាការណានំ អាជាននកោ។ សោ តិវិធោ ឧសភាជញ្ញោ អស្សាជញ្ញោ ហត្ថាជញ្ញោតិ។ តេសុ ឧសភាជញ្ញោ ឥធាធិប្បេតោ។ សោ ច ខោ ឆេកកសនកិច្ចេ និយុត្តោ, តេនាហ “**នង្គលាវត្តនី**”តិ។ នង្គលស្ស ផាលស្ស អាវត្តនកោ, នង្គលំ ឥតោ ចិតោ ច អាវត្តេត្វា ខេត្តេ កសនកោតិ អត្ថោ។ នង្គលំ វា អាវត្តយតិ ឯត្ថាតិ នង្គលាវត្តំ , ខេត្តេ នង្គលបថោ, តស្មិំ នង្គលាវត្តនិ។ គាថាសុខត្ថញ្ចេត្ថ “វត្តនី”តិ ទីឃំ កត្វា វុត្តំ។ **សិខី**តិ មត្ថកេ អវដ្ឋានតោ សិខាសទិសតាយ សិខា, សិង្គំ។ តទស្ស អត្ថីតិ សិខី។ អបរេ បន “កកុធំ ឥធ ‘សិខា’តិ អធិប្បេត”ន្តិ វទន្តិ, ឧភយថាបិ បធានង្គកិត្តនមេតំ “សិខី”តិ។ **អប្បកសិរេនា**តិ អប្បកិលមថេន។ **រត្តិន្ទិវា**តិ រត្តិយោ ទិវា ច, ឯវំ មមំ អប្បកសិរេន គច្ឆន្តីតិ

យោជនា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា “ភទ្ទោ ឧសភាជានីយោ កសនេ និយុត្តោ យនតិណមូលាទិកេបិ នង្គលបថេ តំ អគណេន្តោ អប្បកសិរេន ឥតោ ចិតោ ច បរិវត្តេន្តោ គច្ឆតិ, យាវ កសនតិណានំ បរិស្សមំ ទស្សេតិ, ឯវំ មមំ រត្តិន្ទិវាបិ អប្បកសិរេនេវ គច្ឆន្តិ អតិក្កមន្តី”តិ។ តត្ថ ការណមាហ **“សុខេ លទ្ធេ និរាមិសេ”**តិ។ យស្មា កាមាមិសលោកាមិសវដ្ដាមិសេហិ អសម្មិស្សំ សន្តំ បណីតំ ផលសមាបត្តិសុខំ លទ្ធំ, តស្មាតិ អត្ថោ។ បច្ចត្តេ ចេតំ ភុម្មវចនំ យថា “វនប្បគុម្ពេ” (ខុ. បា. ៦.១៣; សុ. និ. ២៣៦) “តេន វត រេ វត្តព្ពេ”តិ (កថា. ១) ច។ អថ វា តតោ បភុតិ រត្តិន្ទិវា អប្បកសិរេន គច្ឆន្តីតិ វិចារណាយ អាហ – “សុខេ លទ្ធេ និរាមិសេ”តិ, និរាមិសេ សុខេ លទ្ធេ សតិ តស្ស លទ្ធកាលតោ បដ្ឋាយាតិ អត្ថោ។

ពេលដ្ឋសីសត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ទាសកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

មិទ្ធី យទាតិ អាយស្មតោ ទាសកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ អនុប្បន្នេ តថាគតេ អជិតស្ស នាម បច្ចេកពុទ្ធស្ស គន្ធមាទនតោ មនុស្សបថំ ឱតរិត្វា អញ្ញតរស្មឹ គាមេ បិណ្ឌាយ ចរន្តស្ស មនោរមានិ អម្ពផលានិ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ សាសនេ បព្ពជិត្វា វិវដ្ដូបនិស្សយំ ពហុំ បុញ្ញំ អកាសិ។ ឯវំ កុសលកម្មប្បសុតោ ហុត្វា សុគតិតោ សុគតឹ ឧបគច្ឆន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ កុលគេហេ និព្ពត្តិ។ **ទាសកោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ អនាថបិណ្ឌិកេន គហបតិនា វិហារបដិជគ្គនកម្មេ ឋបិតោ សក្កច្ចំ វិហារំ បដិជគ្គន្តោ អភិណ្ហំ ពុទ្ធទស្សនេន ធម្មស្សវនេន ច បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិ។ កេចិ បន ភណន្តិ – “អយំ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ អញ្ញតរំ ខីណាសវត្ថេរំ ឧបដ្ឋហន្តោ កិញ្ចិ កម្មំ ការាបេតុកាមោ ថេរំ អាណាបេសិ។ សោ តេន កម្មេន អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ សាវត្ថិយំ អនាថបិណ្ឌិកស្ស ទាសិយា កុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តោ វយប្បត្តោ សេដ្ឋិនា វិហារបដិជគ្គនេ ឋបិតោ វុត្តនយេនេវ បដិលទ្ធសទ្ធោ អហោសិ។ មហាសេដ្ឋិ តស្ស សីលាចារំ អជ្ឈាសយញ្ច ញត្វា ភុជិស្សំ កត្វា ‘យថាសុខំ បព្ពជា’តិ អាហ។ តំ ភិក្ខូ បព្ពាជេសុ”ន្តិ។ សោ បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ កុសីតោ ហីនវីរិយោ ហុត្វា ន កិញ្ចិ វត្តបដិវត្តំ ករោតិ, កុតោ សមណធម្មំ, កេវលំ យាវទត្ថំ ភុញ្ជិត្វា និទ្ទាពហុលោ វិហរតិ។ ធម្មស្សវនកាលេបិ ឯកំ កោណំ បវិសិត្វា បរិសបរិយន្តេ និសិន្នោ ឃុរុឃុរុបស្សាសី និទ្ទាយតេវ។ អថស្ស ភគវា បុព្ពូបនិស្សយំ ឱលោកេត្វា សំវេគជននត្ថំ **“មិទ្ធី យទា ហោតិ មហគ្ឃសោ ចា”**តិ គាថំ អភាសិ។

១៧. តត្ថ **មិទ្ធី**តិ ថិនមិទ្ធាភិភូតោ, យញ្ហិ មិទ្ធំ អភិភវតិ, តំ ថិនម្បិ អភិភវតេវ។ **យទា**តិ យស្មឹ កាលេ។ **មហគ្ឃសោ**តិ មហាភោជនោ, អាហរហត្ថកអលំសាដកតត្ថវដ្ដកកាកមាសកភុត្តវមិតកានំ អញ្ញតរោ វិយ។ **និទ្ទាយិតា**តិ សុបនសីលោ។ **សម្បរិវត្តសាយី**តិ សម្បរិវត្តកំ សម្បរិវត្តកំ និបជ្ជិត្វា ឧភយេនបិ សេយ្យសុខំ បស្សសុខំ មិទ្ធសុខំ អនុយុត្តោតិ ទស្សេតិ។ **និវាបបុដ្ឋោ**តិ កុណ្ឌកាទិនា សូករភត្តេន បុដ្ឋោ ភរិតោ។ ឃរសូករោ ហិ ពាលកាលតោ បដ្ឋាយ បោសិយមានោ ថូលសរីរកាលេ គេហា ពហិ និក្ខមិតុំ អលភន្តោ ហេដ្ឋាមញ្ចាទីសុ សម្បរិវត្តេត្វា សម្បរិវត្តេត្វា សយតេវ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យទា បុរិសោ មិទ្ធី ច ហោតិ មហគ្ឃសោ ច និវាបបុដ្ឋោ មហាវរាហោ វិយ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន យាបេតុំ អសក្កោន្តោ និទ្ទាយនសីលោ សម្បរិវត្តសាយី, តទា សោ “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា”តិ តីណិ លក្ខណានិ មនសិកាតុំ ន សក្កោតិ។ តេសំ អមនសិការា មន្ទបញ្ញោ បុនប្បុនំ គព្ភំ ឧបេតិ, គព្ភាវាសតោ ន បរិមុច្ចតេវាតិ។ តំ សុត្វា ទាសកត្ថេរោ សំវេគជាតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៧៤, ៨០-៨៤) –

“អជិតោ នាម សម្ពុទ្ធោ, ហិមវន្តេ វសី តទា;
ចរណេន ច សម្បន្នោ, សមាធិកុសលោ មុនិ។

“សុវណ្ណវណ្ណេ សម្ពុទ្ធេ, អាហុតីនំ បដិគ្គហេ;
រថិយំ បដិបជ្ជន្តេ, អម្ពផលមទាសហំ។

“ឯកនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ថេរោ ឥមាយ គាថាយ មំ ភគវា ឱវទិ, “អយំ គាថា មយ្ហំ អង្កុសភូតា”តិ តមេវ គាថំ បច្ចុទាហាសិ។ តយិទំ ថេរស្ស បរិវត្តាហារនយេន អញ្ញាព្យាករណំ ជាតំ។

ទាសកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សិង្គាលបិតុត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អហុ ពុទ្ធស្ស ទាយាទោតិ សិង្គាលកបិតុត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ សតរំសី នាម បច្ចេកសម្ពុទ្ធំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ វន្ទិត្វា អត្តនោ ហត្ថគតំ តាលផលំ អទាសិ។ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ មនុស្សយោនិយំ និព្ពត្តោ សាសនេ បដិលទ្ធសទ្ធោ ហុត្វា បព្ពជិត្វា អដ្ឋិកសញ្ញំ ភាវេសិ។ បុន ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ ទារបរិគ្គហំ កត្វា ឯកំ បុត្តំ លភិត្វា តស្ស “សិង្គាលកោ”តិ នាមំ អកាសិ។ តេន នំ **សិង្គាលកបិតា**តិ វោហរន្តិ។ សោ អបរភាគេ ឃរពន្ធនំ បហាយ សាសនេ បព្ពជិ។ តស្ស ភគវា អជ្ឈាសយំ ឱលោកេន្តោ អដ្ឋិកសញ្ញាកម្មដ្ឋានំ អទាសិ។ សោ តំ គហេត្វា ភគ្គេសុ វិហរតិ សុសុមារគិរេ ភេសកឡាវនេ, អថស្ស តស្មិំ វនេ អធិវត្ថា ទេវតា ឧស្សាហជននត្ថំ “ភាវនាផលំ នចិរស្សេវ ហត្ថគតំ ករិស្សតី”តិ ឥមមត្ថំ អញ្ញាបទេសេន វិភាវេន្តី **“អហុ ពុទ្ធស្ស ទាយាទោ**”តិ គាថំ អភាសិ។

១៨. តត្ថ **អហូ**តិ ហោតិ, វត្តមានត្ថេ ហិ ឥទំ អតីតកាលវចនំ។ **ពុទ្ធស្សា**តិ សព្ពញ្ញុពុទ្ធស្ស។ **ទាយាទោ**តិ ធម្មទាយាទោ នវវិធស្ស លោកុត្តរធម្មទាយស្ស អត្តនោ សម្មាបដិបត្តិយា អាទាយកោ គណ្ហនកោ។ អថ វា **អហូ**តិ អហោសិ។ ឯវំនាមស្ស ពុទ្ធស្ស ទាយាទភាវេ កោចិ វិពន្ធោ ឥទានេវ ភវិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“មញ្ញេហំ កាមរាគំ សោ, ខិប្បមេវ វហិស្សតី**”តិ។ **ភេសកឡាវនេ**តិ ភេសកេន នាម យក្ខេន លភិតត្តា បរិគ្គហិតត្តា, ភេសកឡានំ វា កដ្ឋាទីនំ ពហុលតាយ “ភេសកឡាវន”ន្តិ លទ្ធនាមេ អរញ្ញេ។ តស្ស ភិក្ខុនោ ពុទ្ធស្ស ទាយាទភាវេ ការណំ វទន្តោ **“កេវលំ អដ្ឋិសញ្ញាយ, អផរិ បថវិំ ឥម**”ន្តិ អាហ។ តត្ថ **កេវល**ន្តិ សកលំ អនវសេសំ។ **អដ្ឋិសញ្ញាយា**តិ អដ្ឋិកភាវនាយ។ **អផរី**តិ “អដ្ឋី”តិ អធិមុច្ចនវសេន បត្ថរិ។ **បថវិ**ន្តិ អត្តភាវបថវិំ។ អត្តភាវោ ហិ ឥធ “បថវី”តិ វុត្តោ “កោ ឥមំ បថវិំ វិច្ចេស្សតី”តិអាទីសុ វិយ។ **មញ្ញេហ**ន្តិ មញ្ញេ អហំ។ “មញ្ញាហ”ន្តិបិ បាឋោ។ **សោ**តិ សោ ភិក្ខុ។ **ខិប្បមេវ** នចិរស្សេវ កាមរាគំ បហិស្សតិ បជហិស្សតីតិ មញ្ញេ។ កស្មា? អដ្ឋិកសញ្ញាយ កាមរាគស្ស ឧជុបដិបក្ខភាវតោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យោ ឯកស្មិំ បទេសេ លទ្ធាយ អត្ថិកសញ្ញាយ សកលំ អត្តនោ សព្ពេសំ វា អត្តភាវំ “អដ្ឋី”ត្វេវ ផរិត្វា ឋិតោ, សោ ភិក្ខុ តំ អដ្ឋិកឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សន្តោ នចិរេនេវ អនាគាមិមគ្គេន កាមរាគំ , សព្ពំ វា កាមនដ្ឋេន “កាមោ”, រញ្ជនដ្ឋេន “រាគោ”តិ ច លទ្ធនាមំ តណ្ហំ អគ្គមគ្គេន បជហិស្សតីតិ។ ឥមំ គាថំ សុត្វា សោ ថេរោ “អយំ ទេវតា មយ្ហំ ឧស្សាហជននត្ថំ ឯវមាហា”តិ អប្បដិវានវីរិយំ អធិដ្ឋាយ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៨៥-៩០) –

> “សតរំសិ នាម ភគវា, សយម្ភូ អបរាជិតោ;
> វិវេកា ឧដ្ឋហិត្វាន, គោចរាយាភិនិក្ខមិ។
>
> “ផលហត្ថោ អហំ ទិស្វា, ឧបគច្ឆិំ នរាសភំ;
> បសន្នចិត្តោ សុមនោ, តាលផលមទាសហំ។
>
> “ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទិំ តទា;
> ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា តាយ ទេវតាយ វុត្តវចនំ បតិមានេន្តោ តមេវ គាថំ ឧទានវសេន អភាសិ។ តទេវស្ស ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសីតិ។

សិង្គាលបិតុត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. កុលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឧទកញ្ហិ នយន្តីតិ អាយស្មតោ កុលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ ថេរោ បុព្ពេបិ វិវដ្ដូបនិស្សយំ ពហុំ កុសលំ ឧបចិនិត្វា អធិការសម្បន្នោ វិបស្សិំ ភគវន្តំ អាកាសេ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ នាឡិកេរផលំ ទាតុកាមោ អដ្ឋាសិ។ សត្ថា តស្ស ចិត្តំ ញត្វា ឱតរិត្វា បដិគ្គណ្ហិ។ សោ អតិវិយ បសន្នចិត្តោ ហុត្វា តេនេវ សទ្ធា បដិលាភេន សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា បព្ពជ្ជំ យាចិ, សត្ថា អញ្ញតរំ ភិក្ខុំ អាណាបេសិ – “ឥមំ បុរិសំ បព្ពាជេហី”តិ។

សោ បព្ពជិត្វា លទ្ធូបសម្បទោ សមណធម្មំ កត្វា តតោ ចុតោ ឆបិ ពុទ្ធន្តរានិ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិ។ **កុលោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ សាសនេ លទ្ធប្បសាទោ ភគវតោ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា វិក្ខេបពហុលតាយ វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ នាសក្ខិ។ អថេកទិវសំ គាមំ បិណ្ឌាយ បវិសន្តោ អន្តរាមគ្គេ ភូមិំ ខណិត្វា ឧទកវាហកំ កត្វា ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានេ ឧទកំ នេន្តេ បុរិសេ ទិស្វា តំ សល្លក្ខេត្វា គាមំ បវិដ្ឋោ អញ្ញតរំ ឧសុការំ ឧសុទណ្ឌកំ ឧសុយន្តេ បក្ខិបិត្វា អក្ខិកោដិយា ឱលោកេត្វា ឧជុំ ករោន្តំ ទិស្វា តម្បិ សល្លក្ខេត្វា គច្ឆន្តោ បុរតោ គន្ធា អរនេមិនាភិអាទិកេ រថចក្កាវយវេ តច្ឆន្តេ តច្ឆកេ ទិស្វា តម្បិ សល្លក្ខេត្វា វិហារំ បវិសិត្វា កតភត្តកិច្ចោ បត្តចីវរំ បដិសាមេត្វា ទិវាវិហារេ និសិន្នោ អត្តនា ទិដ្ឋនិមិត្តានិ ឧបមាភាវេន គហេត្វា អត្តនោ ចិត្តទមនេ ឧបនេន្តោ “អចេតនំ ឧទកម្បិ មនុស្សា ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានំ នយន្តិ តថា អចេតនំ វង្កម្បិ សរទណ្ឌំ ឧបាយេន នមេន្តោ ឧជុំ ករោន្តិ , តថា អចេតនំ កដ្ឋកឡិង្គរាទិំ តច្ឆកា នេមិអាទិវសេន វង្កំ ឧជុញ្ច ករោន្តិ។ អថ កស្មា អហំ សកចិត្តំ ឧជុំ ន ករិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ឃដេន្តោ វាយមន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៩១-៩៩) –

“នគរេ ពន្ធុមតិយា, អារាមិកោ អហំ តទា;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, គច្ឆន្តំ អនិលញ្ជសេ។

“នាឡិកេរផលំ គយ្ហ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ;
អាកាសេ ឋិតកោ សន្តោ, បដិគ្គណ្ហិ មហាយសោ។

“វិត្តិសញ្ជននោ មយ្ហំ, ទិដ្ឋធម្មសុខាវហោ;
ផលំ ពុទ្ធស្ស ទត្វាន, វិប្បសន្នេន ចេតសា។

“អធិគច្ឆិំ តទា បីតិំ, វិបុលញ្ច សុខុត្តមំ;
ឧប្បជ្ជតេវ រតនំ, និព្ពត្តស្ស តហិំ តហិំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“ទិព្ពចក្ខុ វិសុទ្ធំ មេ, សមាធិកុសលោ អហំ;
អភិញ្ញាបារមិប្បត្តោ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឯវំ យានិ និមិត្តានិ អង្កុសេ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ, តេហិ សទ្ធិំ អត្តនោ ចិត្តទមនំ សំសន្ទិត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ “**ឧទកញ្ហិ នយន្តិ នេត្តិកា**”តិ គាថំ អភាសិ។

១៩. តត្ថ **ឧទកំ ហីតិ ហិ**-សទ្ទោ និបាតមត្តំ។ **នយន្តី**តិ បថវិយា តំ តំ ថលដ្ឋានំ ខណិត្វា និន្នដ្ឋានំ បូរេត្វា មាតិកំ វា កត្វា រុក្ខទោណិំ វា ឋបេត្វា អត្តនោ ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានំ នេន្តិ។ តថា តេ នេន្តីតិ **នេត្តិកា។ តេជន**ន្តិ កណ្ឌំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – នេត្តិកា អត្តនោ រុចិយា ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានំ ឧទកំ **នយន្តិ, ឧសុការា**បិ តាបេត្វា តេជនំ **នមយន្តិ** ឧជុំ ករោន្តិ។ នមនវសេន **តច្ឆកា** នេមិអាទីនំ អត្ថាយ តច្ឆន្តា **ទារុំ នមយន្តិ** អត្តនោ រុចិយា ឧជុំ វា វង្កំ វា ករោន្តិ។ ឯវំ ឯត្តកំ អារម្មណំ កត្វា **សុព្ពតា** យថាសមាទិន្នេន សីលាទិនា សុន្ទរវតា ធីរា សោតាបត្តិមគ្គាទីនំ ឧប្បាទេន្តា **អត្តានំ ទមេន្តិ**, អរហត្តំ បន បត្តេសុ ឯកន្តទន្តា នាម ហោន្តីតិ។

កុលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អជិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

មរណេ មេ ភយំ នត្ថីតិ អាយស្មតោ អជិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិំ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នចិត្តោ កបិត្ថផលំ អទាសិ។ តតោ បរម្បិ តំ តំ បុញ្ញំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ កប្បេ អនុប្បន្នេ ឯវ អម្ហាកំ សត្ថរិ សាវត្ថិយំ មហាកោសលរញ្ញោ អគ្គាសនិយស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ តស្ស **អជិតោ**តិ នាមំ អហោសិ។ តស្មិញ្ច សមយេ សាវត្ថិវាសី ពាវរី នាម ព្រាហ្មណោ តីហិ មហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតោ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ សាវត្ថិតោ និក្ខមិត្វា តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា គោធាវរីតីរេ

កបិត្ថារាមេ វសតិ។ អថ អជិតោ តស្ស សន្តិកេ បព្ពជិតោ អត្តកាមាយ ទេវតាយ ចោទិតេន ពាវរិនា សត្ថុ សន្តិកំ បេសិតោ តិស្សមេត្តេយ្យាទីហិ សទ្ធិំ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា មនសាវ បញ្ហេ បុច្ឆិត្វា តេសុ វិស្សជ្ជិតេសុ បសន្នចិត្តោ សត្ថុ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥២.៧-១១) –

“សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ;
រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, កបិត្ថំ អទទឹ ផលំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ ទទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្តោ សីហនាទំ នទន្តោ “**មរណេ មេ ភយំ នត្ថិ**”តិ គាថំ អភាសិ។

២០. តត្ថ **មរណេ**តិ មរណនិមិត្តំ មរណហេតុ។ **មេ**តិ មយ្ហំ, ភយំ នត្ថិ ឧច្ឆិន្នភវមូលតាយ បរិក្ខីណជាតិកត្តា ។ អនុច្ឆិន្នភវមូលានញ្ហិ “កីទិសី នុ ខោ មយ្ហំ អាយតឹ ឧប្បត្តី”តិ មរណតោ ភយំ ភវេយ្យ។ **និកន្តី**តិ អបេក្ខា តណ្ហា, សា នត្ថិ ជីវិតេ សុបរិមទ្ទិតសង្ខារតាយ ឧបាទានក្ខន្ធានំ ទុក្ខាសារកាទិភាវេន សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋហនតោ។ ឯវំភូតោ ចាហំ **សន្ទេហំ** សរីរំ, សកំ វា ទេហំ ទេហសង្ខាតំ ទុក្ខភារំ **និក្ខិបិស្សាមិ** ឆឌ្ឌេស្សាមិ, និក្ខិបន្តោ ច “‘ឥមិនា សរីរកេន សាធេតព្ពំ សាធិតំ, ឥទានិ តំ ឯកំសេន ឆឌ្ឌនីយមេវា’តិ បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា **សម្បជានោ** សតិវេបុល្លប្បត្តិយា **បដិស្សតោ** និក្ខិបិស្សាមី”តិ។ ឥមំ បន គាថំ វត្វា ថេរោ ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា តទនន្តរំ បរិនិព្ពាយីតិ។

អជិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយវគ្គោ

១. និគ្រោធត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នាហំ ភយស្ស ភាយាមីតិ អាយស្មតោ និគ្រោធត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ ឥតោ អដ្ឋារសេ កប្បសតេ ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ កាមេសុ អាទីនវំ នេក្ខម្មេ ច អានិសំសំ ទិស្វា ឃរពន្ធនំ បហាយ អរញ្ញាយតនំ បវិសិត្វា អញ្ញតរស្មិំ សាលវនេ បណ្ណសាលំ កត្វា តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា វនមូលផលាហារោ វសតិ។ តេន សមយេន បិយទស្សី នាម សម្មាសម្ពុទ្ធោ លោកេ ឧប្បជ្ជិត្វា សទេវកស្ស លោកស្ស ធម្មាមតវស្សេន កិលេសសន្តាបំ និព្ពាបេន្តោ ឯកទិវសំ តាបសេ អនុកម្បាយ តំ សាលវនំ បវិសិត្វា និរោធសមាបត្តិំ សមាបន្នោ។ តាបសោ វនមូលផលត្ថាយ គច្ឆន្តោ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បុប្ផិតសាលទណ្ឌសាខាយោ គហេត្វា សាលមណ្ឌបំ កត្វា តំ សព្ពត្ថកមេវ សាលបុប្ផេហិ សញ្ឆាទេត្វា ភគវន្តំ វន្ទិត្វា បីតិសោមនស្សវសេនេវ អាហារត្ថាយបិ អគន្ត្វា នមស្សមានោ អដ្ឋាសិ។ សត្ថា និរោធតោ វុដ្ឋាយ តស្ស អនុកម្បាយ “ភិក្ខុសង្ឃោ អាគច្ឆតូ”តិ ចិន្តេសិ, “ភិក្ខុសង្ឃេបិ ចិត្តំ បសាទេស្សតី”តិ។ តាវទេវ ភិក្ខុសង្ឃោ អាគតោ។ សោ ភិក្ខុសង្ឃម្បិ ទិស្វា បសន្នមានសោ វន្ទិត្វា អញ្ជលិំ បគ្គយ្ហ អដ្ឋាសិ។ សត្ថា សិតស្ស បាតុករណាបទេសេន តស្ស ភាវិនិំ សម្បត្តិំ បកាសេន្តោ ធម្មំ កថេត្វា បក្កាមិ សទ្ធិំ ភិក្ខុសង្ឃេន។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុយេវ សំសរន្តោ វិវដ្ដូបនិស្សយំ ពហុំ កុសលំ ឧបចិនិត្វា ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ និព្ពត្តិ, **និគ្រោធោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ ជេតវនបដិគ្គហណទិវសេ ពុទ្ធានុភាវទស្សនេន សញ្ជាតប្បសាទោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ អារភិត្វា នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩.១៩០-២២០) –

“អជ្ឈោគាហេត្វា សាលវនំ, សុកតោ អស្សមោ មម;
សាលបុប្ផេហិ សញ្ឆន្នោ, វសាមិ វិបិនេ តទា។

“បិយទស្សី ច ភគវា, សយម្ភូ អគ្គបុគ្គលោ;
វិវេកកាមោ សម្ពុទ្ធោ, សាលវនមុបាគមិ។

“អស្សមា អភិនិក្ខម្ម, បវនំ អគមាសហំ;
មូលផលំ គវេសន្តោ, អាហិន្ទាមិ វនេ តទា។

“តត្ថទ្ទសាសឹ សម្ពុទ្ធំ, បិយទស្សឹ មហាយសំ;
សុនិសិន្នំ សមាបន្នំ, វិរោចន្តំ មហាវនេ។

“ចតុទណ្ឌេ ឋបេត្វាន, ពុទ្ធស្ស ឧបរី អហំ;
មណ្ឌបំ សុកតំ កត្វា, សាលបុប្ផេហិ ឆាទយឹ។

“សត្តាហំ ធារយិត្វាន, មណ្ឌបំ សាលឆាទិតំ;
តត្ថ ចិត្តំ បសាទេត្វា, ពុទ្ធសេដ្ឋមវន្ទហំ។

“ភគវា តម្ហិ សមយេ, វុដ្ឋហិត្វា សមាធិតោ;
យុគមត្តំ បេក្ខមានោ, និសីទិ បុរិសុត្តមោ។

“សាវកោ វរុណោ នាម, បិយទស្សិស្ស សត្ថុនោ;
វសីសតសហស្សេហិ, ឧបគច្ឆិ វិនាយកំ។

“បិយទស្សី ច ភគវា, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, សិតំ បាតុករី ជិនោ។

“អនុរុទ្ធោ ឧបដ្ឋាកោ, បិយទស្សិស្ស សត្ថុនោ;
ឯកំសំ ចីវរំ កត្វា, អបុច្ឆិត្ថ មហាមុនី។

“កោ នុ ខោ ភគវា ហេតុ, សិតកម្មស្ស សត្ថុនោ;
ការណេ វិជ្ជមានម្ហិ, សត្ថា បាតុករេ សិតំ។

“សត្តាហំ សាលច្ឆទនំ, យោ មេ ធារេសិ មាណវោ;
តស្ស កម្មំ សរិត្វាន, សិតំ បាតុករឹ អហំ។

“អនោកាសំ ន បស្សាមិ, យត្ថ បុញ្ញំ វិបច្ចតិ;
ទេវលោកេ មនុស្សេ វា, ឱកាសោវ ន សម្មតិ។

“ទេវលោកេ វសន្តស្ស, បុញ្ញកម្មសមង្គិនោ;
យាវតា បរិសា តស្ស, សាលច្ឆន្នា ភវិស្សតិ។

“តត្ថ ទិព្ពេហិ នច្ចេហិ, គីតេហិ វាទិតេហិ ច;
រមិស្សតិ សទា សន្តោ, បុញ្ញកម្មសមាហិតោ។

“យាវតា បរិសា តស្ស, គន្ធគន្ធី ភវិស្សតិ;
សាលស្ស បុប្ផវស្សោ ច, បវស្សិស្សតិ តាវទេ។

“តតោ ចុតោយំ មនុជោ, មានុសំ អាគមិស្សតិ;
ឥធាបិ សាលច្ឆទនំ, សព្ពកាលំ ធរិស្សតិ។

“ឥធ នច្ចញ្ច គីតញ្ច, សម្មតាឡសមាហិតំ;
បរិវារេស្សន្តិ មំ និច្ចំ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឧគ្គច្ឆន្តេ ច សូរិយេ, សាលវស្សំ បវស្សតេ;
បុញ្ញកម្មេន សំយុត្តំ, វស្សតេ សព្ពកាលិកំ។

“អង្គារសេ កប្បសតេ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម នាមេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេ សុទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“ធម្មំ អភិសមេន្តស្ស, សាលច្ឆន្នំ ភវិស្សតិ;
ចិតកេ ឈាយមានស្ស, ឆទនំ តត្ថ ហេស្សតិ។

“វិបាកំ កិត្តយិត្វាន, បិយទស្សី មហាមុនិ;
បរិសាយ ធម្មំ ទេសេសិ, តប្បេន្តោ ធម្មវុដ្ឋិយា។

“តឹសកប្បានិ ទេវេសុ, ទេវរជ្ជមការយិំ;
សដ្ឋិ ច សត្តក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តិ អហោសហំ។

“ទេវលោកា ឥធាគន្ត្វា, លភាមិ វិបុលំ សុខំ;
ឥធាបិ សាលច្ឆទនំ, មណ្ឌបស្ស ឥទំ ផលំ។

“អយំ បច្ឆិមកោ មយ្ហំ, ចរិមោ វត្តតេ ភវោ;
ឥធាបិ សាលច្ឆទនំ, ហេស្សតិ សព្ពកាលិកំ។

“មហាមុនី តោសយិត្វា, គោតមំ សក្យបុង្គវំ;
បត្តោម្ហិ អចលំ ឋានំ, ហិត្វា ជយបរាជយំ។

“អង្គារសេ កប្បសតេ, យំ ពុទ្ធមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
នាគោវ ពន្ធនំ ឆេត្វា, វិហរាមិ អនាសវោ។

“ស្វាគតំ វត មេ អាសិ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស សន្តិកេ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ។

“បដិសម្ភិទា ចតស្សោ, វិមោក្ខាបិ ច អដ្ឋិមេ;
ឆឡភិញ្ញា សច្ឆិកតា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឯវំ បន ឆឡភិញ្ញោ ហុត្វា ផលសុខេន វីតិនាមេន្តោ សាសនស្ស និយ្យានិកភាវវិភាវនត្ថំ អញ្ញាព្យាករណវសេន “**នាហំ ភយស្ស ភាយាមី**”តិ គាថំ អភាសិ។

២១. តត្ថ ភាយន្តិ ឯតស្មាតិ **ភយំ,** ជាតិជរាទិ។ **ភយស្សា**តិ និស្សក្កេ សាមិវចនំ, ភយតោ ភាយិតព្ពនិមិត្តំ ជាតិជរាមរណាទិនា ហេតុនា នាហំ ភាយាមីតិ អត្ថោ។ តត្ថ ការណមាហ “**សត្ថា នោ អមតស្ស កោវិទោ**”តិ។ អម្ហាកំ សត្ថា អមតេ កុសលោ វេនេយ្យានំ អមតទានេ ឆេកោ។ **យត្ថ ភយំ នាវតិដ្ឋតី**តិ យស្មិំ និព្ពានេ យថាវុត្តំ ភយំ ន តិដ្ឋតិ ឱកាសំ ន លភតិ។ **តេនា**តិ តតោ និព្ពានតោ។ **វជន្តី**តិ អភយដ្ឋានមេវ គច្ឆន្តិ។ និព្ពានញ្ហិ អភយដ្ឋានំ នាម។ កេន បន វជន្តីតិ អាហ “**មគ្គេន វជន្តិ ភិក្ខវោ**”តិ, អដ្ឋង្គិកេន អរិយមគ្គេន សត្តឱវាទករណា ភិក្ខូ សំសារេ ភយស្ស ឥក្ខនកាតិ អត្ថោ។ **យត្ថា**តិ វា យំ និមិត្តំ យស្ស អរិយមគ្គស្ស អធិគមហេតុ អត្តានុវាទាទិកំ បញ្ចវីសតិវិធម្បិ ភយំ នាវតិដ្ឋតិ បតិដ្ឋំ ន លភតិ, តេន អរិយេន មគ្គេន វជន្តិ អភយដ្ឋានំ សត្ថុ សាសនេ ភិក្ខូ, តេន មគ្គេន អហម្បិ គតោ, តស្មា នាហំ ភយស្ស ភាយាមីតិ ថេរោ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

និគ្រោធត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ចិត្តកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នីលាសុគីវាតិ អាយស្មតោ ចិត្តកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរពុទ្ធកាលតោ បដ្ឋាយ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ អាចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ មនុស្សយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ វិបស្សិំ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ បុប្ផេហិ បូជំ កត្វា វន្ទិត្វា “សន្តធម្មេន នាម ឯត្ថ ភវិតព្ព”ន្តិ សត្ថរិ និព្ពានេ ច អធិមុច្ចិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន តតោ ចុតោ តាវតឹសភវនេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ **ចិត្តកោ** នាម នាមេន។ សោ ភគវតិ រាជគហំ គន្ត្វា វេឡុវនេ វិហរន្តេ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា ចរិយានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញាយតនំ បវិសិត្វា ភាវនានុយុត្តោ ឈានំ និព្ពត្តេត្វា ឈានបាទកំ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា នចិរេនេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.១-៧) –

“កណិការំវ ជោតន្តំ, និសិន្នំ បព្ពតន្តរេ;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, វិបស្សិំ លោកនាយកំ។

“តីណិ កិង្កណិបុប្ផានិ, បគ្គយ្ហ អភិរោបយិំ;
សម្ពុទ្ធំ អភិបូជេត្វា, គច្ឆាមិ ទក្ខិណាមុខោ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសំ អគច្ឆហំ។

“ឯកនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ ពុទ្ធមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សត្ថារំ វន្ទិតុំ រាជគហំ ឧបគតោ តត្ថ ភិក្ខូហិ “កិំ, អាវុសោ, អរញ្ញេ អប្បមត្តោ វិហាសី”តិ បុដ្ឋោ អត្តនោ អប្បមាទវិហារនិវេទនេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ **“នីលាសុគីវា”**តិ គាថំ អភាសិ។

២២. តត្ថ **នីលាសុគីវា**តិ នីលសុគីវា, គាថាសុខត្ថញ្ចេត្ថ ទីឃោ កតោ, រាជិវន្តតាយ សុន្ទរាយ គីវាយ សមន្នាគតោតិ អត្ថោ។ តេ យេភុយ្យេន ច នីលវណ្ណតាយ **នីលា**។ សោភនកណ្ឋតាយ **សុគីវា។ សិខិនោ**តិ មត្ថកេ ជាតាយ សិខាយ សស្សិរិកភាវេន **សិខិនោ។ មោរា**តិ មយូរា។ **ការម្ពិយ**ន្តិ ការម្ពរុក្ខេ។ **ការម្ពិយ**ន្តិ វា តស្ស វនស្ស នាមំ។ តស្មា ការម្ពិយន្តិ ការម្ពនាមកេ វនេតិ អត្ថោ។ **អភិនទន្តី**តិ បាវុស្សកាលេ មេឃគជ្ជិតំ សុត្វា កេកាសទ្ទំ ករោន្តា ឧតុសម្បទាសិទ្ធេន សរេន ហំសាទិកេ អភិភវន្តា វិយ នទន្តិ។ **តេ**តិ តេ មោរា។ **សីតវាតកីឡិតា**តិ សីតេន មេឃវាតេន សញ្ជាតកីឡិតា មធុរវស្សិតំ វស្សន្តា។ **សុត្ត**ន្តិ ភត្តសម្មទវិនោទនត្ថំ សយិតំ, កាយកិលមថបដិបស្សម្ភនាយ វា អនុញ្ញាតវេលាយំ សុបន្តំ។ **ឈាយ**ន្តិ សមថវិបស្សនាឈានេហិ ឈាយនសីលំ ភាវនានុយុត្តំ។ **និពោធេន្តី**តិ បពោធេន្តិ។ “ឥមេបិ នាម និទ្ទំ អនុបគន្ត្វា ជាគរន្តា អត្តនា កត្តព្ពំ ករោន្តិ, កិមង្គំ បនាហ”ន្តិ ឯវំ សម្បជញ្ញុប្បាទនេន សយនតោ វុដ្ឋាបេន្តីតិ អធិប្បាយោ។

ចិត្តកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. គោសាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អហំ ខោ វេឡុគុម្ពស្មិន្តិ អាយស្មតោ គោសាលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ អាចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ អញ្ញតរស្មិំ បព្ពតេ រុក្ខសាខាយំ ឱលម្ពមានំ បច្ចេកពុទ្ធស្ស បំសុកូលចីវរំ ទិស្វា “អរហទ្ធជោ វតាយ”ន្តិ បសន្នចិត្តោ បុប្ផេហិ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន តាវតឹសភវនេ និព្ពត្តោ ។ តតោ បដ្ឋាយ ទេវមនុស្សេសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ ឥព្ភកុលេ និព្ពត្តោ **គោសាលោ** នាម នាមេន។ សោណេន បន កោឡិវិសេន កតបរិចយត្តា តស្ស បព្ពជិតភាវំ សុត្វា “សោបិ នាម មហាវិភវោ បព្ពជិស្សតិ , កិមង្គំ បនាហ”ន្តិ សញ្ជាតសំវេគោ ភគវតោ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា ចរិយានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សប្បាយំ វសនដ្ឋានំ គវេសន្តោ អត្តនោ ជាតគាមស្ស អវិទូរេ ឯកស្មិំ សានុបព្ពតេ វិហាសិ។ តស្ស មាតា ទិវសេ ទិវសេ ភិក្ខំ ទេតិ។ អថេកទិវសំ គាមំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋស្ស មាតា មធុសក្ខរាភិសង្ខតំ បាយាសំ អទាសិ។ សោ តំ គហេត្វា តស្ស បព្ពតស្ស ឆាយាយំ អញ្ញតរស្ស វេឡុគុម្ពស្ស មូលេ និសីទិត្វា បរិភុញ្ជិត្វា ធោវិតបត្តបាណី វិបស្សនំ អារភិ។ ភោជនសប្បាយលាភេន កាយចិត្តានំ កល្លតាយ សមាហិតោ ឧទយព្ពយញាណាទិកេ តិក្ខេ សូរេ វហន្តេ អប្បកសិរេនេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា

ភាវនំ មត្ថកំ បាបេន្តោ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.៨-១៤) –

"ហិមវន្តស្ស អវិទូរេ, ឧទង្គណោ នាម បព្វតោ;
តត្ថទ្ទសំ បំសុកូលំ, ទុមគ្គម្ហិ វិលម្ពិតំ។

"តីណិ កិង្កណិបុប្ផានិ, ឱចិនិត្វានហំ តទា;
ហដ្ឋោ ហដ្ឋេន ចិត្តេន, បំសុកូលំ អបូជយិំ។

"តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសំ អគច្ឆហំ។

"ឯកនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, បូជិត្វា អរហទ្ធជំ។

"កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន"ន្តិ។

អរហត្តំ បន អធិគន្ត្វា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ បព្ពតសានុមេវ គន្តុកាមោ អត្តនោ បដិបត្តិំ បវេទេន្តោ **"អហំ ខោ វេឡុគុម្ពស្មិ"**ន្តិ គាថំ អភាសិ។

២៣. តត្ថ **វេឡុគុម្ពស្មិ**ន្តិ វេឡុគច្ឆស្ស សមីបេ, តស្ស ឆាយាយំ។ **ភុត្វាន មធុបាយស**ន្តិ មធុបសិត្តបាយាសំ ភុញ្ជិត្វា។ **បទក្ខិណ**ន្តិ បទក្ខិណគ្គាហេន, សត្ថុ ឱវាទស្ស សម្មា សម្បដិច្ឆនេនាតិ អត្ថោ។ **សម្មសន្តោ ខន្ធានំ ឧទយព្ពយ**ន្តិ បញ្ចន្នំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ ឧទយព្ពយញ្ច វិបស្សន្តោ, យទិបិ ឥទានិ កតកិច្ចោ, ផលសមាបត្តិំ បន សមាបជ្ជិតុំ វិបស្សនំ បដ្ឋបេន្តោតិ អធិប្បាយោ។ **សានុំ បដិគមិស្សាមី**តិ បុព្ពេ មយា វុត្ថបព្ពតសានុមេវ ឧទ្ទិស្ស គច្ឆិស្សាមិ។ **វិវេកមនុព្រូហយ**ន្តិ បដិបស្សទ្ធិវិវេកំ ផលសមាបត្តិកាយវិវេកញ្ច បរិព្រូហយន្តោ, តស្ស វា បរិព្រូហន ហេតុ គមិស្សាមីតិ។ ឯវំ បន វត្វា ថេរោ តត្ថេវ គតោ, អយមេវ ច ឥមស្ស ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសិ។

គោសាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សុគន្ធត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អនុវស្សិកោ បព្ពជិតោតិ អាយស្មតោ សុគន្ធត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ ឥតោ ទ្វានវុតេ កប្បេ តិស្សស្ស នាម សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស កាលេ មនុស្សយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ មិគព្យធនេន អរញ្ញេ វិចរតិ។ សត្ថា តស្ស អនុកម្បាយ បទវឡញ្ជំ ទស្សេត្វា គតោ។ សោ សត្ថុ បទចេតិយានិ ទិស្វា បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការតាយ "សទេវកេ លោកេ អគ្គបុគ្គលស្ស ឥមានិ បទានី"តិ បីតិសោមនស្សជាតោ កោរណ្ឌកបុប្ផានិ គហេត្វា បូជំ កត្វា ចិត្តំ បសាទេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា តតោ ចុតោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ កុដុម្ពិកោ ហុត្វា សត្ថុ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច មហាទានំ បវត្តេត្វា គន្ធកុដឹ មហគ្ឃគោសិតចន្ទនំ បិសិត្វា តេន បរិភណ្ឌំ កត្វា បត្ថនំ បដ្ឋបេសិ – "និព្ពត្តនិព្ពត្តដ្ឋានេ មយ្ហំ សរីរំ ឯវំសុគន្ធំ ហោតូ"តិ។ ឯវំ អញ្ញានិបិ តត្ថ តត្ថ ភវេ ពហូនិ បុញ្ញកម្មានិ កត្វា សុគតីសុ ឯវ បរិវត្តមានោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស គេហេ និព្ពត្តិ។ និព្ពត្តស្ស ច តស្ស មាតុកុច្ឆិគតកាលតោ បដ្ឋាយ មាតុ សរីរំ សកលម្បិ គេហំ សុរភិគន្ធំ វាយតិ។ ជាតទិវសេ បន វិសេសតោ បរមសុគន្ធំ សាមន្ត គេហេសុបិ វាយតេវ។ តស្ស មាតាបិតរោ "អម្ហាកំ បុត្តោ អត្តនាវ អត្តនោ នាមំ គហេត្វា អាគតោ"តិ **សុគន្ធោ**ត្វេវ នាមំ អកំសុ។ សោ អនុបុព្ពេន វយប្បត្តោ មហាសេលត្ថេរំ ទិស្វា តស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ សត្តាហព្ភន្តរេ ឯវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.១៥-២៤) –

"វនកម្មិកោ បុរេ អាសិំ, បិតុមាតុមតេនហំ;
បសុមារេន ជីវាមិ, កុសលំ មេ ន វិជ្ជតិ។

"មម អាសយសាមន្តា, តិស្សោ លោកគ្គនាយកោ;

បទានិ តីណិ ទស្សេសិ, អនុកម្បាយ ចក្ខុមា។

“អក្កន្តេ ច បទេ ទិស្វា, តិស្សនាមស្ស សត្ថុនោ;
ហដ្ឋោ ហដ្ឋេន ចិត្តេន, បទេ ចិត្តំ បសាទយឹ។

“កោរណ្ឌំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, បាទបំ ធរណីរុហំ;
សកោសកំ គហេត្វាន, បទសេដ្ឋំ អបូជយឹ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“យំ យំ យោនុបបជ្ជាមិ, ទេវត្តំ អថ មានុសំ;
កោរណ្ឌកឆវី ហោមិ, សុប្បភាសោ ភវាមហំ។

“ទ្វេនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, បទបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ “**អនុវស្សិកោ បព្ពជិតោ**”តិ ឥមំ គាថំ អភាសិ។

២៤. តត្ថ **អនុវស្សិកោ**តិ អនុគតោ ឧបគតោ វស្សំ អនុវស្សោ, អនុវស្សោវ អនុវស្សិកោ។ **បព្ពជិតោ**តិ បព្ពជ្ជំ ឧបគតោ, បព្ពជិតោ ហុត្វា ឧបគតវស្សមត្តោ ឯកវស្សិកោតិ អត្ថោ។ អថ វា អនុគតំ បច្ឆាគតំ អបគតំ វស្សំ អនុវស្សំ, តំ អស្ស អត្ថីតិ អនុវស្សិកោ។ យស្ស បព្ពជិតស្ស វស្សំ អបរិបុណ្ណតាយ ន គណនូបគតំ, សោ ឯវំ វុត្តោ, តស្មា អវស្សិកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បស្ស ធម្មសុធម្មត**ន្តិ គាវ សត្ថុ ធម្មស្ស សុធម្មភាវំ ស្វាក្ខាតតំ ឯកន្តនិយ្យានិកតំ បស្ស, យត្ថ អនុវស្សិកោ តាវ បព្ពជិតោ។ បុព្ពេនិវាសញ្ញាណំ ទិព្ពចក្ខុញ្ញាណំ អាសវក្ខយញាណន្តិ **តិស្សោ វិជ្ជា** តយា **អនុប្បត្តា** សច្ឆិកតា, តតោ ឯវ **កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ** សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាសនំ អនុសិដ្ឋិ ឱវាទោ អនុសិក្ខិតោតិ កតកិច្ចតំ និស្សាយ បីតិសោមនស្សជាតោ ថេរោ អត្តានំ បរំ វិយ កត្វា វទតីតិ។

សុគន្ធត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. នន្ទិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឱភាសជាតន្តិ អាយស្មតោ នន្ទិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ ចេតិយេ ចន្ទនសារេន វេទិកំ ការេត្វា ឧឡារំ បូជាសក្ការំ បវត្តេសិ។ តតោ បដ្ឋាយ អជ្ឈាសយសម្បន្នោ ហុត្វា តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ ពហុំ បុញ្ញកម្មំ អាចិនិត្វា ទេវេសុ ច មនុស្សេសុ ច សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុស្មិំ សក្យរាជកុលេ និព្ពត្តិ។ តស្ស មាតាបិតរោ នន្ទឹ ជនេន្តោ ជាតោតិ **នន្ទិយោ**តិ នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ អនុរុទ្ធាទីសុ សត្ថុ សន្តិកេ បព្ពជន្តេសុ សយម្បិ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ កតាធិការតាយ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.១៥-២០) –

“បទុមុត្តរោ នាម ជិនោ, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
ជលិត្វា អគ្គិខន្ធោវ, សម្ពុទ្ធោ បរិនិព្ពុតោ។

“និព្ពុតេ ច មហាវីរេ, ថូបោ វិត្ថារិកោ អហុ;
ទូរតោវ ឧបដ្ឋេន្តិ, ធាតុគេហវរុត្តមេ។

“បសន្នចិត្តោ សុមនោ, អកំ ចន្ទនវេទិកំ;
ទិស្សតិ ថូបខន្ធោ ច, ថូបានុច្ឆវិកោ តទា។

“ភវេ និព្ពត្តមានម្ហិ, ទេវត្តេ អថ មានុសេ។
ឱមត្តំ មេ ន បស្សាមិ, បុព្ពកម្មស្សិទំ ផលំ។

“បញ្ចទសកប្បសតេ, ឥតោ អដ្ឋ ជនា អហុំ;
សព្ពេ សមត្តនាមា តេ ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អនុរុទ្ធត្ថេរាទីហិ សទ្ធិំ បាចីនវំសមិគទាយេ វិហរន្តេ ឥមស្មិំ ថេរេ ឯកទិវសំ មារោ បាបិមា ភីសាបេតុកាមោ តស្ស ភេរវរូបំ ទស្សេតិ។ ថេរោ តំ “មារោ អយ”ន្តិ ញត្វា “បាបិម, យេ មារធេយ្យំ វីតិវត្តា, តេសំ តវ កិរិយា កី ករិស្សតិ, តតោនិទានំ បន ត្វំ ឯវ វិឃាតំ អនត្ថំ បាបុណិស្សសី”តិ ទស្សេន្តោ **“ឱភាសជាតំ ផលគ”**ន្តិ គាថំ អភាសិ។

២៥. តត្ថ **ឱភាសជាត**ន្តិ ញាណោភាសេន ជាតោភាសំ អគ្គមគ្គញាណស្ស អធិគតត្តា។ តេន អនវសេសតោ កិលេសន្ធការស្ស វិហតវិទ្ធំសិតភាវតោ អតិវិយ បភស្សរន្តិ អត្ថោ។ **ផលគ**ន្តិ ផលំ គតំ ឧបគតំ, អគ្គផលញាណសហិតន្តិ អធិប្បាយោ។ **ចិត្ត**ន្តិ ខីណាសវស្ស ចិត្តំ សាមញ្ញេន វទតិ។ តេនាហ **“អភិណ្ហសោ”**តិ។ តញ្ហិ និរោធនិន្នតាយ ខីណាសវានំ និច្ចកប្បំ អរហត្តផលសមាបត្តិសមាបជ្ជនតោ “ផលេន សហិត”ន្តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ។ **តាទិស**ន្តិ តថារូបំ, អរហន្តន្តិ អត្ថោ។ **អាសជ្ជ**តិ វិរោធេត្វា បរិភុយ្យ។ **កណ្ហ**តិ មារំ អាលបតិ, សោ ហិ កណ្ហកម្មត្តា កណ្ហាភិជាតិតាយ ច “កណ្ហោ”តិ វុច្ចតិ។ **ទុក្ខំ និគច្ឆសី**តិ ឥធ កុច្ឆិអនុប្បវេសាទិនា និរត្ថកំ កាយបរិស្សមំ ទុក្ខំ, សម្បរាយេ ច អប្បតិការំ អបាយទុក្ខំ ឧបគមិស្សសិ បាបុណិស្សសិ។ តំ សុត្វា មារោ “ជានាតិ មំ សមណោ”តិ តត្ថេវន្តរធាយីតិ។

នន្ទិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អភយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុត្វា សុភាសិតំ វាចន្តិ អាយស្មតោ អភយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ សាសនេ បព្ពជិត្វា ធម្មកថិកោ ហុត្វា ធម្មកថនកាលេ បឋមំ ចតូហិ គាថាហិ ភគវន្តំ អភិត្ថវិត្វា បច្ឆា ធម្មំ កថេសិ។ តេនស្ស បុញ្ញកម្មពលេន កប្បានំ សតសហស្សំ អបាយបដិសន្ធិ នាម នាហោសិ។ តថា ហិ វុត្តំ –

“អភិត្ថវិត្វា បទុមុត្តរំ ជិនំ, បសន្នចិត្តោ អភយោ សយម្ភុំ;
ន គច្ឆិ កប្បានិ អបាយភូមិំ, សតសហស្សានិ ឧឡារសទ្ធោ”តិ។ (អប. ថេរ ២.៥៥.២២១)

ខេត្តសម្បត្តិយាទីហិ តស្ស ច បុព្ពបច្ឆិមសន្និដ្ឋានចេតនានំ អតិវិយ ឧឡារភាវេន សោ អបរិមេយ្យោ បុញ្ញាភិសន្ទោ កុសលាភិសន្ទោ តាទិសោ អហោសិ។ “អចិន្តិយេ បសន្នានំ, វិបាកោ ហោតិ អចិន្តិយោ”តិ (អប. ថេរ ១.១.៨២) ហិ វុត្តំ។ តត្ថ តត្ថ ហិ ភវេ ឧបចិតំ បុញ្ញំ តស្ស ឧបត្ថម្ភកមហោសិ។ តថា ហិ សោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កេតកបុប្ផេហិ បូជមកាសិ។ ឯវំ ឧឡារេហិ បុញ្ញវិសេសេហិ សុគតីសុ ឯវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រញ្ញោ ពិម្ពិសារស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ **អភយោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ តស្ស ឧប្បត្តិ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ សោ និគណ្ឋេន នាដបុត្តេន ឧភតោកោដិកំ បញ្ហំ សិក្ខាបេត្វា “ឥមំ បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា សមណស្ស គោតមស្ស វាទំ អារោបេហី”តិ វិស្សជ្ជិតោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា តំ បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា តស្ស បញ្ហស្ស អនេកំសព្យាករណភាវេ ភគវតា កថិតេ និគណ្ឋានំ បរាជយំ, សត្ថុ ច សម្មាសម្ពុទ្ធភាវំ វិទិត្វា ឧបាសកត្តំ បដិវេទេសិ។ តតោ រញ្ញោ ពិម្ពិសារេ កាលង្កតេ សញ្ជាតសំវេគោ សាសនេ បព្ពជិត្វា តាលច្ឆិគ្គឡូបមសុត្តទេសនាយ សោតាបន្នោ ហុត្វា បុន វិបស្សនំ អារភិត្វា អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥២.១៧-២២) –

“វិនតានទិយា តីរេ, វិហាសិ បុរិសុត្តមោ;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, ឯកគ្គំ សុសមាហិតំ។

“មធុគន្ធស្ស បុប្ផេន, កេតកស្ស អហំ តទា;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, ពុទ្ធសេដ្ឋមបូជយិំ។

“ឯកនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បដិបត្តិកិត្តនេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ “**សុត្វា សុភាសិតំ វាច**”ន្តិ គាថំ អភាសិ។

២៦. តត្ថ **សុត្វា**តិ សោតំ ឱទហិត្វា, សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារេត្វា។ **សុភាសិត**ន្តិ សុដ្ឋុ ភាសិតំ, សម្មទេវ ភាសិតំ, សម្មាសម្ពុទ្ធភាវតោ មហាការុណិកតាយ ច កិញ្ចិ អវិសំវាទេត្វា យថាធិប្បេតស្ស អត្ថស្ស ឯកន្តតោ សាធនវសេន ភាសិតំ ចតុសច្ចវិភាវនីយធម្មកថំ។ ន ហិ សច្ចវិនិមុត្តា ភគវតោ ធម្មទេសនា អត្ថិ។ **ពុទ្ធស្សា**តិ សព្ពញ្ញុពុទ្ធស្ស។ **អាទិច្ចពន្ធុនោ**តិ អាទិច្ចវំសេ សម្ភូតត្តា អាទិច្ចោ ពន្ធុ ឯតស្សាតិ អាទិច្ចពន្ធុ, ភគវា។ តស្ស អាទិច្ចពន្ធុនោ។ អាទិច្ចស្ស វា ពន្ធូតិ អាទិច្ចពន្ធុ, ភគវា។ តស្ស ភគវតោ ឱរសបុត្តភាវតោ។ តេនាហ ភគវា –

> “យោ អន្ធការេ តមសី បភង្ករោ, វេរោចនោ មណ្ឌលី ឧគ្គតេជោ;
> មា រាហុ គិលី ចរមន្តលិក្ខេ, បជំ មមំ រាហុ បមុញ្ច សូរិយ”ន្តិ។ (សំ. និ. ១.៩១);

បច្ចព្យធិន្តិ បដិវិជ្ឈិំ។ **ហិ**-តិ និបាតមត្តំ។ **និបុណ**ន្តិ សណ្ហំ បរមសុខុមំ, និរោធសច្ចំ, ចតុសច្ចមេវ វា។ **ហិ**-តិ វា ហេតុអត្ថេ និបាតោ។ យស្មា បច្ចព្យធឹ និបុណំ ចតុសច្ចំ, តស្មា ន ទានិ កិញ្ចិ បដិវិជ្ឈិតព្ពំ អត្ថីតិ អត្ថោ។ យថា កឹ បដិវិជ្ឈីតិ អាហ “**វាលគ្គំ ឧសុនា យថា**”តិ។ យថា សត្តធា ភិន្នស្ស វាលស្ស កោដី សុសិក្ខិតោ កុសលោ ឥស្សាសោ ឧសុនា កណ្ឌេន អវិរជ្ឈន្តោ វិជ្ឈេយ្យ, ឯវំ បច្ចព្យធឹ និបុណំ អរិយសច្ចន្តិ យោជនា។

អភយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. លោមសកង្គិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ទព្ពំ កុសន្តិ អាយស្មតោ លោមសកង្គិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិំ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ នានាបុប្ផេហិ បូជេត្វា តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ បុន អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនេ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ ករោតិ។ តេន ច សមយេន សត្ថារា ភទ្ទេករត្តបដិបទាយ កថិតាយ អញ្ញតរោ ភិក្ខុ ភទ្ទេករត្តសុត្តវសេន តេន សាកច្ឆំ ករោតិ។ សោ តំ ន សម្បាយាសិ។ អសម្បាយន្តោ “អហំ អនាគតេ តុយ្ហំ ភទ្ទេករត្តំ កថេតុំ សមត្ថោ ភវេយ្យ”ន្តិ បណិធានំ អកាសិ, ឥតរោ “បុច្ឆេយ្យ”ន្តិ។ ឯតេសុ បឋមោ ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរិត្វា អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ កបិលវត្ថុស្មិំ សាកិយរាជកុលេ និព្ពត្តិ។ តស្ស សុខុមាលភាវេន សោណស្ស វិយ បាទតលេសុ លោមានិ ជាតានិ, តេនស្ស **លោមសកង្គិយោ**តិ នាមំ អហោសិ។ ឥតរោ ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា **ចន្ទនោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ។ លោមសកង្គិយោ អនុរុទ្ធាទីសុ សក្យកុមារេសុ បព្ពជន្តេសុ បព្ពជិតុំ ន ឥច្ឆិ។ អថ នំ សំវេជេតុំ ចន្ទនោ ទេវបុត្តោ ឧបសង្កមិត្វា ភទ្ទេករត្តំ បុច្ឆិ។ ឥតរោ “ន ជានាមី”តិ។ បុន ទេវបុត្តោ “អថ កស្មា តយា ‘ភទ្ទេករត្តំ កថេយ្យ’ន្តិ សង្គរោ កតោ, ឥទានិ បន នាមមត្តម្បិ ន ជានាសី”តិ ចោទេសិ។ ឥតរោ តេន សទ្ធឹ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា, “មយា កិរ, ភន្តេ, បុព្ពេ ‘ឥមស្ស ភទ្ទេករត្តំ កថេស្សាមី’តិ សង្គរោ កតោ”តិ បុច្ឆិ។ ភគវា “អាម, កុលបុត្ត, កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ តយា ឯវំ កត”ន្តិ អាហ។ ស្វាយមត្ថោ ឧបរិបណ្ណាសកេ អាគតនយេន វិត្ថារតោ វេទិតព្ពោ។ អថ លោមសកង្គិយោ “តេន ហិ, ភន្តេ, បព្ពាជេថ ម”ន្តិ អាហ។ ភគវា “ន, ខោ, តថាគតា មាតាបិតូហិ អននុញ្ញាតំ បុត្តំ បព្ពាជេន្តី”តិ បដិក្ខិបិ។ សោ មាតុ សន្តិកំ គន្ត្វា “អនុជានាហិ មំ, អម្ម, បព្ពជិតុំ, បព្ពជិស្សាមហ”ន្តិ វត្វា, មាតរា “តាត, សុខុមាលោ ត្វំ កថំ បព្ពជិស្សសី”តិ វុត្តេ, “អត្តនោ បរិស្សយសហនភាវំ បកាសេន្តោ “**ទព្ពំ កុសំ បោដកិល**”ន្តិ គាថំ អភាសិ។

២៧. តត្ថ **ទព្ព**ន្តិ ទព្ពតិណមាហ, យំ “សទ្ទលោ”តិបិ វុច្ចតិ។ **កុស**ន្តិ កុសតិណំ, យោ “កាសោ”តិ វុច្ចតិ។ **បោដកិល**ន្តិ សកណ្ដកំ អកណ្ដកញ្ច គច្ឆំ។ ឥធ បន សកណ្ដកមេវ អធិប្បេតំ។ ឧសីរាទីនិ សុវិញ្ញេយ្យានិ។ ទព្ពាទីនិ តិណានិ ពីរណតិណានិ បាទេហិ អក្កន្តស្សាបិ ទុក្ខជនកានិ គមនន្តរាយករានិ ច, តានិ ច បនាហំ **ឧរសា បនុទិស្សាមិ** ឧរសាបិ អបនេស្សាមិ។ ឯវំ អបនេន្តោ តំ និមិត្តំ ទុក្ខំ សហន្តោ អរញ្ញាយតនេ គុម្ពន្តរំ បវិសិត្វា សមណធម្មំ កាតុំ សក្ខិស្សាមិ។ កោ បន វាទោ បាទេហិ អក្កមនេតិ ទស្សេតិ។ **វិវេកមនុព្រូហយ**ន្តិ កាយវិវេកំ ចិត្តវិវេកំ ឧបធិវិវេកញ្ច អនុព្រូហយន្តោ។ គណសង្គណិកញ្ហិ បហាយ កាយវិវេកំ អនុព្រូហយន្តស្សេវ អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ យត្ថ កត្ថចិ ចិត្តំ សមាទហន្តស្ស ចិត្តវិវេកោ, ន សង្គណិការតស្ស។ សមាហិតស្សេវ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តស្ស សមថវិបស្សនញ្ច យុគនទ្ធំ ករោន្តស្ស កិលេសានំ ខេបនេន ឧបធិវិវេកាធិគមោ, ន អសមាហិតស្ស។ តេន វុត្តំ “វិវេកមនុព្រូហយន្តិ កាយវិវេកំ ចិត្តវិវេកំ ឧបធិវិវេកញ្ច អនុព្រូហយន្តោ”តិ។ ឯវំ បន បុត្តេន វុត្តេ មាតា “តេន ហិ, តាត, បព្ពជា”តិ អនុជានិ។ សោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា បព្ពជ្ជំ យាចិ។ តំ សត្ថា បព្ពាជេសិ។ តំ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញំ បវិសន្តំ ភិក្ខូ អាហំសុ – “អាវុសោ, ត្វំ សុខុមាលោ កឹ សក្ខិស្សសិ

អរញ្ញេ វសិតុ’’ន្តិ។ សោ តេសម្បិ តមេវ គាថំ វត្វា អរញ្ញំ បវិសិត្វា ភាវនំ អនុយុញ្ជន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥២.២៣-២៧) –

“សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ;
រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, នានាបុប្ផេហិ បូជយិំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន’’ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា ថេរោ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ តំយេវ គាថំ អភាសីតិ។

លោមសកង្គិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ជម្ពុគាមិយបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កច្ចិ នោ វត្ថបសុតោតិ អាយស្មតោ ជម្ពុគាមិយបុត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ហុត្វា តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ អាចិនន្តោ ឥតោ ឯកតិំសេ កប្បេ វេស្សភុស្ស ភគវតោ កាលេ ឯកទិវសំ កីសុកានិ បុប្ផានិ ទិស្វា តានិ បុប្ផានិ គហេត្វា ពុទ្ធគុណេ អនុស្សរន្តោ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស អាកាសេ ខិបន្តោ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន តាវតិំសេសុ និព្ពត្តោ។ តតោ បរំ បុញ្ញានិ កត្វា អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ចម្បាយំ ជម្ពុគាមិយស្ស នាម ឧបាសកស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ តេន បុញ្ញកម្មេន តាវតិំសេសុ និព្ពត្តោ។ តតោ បរំ បុញ្ញានិ កត្វា អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ចម្បាយំ ជម្ពុគាមិយស្ស នាម ឧបាសកស្ស បុត្តោ និព្ពត្តិ។ តេនស្ស **ជម្ពុគាមិយបុត្តោ**ត្វេវ សមញ្ញា អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ភគវតោ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសំវេគោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សាកេតេ អញ្ជនវនេ វសតិ។ អថស្ស បិតា “កិំ នុ ខោ មម បុត្តោ សាសនេ អភិរតោ វិហរតិ, ឧទាហុ នោ’’តិ វីមំសនត្ថំ “**កច្ចិ នោ វត្ថបសុតោ**’’តិ គាថំ លិខិត្វា បេសេសិ។ សោ តំ វាចេត្វា, “បិតា មេ បមាទវិហារំ អាសង្កតិ, អហញ្ច អជ្ជាបិ បុថុជ្ជនភូមិំ នាតិវត្តោ’’តិ សំវេគជាតោ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.២៥-៣០) –

“កីសុកំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, បគ្គហេត្វាន អញ្ជលិំ;
ពុទ្ធសេដ្ឋំ សរិត្វាន, អាកាសេ អភិបូជយិំ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតិំសមគច្ឆហំ។

“ឯកតិំសេ ឥតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន’’ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា ញាតីនំ វសននគរំ គន្ត្វា សាសនស្ស និយ្យានិកភាវំ បកាសេន្តោ ឥទ្ធិបាដិហារិយំ ទស្សេសិ។ តំ ទិស្វា ញាតកា បសន្នមានសា ពហូ សង្ឃារាមេ ការេសុំ។ ថេរោបិ សកបិតរា បេសិតំ គាថំ អង្កុសំ កត្វា ឃដេន្តោ វាយមន្តោ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោបិ បិតុបូជនត្ថំ “**កច្ចិ នោ វត្ថបសុតោ**’’តិ តមេវ គាថំ អភាសិ។

២៨. តត្ថ **កច្ចី**តិ បុច្ឆាយំ និបាតោ។ **នោ**តិ បដិសេធេ។ **វត្ថបសុតោ**តិ វត្ថេ បសុតោ វត្ថបសុតោ, ចីវរមណ្ឌនាភិរតោ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ បត្តមណ្ឌនាទិចាបល្លបដិក្ខេបស្សាបិ អធិប្បេតត្តា។ “កច្ចិ ន វត្ថបសុតោ’’តិបិ បាឋោ, សោ ឯវត្ថោ។ **ភូសនារតោ**តិ អត្តភាវវិភូសនាយ រតោ អភិរតោ, យថេកច្ចេ បព្ពជិត្វាបិ ចបលា កាយទឡ្ហិពហុលា ចីវរាទិបរិក្ខារស្ស អត្តនោ សរីរស្ស ច មណ្ឌនវិភូសនដ្ឋានាយ យុត្តា ហោន្តិ។ កិមេវំ បរិក្ខារបសុតោ ភូសនារតោ ច នាហោសីតិ អយមេត្ថ បទទ្វយស្សាបិ អត្ថោ។ **សីលមយំ គន្ធ**ន្តិ អខណ្ឌាទិភាវាបាទនេន សុបរិសុទ្ធស្ស ចតុព្ពិធស្សាបិ សីលស្ស វសេន ឃ្វាយំ “យោ ច សីលវតំ បជាតិ ន ឥតរា

ទុស្សីលបជា, ទុស្សីលត្តាយេវ ទុស្សិល្យមយំ ទុគ្គន្ធំ វាយតិ, ឯវំ តំ ទុគ្គន្ធំ អវាយិត្វា កថ្ចិ សីលមយំ គន្ធំ វាយសីតិ អត្ថោ។ អថ វា **នេតរា បជា**តិ ន ឥតរា ទុស្សីលបជា, តំ កថ្ចិ ន ហោតិ, យតោ សីលមយំ គន្ធំ វាយសីតិ ព្យតិរេកេន សីលគន្ធវាយនមេវ វិភាវេតិ។

ជម្ពុគាមិយបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ហារិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សមុន្នមយមត្តានន្តិ អាយស្មតោ ហារិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ហុត្វា តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញសម្ភារំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកតឹសេ កប្បេ សុទស្សនំ នាម បច្ចេកសម្ពុទ្ធំ ទិស្វា បសន្នមានសោ កុដជបុប្ផេហិ បូជំ កត្វា តេន បុញ្ញកម្មេន សុគតីសុយេវ បរិវត្តេន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិនគរេ ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ និព្ពត្តិ។ **ហារិតោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ តស្ស វយប្បត្តស្ស មាតាបិតរោ កុលរូបាទីហិ អនុច្ឆវិកំ កុមារិកំ ព្រាហ្មណធីតរំ អានេសុំ។ សោ តាយ សទ្ធិំ ភោគសុខំ អនុភវន្តោ ឯកទិវសំ អត្តនោ តស្សា ច រូបសម្បត្តិំ ឱលោកេត្វា ធម្មតាយ ចោទិយមានោ “ឦទិសំ នាម រូបំ នចិរស្សេវ ជរាយ មច្ចុនា ច អភិប្បមទ្ទីយតី”តិ សំវេគំ បដិលភិ។ កតិបយទិវសាតិក្កមេនេវ ចស្ស ភរិយំ កណ្ហសប្បោ ឌំសិត្វា មារេសិ។ សោ តេន ភិយ្យោសោមត្តាយ សញ្ជាតសំវេគោ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា ឃរពន្ធនេ ឆិន្ទិត្វា បព្ពជិ។ តស្ស ច ចរិយានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា វិហរន្តស្ស កម្មដ្ឋានំ ន សម្បជ្ជតិ, ចិត្តំ ឧជុគតំ ន ហោតិ។ សោ គាមំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋោ អញ្ញតរំ ឧសុការំ ឧសុទណ្ឌំ យន្តេ បក្ខិបិត្វា ឧជុំ ករោន្តំ ទិស្វា “ឥមេ អចេតនម្បិ នាម ឧជុំ ករោន្តិ, កស្មា អហំ ចិត្តំ ឧជុំ ន ករិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា តតោវ បដិនិវត្តិត្វា ទិវាដ្ឋានេ និសិន្នោ វិបស្សនំ អារភិ។ អថស្ស ភគវា ឧបរិ អាកាសេ និសីទិត្វា ឱវាទំ ទេន្តោ “**សមុន្នមយមត្តាន**”ន្តិ គាថំ អភាសិ។ អយមេវ ថេរោ អត្តានំ បរំ វិយ ឱវទន្តោ អភាសីតិ ច វទន្តិ។

២៩. តត្ថ **សមុន្នមយ**ន្តិ សម្មា ឧន្នមេន្តោ, សមាបត្តិវសេន កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា តតោ ឧទ្ធរន្តោ វិរិយសមតំ យោជេន្តោតិ អត្ថោ។ **អត្តាន**ន្តិ ចិត្តំ, អថ វា **សមុន្នមយា**តិ កោសជ្ជបក្ខតោ សមុន្នមេហិ។ **ម**-ការោ បទសន្ធិករោ។ ហីនវីរិយតាយ តវ ចិត្តំ កម្មដ្ឋានវីថិំ នប្បដិបជ្ជតិ ចេ, តំ វីរិយារម្ភវសេន សម្មា ឧន្នមេហិ, អនោនតំ អនបនតំ ករោហីតិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ បន ករោន្តោ **ឧសុការោវ តេជនំ។ ចិត្តំ ឧជុំ ករិត្វាន, អវិជ្ជំ ភិន្ទ ហារិតា**តិ។ យថា នាម ឧសុការោ កណ្ឌំ ឦសកម្បិ ឱនតំ អបនតញ្ច វិជ្ឈន្តោ លក្ខំ ភិន្ទនត្ថំ ឧជុំ ករោតិ, ឯវំ កោសជ្ជបាតតោ អរក្ខណេន ឱនតំ ឧទ្ធច្ចបាតតោ អរក្ខណេន អបនតំ វិជ្ឈន្តោ អប្បនាបត្តិយា ចិត្តំ ឧជុំ ករិត្វាន សមាហិតចិត្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា សីឃំ អគ្គមគ្គញាណេន អវិជ្ជំ ភិន្ទ បទាលេហីតិ។ តំ សុត្វា ថេរោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា នចិរេនេវ អរហា អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៥.៣៩-៤៣) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, វសលោ នាម បព្ពតោ;
ពុទ្ធោ សុទស្សនោ នាម, វសតេ បព្ពតន្តរេ។

“បុប្ផំ ហេមវន្តំ គយ្ហ, វេហាសំ អគមាសហំ;
តត្ថទ្ទសាសឹ សម្ពុទ្ធំ, ឱឃតិណ្ណមនាសវំ។

“បុប្ផំ កុដជមាទាយ, សីសេ កត្វានហំ តទា;
ពុទ្ធស្ស អភិរោបេសឹ, សយម្ភុស្ស មហេសិនោ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, បុប្ផបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោបិ តមេវ គាថំ អភាសិ។

ហារិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឧត្តិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អាពាធេ មេ សមុប្បន្នេតិ អាយស្មតោ ឧត្តិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ ចន្ទភាគាយ នទិយា មហារូបោ សុសុមារោ ហុត្វា និព្ពត្តោ។ សោ បារំ គន្តុំ នទិយា តីរំ ឧបគតំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ បារំ នេតុកាមោ តីរសមីបេ និបជ្ជិ។ ភគវា តស្ស អនុកម្បាយ បិដ្ឋិយំ បាទេ ឋបេសិ។ សោ ហដ្ឋោ ឧទគ្គោ បីតិវេគេន ទិគុណុស្សាហោ ហុត្វា សោតំ ឆិន្ទន្តោ សីឃេន ជវេន ភគវន្តំ បរតីរំ នេសិ។ ភគវា តស្ស ចិត្តប្បសាទំ ឱលោកេត្វា “អយំ ឥតោ ចុតោ ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា តតោ បដ្ឋាយ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ អមតំ បាបុណិស្សតី”តិ ព្យាករិត្វា បក្កាមិ។

សោ តថា សុគតីសុយេវ បរិព្ភមន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ **ឧត្តិយោ** នាម នាមេន។ សោ វយប្បត្តោ “អមតំ បរិយេសិស្សាមី”តិ បរិព្ពាជកោ ហុត្វា វិចរន្តោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា សាសនេ បព្ពជិត្វាបិ សីលាទីនំ អវិសោធិតត្តា វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ អសក្កោន្តោ អញ្ញេ ភិក្ខូ វិសេសំ និព្ពត្តេត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តេ ទិស្វា សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា សង្ខេបេនេវ ឱវាទំ យាចិ។ សត្ថាបិ តស្ស “តស្មាតិហ ត្វំ, ឧត្តិយ, អាទិមេវ វិសោធេហី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៥.៣៦៩) សង្ខេបេនេវ ឱវាទំ អទាសិ។ សោ តស្ស ឱវាទេ ឋត្វា វិបស្សនំ អារភិ។ តស្ស អារទ្ធវិបស្សនស្ស អាពាធោ ឧប្បជ្ជិ។ ឧប្បន្នេ បន អាពាធេ សញ្ជាតសំវេគោ វីរិយារម្ភវត្ថុំ កត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣.១៦៩-១៧៩) –

“ចន្ទភាគានទីតីរេ, សុសុមារោ អហំ តទា;
សគោចរបសុតោហំ, នទិតិត្ថំ អគច្ឆហំ។

“សិទ្ធត្ថោ តម្ហិ សមយេ, សយម្ភូ អគ្គបុគ្គលោ;
នទី តរិតុកាមោ សោ, នទិតិត្ថំ ឧបាគមិ។

“ឧបគតេ ច សម្ពុទ្ធេ, អហម្បិ តត្ថុបាគមី;
ឧបគន្ត្វាន សម្ពុទ្ធំ, ឥមំ វាចំ ឧទីរយិំ។

“អភិរូហ មហាវីរ, តារេស្សាមិ អហំ តុវំ;
បេត្តិកំ វិសយំ មយ្ហំ, អនុកម្ប មហាមុនិ។

“មម ឧគ្គជ្ជនំ សុត្វា, អភិរូហិ មហាមុនិ;
ហដ្ឋោ ហដ្ឋេន ចិត្តេន, តារេសិំ លោកនាយកំ។

“នទិយា បារិមេ តីរេ, សិទ្ធត្ថោ លោកនាយកោ;
អស្សាសេសិ មមំ តត្ថ, អមតំ បាបុណិស្សតិ។

“តម្ហា កាយា ចវិត្វាន, ទេវលោកំ អគច្ឆហំ;
ទិព្ពសុខំ អនុភវិំ, អច្ឆរាហិ បុរក្ខតោ។

“សត្តក្ខត្តុញ្ច ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជមការសហំ;
តីណិក្ខត្តុំ ចក្កវត្តី, មហិយា ឥស្សរោ អហុំ។

“វិវេកមនុយុត្តោហំ , និបកោ ច សុសំវុតោ;
ធារេមិ អន្តិមំ ទេហំ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, តារេសិំ យំ នរាសភំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, តរណាយ ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ សម្មា បដិបត្តិយា បរិបុណ្ណាការវិភាវនមុខេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ “**អាពាធេ មេ សមុប្បន្នេ**”តិ គាថំ អភាសិ។

៣០. តត្ថ **អាពាធេ មេ សមុប្បន្នេ**តិ សរីរស្ស អាពាធនតោ “អាពាធោ”តិ លទ្ធនាមេ វិសភាគធាតុក្ខោភហេតុកេ រោគេ មយ្ហំ សញ្ជាតេ។ **សតិ មេ ឧទបជ្ជថា**តិ “ឧប្បន្នោ ខោ មេ អាពាធោ, ឋានំ ខោ បនេតំ វិជ្ជតិ, យទិទំ អាពាធោ វឌ្ឍេយ្យ។ យាវ បនាយំ អាពាធោ ន វឌ្ឍតិ, ហន្ទាហំ វីរិយំ អារភាមិ ‘អប្បត្តស្ស បត្តិយា អនធិគតស្ស អធិគមាយ អសច្ឆិកតស្ស សច្ឆិកិរិយាយា’”តិ វីរិយារម្ភវត្ថុភូតា សតិ តស្សេវ អាពាធស្ស វសេន ទុក្ខាយ វេទនាយ បីឡិយមានស្ស មយ្ហំ ឧទបាទិ។ តេនាហ “**អាពាធោ មេ សមុប្បន្នោ, កាលោ មេ នប្បមជ្ជិតុ**”ន្តិ។ ឯវំ ឧប្បន្នញ្ច សតី អង្កុសំ កត្វា អយំ ថេរោ អរហត្តំ បត្តោតិ។

ឧត្តិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថវគ្គោ

១. គហ្វរតីរិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ផុដ្ឋោ ឌំសេហីតិ អាយស្មតោ គហ្វរតីរិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ឥតោ ឯកតីសេ កប្បេ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ មិគលុទ្ទោ ហុត្វា អរញ្ញេ វិចរន្តោ អទ្ទស សិខី ភគវន្តំ អញ្ញតរស្មឹ រុក្ខមូលេ ទេវនាគយក្ខានំ ធម្មំ ទេសេន្តំ, ទិស្វា បន បសន្នមានសោ “ធម្មោ ឯស វុច្ចតី”តិ សរេ និមិត្តំ អគ្គហេសិ។ សោ តេន ចិត្តប្បសាទេន ទេវលោកេ ឧប្បន្នោ បុន អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា “អគ្គិទត្តោ”តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ភគវតោ យមកបាដិហារិយំ ទិស្វា សញ្ជាតប្បសាទោ សាសនេ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា គហ្វរតីរេ នាម អរញ្ញដ្ឋានេ វសតិ។ តេនស្ស **គហ្វរតីរយោ**តិ សមញ្ញា អហោសិ។ សោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥២.៤៤-៥០) –

“មិគលុទ្ទោ បុរេ អាសិ, អរញ្ញេ វិបិនេ អហំ;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, ទេវសង្ឃបុរក្ខតំ។

“ចតុសច្ចំ បកាសេន្តំ, ទេសេន្តំ, អមតំ បទំ;
អស្សោសឹ មធុរំ ធម្មំ, សិខិនោ លោកពន្ធុនោ។

“ឃោសេ ចិត្តំ បសាទេសឹ, អសមប្បដិបុគ្គលេ;
តត្ថ ចិត្តំ បសាទេត្វា, ឧត្តរឹ ទុត្តរំ ភវំ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ សញ្ញមលភឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ឃោសសញ្ញាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ភគវន្តំ វន្ទិត្វា សាវត្ថិយំ អគមាសិ។ តស្ស អាគតភាវំ សុត្វា ញាតកា ឧបគន្ត្វា មហាទានំ បវត្តេសុំ។ សោ កតិបយទិវសេ វសិត្វា អរញ្ញមេវ គន្តុកាមោ អហោសិ។ តំ ញាតកា, “ភន្តេ, អរញ្ញំ នាម ឌំសមកសាទិវសេន ពហុបរិស្សយំ, ឥធេវ វសថា”តិ អាហំសុ។ តំ សុត្វា ថេរោ “អរញ្ញវាសោយេវ មយ្ហំ រុច្ចតី”តិ វិវេកាភិរតិកិត្តនមុខេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ “ផុដ្ឋោ ឌំសេហី”តិ គាថំ អភាសិ។

៣១. តត្ថ **ផុដ្ឋោ ឌំសេហិ មកសេហី**តិ ឌំសនសីលតាយ “ឌំសា”តិ លទ្ធនាមាហិ អន្ធកមក្ខិកាហិ, មកសនញ្ញិតេហិ ច សូចិមុខបាណេហិ ផុស្សិតោ ទដ្ឋោតិ អត្ថោ។ **អរញ្ញស្មិ**ន្តិ “បញ្ចធនុសតិកំ បច្ឆិម”ន្តិ (បារា. ៦៥៤) វុត្តអរញ្ញលក្ខណយោគតោ អរញ្ញេ។ **ព្រហាវនេ**តិ មហារុក្ខគច្ឆគហនតាយ មហាវនេ អរញ្ញានិយំ។ **នាគោ សង្គាមសីសេវា**តិ សង្គាមាវចរោ ហត្ថិនាគោ វិយ សង្គាមមុទ្ធនិ បរសេនាសម្បហារំ។ “អរញ្ញវាសោ នាម ពុទ្ធាទីហិ វណ្ណិតោ ថោមិតោ”តិ ឧស្សាហជាតោ **សតោ** សតិមា ហុត្វា **តត្រ** តស្មឹ អរញ្ញេ, តស្មឹ វា ឌំសាទិសម្ផស្សេ ឧបដ្ឋិតេ **អធិវាសយេ** អធិវាសេយ្យ សហេយ្យ, “ឌំសាទយោ មំ អាពាធេន្តី”តិ អរញ្ញវាសំ ន ជហេយ្យាតិ អត្ថោ។

គហ្វរតីរិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សុប្បិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អជរំ ជីរមានេនាតិ អាយស្មតោ សុប្បិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អរញ្ញាយតនេ វសន្តោ តត្ថ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ផលាផលំ អទាសិ, តថា ភិក្ខុសង្ឃស្ស។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស កាលេ ខត្តិយកុលេ និព្ពត្តិត្វា អនុក្កមេន វិញ្ញុតំ បត្តោ កល្យាណមិត្តសន្និស្សយេន លទ្ធសំវេគោ សាសនេ បព្ពជិត្វា ពហុស្សុតោ អហោសិ។ ជាតិមទេន សុតមទេន ច អត្តានំ ឧក្កំសេន្តោ បរេ ច វម្ភេន្តោ វិហាសិ។ សោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ តស្ស កម្មស្ស និស្សន្ទេន សាវត្ថិយំ បរិភូតរូបេ សុសានគោបកកុលេ និព្ពត្តិ។ **សុប្បិយោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ អថ វិញ្ញុតំ បត្តោ អត្តនោ សហាយភូតំ សោបាកត្ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា តស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសំវេគោ បព្ពជិត្វា សម្មាបដិបត្តិំ បូរេត្វា “**អជរំ ជីរមានេនា**”តិ គាថំ អភាសិ។

៣២. តត្ថ **អជរ**ន្តិ ជរារហិតំ, និព្ពានំ សន្ធាយាហ។ តញ្ហិ អជាតត្តា នត្ថិ ឯត្ថ ជរា, ឯតស្មិំ វា អធិគតេ បុគ្គលស្ស សា នត្ថីតិ ជរាភាវហេតុតោបិ អជរំ នាម។ **ជីរមានេនា**តិ ជីរន្តេន, ខណេ ខណេ ជរំ បាបុណន្តេន។ **តប្បមានេនា**តិ សន្តប្បមានេន, រាគាទីហិ ឯកាទសហិ អគ្គីហិ ទយ្ហមានេន។ **និព្ពុតិ**ន្តិ យថាវុត្តសន្តាបាភាវតោ និព្ពុតសភាវំ និព្ពានំ។ **និមិយ**ន្តិ បរិវត្តេយ្យំ ចេតាបេយ្យំ។ **បរមំ សន្តិ**ន្តិ អនវសេសកិលេសាភិសង្ខារបរិឡាហវូបសមធម្មតាយ ឧត្តមំ សន្តិំ។ ចតូហិ យោគេហិ អននុពន្ធត្តា **យោគក្ខេមំ**។ អត្តនោ ឧត្តរិតរស្ស កស្សចិ អភាវតោ **អនុត្តរំ**។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – ខណេ ខណេ ជរាយ អភិភុយ្យមានត្តា ជីរមានេន, តថា រាគគ្គិអាទីហិ សន្តប្បមានេន គតោ ឯវំ អនិច្ចេន ទុក្ខេន អសារេន សព្ពថាបិ អនុបសន្តសភាវេន ស ឧបទ្ទវេន, តប្បដិបក្ខភាវតោ អជរំ បរមុបសមភូតំ កេនចិ អនុបទ្ទុតំ អនុត្តរំ និព្ពានំ និមិយំ បរិវត្តេយ្យំ “មហា វត មេ លាភោ មហា ឧទយោ ហត្ថគតោ”តិ។ យថា ហិ មនុស្សា យំ កិញ្ចិ ភណ្ឌំ បរិវត្តេន្តា និរបេក្ខា គយ្ហមានេន សម្ពហុមានា ហោន្តិ, ឯវមយំ ថេរោ បហិតត្តោ វិហរន្តោ អត្តនោ កាយេ ច ជីវិតេ ច និរបេក្ខតំ, និព្ពានំ បដិបេសិតត្តញ្ច បកាសេន្តោ “និមិយំ បរមំ សន្តិំ, យោគក្ខេមំ អនុត្តរ”ន្តិ វត្វា តមេវ បដិបត្តិំ បរិព្រូហយន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥២.៥១-៧៧) –

“វរុណោ នាម នាមេន, ព្រាហ្មណោ មន្តបារគូ;
ឆឌ្ឌេត្វា ទស បុត្តានិ, វនមជ្ឈោគហឹ តទា។

“អស្សមំ សុកតំ កត្វា, សុវិភត្តំ មនោរមំ;
បណ្ណសាលំ ករិត្វាន, វសាមិ វិបិនេ អហំ។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
មមុទ្ធរិតុកាមោ សោ, អាគច្ឆិ មម អស្សមំ។

“យាវតា វនសណ្ឌម្ហិ, ឱភាសោ វិបុលោ អហុ;
ពុទ្ធស្ស អានុភាវេន, បជ្ជលិ វិបិនំ តទា។

“ទិស្វាន តំ បាដិហីរំ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស តាទិនោ;
បត្តបុដំ គហេត្វាន, ផលេន បូជយឹ អហំ។

“ឧបគន្ត្វាន សម្ពុទ្ធំ, សហខារិមទាសហំ;
អនុកម្បាយ មេ ពុទ្ធោ, ឥទំ វចនមព្រវិ។

“ខារិភារំ គហេត្វាន, បច្ឆតោ ឯហិ មេ តុវំ;
បរិភុត្តេ ច សង្ឃម្ហិ, បុញ្ញំ តវ ភវិស្សតិ។

“បុដកំ តំ គហេត្វាន, ភិក្ខុសង្ឃស្សទាសហំ;
តត្ថ ចិត្តំ បសាទេត្វា, តុសិតំ ឧបបជ្ជហំ។

“តត្ថ ទិព្ពេហិ នច្ចេហិ, គីតេហិ វាទិតេហិ ច;
បុញ្ញកម្មេន សំយុត្តំ, អនុភោមិ សទា សុខំ។

“យំ យំ យានុបបជ្ជាមិ, ទេវត្តំ អថ មានុសំ;
ភោគេ មេ ឩនតា នត្ថិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“យាវតា ចតុរោ ទីបា, សសមុទ្ទា សបព្ពតា;
ផលំ ពុទ្ធស្ស ទត្វាន, ឥស្សរំ ការយាមហំ។

“យាវតា យេ បក្ខិគណា, អាកាសេ ឧប្បតន្តិ ចេ;
តេបិ មេ វសមន្វេន្តិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“យាវតា វនសណ្ឌម្ហិ, យក្ខា ភូតា ច រក្ខសា;
កុម្ភណ្ឌា គរុឡា ចាបិ, បារិចរិយំ ឧបេន្តិ មេ។

“កុម្មា សោណា មធុការា, ឌំសា ច មកសា ឧភោ;
តេបិ មំ វសមន្វេន្តិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“សុបណ្ណា នាម សកុណា, បក្ខិជាតា មហព្ពលា;
តេបិ មំ សរណំ យន្តិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“យេបិ ទីឃាយុកា នាគា, ឥទ្ធិមន្តោ មហាយសា;
តេបិ មំ វសមន្វេន្តិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“សីហា ព្យគ្ឃា ច ទីបី ច, អច្ឆកោកតរច្ឆកា;
តេបិ មំ វសមន្វេន្តិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“ឱសធី តិណវាសី ច, យេ ច អាកាសវាសិនោ;
សព្ពេ មំ សរណំ យន្តិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“សុទុទ្ទសំ សុនិបុណំ, គម្ភីរំ សុប្បកាសិតំ;
ផស្សយិត្វា វិហរាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“វិមោក្ខេ អដ្ឋ ផុសិត្វា, វិហរាមិ អនាសវោ;
អាតាបី និបកោ ចាហំ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“យេ ផលដ្ឋា ពុទ្ធបុត្តា, ខីណទោសា មហាយសា;
អហមញ្ញតរោ តេសំ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“អភិញ្ញាបារមី គន្ត្វា, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, វិហរាមិ អនាសវោ។

“តេវិជ្ជា ឥទ្ធិបត្តា ច, ពុទ្ធបុត្តា មហាយសា;
ទិព្ពសោតំ សមាបន្នា, តេសំ អញ្ញតរោ អហំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វាបិ តមេវ គាថំ អញ្ញាព្យាករណវសេន អភាសិ។

សុប្បិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សោបាកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យថាបិ ឯកបុត្តស្មិន្តិ អាយស្មតោ សោបាកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ហុត្វា តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ កកុសន្ធស្ស ភគវតោ កាលេ អញ្ញតរស្ស កុដុម្ពិកស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ ពីជបូរផលានិ សត្ថុ ឧបនេសិ។ បដិគ្គហេសិ ភគវា អនុកម្បំ ឧបាទាយ ។ សោ ភិក្ខុសង្ឃេ ច អភិប្បសន្នោ សលាកភត្តំ បដ្ឋបេត្វា សង្ឃុទ្ទេសវសេន តិណ្ណំ ភិក្ខូនំ យាវតាយុកំ ខីរភត្តំ អទាសិ។ សោ តេហិ បុញ្ញកម្មេហិ អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សម្បត្តិំ អនុភវន្តោ ឯកទា មនុស្សយោនិយំ និព្ពត្តោ ឯកស្ស បច្ចេកពុទ្ធស្ស ខីរភត្តំ អទាសិ។ ឯវំ តត្ថ តត្ថ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុ ឯវ បរិវត្តមន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ បុរិមកម្មនិស្សន្ទេន សាវត្ថិយំ អញ្ញតរាយ ទុគ្គតិត្ថិយា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធិំ គណ្ហិ។ តស្ស មាតា ទស មាសេ កុច្ឆិនា បរិហរិត្វា បរិបក្កេ គព្ភេ វិជាយនកាលេ វិជាយិតុំ អសក្កោន្តី មុច្ឆំ អាបជ្ជិត្វា ពហុវេលំ មតា វិយ និបជ្ជិ។ តំ ញាតកា “មតា”តិ សញ្ញាយ សុសានំ នេត្វា ចិតកំ អារោបេត្វា ទេវតានុភាវេន វាតវុដ្ឋិយា ឧដ្ឋិតាយ អគ្គិំ អទត្វា បក្កមិំសុ។ ទារកោ បច្ឆិមភវិកត្តា ទេវតានុភាវេន មាតុកុច្ឆិតោ អរោគោ និក្ខមិ។ មាតា បន កាលមកាសិ។ ទេវតា តំ គហេត្វា មនុស្សរូបេន សុសានគោបកស្ស គេហេ ឋបេត្វា កតិបយកាលំ បតិរូបេន អាហារេន បោសេសិ។ តតោ បរំ សុសានគោបកោ ច នំ អត្តនោ បុត្តំ កត្វា វឌ្ឍេតិ។ សោ តថា វឌ្ឍេន្តោ តស្ស បុត្តេន សុបិយេន នាម ទារកេន សទ្ធិំ កីឡន្តោ វិចរតិ។ តស្ស សុសានេ ជាតសំវឌ្ឍភាវតោ **សោបាកោ**តិ សមញ្ញា អហោសិ។

អថេកទិវសំ សត្ថា បច្ចូសវេលាយ ញាណជាលំ បត្ថរិត្វា វេនេយ្យពន្ធវេ ឱលោកេន្តោ ញាណជាលន្តោគធំ ទិស្វា សុសានដ្ឋានំ អគមាសិ។ ទារកោ បុព្ពហេតុនា ចោទិយមានោ បសន្នមានសោ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា អដ្ឋាសិ។ សត្ថា តស្ស ធម្មំ កថេសិ។ សោ ធម្មំ សុត្វា បព្ពជ្ជំ យាចិត្វា “បិតរា អនុញ្ញាតោសី”តិ វុត្តោ បិតរំ សត្ថុ សន្តិកំ នេសិ។ តស្ស បិតា សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា “ភន្តេ, ឥមំ ទារកំ បព្ពាជេថា”តិ អនុជានិ។ សត្ថា តំ បព្ពាជេត្វា មេត្តាភាវនាយ និយោជេសិ។ សោ មេត្តាកម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សុសានេ វិហរន្តោ ច ចិរស្សេវ មេត្តាឈានំ និព្ពត្តេត្វា ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៥.១-៧) –

> “កកុសន្ធោ មហាវីរោ, សព្ពធម្មាន បារគូ;
> គណម្ហា វូបកដ្ឋោ សោ, អគមាសិ វនន្តរំ។
>
> “ពីជមិញ្ជំ គហេត្វាន, លតាយ អាវុណិំ អហំ;
> ភគវា តម្ហិ សមយេ, ឈាយតេ បព្ពតន្តរេ។
>
> “ទិស្វានហំ ទេវទេវំ, វិប្បសន្នេន ចេតសា;
> ទក្ខិណេយ្យស្ស វីរស្ស, ពីជមិញ្ជមទាសហំ។
>
> “ឥមស្មិំយេវ កប្បម្ហិ, យំ មិញ្ជមទទិំ តទា;
> ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពីជមិញ្ជស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហា ហុត្វា បន អញ្ញេសំ សោសានិកភិក្ខូនំ មេត្តាភាវនាវិធិំ ទស្សេន្តោ “**យថាបិ ឯកបុត្តស្មិ**”ន្តិ គាថំ អភាសិ។

៣៣. តត្ថ **យថា**តិ ឱបម្មត្ថេ និបាតោ។ **ឯកបុត្តស្មិ**ន្តិ បុនាតិ ច កុលវំសំ តាយតិ ចាតិ បុត្តោ, អត្រជាទិភេទោ បុត្តោ។ ឯកោ បុត្តោ ឯកបុត្តោ, តស្មិំ ឯកបុត្តស្មិំ។ វិសយេ ចេតំ ភុម្មវចនំ។ **បិយស្មិ**ន្តិ បិយាយិតព្ពតាយ ចេវ ឯកបុត្តតាយ ច រូបសីលាចារាទីហិ ច បេមករណដ្ឋានភូតេ។ **កុសលី**តិ កុសលំ វុច្ចតិ ខេមំ សោត្ថិភាវោ, តំ លភិតព្ពំ ឯតស្ស អត្ថីតិ កុសលី, សត្តានំ ហិតេសី មេត្តជ្ឈាសយោ។ **សព្ពេសុ បាណេសូ**តិ សព្ពេសុ សត្តេសុ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពាសុ ទិសាសុ សព្ពេសុ វា ភវាទីសុ, សព្ពាសុ វា អវត្ថាសុ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា ឯកបុត្តកេ បិយេ មនាបេ មាតាបិតា កុសលី ឯកន្តហិតេសី ភវេយ្យ, ឯវំ បុរត្ថិមាទិភេទាសុ សព្ពាសុ ទិសាសុ, កាមភវាទិភេទេសុ សព្ពេសុ ភវេសុ ទហរាទិភេទាសុ សព្ពាសុ អវត្ថាសុ ច ឋិតេសុ សព្ពេសុ សត្តេសុ ឯកន្តហិតេសិតាយ កុសលី ភវេយ្យ, “មិត្តោ ឧទាសីនោ បច្ចត្ថិកោ”តិ សីមំ អកត្វា សីមាសម្ភេទវសេន សព្ពត្ថ ឯករសំ មេត្តំ ភាវេយ្យាតិ។ ឥមំ បន គាថំ វត្វា “សចេ តុម្ហេ អាយស្មន្តោ ឯវំ មេត្តាភាវនំ អនុយុញ្ជេយ្យាថ, យេ តេ ភគវតា ‘សុខំ សុបតី’តិអាទិនា (អ. និ. ១១.១៥) ឯកាទស មេត្តានិសំសា វុត្តា, ឯកំសេន តេសំ ភាគិនោ ភវថា”តិ ឱវាទមទាសិ។

៤. បោសិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អនាសន្នវរាតិ អាយស្មតោ បោសិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ ពហុំ កុសលំ ឧបចិនិត្វា សុគតីសុ ឯវ សំសរន្តោ ឥតោ ទ្វេនវុតេ កប្បេ តិស្សស្ស ភគវតោ កាលេ មិគលុទ្ទោ ហុត្វា អរញ្ញេ វិចរតិ។ អថ ភគវា តស្ស អនុគ្គហំ កាតុំ អរញ្ញំ គន្ត្វា តស្ស ចក្ខុបថេ អត្តានំ ទស្សេសិ។ សោ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ អាវុធំ និក្ខិបិត្វា ឧបសង្កមិត្វា អញ្ជលឹ បគ្គយ្ហ អដ្ឋាសិ។ ភគវា និសីទិតុកាមតំ ទស្សេសិ។ សោ តាវទេវ តិណមុដ្ឋិយោ គហេត្វា សមេ ភូមិភាគេ សក្កច្ចំ សន្ថរិត្វា អទាសិ។ និសីទិ តត្ថ ភគវា អនុកម្បំ ឧបាទាយ។ និសិន្នេ បន ភគវតិ អនប្បកំ បីតិសោមនស្សំ បដិសំវេទេន្តោ ភគវន្តំ វន្ទិត្វា សយម្បិ ឯកមន្តំ និសីទិ។ អថ ភគវា “ឯត្តកំ វដ្ដតិ ឥមស្ស កុសលពីជ”ន្តិ ឧដ្ឋាយាសនា បក្កាមិ។ អចិរបក្កន្តេ ភគវតិ តំ សីហោ មិគរាជា ឃាតេសិ។ សោ កាលង្កតោ ទេវលោកេ និព្ពត្តិ។ “សោ កិរ ភគវតិ អនុបគច្ឆន្តេ សីហេន ឃាតិតោ និរយេ និព្ពត្តិស្សតី”តិ តំ ទិស្វា ភគវា សុគតិយំ និព្ពត្តនត្ថំ កុសលពីជ រោបនត្ថញ្ច ឧបសង្កមិ។

សោ តត្ថ យាវតាយុកំ ឋត្វា តតោ ទេវលោកតោ ចវិត្វា សុគតីសុយេវ បរិវត្តេន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ អញ្ញតរស្ស មហាវិភវស្ស សេដ្ឋិនោ បុត្តោ សង្គាមជិតត្ថេរស្ស កនិដ្ឋភាតា ហុត្វា និព្ពត្តិ។ **បោសិយោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ទារបរិគ្គហំ កត្វា ឯកំ បុត្តំ លភិត្វា អន្តិមភវិកតាយ ធម្មតាយ ចោទិយមានោ ជាតិអាទី បដិច្ច ឧប្បន្នសំវេគោ បព្ពជិត្វា អរញ្ញំ បវិសិត្វា វូបកដ្ឋោ ហុត្វា ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវនំ អនុយុញ្ជន្តោ នចិរស្សេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៣.១-១២) –

> “ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, លម្ពកោ នាម បព្ពតោ;
> តត្ថេវ តិស្សោ សម្ពុទ្ធោ, អព្ភោកាសម្ហិ ចង្កមិ។
>
> “មិគលុទ្ទោ តទា អាសឹ, អរញ្ញេ កាននេ អហំ;
> ទិស្វាន តំ ទេវទេវំ, តិណមុដ្ឋិមទាសហំ។
>
> “និសីទនត្ថំ ពុទ្ធស្ស, ទត្វា ចិត្តំ បសាទយឹ;
> សម្ពុទ្ធំ អភិវាទេត្វា, បក្កាមឹ ឧត្តរាមុខោ។
>
> “អចិរំ គតមត្តស្ស, មិគរាជា អបោថយិ;
> សីហេន បោថិតោ, សន្តោ តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។
>
> “អាសន្នេ មេ កតំ កម្មំ, ពុទ្ធសេដ្ឋេ អនាសវេ;
> សុមុត្តោ សរវេគោវ, ទេវលោកមគច្ឆហំ។
>
> “យូបោ តត្ថ សុភោ អាសិ, បុញ្ញកម្មាភិនិម្មិតោ;
> សហស្សកណ្ឌោ សតភេណ្ឌុ, ធជាលុ ហរិតាមយោ។
>
> “បភា និទ្ធាវតេ តស្ស, សតរំសីវ ឧគ្គតោ;
> អាកិណ្ណោ ទេវកញ្ញាហិ, អាមោទឹ កាមកាមិហំ។
>
> “ទេវលោកា ចវិត្វាន, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
> អាគន្ត្វាន មនុស្សត្តំ, បត្តោម្ហិ អាសវក្ខយំ។
>
> “ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, និសីទនមទាសហំ;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, តិណមុដ្ឋេ ឥទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ភគវន្តំ វន្ទិតុំ សាវត្ថឹ អាគតោ ញាតី អនុកម្បាយ ញាតិគេហំ អគមាសិ។ តត្ថ នំ បុរាណទុតិយិកា វន្ទិត្វា អាសនទានាទិនា បឋមំ ឧបាសិកា វិយ វត្តំ ទស្សេត្វា ថេរស្ស អជ្ឈាសយំ អជានន្តី បច្ឆា

ឥត្ថិកុត្តាទីហិ បលោភេតុកាមា អហោសិ ។ ថេរោ “អហោ អន្ធពាលា មាទិសេបិ នាម ឯវំ បដិបជ្ជតី”តិ ចិន្តេត្វា កិញ្ចិ អវត្វា ឧដ្ឋាយាសនា អរញ្ញមេវ គតោ។ តំ អារញ្ញកា ភិក្ខូ “កឹ, អាវុសោ, អតិលហុំ, និវត្តោសិ, ញាតកេហិ ន ទិដ្ឋោសី”តិ បុច្ឆិំសុ។ ថេរោ តត្ថ បវត្តិំ អាចិក្ខន្តោ “**អនាសន្នវរា ឯតា**”តិ គាថំ អភាសិ។

៣៤. តត្ថ **អនាសន្នវរា**តិ **ឯតា** ឥត្ថិយោ ន អាសន្នា អនុបគតា, ទូរេ ឯវ វា ឋិតា ហុត្វា វរា បុរិសស្ស សេដ្ឋា ហិតាវហា, តញ្ច ខោ **និច្ចមេវ** សព្ពកាលមេវ, ន រត្តិមេវ, ន ទិវាបិ, ន រហោវេលាយបិ។ **វិជានតា**តិ វិជានន្តេន។ “អនាសន្នបរា”តិបិ បាឡិ, សោ ឯវត្ថោ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – ចណ្ឌហត្ថិអស្សមហឹសសីហព្យគ្ឃយក្ខរក្ខសបិសាចាបិ មនុស្សានំ អនុបសង្កមន្តោ វរា សេដ្ឋា, ន អនត្ថាវហា, តេ បន ឧបសង្កមន្តា ទិដ្ឋធម្មិកំយេវ អនត្ថំ ករេយ្យុំ។ ឥត្ថិយោ បន ឧបសង្កមិត្វា ទិដ្ឋធម្មិកំ សម្បរាយិកំ វិមោក្ខនិស្សិតម្បិ អត្ថំ វិនាសេត្វា មហន្តំ អនត្ថំ អាបាទេន្តិ, តស្មា អនាសន្នវរា ឯតា និច្ចមេវ វិជានតាតិ។ ឥទានិ តមត្ថំ អត្តូបនាយិកំ កត្វា ទស្សេន្តោ “**គាមា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **គាមា**តិ គាមំ។ ឧបយោគត្ថេ ហិ ឯតំ និស្សក្កវចនំ។ **អរញ្ញមាគម្មា**តិ អរញ្ញតោ អាគន្ត្វា។ **ម**-ការោ បទសន្ធិករោ, និស្សក្កេ ចេតំ ឧបយោគវចនំ។ **តតោ**តិ មញ្ចកតោ។ **អនាមន្តេត្វា**តិ អនាលបិត្វា បុរាណទុតិយិកំ “អប្បមត្តា ហោហី”តិ ឯត្តកម្បិ អវត្វា។ **បោសិយោ**តិ អត្តានមេវ បរំ វិយ វទតិ។ យេ បន “បក្កាមិ”ន្តិ បឋន្តិ, តេសំ អហំ បោសិយោ បក្កាមិន្តិ យោជនា។ យេ បន “សា ឥត្ថី ថេរំ យវំ ឧបគតំ ភោជេត្វា បលោភេតុកាមា ជាតា, តំ ទិស្វា ថេរោ តាវទេវ គេហតោ និក្ខមិត្វា វិហារំ គន្ត្វា អត្តនោ វសនដ្ឋានេ មញ្ចកេ និសីទិ។ សាបិ ខោ ឥត្ថី បច្ឆាភត្តំ អលង្កតបដិយត្តា វិហារេ ថេរស្ស វសនដ្ឋានំ ឧបសង្កមិ។ តំ ទិស្វា ថេរោ កិញ្ចិ អវត្វា ឧដ្ឋាយ ទិវាដ្ឋានមេវ គតោ”តិ វទន្តិ, តេសំ “គាមា អរញ្ញមាគម្មា”តិ គាថាបទស្ស អត្ថោ យថារុតវសេនេវ និយ្យតិ។ វិហារោ ហិ ឥធ “អរញ្ញ”ន្តិ អធិប្បេតោ។

បោសិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សាមញ្ញកានិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុខំ សុខត្ថោតិ អាយស្មតោ សាមញ្ញកានិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ហុត្វា តត្ថ តត្ថ ភវេ កុសលំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ មនុស្សយោនិយំ និព្ពត្តោ វិបស្សឹ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ឯកំ មញ្ចំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ អញ្ញតរស្ស បរិព្ពាជកស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ **សាមញ្ញកានី**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថុ យមកបាដិហារិយំ ទិស្វា បសន្នមានសោ សាសនេ បព្ពជិត្វា ចរិយានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា ឈានំ និព្ពត្តេត្វា ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៦.៣០-៣៣) –

“វិបស្សិនោ ភគវតោ, លោកជេដ្ឋស្ស តាទិនោ;
ឯកំ មញ្ចំ មយា ទិន្នំ, បសន្នេន សបាណិនា។

“ហត្ថិយានំ អស្សយានំ, ទិព្ពយានំ សមជ្ឈគំ;
តេន មញ្ចក ទានេន, បត្តោម្ហិ អាសវក្ខយំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ មញ្ចមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, មញ្ចទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ថេរស្ស បន គិហិសហាយកោ កាតិយានោ នាម បរិព្ពាជកោ ពុទ្ធុប្បាទតោ បដ្ឋាយ តិត្ថិយានំ ហតលាភសក្ការតាយ ឃាសច្ឆាទនមត្តម្បិ អលភន្តោ អាជីវកាបកតោ ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា “តុម្ហេ សាកិយបុត្តិយា នាម មហាលាភគ្គយសគ្គប្បត្តា សុខេន ជីវថ, មយំ បន ទុក្ខិតា កិច្ឆជីវិកា, កថំ នុ ខោ បដិបជ្ជមានស្ស ទិដ្ឋធម្មិកញ្ចេវ សម្បរាយិកញ្ច សុខំ សម្បជ្ជតី”តិ បុច្ឆិ។ អថស្ស ថេរោ “និប្បរិយាយតោ សុខំ នាម លោកុត្តរសុខមេវ, តញ្ច តទនុរូបំ បដិបត្តឹ បដិបជ្ជន្តស្សេវា”តិ អត្តនា តស្ស អធិគតភាវំ បរិយាយេន វិភាវេន្តោ “**សុខំ សុខត្ថោ លភតេ តទាចរ**”ន្តិ គាថំ អភាសិ។

៣៥. តត្ថ **សុខ**ន្តិ និរាមិសំ សុខំ ឥធាធិប្បេតំ។ តញ្ច ផលសមាបត្តិ ចេវ និព្ពានញ្ច។ តថា ហិ “អយំ សមាធិ បច្ចុប្បន្នសុខោ ចេវ អាយតិញ្ច សុខវិបាកោ” (ទី. និ. ៣.៣៥៥; អ. និ. ៥.២៧; វិភ. ៨០៤) “និព្ពានំ បរមំ

សុខ”ន្តិ (ធ. ប. ២០៣-២០៤) ច វុត្តំ។ **សុខត្ថោ**តិ សុខប្បយោជនោ, យថាវុត្តេន សុខេន អត្ថិកោ។ **លភតេ**តិ បាបុណាតិ, អត្ថិកស្សេវេទំ សុខំ, ន ឥតរស្ស។ កោ បន អត្ថិកោតិ អាហ “**តទាចរ**”ន្តិ តទត្ថំ អាចរន្តោ, យាយ បដិបត្តិយា តំ បដិបត្តឹ បដិបជ្ជន្តោតិ អត្ថោ។ ន កេវលំ តទាចរំ សុខមេវ លភតេ, អថ ខោ **កិត្តិញ្ច បប្បោតិ** “ឥតិបិ សីលវា សុបរិសុទ្ធកាយវចីកម្មន្តោ សុបរិសុទ្ធាជីវោ ឈាយី ឈានយុត្តោ”តិអាទិនា កិត្តិំ បរម្មុខា បត្ថដយសតំ បាបុណាតិ។ **យសស្ស វឌ្ឍតី**តិ សម្មុខេ គុណាភិត្ថវសង្ខាតោ បរិវារសម្បទាសង្ខាតោ ច យសោ អស្ស បរិព្រូហតិ។ ឥទានិ “តទាចរ”ន្តិ សាមញ្ញតោ វុត្តមត្ថំ សរូបតោ ទស្សេន្តោ – “**យោ អរិយមដ្ឋង្គិកមញ្ជសំ ឧជុំ, ភាវេតិ មគ្គំ អមតស្ស បត្តិយា**”តិ អាហ។ តស្សត្ថោ **យោ** បុគ្គលោ កិលេសេហិ អារកត្តា បរិសុទ្ធដ្ឋេន បដិបជ្ជន្តានំ អរិយភាវករណដ្ឋេន **អរិយំ**, សម្មាទិដ្ឋិអាទិអដ្ឋង្គសមុទាយតាយ **អដ្ឋង្គិកំ**, អន្តទ្វយរហិតមជ្ឈិមបដិបត្តិភាវតោ អកុដិលដ្ឋេន **អញ្ជសំ**, កាយវង្កាទិប្បហានតោ **ឧជុំ**, និព្ពានត្ថិកេហិ មគ្គនិយដ្ឋេន កិលេសេ មារេន្តោ គមនដ្ឋេន ច “**មគ្គ**”ន្តិ លទ្ធនាមំ ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទំ **អមតស្ស** អសង្ខតាយ ធាតុយា **បត្តិយា** អធិគមាយ **ភាវេតិ** អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទេតិ វឌ្ឍេតិ ច, សោ និប្បរិយាយេន “សុខត្ថោ តទាចរ”ន្តិ វុច្ចតិ, តស្មា យថាវុត្តំ សុខំ លភតិ។ តំ សុត្វា បរិព្ពាជកោ បសន្នមានសោ បព្ពជិត្វា សម្មា បដិបជ្ជន្តោ នចិរស្សេវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ ឥទមេវ ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសិ។

សាមញ្ញកានិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. កុមាបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សាធុ សុតន្តិ អាយស្មតោ កុមាបុត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ អជិនចម្មវសនោ តាបសោ ហុត្វា ពន្ធុមតីនគរេ រាជុយ្យានេ វសន្តោ វិបស្សឹ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ បាទព្ភញ្ជនតេលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ។ តតោ បដ្ឋាយ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ អវន្តិរដ្ឋេ វេឡុកណ្ដកនគរេ គហបតិកុលេ និព្ពត្តោ។ “នន្ទោ”តិស្ស នាមំ អកំសុ។ មាតា បនស្ស កុមា នាម, តេន **កុមាបុត្តោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ អាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា លទ្ធប្បសាទោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ បរិយន្តបព្ពតបស្សេ សមណធម្មំ ករោន្តោ វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ អសក្កោន្តោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា កម្មដ្ឋានំ សោធេត្វា សប្បាយដ្ឋានេ វសន្តោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៣.២៤-៣០) –

> “នគរេ ពន្ធុមតិយា, រាជុយ្យានេ វសាមហំ;
> ចម្មវាសី តទា អាសឹ, កមណ្ឌលុធរោ អហំ។
>
> “អទ្ទសំ វិមលំ ពុទ្ធំ, សយម្ភុំ អបរាជិតំ;
> បធានំ បហិតត្តំ តំ, ឈាយឹ ឈានរតំ វសឹ។
>
> “សព្ពកាមសមិទ្ធញ្ច, ឱឃតិណ្ណមនាសវំ;
> ទិស្វា បសន្នសុមនោ, អព្ភញ្ជនមទាសហំ។
>
> “ឯកនវុតិតោ កប្បេ, អព្ភញ្ជនមទាសហំ;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, អព្ភញ្ជនស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អរញ្ញេ កាយទឡ្ហិពហុលេ ភិក្ខូ, ទិស្វា តេ ឱវទន្តោ សាសនស្ស និយ្យានិកភាវំ បកាសេន្តោ “**សាធុ សុតំ សាធុ ចរិតក**”ន្តិ គាថំ អភាសិ។

៣៦. តត្ថ **សាធូ**តិ សុន្ទរំ។ **សុត**ន្តិ សវនំ។ តញ្ច ខោ វិវដ្ដូបនិស្សិតំ វិសេសតោ អប្បិច្ឆតាទិបដិសំយុត្តំ ទសកថាវត្ថុសវនំ ឥធាធិប្បេតំ។ **សាធុ ចរិតក**ន្តិ តទេវ អប្បិច្ឆតាទិចរិតំ ចិណ្ណំ, សាធុចរិតមេវ ហិ “ចរិតក”ន្តិ វុត្តំ។ បទទ្វយេនាបិ ពាហុសច្ចំ តទនុរូបំ បដិបត្តិញ្ច “សុន្ទរ”ន្តិ ទស្សេតិ។ **សទា**តិ សព្ពកាលេ នវកមជ្ឈិមថេរកាលេ, សព្ពេសុ វា ឥរិយាបថក្ខណេសុ។ **អនិកេតវិហារោ**តិ កិលេសានំ និវាសនដ្ឋានដ្ឋេន បញ្ចកាមគុណា និកេតា នាម, លោកិយា វា ឆទ្វារម្មណធម្មា។ យថាហ – “រូបនិមិត្តនិកេតវិសារវិនិពន្ធា ខោ, គហបតិ, ‘និកេតសារី’តិ វុច្ចតី”តិអាទិ (សំ. និ. ៣.៣)។ តេសំ និកេតានំ បហានត្ថាយ បដិបទា អនិកេតវិហារោ។ **អត្ថបុច្ឆន**ន្តិ តំ អាជានិតុកាមស្ស កល្យាណមិត្តំ ឧបសង្កមិត្វា ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថបភេទស្ស បុច្ឆនំ,

កុសលាទិភេទស្ស វា អត្ថស្ស សភាវធម្មស្ស “កឹ, ភន្តេ, កុសលំ, កឹ អកុសលំ, កឹ សាវជ្ជំ, កឹ អនវជ្ជ”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៩៦) បុច្ឆនំ អត្ថបុច្ឆនំ។ **បទក្ខិណកម្ម**ន្តិ តំ បន បុច្ឆិត្វា បទក្ខិណគ្គាហិភាវេន តស្ស ឱវាទេ អធិដ្ឋានំ សម្មាបដិបត្តិ។ ឥធាបិ “សាធូ”តិ បទំ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ **ឯតំ សាមញ្ញ**ន្តិ “សាធុ សុត”ន្តិអាទិនា វុត្តំ យំ សុតំ, យញ្ច ចរិតំ, យោ ច អនិកេតវិហារោ , យញ្ច អត្ថបុច្ឆនំ, យញ្ច បទក្ខិណកម្មំ, ឯតំ សាមញ្ញំ ឯសោ សមណភាវោ។ យស្មា ឥមាយ ឯវ បដិបទាយ សមណភាវោ, ន អញ្ញថា, តស្មា “សាមញ្ញ”ន្តិ និប្បរិយាយតោ មគ្គផលស្ស អធិវចនំ។ តស្ស វា បន អយំ អបណ្ណកបដិបទា, តំ បនេតំ សាមញ្ញំ យាទិសស្ស សម្ភវាតិ, តំ ទស្សេតុំ “**អកិញ្ចនស្សា**”តិ វុត្តំ។ អបរិគ្គាហកស្ស, ខេត្តវត្ថុហិរញ្ញសុវណ្ណទាសិទាសាទិបរិគ្គហបដិគ្គហណរហិតស្សាតិ អត្ថោ។

កុមាបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. កុមាបុត្តសហាយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នានាជនបទំ យន្តីតិ អាយស្មតោ កុមាបុត្តសហាយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ អរញ្ញំ បវិសិត្វា ពហុំ វុក្ខទណ្ឌំ ឆិន្ទិត្វា កត្តរយដ្ឋឹ កត្វា សង្ឃស្ស អទាសិ។ អញ្ញញ្ច យថាវិភវំ បុញ្ញំ កត្វា ទេវេសុ និព្ពត្តិត្វា តតោ បដ្ឋាយ សុគតីសុយេវ បរិវត្តេន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ វេឡុកណ្ដកនគរេ ឥទ្ធេ កុលេ និព្ពត្តិ។ **សុទន្តោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ “វាសុលោ”តិ កេចិ វទន្តិ។ សោ កុមាបុត្តស្ស បិយសហាយោ ហុត្វា វិចរន្តោ “កុមាបុត្តោ បព្ពជិតោ”តិ សុត្វា “ន ហិ នូន សោ ឱរកោ ធម្មវិនយោ, យត្ថ កុមាបុត្តោ បព្ពជិតោ”តិ តទនុពន្ធេន សយម្បិ បព្ពជិតុកាមោ ហុត្វា សត្ថុ សន្តិកំ ឧបសង្កមិ។ តស្ស សត្ថា ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ ភិយ្យោសោមត្តាយ បព្ពជ្ជាយ សញ្ជាតឆន្ទោ បព្ពជិត្វា កុមាបុត្តេនេវ សទ្ធឹ បរិយន្តបព្ពតេ ភាវនានុយុត្តោ វិហរតិ។ តេន ច សមយេន សម្ពហុលា ភិក្ខូ នានាជនបទេសុ ជនបទចារិកំ ចរន្តាបិ គច្ឆន្តាបិ អាគច្ឆន្តាបិ តំ ឋានំ ឧបគច្ឆន្តិ។ តេន តត្ថ កោលាហលំ ហោតិ។ តំ ទិស្វា សុទន្តត្ថេរោ “ឥមេ ភិក្ខូ និយ្យានិកសាសនេ បព្ពជិត្វា ជនបទវិតក្កំ អនុវត្តេន្តា ចិត្តសមាធឹ វិរាធេន្តី”តិ សំវេគជាតោ តមេវ សំវេគំ អត្តនោ ចិត្តទមនស្ស អង្កុសំ ករោន្តោ “**នានាជនបទំ យន្តី**”តិ គាថំ អភាសិ។

៣៧. តត្ថ **នានាជនបទ**ន្តិ វិសុំ វិសុំ នានាវិធំ ជនបទំ, កាសិកោសលាទិអនេករដ្ឋន្តិ អត្ថោ។ **យន្តី**តិ គច្ឆន្តិ។ **វិចរន្តា**តិ “អសុកោ ជនបទោ សុភិក្ខោ សុលភបិណ្ឌោ, អសុកោ ខេមោ អរោគោ”តិអាទិវិតក្កវសេន ជនបទចារិកំ ចរន្តា។ **អសញ្ញតា**តិ តស្សេវ ជនបទវិតក្កស្ស អប្បហីនតាយ ចិត្តេន អសំយតា។ **សមាធិញ្ច វិរាធេន្តី**តិ សព្ពស្សបិ ឧត្តរិមនុស្សធម្មស្ស មូលភូតំ ឧបចារប្បនាភេទំ សមាធិញ្ច នាម វិរាធេន្តិ ។ **ច**-សទ្ទោ សម្ភាវនេ។ ទេសន្តរចរណេន ឈាយិតុំ ឱកាសាភាវេន អនធិគតំ សមាធឹ នាធិគច្ឆន្តា, អធិគតញ្ច វសីភាវានាបាទនេន ជីរន្តា វិរាធេន្តិ នាម។ **កឹសុ រដ្ឋចរិយា ករិស្សតី**តិ **សូ**តិ និបាតមត្តំ។ “ឯវំភូតានំ រដ្ឋចរិយា ជនបទចារិកា កឹ ករិស្សតិ, កឹ នាម អត្ថំ សាធេស្សតិ, និរត្ថកាវា”តិ គរហន្តោ វទតិ។ **តស្មា**តិ យស្មា ព្លទិសី ទេសន្តរចរិយា ភិក្ខុស្ស ន អត្ថាវហា, អបិ ច ខោ អនត្ថាវហា សម្បត្តីនំ វិរាធនតោ, តស្មា។ **វិនេយ្យ សារម្ភ**ន្តិ វសនបទេសេ អរតិវសេន ឧប្បន្នំ សារម្ភំ ចិត្តសំកិលេសំ តទនុរូបេន បដិសង្ខានេន វិនេត្វា វូបសមេត្វា។ **ឈាយេយ្យា**តិ អារម្មណូបនិជ្ឈានេន លក្ខណូបនិជ្ឈានេន ចាតិ ទុវិធេនបិ ឈានេន ឈាយេយ្យ។ **អបុរក្ខតោ**តិ មិច្ឆាវិតក្កេហិ តណ្ហាទីហិ វា ន បុរក្ខតោតិ តេសំ វសំ អនុបគច្ឆន្តោ កម្មដ្ឋានមេវ មនសិ ករេយ្យាតិ អត្ថោ។ ឯវំ បន វត្វា ថេរោ តមេវ សំវេគំ អង្កុសំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៣.៣៦-៤១) –

> “កាននំ វនមោគ្គយ្ហ, វេឡុំ ឆេត្វានហំ តទា;
> អាលម្ពនំ ករិត្វាន, សង្ឃស្ស អទទឹ ពហុំ។
>
> “តេន ចិត្តប្បសាទេន, សុព្ពតេ អភិវាទិយ;
> អាលម្ពទណ្ឌំ ទត្វាន, បក្កាមឹ ឧត្តរាមុខោ។
>
> “ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ទណ្ឌមទទឹ តទា;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ទណ្ឌទានស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

យំ បនត្ថំ អង្កុសំ កត្វា អយំ ថេរោ អរហត្តំ បត្តោ, តមេវត្ថំ ហទយេ ឋបេត្វា អរហត្តំ បត្តោបិ “**នានាជនបទំ យន្តិ**”តិ ឥទមេវ គាថំ អភាសិ។ តស្មា តទេវស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសីតិ។

កុមាបុត្តសហាយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. គវម្បតិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យោ ឥទ្ធិយា សរភុន្តិ អាយស្មតោ គវម្បតិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ឥតោ ឯកតីសេ កប្បេ សិខី ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ បុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ ឧប្បន្នោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ ករោន្តោ កោណាគមនស្ស ភគវតោ ចេតិយេ ឆត្តញ្ច វេទិកញ្ច ការេសិ។ កស្សបស្ស បន ភគវតោ កាលេ អញ្ញតរស្មិំ កុលគេហេ និព្ពត្តោ។ តស្មិញ្ច កុលេ ពហុំ គោមណ្ឌលំ អហោសិ។ តំ គោបាលកា រក្ខន្តិ។ អយំ តត្ថ អន្តរន្តរា យុត្តប្បយុត្តំ វិចារេន្តោ វិចរតិ។ សោ ឯកំ ខីណាសវត្ថេរំ គាមេ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា ពហិគាមេ ទេវសិកំ ឯកស្មិំ បទេសេ ភត្តកិច្ចំ ករោន្តំ ទិស្វា “អយ្យោ សូរិយាតបេន កិលមិស្សតី”តិ ចិន្តេត្វា ចត្តារោ សិរីសទណ្ឌេ ឧស្សាបេត្វា តេសំ ឧបរិ សិរីសសាខាយោ ឋបេត្វា សាខាមណ្ឌបំ កត្វា អទាសិ។ “មណ្ឌបស្ស សមីបេ សិរីសរុក្ខំ រោបេសី”តិ ច វទន្តិ។ តស្ស អនុកម្បាយ ទេវសិកំ ថេរោ តត្ថ និសីទិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន តតោ ចវិត្វា ចាតុមហារាជិកេសុ និព្ពត្តិ។ តស្ស បុរិមកម្មស្សំសូចកំ វិមានទ្វារេ មហន្តំ សិរីសវនំ និព្ពត្តិ វណ្ណគន្ធសម្បន្នេហិ អញ្ញេហិ បុប្ផេហិ សព្ពកាលេ ឧបសោភយមានំ, តេន តំ វិមានំ “សេរីសក”ន្តិ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ ទេវបុត្តោ ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ ទេវេសុ ច មនុស្សេសុ ច សំសរិត្វា ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ យសត្ថេរស្ស ចតូសុ គិហិសហាយេសុ **គវម្បតិ** នាម ហុត្វា អាយស្មតោ យសស្ស បព្ពជិតភាវំ សុត្វា អត្តនោ សហាយេហិ សទ្ធិំ ភគវតោ សន្តិកំ អគមាសិ ។ សត្ថា តស្ស ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ ទេសនាវសានេ សហាយេហិ សទ្ធិំ អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៣.៤២-៤៧) –

> “មិគលុទ្ទោ បុរេ អាសិំ, វិបិនេ វិចរំ អហំ;
> អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, សព្ពធម្មាន បារគុំ។
>
> “តស្មិំ មហាការុណិកេ, សព្ពសត្តហិតេ រតេ;
> បសន្នចិត្តោ សុមនោ, នេលបុប្ផំ អបូជយិំ។
>
> “ឯកតីសេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
> ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ថេរោ វិមុត្តិសុខំ បដិសំវេទេន្តោ សាកេតេ វិហរតិ អញ្ជនវនេ។ តេន ច សមយេន ភគវា មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន សទ្ធិំ សាកេតំ គន្ត្វា អញ្ជនវនេ វិហាសិ។ សេនាសនំ នប្បហោសិ។ សម្ពហុលា ភិក្ខូ វិហារសាមន្តា សរភុយា នទិយា វាលិកាបុឡិនេ សយិំសុ។ អថ អឌ្ឍរត្តសមយេ នទិយា ឧទកោឃេ អាគច្ឆន្តេ សាមណេរាទយោ ឧច្ចាសទ្ទមហាសទ្ទា អហេសុំ។ ភគវា តំ សុត្វា អាយស្មន្តំ គវម្បតិំ អាណាបេសិ – “គច្ឆ, គវម្បតិ, ជលោឃំ វិក្ខម្ភេត្វា ភិក្ខូនំ ផាសុវិហារំ ករោហី”តិ។ ថេរោ “សាធុ, ភន្តេ”តិ ឥទ្ធិពលេន នទីសោតំ វិក្ខម្ភិ, តំ ទូរតោវ បព្ពតកូដំ វិយ អដ្ឋាសិ។ តតោ បដ្ឋាយ ថេរស្ស អានុភាវោ លោកេ បាកដោ អហោសិ។ អថេកទិវសំ សត្ថា មហតិយា ទេវបរិសាយ មជ្ឈេ និសីទិត្វា ធម្មំ ទេសេន្តំ ថេរំ ទិស្វា លោកានុកម្បាយ តស្ស គុណានំ វិភាវនត្ថំ តំ បសំសន្តោ “**យោ ឥទ្ធិយា សរភុ**”ន្តិ គាថំ អភាសិ។

៣៨. តត្ថ **ឥទ្ធិយា**តិ អធិដ្ឋានិទ្ធិយា។ **សរភុ**ន្តិ ឯវំនាមិកំ នទីំ, យំ លោកេ “សរភុ”ន្តិ វទន្តិ។ **អដ្ឋបេសី**តិ សន្ទិតុំ អទេន្តោ សោតំ និវត្តេត្វា បព្ពតកូដំ វិយ មហន្តំ ជលរាសិំ កត្វា ឋបេសិ។ **អសិតោ**តិ នសិតោ, តណ្ហាទិដ្ឋិនិស្សយរហិតោ, ពន្ធនសង្ខាតានំ វា សព្ពសំយោជនានំ សមុច្ឆិន្នត្តា កេនចិបិ ពន្ធនេន អពទ្ធោ, តតោ ឯវ ឯជានំ កិលេសានំ អភាវតោ **អនេជោ សោ, គវម្បតិ, តំ សព្ពសង្គាតិគតំ** គាទិសំ សព្ពេបិ រាគទោសមោហមានទិដ្ឋិសង្គេ អតិក្កមិត្វា ឋិតត្តា សព្ពសង្គាតិគតំ, អសេក្ខមុនិភាវតោ **មហាមុនិំ,** តតោ ឯវ កាមកម្មភវាទិភេទស្ស សកលស្សបិ ភវស្ស បារំ និព្ពានំ គតត្តា **ភវស្ស បារគុំ។ ទេវា នមស្សន្តី**តិ ទេវាបិ ឥមស្សន្តិ, បគេវ ឥតរា បជាតិ។

គាថាបរិយោសានេ មហតោ ជនកាយស្ស ធម្មាភិសមយោ អហោសិ។ ថេរោ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ “សត្ថារំ បូជេស្សាមី”តិ ឥមមេវ គាថំ អភាសីតិ។

គវម្បតិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. តិស្សត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោតិ អាយស្មតោ តិស្សត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ តិស្សស្ស ភគវតោ ពោធិយា មូលេ បុរាណបណ្ណានិ នីហរិត្វា សោធេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុនគរេ ភគវតោ បិតុច្ឆាបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ **តិស្សោ** នាម នាមេន។ សោ ភគវន្តំ អនុបព្ពជិត្វា ឧបសម្បន្នោ ហុត្វា អរញ្ញាយតនេ វិហរន្តោ ជាតឹ បដិច្ច មានំ ករោន្តោ កោធូបាយាសពហុលោ ច ឧជ្ឈានពហុលោ ច ហុត្វា វិចរតិ, សមណធម្មេ ឧស្សុក្កំ ន ករោតិ។ អថ នំ សត្ថា ឯកទិវសំ ទិវាដ្ឋានេ វិវដមុខំ និទ្ទាយន្តំ ទិព្ពចក្ខុនា ឱលោកេន្តោ សាវត្ថិតោ អាកាសេន គន្ត្វា តស្ស ឧបរិ អាកាសេយេវ ឋត្វា ឱភាសំ ផរិត្វា តេនោភាសេន បដិពុទ្ធស្ស សតឹ ឧប្បាទេត្វា ឱវាទំ ទេន្តោ “**សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោ**”តិ គាថំ អភាសិ។

៣៩. តត្ថ **សត្តិយា**តិ ទេសនាសីសមេតំ, ឯកតោធារាទិនា សត្ថេនាតិ អត្ថោ។ **ឱមដ្ឋោ**តិ បហតោ។ ចត្តារោ ហិ បហារា ឱមដ្ឋោ ឧម្មដ្ឋោ មដ្ឋោ វិមដ្ឋោតិ។ តត្ថ ឧបរិ ឋត្វា អធោមុខំ ទិន្នបហារោ ឱមដ្ឋោ នាម, ហេដ្ឋា ឋត្វា ឧទ្ធម្មុខំ ទិន្នបហារោ ឧម្មដ្ឋោ នាម, អគ្គឡសូចិ វិយ វិនិវិជ្ឈិត្វា គតោ មដ្ឋោ នាម, សេសោ សព្ពោបិ វិមដ្ឋោ នាម។ ឥមស្មឹ បន ឋានេ ឱមដ្ឋោ គហិតោ។ សោ ហិ សព្ពទារុណោ ទុរុទ្ធរណសល្លោ ទុត្តិកិច្ឆោ អន្តោទោសោ អន្តោបុព្ពលោហិតោវ ហោតិ, បុព្ពលោហិតំ អនិក្ខមិត្វា វណមុខំ បរិយោនទ្ធិត្វា តិដ្ឋតិ។ បុព្ពលោហិតំ នីហរិតុកាមេហិ មញ្ចេន សទ្ធឹ ពន្ធិត្វា អធោសិរោ កាតព្ពោ ហោតិ, មរណំ វា មរណមត្តំ វា ទុក្ខំ បាបុណន្តិ។ **ឌយ្ហមានេ**តិ អគ្គិនា ឈាយមានេ។ **មត្ថកេ**តិ សីសេ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា សត្តិយា ឱមដ្ឋោ បុរិសោ សល្លុព្ពាហនវណតិកិច្ឆនានំ អត្ថាយ វីរិយំ អារភតិ តាទិសំ បយោគំ ករោតិ បរក្កមតិ, យថា ច ឌយ្ហមានេ មត្ថកេ អាទិត្តសីសោ បុរិសោ តស្ស និព្ពាបនត្ថំ វីរិយំ អារភតិ តាទិសំ បយោគំ ករោតិ, ឯវមេវំ, ភិក្ខុ, កាមរាគប្បហានាយ សតោ អប្បមត្តោ អតិវិយ ឧស្សាហជាតោ ហុត្វា វិហរេយ្យាតិ។

ឯវំ ភគវា តស្ស ថេរស្ស កោធូបាយាសវូបសមាយ ឱវាទំ ទេន្តោ តទេកដ្ឋតាយ កាមរាគប្បហានសីសេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។ ថេរោ ឥមំ គាថំ សុត្វា សំវិគ្គហទយោ វិបស្សនាយ យុត្តប្បយុត្តោ វិហាសិ។ តស្ស អជ្ឈាសយំ ញត្វា សត្ថា សំយុត្តកេ **តិស្សត្ថេរសុត្តំ** (សំ. និ. ៣.៨៤) ទេសេសិ។ សោ ទេសនាបរិយោសានេ អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៣.៦៦-៧៣) –

“ទេវលោកេ មនុស្សេ ចេ, អនុភោត្វា ឧភោ យសេ;
អវសានេ ច និព្ពានំ, សិវំ បត្តោ អនុត្តរំ។

“សម្ពុទ្ធំ ឧទ្ទិសិត្វាន, ពោធឹ វា តស្ស សត្ថុនោ;
យោ បុញ្ញំ បសវី បោសោ, តស្ស កឹ នាម ទុល្លភំ។

“មគ្គេ ផលេ អាគមេ ច, ឈានាភិញ្ញាគុណេសុ ច;
អញ្ញេសំ អធិកោ ហុត្វា, និព្ពាយាមិ អនាសវោ។

“បុរេហំ ពោធិយា បត្តំ, ឆឌ្ឌេត្វា ហដ្ឋមានសោ;
ឥមេហិ វីសតង្គេហិ, សមង្គី ហោមិ សព្ពទា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា ថេរោ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ សត្ថារំ បូជេតុំ តមេវ គាថំ អភាសិ។

តិស្សត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វឌ្ឍមានត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោតិ អាយស្មតោ វឌ្ឍមានត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តតោ ទ្វេនវុតេ កប្បេ តិស្សស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ តិស្សំ ភគវន្តំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ សុបរិបក្កានិ វណ្ដតោ មុត្តានិ អម្ពផលានិ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ បុញ្ញកម្មានិ ឧបចិនន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ វេសាលិយំ លិច្ឆវិរាជកុលេ និព្ពត្តិ, **វឌ្ឍមានោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ សទ្ធោ បសន្នោ ទាយកោ ទានវតោ ការកោ សង្ឃុបដ្ឋាកោ ហុត្វា តថារូបេ អបរាធេ សត្ថារា បត្តនិក្កុជ្ជនកម្មេ ការាបិតេ អគ្គិំ អក្កន្តោ វិយ សង្ឃំ ខមាបេត្វា កម្មំ បដិប្បស្សម្ភេត្វា សញ្ជាតសំវេគោ បព្ពជិ, បព្ពជិត្វា បន ថិនមិទ្ធាភិភូតោ វិហាសិ។ តំ សត្ថា សំវេជេន្តោ “**សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោ**”តិ គាថំ អភាសិ។

៤០. តត្ថ **ភវរាគប្បហានាយា**តិ ភវរាគស្ស រូបរាគស្ស អរូបរាគស្ស ច បជហនត្ថាយ។ យទិបិ អជ្ឈត្តសំយោជនានិ អប្បហាយ ពហិទ្ធសំយោជនានំ បហានំ នាម នត្ថិ, នានន្តរិកភាវតោ បន ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនប្បហានវចនេន ឱរម្ភាគិយសំយោជនប្បហានម្បិ វុត្តមេវ ហោតិ។ យស្មា វា សមុច្ឆិន្នោរម្ភាគិយសំយោជនានម្បិ កេសញ្ចិ អរិយានំ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានិ ទុប្បហេយ្យានិ ហោន្តិ, តស្មា សុប្បហេយ្យតោ ទុប្បហេយ្យមេវ ទស្សេន្តោ ភគវា ភវរាគប្បហានសីសេន សព្ពស្សាបិ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនស្ស បហានមាហ។ ថេរស្ស ឯវំ វា អជ្ឈាសយវសេនេវំ វុត្តំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

វឌ្ឍមានត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមវគ្គោ

១. សិរិវឌ្ឍត្ថេរគាថាវណ្ណនា

វិវរមនុបតន្តិ វិជ្ជុតាតិ អាយស្មតោ សិរិវឌ្ឍត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ វិបស្សិំ ភគវន្តំ បស្សិត្វា កិង្កណិបុប្ផេហិ បូជំ កត្វា តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស គេហេ និព្ពត្តិ, **សិរិវឌ្ឍោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ពិម្ពិសារសមាគមេ សត្ថុ សទ្ធម្មេ ច ឧប្បន្នប្បសាទោ ហេតុសម្បន្នតាយ បព្ពជិ។ បព្ពជិត្វា ច កតបុព្ពកិច្ចោ វេភារបណ្ឌវបព្ពតានំ អវិទូរេ អញ្ញតរស្មិំ អរញ្ញាយតនេ បព្ពតគុហាយំ កម្មដ្ឋានមនុយុត្តោ វិហរតិ។ តស្មិញ្ច សមយេ មហា អកាលមេឃោ ឧដ្ឋហិ។ វិជ្ជុលតា បព្ពតវិវរំ បវិសន្តិយោ វិយ វិចរន្តិ។ ថេរស្ស ឃម្មបរិឡាហាភិភូតស្ស សារតព្ភេហិ មេឃវាតេហិ ឃម្មបរិឡាហោ វូបសមិ។ ឧតុសប្បាយលាភេន ចិត្តំ ឯកគ្គំ អហោសិ។ សមាហិតចិត្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២១.១០-១៤) –

“កញ្ចនគ្ឃិយសង្កាសោ, សព្ពញ្ញូ លោកនាយកោ;
ឱទកំ ទហមោគយ្ហ, សិនាយិ អគ្គបុគ្គលោ។

“បគ្គយ្ហ កិង្កណី បុប្ផំ, វិបស្សិស្សាភិរោបយិំ;
ឧទគ្គចិត្តោ សុមនោ, ទ្វិបទិន្ទស្ស តាទិនោ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“សត្តវីសតិកប្បម្ហិ, រាជា ភីមរថោ អហុ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញាបទេសេន អត្តសន្និស្សយំ ឧទានំ ឧទានេន្តោ “**វិវរមនុបតន្តិ វិជ្ជុតា**”តិ គាថំ អភាសិ។

៤១. តត្ថ **វិវរន្តិ** អន្តរា វេមជ្ឈំ។ **អនុបតន្តីតិ** អនុលក្ខណេ បតន្តិ បវត្តន្តិ, វិជ្ជោតន្តីតិ អត្ថោ។ វិជ្ជោតនមេវ ហិ វិជ្ជុលតានំ បវត្តិ នាម។ **អនុ**-សទ្ទយោគេន ចេត្ថ ឧបយោគវចនំ, យថា "រុក្ខមនុវិជ្ជោតន្តី"តិ។ **វិជ្ជុតា**តិ សតេរតា។ **វេភារស្ស ច បណ្ឌវស្ស ចា**តិ វេភារបព្ពតស្ស ច បណ្ឌវបព្ពតស្ស ច វិវរមនុបតន្តីតិ យោជនា។ **នគវិវរគតោ**តិ នគវិវរំ បព្ពតគុហំ ឧបគតោ។ **ឈាយតី**តិ អារម្មណូបនិជ្ឈានេន លក្ខណូបនិជ្ឈានេន ច ឈាយតិ, សមថវិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេន្តោ ភាវេតិ។ **បុត្តោ អប្បដិមស្ស តាទិនោ**តិ សីលក្ខន្ធាទិធម្មកាយសម្បត្តិយា រូបកាយសម្បត្តិយា ច អនុបមស្ស ឧបមារហិតស្ស ឥដ្ឋានិដ្ឋាទីសុ តាទិលក្ខណសម្បត្តិយា តាទិនោ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ឱរសបុត្តោ។ បុត្តវចនេនេវ ចេត្ថ ថេរេន សត្ថុ អនុជាតភាវទីបនេន អញ្ញា ព្យាកតាតិ វេទិតព្ពំ។

សិរិវឌ្ឍត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ខទិរវនិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ចាលេ ឧបចាលេតិ អាយស្មតោ ខទិរវនិយរេវតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ តិត្ថនាវិកកុលេ និព្ពត្តិត្វា មហាគង្គាយ បយាគតិត្ថេ តិត្ថនាវាកម្មំ ករោន្តោ ឯកទិវសំ សសាវកសង្ឃំ ភគវន្តំ គង្គាតីរំ ឧបគតំ ទិស្វា បសន្នមានសោ នាវាសង្ឃាដំ យោជេត្វា មហន្តេន បូជាសក្ការេន បរតីរំ បាបេត្វា អញ្ញតរំ ភិក្ខុំ សត្ថារា អារញ្ញកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបិយមានំ ទិស្វា តទត្ថំ បត្ថនំ បដ្ឋបេត្វា ភគវតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច មហាទានំ បវត្តេសិ។ ភគវា ច តស្ស បត្ថនាយ អវជ្ឈភាវំ ព្យាកាសិ។ សោ តតោ បដ្ឋាយ តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ នាលកគាមេ រូបសារិយា ព្រាហ្មណិយា កុច្ឆិស្មិំ និព្ពត្តិ។ តំ វយប្បត្តំ មាតាបិតរោ ឃរពន្ធនេន ពន្ធិតុកាមា ជាតា។ សោ សារិបុត្តត្ថេរស្ស បព្ពជិតភាវំ សុត្វា "មយ្ហំ ជេដ្ឋភាតា អយ្យោ ឧបតិស្សោ ឥមំ វិភវំ ឆឌ្ឌេត្វា បព្ពជិតោ, តេន វន្តំ ខេឡបិណ្ឌំ កថាហំ បច្ឆា គិលិស្សាមី"តិ ជាតសំវេគោ បាសំ អនុបគច្ឆនកមិគោ វិយ ញាតកេ វញ្ចេត្វា ហេតុសម្បត្តិយា ចោទិយមានោ ភិក្ខូនំ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មសេនាបតិនោ កនិដ្ឋភាវំ និវេទេត្វា អត្តនោ បព្ពជ្ជាយ ឆន្ទំ អារោចេសិ។ ភិក្ខូ តំ បព្ពាជេត្វា បរិបុណ្ណវីសតិវស្សំ ឧបសម្បាទេត្វា កម្មដ្ឋានេ និយោជេសុំ។ សោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា ខទិរវនំ បវិសិត្វា, "អរហត្តំ បត្វា ភគវន្តំ ធម្មសេនាបតិញ្ច បស្សិស្សាមី"តិ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ ញាណស្ស បរិបាកគតត្តា នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១.៦២៨-៦៤៣) –

"គង្គា ភាគីរថី នាម, ហិមវន្តា បភាវិតា;
កុតិត្ថេ នាវិកោ អាសឹ, ឱរិមេ ច តរិំ អហំ។

"បទុមុត្តរោ នាយកោ, សម្ពុទ្ធោ ទ្វិបទុត្តមោ;
វសីសតសហស្សេហិ, គង្គាតីរមុបាគតោ។

"ពហូ នាវា សមានេត្វា, វឌ្ឍកីហិ សុសង្ខតំ;
នាវាយ ឆទនំ កត្វា, បដិមានឹ នរាសភំ។

"អាគន្ត្វាន ច សម្ពុទ្ធោ, អារូហិ តញ្ច នាវកំ;
វារិមជ្ឈេ ឋិតោ សត្ថា, ឥមា គាថា អភាសថ។

"យោ សោ តារេសិ សម្ពុទ្ធំ, សង្ឃញ្ចាបិ អនាសវំ;
តេន ចិត្តប្បសាទេន, ទេវលោកេ រមិស្សតិ។

"និព្ពត្តិស្សតិ តេ ព្យម្ហំ, សុកតំ នាវសណ្ឋិតំ;
អាកាសេ បុប្ផឆទនំ, ធារយិស្សតិ សព្ពទា។

"អដ្ឋបញ្ញាសកប្បម្ហិ, តារកោ នាម ខត្តិយោ;
ចាតុរន្តោ វិជិតាវី, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ។

"សត្តបញ្ញាសកប្បម្ហិ , ចម្មកោ នាម ខត្តិយោ;

ឧគ្គច្ឆន្តោវ សូរិយោ, ជោតិស្សតិ មហព្ពលោ។

“កប្បសតសហស្សម្ហិ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តិទសា សោ ចវិត្វាន, មនុស្សត្តំ គមិស្សតិ;
រេវតោ នាម នាមេន, ព្រហ្មពន្ធុ ភវិស្សតិ។

“អគារា និក្ខមិត្វាន, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
គោតមស្ស ភគវតោ, សាសនេ បព្ពជិស្សតិ។

“សោ បច្ឆា បព្ពជិត្វាន, យុត្តយោគោ វិបស្សកោ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“វីរិយំ មេ ធុរធោរយ្ហំ, យោគក្ខេមាធិវាហនំ;
ធារេមិ អន្តិមំ ទេហំ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ។

“សតសហស្សេ កតំ កម្មំ, ផលំ ទស្សេសិ មេ ឥធ;
សុមុត្តោ សរវេគោវ, កិលេសេ ឈាបយី មម។

“តតោ មំ វននិរតំ, ទិស្វា លោកន្តគូ មុនិ;
វនវាសិភិក្ខូនគ្គំ, បញ្ញបេសិ មហាមតិ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា ថេរោ សត្ថារំ ធម្មសេនាបតិញ្ច វន្ទិតុំ សេនាសនំ សំសាមេត្វា បត្តចីវរមាទាយ អនុបុព្ពេន សាវត្ថឹ បត្វា ជេតវនំ បវិសិត្វា សត្ថារំ ធម្មសេនាបតិញ្ច វន្ទិត្វា កតិបាហំ ជេតវនេ វិហាសិ ។ អថ នំ សត្ថា អរិយគណមជ្ឈេ និសិន្នោ អារញ្ញកានំ ភិក្ខូនំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ – “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ អារញ្ញកានំ យទិទំ រេវតោ ខទិរវនិយោ”តិ (អ. និ. ១.១៩៨, ២០៣)។ សោ អបរភាគេ អត្តនោ ជាតគាមំ គន្ត្វា “ចាលា, ឧបចាលា, សីសូបចាលា”តិ តិស្សន្នំ ភគិនីនំ បុត្តេ “ចាលា, ឧបចាលា, សីសូបចាលា”តិ តយោ ភាគិនេយ្យេ អានេត្វា បព្ពាជេត្វា កម្មដ្ឋានេ និយោជេសិ។ តេ កម្មដ្ឋានំ អនុយុត្តា វិហរន្តិ។ តស្មិញ្ច សមយេ ថេរស្ស កោចិទេវ អាពាធោ ឧប្បន្នោ។ តំ សុត្វា សារិបុត្តត្ថេរោ រេវតំ “គិលានបុច្ឆនំ អធិគមបុច្ឆនញ្ច ករិស្សាមី”តិ ឧបគច្ឆិ។ រេវតត្ថេរោ ធម្មសេនាបតឹ ទូរតោវ អាគច្ឆន្តំ ទិស្វា តេសំ សាមណេរានំ សតុប្បាទនវសេន ឱវទន្តោ **“ចាលេ ឧបចាលេ”**តិ គាថំ អភាសិ។

៤២. តត្ថ **ចាលេ ឧបចាលេ សីសូបចាលេ**តិ តេសំ អាលបនំ។ “ចាលា, ឧបចាលា, សីសូបចាលា”តិ ហិ តត្ថិលិង្គវសេន លទ្ធនាមា តេ តយោ ទារកា បព្ពជិតាបិ តថា វោហរីយន្តិ។ “‘ចាលី, ឧបចាលី, សីសូបចាលី’តិ តេសំ នាម”ន្តិ ច វទន្តិ។ យទគ្គំ “ចាលា”តិអាទិនា អាមន្តនំ កតំ, តំ ទស្សេន្តោ **“បតិស្សតា នុ ខោ វិហរថា”**តិ វត្វា តត្ថ ការណមាហ **“អាគតោ វោ វាលំ វិយ វេធី”**តិ។ **បតិស្សតា**តិ បតិស្សតិកា។ **ខោ**តិ អវធារណេ។ **អាគតោ**តិ អាគច្ឆិ។ **វោ**តិ តុម្ហាកំ។ **វាលំ វិយ វេធី**តិ វាលវេធី វិយ, អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – តិក្ខជវននិព្ពេធិកបញ្ញតាយ វាលវេធិរូបោ សត្ថុកប្បោ តុម្ហាកំ មាតុលត្ថេរោ អាគតោ, តស្មា សមណសញ្ញំ ឧបដ្ឋបេត្វា សតិសម្បជញ្ញយុត្តា ឯវ ហុត្វា វិហរថ, “យថាធិគតេ វិហារេ អប្បមត្តា ភវថា”តិ។

តំ សុត្វា តេ សាមណេរា ធម្មសេនាបតិស្ស បច្ចុគ្គមនាទិវត្តំ កត្វា ឧភិន្នំ មាតុលត្ថេរានំ បដិសន្ថារវេលាយំ នាតិទូរេ សមាធឹ សមាបជ្ជិត្វា និសីទឹសុ។ ធម្មសេនាបតិ រេវតត្ថេរេន សទ្ធឹ បដិសន្ថារំ កត្វា ឧដ្ឋាយាសនា តេ សាមណេរេ ឧបសង្កមិ, តេ តថាកាលបរិច្ឆេទស្ស កតត្តា ថេរេ ឧបសង្កមន្តេ ឯវ ឧដ្ឋហិត្វា វន្ទិត្វា អដ្ឋំសុ។ ថេរោ “កតរកតរវិហារេន វិហរថា”តិ បុច្ឆិត្វា តេហិ “ឥមាយ ឥមាយា”តិ វុត្តេ “ទារកេបិ នាម ឯវំ វិនេន្តោ មយ្ហំ ភាតិកោ បច្ចបាទិ វត ធម្មស្ស អនុធម្ម”ន្តិ ថេរំ បសំសន្តោ បក្កាមិ។

ខទិរវនិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សុមង្គលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុមុត្តិកោតិ អាយស្មតោ សុមង្គលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ រុក្ខទេវតា ហុត្វា និព្ពត្តិ។ សោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទ្វាយិត្វា ឯកចីវរំ ឋិតំ ទិស្វា សោមនស្សប្បត្តោ ហុត្វា អប្ផោដេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយា អវិទូរេ អញ្ញតរស្មិំ គាមកេ គាទិសេន កម្មនិស្សន្ទេន ទលិទ្ទកុលេ និព្ពត្តិ។ តស្ស **សុមង្គលោ**តិ នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ខុជ្ជកាសិតនង្គលកុទ្ទាលបរិក្ខារោ ហុត្វា កសិយា ជីវតិ។ សោ ឯកទិវសំ រញ្ញា បសេនទិកោសលេន ភគវតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច មហាទានេ បវត្តិយមានេ ទានោបករណានិ គហេត្វា អាគច្ឆន្តេហិ មនុស្សេហិ សទ្ធិំ ទធិឃដំ គហេត្វា អាគតោ ភិក្ខូនំ សក្ការសម្មានំ ទិស្វា “ឥមេ សមណា សក្យបុត្តិយា សុខុមវត្ថសុនិវត្ថា សុភោជនានិ ភុញ្ជិត្វា និវាតេសុ សេនាសនេសុ វិហរន្តិ, យំនូនាហម្បិ បព្ពជេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេត្វា, អញ្ញតរំ មហាថេរំ ឧបសង្កមិត្វា អត្តនោ បព្ពជ្ជាធិប្បាយំ និវេទេសិ។ សោ តំ ករុណាយន្តោ បព្ពាជេត្វា កម្មដ្ឋានំ អាចិក្ខិ។ សោ អរញ្ញេ វិហរន្តោ ឯកវិហារេ និព្ពិន្នោ ឧក្កណ្ឋិតោ ហុត្វា, វិព្ភមិតុកាមោ ញាតិគាមំ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ កច្ឆំ ពន្ធិត្វា ខេត្តំ កសន្តេ កិលិដ្ឋវត្ថនិវត្ថេ សមន្តតោ រជោកិណ្ណសរីរេ វាតាតបេន ផុស្សន្តេ កស្សកេ ទិស្វា, “មហន្តំ វតិមេ សត្តា ជីវិកនិមិត្តំ ទុក្ខំ បច្ចនុភោន្តី”តិ សំវេគំ បដិលភិ។ ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា យថាគហិតំ កម្មដ្ឋានំ ឧបដ្ឋាសិ។ សោ អញ្ញតរំ រុក្ខមូលំ ឧបគន្ត្វា វិវេកំ លភិត្វា យោនិសោ មនសិករោន្តោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១២.១១-១៩) –

“អត្ថទស្សី ជិនវរោ, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
វិហារា អភិនិក្ខម្ម, តឡាកំ ឧបសង្កមិ។

“ន្ហាត្វា បិត្វា ច សម្ពុទ្ធោ, ឧត្តរិត្វេកចីវរោ;
អដ្ឋាសិ ភគវា តត្ថ, វិលោកេន្តោ ទិសោទិសំ។

“ភវនេ ឧបវិដ្ឋោហំ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ;
ហដ្ឋោ ហដ្ឋេន ចិត្តេន, អប្ផោដេសឹ អហំ តទា។

“សតរំសិំវ ជោតន្តំ, បភាសន្តំវ កញ្ចនំ;
នច្ចគីតេ បយុត្តោហំ, បញ្ចង្គតូរិយម្ហិ ច។

“យំ យំ យោនុបបជ្ជាមិ, ទេវត្តំ អថ មានុសំ;
សព្ពេ សត្តេ អភិភោមិ, វិបុលោ ហោតិ មេ យសោ។

“នមោ តេ បុរិសាជញ្ញ, នមោ តេ បុរិសុត្តម;
អត្តានំ តោសយិត្វាន, បរេ តោសេសិ ត្វំ មុនិ។

“បរិគ្គហេ និសីទិត្វា, ហាសំ កត្វាន សុព្ពតេ;
ឧបដ្ឋហិត្វា សម្ពុទ្ធំ, តុសិតំ ឧបបជ្ជហំ។

“សោឡសេតោ កប្បសតេ, ទ្វិនវឯកចិន្តិតា;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សម្បត្តិំ អត្តនោ ទុក្ខវិមុត្តិញ្ច កិត្តនវសេន ឧទានំ ឧទានេន្តោ “**សុមុត្តិកោ**”តិអាទិមាហ។

៤៣. តត្ថ **សុមុត្តិកោ**តិ សុន្ទរា អច្ចន្តិកតាយ អបុនព្ពវិកា មុត្តិ ឯតស្សាតិ សុមុត្តិកោ។ តស្ស បន វិមុត្តិយា បាសំសិយតាយ អច្ឆរិយតាយ ច អប្ផោដេន្តោ អាហ “**សុមុត្តិកោ**”តិ។ បុន តត្ថ វិមុត្តិយំ អត្តនោ បសាទស្ស ទឡ្ហភាវំ ទស្សេន្តោ “**សាហុ សុមុត្តិកោម្ហី**”តិ អាហ។ “សាធុ សុដ្ឋុ មុត្តិកោ វតម្ហី”តិ អត្ថោ។ “កុតោ បនាយំ សុមុត្តិកតា”តិ? កាមញ្ចាយំ ថេរោ សព្ពស្មាបិ វដ្ដទុក្ខតោ សុវិមុត្តោ, អត្តនោ បន តាវ ឧបដ្ឋិតំ អតិវិយ អនិដ្ឋភូតំ ទុក្ខំ ទស្សេន្តោ “**តីហិ ខុជ្ជកេហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ខុជ្ជកេហី**តិ ខុជ្ជសភាវេហិ, ខុជ្ជាការេហិ វា។ និស្សក្កវចនញ្ចេតំ មុត្តសទ្ទាបេក្ខាយ។ កស្សកោ ហិ អខុជ្ជោបិ សមានោ តីសុ ឋានេសុ អត្តានំ ខុជ្ជំ កត្វា

ទស្សេតិ លាយនេ កសនេ កុទ្ទាលកម្មេ ច។ យោ ហិ បន កស្សកោ លាយនាទីនិ ករោតិ , តានិបិ អសិតាទីនិ កុដិលាការតោ ខុជ្ជកានីតិ វុត្តំ “តីហិ ខុជ្ជកេហី”តិ។

ឥទានិ តានិ សរូបតោ ទស្សេន្តោ “**អសិតាសុ មយា, នង្គលាសុ មយា, ខុទ្ទកុទ្ទាលាសុ មយា**”តិ អាហ។ តត្ថ **អសិតាសុ មយា**តិ លវិត្តេហិ មយា មុត្តន្តិ អត្ថោ។ និស្សក្កេ ចេតំ ភុម្មវចនំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អបរេ បន “**អសិតាសុ មយា**តិ លវិត្តេហិ ករណភូតេហិ មយា ខុជ្ជិត”ន្តិ វទន្តិ។ តេសំ មតេន ករណត្ថេ ហេតុម្ហិ វា ភុម្មវចនំ។ “**នង្គលាសូ**”តិ លិង្គវិបល្លាសំ កត្វា វុត្តំ, នង្គលេហិ កសិរេហីតិ អត្ថោ។ អត្តនា វឡញ្ជិតកុទ្ទាលស្ស សភាវតោ វឡញ្ជនេន វា អប្បកតាយ វុត្តំ “ខុទ្ទកុទ្ទាលាសូ”តិ “កុណ្ឌកុទ្ទាលាសូ”តិបិ បាឡិ។ វឡញ្ជនេនេវ អតិខិណខណិត្តេសូតិ អត្ថោ។ **ឥធមេវា**តិ **ម**-ការោ បទសន្ធិករោ។ **អថ វាបី**តិ **វា**-សទ្ទោ និបាតមត្តំ។ តាមកេ បិតត្ថា តានិ អសិតាទីនិ កិញ្ចាបិ ឥធេវ មម សមីបេយេវ, តថាបិ អលមេវ ហោតីតិ អត្ថោ។ តុរិតវសេន ចេតំ អាមេឌិតវចនំ។ **ឈាយា**តិ ផលសមាបត្តិជ្ឈានវសេន ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ ទិព្ពវិហារាទិវសេន ច ឈាយ។ **សុមង្គលា**តិ អត្តានំ អាលបតិ។ ឈានេ បន អាទរទស្សនត្ថំ អាមេឌិតំ កតំ។ **អប្បមត្តោ វិហរា**តិ សតិបញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា សព្ពត្ថកមេវ អប្បមត្តោសិ ត្វំ, តស្មា ឥទានិ សុខំ វិហរ, សុមង្គល។ កេចិ បន “អរហត្តំ អប្បត្វា ឯវ វិបស្សនាយ វីថិបដិបន្នាយ សាសនេ សញ្ជាតាភិរតិយា យថានុភូតំ ឃរាវាសទុក្ខំ ជិគុច្ឆន្តោ ថេរោ ឥមំ គាថំ វត្វា បច្ឆា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណី”តិ វទន្តិ។ តេសំ មតេន “ឈាយ អប្បមត្តោ វិហរា”តិ បទានំ អត្ថោ វិបស្សនាមគ្គវសេនបិ យុជ្ជតិ ឯវ។

សុមង្គលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សានុត្ថេរគាថាវណ្ណនា

មតំ វា អម្ម រោទន្តីតិ អាយស្មតោ សានុត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ ហត្ថបាទធោវនមុខវិក្ខាលនានំ អត្ថាយ ឧទកំ ឧបនេសិ។ សត្ថា ហិ ភោជនកាលេ ហត្ថបាទេ ធោវិតុកាមោ អហោសិ។ សោ សត្ថុ អាការំ សល្លក្ខេត្វា ឧទកំ ឧបនេសិ។ ភគវា ហត្ថបាទេ ធោវិត្វា ភុញ្ជិត្វា មុខំ វិក្ខាលេតុកាមោ អហោសិ។ សោ តម្បិ ញត្វា មុខោទកំ ឧបនេសិ។ សត្ថា មុខំ វិក្ខាលេត្វា មុខធោវនកិច្ចំ និដ្ឋាបេសិ។ ឯវំ ភគវា អនុកម្បំ ឧបាទាយ តេន ករិយមានំ វេយ្យាវច្ចំ សាទិយិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ អញ្ញតរស្ស ឧបាសកស្ស គេហេ បដិសន្ធិំ គណ្ហិ។ តស្មិំ គព្ភគតេយេវ បិតា បវាសំ គតោ, ឧបាសិកា ទសមាសច្ចយេន បុត្តំ វិជាយិត្វា **សានូ**តិស្ស នាមំ អកាសិ។ តស្មិំ អនុក្កមេន វឌ្ឍន្តេ សត្តវស្សិកំយេវ នំ ភិក្ខូនំ សន្តិកេ បព្ពាជេសិ, “ឯវមយំ អនន្តរាយោ វឌ្ឍិត្វា អច្ចន្តសុខភាគី ភវិស្សតី”តិ។ “សោ សានុសាមណេរោ”តិ បញ្ញាតោ បញ្ញវា វត្តសម្បន្នោ ពហុស្សុតោ ធម្មកថិកោ សត្តេសុ មេត្តជ្ឈាសយោ ហុត្វា ទេវមនុស្សានំ បិយោ អហោសិ មនាបោតិ សព្ពំ សានុសុត្តេ អាគតនយេន វេទិតព្ពំ។

តស្ស អតីតជាតិយំ មាតា យក្ខយោនិយំ និព្ពត្តិ។ តំ យក្ខា “សានុត្ថេរស្ស អយំ មាតា”តិ គរុចិត្តីការពហុលា ហុត្វា មានេន្តិ។ ឯវំ គច្ឆន្តេ កាលេ បុថុជ្ជនភាវស្ស អាទីនវំ វិភាវេន្តំ វិយ ឯកទិវសំ សានុស្ស យោនិសោមនសិការាភាវា អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជន្តស្ស វិព្ភមិតុកាមតាចិត្តំ ឧប្បជ្ជិ។ តំ តស្ស យក្ខិនិមាតា ញត្វា មនុស្សមាតុយា អារោចេសិ – “តវ បុត្តោ, សានុ, ‘វិព្ភមិស្សាមី’តិ ចិត្តំ ឧប្បាទេសិ, តស្មា ត្វំ –

> “សានុំ បពុទ្ធំ វជ្ជាសិ, យក្ខានំ វចនំ ឥទំ;
> មាកាសិ បាបកំ កម្មំ, អាវិ វា យទិ វា រហោ។
>
> “សចេ ត្វំ បាបកំ កម្មំ, ករិស្សសិ ករោសិ វា;
> ន តេ ទុក្ខា បមុត្យត្ថិ, ឧប្បច្ចាបិ បលាយតោ”តិ។ (សំ. និ. ១.២៣៩; ធ. ប. អដ្ឋ. ២.៣២៥ សានុសាមណេរវត្ថុ) –

ឯវំ ភណាហី”តិ។ ឯវញ្ច បន វត្វា យក្ខិនិមាតា តត្ថេវន្តរធាយិ។ មនុស្សមាតា បន តំ សុត្វា បរិទេវសោកសមាបន្នា ចេតោទុក្ខសមប្បិតា អហោសិ។ អថ សានុសាមណេរោ បុព្ពណ្ហសមយំ និវាសេត្វា បត្តចីវរមាទាយ មាតុ សន្តិកំ ឧបគតោ មាតរំ រោទមានំ ទិស្វា “អម្ម, កឹ និស្សាយ រោទសី”តិ វត្វា “តំ និស្សាយា”តិ ច វុត្តោ មាតុ “**មតំ វា, អម្ម, រោទន្តិ, យោ វា ជីវំ ន ទិស្សតី**”តិ គាថំ អភាសិ។

៥៤. តស្សត្ថោ – “**អម្ម,** រោទន្តា នាម ញាតកា មិត្តា វា អត្តនោ ញាតកំ មិត្តំ វា **មតំ** ឧទ្ទិស្ស **រោទន្តិ** បរលោកំ គតត្តា, **យោ វា** ញាតកោ មិត្តោ វា **ជីវំ** ជីវន្តោ ទេសន្តរំ បក្កន្តតាយ ច **ន ទិស្សតិ,** តំ វា ឧទ្ទិស្ស រោទន្តិ, ឧភយម្បេតំ មយិ ន វិជ្ជតិ, ឯវំ សន្តេ **ជីវន្តំ** ធរមានំ **មំ** បុរតោ ឋិតំ **បស្សន្តី; កស្មា, អម្ម, រោទសិ?** មំ ឧទ្ទិស្ស តវ រោទនស្ស ការណមេវ នត្ថី”តិ។

តំ សុត្វា តស្ស មាតា “មរណញ្ហេតំ, ភិក្ខវេ, យោ សិក្ខំ បច្ចក្ខាយ ហីនាយាវត្តតី”តិ (ម. និ. ៣.៦៣) សុត្តបទានុសារេន ឧប្បន្នជននំ អរិយស្ស វិនយេ មរណន្តិ ទស្សេន្តី –

“មតំ វា បុត្ត រោទន្តិ, យោ វា ជីវំ ន ទិស្សតិ;
យោ ច កាមេ ចជិត្វាន, បុនរាគច្ឆតេ ឥធ។

“តំ វាបិ បុត្ត រោទន្តិ, បុន ជីវំ មតោ ហិ សោ;
កុក្កុឡា ឧព្ភតោ តាត, កុក្កុឡំ បតិតុមិច្ឆសី”តិ។ (សំ. និ. ១.២៣៩; ធ. ប. អដ្ឋ. ២.សានុសាមណេរវត្ថុ) –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **កាមេ ចជិត្វានា**តិ នេក្ខម្មជ្ឈាសយេន វត្ថុកាមេ បហាយ, តញ្ច កិលេសកាមស្ស តទង្គប្បហានវសេន វេទិតព្ពំ។ បព្ពជ្ជា ហេត្ថ កាមបរិច្ចាគោ អធិប្បេតោ។ **បុនរាគច្ឆតេ ឥធា**តិ ឥធ គេហេ បុនទេវ អាគច្ឆតិ, ហីនាយាវត្តនំ សន្ធាយ វទតិ។ **តំ វាបី**តិ យោ បព្ពជិត្វា វិព្ភមតិ , តំ វាបិ បុគ្គលំ មតំ វិយមាទិសិយោ រោទន្តិ។ កស្មាតិ ចេ? **បុន ជីវំ មតោ ហិ សោ**តិ វិព្ភមនតោ បច្ឆា យោ ជីវន្តោ, សោ គុណមរណេន អត្ថតោ មតោយេវ។ ឥទានិស្ស សវិសេសសំវេគំ ជនេតុំ “**កុក្កុឡា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – “អហោរត្តំ អាទិត្តំ វិយ ហុត្វា ឧហនង្គេន កុក្កុឡនិរយសទិសត្តា **កុក្កុឡា** គិហិភាវា អនុកម្បន្តិយា មយា **ឧព្ភតោ** ឧទ្ធតោ, **តាត** សានុ, **កុក្កុឡំ បតិតុំ ឥច្ឆសិ** បតិតុកាមោសី”តិ។

តំ សុត្វា សានុសាមណេរោ សំវេគជាតោ ហុត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២១.២៥-២៩) –

“ភុញ្ជន្តំ សមណំ ទិស្វា, វិប្បសន្នមនាវិលំ;
ឃដេនោទកមាទាយ, សិទ្ធត្ថស្ស អទាសហំ។

“និម្មលោ ហោមហំ អជ្ជ, វិមលោ ខីណសំសយោ;
ភវេ និព្ពត្តមានស្ស, ផលំ និព្ពត្តតេ សុភំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, ឧទកំ យមទាសហំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ទកទានស្សិទំ ផលំ។

“ឯកសដ្ឋិម្ហិតោ កប្បេ, ឯកោវ វិមលោ អហុ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ថេរោ ឥមិស្សា គាថាយ វសេន “មយ្ហំ វិបស្សនារម្ភោ អរហត្តប្បត្តិ ច ជាតា”តិ ឧទានវសេន តមេវ គាថំ បច្ចុទាហាសិ។

សានុត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. រមណីយវិហារិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យថាបិ ភទ្ទោ អាជញ្ញោតិ អាយស្មតោ រមណីយវិហារិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សឹ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា កោរណ្ឌបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវេសុ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ

កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ អញ្ញតរស្ស សេដ្ឋិស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តោ យោព្ពនមទេន កាមេសុ មុច្ឆំ អាបន្នោ វិហរតិ។ សោ ឯកទិវសំ អញ្ញតរំ បារទារិកំ រាជបុរិសេហិ វិវិធា កម្មការណា ករិយមានំ ទិស្វា សំវេគជាតោ សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បព្ពជិ។ បព្ពជិតោ ច រាគចរិតតាយ និច្ចកាលំ សុសម្មដ្ឋំ បរិវេណំ សូបដ្ឋិតំ បានីយបរិភោជនីយំ សុបញ្ញត្តំ មញ្ចបីឋំ កត្វា វិហរតិ។ តេន សោ **រមណីយវិហារី**ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។

សោ រាគុស្សន្នតាយ អយោនិសោ មនសិ ករិត្វា សញ្ចេតនិកំ សុក្កវិស្សដ្ឋិអាបត្តិំ អាបជ្ជិត្វា, “ធិរត្ថុ, មំ ឯវំភូតោ សទ្ធាទេយ្យំ ភុញ្ជេយ្យ”ន្តិ វិប្បដិសារី ហុត្វា “វិព្ភមិស្សាមី”តិ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ រុក្ខមូលេ និសីទិ, តេន ច មគ្គេន សកដេសុ គច្ឆន្តេសុ ឯកោ សកដយុត្តោ គោណោ បរិស្សមន្តោ វិសមដ្ឋានេ ខលិត្វា បតិ, តំ សាកដិកា យុគតោ មុញ្ចិត្វា តិណោទកំ ទត្វា បរិស្សមំ វិនោទេត្វា បុនបិ ធុរេ យោជេត្វា អគមំសុ។ ថេរោ តំ ទិស្វា – “យថាយំ គោណោ សកិំ ខលិត្វាបិ ឧដ្ឋាយ សកិំ ធុរំ វហតិ, ឯវំ មយាបិ កិលេសវសេន សកិំ ខលិតេនាបិ វុដ្ឋាយ សមណធម្មំ កាតុំ វដ្តតី”តិ យោនិសោ ឧម្មុជ្ជន្តោ និវត្តិត្វា ឧបាលិត្ថេរស្ស អត្តនោ បវត្តិំ អាចិក្ខិត្វា តេន វុត្តវិធិនា អាបត្តិតោ វុដ្ឋហិត្វា សីលំ បាកតិកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២១.៣៥-៣៩) –

“អក្កន្តញ្ច បទំ ទិស្វា, ចក្កាលង្ការភូសិតំ;
បទេនានុបទំ យន្តោ, វិបស្សិស្ស មហេសិនោ។

“កោរណ្ឌំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, សមូលំ បូជិតំ មយា;
ហដ្ឋោ ហដ្ឋេន ចិត្តេន, អវន្ទិំ បទមុត្តមំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“សត្តបញ្ញាសកប្បម្ហិ, ឯកោ វីតមលោ អហុំ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា វិមុត្តិសុខំ អនុភវន្តោ អត្តនោ បុព្ពភាគបដិបត្តិយា សទ្ធិំ អរិយធម្មាធិគមនទីបនី “**យថាបិ ភទ្ទោ អាជញ្ញោ, ខលិត្វា បតិតិដ្ឋតី**”តិ គាថំ អភាសិ។

៤៥. តត្ថ **ខលិត្វា**តិ បក្ខលិត្វា។ **បតិតិដ្ឋតី**តិ បតិដ្ឋហតិ, បុនទេវ យថាឋានេ តិដ្ឋតិ។ **ឯវ**ន្តិ យថា ភទ្ទោ ឧសភាជានីយោ ភារំ វហន្តោ បរិស្សមប្បត្តោ វិសមដ្ឋានំ អាគម្ម ឯកវារំ បក្ខលិត្វា បតិតោ ន តត្តកេន ធុរំ ឆឌ្ឌេតិ, ថាមជវបរក្កមសម្បន្នតាយ បន ខលិត្វាបិ បតិតិដ្ឋតិ, អត្តនោ សភាវេនេវ ឋត្វា ភារំ វហតិ, ឯវំ កិលេសបរិស្សមប្បត្តោ កិរិយាបរាធេន ខលិត្វា តំ ខលិតំ ថាមវីរិយសម្បត្តិតាយ បដិបាកតិកំ កត្វា មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា **ទស្សនសម្បន្នំ**, តតោ ឯវ **សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស** សវនន្តេ អរិយាយ ជាតិយា ជាតតាយ **សាវកំ**, តស្ស ឧរេ វាយាមជនិតាភិជាតិតាយ ឱរសំ បុត្តំ ភទ្ទាជានីយសទិសកិច្ចតាយ អាជានីយន្តិ ច មំ ធារេថ ឧបធារេថាតិ អត្ថោ។

រមណីយវិហារិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សមិទ្ធិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សទ្ធាយាហំ បព្ពជិតោតិ អាយស្មតោ សមិទ្ធិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ សិទ្ធត្ថំ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ សវណ្ណានិ បុប្ផានិ កណ្ណិកពទ្ធានិ គហេត្វា បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ បរិវត្តេន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ កុលគេហេ និព្ពត្តិ។ តស្ស ជាតកាលតោ បដ្ឋាយ តំ កុលំ ធនធញ្ញាទីហិ វឌ្ឍិ, អត្តភាវោ ចស្ស អភិរូបោ ទស្សនីយោ គុណវា ឥតិ វិភវសមិទ្ធិយា ច គុណសមិទ្ធិយា ច **សមិទ្ធី**ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ ពិម្ពិសារសមាគមេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា ភាវនាយ យុត្តប្បយុត្តោ វិហរន្តោ ភគវតិ តបោទារាមេ វិហរន្តេ ឯកទិវសំ ឯវំ ចិន្តេសិ – “លាភា វត មេ សត្ថា អរហំ

សម្មាសម្ពុទ្ធោ, ស្វាក្ខាតេ ចាហំ ធម្មវិនយេ បព្ពជិតោ, សព្រហ្មចារី ច មេ សីលវន្តោ កល្យាណធម្មា”តិ។ តស្សេវំ ចិន្តេន្តស្ស ឧឡារំ បីតិសោមនស្សំ ឧទបាទិ។ តំ អសហន្តោ មារោ បាបិមា ថេរស្ស អវិទូរេ មហន្តំ ភេរវសទ្ទមកាសិ, បថវិយា ឧន្ទ្រិយនកាលោ វិយ អហោសិ។ ថេរោ ភគវតោ តមត្ថំ អារោចេសិ។ ភគវា “មារោ តុយ្ហំ វិចក្ខុកម្មាយ ចេតេតិ, គច្ឆ, ភិក្ខុ, តត្ថ អចិន្តេត្វា វិហរាហី”តិ អាហ។ ថេរោ តត្ថ គន្ត្វា វិហរន្តោ នចិរស្សេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២១.៣០-៣៤) –

“កណិការំវ ជោតន្តំ, និសិន្នំ បព្ពតន្តរេ;
ឱភាសេន្តំ ទិសា សព្ពា, សិទ្ធត្ថំ នរសារថិំ។

“ធនុំ អទ្វេជ្ឈំ កត្វាន, ឧសុំ សន្នយ្ហហំ តទា;
បុប្ផំ សវណ្ដំ ឆេត្វាន, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយិំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឯកបញ្ញាសិតោ កប្បេ, ឯកោ អាសឹ ជុតិន្ធរោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា តត្ថេវ វិហរន្តស្ស ថេរស្ស ខីណាសវភាវំ អជានន្តោ បុរិមនយេនេវ មារោ មហន្តំ ភេរវសទ្ទំ អកាសិ។ តំ សុត្វា ថេរោ អភីតោ អច្ឆម្ភី “តាទិសានំ មារានំ សតម្បិ សហស្សម្បិ មយ្ហំ លោមម្បិ ន កម្បេតី”តិ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ “**សទ្ធាយាហំ បព្ពជិតោ**”តិ គាថំ អភាសិ។

៤៦. តត្ថ **សទ្ធាយា**តិ ធម្មច្ឆន្ទសមុដ្ឋានាយ កម្មផលសទ្ធាយ ចេវ រតនត្តយសទ្ធាយ ច។ **អហ**ន្តិ អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ **បព្ពជិតោ**តិ ឧបគតោ។ **អគារស្មា**តិ គេហតោ ឃរាវាសតោ វា។ **អនគារិយ**ន្តិ បព្ពជ្ជំ, សា ហិ យំកិញ្ចិ កសិវាណិជ្ជាទិកម្មំ ‘អគារស្ស ហិត’ន្តិ អគារិយំ នាម, តទភាវតោ “អនគារិយា”តិ វុច្ចតិ។ **សតិ បញ្ញា ច មេ វុឌ្ឍា**តិ សរណលក្ខណា សតិ, បជាននលក្ខណា បញ្ញាតិ ឥមេ ធម្មា វិបស្សនាក្ខណតោ បដ្ឋាយ មគ្គបដិបាដិយា យាវ អរហត្តា មេ វុឌ្ឍា វឌ្ឍិតា, ន ទានិ វឌ្ឍេតព្ពា អត្ថិ សតិបញ្ញា វេបុល្លប្បត្តាតិ ទស្សេតិ។ **ចិត្តញ្ច សុសមាហិត**ន្តិ អដ្ឋសមាបត្តិវសេន ចេវ លោកុត្តរសមាធិវសេន ច ចិត្តំ មេ សុដ្ឋុ សមាហិតំ, ន ទានិ តស្ស សមាធាតព្ពំ អត្ថិ, សមាធិ វេបុល្លប្បត្តោតិ ទស្សេតិ។ តស្មា **កាមំ ករស្សុ រូបានី**តិ បាបិម មំ ឧទ្ទិស្ស យានិ កានិចិ វិប្បការានិ យថារុចី ករោហិ, តេហិ បន **នេវ មំ ព្យាធយិស្សសិ** មម សរីរកម្បនមត្តម្បិ កាតុំ ន សក្ខិស្សសិ, កុតោ ចិត្តញ្ញថត្តំ? តស្មា តវ កិរិយា អប្បដិច្ឆិតបហេនកំ វិយ ន កិញ្ចិ អត្ថំ សាធេតិ, កេវលំ តវ ចិត្តវិឃាតមត្តផលាតិ ថេរោ មារំ តជ្ជេសិ។ តំ សុត្វា មារោ “ជានាតិ មំ សមណោ”តិ តត្ថេវន្តរធាយិ។

សមិទ្ធិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឧជ្ជយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នមោ តេ ពុទ្ធ វីរត្ថូតិ អាយស្មតោ ឧជ្ជយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ ឥតោ ទ្វានវុតេ កប្បេ តិស្សំ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ កណិការបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ អញ្ញតរស្ស សោត្ថិយព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ឧជ្ជយោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ ហុត្វា តត្ថ សារំ អបស្សន្តោ ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា ចោទិយមានោ វេឡុវនំ គន្ត្វា សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា ចរិយានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញេ វិហរន្តោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២១.១-៤) –

“កណិការំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, ឱចិនិត្វានហំ តទា;
តិស្សស្ស អភិរោបេសឹ, ឱឃតិណ្ណស្ស តាទិនោ។

“ទ្វេនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;

ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“បញ្ចតឹសេ ឥតោ កប្បេ, អរុណបាណីតិ វិស្សុតោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទិត្វា ភគវតោ ថោមនាការេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ **“នមោ តេ ពុទ្ធ វីរត្ថូ”**តិ គាថំ អភាសិ។

៤៧. តត្ថ **នមោ**តិ បណាមកិត្តនំ។ **តេ**តិ បណាមកិរិយាយ សម្បទានកិត្តនំ, តុយ្ហន្តិ អត្ថោ។ **ពុទ្ធ វីរា**តិ ច ភគវតោ អាលបនំ។ ភគវា ហិ យថា អភិញ្ញេយ្យាទិភេទស្ស អត្ថស្ស អភិញ្ញេយ្យាទិភេទេន សយម្ភូញាណេន អនវសេសតោ ពុទ្ធត្តា “ពុទ្ធោ”តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ បញ្ចន្នម្បិ មារានំ អភិប្បមទ្ទនវសេន បទហន្តេន មហតា វីរិយេន សមន្នាគតត្តា “វីរោ”តិ វុច្ចតិ។ **អត្ថូ**តិ ហោតុ, តស្ស “នមោ”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **វិប្បមុត្តោសិ សព្ពធី**តិ សព្ពេហិ កិលេសេហិ សព្ពស្មិញ្ច សង្ខារគតេ វិប្បមុត្តោ វិសំយុត្តោ អសិ ភវសិ, ន តយា កិញ្ចិ អវិប្បមុត្តំ នាម អត្ថិ, យតោហំ **តុយ្ហាបទានេ វិហរំ, វិហរាមិ អនាសវោ**តិ តុយ្ហំ តវ អបទានេ ឱវាទេ គតមគ្គេ បដិបត្តិចរិយាយ វិហរំ យថាសត្តិ យថាពលំ បដិបជ្ជន្តោ កាមាសវាទីនំ ចតុន្នម្បិ អាសវានំ សុប្បហីនត្តា អនាសវោ វិហរាមិ, តាទិសស្ស នមោ តេ ពុទ្ធ-វីរត្ថូតិ។

ឧជ្ជយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សញ្ចយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យតោ អហន្តិ អាយស្មតោ សញ្ចយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ មហតិ បូគេ សំកិត្តិវសេន វត្ថុំ សង្ឃរិត្វា រតនត្តយំ ឧទ្ទិស្ស បុញ្ញំ ករោន្តោ សយំ ទលិទ្ទោ ហុត្វា នេសំ គណាទីនំ បុញ្ញកិរិយាយ ព្យាវដោ អហោសិ។ កាលេន កាលំ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា បសន្នមានសោ ភិក្ខូនញ្ច តំ តំ វេយ្យាវច្ចំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ **សញ្ចយោ** នាម នាមេន, សោ វយប្បត្តោ ព្រហ្មាយុបោក្ខរសាតិអាទិកេ អភិញ្ញាតេ ព្រាហ្មណេ សាសនេ អភិប្បសន្នេ ទិស្វា សញ្ជាតប្បសាទោ សត្ថារំ ឧបសង្កមិ។ តស្ស សត្ថា ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ ធម្មំ សុត្វា សោតាបន្នោ អហោសិ។ អបរភាគេ បព្ពជិ។ បព្ពជន្តោ ច ខុរគ្គេយេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសី។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១០.៥១-៥៥) –

“វិបស្សិស្ស ភគវតោ, មហាបូគគណោ អហុ;
វេយ្យាវច្ចករោ អាសី, សព្ពកិច្ចេសុ វាវដោ។

“ទេយ្យធម្មោ ច មេ នត្ថិ, សុគតស្ស មហេសិនោ;
អវន្ទឹ សត្ថុនោ បាទេ, វិប្បសន្នេន ចេតសា។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, វេយ្យាវច្ចំ អកាសហំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, វេយ្យាវច្ចស្សិទំ ផលំ។

“ឥតោ ច អដ្ឋមេ កប្បេ, រាជា អាសឹ សុចិន្តិតោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ **“យតោ អហំ បព្ពជិតោ”**តិ គាថំ អភាសិ។

៤៨. តត្ថ **យតោ អហំ បព្ពជិតោ**តិ យតោ បភុតិ យតោ បដ្ឋាយ អហំ បព្ពជិតោ។ បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ **នាភិជានាមិ សង្កប្បំ, អនរិយំ ទោសសំហិត**ន្តិ រាគាទិទោសសំហិតំ តតោ ឯវ អនរិយំ និហីនំ, អរិយេហិ វា អនរណីយតាយ អនរិយេហិ អរណីយតាយ ច អនរិយំ បាបកំ អារម្មណេ អភូតគុណាទិសង្កប្បនតោ

“សង្កប្បោ”តិ លទ្ធនាមំ កាមវិតក្កាទិមិច្ឆាវិតក្កំ ឧប្បាទិតំ នាភិជានាមីតិ, “ឧរគ្គេយេវ មយា អរហត្តំ បត្ត”ន្តិ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

សញ្ចយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. រាមណេយ្យកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ចិហចិហាភិនទិតេតិ អាយស្មតោ រាមណេយ្យកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុ ឯវ បរិវត្តេន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ឥព្ភកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ ជេតវនបដិគ្គហណេ សញ្ជាតប្បសាទោ បព្ពជិត្វា ចរិយានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញេ វិហរតិ។ តស្ស អត្តនោ សម្បត្តិយា បព្ពជិតសារុប្បាយ ច បដិបត្តិយា បាសាទិកភាវតោ **រាមណេយ្យកោ**ត្វេវ សមញ្ញា អហោសិ ។ អថេកទិវសំ មារោ ថេរំ ភឹសាបេតុកាមោ ភេរវសទ្ទំ អកាសិ។ តំ សុត្វា ថេរោ ចិរបកតិតាយ តេន អសន្តសន្តោ “មារោ អយ”ន្តិ ញត្វា តត្ថ អនាទរំ ទស្សេន្តោ **“ចិហចិហាភិនទិតេ”**តិ គាថំ អភាសិ។

៤៩. តត្ថ **ចិហចិហាភិនទិតេ**តិ ចិហចិហាតិ អភិណ្ហំ បវត្តសទ្ទតាយ “ចិហចិហា”តិ លទ្ធនាមានំ វដ្ដកានំ អភិនាទនិមិត្តំ, វិរវហេតូតិ អត្ថោ។ **សិប្បិកាភិរុតេហិ ចា**តិ សិប្បិកា វុច្ចន្តិ ទេវកា បរនាមកា គេលញ្ញេន ឆាតកិសទារកាការា សាខាមិគា។ “មហាកលន្ទកា”តិ កេចិ, សិប្បិកានំ អភិរុតេហិ មហាវិរវេហិ, ហេតុម្ហិ ចេតំ ករណវចនំ, តំ ហេតូតិ អត្ថោ។ **ន មេ តំ ផន្ទតិ ចិត្ត**ន្តិ មម ចិត្តំ ន ផន្ទតិ ន ចវតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឥមស្មិំ អរញ្ញេ វិរវហេតុ សិប្បិកាភិរុតហេតុ វិយ, បាបិម, តវ វិស្សរករណហេតុ មម ចិត្តំ កម្មដ្ឋានតោ ន បរិបតតីតិ។ តត្ថ ការណមាហ **“ឯកត្តនិរតញ្ហិ មេ”**តិ។ **ហិ**-សទ្ទោ ហេតុ អត្ថោ, យស្មា មម ចិត្តំ គណសង្គណិកំ បហាយ ឯកត្តេ ឯកីភាវេ, ពហិទ្ធា វា វិក្ខេបំ បហាយ ឯកត្តេ ឯកគ្គតាយ, ឯកត្តេ ឯកសភាវេ វា និព្ពានេ និរតំ អភិរតំ, តស្មា កម្មដ្ឋានតោ ន ផន្ទតិ ន ចវតីតិ, ឥមំ កិរ គាថំ វទន្តោ ឯវ ថេរោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២១.៥-៩) –

“សុវណ្ណវណ្ណោ ភគវា, សតរំសី បតាបវា;
ចង្កមនំ សមារូឡ្ហោ, មេត្តចិត្តោ សិខីសភោ។

“បសន្នចិត្តោ សុមនោ, វន្ទិត្វា ញាណមុត្តមំ;
មិនេលបុប្ផំ បគ្គយ្ហ, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយិំ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឯកូនតឹសកប្បម្ហិ, សុមេឃឃននាមកោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អយមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសិ។

រាមណេយ្យកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វិមលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ធរណី ច សិញ្ចតិ វាតិ អាយស្មតោ វិមលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ សង្ខធមនកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ តស្មិំ សិប្បេ និប្ផត្តិំ គតោ ឯកទិវសំ វិបស្សិំ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ សង្ខធមនេន បូជំ កត្វា តតោ បដ្ឋាយ កាលេន កាលំ សត្ថុ ឧបដ្ឋានំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ “អនាគតេ មេ វិមលោ វិសុទ្ធោ កាយោ ហោតូ”តិ

ពោធិរុក្ខំ គន្ធោទកេហិ ន្ហាបេសិ, ចេតិយង្គណពោធិយង្គណេសុ អាសនានិ ធោវាបេសិ, ភិក្ខូនម្បិ កិលិដ្ឋេ សមណបរិក្ខារេ ធោវាបេសិ។

សោ តតោ ចវិត្វា ទេវេសុ ច មនុស្សេសុ ច បរិវត្តេន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ឥព្ភកុលេ និព្ពត្តិ។ តស្ស មាតុកុច្ឆិយំ វសន្តស្ស និក្ខមន្តស្ស ច កាយោ បិត្តសេម្ហាទីហិ អសំកិលិដ្ឋោ បទុមបលាសេ ឧទកពិន្ទុ វិយ អលគ្គោ បច្ឆិមភវិកពោធិសត្តស្ស វិយ សុវិសុទ្ធោ អហោសិ, តេនស្ស **វិមលោ**ត្វេវ នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ រាជគហប្បវេសនេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា កោសលរដ្ឋេ បព្ពតគុហាយំ វិហរតិ។ អថេកទិវសំ ចាតុទ្ទីបិកមហាមេឃោ សកលំ ចក្កវាឡគព្ភំ បត្ថរិត្វា បាវស្សិ។ វិវដ្ដដ្ឋាយិម្ហិ ពុទ្ធានំ ចក្កវត្តីនញ្ច ធរមានកាលេ ឯវំ កិរ ឯវំ វស្សតិ។ ឃម្មបរិឡាហវូបសមតោ ឧតុសប្បាយលាភេន ថេរស្ស ចិត្តំ សមាហិតំ អហោសិ ឯកគ្គំ។ សោ សមាហិតចិត្តោ តាវទេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១០.៥៦-៦០) –

“វិបស្សិស្ស ភគវតោ, អហោសិ សង្ឃធម្មកោ;
និច្ចុបដ្ឋានយុត្តោម្ហិ, សុគតស្ស មហេសិនោ។

“ឧបដ្ឋានផលំ បស្ស, លោកនាថស្ស តាទិនោ;
សដ្ឋិ តូរិយសហស្សានិ, បរិវារេន្តិ មំ សទា។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, ឧបដ្ឋហឹ មហាឥសឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ឧបដ្ឋានស្សិទំ ផលំ។

“ចតុវីសេ ឥតោ កប្បេ, មហានិគ្ឃោសនាមកា;
សោឡសាសីសុ រាជានោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា កតកិច្ចតាយ តុដ្ឋមានសោ ឧទានំ ឧទានេន្តោ “**ធរណី ច សិញ្ចតិ វាតិ មាលុតោ**”តិ គាថំ អភាសិ។

៥០. តត្ថ **ធរណី**តិ បថវី, សា ហិ សកលំ ចរាចរំ ធារេតីតិ “ធរណី”តិ វុច្ចតិ។ **សិញ្ចតី**តិ សមន្តតោ នភំ បូរេត្វា អភិប្បវស្សតោ មហាមេឃស្ស វុដ្ឋិធារាហិ សិញ្ចតិ ។ **វាតិ មាលុតោ**តិ ឧទកផុសិតសម្មិស្សតាយ សីតលោ វាតោ វាយតិ។ **វិជ្ជុតា ចរតិ នភេ**តិ តត្ថ តត្ថ គជ្ជតា គឡគឡាយតា មហាមេឃតោ និច្ឆរន្តិយោ សតេរតា អាកាសេ ឥតោ ចិតោ ច វិចរន្តិ។ **ឧបសមន្តិ វិតក្កា**តិ ឧតុសប្បាយសិទ្ធេន សមថវិបស្សនាធិគមេន បុព្ពភាគេ តទង្គាទិវសេន វូបសន្តា ហុត្វា កាមវិតក្កាទយោ សព្ពេបិ នវ មហាវិតក្កា អរិយមគ្គាធិគមេន ឧបសមន្តិ។ អនវសេសតោ សមុច្ឆិជ្ជន្តីតិ។ វត្តមានសមីបតាយ អរិយមគ្គក្ខណំ វត្តមានំ កត្វា វទតិ។ អតីតត្ថេ វា ឯតំ បច្ចុប្បន្នវចនំ។ **ចិត្តំ សុសមាហិតំ មមា**តិ តតោ ឯវំ លោកុត្តរសមាធិនា មម ចិត្តំ សុដ្ឋុ សមាហិតំ, ន ទានិ តស្ស សមាធានេ កិញ្ចិ កាតព្ពំ អត្ថីតិ ថេរោ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

វិមលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឆដ្ឋវគ្គោ

១. គោធិកាទិចតុត្ថេរគាថាវណ្ណនា

វស្សតិ ទេវោតិអាទិកា ចតស្សោ – គោធិកោ, សុពាហុ, វល្លិយោ, ឧត្តិយោតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ ថេរានំ គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? ឥមេបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការា តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តា ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្វា អញ្ញមញ្ញំ សហាយា ហុត្វា វិចរិំសុ។ តេសុ ឯកោ សិទ្ធត្ថំ ភគវន្តំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា កដច្ឆុភិក្ខំ អទាសិ។ ទុតិយោ បសន្នចិត្តោ ហុត្វា បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា អញ្ជលិ បគ្គណ្ហិ។ តតិយោ បសន្នចិត្តោ ឯកេន បុប្ផហត្ថេន ភគវន្តំ បូជេសិ។ ចតុត្ថោ សុមនបុប្ផេហិ

បូជមកាសិ។ ឯវំ តេ សត្ថរិ ចិត្តំ បសាទេត្វា បសុតេន តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា បុន អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា សហាយកា ហុត្វា សាសនេ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ កត្វា អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ បាវាយំ ចតុន្នំ មល្លរាជានំ បុត្តា ហុត្វា និព្ពត្តឹសុ។ តេសំ **គោធិកោ, សុពាហុ, វល្លិយោ, ឧត្តិយោ**តិ នាមានិ អកំសុ។ អញ្ញមញ្ញំ បិយសហាយា អហេសុំ។ តេ កេនចិ ទេវ ករណីយេន កបិលវត្ថុំ អគមំសុ។ តស្មិញ្ច សមយេ សត្ថា កបិលវត្ថុំ គន្ត្វា និគ្រោធារាមេ វសន្តោ យមកបាដិហារិយំ ទស្សេត្វា សុទ្ធោទនប្បមុខេ សក្យរាជានោ ទមេសិ។ តទា តេបិ ចត្តារោ មល្លរាជបុត្តា បាដិហារិយំ ទិស្វា លទ្ធប្បសាទា បព្ពជិត្វា វិបស្សនាកម្មំ ករោន្តា នចិរស្សេវ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណឹសុ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១១.១-២៣) –

“សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ;
បវរា អភិនិក្ខន្តំ, វនា និព្ពនមាគតំ។

“កដច្ឆុភិក្ខំ បាទាសឹ, សិទ្ធត្ថស្ស មហេសិនោ;
បញ្ញាយ ឧបសន្តស្ស, មហាវីរស្ស តាទិនោ។

“បទេនានុបទាយន្តំ, និព្ពាបេន្តេ មហាជនំ;
ឧឡារា វិត្តិ មេ ជាតា, ពុទ្ធេ អាទិច្ចពន្ធុនេ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ទានមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ភិក្ខាទានស្សិទំ ផលំ។

“សត្តាសីតិម្ហិតោ កប្បេ, មហារេណុសនាមកា;
សត្តរតនសម្បន្នា, សត្តេតេ ចក្កវត្តិនោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
គោធិកោ ថេរោ។

“សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, និសភាជានិយំ យថា;
តិធាបភិន្នំ មាតង្គំ, កុញ្ជរំវ មហេសិនំ។

“ឱភាសេន្តំ ទិសា សព្ពា, ឧឡុរាជំវ បូរិតំ;
រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, លោកជេដ្ឋំ អបស្សហំ។

“ញាណេ ចិត្តំ បសាទេត្វា, បគ្គហេត្វាន អញ្ជលឹ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, សិទ្ធត្ថមភិវាទយឹ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ កម្មមករឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ញាណសញ្ញាយិទំ ផលំ។

“តេសត្តតិម្ហិតោ កប្បេ, សោឡសាសុំ នរុត្តមា;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
សុពាហុត្ថេរោ។

“តិវរាយំ និវាសីហំ, អហោសិ មាលិកោ តទា;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, សិទ្ធត្ថំ លោកបូជិតំ។

“បសន្នចិត្តោ សុមនោ, បុប្ផហត្ថមទាសហំ;
យត្ថ យត្ថុបបជ្ជាមិ, តស្ស កម្មស្ស វាហសា។

“អនុភោមិ ផលំ តង្ខំ, បុព្ពេ សុកតមត្តនោ;
បរិក្ខិត្តោ សុមល្លេហិ, បុប្ផទានស្សិទំ ផលំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, បុប្ផបូជាយិទំ ផលំ។

“ចតុន្នវុតុបាទាយ , ឋបេត្វា វត្តមានកំ;
បញ្ចរាជសតា តត្ថ, នជ្ជសមសនាមកា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
វល្លិយោ ថេរោ។

“សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ, ជាតិបុប្ផមទាសហំ;
បាទេសុ សត្ត បុប្ផានិ, ហាសេនោកិរិតានិ មេ។

“តេន កម្មេនហំ អជ្ជ, អភិភោមិ នរាមរេ;
ធារេមិ អន្តិមំ ទេហំ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, បុប្ផបូជាយិទំ ផលំ។

“សមន្តគន្ធនាមាសុំ, តេរស ចក្កវត្តិនោ;
ឥតោ បញ្ចមកេ កប្បេ, ចាតុរន្តា ជនាធិបា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។ (អប. ថេរ ១.១១.១-២៣);
ឧត្តិយោ ថេរោ។

អរហត្តំ បន បត្វា ឥមេ ចត្តារោបិ ថេរា លោកេ បាកដា បញ្ញាតា រាជរាជមហាមត្តេហិ សក្កតា គរុកតា ហុត្វា អរញ្ញេ សហេវ វិហរន្តិ។ អថេកទា រាជា ពិម្ពិសារោ តេ ចត្តារោ ថេរេ រាជគហំ ឧបគតេ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា តេមាសំ វស្សាវាសត្ថាយ និមន្តេត្វា តេសំ បាដិយេក្កំ កុដិកាយោ ការេត្វា សតិសម្មោសេន ន ឆាទេសិ។ ថេរា អច្ឆន្នាសុ កុដិកាសុ វិហរន្តិ។ វស្សកាលេ ទេវោ ន វស្សតិ។ រាជា “កិំ នុ ខោ ការណំ ទេវោ ន វស្សតី”តិ ចិន្តេន្តោ, តំ ការណំ ញត្វា, តា កុដិកាយោ ឆាទាបេត្វា, មត្តិកាកម្មំ ចិត្តកម្មញ្ច ការាបេត្វា, កុដិកាមហំ ករោន្តោ មហតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ទានំ អទាសិ។ ថេរា រញ្ញោ អនុកម្បាយ កុដិកាយោ បវិសិត្វា មេត្តាសមាបត្តិយោ សមាបជ្ជឹសុ។ អថុត្តរបាចីនទិសតោ មហាមេឃោ ឧដ្ឋហិត្វា ថេរានំ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋានក្ខណេយេវ វស្សិតុំ អារភិ។ តេសុ គោធិកត្ថេរោ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ សហ មេឃគជ្ជិតេន –

៥១. “វស្សតិ ទេវោ យថា សុគីតំ, ឆន្នា មេ កុដិកា សុខា និវាតា;
ចិត្តំ សុសមាហិតញ្ច មយ្ហំ, អថ ចេ បត្ថយសិ បវស្ស ទេវា”តិ។ –

ឥមំ គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **វស្សតីតិ** សិញ្ចតិ វុដ្ឋិធារំ បវេច្ឆតិ។ **ទេវោតិ** មេឃោ។ **យថា សុគីតន្តិ** សុន្ទរគីតំ វិយ គជ្ជន្តោតិ អធិប្បាយោ។ មេឃោ ហិ វស្សនកាលេ សតបដលសហស្សបដលោ ឧដ្ឋហិត្វា ថនយន្តោ វិជ្ជុតា និច្ឆារេន្តោវ សោភតិ, ន កេវលោ។ តស្មា សិនិទ្ធមធុរគម្ភីរនិគ្ឃោសោ វស្សតិ ទេវោតិ ទស្សេតិ។ តេន សទ្ទតោ អនុបបីឡិតំ អាហ **“ឆន្នា មេ កុដិកា សុខា និវាតា”**តិ។ យថា ន ទេវោ វស្សតិ, ឯវំ តិណាទីហិ ឆាទិតា អយំ មេ កុដិកា, តេន វុដ្ឋិវស្សេន អនុបបីឡិតំ អាហ។ បរិភោគសុខស្ស ឧតុសប្បាយឧតុសុខស្ស ច សព្ភាវតោ សុខា។ ផុសិតគ្គឡបិហិតវាតបានតាហិ វាតបរិស្សយរហិតា។ ឧភយេនបិ អាវាសសប្បាយវសេន អនុបបីឡិតំ អាហ។ **ចិត្តំ សុសមាហិតញ្ច មយ្ហន្តិ** ចិត្តញ្ច មម សុដ្ឋុ សមាហិតំ អនុត្តរសមាធិនា និព្ពានារម្មណេ សុដ្ឋុ អប្បិតំ, ឯតេន អព្ភន្តរបរិស្សយាភាវតោ អប្បោស្សុក្កតំ ទស្សេតិ។ **អថ ចេ បត្ថយសីតិ** អថ ឥទានិ បត្ថយសិ ចេ, យទិ ឥច្ឆសិ។ **បវស្សាតិ** សិញ្ច ឧទកំ បគ្ឃរ វុដ្ឋិធារំ បវេច្ឆ។ **ទេវាតិ** មេឃំ អាលបតិ។

គោធិកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សុពាហុត្ថេរគាថាវណ្ណនា

៥២. តតិយបទេ ឯវ វិសេសោ។ តត្ថ សុពាហុនា វុត្តគាថាយំ **ចិត្តំ សុសមាហិតញ្ច កាយេ**តិ មម ចិត្តំ ករជកាយេ កាយគតាសតិភាវនាវសេន សុដ្ឋុ សមាហិតំ សម្មទេវ អប្បិតំ។ អយញ្ហិ ថេរោ កាយគតាសតិភាវនាវសេន បដិលទ្ធឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តំ សន្ធាយាហ ‘‘ចិត្តំ សុសមាហិតញ្ច កាយេ’’តិ។

សុពាហុត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វល្លិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

៥៣. វល្លិយត្ថេរគាថាយំ **តស្សំ វិហរាមិ អប្បមត្តោ**តិ តស្សំ កុដិកាយំ អប្បមាទបដិបត្តិយា មត្ថកំ បាបិតត្តា អប្បមត្តោ អរិយវិហារូបសំហិតេន ទិព្ពវិហារាទិសំហិតេន ច ឥរិយាបថវិហារេន វិហរាមិ, អត្តភាវំ បវត្តេមីតិ វុត្តំ ហោតិ។

វល្លិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា

៤. ឧត្តិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

៥៤. ឧត្តិយត្ថេរេន វុត្តគាថាយំ **អទុតិយោ**តិ អសហាយោ, កិលេសសង្គណិកាយ គណសង្គណិកាយ ច វិរហិតោតិ អត្ថោ។

ឧត្តិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុន្នំ ថេរានំ គាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អញ្ជនវនិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អាសន្ទិំ កុដិកំ កត្វាតិ អាយស្មតោ អញ្ជនវនិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ សុទស្សនោ នាម មាលាការោ ហុត្វា សុមនបុប្ផេហិ ភគវន្តំ បូជេត្វា អញ្ញម្បិ តត្ថ តត្ថ ពហុំ បុញ្ញំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនេ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ អកាសិ។ អថ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ វេសាលិយំ វជ្ជិរាជកុលេ និព្ពត្តិត្វា តស្ស វយប្បត្តកាលេ វជ្ជិរដ្ឋេ អវុដ្ឋិភយំ ព្យាធិភយំ អមនុស្សភយន្តិ តីណិ ភយានិ ឧប្បជ្ជឹសុ ។ តំ សព្ពំ រតនសុត្តវណ្ណនាយំ (ខុ. បា. អដ្ឋ. រតនសុត្តវណ្ណនា; សុ. និ. អដ្ឋ. ១.រតនសុត្តវណ្ណនា) វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ ភគវតិ បន វេសាលិំ បវិដ្ឋេ ភយេសុ ច វូបសន្តេសុ សត្ថុ ធម្មទេសនាយ សម្ពហុលានំ ទេវមនុស្សានំ ធម្មាភិសមយេ ច ជាតេ អយំ រាជកុមារោ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិ។ យថា ចាយំ ឯវំ អនន្តរំ វុច្ចមានា ចត្តារោបិ ជនា។ តេបិ ហិ ឥមស្ស សហាយភូតា លិច្ឆវិរាជកុមារា ឯវំ ឥមិនាវ នីហារេន បព្ពជឹសុ។ កស្សបសម្ពុទ្ធកាលេបិ សហាយា ហុត្វា ឥមិនា សហេវ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ អកំសុ, បទុមុត្តរស្សបិ ភគវតោ បាទមូលេ កុសលពីជរោបនាទីនិ អកំសូតិ។ តត្ថាយំ កតបុព្ពកិច្ចោ សាកេតេ អញ្ជនវនេ សុសានដ្ឋានេ វសន្តោ ឧបកដ្ឋាយ វស្សូបនាយិកាយ មនុស្សេហិ ឆឌ្ឌិតំ ជិណ្ណកំ អាសន្ទិំ លភិត្វា តំ ចតូសុ បាសាណេសុ ឋបេត្វា ឧបរិ តិរិយញ្ច តិណាទីហិ ឆាទេត្វា ទ្វារំ យោជេត្វា វស្សំ ឧបគតោ។ បឋមមាសេយេវ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១១.២៤-២៨) –

‘‘សុទស្សនោតិ នាមេន, មាលាការោ អហំ តទា;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, លោកជេដ្ឋំ នរាសភំ។

‘‘ជាតិបុប្ផំ គហេត្វាន, បូជយិំ បទុមុត្តរំ;
វិសុទ្ធចក្ខុ សុមនោ, ទិព្ពចក្ខុំ សមជ្ឈគំ។

‘‘ឯតិស្សា បុប្ផបូជាយ, ចិត្តស្ស បណិធីហិ ច;

កប្បានំ សតសហស្សំ, ទុគ្គតិំ នុបបជ្ជហំ។

“សោឡសាសីសុ រាជានោ, ទេវុត្តរសនាមកា;
ឆត្តឹសម្ហិ ឥតោ កប្បេ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា វិមុត្តិសុខំ បដិសំវេទេន្តោ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ យថាលទ្ធំ សម្បត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា បីតិវេគេន ឧទានេន្តោ “**អាសន្ទិំ កុដិកំ កត្វា**”តិ គាថំ អភាសិ ។

៥៥. តត្ថ **អាសន្ទិំ កុដិកំ កត្វា**តិ អាសន្ទី នាម ទីឃបាទកំ ចតុរស្សបីឋំ, អាយតំ ចតុរស្សម្បិ អត្ថិយេវ, យត្ថ និសីទិតុមេវ សក្កា, ន និបជ្ជិតុំ តំ អាសន្ទិំ កុដិកំ កត្វា វាសត្ថាយ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន កុដិកំ កត្វា យថា តត្ថ និសិន្នស្ស ឧតុបរិស្សយាភាវេន សុខេន សមណធម្មំ កាតុំ សក្កា, ឯវំ កុដិកំ កត្វា។ ឯតេន បរមុក្កំសគតំ សេនាសនេ អត្តនោ អប្បិច្ឆតំ សន្តុដ្ឋិញ្ច ទស្សេតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ធម្មសេនាបតិនា –

“បល្លង្កេន និសិន្នស្ស, ជណ្ណុកេនាភិវស្សតិ;
អលំ ផាសុវិហារាយ, បហិតត្តស្ស ភិក្ខុនោ”តិ។ (ថេរគា. ៩៨៥; មិ. ប. ៦.១.១);

អបរេ “អាសន្ទិកុដិក”ន្តិ បាឋំ វត្វា “អាសន្ទិប្បមាណំ កុដិកំ កត្វា”តិ អត្ថំ វទន្តិ។ អញ្ញេ បន “អាសននិសជ្ជាទិគតេ មនុស្សេ ឧទ្ទិស្ស មញ្ចកស្ស ឧបរិ កតកុដិកា អាសន្ទី នាម, តំ អាសន្ទិំ កុដិកំ កត្វា”តិ អត្ថំ វទន្តិ។ **ឱគយ្ហា**តិ ឱគាហេត្វា អនុបវិសិត្វា។ **អញ្ជនំ វន**ន្តិ ឯវំនាមកំ វនំ, អញ្ជនវណ្ណបុប្ផភាវតោ ហិ អញ្ជនា វុច្ចន្តិ វល្លិយោ, តព្ពហុលតាយ តំ វនំ “អញ្ជនវន”ន្តិ នាមំ លភិ។ អបរេ បន “អញ្ជនា នាម មហាគច្ឆា”តិ វទន្តិ, តំ អញ្ជនវនំ ឱគយ្ហ អាសន្ទិកំ កុដិកំ កត្វា **តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន**ន្តិ វិហរតា មយាតិ វចនសេសេនេវ យោជនា។ ឥទមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសីតិ។

អញ្ជនវនិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. កុដិវិហារិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កោ កុដិកាយន្តិ អាយស្មតោ កុដិវិហារិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ អាកាសេន គច្ឆន្តស្ស “ឧទកទានំ ទស្សាមី”តិ សីតលំ ឧទកំ គហេត្វា បីតិសោមនស្សជាតោ ឧទ្ធម្មុខោ ហុត្វា ឧក្ខិបិ។ សត្ថា តស្ស អជ្ឈាសយំ ញត្វា បសាទសំវឌ្ឍនត្ថំ អាកាសេ ឋិតោវ សម្បដិច្ឆិ។ សោ តេន អនប្បកំ បីតិសោមនស្សំ បដិសំវេទេសិ។ សេសំ អញ្ជនវនិយត្ថេរស្ស វត្ថុម្ហិ វុត្តសទិសមេវ។ អយំ បន វិសេសោ – អយំ កិរ វុត្តនយេន បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ វិបស្សនំ អនុយុញ្ជន្តោ សាយំ ខេត្តសមីបេន គច្ឆន្តោ ទេវេ ផុសាយន្តេ ខេត្តបាលកស្ស បុញ្ញំ តិណកុដិំ ទិស្វា បវិសិត្វា តត្ថ តិណសន្ថារកេ និសីទិ ។ និសិន្នមត្តោវ ឧតុសប្បាយំ លភិត្វា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១១.២៩-៣៥) –

“សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, គច្ឆន្តំ អនិលញ្ជសេ;
ឃតាសនំវ ជលិតំ, អាទិត្តំវ ហុតាសនំ។

“បាណិនា ឧទកំ គយ្ហ, អាកាសេ ឧក្ខិបឹ អហំ;
សម្បដិច្ឆិ មហាវីរោ, ពុទ្ធោ ការុណិកោ ឥសិ។

“អន្តលិក្ខេ ឋិតោ សត្ថា, បទុមុត្តរនាមកោ;
មម សង្កប្បមញ្ញាយ, ឥមា គាថា អភាសថ។

“ឥមិនា ទកទានេន, បីតិឧប្បាទនេន ច;
កប្បសតសហស្សម្បិ, ទុគ្គតិំ នុបបជ្ជតិ។

“តេន កម្មេន ទ្វិបទិន្ទ, លោកជេដ្ឋ នរាសភ;
បត្តោម្ហិ អចលំ ឋានំ, ហិត្វា ជយបរាជយំ។

“សហស្សរាជនាមេន, តយោ តេ ចក្កវត្តិនោ;
បញ្ចសដ្ឋិកប្បសតេ, ចាតុរន្តា ជនាធិបា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ថេរេ តត្ថ និសិន្នេ ខេត្តបាលកោ អាគន្ត្វា “កោ កុដិកាយ”ន្តិ អាហ។ តំ សុត្វា ថេរោ “ភិក្ខុ កុដិកាយ”ន្តិអាទិមាហ។ តយិទំ ខេត្តបាលស្ស ថេរស្ស ច វចនំ ឯកជ្ឈំ កត្វា –

៥៦. “កោ កុដិកាយំ ភិក្ខុ កុដិកាយំ, វីតរាគោ សុសមាហិតចិត្តោ;
ឯវំ ជានាហិ អាវុសោ, អមោឃា តេ កុដិកា កតា”តិ។ –

គាថារូបេន សង្គីតិំ អារោបិតំ។

តត្ថ **កោ កុដិកាយ**ន្តិ, “តមិស្សំ កុដិកាយំ កោ និសិន្នោ”តិ ខេត្តបាលស្ស បុច្ឆាវចនំ។ តស្ស **ភិក្ខុ កុដិកាយ**ន្តិ ថេរស្ស បដិវចនទានំ។ អថ នំ អត្តនោ អនុត្តរទក្ខិណេយ្យភាវតោ តំ កុដិបរិភោគំ អនុមោទាបេត្វា ឧឡារំ តមេវ បុញ្ញំ បតិដ្ឋាបេតុំ “**វីតរាគោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – ឯកោ ភិន្នកិលេសោ **ភិក្ខុ** តេ **កុដិកាយំ** និសិន្នោ, តតោ ឯវ សោ អគ្គមគ្គេន សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នរាគតាយ **វីតរាគោ** អនុត្តរសមាធិនា និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា សុដ្ឋុ សមាហិតចិត្តតាយ **សុសមាហិតចិត្តោ,** តមេវត្ថំ, **អាវុសោ** ខេត្តបាល, យថាហំ វទាមិ, **ឯវំ ជានាហិ** សទ្ទហ អធិមុច្ចស្សុ។ **អមោឃា តេ កុដិកា កតា** តយា កតា កុដិកា អមោឃា អវញ្ឈា សផលា សឧទ្រយា, យស្មា អរហតា ខីណាសវេន បរិភុត្តា។ សចេ ត្វំ អនុមោទសិ, តំ តេ ភវិស្សតិ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយាតិ។

តំ សុត្វា ខេត្តបាលោ “លាភា វត មេ, សុលទ្ធំ វត មេ, យស្ស មេ កុដិកាយំ ឯទិសោ អយ្យោ បវិសិត្វា និសីទតី”តិ បសន្នចិត្តោ អនុមោទន្តោ អដ្ឋាសិ។ តមំ បន តេសំ កថាសល្លាបំ ភគវា ទិព្ពាយ សោតធាតុយា សុត្វា អនុមោទនញ្ចស្ស ញត្វា តម្ភារិនី សម្បត្តិ វិភាវេន្តោ ខេត្តបាលំ តមាហិ គាថាហិ អជ្ឈភាសិ –

“វិហាសិ កុដិយំ ភិក្ខុ, សន្តចិត្តោ អនាសវោ;
តេន កម្មវិបាកេន, ទេវិន្ទោ ត្វំ ភវិស្សសិ។

“ឆត្តីសក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជំ ករិស្សសិ;
ចតុត្តីសក្ខត្តុំ ចក្កវត្តិ, រាជា រដ្ឋេ ភវិស្សសិ;

វតនកុដិ នាម បច្ចេកពុទ្ធោ, វីតរាគោ ភវិស្សសី”តិ។

កុដិកាយំ លទ្ធវិសេសត្តា បន ថេរស្ស តតោ បភុតិ **កុដិវិហារី**ត្វេវ សមញ្ញា ឧទបាទិ។ អយមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថាបិ អហោសីតិ។

កុដិវិហារិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ទុតិយកុដិវិហារិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អយមាហុ បុរាណិយាតិ អាយស្មតោ កុដិវិហារិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ បសន្នមានសោ បរិឡាហកាលេ នឡេរលីវេហិ វិរចិតំ ពីជនីំ អទាសិ។ តំ សត្ថា អនុមោទនគាថាយ សម្បហំសេសិ។ សេសំ យទេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ អញ្ញនវនិយត្ថេរវត្ថុម្ហិ វុត្តសទិសមេវ។ អយំ បន វិសេសោ – អយំ កិរ វុត្តនយេន បព្ពជិត្វា អញ្ញតរាយ បុរាណកុដិកាយ វិហរន្តោ សមណធម្មំ អចិន្តេត្វា, “អយំ កុដិកា ជិណ្ណា, អញ្ញំ កុដិកំ កាតុំ វដ្ដតី”តិ នវកម្មវសេន ចិត្តំ ឧប្បាទេសិ។ តស្ស អត្ថកាមា ទេវតា សំវេគជននត្ថំ តមំ ឧត្តានោភាសំ គម្ភីរត្ថំ “**អយមាហុ**”តិ គាថមាហ។

៥៧. តត្ថ **អយ**ន្តិ អាសន្នបច្ចក្ខវចនំ។ **អាហូ**តិ អហោសីតិ អត្ថោ។ គាថាសុខត្ថញ្ហិ ទីឃំ កត្វា វុត្តំ។ **បុរាណិយា**តិ បុរាតនី អទ្ធគតា។ **អញ្ញំ បត្ថយសេ នវំ កុដិ**ន្តិ តមិស្សា កុដិយា បុរាណភាវេន ជិណ្ណតាយ តតោ អញ្ញំ តទានិ និព្ពត្តនីយតាយ នវំ កុដិំ បត្ថយសេ បត្ថេសិ អាសីសសិ។ សព្ពេន សព្ពំ បន **អាសំ កុដិយា វិរាជយ** បុរាណិយំ វិយ នវាយម្បិ កុដិយំ អាសំ តណ្ហំ អបេក្ខំ វិរាជេហិ, សព្ពសោ តត្ថ វិរត្តចិត្តោ ហោហិ។ កស្មា? យស្មា

ទុក្ខា ភិក្ខុ បុន នវា នាម **កុដិ** ភិក្ខុ បុន ឥទានិ និព្ពត្តិយមានា ទុក្ខាវហត្តា ទុក្ខា, តស្មា អញ្ញំ នវំ ទុក្ខំ អនុប្បាទេន្តោ យថានិព្ពត្តាយំ បុរាណិយំយេវ កុដិយំ ឋត្វា អត្តនា កតព្ពំ ករោហីតិ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – ត្វំ, ភិក្ខុ, “អយំ បុរាណី តិណកុដិកា ជិណ្ណា”តិ អញ្ញំ នវំ តិណកុដិកំ កាតុំ ឥច្ឆសិ, ន សមណធម្មំ, ឯវំ ឥច្ឆន្តោ បន ភាវនាយ អននុយុញ្ជនេន បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិយា អនតិវត្តនតោ អាយតិំ អត្តភាវកុដិម្បិ បត្ថេន្តោ កាតុំ ឥច្ឆន្តោយេវ នាម ហោតិ។ សា បន នវា តិណកុដិ វិយ ករណទុក្ខេន តតោ ភិយ្យោបិ ជរាមរណសោកបរិទេវាទិទុក្ខសំសង្គតាយ ទុក្ខា, តស្មា តិណកុដិយំ វិយ អត្តភាវកុដិយំ អាសំ អបេក្ខំ វិរាជយ សព្ពសោ តត្ថ វិរត្តចិត្តោ ហោហិ, ឯវំ តេ វដ្ដទុក្ខំ ន ភវិស្សតីតិ។ ទេវតាយ ច វចនំ សុត្វា ថេរោ សំវេគជាតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ឃដេន្តោ វាយមន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១១.៣៦-៤៦) –

“បទុមុត្តរពុទ្ធស្ស , លោកជេដ្ឋស្ស តាទិនោ;
តិណត្ថរេ និសិន្នស្ស, ឧបសន្តស្ស តាទិនោ។

“នឡមាលំ គហេត្វាន, ពន្ធិត្វា ពីជនី អហំ;
ពុទ្ធស្ស ឧបនាមេសិំ, ទ្វិបទិន្ទស្ស តាទិនោ។

“បដិគ្គហេត្វា សព្ពញ្ញូ, ពីជនី លោកនាយកោ;
មម សង្កប្បមញ្ញាយ, ឥមំ គាថំ អភាសថ។

“យថា មេ កាយោ និព្ពាតិ, បរិឡាហោ ន វិជ្ជតិ;
តថេវ តិវិធគ្គីហិ, ចិត្តំ តវ វិមុច្ចតុ។

“សព្ពេ ទេវា សមាគច្ឆុំ, យេ កេចិ វននិស្សិតា;
សោស្សាម ពុទ្ធវចនំ, ហាសយន្តញ្ច ទាយកំ។

“និសិន្នោ ភគវា តត្ថ, ទេវសង្ឃបុរក្ខតោ;
ទាយកំ សម្បហំសេន្តោ, ឥមា គាថា អភាសថ។

“ឥមិនា ពីជនិទានេន, ចិត្តស្ស បណិធីហិ ច;
សុព្ពតោ នាម នាមេន, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ។

“តេន កម្មាវសេសេន, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
មាលុតោ នាម នាមេន, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ។

“ឥមិនា ពីជនិទានេន, សម្មានវិបុលេន ច;
កប្បសតសហស្សម្បិ, ទុគ្គតិំ នុបបជ្ជតិ។

“តីសកប្បសហស្សម្ហិ, សុព្ពតា អដ្ឋតឹស តេ;
ឯកូនតឹសសហស្សេ, អដ្ឋ មាលុតនាមកា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តេ បន បតិដ្ឋិតោ “អយំ មេ អរហត្តប្បត្តិយា អង្កុសភូតា”តិ តមេវ គាថំ បច្ចុទាហាសិ។ សាយេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសិ។ កុដិឱវាទេន លទ្ធវិសេសត្តា ចស្ស **កុដិវិហារី**ត្វេវ សមញ្ញា អហោសីតិ។

ទុតិយកុដិវិហារិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. រមណីយកុដិកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

រមណីយា មេ កុដិកាតិ អាយស្មតោ រមណីយកុដិកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុសលពីជរោបនំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥតោ អដ្ឋារសកប្បសតមត្ថកេ អត្ថទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ពុទ្ធារហំ អាសនំ ភគវតោ អទាសិ។ បុប្ផេហិ ច ភគវន្តំ បូជេត្វា បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា បទក្ខិណំ កត្វា បក្កាមិ។ សេសំ អញ្ញនវនិយត្ថេរស្ស វត្ថុម្ហិ វុត្តសទិសមេវ។ អយំ បន

វិសេសោ – អយំ កិរ វុត្តនយេន បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ វជ្ជិរដ្ឋេ អញ្ញតរស្មឹ គាមកាវាសេ កុដិកាយំ វិហរតិ, សា ហោតិ កុដិកា អភិរូបា ទស្សនីយា បាសាទិកា សុបរិកម្មកតភិត្តិភូមិកា អារាមបោក្ខរណិរាមណេយ្យាទិសម្បន្នា មុត្តាជាលសទិសវាលិកាកិណ្ណភូមិភាគា ថេរស្ស ច វត្តសម្បន្នតាយ សុសម្មដ្ឋង្គណតាទិនា ភិយ្យោសោមត្តាយ រមណីយតរា ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ សោ តត្ថ វិហរន្តោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១១.៤៧-៥២) –

“កាននំ វនមោគ្គយ្ហ, អប្បសទ្ទំ និរាកុលំ;
សីហាសនំ មយា ទិន្នំ, អត្ថទស្សិស្ស តាទិនោ។

“មាលាហត្ថំ គហេត្វាន, កត្វា ច នំ បទក្ខិណំ;
សត្ថារំ បយិរុបាសិត្វា, បក្កាមឹ ឧត្តរាមុខោ។

“តេន កម្មេន ទ្វិបទិន្ទ, លោកជេដ្ឋ នរាសភ;
សន្និព្ពាបេមិ អត្តានំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា។

“អដ្ឋារសកប្បសតេ, យំ ទានមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, សីហាសនស្សិទំ ផលំ។

“តតោ សត្តកប្បសតេ, សន្និព្ពាបកខត្តិយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ថេរេ តត្ថ វិហរន្តេ កុដិកាយ រមណីយភាវតោ វិហារបេក្ខកា មនុស្សា តតោ តតោ អាគន្ត្វា កុដឹ បស្សន្តិ ។ អថេកទិវសំ កតិបយា ធុត្តជាតិកា ឥត្ថិយោ តត្ថ គតា កុដិកាយ រមណីយភាវំ ទិស្វា, “ឯត្ថ វសន្តោ អយំ សមណោ សិយា អម្ហេហិ អាកឌ្ឍនីយហទយោ”តិ អធិប្បាយេន – “រមណីយំ វោ, ភន្តេ, វសនដ្ឋានំ។ មយម្បិ រមណីយរូបា បឋមយោព្ពនេ ឋិតា”តិ វត្វា ឥត្ថិកុត្តាទីនិ ទស្សេតុំ អារភឹសុ។ ថេរោ អត្តនោ វីតរាគភាវំ បកាសេន្តោ **“រមណីយា មេ កុដិកា, សទ្ធាទេយ្យា មនោរមា**”តិ គាថំ អភាសិ។

៥៨. តត្ថ **រមណីយា មេ កុដិកា**តិ “រមណីយា តេ, ភន្តេ, កុដិកា”តិ យំ តុម្ហេហិ វុត្តំ, តំ សច្ចំ។ អយំ មម វសនកុដិកា រមណីយា មនុញ្ញរូបា, សា ច ខោ **សទ្ធាទេយ្យា**, “ឯវរូបាយ មនាបំ កត្វា បព្ពជិតានំ ទិន្នាយ ឥទំ នាម ផលំ ហោតី”តិ កម្មផលានិ សទ្ទហិត្វា សទ្ធាយ ធម្មច្ឆន្ទេន ទាតព្ពត្តា សទ្ធាទេយ្យា, ន ធនេន និព្ពត្តិតា។ សយញ្ច តថាទិន្នានិ សទ្ធាទេយ្យានិ បស្សន្តានំ បរិភុញ្ជន្តានញ្ច មនោ រមេតីតិ **មនោរមា**។ សទ្ធាទេយ្យត្តា ឯវ ហិ មនោរមា, សទ្ធាទីហិ ទេយ្យធម្មំ សក្កច្ចំ អភិសង្ខរិត្វា ទេន្តិ, សទ្ធាទេយ្យញ្ច បរិភុញ្ជន្តា សប្បុរិសា ទាយកស្ស អវិសំវាទនត្ថម្បិ បយោគាសយសម្បន្នា ហោន្តិ, ន តុម្ហេហិ ចិន្តិតាការេន បយោគាសយវិបន្នាតិ អធិប្បាយោ។ **ន មេ អត្ថោ កុមារីហី**តិ យស្មា សព្ពសោ កាមេហិ វិនិវត្តិតមានសោ អហំ, តស្មា ន មេ អត្ថោ កុមារីហិ។ កប្បិយការកកម្មវសេនបិ ហិ មាទិសានំ ឥត្ថីហិ បយោជនំ នាម នត្ថិ, បគេវ រាគវសេន, តស្មា ន មេ អត្ថោ កុមារីហីតិ។ កុមារិគ្គហណញ្ចេត្ថ ឧបលក្ខណំ ទដ្ឋព្ពំ។ មាទិសស្ស នាម សន្តិកេ ឯវំ បដិបជ្ជាហីតិ អយុត្តការិនីហិ យាវ អបរទ្ធញ្ច តុម្ហេហិ សមានជ្ឈាសយានំ បុរតោ អយំ កិរិយា សោភេយ្យាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“យេសំ អត្ថោ តហឹ គច្ឆថ នារិយោ**”តិ។ តត្ថ **យេស**ន្តិ កាមេសុ អវីតរាគានំ។ **អត្ថោ**តិ បយោជនំ។ **តហិ**ន្តិ តត្ថ តេសំ សន្តិកំ។ **នារិយោ**តិ អាលបនំ។ តំ សុត្វា ឥត្ថិយោ មង្កុភូតា បត្តក្ខន្ធា អាគតមគ្គេនេវ គតា។ ឯត្ថ ច “ន មេ អត្ថោ កុមារីហី”តិ កាមេហិ អនត្ថិកភាវវចនេនេវ ថេរេន អរហត្តំ ព្យាកតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

រមណីយកុដិកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. កោសលវិហារិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សទ្ធាយាហំ បព្ពជិតោតិ អាយស្មតោ កោសលវិហារិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុសលពីជំ រោបេត្វា តំ តំ បុញ្ញំ អកាសិ។ សេសំ អញ្ញនវនិយត្ថេរវត្ថុសទិសមេវ។ អយំ បន វិសេសោ – អយំ កិរ វុត្តនយេន បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ កោសលរដ្ឋេ អញ្ញតរស្មឹ គាមេ ឯកំ ឧបាសកកុលំ

និស្សាយ អរញ្ញេ វិហរតិ, តំ សោ ឧបាសកោ រុក្ខមូលេ វសន្តំ ទិស្វា កុដិកំ ការេត្វា អទាសិ។ ថេរោ កុដិកាយំ វិហរន្តោ អាវាសសប្បាយេន សមាធានំ លភិត្វា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១១.៥៣-៦១) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, វសាមិ បណ្ណសន្ថរេ;
ឃាសេសុ គេធមាបន្នោ, សេយ្យសីលោ ចហំ តទា។

“ខណន្តាលុកលម្ពានិ , ពិឡាលិតក្កលានិ ច;
កោលំ ភល្លាតកំ ពិល្លំ, អាហត្វា បដិយាទិតំ។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
មម សង្កប្បមញ្ញាយ, អាគច្ឆិ មម សន្តិកំ។

“ឧបាគតំ មហានាគំ, ទេវទេវំ នរាសភំ;
ពិឡាលឹ បគ្គហេត្វាន, បត្តម្ហិ ឱកិរិំ អហំ។

“បរិភុញ្ជិ មហាវីរោ, តោសយន្តោ មមំ តទា;
បរិភុញ្ជិត្វាន សព្ពញ្ញូ, ឥមំ គាថំ អភាសថ។

“សកំ ចិត្តំ បសាទេត្វា, ពិឡាលឹ មេ អទា តុវំ;
កប្បានំ សតសហស្សំ, ទុគ្គតឹ នុបបជ្ជសិ។

“ចរិមំ វត្តតេ មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
ធារេមិ អន្តិមំ ទេហំ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ។

“ចតុបញ្ញាសិតោ កប្បេ, សុមេខលិយ សវ្ហយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា វិមុត្តិសុខប្បដិសំវេទនេន ឧប្បន្នបីតិវេគេន ឧទានេន្តោ **“សទ្ធាយាហំ បព្ពជិតោ”**តិ គាថំ អភាសិ។

៥៩. តត្ថ **សទ្ធាយា**តិ ភគវតោ វេសាលឹ ឧបគមនេ អានុភាវំ ទិស្វា, “ឯកន្តនិយ្យានិកំ ឥទំ សាសនំ, តស្មា អទ្ធា ឥមាយ បដិបត្តិយា ជរាមរណតោ មុច្ចិស្សាមី”តិ ឧប្បន្នសទ្ធាវសេន **បព្ពជិតោ** បព្ពជ្ជំ ឧបគតោ។ **អរញ្ញេ មេ កុដិកា កតា**តិ តស្សា បព្ពជ្ជាយ អនុរូបវសេន អរញ្ញេ វសតោ មេ កុដិកា កតា, បព្ពជ្ជានុរូបំ អារញ្ញកោ ហុត្វា វូបកដ្ឋោ វិហរាមីតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ **“អប្បមត្តោ ច អាតាបី, សម្បជានោ បតិស្សតោ”**តិ។ អរញ្ញវាស លទ្ធេន កាយវិវេកេន ជាគរិយំ អនុយុញ្ជន្តោ តត្ថ សតិយា អវិប្បវាសេន **អប្បមត្តោ**, អារទ្ធវីរិយតាយ **អាតាបី,** បុព្ពភាគិយសតិសម្បជញ្ញបារិបូរិយា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តាធិគមេន បញ្ញាសតិវេបុល្លប្បត្តិយា អច្ចន្តមេវ **សម្បជានោ បតិស្សតោ** វិហរាមីតិ អត្ថោ។ អប្បមត្តភាវាទិកិត្តនេ ចស្ស ឥទមេវ អញ្ញាព្យាករណំ អហោសិ កោសលរដ្ឋេ ចិរនិវាសិភាវេន បន **កោសលវិហារី**តិ សមញ្ញា ជាតាតិ។

កោសលវិហារិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សីវលិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

តេ មេ ឥជ្ឈឹសុ សង្កប្បាតិ អាយស្មតោ សីវលិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន វិហារំ គន្ត្វា បរិសបរិយន្តេ ឋិតោ ធម្មំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ លាភីនំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា “មយាបិ អនាគតេ ឯវរូបេន ភវិតុំ វដ្ដតី”តិ ទសពលំ និមន្តេត្វា សត្តាហំ សត្ថុ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច មហាទានំ ទត្វា “ភគវា អហំ ឥមិនា អធិការកម្មេន អញ្ញំ សម្បត្តឹ ន បត្ថេមិ, អនាគតេ បន ឯកពុទ្ធស្ស សាសនេ អហម្បិ តុម្ហេហិ សោ ឯតទគ្គេ ឋបិតភិក្ខុ វិយ លាភីនំ អគ្គោ ភវេយ្យ”ន្តិ បត្ថនំ អកាសិ។ សត្ថា អនន្តរាយំ ទិស្វា – “អយំ តេ បត្ថនា អនាគតេ គោតមពុទ្ធស្ស សន្តិកេ សមិជ្ឈិស្សតី”តិ ព្យាករិត្វា បក្កាមិ។ សោបិ

កុលបុត្តោ យាវជីវំ កុសលំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ វិបស្សីពុទ្ធកាលេ ពន្ធុមតីនគរតោ អវិទូរេ ឯកស្មឹ គាមកេ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ។ តស្មិំ សមយេ ពន្ធុមតីនគរវាសិនោ រញ្ញា សទ្ធឹ សាកច្ឆិត្វា ទសពលស្ស ទានំ ទេន្តិ។ តេ ឯកទិវសំ សព្ពេវ ឯកតោ ហុត្វា ទានំ ទេន្តា “កឹ នុ ខោ អម្ហាកំ ទានមុខេ នត្ថី”តិ (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២០៧) មធុញ្ច គុឡទធិញ្ច ន អទ្ទសំសុ។ តេ “យតោ កុតោចិ អាហរិស្សាមា”តិ ជនបទតោ នគរបវិសនមគ្គេ បុរិសំ ឋបេសុំ។ តទា ឯស កុលបុត្តោ អត្តនោ គាមតោ គុឡទធិវារកំ គហេត្វា, “កិញ្ចិទេវ អាហរិស្សាមី”តិ នគរំ គច្ឆន្តោ, “មុខំ ធោវិត្វា ធោតហត្ថបាទោ បវិសិស្សាមី”តិ ផាសុកដ្ឋានំ ឱលោកេន្តោ នង្គលសីសមត្តំ និម្មក្ខិកំ ទណ្ឌកមធុំ ទិស្វា “បុញ្ញេន មេ ឥទំ ឧប្បន្ន”ន្តិ គហេត្វា នគរំ បាវិសិ។ នាគរេហិ ឋបិតបុរិសោ តំ ទិស្វា, “ភោ បុរិស, កស្សិមំ អាហរសី”តិ បុច្ឆិ។ “ន កស្សចិ, សាមិ, វិក្កិណិតុំ បន មេ ឥទំ អាភត”ន្តិ។ “តេន ហិ, ភោ, ឥទំ កហាបណំ គហេត្វា ឯតំ មធុញ្ច គុឡទធិញ្ច ទេហី”តិ។ សោ ចិន្តេសិ – “ឥទំ ន ពហុមូលំ, អយញ្ច ឯកប្បហារេនេវ ពហុំ ទេតិ, វីមំសិតុំ វដ្ដតី”តិ។ តតោ នំ “នាហំ ឯកេន កហាបណេន ទេមី”តិ អាហ។ “យទិ ឯវំ ទ្វេ គហេត្វា ទេហី”តិ។ “ទ្វីហិបិ ន ទេមី”តិ។ ឯតេនុបាយេន វឌ្ឍេត្វា សហស្សំ បាបុណិ។

សោ ចិន្តេសិ – “អតិវឌ្ឍិតុំ ន វដ្ដតិ, ហោតុ តាវ ឥមិនា កត្តព្ពកិច្ចំ បុច្ឆិស្សាមី”តិ។ អថ នំ អាហ – “ឥទំ ន ពហុំ អគ្ឃនកំ, ត្វញ្ច ពហុំ ទេសិ, កេន កម្មេន ឥទំ គណ្ហាសី”តិ។ “ឥធ, ភោ, នគរវាសិនោ រញ្ញា សទ្ធឹ បដិវិរុជ្ឈិត្វា វិបស្សីទសពលស្ស ទានំ ទេន្តា ឥទំ ទ្វយំ ទានមុខេ អបស្សន្តា បរិយេសន្តិ, សចេ ឥទំ ទ្វយំ ន លភិស្សន្តិ, នាគរានំ បរាជយោ ភវិស្សតិ, តស្មា សហស្សំ កត្វា គណ្ហាមី”តិ។ “កឹ បនេតំ នាគរានមេវ វដ្ដតិ, អញ្ញេសំ ទាតុំ ន វដ្ដតី”តិ។ “យស្ស កស្សចិ ទាតុំ អវារិតមេត”ន្តិ។ “អត្ថិ បន កោចិ នាគរានំ ទានេ ឯកទិវសំ សហស្សំ ទាតា”តិ? “នត្ថិ, សម្មា”តិ។ “ឥមេសំ បន ទ្វិន្នំ សហស្សគ្ឃនកភាវំ ជានាសី”តិ? “អាម, ជានាមី”តិ។ “តេន ហិ គច្ឆ, នាគរានំ អាចិក្ខ ‘ឯកោ បុរិសោ ឥមានិ ទ្វេ មូលេន ន ទេតិ សហត្ថេនេវ ទាតុកាមោ, តុម្ហេ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ ការណា និព្ពិតក្កា ហោថា’តិ, ត្វំ បន មេ ឥមស្មឹ ទានមុខេ ជេដ្ឋកភាវស្ស កាយសក្ខី ហោហី”តិ។ សោ បរិព្ពយត្ថំ គហិតមាសកេន បញ្ចកដុកំ គហេត្វា ចុណ្ណំ កត្វា ទធិតោ កញ្ជិយំ គហេត្វា តត្ថ មធុបដលំ បីឡេត្វា បញ្ចកដុកចុណ្ណេន យោជេត្វា ឯកស្មឹ បទុមិនិបត្តេ បក្ខិបិត្វា តំ សំវិទហិត្វា អាទាយ ទសពលស្ស អវិទូរដ្ឋានេ និសីទិ មហាជនេន អាហរិយមានស្ស សក្ការស្ស អវិទូរេ អត្តនោ បត្តវារំ ឱលោកយមានោ, សោ ឱកាសំ ញត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ភគវា អយំ ឧប្បន្នទុគ្គតបណ្ណាការោ, ឥមំ មេ អនុកម្បំ បដិច្ច បដិគ្គណ្ហថាតិ។ សត្ថា តស្ស អនុកម្បំ បដិច្ច ចតុមហារាជទត្តិយេន សេលមយបត្តេន តំ បដិគ្គហេត្វា យថា អដ្ឋសដ្ឋិយា ភិក្ខុសតសហស្សស្ស ទិយ្យមានំ ន ខីយតិ, ឯវំ អធិដ្ឋាសិ។ សោ កុលបុត្តោ និដ្ឋិតភត្តកិច្ចំ ភគវន្តំ អភិវាទេត្វា ឯកមន្តំ ឋិតោ អាហ – “ទិដ្ឋោ មេ, ភគវា, អជ្ជ ពន្ធុមតីនគរវាសិកេហិ តុម្ហាកំ សក្ការោ អាហរិយមានោ, អហម្បិ ឥមស្ស កម្មស្ស និស្សន្ទេន និព្ពត្តនិព្ពត្តភវេ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តោ ភវេយ្យ”ន្តិ (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២០៧)។ សត្ថា, “ឯវំ ហោតុ, កុលបុត្តា”តិ វត្វា តស្ស ច នគរវាសីនញ្ច ភត្តានុមោទនំ កត្វា បក្កាមិ។

សោបិ កុលបុត្តោ យាវជីវំ កុសលំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សុប្បវាសាយ រាជធីតាយ កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ។ បដិសន្ធិគ្គហណតោ បដ្ឋាយ សាយំ បាតញ្ច បណ្ណាការសតានិ សកដេនាទាយ សុប្បវាសាយ ឧបនីយន្តិ។ អថ នំ បុញ្ញវីមំសនត្ថំ ហត្ថេន ពីជបច្ឆឹ ផុសាបេន្តិ។ ឯកេកពីជតោ សលាកសតម្បិ សលាកសហស្សម្បិ និគ្គច្ឆតិ។ ឯកេកករីសខេត្តេ បណ្ណាសម្បិ សដ្ឋិបិ សកដប្បមាណានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ កោដ្ឋេ បូរណកាលេបិ កោដ្ឋទ្វារំ ហត្ថេន ផុសាបេន្តិ។ រាជធីតាយ បុញ្ញេន គណ្ហន្តានំ គហិតគហិតដ្ឋានំ បុន បូរតិ។ បរិបុណ្ណភត្តភាជនតោបិ “រាជធីតាយ បុញ្ញ”ន្តិ វត្វា យស្ស កស្សចិ ទេន្តានំ យាវ ន ឧក្កឌ្ឍន្តិ, ន តាវ ភត្តំ ខីយតិ, ទារកេ កុច្ឆិគតេយេវ សត្តវស្សានិ អតិក្កមិំសុ។

គព្ភេ បន បរិបក្កេ សត្តាហំ មហាទុក្ខំ អនុភោសិ។ សា សាមិកំ អាមន្តេត្វា, “បុរេ មរណា ជីវមានាវ ទានំ ទស្សាមី”តិ សត្ថុ សន្តិកំ បេសេសិ – “គច្ឆ, ឥមំ បវត្តិំ សត្ថុ អារោចេត្វា សត្ថារំ និមន្តេហិ, យញ្ច សត្ថា វទេតិ, តំ សាធុកំ ឧបលក្ខេត្វា អាគន្ត្វា មយ្ហំ កថេហី”តិ។ សោ គន្ត្វា តស្សា សាសនំ ភគវតោ អារោចេសិ។ សត្ថា, “សុខិនី ហោតុ សុប្បវាសា កោលិយធីតា អរោគា, អរោគំ បុត្តំ វិជាយតូ”តិ (ឧទា. ១៨) អាហ។ រាជា តំ សុត្វា ភគវន្តំ អភិវាទេត្វា អត្តនោ គាមាភិមុខោ បាយាសិ។ តស្ស បុរេ អាគមនាយេវ សុប្បវាសាយ កុច្ឆិតោ ធមករណា ឧទកំ វិយ គព្ភោ និក្ខមិ, បរិវារេត្វា និសិន្នជនោ អស្សុមុខោវ ហសិតុំ អារទ្ធោ តុដ្ឋបហដ្ឋោ មហាជនោ រញ្ញោ សាសនំ អារោចេតុំ អគមាសិ។

រាជា តេសំ អាគមនំ ទិស្វាវ, “ទសពលេន កថិតកថា និប្ផន្នា ភវិស្សតិ មញ្ញេ”តិ ចិន្តេសិ។ សោ អាគន្ត្វា សត្ថុ សាសនំ រាជធីតាយ អារោចេសិ។ រាជធីតា តយា និមន្តិតំ ជីវិតភត្តមេវ មង្គលភត្តំ ភវិស្សតិ, គច្ឆ សត្តាហំ ទសពលំ និមន្តេហីតិ។ រាជា តថា អកាសិ។ សត្តាហំ ពុទ្ធប្បមុខស្ស សង្ឃស្ស មហាទានំ បវត្តយឹសុ។ ទារកោ សព្ពេសំ ញាតីនំ សន្តត្តំ ចិត្តំ និព្ពាបេន្តោ ជាតោតិ **សីវលិទារកោ**ត្វេវស្ស នាមំ អកំសុ។ សោ សត្តវស្សានិ គព្ភេ

វសិតត្តា ជាតកាលតោ បដ្ឋាយ សព្ពកម្មក្ខមោ អហោសិ។ ធម្មសេនាបតិ សារិបុត្តោ សត្តមេ ទិវសេ តេន សទ្ធឹ កថាសល្លាបំ អកាសិ។ សត្ថាបិ ធម្មបទេ គាថំ អភាសិ –

"យោមំ បលិបថំ ទុគ្គំ, សំសារំ មោហមច្ចគា;
តិណ្ណោ បារង្គតោ ឈាយី, អនេជោ អកថំកថី;
អនុបាទាយ និព្ពុតោ, តមហំ ព្រូមិ ព្រាហ្មណ"ន្តិ។ (ធ. ប. ៤១៤);

អថ នំ ថេរោ ឯវមាហ – "កឹ បន តយា ឯវរូបំ ទុក្ខរាសឹ អនុភវិត្វា បព្ពជិតុំ ន វដ្ដតី"តិ? "លភមានោ បព្ពជេយ្យំ, ភន្តេ"តិ។ សុប្បវាសា នំ ទារកំ ថេរេន សទ្ធឹ កថេន្តំ ទិស្វា "កឹ នុ ខោ មេ បុត្តោ ធម្មសេនាបតិនា សទ្ធឹ កថេតី"តិ ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា បុច្ឆិ – "មយ្ហំ បុត្តោ តុម្ហេហិ សទ្ធឹ កឹ កថេតិ, ភន្តេ"តិ? "អត្តនា អនុភូតំ គព្ភវាសទុក្ខំ កថេត្វា, 'តុម្ហេហិ អនុញ្ញាតោ បព្ពជិស្សាមី'តិ វទតី"តិ។ "សាធុ , ភន្តេ, បព្ពាជេថ ន"ន្តិ។ ថេរោ តំ វិហារំ នេត្វា តចបញ្ចកកម្មដ្ឋានំ ទត្វា បព្ពាជេន្តោ "សីវលិ, ន តុយ្ហំ អញ្ញេន ឱវាទេន កម្មំ អត្ថិ, តយា សត្ត វស្សានិ អនុភូតទុក្ខមេវ បច្ចវេក្ខាហី"តិ។ "ភន្តេ, បព្ពាជនមេវ តុម្ហាកំ ភារោ, យំ បន មយា កាតុំ សក្កា, តមហំ ជានិស្សាមី"តិ។ សោ បន បឋមកេសវដ្ដិយា ឱហារណក្ខណេយេវ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាសិ, ទុតិយាយ ឱហារណក្ខណេ សកទាគាមិផលេ, តតិយាយ អនាគាមិផលេ សព្ពេសំយេវ បន កេសានំ ឱរោបនញ្ច អរហត្ត សច្ឆិកិរិយា ច អបច្ឆា អបុរិមា អហោសិ។ តស្ស បព្ពជិតទិវសតោ បដ្ឋាយ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ចត្តារោ បច្ចយា យាវតិច្ឆកំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវំ ឯត្ថ វត្ថុ សមុដ្ឋិតំ។

អបរភាគេ សត្ថា សាវត្ថឹ អគមាសិ។ ថេរោ សត្ថារំ អភិវាទេត្វា, "ភន្តេ, មយ្ហំ បុញ្ញំ វីមំសិស្សាមិ, បញ្ច មេ ភិក្ខុសតានិ ទេថា"តិ អាហ។ "គណ្ហ សីវលី"តិ។ សោ បញ្ចសតេ ភិក្ខូ គហេត្វា ហិមវន្តាភិមុខំ គច្ឆន្តោ អដវិមគ្គំ គច្ឆតិ, តស្ស បឋមំ ទិដ្ឋនិគ្រោធេ អធិវត្ថា ទេវតា សត្តទិវសានិ ទានំ អទាសិ។ ឥតិ សោ –

"និគ្រោធំ បឋមំ បស្សិ, ទុតិយំ បណ្ឌវបព្ពតំ;
តតិយំ អចិរវតិយំ, ចតុត្ថំ វរសាគរំ។

"បញ្ចមំ ហិមវន្តំ សោ, ឆដ្ឋំ ឆទ្ទន្តុបាគមិ;
សត្តមំ គន្ធមាទនំ, អដ្ឋមំ អថ រេវត"ន្តិ។

សព្ពដ្ឋានេសុ សត្ត សត្ត ទិវសានេវ ទានំ អទំសុ។ គន្ធមាទនបព្ពតេ បន នាគទត្តទេវរាជា នាម សត្តសុ ទិវសេសុ ឯកទិវសេ ខីរបិណ្ឌបាតំ អទាសិ, ឯកទិវសេ សប្បិបិណ្ឌបាតំ។ ភិក្ខុសង្ឃោ អាហ – "ឥមស្ស ទេវរញ្ញោ នេវ ធេនុយោ ទុយ្ហមានា បញ្ញាយន្តិ, ន ទធិនិម្មថនំ , កុតោ តេ ទេវរាជ ឥទំ ឧប្បជ្ជតី"តិ។ "ភន្តេ កស្សប ទសពលស្ស កាលេ ខីរសលាកភត្តទានស្សេតំ ផល"ន្តិ ទេវរាជា អាហ។ អបរភាគេ សត្ថា ខទិរវនិយរេវតស្ស បច្ចុគ្គមនំ អដ្ឋុប្បត្តឹ កត្វា ថេរំ អត្តនោ សាសនេ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ។

ឯវំ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តស្ស បន ឥមស្ស ថេរស្ស អរហត្តប្បត្តឹ ឯកច្ចេ អាចរិយា ឯវំ វទន្តិ – "ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ធម្មសេនាបតិនា ឱវាទេ ទិន្នេ យំ មយា កាតុំ សក្កា, តមហំ ជានិស្សាមីតិ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ គហេត្វា តំ ទិវសំយេវ អញ្ញតរំ វិវិត្តំ កុដិកំ ទិស្វា តំ បវិសិត្វា មាតុកុច្ឆិស្មឹ សត្ត វស្សានិ អត្តនា អនុភូតំ ទុក្ខំ អនុស្សរិត្វា តទនុសារេន អតីតានាគតេ តស្ស អវេក្ខន្តស្ស អាទិត្តា វិយ តយោ ភវា ឧបដ្ឋហឹសុ។ ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា វិបស្សនាវីថិំ ឱតរិ, តាវទេវ មគ្គប្បដិបាដិយា សព្ពេបិ អាសវេ ខេបេន្តោ អរហត្តំ បាបុណី"តិ។ ឧភយថាបិ ថេរស្ស អរហត្តប្បត្តិយេវ បកាសិតា។ ថេរោ បន បភិន្នបដិសម្ភិទោ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១២.៣១-៣៩) –

"វរុណោ នាម នាមេន, ទេវរាជា អហំ តទា;
ឧបដ្ឋហេសឹ សម្ពុទ្ធំ, សយោគ្គពលវាហនោ។

"និព្ពុតេ លោកនាថម្ហិ, អត្ថទស្សីនរុត្តមេ;
តូរិយំ សព្ពមាទាយ, អគមំ ពោធិមុត្តមំ។

"វាទិតេន ច នច្ចេន, សម្មតាឡសមាហិតោ;
សម្មុខា វិយ សម្ពុទ្ធំ, ឧបដ្ឋឹ ពោធិមុត្តមំ។

“ឧបដ្ឋហិត្វា តំ ពោធិំ, ធរណីរុហបាទបំ;
បល្លង្កំ អាភុជិត្វាន, តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។

“សកកម្មាភិរទ្ធោហំ, បសន្នោ ពោធិមុត្តមេ;
តេន ចិត្តប្បសាទេន, និម្មានំ ឧបបជ្ជហំ។

“សដ្ឋិតូរិយសហស្សានិ, បរិវារេន្តិ មំ សទា;
មនុស្សេសុ ច ទេវេសុ, វត្តមានំ ភវាភវេ។

“តិវិធគ្គី និព្ពុតា មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
ធារេមិ អន្តិមំ ទេហំ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ។

“សុពាហុ នាម នាមេន, ចតុត្តឹសាសុ ខត្តិយា;
សត្តរតនសម្បន្នា, បញ្ចកប្បសតេ ឥតោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា វិមុត្តិសុខបដិសំវេទនេន បីតិវេគេន ឧទានេន្តោ “**តេ មេ ឥជ្ឈឹសុ សង្កប្បា**”តិ គាថំ អភាសិ។

៦០. តត្ថ **តេ មេ ឥជ្ឈឹសុ សង្កប្បា, យទត្ថោ បាវិសឹ កុដឹ, វិជ្ជាវិមុត្តឹ បច្ចេស**ន្តិ យេ បុព្ពេ មយា កាមសង្កប្បាទីនំ សមុច្ឆេទករា នេក្ខម្មសង្កប្បាទយោ អភិបត្ថិតាយេវ “កទា នុ ខ្វាហំ តទាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមិ, យទរិយា ឯតរហិ ឧបសម្បជ្ជ វិហរន្តី”តិ, វិមុត្តាធិប្បាយសញ្ញិតា វិមុត្តិ ឧទ្ទិស្ស សង្កប្បា មនោរថា អភិណ្ហសោ អប្បមត្តា យទត្ថោ យំបយោជនោ យេសំ និប្ផាទនត្ថំ កុដឹ សុញ្ញាគារំ វិបស្សិតុំ បាវិសឹ តិស្សោ វិជ្ជា ផលវិមុត្តិញ្ច បច្ចេសន្តោ, គវេសន្តោ តេ មេ ឥជ្ឈឹសុ តេ សព្ពេវ ឥទានិ មយ្ហំ ឥជ្ឈឹសុ សមិជ្ឈឹសុ, និប្ផន្នកុសលសង្កប្បោ បរិបុណ្ណមនោរថោ ជាតោតិ អត្ថោ។ តេសំ សមិទ្ធភាវំ ទស្សេតុំ “**មានានុសយមុជ្ជហ**”ន្តិ វុត្តំ។ យស្មា មានានុសយមុជ្ជហំ បជហឹ សមុច្ឆិន្ទឹ, តស្មា តេ មេ សង្កប្បា ឥជ្ឈឹសូតិ យោជនា។ មានានុសយេ ហិ បហីនេ អប្បហីនោ នាម អនុសយោ នត្ថិ, អរហត្តញ្ច អធិគតមេវ ហោតីតិ មានានុសយប្បហានំ យថាវុត្តសង្កប្បសមិទ្ធិយា ការណំ កត្វា វុត្តំ។

សិវលិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឆដ្ឋវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តមវគ្គោ

១. វប្បត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បស្សតិ បស្សោតិ អាយស្មតោ វប្បត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ “អសុកោ ច អសុកោ ច ថេរោ សត្ថុ បឋមំ ធម្មបដិគ្គាហកា អហេសុ”ន្តិ ថោមនំ សុត្វា ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា បត្ថនំ បដ្ឋបេសិ – “អហម្បិ ភគវា អនាគតេ តាទិសស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បឋមំ ធម្មបដិគ្គាហកានំ អញ្ញតរោ ភវេយ្យ”ន្តិ, សត្ថុ សន្តិកេ សរណគមនញ្ច បវេទេសិ។ សោ យាវជីវំ បុញ្ញានិ កត្វា តតោ ចុតោ ទេវមនុស្សេសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុស្មឹ វាសេដ្ឋស្ស នាម ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **វប្បោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ អសិតេន ឥសិនា “សិទ្ធត្ថកុមារោ សព្ពញ្ញូ ភវិស្សតី”តិ ព្យាកតោ កោណ្ឌញ្ញប្បមុខេហិ ព្រាហ្មណបុត្តេហិ សទ្ធឹ ឃរាវាសំ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា “តស្មឹ សព្ពញ្ញុតំ បត្តេ តស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា អមតំ បាបុណិស្សាមី”តិ ឧរុវេលាយំ វិហរន្តំ មហាសត្តំ ឆព្ពស្សានិ បធានំ បទហន្តំ ឧបដ្ឋហិត្វា ឱឡារិកាហារបរិភោគេន និព្ពិជ្ជិត្វា ឥសិបតនំ គតោ។ អភិសម្ពុជ្ឈិត្វា សត្ថារា សត្តសត្តាហានិ វីតិនាមេត្វា ឥសិបតនំ គន្ត្វា ធម្មចក្កេ បវត្តិតេ បាដិបទទិវសេ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋិតោ បញ្ចមិយំ បក្ខស្ស អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញាទីហិ សទ្ធឹ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១២.២០-៣០) –

“ឧភិន្នំ ទេវរាជូនំ, សង្គាមោ សមុបដ្ឋិតោ;

អហោសិ សមុបព្យូឡ្ហោ, មហាឃោសោ អវត្តថ។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
អន្តលិក្ខេ ឋិតោ សត្ថា, សំវេជេសិ មហាជនំ។

“សព្ពេ ទេវា អត្តមនា, និក្ខិត្តកវចាវុធា;
សម្ពុទ្ធំ អភិវាទេត្វា, ឯកគ្គាសិំសុ តាវទេ។

“មយ្ហំ សង្កប្បមញ្ញាយ, វាចាសភិមុទីរយិ;
អនុកម្បកោ លោកវិទូ, និព្ពាបេសិ មហាជនំ។

“បទុដ្ឋចិត្តោ មនុជោ, ឯកបាណំ វិហេឋយំ;
តេន ចិត្តប្បទោសេន, អបាយំ ឧបបជ្ជតិ។

“សង្គាមសីសេ នាគោវ, ពហូ បាណេ វិហេឋយំ;
និព្ពាបេថ សកំ ចិត្តំ, មា ហញ្ញិត្ថោ បុនប្បុនំ។

“ទ្វិន្នម្បិ យក្ខរាជូនំ, សេនា សា វិម្ហិតា អហុ;
សរណញ្ច ឧបាគច្ឆុំ, លោកជេដ្ឋំ សុតាទិនំ។

“សញ្ញាបេត្វាន ជនតំ, បទមុទ្ធរិ ចក្ខុមា;
បេក្ខមានោវ ទេវេហិ, បក្កាមិ ឧត្តរាមុខោ។

“បឋមំ សរណំ គច្ឆិំ, ទ្វិបទិន្ទស្ស តាទិនោ;
កប្បានំ សតសហស្សំ, ទុគ្គតិំ នុបបជ្ជហំ។

“មហាទុន្ទុភិនាមា ច, សោឡសាសុំ រថេសភា;
តីសកប្បសហស្សម្ហិ, រាជានោ ចក្កវត្តិនោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនា បដិលទ្ធសម្បត្តិំ បច្ចវេក្ខណមុខេន សត្ថុ គុណមហន្តតំ បច្ចវេក្ខិត្វា “ឦទិសំ នាម សត្ថារំ ពាហុលិកាទិវាទេន សមុទាចរិម្ហ។ អហោ បុថុជ្ជនភាវោ នាម អន្ធករណោ អចក្ខុករណោ អរិយភាវោយេវ ចក្ខុករណោ”តិ ទស្សេន្តោ **“បស្សតិ បស្សោ”**តិ គាថំ អភាសិ។

៦១. តត្ថ **បស្សតិ បស្សោ**តិ បស្សតិ សម្មាទិដ្ឋិយា ធម្មេ អវិបរីតំ ជានាតិ ពុជ្ឈតីតិ បស្សោ, ទស្សនសម្បន្នោ អរិយោ, សោ **បស្សន្តំ** អវិបរីតទស្សាវិំ “អយំ អវិបរីតទស្សាវី”តិ បស្សតិ បញ្ញាចក្ខុនា ធម្មាធម្មំ យថាសភាវតោ ជានាតិ។ ន កេវលំ បស្សន្តមេវ, អថ ខោ **អបស្សន្តញ្ច** បស្សតិ, យោ បញ្ញាចក្ខុវិរហិតោ ធម្មេ យថាសភាវតោ ន បស្សតិ, តម្បិ អបស្សន្តំ បុថុជ្ជនំ “អន្ធោ វតាយំ ភវំ អចក្ខុកោ”តិ អត្តនោ បញ្ញាចក្ខុនា បស្សតិ។ **អបស្សន្តោ អបស្សន្តំ, បស្សន្តញ្ច ន បស្សតី**តិ អបស្សន្តោ បញ្ញាចក្ខុរហិតោ អន្ធពាលោ តាទិសំ អន្ធពាលំ អយំ ធម្មាធម្មំ យថាសភាវតោ ន បស្សតីតិ យថា អបស្សន្តំ ន បស្សតិ ន ជានាតិ, ឯវំ អត្តនោ បញ្ញាចក្ខុនា ធម្មាធម្មំ យថាសភាវតោ បស្សន្តញ្ច បណ្ឌិតំ “អយំ ឯវរូបោ”តិ ន បស្សតិ ន ជានាតិ, តស្មា អហម្បិ បុព្ពេ ទស្សនរហិតោ សកលំ ញេយ្យំ ហត្ថាមលកំ វិយ បស្សន្តំ ភគវន្តំ អបស្សន្តម្បិ បូរណាទី យថាសភាវតោ ន បស្សិំ, ឥទានិ បន ពុទ្ធានុភាវេន សម្បន្នោ ឧភយេបិ យថាសភាវតោ បស្សាមីតិ សេវិតព្ពាសេវិតព្ពេសុ អត្តនោ អវិបរីតបដិបត្តិំ ទស្សេតិ។

វប្បត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វជ្ជិបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឯកកា មយំ អរញ្ញេតិ អាយស្មតោ វជ្ជិបុត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ

និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញូតំ បត្តោ ឯកទិវសំ វិបស្សិំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ នាគបុប្ផកេសរេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ អមច្ចកុលេ និព្ពត្តិ, **វជ្ជិបុត្តោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ ភគវតោ វេសាលិគមនេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា វេសាលិយា អវិទូរេ អញ្ញតរស្មិំ វនសណ្ឌេ វិហរតិ។ តេន ច សមយេន វេសាលិយំ ឧស្សវោ អហោសិ។ តត្ថ តត្ថ នច្ចគីតវាទិតំ បវត្តតិ, មហាជនោ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ឧស្សវសម្បត្តិំ បច្ចនុភោតិ, តំ សុត្វា សោ ភិក្ខុ អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជន្តោ វិវេកំ វជ្ជមានោ កម្មដ្ឋានំ វិស្សជ្ជេត្វា អត្តនោ អនភិរតិំ បកាសេន្តោ –

"ឯកកា មយំ អរញ្ញេ វិហរាម, អបវិទ្ធំវ វនស្មិំ ទារុកំ;
ឯតាទិសិកាយ រត្តិយា, កោ សុ នាម អម្ហេហិ បាបិយោ"តិ។ – គាថមាហ;

តំ សុត្វា វនសណ្ឌេ អធិវត្ថា ទេវតា តំ ភិក្ខុំ អនុកម្បមានា "យទិបិ, ត្វំ ភិក្ខុ, អរញ្ញវាសំ ហីឡេន្តោ វទសិ, វិវេកកាមា បន វិទ្ទសុនោ តំ ពហុ មញ្ញន្តិយេវា"តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តី –

"ឯកកោ ត្វំ អរញ្ញេ វិហរសិ, អបវិទ្ធំវ វនស្មិំ ទារុកំ;
តស្ស តេ ពហុកា បិហយន្តិ, នេរយិកា វិយ សគ្គគាមិន"ន្តិ។ –

គាថំ វត្វា, "កថញ្ហិ នាម ត្វំ, ភិក្ខុ, និយ្យានិកេ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាសនេ បព្ពជិត្វា អនិយ្យានិកំ វិតក្កំ វិតក្កេស្សសី"តិ សន្តជ្ជេន្តី សំវេជេសិ ។ ឯវំ សោ ភិក្ខុ តាយ ទេវតាយ សំវេជិតោ កសាភិហតោ វិយ ភទ្រោ អស្សាជានីយោ វិបស្សនាវីថិំ ឱតរិត្វា នចិរស្សេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១១.៦២-៦៦) –

"សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, សតរំសីវ ភាណុមំ;
ឱភាសេន្តំ ទិសា សព្ពា, ឧឡុរាជំវ បូរិតំ។

"បុរក្ខតំ សាវកេហិ, សាគរេហេវ មេទនី;
នាគំ បគ្គយ្ហ រេណូហិ, វិបស្សិស្សាភិរោបយិំ។

"ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ រេណុមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

"បណ្ណតាលីសិតោ កប្បេ, រេណុ នាមាសិ ខត្តិយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

"កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន"ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា "អយំ មេ អរហត្តប្បត្តិយា អង្កុសោ ជាតោ"តិ អត្តនោ ទេវតាយ ច វុត្តនយំ សំកឌ្ឍិត្វា –

៦២. "ឯកកា មយំ អរញ្ញេ វិហរាម, អបវិទ្ធំវ វនស្មិំ ទារុកំ;
តស្ស មេ ពហុកា បិហយន្តិ, នេរយិកា វិយ សគ្គគាមិន"ន្តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តស្សត្ថោ – អនបេក្ខភាវេន វនេ ឆឌ្ឌិតទារុក្ខណ្ឌំ វិយ យទិបិ **មយំ ឯកកា** ឯកាកិនោ អសហាយា ឥមស្មិំ **អរញ្ញេ វិហរាម**, ឯវំ វិហរតោ បន **តស្ស មេ ពហុកា បិហយន្តិ** មំ ពហូ អត្ថកាមរូបា កុលបុត្តា អភិបត្ថេន្តិ, "អហោ វតស្ស មយម្បិ វជ្ជិបុត្តត្ថេរោ វិយ ឃរពន្ធនំ បហាយ អរញ្ញេ វិហរេយ្យាមា"តិ។ យថា កិំ? **នេរយិកា វិយ សគ្គគាមិនំ**, យថា នាម នេរយិកា អត្តនោ បាបកម្មេន និរយេ និព្ពត្តសត្តា សគ្គគាមីនំ សគ្គូបគាមីនំ បិហយន្តិ – "អហោ វត មយម្បិ និរយទុក្ខំ បហាយ សគ្គសុខំ បច្ចនុភវេយ្យាមា"តិ ឯវំសម្បទមិទន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច អត្ថនិ គរុពហុវចនប្បយោគស្ស ឥច្ឆិតព្ពត្តា "ឯកកា មយំ វិហរាមា"តិ បុន តស្ស អត្ថស្ស ឯកត្តំ សន្ធាយ "តស្ស មេ"តិ ឯកវចនប្បយោគោ កតោ។ "តស្ស មេ", "សគ្គគាមិន"ន្តិ ច ឧភយម្បិ 'បិហយន្តី'តិ បទំ អបេក្ខិត្វា ឧបយោគត្ថេ សម្បទាននិទ្ទេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ តំ អភិបត្ថេន្តីតិ ច តាទិសេ អរញ្ញវាសាទិគុណេ អភិបត្ថេន្តា នាម ហោន្តីតិ កត្វា វុត្តំ។ **តស្ស មេ**តិ វា តស្ស មម សន្តិកេ គុណេតិ អធិប្បាយោ។

វឌ្ឍិបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បក្ខត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ចុតា បតន្តីតិ អាយស្មតោ បក្ខត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ យក្ខសេនាបតិ ហុត្វា វិបស្សឹ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ទិព្ពវត្ថេន បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សក្កេសុ ទេវទហនិគមេ សាកិយរាជកុលេ និព្ពត្តិ, “សម្មោទកុមារោ”តិស្ស នាមំ អហោសិ។ អថស្ស ទហរកាលេ វាតរោគេន បាទា ន វហឹសុ។ សោ កតិបយំ កាលំ បីឋសប្បី វិយ វិចរិ។ តេនស្ស **បក្ខោ**តិ សមញ្ញា ជាតា។ បច្ឆា អរោគកាលេបិ តថេវ នំ សញ្ជានន្តិ, សោ ភគវតោ ញាតិសមាគមេ បាដិហារិយំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញេ វិហរតិ។ អថេកទិវសំ គាមំ បិណ្ឌាយ បវិសិតុំ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ អញ្ញតរស្មឹ រុក្ខមូលេ និសីទិ។ តស្មិញ្ច សមយេ អញ្ញតរោ កុលលោ មំសបេសឹ អាទាយ អាកាសេន គច្ឆតិ, តំ ពហូ កុលលា អនុបតិត្វា បាតេសុំ។ បាតិតំ មំសបេសឹ ឯកោ កុលលោ អគ្គហេសិ។ តំ អញ្ញោ អច្ឆិន្ទិត្វា គណ្ហិ, តំ ទិស្វា ថេរោ “យថាយំ មំសបេសិ, ឯវំ កាមា នាម ពហុសាធារណា ពហុទុក្ខា ពហុបាយាសា”តិ – កាមេសុ អាទីនវំ នេក្ខម្មេ ច អានិសំសំ បច្ចវេក្ខិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា “អនិច្ច”ន្តិអាទិនា មនសិករោន្តោ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា កតភត្តកិច្ចោ ទិវាដ្ឋានេ និសីទិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១២.១-១០) –

“វិបស្សី នាម ភគវា, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
អដ្ឋសដ្ឋិសហស្សេហិ, បាវិសិ ពន្ធុមំ តទា។

“នគរា អភិនិក្ខម្ម, អគមំ ទីបចេតិយំ;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ។

“ចុល្លាសីតិសហស្សានិ, យក្ខា មយ្ហំ ឧបន្តិកេ;
ឧបដ្ឋហន្តិ សក្កច្ចំ, ឥន្ទំវ តិទសា គណា។

“ភវនា អភិនិក្ខម្ម, ទុស្សំ បគ្គយ្ហហំ តទា;
សិរសា អភិវាទេសឹ, តញ្ចាទាសឹ មហេសិនោ។

“អហោ ពុទ្ធោ អហោ ធម្មោ, អហោ នោ សត្ថុ សម្បទា;
ពុទ្ធស្ស អានុភាវេន, វសុធាយំ បកម្បថ។

“តញ្ច អច្ឆរិយំ ទិស្វា, អព្ភុតំ លោមហំសនំ;
ពុទ្ធេ ចិត្តំ បសាទេមិ, ទ្វិបទិន្ទម្ហិ តាទិនេ។

“សោហំ ចិត្តំ បសាទេត្វា, ទុស្សំ ទត្វាន សត្ថុនោ;
សរណញ្ច ឧបាគច្ឆឹ, សាមច្ចោ សបរិជ្ជនោ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ កម្មមករឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឥតោ បន្នរសេ កប្បេ, សោឡសាសុំ សុវាហនា;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា យទេវ សំវេគវត្ថុំ អង្កុសំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អញ្ញា អធិគតា, តស្ស សំកិត្តនមុខេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ **“ចុតា បតន្តី**”តិ គាថំ អភាសិ។

៦៣. តត្ថ **ចុតា**តិ ភដ្ឋា។ **បតន្តី**តិ អនុបតន្តិ។ **បតិតា**តិ ចវនវសេន ភូមិយំ បតិតា, អាកាសេ វា សម្បតនវសេន បតិតា។ **គិទ្ធា**តិ គេធំ អាបន្នា ។ **បុនរាគតា**តិ បុនទេវ ឧបគតា។ **ច**-សទ្ទោ សព្ពត្ថ យោជេតព្ពោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – បតន្តិ អនុបតន្តិ ច ឥធ កុលលា, ឥតរស្ស មុខតោ ចុតា ច មំសបេសិ, ចុតា

បន សា ភូមិយំ បតិតា ច, តិទ្ធា តេជំ អាបន្នា សព្ពេវ កុលលា បុនរាគតា។ យថា ចិមេ កុលលា, ឯវំ សំសារេ បរិព្ភមន្តា សត្តា យេ កុសលធម្មតោ ចុតា, តេ បតន្តិ និរយាទីសុ, ឯវំ បតិតា ច, សម្បត្តិភវេ ឋិតា តត្ថ កាមសុខានុយោគវសេន កាមភវេ រូបារូបភវេសុ ច ភវនិកន្តិវសេន តិទ្ធា ច បុនរាគតា ភវតោ អបរិមុត្តត្តា តេន តេន ភវគាមិនា កម្មេន តំ តំ ភវសញ្ញិតំ ទុក្ខំ អាគតា ឯវ, ឯវំភូតា ឥមេ សត្តា។ មយា បន **កតំ កិច្ចំ** បរិញ្ញាទិភេទំ សោឡសវិធម្បិ កិច្ចំ កតំ, ន ទានិ តំ កាតព្ពំ អត្ថិ។ **រតំ រម្មំ** រមិតព្ពំ អរិយេហិ សព្ពសង្ខតវិនិស្សដំ និព្ពានំ រតំ អភិរតំ រម្មំ។ តេន ច **សុខេនន្វាគតំ សុខំ** ផលសមាបត្តិសុខេន អនុអាគតំ ឧបគតំ អច្ចន្តសុខំ និព្ពានំ, សុខេន វា សុខាបដិបទាភូតេន វិបស្សនាសុខេន មគ្គសុខេន ច អន្វាគតំ ផលសុខំ និព្ពានសុខញ្ចាតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

បក្ខត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. វិមលកោណ្ឌញ្ញត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ទុមវ្ហយាយ ឧប្បន្នោតិ វិមលកោណ្ឌញ្ញត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ វិភវសម្បន្នេ កុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ វិបស្សឹ ភគវន្តំ មហតិយា បរិសាយ បរិវុតំ ធម្មំ ទេសេន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ចតូហិ សុវណ្ណបុប្ផេហិ បូជេសិ។ ភគវា តស្ស បសាទសំវឌ្ឍនត្ថំ តថារូបំ ឥទ្ធាភិសង្ខារំ អភិសង្ខារេសិ, យថា សុវណ្ណាភា សកលំ តំ បទេសំ ឱត្ថរតិ។ តំ ទិស្វា ភិយ្យោសោមត្តាយ បសន្នមានសោ ហុត្វា ភគវន្តំ វន្ទិត្វា តំ និមិត្តំ គហេត្វា អត្តនោ គេហំ គន្ត្វា ពុទ្ធារម្មណំ បីតឹ អវិជហន្តោ តេនេវ រោគេន កាលំ កត្វា តុសិតេសុ ឧបបន្នោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជានំ ពិម្ពិសារំ បដិច្ច អម្ពបាលិយា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធិំ គណ្ហិ។ រាជា ហិ ពិម្ពិសារោ តរុណកាលេ អម្ពបាលិយា រូបសម្បត្តិំ សុត្វា សញ្ជាតាភិលាសោ កតិបយមនុស្សបរិវារោ អញ្ញាតកវេសេន វេសាលឹ គន្ត្វា ឯករត្តិំ តាយ សំវាសំ កប្បេសិ។ តទា អយំ តស្សា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ អគ្គហេសិ។ សា ច គព្ភស្ស បតិដ្ឋិតភាវំ តស្ស អារោចេសិ។ រាជាបិ អត្តានំ ជានាបេត្វា ទាតព្ពយុត្តកំ ទត្វា បក្កាមិ។ សា គព្ភស្ស បរិបាកមន្វាយ បុត្តំ វិជាយិ, “វិមលោ”តិស្ស នាមំ អហោសិ, បច្ឆា **វិមលកោណ្ឌញ្ញោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ វយប្បត្តោ ភគវតោ វេសាលិគមនេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១២.៤០-៤៨) –

“វិបស្សី នាម ភគវា, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
និសិន្នោ ជនកាយស្ស, ទេសេសិ អមតំ បទំ។

“តស្សាហំ ធម្មំ សុត្វាន, ទ្វិបទិន្ទស្ស តាទិនោ;
សោណ្ណបុប្ផានិ ចត្តារិ, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយឹ។

“សុវណ្ណច្ឆទនំ អាសិ, យាវតា បរិសា តទា;
ពុទ្ធាភា ច សុវណ្ណាភា, អាលោកោ វិបុលោ អហុ។

“ឧទគ្គចិត្តោ សុមនោ, វេទជាតោ កតញ្ជលិ;
វិត្តិសញ្ជននោ តេសំ, ទិដ្ឋធម្មសុខាវហោ។

“អាយាចិត្វាន សម្ពុទ្ធំ, វន្ទិត្វាន ច សុព្ពតំ;
បាមោជ្ជំ ជនយិត្វាន, សកំ ភវនុបាគមឹ។

“ភវនេ ឧបវិដ្ឋោហំ, ពុទ្ធសេដ្ឋំ អនុស្សរឹ;
តេន ចិត្តប្បសាទេន, តុសិតំ ឧបបជ្ជហំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“សោឡសាសីសុ រាជានោ, នេមិសម្មតនាមកា;

តេតាលីសេ ឥតោ កប្បេ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញាបទេសេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ **“ទុមវ្ហយាយា”**តិ គាថំ អភាសិ។

៦៤. តត្ថ **ទុមវ្ហយាយា**តិ ទុមេន អម្ពេន អវ្ហាតព្ពាយ, អម្ពបាលិយាតិ អត្ថោ។ អាធារេ ចេតំ ភុម្មវចនំ។ **ឧប្បន្នោ**តិ តស្សា កុច្ឆិយំ ឧប្បន្នោ ឧប្បជ្ជមានោ ច។ **ជាតោ បណ្ឌរកេតុនា**តិ ធវលវត្ថធជត្តា “បណ្ឌរកេតូ”តិ បញ្ញាតេន ពិម្ពិសារញ្ញា ហេតុភូតេន ជាតោ, តំ បដិច្ច និព្ពត្តោតិ អត្ថោ។ **ឧប្បន្នោ**តិ វា បឋមាភិនិព្ពត្តិទស្សនំ។ តតោ ហិ **ជាតោ**តិ អភិជាតិទស្សនំ។ វិជាយនកាលតោ បដ្ឋាយ ហិ លោកេ ជាតវោហារោ។ ឯត្ថ ច “ទុមវ្ហយាយ ឧប្បន្នោ”តិ ឥមិនា អត្តក្កំសនភាវំ អបនេតិ, អនេកបតិបុត្តានម្បិ វិសេសាធិគមសម្ភវញ្ច ទីបេតិ។ “ជាតោ បណ្ឌរកេតុនា”តិ ឥមិនា វិញ្ញាតបិតិកទស្សនេន បរវម្ភនំ អបនេតិ។ **កេតុហា**តិ មានប្បហាយី។ មានោ ហិ ឧណ្ណតិលក្ខណត្តា កេតុ វិយាតិ កេតុ។ តថា ហិ សោ “កេតុកម្យតាបច្ចុបដ្ឋានោ”តិ វុច្ចតិ។ **កេតុនាយេវា**តិ បញ្ញាយ ឯវ។ បញ្ញា ហិ អនវជ្ជធម្មេសុ អច្ចុគ្គតដ្ឋេន មារសេនប្បមទ្ទនេន បុព្ពង្គមដ្ឋេន ច អរិយានំ ធជា នាម។ តេនាហ “ធម្មោ ហិ ឥសិនំ ធជោ”តិ (សំ. និ. ២.២៤១; អ. និ. ៤.៤៨; ជា. ២.២១.៤៩៤)។ **មហាកេតុំ បធំសយី**តិ មហាវិសយតាយ មហន្តា, សេយ្យមានជាតិមានាទិភេទតោ ពហវោ ច មានប្បការា, ឥតរេ ច កិលេសធម្មា សមុស្សិតដ្ឋេន កេតុ ឯតស្សាតិ មហាកេតុ មារោ បាបិមា។ តំ ពលវិធមនវិសយាតិក្កមនវសេន អភិភវិ និព្ពិសេវនំ អកាសីតិ។ “មហាកេតុំ បធំសយី”តិ អត្តានំ បរំ វិយ ទស្សេន្តោ អញ្ញាបទេសេន អរហត្តំ ព្យាកាសិ។

វិមលកោណ្ឌញ្ញត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឧក្ខេបកតវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឧក្ខេបកតវច្ឆស្សាតិ អាយស្មតោ ឧក្ខេបកតវច្ឆត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថារំ ឧទ្ទិស្ស មាឡំ ករោន្តស្ស បូគស្ស ឯកត្ថម្ភំ អលភន្តស្ស ថម្ភំ ទត្វា សហាយកិច្ចំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **វច្ឆោ**តិស្ស គោត្តតោ អាគតនាមំ។ សោ សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កោសលរដ្ឋេ គាមការាវសេ វសន្តោ អាគតាគតានំ ភិក្ខូនំ សន្តិកេ ធម្មំ បរិយាបុណាតិ។ “អយំ វិនយោ ឥទំ សុត្តន្តំ អយំ អភិធម្មោ”តិ បន បរិច្ឆេទំ ន ជានាតិ។ អថេកទិវសំ អាយស្មន្តំ ធម្មសេនាបតឹ បុច្ឆិត្វា យថាបរិច្ឆេទំ សព្ពំ សល្លក្ខេសិ។ ធម្មសង្គីតិយា បុព្ពេបិ បិដកាទិសមញ្ញា បរិយត្តិសទ្ធម្មេ វត្តិតា ឯវ, យតោ ភិក្ខូនំ វិនយធរាទិវោហារោ។ សោ តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គណ្ហន្តោ បរិបុច្ឆន្តោ តត្ថ វុត្តេ រូបារូបធម្មេ សល្លក្ខេត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា សម្មសន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២.១៣-២៦) –

“សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ, មហាបូគគណោ អហុ;
សរណំ គតា ច តេ ពុទ្ធំ, សទ្ទហន្តិ តថាគតំ។

“សព្ពេ សង្គម្ម មន្តេត្វា, មាឡំ កុព្ពន្តិ សត្ថុនោ;
ឯកត្ថម្ភំ អលភន្តា, វិចិនន្តិ ព្រហាវនេ។

“តេហំ អរញ្ញេ ទិស្វាន, ឧបគម្ម គណំ តទា;
អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វាន, បដិបុច្ឆឹ គណំ អហំ។

“តេ មេ បុដ្ឋា វិយាកំសុ, សីលវន្តោ ឧបាសកា;
មាឡំ មយំ កត្តុកាមា, ឯកត្ថម្ភោ ន លព្ភតិ។

“ឯកត្ថម្ភំ មមំ ទេថ, អហំ ទស្សាមិ សត្ថុនោ;
អាហរិស្សាមហំ ថម្ភំ, អប្បោស្សុក្កា ភវន្តុ តេ។

“តេ មេ ថម្ភំ បវេច្ឆិសុ, បសន្នា តុដ្ឋមានសា;
តតោ បដិនិវត្តិត្វា, អគមំសុ សកំ ឃរំ។

“អចិរំ គតេ បូគគណេ, ថម្ភំ អហាសហំ តទា;
ហដ្ឋោ ហដ្ឋេន ចិត្តេន, បឋមំ ឧស្សបេសហំ។

“តេន ចិត្តប្បសាទេន, វិមានំ ឧបបជ្ជហំ;
ឧព្ពិទ្ធំ ភវនំ មយ្ហំ, សត្តភូមំ សមុគ្គតំ។

“វជ្ជមានាសុ ភេរីសុ, បរិចារេមហំ សទា;
បញ្ចបញ្ញាសកប្បម្ហិ, រាជា អាសិ យសោធរោ។

“តត្ថាបិ ភវនំ មយ្ហំ, សត្តភូមំ សមុគ្គតំ;
កូដាគារវរូបេតំ, ឯកត្ថម្ភំ មនោរមំ។

“ឯកវីសតិកប្បម្ហិ , ឧទេនោ នាម ខត្តិយោ;
តត្រាបិ ភវនំ មយ្ហំ, សត្តភូមំ សមុគ្គតំ។

“យំ យំ យោនុបបជ្ជាមិ, ទេវត្តំ អថ មានុសំ;
អនុភោមិ សុខំ សព្ពំ, ឯកត្ថម្ភស្សិទំ ផលំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ថម្ភមទទំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ឯកត្ថម្ភស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា កតកិច្ចត្តា អកិលាសុភាវេ ឋិតោ អត្តនោ សន្តិកំ ឧបគតានំ គហដ្ឋបព្ពជិតានំ អនុកម្បំ ឧបាទាយ តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ វិមំសិត្វា ធម្មំ ទេសេសិ។ ទេសេន្តោ ច ឯកទិវសំ អត្តានំ បរំ វិយ កត្វា ទស្សេន្តោ –

៦៥. “ឧគ្គេបកតវច្ឆស្ស, សង្កលិតំ ពហូហិ វស្សេហិ;
តំ ភាសតិ គហដ្ឋានំ, សុនិសិន្នោ ឧឡារបាមោជ្ជោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ឧគ្គេបកតវច្ឆស្សា**តិ កតឧគ្គេបវច្ឆស្ស, ភិក្ខុនោ សន្តិកេ វិសុំ វិសុំ ឧគ្គហិតំ វិនយបទេសំ សុត្តបទេសំ អភិធម្មបទេសញ្ច យថាបរិច្ឆេទំ វិនយសុត្តាភិធម្មានំយេវ ឧបរិ ខិបិត្វា សជ្ឈាយនវសេន តត្ថ តត្ថេវ បក្ខិបិត្វា ឋិតវច្ឆេនាតិ អត្ថោ ករណត្ថេ ហិ ឥទំ សាមិវចនំ។ **សង្កលិតំ ពហូហិ វស្សេហី**តិ ពហុកេហិ សំវច្ឆរេហិ សម្បិណ្ឌនវសេន ហទយេ ឋបិតំ។ “សង្ខលិត”ន្តិបិ បាឋោ, សង្ខលិតំ វិយ កតំ ឯកាពទ្ធវសេន វាចុគ្គតំ កតំ។ យំ ពុទ្ធវចនន្តិ វចនសេសោ។ **តន្តិ** តំ បរិយត្តិធម្មំ **ភាសតិ** កថេតិ។ **គហដ្ឋានន្តិ** គេសំ យេភុយ្យតាយ វុត្តំ។ **សុនិសិន្នោ**តិ តស្មិំ ធម្មេ សម្មា និច្ចលោ និសិន្នោ, លាភសក្ការាទី អបច្ចាសីសន្តោ កេវលំ វិមុត្តាយតនសីសេយេវ ឋត្វា កថេតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“ឧឡារបាមោជ្ជោ”**តិ ផលសមាបត្តិសុខវសេន ធម្មទេសនាវសេនេវ ច ឧប្បន្នឧឡារបាមោជ្ជោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យថា យថាវុសោ ភិក្ខុ, យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ វិត្ថារេន បរេសំ ទេសេតិ តថា តថា សោ តស្មិំ ធម្មេ លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទំ, លភតិ ធម្មូបសំហិតំ បាមោជ្ជ”ន្តិអាទិ (ទី. និ. ៣.៣៥៥)។

ឧគ្គេបកតវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. មេឃិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អនុសាសិ មហាវីរោតិ អាយស្មតោ មេឃិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ កុសលពីជានិ រោបេន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បាបុណិ។ តស្មិញ្ច សមយេ វិបស្សី ភគវា ពុទ្ធកិច្ចស្ស បរិយោសានមាគម្ម អាយុសង្ខារំ ឱស្សជ្ជិ។ តេន

បឋវីកម្បាទីសុ ឧប្បន្នេសុ មហាជនោ ភីតតសិតោ អហោសិ។ អថ នំ វេស្សវណោ មហារាជា តមត្ថំ វិភាវេត្វា សមស្សាសេសិ។ តំ សុត្វា មហាជនោ សំវេគប្បត្តោ អហោសិ។ តត្ថាយំ កុលបុត្តោ ពុទ្ធានុភាវំ សុត្វា សត្ថុរិ សញ្ជាតគារវពហុមានោ ឧឡារំ បីតិសោមនស្សំ បដិសំវេទេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុស្មឹ សាកិយរាជកុលេ និព្ពត្តិ, តស្ស **មេឃិយោ**តិ នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ សត្ថុ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា ភគវន្តំ ឧបដ្ឋហន្តោ ភគវតិ ជាលិកាយំ វិហរន្តេ កិមិកាលាយ នទិយា តីរេ រមណីយំ អម្ពវនំ ទិស្វា តត្ថ វិហរិតុកាមោ ទ្វេ វារេ ភគវតា វារេត្វា តតិយវារំ វិស្សជ្ជិតោ តត្ថ គន្ត្វា មិច្ឆាវិតក្កមក្ខិកាហិ ខជ្ជមានោ ចិត្តសមាធឹ អលភិត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា តមត្ថំ អារោចេសិ។ អថស្ស ភគវា "អបរិបក្កាយ, មេឃិយ, ចេតោវិមុត្តិយា បញ្ច ធម្មា បរិបាកាយ សំវត្តន្តី"តិអាទិនា (ឧទា. ៣១) ឱវាទំ អទាសិ។ សោ តស្មឹ ឱវាទេ ឋត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១២.៥៧-៦៥) –

"យទា វិបស្សី លោកគ្គោ, អាយុសង្ខារមោស្សជិ;
បឋវី សម្បកម្បិត្ថ, មេទនី ជលមេខលា។

"ឱតតំ វិតតំ មយ្ហំ, សុវិចិត្តវដំសកំ;
ភវនម្បិ បកម្បិត្ថ, ពុទ្ធស្ស អាយុសង្ខយេ។

"តាសោ មយ្ហំ សមុប្បន្នោ, ភវនេ សម្បកម្បិតេ;
ឧប្បាទោ នុ កិមត្ថាយ, អាលោកោ វិបុលោ អហុ។

"វេស្សវណោ ឥធាគម្ម, និព្ពាបេសិ មហាជនំ;
បាណភូតេ ភយំ នត្ថិ, ឯកគ្គា ហោថ សំវុតា។

"អហោ ពុទ្ធោ អហោ ធម្មោ, អហោ នោ សត្ថុ សម្បទា;
យស្មឹ ឧប្បជ្ជមានម្ហិ, បឋវី សម្បកម្បតិ។

"ពុទ្ធានុភាវំ កិត្តេត្វា, កប្បំ សគ្គម្ហិ មោទហំ;
អវសេសេសុ កប្បេសុ, កុសលំ ចរិតំ មយា។

"ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ សញ្ញមលភឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធសញ្ញាយិទំ ផលំ។

"ឥតោ ចុទ្ទសកប្បម្ហិ, រាជា អាសឹ បតាបវា;
សមិតោ នាម នាមេន, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

"កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន"ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សត្ថុ សម្មុខា ឱវាទំ លភិត្វា "មយា អរហត្តំ អធិគត"ន្តិ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៦៦. "អនុសាសិ មហាវីរោ, សព្ពធម្មាន បារគូ;
តស្សាហំ ធម្មំ សុត្វាន, វិហាសឹ សន្តិកេ សតោ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន"ន្តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **អនុសាសី**តិ "អបរិបក្កាយ, មេឃិយ, ចេតោវិមុត្តិយា បញ្ច ធម្មា បរិបាកាយ សំវត្តន្តី"តិអាទិនា ឱវទិ អនុសិដ្ឋឹ អទាសិ។ **មហាវីរោ**តិ មហាវិក្កន្តោ, វីរិយបារមិបារិបូរិយា ចតុរង្គសមន្នាគតវីរិយាធិដ្ឋានេន អនញ្ញសាធារណចតុព្ពិធសម្មប្បធានសម្បត្តិយា ច មហាវីរិយោតិ អត្ថោ។ **សព្ពធម្មាន បារគូ**តិ សព្ពេសញ្ញ ញេយ្យធម្មានំ បារំ បរិយន្តំ ញាណគមនេន គតោ អធិគតោតិ សព្ពធម្មាន បារគូ, សព្ពញ្ញូតិ អត្ថោ។ សព្ពេសំ វា សង្ខតធម្មានំ បារភូតំ និព្ពានំ សយម្ភូញាណេន គតោ អធិគតោតិ សព្ពធម្មាន បារគូ។ **តស្សាហំ ធម្មំ សុត្វានា**តិ តស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សាមុក្កំសិកំ តំ ចតុសច្ចធម្មំ សុណិត្វា។ **វិហាសឹ សន្តិកេ**តិ អម្ពវនេ មិច្ឆាវិតក្កេហិ ឧបទ្ទុតោ ចាលិកា វិហារំ គន្ត្វា សត្ថុ សមីបេយេវ វិហាសឹ។ **សតោ**តិ សតិមា, សមថវិបស្សនាភាវនាយ អប្បមត្តោតិ អត្ថោ។ **អហ**ន្តិ ឥទំ យថា "អនុសាសី"តិ ឯត្ថ "ម"ន្តិ ឯវំ "វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន"ន្តិ ឯត្ថ "មយា"តិ បរិណាមេតព្ពំ។ **"កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន"**ន្តិ ច ឥមិនា យថាវុត្តំ វិជ្ជាត្តយានុប្បត្តិមេវ សត្ថុ ឱវាទបដិករណភាវទស្សនេន បរិយាយន្តរេន បកាសេតិ។ សីលក្ខន្ធាទិបរិបូរណមេវ ហិ សត្ថុ សាសនការិតា។

មេឃិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឯកធម្មសវនីយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហន្តិ អាយស្មតោ ឯកធម្មសវនីយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ រុក្ខទេវតា ហុត្វា និព្ពត្តោ កតិបយេ ភិក្ខូ មគ្គមូឡ្ហេ មហារញ្ញេ វិចរន្តេ ទិស្វា អនុកម្បមានោ អត្តនោ ភវនតោ ឱតរិត្វា តេ សមស្សាសេត្វា ភោជេត្វា យថាធិប្បេតដ្ឋានំ បាបេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបេ ភគវតិ លោកេ ឧប្បជ្ជិត្វា កតពុទ្ធកិច្ចេ បរិនិព្ពុតេ តស្មិំ កាលេ ពារាណសិរាជា កិកី នាម អហោសិ។ តស្មិំ កាលង្កតេ តស្ស បុថុវិន្ទរាជា នាម បុត្តោ អាសិ។ តស្ស បុត្តោ សុសាមោ នាម។ តស្ស បុត្តោ កិកីព្រហ្មទត្តោ នាម ហុត្វា រជ្ជំ ការេន្តោ សាសនេ អន្តរហិតេ ធម្មស្សវនំ អលភន្តោ, “យោ ធម្មំ ទេសេតិ, តស្ស សហស្សំ ទម្មី”តិ ឃោសាបេត្វា ឯកម្បិ ធម្មកថិកំ អលភន្តោ, “មយ្ហំ បិតុបិតាមហាទីនំ កាលេ ធម្មោ សំវត្តតិ, ធម្មកថិកា សុលភា អហេសុំ។ ឥទានិ បន ចតុប្បទិកគាថាមត្តម្បិ កថេន្តោ ទុល្លភោ។ យាវ ធម្មសញ្ញា ន វិនស្សតិ, តាវទេវ បព្ពជិស្សាមី”តិ រជ្ជំ បហាយ ហិមវន្តំ ឧទ្ទិស្ស គច្ឆន្តំ សក្កោ ទេវរាជា អាគន្ត្វា, “អនិច្ចា វត សង្ខារា”តិ គាថាយ ធម្មំ កថេត្វា និវត្តេសិ។ សោ និវត្តិត្វា ពហុំ បុញ្ញំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សេតព្យនគរេ សេដ្ឋិកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ ភគវតិ សេតព្យនគរេ សីសបាវនេ វិហរន្តេ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ តស្ស សត្ថា អជ្ឈាសយំ ឱលោកេត្វា, “អនិច្ចា វត សង្ខារា”តិ ឥមាយ គាថាយ ធម្មំ ទេសេសិ។ តស្ស តត្ថ កតាធិការតាយ សោ អនិច្ចសញ្ញាយ បាកដតរំ ហុត្វា ឧបដ្ឋិតាយ បដិលទ្ធសំវេគោ បព្ពជិត្វា ធម្មសម្មសនំ បដ្ឋបេត្វា ទុក្ខសញ្ញំ អនត្តសញ្ញញ្ច មនសិករោន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១២.៦៦-៧១) –

“បទុមុត្តរពុទ្ធស្ស, សាវកា វនចារិនោ;
វិប្បនដ្ឋា ព្រហារញ្ញេ, អន្ធាវ អនុសុយ្យរេ។

“អនុស្សរិត្វា សម្ពុទ្ធំ, បទុមុត្តរនាយកំ;
តស្ស តេ មុនិនោ បុត្តា, វិប្បនដ្ឋា មហាវនេ។

“ភវនា ឱរុហិត្វាន, អគមិំ ភិក្ខុសន្តិកំ;
តេសំ មគ្គញ្ច អាចិក្ខិំ, ភោជនញ្ច អទាសហំ។

“តេន កម្មេន ទ្វិបទិន្ទ, លោកជេដ្ឋ នរាសភ;
ជាតិយា សត្តវស្សោហំ, អរហត្តមបាបុណិំ។

“សចក្ខុ នាម នាមេន, ទ្វាទស ចក្កវត្តិនោ;
សត្តរតនសម្បន្នា, បញ្ចកប្បសតេ ឥតោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

តស្ស ឯកេនេវ ធម្មស្សវនេន និប្ផន្នកិច្ចត្តា **ឯកធម្មសវនីយោ**ត្វេវ សមញ្ញា អហោសិ។ សោ អរហា ហុត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៦៧. “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **កិលេសា**តិ យស្មិំ សន្តានេ ឧប្បន្នា, តំ កិលេសេន្តិ វិពាធេន្តិ ឧបតាបេន្តិ វាតិ កិលេសា, រាគាទយោ។ **ឈាបិតា**តិ ឥន្ធគ្គិនា វិយ រុក្ខគច្ឆាទយោ អរិយមគ្គញាណគ្គិនា សមូលំ ទឌ្ឍា។ **មយ្ហ**ន្តិ មយា, មម សន្តានេ វា។ **ភវា សព្ពេ សមូហតា**តិ កាមកម្មភវាទយោ សព្ពេ ភវា សមុគ្ឃាដិតា កិលេសានំ ឈាបិតត្តា។ សតិ ហិ កិលេសវដ្ដេ កម្មវដ្ដេន ភវិតព្ពំ។ កម្មភវានំ សមូហតត្តា ឯវ ច ឧបបត្តិភវាបិ សមូហតា ឯវ អនុប្បត្តិធម្មតាយ អាបាទិតត្តា។ **វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ**តិ ជាតិអាទិកោ –

“ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, សំសារោតិ បវុច្ចតី”តិ។ –

វុត្តលក្ខណោ សំសារោ វិសេសតោ ខីណោ, តស្មា **នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ**។ យស្មា អាយតឹ បុនព្ភវោ នត្ថិ, តស្មា វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ។ តស្មា ច បុនព្ភវោ នត្ថិ, យស្មា ភវា សព្ពេ សមូហតាតិ អាវត្តេត្វា វត្តព្ពំ។ អថ វា វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, តតោ ឯវ នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោតិ យោជេតព្ពំ។

ឯកធម្មសវនីយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ឯកុទានិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អធិចេតសោ អប្បមជ្ជតោតិ អាយស្មតោ ឯកុទានិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ អត្ថទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ យក្ខសេនាបតិ ហុត្វា និព្ពត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ, “អលាភា វត មេ, ទុល្លទ្ធំ វត មេ, យោហំ សត្ថុធរមានកាលេ ទានាទិបុញ្ញំ កាតុំ នាលត្ថ”ន្តិ បរិទេវសោកមាបន្នោ អហោសិ។ អថ នំ សាគរោ នាម សត្ថុ សាវកោ សោកំ វិនោទេត្វា សត្ថុ ថូប បូជាយំ និយោជេសិ។ សោ បញ្ច វស្សានិ ថូបំ បូជេត្វា តតោ ចុតោ តេន បុញ្ញេន ទេវមនុស្សេសុ ឯវ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ កាលេន កាលំ សត្ថុ សន្តិកំ ឧបសង្កមិ។ តស្មិញ្ច សមយេ សត្ថា **“អធិចេតសោ”**តិ គាថាយ សាវកេ អភិណ្ហំ ឱវទិ។ សោ តំ សុត្វា សទ្ធាជាតោ បព្ពជិ។ បព្ពជិត្វា ច បន តមេវ គាថំ បុនប្បុនំ បរិវត្តេតិ។ សោ តត្ថ វីសតិវស្សសហស្សានិ សមណធម្មំ ករោន្តោ ញាណស្ស អបរិបក្កត្តា វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ នាសក្ខិ។ តតោ បន ចុតោ ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តោ វិញ្ញុតំ បត្វា ជេតវន បដិគ្គហណសមយេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ អរញ្ញេ វិហរន្តោ សត្ថុ សន្តិកំ អគមាសិ។ តស្មិញ្ច សមយេ សត្ថា អាយស្មន្តំ សារិបុត្តំ អត្តនោ អវិទូរេ អធិចិត្តមនុយុត្តំ ទិស្វា **“អធិចេតសោ”**តិ ឥមំ ឧទានំ ឧទានេសិ។ តំ សុត្វា អយំ ចិរកាលំ ភាវនាយ អរញ្ញេ វិហរន្តោបិ កាលេន កាលំ តមេវ គាថំ ឧទានេតិ, តេនស្ស **ឯកុទានិយោ**តិ សមញ្ញា ឧទបាទិ។ សោ អចេកទិវសំ ចិត្តេកគ្គតំ លភិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១២.៧២-៨១) –

“អត្ថទស្សិម្ហិ សុគតេ, និព្ពុតេ សមនន្តរា;
យក្ខយោនឹ ឧបបជ្ជឹ, យសំ បត្តោ ចហំ តទា។

“ទុល្លទ្ធំ វត មេ អាសិ, ទុប្បភាតំ ទុរុដ្ឋិតំ;
យំ មេ ភោគេ វិជ្ជមានេ, បរិនិព្ពាយិ ចក្ខុមា។

“មម សង្កប្បមញ្ញាយ, សាគរោ នាម សាវកោ;
មមុទ្ធរិតុកាមោ សោ, អាគច្ឆិ មម សន្តិកំ។

“កឹ នុ សោចសិ មា ភាយិ, ចរ ធម្មំ សុមេធស;
អនុប្បទិន្នា ពុទ្ធេន, សព្ពេសំ ពីជសម្បទា។

“យោ ចេ បូជេយ្យ សម្ពុទ្ធំ, តិដ្ឋន្តំ លោកនាយកំ;
ធាតុំ សាសបមត្តម្បិ, និព្ពុតស្សាបិ បូជយេ។

“សមេ ចិត្តប្បសាទម្ហិ, សមំ បុញ្ញំ មហគ្គតំ;
តស្មា ថូបំ ករិត្វាន, បូជេហិ ជិនធាតុយោ។

“សាគរស្ស វចោ សុត្វា, ពុទ្ធថូបំ អកាសហំ;
បញ្ចវស្សេ បរិចរឹ, មុនិនោ ថូបមុត្តមំ។

“តេន កម្មេន ទ្វិបទិន្ទ, លោកជេដ្ឋ នរាសភ;
សម្បត្តឹ អនុភោត្វាន, អរហត្តមបាបុណឹ។

“ភូរិបញ្ញា ច ចត្តារោ, សត្តកប្បសតេ ឥតោ;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា វិមុត្តិសុខេន វិហរន្តោ ឯកទិវសំ អាយស្មតា ធម្មភណ្ឌាគារិកេន បដិភានំ វីមំសិតុំ, “អាវុសោ, មយ្ហំ ធម្មំ ភណាហី”តិ អជ្ឈិដ្ឋោ ចិរកាលបរិចិតត្តា –

៦៨. “អធិចេតសោ អប្បមជ្ជតោ, មុនិនោ មោនបថេសុ សិក្ខតោ;
សោកា ន ភវន្តិ តាទិនោ, ឧបសន្តស្ស សទា សតីមតោ”តិ។ (ឧទា. ៣៧) –

ឥមមេវ គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **អធិចេតសោ**តិ អធិចិត្តវតោ, សព្ពចិត្តានំ អធិកេន អរហត្តផលចិត្តេន សមន្នាគតស្សាតិ អត្ថោ។ **អប្បមជ្ជតោ**តិ នប្បមជ្ជតោ, អប្បមាទេន អនវជ្ជធម្មេសុ សាតច្ចកិរិយាយ សមន្នាគតស្សាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **មុនិនោ**តិ “យោ មុនាតិ ឧភោ លោកេ, មុនិ តេន បវុច្ចតី”តិ (ធ. ប. ២៦៩; មហានិ. ១៤៩; ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២១) ឯវំ ឧភយលោកមុននេន វា, មោនំ វុច្ចតិ ញាណំ, តេន អរហត្តផលបញ្ញាសង្ខាតេន មោនេន សមន្នាគតតាយ វា ខីណាសវោ មុនិ នាម, តស្ស មុនិនោ។ **មោនបថេសុ សិក្ខតោ**តិ អរហត្តញាណសង្ខាតស្ស មោនស្ស បថេសុ ឧបាយមគ្គេសុ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មេសុ, តីសុ វា សិក្ខាសុ សិក្ខតោ។ ឥទញ្ច បុព្ពភាគបដិបទំ គហេត្វា វុត្តំ។ បរិនិដ្ឋិតសិក្ខោ ហិ អរហា, តស្មា ឯវំ សិក្ខតោ, ឥមាយ សិក្ខាយ មុនិភាវំ បត្តស្ស មុនិនោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា ចេតទេវំ តស្មា ហេដ្ឋិមមគ្គផលចិត្តានំ វសេន អធិចេតសោ, ចតុសច្ចសម្ពោធិបដិបត្តិយំ អប្បមាទវសេន អប្បមជ្ជតោ, អគ្គមគ្គញាណសមន្នាគមេន មុនិនោតិ ឯវមេតេសំ បទានំ អត្ថោ យុជ្ជតិយេវ។ អថ វា “អប្បមជ្ជតោ សិក្ខតោ” បធានហេតូ អក្ខាតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ តស្មា អប្បមជ្ជនហេតុ សិក្ខនហេតុ ច អធិចេតសោតិ អត្ថោ។

សោកា ន ភវន្តិ តាទិនោតិ តាទិសស្ស ខីណាសវមុនិនោ អព្ភន្តរេ ឥដ្ឋវិយោគាទិវត្ថុកា សោកា ចិត្តសន្តាបា ន ហោន្តិ។ អថ វា តាទិលក្ខណប្បត្តស្ស អសេក្ខមុនិនោ សោកា ន ភវន្តីតិ។ **ឧបសន្តស្សា**តិ រាគាទីនំ អច្ចន្តូបសមេន ឧបសន្តស្ស។ **សទា សតីមតោ**តិ សតិវេបុល្លប្បត្តិយា និច្ចកាលំ សតិយា អវិរហិតស្ស។

ឯត្ថ ច “អធិចេតសោ”តិ ឥមិនា អធិចិត្តសិក្ខា, “អប្បមជ្ជតោ”តិ ឥមិនា អធិសីលសិក្ខា, “មុនិនោ មោនបថេសុ សិក្ខតោ”តិ ឯតេហិ អធិបញ្ញាសិក្ខា។ “មុនិនោ”តិ វា ឯតេន អធិបញ្ញាសិក្ខា, “មោនបថេសុ សិក្ខតោ”តិ ឯតេន តាសំ លោកុត្តរសិក្ខានំ បុព្ពភាគបដិបទា, “សោកា ន ភវន្តី”តិអាទីហិ សិក្ខាបារិបូរិយា អានិសំសា បកាសិតាតិ វេទិតព្ពំ អយមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសិ។

ឯកុទានិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ឆន្នត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុត្វាន ធម្មំ មហតោ មហារសន្តិ អាយស្មតោ ឆន្នត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សិទ្ធត្ថំ ភគវន្តំ អញ្ញតរំ រុក្ខមូលំ ឧបគច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ មុទុសម្ផស្សំ បណ្ណសន្ថរំ សន្ថរិត្វា អទាសិ។ បុប្ផេហិ ច សមន្តតោ ឱកិរិត្វា បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា បុនបិ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ សុទ្ធោទនមហារាជស្ស គេហេ ទាសិយា កុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តិ, **ឆន្នោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ, ពោធិសត្តេន សហជាតោ។ សោ សត្ថុ ញាតិសមាគមេ បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា ភគវតិ បេមេន, “អម្ហាកំ ពុទ្ធោ, អម្ហាកំ ធម្មោ”តិ មមត្តំ ឧប្បាទេត្វា សិនេហំ ឆិន្ទិតុំ អសក្កោន្តោ សមណធម្មំ អកត្វា សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ សត្ថារា អាណត្តវិធិនា កតេន ព្រហ្មទណ្ឌេន សន្តជ្ជិតោ សំវេគប្បត្តោ ហុត្វា សិនេហំ ឆិន្ទិត្វា វិបស្សន្តោ នចិរេនេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១០.៤៥-៥០) –

“សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ, អទាសឹ បណ្ណសន្ថរំ;
សមន្តា ឧបហារញ្ច, កុសុមំ ឱកិរឹ អហំ។

“បាសាទេវំ គុណំ រម្មំ, អនុភោមិ មហារហំ;
មហគ្ឃានិ ច បុប្ផានិ, សយនេភិសវន្តិ មេ។

“សយនេហំ គុវង្កាមិ, វិចិត្តេ បុប្ផសន្ថតេ;
បុប្ផវុដ្ឋិ ច សយនេ, អភិវស្សតិ តាវទេ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, អទាសិ បណ្ណសន្ថរំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, សន្ថរស្ស ឥទំ ផលំ។

“តិណសន្ថរកា នាម, សត្តេតេ ចក្កវត្តិនោ;
ឥតោ តេ បញ្ចមេ កប្បេ, ឧប្បជ្ជឹសុ ជនាធិបា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា វិមុត្តិសុខសន្តប្បិតោ បីតិវេគវិស្សដ្ឋំ ឧទានំ ឧទានេន្តោ –

៦៨. “សុត្វាន ធម្មំ មហតោ មហារសំ,
សព្ពញ្ញុតញ្ញាណវរេន ទេសិតំ;
មគ្គំ បបជ្ជឹ អមតស្ស បត្តិយា,
សោ យោគក្ខេមស្ស បថស្ស កោវិទោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **សុត្វានា**តិ សុណិត្វា, សោតេន គហេត្វា ឱហិតសោតោ សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារេត្វា។ **ធម្ម**ន្តិ ចតុសច្ចធម្មំ។ **មហតោ**តិ ភគវតោ។ ភគវា ហិ មហន្តេហិ ឧឡារតមេហិ សីលាទិគុណេហិ សមន្នាគតត្តា, សទេវកេន លោកេន វិសេសតោ មហនីយតាយ ច “មហា”តិ វុច្ចតិ, យា តស្ស **មហាសមណោ**តិ សមញ្ញា ជាតា។ និស្សក្កវចនញ្ចេតំ “មហតោ ធម្មំ សុត្វានា”តិ។ **មហារស**ន្តិ វិមុត្តិរសស្ស ទាយកត្តា ឧឡាររសំ។ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណវរេន ទេសិត**ន្តិ សព្ពំ ជានាតីតិ សព្ពញ្ញូ, តស្ស ភាវោ សព្ពញ្ញុតា។ ញាណមេវ វរំ, ញាណេសុ វា វរន្តិ ញាណវរំ, សព្ពញ្ញុតា ញាណវរំ ឯតស្សាតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណវរោ, ភគវា។ តេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសង្ខាតអគ្គញាណេន វា ករណភូតេន ទេសិតំ កថិតំ ធម្មំ សុត្វានាតិ យោជនា។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ បរមត្ថទីបនិយំ ឥតិវុត្តកវណ្ណនាយំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **មគ្គ**ន្តិ អដ្ឋង្គិកំ អរិយមគ្គំ។ **បបជ្ជិ**ន្តិ បដិបជ្ជឹ។ **អមតស្ស បត្តិយា**តិ និព្ពានស្ស អធិគមាយ ឧបាយភូតំ បដិបជ្ជិន្តិ យោជនា។ **សោ**តិ សោ ភគវា។ **យោគក្ខេមស្ស បថស្ស កោវិទោ**តិ ចតូហិ យោគេហិ អនុបទ្ទុតស្ស និព្ពានស្ស យោ បថោ, តស្ស កោវិទោ តត្ថ សុកុសលោ។ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ – ភគវតោ ចតុសច្ចទេសនំ សុត្វា អមតាធិគមូបាយមគ្គំ អហំ បដិបជ្ជឹ បដិបជ្ជនមគ្គំ មយា កតំ, សោ ឯវ បន ភគវា សព្ពថា យោគក្ខេមស្ស បថស្ស កោវិទោ, បរសន្តានេ វា បរមនេសុ កុសលោ, យស្ស សំវិធានមាគម្ម អហម្បិ មគ្គំ បដិបជ្ជិន្តិ។ អយមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសីតិ។

ឆន្នត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បុណ្ណត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សីលមេវាតិ អាយស្មតោ បុណ្ណត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ ពុទ្ធសុញ្ញេ លោកេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ ព្រាហ្មណសិប្បេសុ និប្ផត្តឹ គន្ត្វា កាមេសុ អាទីនវំ ទិស្វា ឃរាវាសំ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ហិមវន្តប្បទេសេ បណ្ណកុដឹ កត្វា វាសំ កប្បេសិ។ តស្ស វសនដ្ឋានស្ស អវិទូរេ ឯកស្មឹ បព្ភារេ បច្ចេកពុទ្ធោ អាពាធិកោ ហុត្វា បរិនិព្ពាយិ, តស្ស បរិនិព្ពានសមយេ មហា អាលោកោ អហោសិ។ តំ ទិស្វា សោ, “កថំ នុ ខោ អយំ អាលោកោ ឧប្បន្នោ”តិ វីមំសនវសេន ឥតោ ចិតោ ច អាហិណ្ឌន្តោ បព្ភារេ បច្ចេកសម្ពុទ្ធំ បរិនិព្ពុតំ ទិស្វា គន្ធទារូនិ សំកឌ្ឍិត្វា សរីរំ ឈាបេត្វា គន្ធោទកេន ឧបសិញ្ចិ។ តត្ថេកោ ទេវបុត្តោ អន្តលិក្ខេ ឋត្វា ឯវមាហ – “សាធុ, សាធុ, សប្បុរិស, ពហុំ តយា បុញ្ញំ បសវន្តេន បូរិតំ សុគតិសំវត្តនិយំ កម្មំ តេន ត្វំ សុគតីសុយេវ ឧប្បជ្ជិស្សសិ, ‘បុណ្ណោ’តិ ច តេ នាមំ ភវិស្សតី”តិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សុនាបរន្តជនបទេ សុប្បារកបដ្ដនេ គហបតិកុលេ និព្ពត្តិ, **បុណ្ណោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ វាណិជ្ជវសេន មហតា សត្ថេន សទ្ធឹ សាវត្ថឹ គតោ។ តេន ច សមយេន ភគវា សាវត្ថិយំ វិហរតិ។ អថ សោ សាវត្ថិវាសីហិ ឧបាសកេហិ សទ្ធឹ វិហារំ គតោ សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វត្តបដិវត្តេហិ អាចរិយុបជ្ឈាយេ អារាធេន្តោ វិហាសិ។ សោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា, “សាធុ មំ, ភន្តេ ភគវា, សំខិត្តេន ឱវាទេន ឱវទតុ, យមហំ សុត្វា សុនាបរន្តជនបទេ វិហរេយ្យ”ន្តិ អាហ។ តស្ស ភគវា, “សន្តិ ខោ, បុណ្ណ, ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា រូបា”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៣៩៥; សំ. និ. ៤.៨៨) ឱវាទំ ទត្វា សីហនាទំ នទាបេត្វា វិស្សជ្ជេសិ។ សោ

ភគវន្តំ វន្ទិត្វា សុនាបរន្តជនបទំ គន្ត្វា សុប្បារកបដ្ដនេ វិហរន្តោ សមថវិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា តិស្សោ វិជ្ជា សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៤១.២៩-៤៤) –

“បព្ភារកូដំ និស្សាយ, សយម្ភូ អបរាជិតោ;
អាពាធិកោ ច សោ ពុទ្ធោ, វសតិ បព្ពតន្តរេ។

“មម អស្សមសាមន្តា, បនាទោ អាសិ តាវទេ;
ពុទ្ធេ និព្ពាយមានម្ហិ, អាលោកោ ឧទបជ្ជថ។

“យាវតា វនសណ្ឌស្មឹ, អច្ឆកោកតរច្ឆកា;
វាឡា ច កេសរី សព្ពេ, អភិគជ្ជឹសុ តាវទេ។

“ឧប្បាតំ តមហំ ទិស្វា, បព្ភារំ អគមាសហំ;
តត្ថទ្ទសាសឹ សម្ពុទ្ធំ, និព្ពុតំ អបរាជិតំ។

“សុផុល្លំ សាលរាជំវ, សតរំសិំវ ឧគ្គតំ;
វីតច្ចិកំវ អង្គារំ, និព្ពុតំ អបរាជិតំ។

“តិណំ កដ្ឋញ្ច បូរេត្វា, ចិតកំ តត្ថកាសហំ;
ចិតកំ សុកតំ កត្វា, សរីរំ ឈាបយឹ អហំ។

“សរីរំ ឈាបយិត្វាន, គន្ធតោយំ សមោកិរិំ;
អន្តលិក្ខេ ឋិតោ យក្ខោ, នាមមគ្គហិ តាវទេ។

“យំ បូរិតំ តយា កិច្ចំ, សយម្ភុស្ស មហេសិនោ;
បុណ្ណកោ នាម នាមេន, សទា ហោហិ តុវំ មុនេ។

“តម្ហា កាយា ចវិត្វាន, ទេវលោកំ អគច្ឆហំ;
តត្ថ ទិព្ពមយោ គន្ធោ, អន្តលិក្ខា បវស្សតិ។

“តត្រាបិ នាមធេយ្យំ មេ, បុណ្ណកោតិ អហូ តទា;
ទេវភូតោ មនុស្សោ វា, សង្កប្បំ បូរយាមហំ។

“ឥទំ បច្ឆិមកំ មយ្ហំ, ចរិមោ វត្តតេ ភវោ;
ឥធាបិ បុណ្ណកោ នាម, នាមធេយ្យំ បកាសតិ។

“តោសយិត្វាន សម្ពុទ្ធំ, គោតមំ សក្យបុង្គវំ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, វិហរាមិ អនាសវោ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, តនុកិច្ចស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ថេរោ ពហូ មនុស្សេ សាសនេ អភិប្បសាទេសិ។ យតោ បញ្ចសតមត្តា បុរិសា ឧបាសកត្តំ បញ្ចសតមត្តា ច ឥត្ថិយោ ឧបាសិកាភាវំ បដិវេទេសុំ។ សោ តត្ថ រត្តចន្ទនេន ចន្ទនមាឡំ នាម គន្ធកុដឹ ការាបេត្វា, “សត្ថា បញ្ចហិ ភិក្ខុសតេហិ សទ្ធឹ មាឡំ បដិច្ឆតូ”តិ ភគវន្តំ បុប្ផទូតេន និមន្តេសិ ។ ភគវា ច ឥទ្ធានុភាវេន តត្តកេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធឹ តត្ថ គន្ត្វា ចន្ទនមាឡំ បដិគ្គហេត្វា អរុណេ អនុដ្ឋិតេយេវ បច្ចាគមាសិ។ ថេរោ អបរភាគេ បរិនិព្ពានសមយេ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៧០. “សីលមេវ ឥធ អគ្គំ, បញ្ញវា បន ឧត្តមោ;
មនុស្សេសុ ច ទេវេសុ, សីលបញ្ញាណតោ ជយ”ន្តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **សីល**ន្តិ សីលនដ្ឋេន សីលំ, បតិដ្ឋានដ្ឋេន សមាធានដ្ឋេន ចាតិ អត្ថោ។ សីលញ្ហិ សព្ពគុណានំ បតិដ្ឋា, តេនាហ – “សីលេ បតិដ្ឋាយ នរោ សបញ្ញោ”តិ (សំ. និ. ១.២៣; បេដកោ. ២២; វិសុទ្ធិ. ១.១)។ សមាទហតិ ច តំ កាយវាចាអវិប្បកិណ្ណំ ករោតីតិ អត្ថោ។ តយិទំ សីលមេវ **អគ្គំ** សព្ពគុណានំ មូលភាវតោ បមុខភាវតោ ច។ យថាហ – “តស្មាតិហ, ត្វំ ភិក្ខុ, អាទិមេវ វិសោធេហិ កុសលេសុ ធម្មេសុ។ កោ ចាទិ កុសលានំ ធម្មានំ សីលញ្ច សុវិសុទ្ធ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៣៦៩), “បាតិមោក្ខន្តិ មុខមេតំ បមុខមេត”ន្តិ (មហាវ. ១៣៥) ច អាទិ។ **ឥធា**តិ និបាតមត្តំ។ **បញ្ញវា**តិ ញាណសម្បន្នោ។ សោ **ឧត្តមោ** សេដ្ឋោ បវរោតិ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ គាថាយ បញ្ញាយយេវ សេដ្ឋភាវំ ទស្សេតិ។ បញ្ញុត្តរា ហិ កុសលា ធម្មា។ ឥទានិ តំ សីលបញ្ញានំ អគ្គសេដ្ឋភាវំ ការណតោ ទស្សេតិ **“មនុស្សេសុ ច ទេវេសុ, សីលបញ្ញាណតោ ជយ”**ន្តិ ច។ សីលបញ្ញាណហេតុ បដិបក្ខជយោ កាមកិលេសជយោ ហោតីតិ អត្ថោ។

បុណ្ណត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋមវគ្គោ

១. វច្ឆបាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុសុខុមនិបុណត្ថទស្សិនាតិ អាយស្មតោ វច្ឆបាលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ អាចិនន្តោ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា ព្រាហ្មណសិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គន្ត្វា អគ្គិំ បរិចរន្តោ ឯកទិវសំ មហតិយា កំសបាតិយា បាយាសំ អាទាយ ទក្ខិណេយ្យំ បរិយេសន្តោ វិបស្សិំ ភគវន្តំ អាកាសេ ចង្កមន្តំ ទិស្វា អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតោ ភគវន្តំ អភិវាទេត្វា ទាតុកាមតំ ទស្សេសិ។ បដិគ្គហេសិ ភគវា អនុកម្បំ ឧបាទាយ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **វច្ឆបាលោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ ពិម្ពិសារសមាគមេ ឧរុវេលកស្សបត្ថេរេន ឥទ្ធិបាដិហារិយំ ទស្សេត្វា សត្ថុ បរមនិបច្ចការេ កតេ តំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សត្តាហបព្ពជិតោ ឯវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៣.២៦-៣៤) –

“សុវណ្ណវណ្ណោ សម្ពុទ្ធោ, ពាត្តិំសវរលក្ខណោ;
បវនា អភិនិក្ខន្តោ, ភិក្ខុសង្ឃបុរក្ខតោ។

“មហច្ចា កំសបាតិយា, វឌ្ឍេត្វា បាយសំ អហំ;
អាហុតិំ យិដ្ឋុកាមោ សោ, ឧបនេសិំ ពលិំ អហំ។

“ភគវា តម្ហិ សមយេ, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
ចង្កមំ សុសមារូឡ្ហោ, អម្ពរេ អនិលាយនេ។

“តញ្ច អច្ឆរិយំ ទិស្វា, អព្ភុតំ លោមហំសនំ;
ឋបយិត្វា កំសបាតិំ, វិបស្សិំ អភិវាទយិំ។

“តុវំ ទេវោសិ សព្ពញ្ញូ, សទេវេ សហមានុសេ;
អនុកម្បំ ឧបាទាយ, បដិគ្គណ្ហ មហាមុនិ។

“បដិគ្គហេសិ ភគវា, សព្ពញ្ញូ លោកនាយកោ;
មម សង្កប្បមញ្ញាយ, សត្ថា លោកេ មហាមុនិ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ទានមទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, បាយាសស្ស ឥទំ ផលំ។

“ឯកតាលីសិតោ កប្បេ, ពុទ្ធោ នាមាសិ ខត្តិយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា សុខេនេវ អត្តនា និព្ពានស្ស អធិគតភាវំ វិភាវេន្តោ –

៧១. “សុសុខុមនិបុណត្ថទស្សិនា, មតិកុសលេន និវាតវុត្តិនា;
សំសេវិតវុទ្ធសីលិនា, និព្ពានំ ន ហិ តេន ទុល្លភ”ន្តិ។ –

ឥមំ គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **សុសុខុមនិបុណត្ថទស្សិនា**តិ អតិវិយ ទុទ្ទសដ្ឋេន សុខុមេ, សណ្ហដ្ឋេន និបុណេ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិអត្ថេ អនិច្ចតាទី ឱរោបេត្វា បស្សតីតិ សុសុខុមនិបុណត្ថទស្សី, តេន។ **មតិកុសលេនា**តិ មតិយា បញ្ញាយ កុសលេន ឆេកេន, “ឯវំ បវត្តមានស្ស បញ្ញា វឌ្ឍតិ, ឯវំ ន វឌ្ឍតី”តិ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គបញ្ញាយ ឧប្បាទនេ កុសលេន។ **និវាតវុត្តិនា**តិ សព្រហ្មចារីសុ និវាតនីចវត្តនសីលេន, វុឌ្ឍេសុ នវេសុ ច យថានុរូបបដិបត្តិនា។ **សំសេវិតវុទ្ធសីលិនា**តិ សំសេវិតំ អាចិណ្ណំ វុទ្ធសីលំ សំសេវិតវុទ្ធសីលំ, តំ យស្ស អត្ថិ, តេន សំសេវិតវុទ្ធសីលិនា។ អថ វា សំសេវិតា ឧបាសិតា វុទ្ធសីលិនោ ឯតេនាតិ **សំសេវិតវុទ្ធសីលី,** តេន ។ **ហី**តិសទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា យោ និវាតវុត្តិ សំសេវិតវុទ្ធសីលី មតិកុសលោ សុសុខុមនិបុណត្ថទស្សី ច, តស្មា និព្ពានំ ន តស្ស ទុល្លភន្តិ អត្ថោ។ និវាតវុត្តិតាយ ហិ សំសេវិតវុទ្ធសីលិតាយ ច បណ្ឌិតា តំ ឱវទិតព្ពំ អនុសាសិតព្ពំ មញ្ញន្តិ, តេសញ្ច ឱវាទេ ឋិតោ សយំ មតិកុសលតាយ សុសុខុមនិបុណត្ថទស្សិតាយ ច វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ និព្ពានំ អធិគច្ឆតីតិ, អយមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសីតិ។

វច្ឆបាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អាតុមត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យថា កឡីរោ សុសុ វឌ្ឍិតគ្គោតិ អាយស្មតោ អាតុមត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ អាចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ វិបស្សិំ ភគវន្តំ អន្តរវីថិយំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ គន្ធោទកេន គន្ធចុណ្ណេន ច បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនេ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ អកាសិ, ញាណស្ស បន អបរិបក្កត្តា វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ នាសក្ខិ។ អថ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ សេដ្ឋិបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **អាតុមោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ តស្ស វយប្បត្តស្ស មាតា “បុត្តស្ស មេ ភរិយំ អានេស្សាមា”តិ ញាតកេហិ សម្មន្តេសិ។ សោ តំ ឧបធារេត្វា ហេតុសម្បត្តិយា ចោទិយមានោ “កឹ មយ្ហំ ឃរាវាសេន, ឥទានេវ បព្ពជិស្សាមី”តិ ភិក្ខូនំ សន្តិកំ គន្ត្វា បព្ពជិ។ បព្ពជិតម្បិ នំ មាតា ឧប្បព្ពាជេតុកាមា នានានយេហិ បលោភេតិ។ សោ តស្សា អវសរំ អទត្វា អត្តនោ អជ្ឈាសយំ បកាសេន្តោ –

៧២. “យថា កឡីរោ សុសុ វឌ្ឍិតគ្គោ, ទុន្និក្ខមោ ហោតិ បសាខជាតោ;
ឯវំ អហំ ភរិយាយានីតាយ, អនុមញ្ញ មំ បព្ពជិតោម្ហិ ទានី”តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **កឡីរោ**តិ អង្កុរោ, ឥធ បន វំសង្កុរោ អធិប្បេតោ។ **សុសូ**តិ តរុណោ។ **វឌ្ឍិតគ្គោ**តិ បវឌ្ឍិតសាខោ។ **សុសុវឌ្ឍិតគ្គោ**តិ វា សុដ្ឋុ វឌ្ឍិតសាខោ សញ្ជាតបត្តសាខោ។ **ទុន្និក្ខមោ**តិ វេឡុគុម្ពតោ និក្ខាមេតុំ នីហរិតុំ អសក្កុណេយ្យោ។ **បសាខជាតោ**តិ ជាតបសាខោ, សាខានម្បិ បព្ពេ បព្ពេ ឧប្បន្នអនុសាខោ។ **ឯវំ អហំ ភរិយាយានីតាយា**តិ យថា វំសោ វឌ្ឍិតគ្គោ វំសន្តរេសុ សំសដ្ឋសាខាបសាខោ វេឡុគុម្ពតោ ទុន្នីហរណីយោ ហោតិ, ឯវំ អហម្បិ ភរិយាយ មយ្ហំ អានីតាយ បុត្តធីតាទិវសេន វឌ្ឍិតគ្គោ អាសត្តិវសេន ឃរាវាសតោ ទុន្នីហរណីយោ ភវេយ្យំ។ យថា បន វំសកឡីរោ អសញ្ជាតសាខពន្ធោ វេឡុគុម្ពតោ សុនីហរណីយោវ ហោតិ, ឯវំ អហម្បិ អសញ្ជាតបុត្តទារាទិពន្ធោ សុនីហរណីយោ ហោមិ, តស្មា អនានីតាយ ឯវ ភរិយាយ **អនុមញ្ញ មំ** អត្តនាវ មំ អនុជានាបេត្វា។ **បព្ពជិតោម្ហិ ទានី**តិ, “ឥទានិ បន បព្ពជិតោ អម្ហិ, សាធុ សុដ្ឋូ”តិ អត្តនោ នេក្ខម្មាភិរតឹ បកាសេសិ, អថ វា “អនុមញ្ញ មំ បព្ពជិតោម្ហិ ទានី”តិ មាតុ កថេតិ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – យទិបិ តាយ បុព្ពេ នានុមតំ, ឥទានិ បន បព្ពជិតោ អម្ហិ, តស្មា អនុមញ្ញ អនុជានាហិ មំ សមណភាវេយេវ ឋាតុំ, នាហំ តយា និវត្តនីយោតិ ។ ឯវំ បន កថេន្តោ យថាឋិតោវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា មគ្គបដិបាដិយា កិលេសេ ខេបេត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៣.៣៥-៤០) –

“និសជ្ជ បាសាទវរេ, វិបស្សី អទ្ទសំ ជិនំ;
កកុធំ វិលសន្តំវ, សព្ពញ្ញុំ តមនាសកំ។

“បាសាទស្សាវិទូរេ ច, គច្ឆតិ លោកនាយកោ;
បភា និទ្ធាវតេ តស្ស, យថា ច សតរំសិនោ។

“គន្ធោទកញ្ច បគ្គយ្ហ, ពុទ្ធសេដ្ឋំ សមោកិរិំ;
តេន ចិត្តប្បសាទេន, តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ គន្ធោទកមាកិរិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, សុគន្ធោ នាម ខត្តិយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា មាតរំ អាបុច្ឆិត្វា តស្សា បេក្ខន្តិយាយេវ អាកាសេន បក្កាមិ។ សោ អរហត្តប្បត្តិយា ឧត្តរិកាលម្បិ អន្តរន្តរា តមេវ គាថំ បច្ចុទាហាសិ។

តត្ថ “បព្ពជិតោម្ហី”តិ ឥមិនាបទេសេន អយម្បិ ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសិ អត្តនោ សន្តានេ រាគាទិមលស្ស បព្ពាជិតភាវទីបនតោ។ តេនាហ ភគវា – “បព្ពាជយមត្តនោ មលំ, តស្មា ‘បព្ពជិតោ’តិ វុច្ចតី”តិ (ធ. ប. ៣៨៨)។

អាតុមត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. មាណវត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ជិណ្ណញ្ច ទិស្វា ទុខិតញ្ច ព្យាធិតន្តិ អាយស្មតោ មាណវត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា លក្ខណធរោ ហុត្វា វិបស្សិស្ស ភគវតោ អភិជាតិយា លក្ខណានិ បរិគ្គហេត្វា បុព្ពនិមិត្តានិ សាវេត្វា, “ឯកំសេន អយំ ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ ព្យាករិត្វា នានានយេហិ ថោមេត្វា អភិវាទេត្វា បទក្ខិណំ កត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណមហាសាលស្ស គេហេ និព្ពត្តិត្វា យាវ សត្តវស្សានិ, តាវ អន្តោឃរេយេវ វឌ្ឍិត្វា សត្តមេ សំវច្ឆរេ ឧបនយនត្ថំ ឧយ្យានំ នីតោ អន្តរាមគ្គេ ជិណ្ណាតុរមតេ ទិស្វា តេសំ អទិដ្ឋបុព្ពត្តា តេ បរិជនេ បុច្ឆិត្វា ជរារោគមរណសភាវំ សុត្វា សញ្ជាតសំវេគោ តតោ អនិវត្តន្តោ វិហារំ គន្ត្វា សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា មាតាបិតរោ អនុជានាបេត្វា បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៣.៤១-៦៤) –

“ជាយមានេ វិបស្សិម្ហិ, និមិត្តំ ព្យាករិំ អហំ;
និព្ពាបយិញ្ច ជនតំ, ពុទ្ធោ លោកេ ភវិស្សតិ។

“យស្មិញ្ច ជាយមានស្មិំ, ទសសហស្សិ កម្បតិ;
សោ ទានិ ភគវា សត្ថា, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“យស្មិញ្ច ជាយមានស្មិំ, អាលោកោ វិបុលោ អហុ;
សោ ទានិ ភគវា សត្ថា, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“យស្មិញ្ច ជាយមានស្មិំ, សរិតាយោ ន សន្ទយុំ;
សោ ទានិ ភគវា សត្ថា, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“យស្មិញ្ច ជាយមានស្មិំ, អវីចគ្គិ ន បជ្ជលិ;
សោ ទានិ ភគវា សត្ថា, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“យស្មិញ្ច ជាយមានស្មឹ, បក្ខិសង្ឃោ ន សញ្ចរិ;
សោ ទានិ ភគវា សត្ថា, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“យស្មិញ្ច ជាយមានស្មឹ, វាតក្ខន្ធោ ន វាយតិ;
សោ ទានិ ភគវា សត្ថា, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“យស្មិញ្ច ជាយមានស្មឹ, សព្ពរតនានិ ជោតយុំ;
សោ ទានិ ភគវា សត្ថា, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“យស្មិញ្ច ជាយមានស្មឹ, សត្តាសុំ បទវិក្កមា;
សោ ទានិ ភគវា សត្ថា, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“ជាតមត្តោ ច សម្ពុទ្ធោ, ទិសា សព្ពា វិលោកយិ;
វាចាសភិមុទីរេសិ, ឯសា ពុទ្ធាន ធម្មតា។

“សំវេជយិត្វា ជនតំ, ថវិត្វា លោកនាយកំ;
សម្ពុទ្ធំ អភិវាទេត្វា, បក្កាមិ បាចិនាមុខោ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ពុទ្ធមភិថោមយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ថោមនាយ ឥទំ ផលំ។

“ឥតោ នវុតិកប្បម្ហិ, សម្ពុខាថវិកវ្ហយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“បថវិទុន្ទុភិ នាម, ឯកូននវុតិម្ហិតោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“អដ្ឋាសីតិម្ហិតោ កប្បេ, ឱភាសោ នាម ខត្តិយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“សត្តាសីតិម្ហិតោ កប្បេ, សរិតច្ឆេទនវ្ហយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“អគ្គិនិព្ពាបនោ នាម, កប្បានំ ឆឡសីតិយា;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“គតិបច្ឆេទនោ នាម, កប្បានំ បញ្ចសីតិយា;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“រាជា វាតសមោ នាម, កប្បានំ ចុល្លសីតិយា;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“រតនបជ្ជលោ នាម, កប្បានំ តេអសីតិយា;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“បទវិក្កមនោ នាម, កប្បានំ ទ្វេអសីតិយា;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“រាជា វិលោកនោ នាម, កប្បានំ ឯកសីតិយា;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“គិរសារោតិ នាមេន, កប្បេសិតម្ហិ ខត្តិយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អធិគតារហត្តោ បន ភិក្ខូហិ, “កេន, ត្វំ អាវុសោ, សំវេគេន អតិទហរោវ សមានោ បព្ពជិតោ”តិ បុច្ឆិតោ អត្តនោ បព្ពជ្ជានិមិត្តកិត្តនាបទេសេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៧៣. “ជិណ្ណញ្ច ទិស្វា ទុខិតញ្ច ព្យាធិតំ, មតញ្ច ទិស្វា គតមាយុសង្ខយំ;
តតោ អហំ និក្ខមិតូន បព្ពជិំ, បហាយ កាមានិ មនោរមានី”តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **ជិណ្ណ**ន្តិ ជរាយ អភិភូតំ, ខណ្ឌិច្ចបាលិច្ចវលិត្តចតាទីហិ សមង្គីភូតំ។ **ទុខិត**ន្តិ ទុក្ខប្បត្តំ។ **ព្យាធិត**ន្តិ គិលានំ។ ឯត្ថ ច “ព្យាធិត”ន្តិ វុត្តេបិ ទុក្ខប្បត្តភាវោ សិទ្ធោ, “ទុខិត”ន្តិ វចនំ តស្ស ពាឡ្ហគិលានភាវបរិទីបនត្ថំ។ **មត**ន្តិ កាលង្កតំ, យស្មា កាលង្កតោ អាយុនោ ខយំ វយំ ភេទំ គតោ នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“គតមាយុសង្ខយ”**ន្តិ។ តស្មា ជិណ្ណព្យាធិមតានំ ទិដ្ឋត្តា, “តមេ ជរាទយោ នាម ន តមេសំយេវ, អថ ខោ សព្ពសាធារណា, តស្មា អហម្បិ ជរាទិកេ អនតិវត្តោ”តិ សំវិគ្គត្តា។ **និក្ខមិតូនា**តិ និក្ខមិត្វា, អយមេវ វា បាឋោ។ បព្ពជ្ជាធិប្បាយេន ឃរតោ និក្ខន្តោ។ **បព្ពជិ**ន្តិ សត្ថុ សាសនេ បព្ពជ្ជំ ឧបគតោ។ **បហាយ កាមានិ មនោរមានី**តិ តង្ខណន្តាទិភាវតោ អវីតរាគានំ មនោ រមេន្តីតិ មនោរមេ វត្ថុកាមេ បជហិត្វា, តប្បដិពទ្ធស្ស ឆន្ទរាគស្ស អរិយមគ្គេន សមុច្ឆិន្ទនេន និរបេក្ខភាវេន ឆឌ្ឌេត្វាតិ អត្ថោ។ កាមានំ បហានកិត្តនមុខេន ចេតំ ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសិ។ មាណវកាលេ បព្ពជិតត្តា ឥមស្ស ថេរស្ស **មាណវោ**ត្វេវ សមញ្ញា ជាតាតិ។

មាណវត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សុយាមនត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កាមច្ឆន្ទោ ច ព្យាបាទោតិ អាយស្មតោ សុយាមនត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ ធញ្ញវតីនគរេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ ព្រាហ្មណសិប្បេសុ និប្ផត្តិំ បត្វា ព្រាហ្មណមន្តេ វាចេតិ។ តេន ច សមយេន វិបស្សី ភគវា មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន សទ្ធិំ ធញ្ញវតីនគរំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋោ ហោតិ។ តំ ទិស្វា ព្រាហ្មណោ បសន្នចិត្តោ អត្តនោ គេហំ នេត្វា អាសនំ បញ្ញាបេត្វា តស្សូបរិ បុប្ផសន្ថារំ សន្ថរិត្វា អទាសិ, សត្ថរិ តត្ថ និសិន្នេ បណីតេន អាហារេន សន្តប្បេសិ, ភុត្តាវិញ្ច បុប្ផគន្ធេន បូជេសិ។ សត្ថា អនុមោទនំ វត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ វេសាលិយំ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **សុយាមនោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ បរមនិស្សមយុត្តោ ហុត្វា គេហាវាសីនំ កាមូបភោគំ ជិគុច្ឆិត្វា ឈាននិន្នោ ភគវតោ វេសាលិគមនេ បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា ខុរគ្គេយេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៣.៦៥-៧៤) –

“នគរេ ធញ្ញវតិយា, អហោសិំ ព្រាហ្មណោ តទា;
លក្ខណេ ឥតិហាសេ ច, សនិឃណ្ឌុសកេដុភេ។

“បទកោ វេយ្យាករណោ, និមិត្តកោវិទោ អហំ;
មន្តេ ច សិស្សេ វាចេសិំ, តិណ្ណំ វេទាន បារគូ។

“បញ្ច ឧប្បលហត្ថានិ, បិដ្ឋិយំ ឋបិតានិ មេ;
អាហុតិំ យិដ្ឋុកាមោហំ, បិតុមាតុសមាគមេ។

“តទា វិបស្សី ភគវា, ភិក្ខុសង្ឃបុរក្ខតោ;
ឱភាសេន្តោ ទិសា សព្ពា, អាគច្ឆតិ នរាសភោ។

“អាសនំ បញ្ញាបេត្វាន, និមន្តេត្វា មហាមុនិំ;
សន្ថរិត្វាន តំ បុប្ផំ, អភិនេសិំ សកំ ឃរំ។

“យំ មេ អត្ថិ សកេ គេហេ, អាមិសំ បច្ចុបដ្ឋិតំ;
តាហំ ពុទ្ធស្ស បាទាសិ, បសន្នោ សេហិ បាណិភិ។

“ភុត្វាវី កាលមញ្ញាយ បុប្ផហត្ថមទាសហំ;
អនុមោទិត្វាន សព្ពញ្ញូ, បក្កាមិ ឧត្តរាមុខោ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមទទី តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, បុប្ផទានស្សិទំ ផលំ។

“អនន្តរំ ឥតោ កប្បេ, រាជាហុំ វរទស្សនោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា នីវរណប្បហានកិត្តនមុខេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៧៤. “កាមច្ឆន្ទោ ច ព្យាបាទោ, ថិនមិទ្ធញ្ច ភិក្ខុនោ;
ឧទ្ធច្ចំ វិចិកិច្ឆា ច, សព្ពសោវ ន វិជ្ជតី”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **កាមច្ឆន្ទោ**តិ កាមេសុ ឆន្ទោ, កាមោ ច សោ ឆន្ទោ ចាតិបិ កាមច្ឆន្ទោ, កាមរាគោ។ ឥធ បន សព្ពោបិ រាគោ កាមច្ឆន្ទោ អគ្គមគ្គវជ្ឈស្សាបិ អធិប្បេតត្តា, តេនាហ “**សព្ពសោវ ន វិជ្ជតី**”តិ។ សព្ពេបិ ហិ តេភូមកធម្មា កាមនីយដ្ឋេន កាមា, តត្ថ បវត្តោ រាគោ កាមច្ឆន្ទោ, តេនាហ ភគវា – “អារុប្បេ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ បដិច្ច ថិនមិទ្ធនីវរណំ ឧទ្ធច្ចនីវរណំ អវិជ្ជានីវរណំ ឧប្បជ្ជតី”តិ (បដ្ឋា. ៣.៨.៨) ព្យាបជ្ជតិ ចិត្តំ បូតិភាវំ គច្ឆតិ ឯតេនាតិ **ព្យាបាទោ**, “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទិនយប្បវត្តោ (ធ. ស. ១០៦៦; វិភ. ៩០៩) អាឃាតោ។ ថិនំ ចិត្តស្ស អកល្យតា អនុស្សាហសំហននំ, មិទ្ធំ កាយស្ស អកល្យតា អសត្តិវិឃាតោ, តទុភយម្បិ ថិនញ្ច មិទ្ធញ្ច **ថិនមិទ្ធំ**, កិច្ចាហារបដិបក្ខានំ ឯកតាយ ឯកំ កត្វា វុត្តំ។ ឧទ្ធតភាវោ **ឧទ្ធច្ចំ**, យេន ធម្មេន ចិត្តំ ឧទ្ធតំ ហោតិ អវូបសន្តំ, សោ ចេតសោ វិក្ខេបោ ឧទ្ធច្ចំ។ ឧទ្ធច្ចគ្គហណេនេវ ចេត្ថ កិច្ចាហារបដិបក្ខានំ សមានតាយ កុក្កុច្ចម្បិ គហិតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តំ បច្ឆានុតាបលក្ខណំ។ យោ ហិ កតាកតកុសលាកុសលូបនិស្សយោ វិប្បដិសារោ, តំ កុក្កុច្ចំ។ **វិចិកិច្ឆា**តិ, “ឯវំ នុ ខោ ន នុ ខោ”តិ សំសយំ អាបជ្ជតិ, ធម្មសភាវំ វា វិចិនន្តោ កិច្ឆតិ កិលមតិ ឯតាយាតិ វិចិកិច្ឆា, ពុទ្ធាទិវត្ថុកោ សំសយោ។ **សព្ពសោ**តិ អនវសេសតោ។ **ន វិជ្ជតី**តិ នត្ថិ, មគ្គេន សមុច្ឆិន្នត្តា ន ឧបលព្ភតិ។ ឥទញ្ច បទទ្វយំ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ អយញ្ហេត្ថ យោជនា – យស្ស ភិក្ខុនោ តេន តេន អរិយមគ្គេន សមុច្ឆិន្នត្តា កាមច្ឆន្ទោ ច ព្យាបាទោ ច ថិនមិទ្ធញ្ច ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចញ្ច វិចិកិច្ឆា ច សព្ពសោវ ន វិជ្ជតិ, តស្ស ន កិញ្ចិ ករណីយំ, កតស្ស វា បតិចយោតិ អញ្ញាបទេសេន អញ្ញំ ព្យាករោតិ។ បញ្ចសុ ហិ នីវរណេសុ មគ្គេន សមុច្ឆិន្នេសុ តទេកដ្ឋតាយ សព្ពេបិ កិលេសា សមុច្ឆិន្នាយេវ ហោន្តិ។ តេនាហ – “សព្ពេតេ ភគវន្តោ បញ្ច នីវរណេ បហាយ ចេតសោ ឧបក្កិលេសេ”តិ (ទី. និ. ២.១៤៦)។

សុយាមនត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សុសារទត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សាធុ សុវិហិតាន ទស្សនន្តិ អាយស្មតោ សុសារទត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្វា កាមេសុ អាទីនវំ ទិស្វា ឃរាវាសំ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ហិមវន្តប្បទេសេ អរញ្ញាយតនេ អស្សមំ ការេត្វា វិហាសិ។ អថ នំ អនុគ្គណ្ហន្តោ បទុមុត្តរោ ភគវា ភិក្ខាចារវេលាយំ ឧបសង្កមិ។ សោ ទូរតោវ ទិស្វា បសន្នមានសោ បច្ចុគ្គន្ត្វា បត្តំ គហេត្វា មធុរានិ ផលានិ បក្ខិបិត្វា អទាសិ។ ភគវា តំ បដិគ្គហេត្វា អនុមោទនំ កត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ធម្មសេនាបតិនោ ញាតិព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា មន្ទបញ្ញត្តា **សុសារទោ**តិ គហិតនាមោ អបរភាគេ ធម្មសេនាបតិស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៣.៧៥-៨៣) –

“អជ្ឈាយកោ មន្តធរោ, តិណ្ណំ វេទាន បារគូ;
ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, វសាមិ អស្សមេ អហំ។

“អគ្គិហុត្តញ្ច មេ អត្ថិ, បុញ្ញវិកផលានិ ច;
បុងកេ និក្ខិបិត្វាន, ទុមគ្គេ លគ្គិតំ មយា។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
មមុទ្ធរិតុកាមោ សោ, ភិក្ខន្តោ មមុបាគមិ។

“បសន្នចិត្តោ សុមនោ, ផលំ ពុទ្ធស្សទាសហំ;
វិត្តិសញ្ជននោ មយ្ហំ, ទិដ្ឋធម្មសុខាវហោ។

“សុវណ្ណវណ្ណោ សម្ពុទ្ធោ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
អន្តលិក្ខេ ឋិតោ សត្ថា, ឥមំ គាថំ អភាសថ។

“ឥមិនា ផលទានេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
កប្បានំ សតសហស្សំ, ទុគ្គតឹ នុបបជ្ជសិ។

“តេនេវ សុក្កមូលេន, អនុភោត្វាន សម្បទា;
បត្តោម្ហិ អចលំ ឋានំ, ហិត្វា ជយបរាជយំ។

“ឥតោ សត្តសតេ កប្បេ, រាជា អាសឹ សុមង្គលោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សប្បុរិសូបនិស្សយានិសំសកិត្តនាបទេសេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៧៥. “សាធុ សុវិហិតាន ទស្សនំ, កង្ខា ឆិជ្ជតិ ពុទ្ធិ វឌ្ឍតិ;
ពាលម្បិ ករោន្តិ បណ្ឌិតំ, តស្មា សាធុ សតំ សមាគមោ”តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **សាធូ**តិ សុន្ទរំ, ភទ្ទកន្តិ អត្ថោ។ **សុវិហិតាន ទស្សន**ន្តិ សុវិហិតានំ ទស្សនំ។ គាថាសុខត្ថំ អនុស្វារលោបោ កតោ។ សីលាទិគុណេហិ សុសំវិហិតត្តភាវានំ បរានុទ្ទយាយ សុដ្ឋុ វិហិតធម្មទេសនានំ អរិយានំ ទស្សនំ សាធូតិ យោជនា។ “ទស្សន”ន្តិ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ សវនាទីនម្បិ ពហុការត្តា។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “យេ តេ ភិក្ខូ សីលសម្បន្នា សមាធិសម្បន្នា បញ្ញាសម្បន្នា វិមុត្តិសម្បន្នា វិមុត្តិញាណទស្សនសម្បន្នា ឱវាទកា វិញ្ញាបកា សន្ទស្សកា សមាទបកា សមុត្តេជកា សម្បហំសកា អលំសមក្ខាតារោ សទ្ធម្មស្ស, ទស្សនម្បាហំ, ភិក្ខវេ, តេសំ ភិក្ខូនំ ពហូបការំ វទាមិ, សវនំ…បេ… ឧបសង្កមនំ…បេ… បយិរុបាសនំ…បេ… អនុស្សរណំ…បេ… អនុបព្ពជ្ជម្បាហំ, ភិក្ខវេ, តេសំ ភិក្ខូនំ ពហូបការំ វទាមី”តិ (ឥតិវុ. ១០៤)។

ទស្សនមូលកត្តា វា ឥតរេសំ ទស្សនមេវេត្ថ វុត្តំ, **កង្ខា ឆិជ្ជតី**តិអាទិ តត្ថ ការណវចនំ។ តាទិសានញ្ហិ កល្យាណមិត្តានំ ទស្សនេ សតិ វិញ្ញុជាតិកោ អត្ថកាមោ កុលបុត្តោ តេ ឧបសង្កមតិ បយិរុបាសតិ “កឹ, ភន្តេ, កុសលំ, កឹ អកុសល”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៩៦) បញ្ហំ បុច្ឆតិ។ តេ ចស្ស អនេកវិហិតេសុ កង្ខាដ្ឋានីយេសុ កង្ខំ បដិវិនោទេន្តិ, តេន វុត្តំ “កង្ខា ឆិជ្ជតី”តិ។ យស្មា ច តេ ធម្មទេសនាយ តេសំ កង្ខំ បដិវិនោទេត្វា បុព្ពភាគេ កម្មបថសម្មាទិដ្ឋឹ វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិញ្ច ឧប្បាទេន្តិ, តស្មា តេសំ **ពុទ្ធិ វឌ្ឍតិ**។ យទា បន តេ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តិ, តទា សោឡសវត្ថុកា អដ្ឋវត្ថុកា ច វិចិកិច្ឆា ឆិជ្ជតិ សមុច្ឆិជ្ជតិ, និប្បរិយាយេន បញ្ញា ពុទ្ធិ វឌ្ឍតិ។ ពាល្យសមតិក្កមនតោ តេ បណ្ឌិតា ហោន្តិ។ សោ តេហិ ពុទ្ធី វឌ្ឍេតិ, **ពាលម្បិ ករោន្តិ បណ្ឌិត**ន្តិ។ **តស្មា**តិអាទិ និគមនំ, យស្មា សាធូនំ ទស្សនំ វុត្តនយេន កង្ខា ឆិជ្ជតិ ពុទ្ធិ វឌ្ឍតិ, តេ ពាលំ បណ្ឌិតំ ករោន្តិ, តស្មា តេន ការណេន **សាធុ** សុន្ទរំ **សតំ** សប្បុរិសានំ អរិយានំ **សមាគមោ**, តេហិ សមោធានំ សម្មា វឌ្ឍនន្តិ អត្ថោ។

សុសារទត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បិយញ្ជហត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឧប្បតន្តេសុ និបតេតិ អាយស្មតោ បិយញ្ជហត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ ហិមវន្តេ រុក្ខទេវតា ហុត្វា បព្ពតន្តរេ វសន្តោ ទេវតាសមាគមេសុ អប្បានុភាវតាយ បរិសបរិយន្តេ ឋត្វា ធម្មំ សុត្វា សត្ថរិ បដិលទ្ធសទ្ធោ ឯកទិវសំ សុវិសុទ្ធំ រមណីយំ គង្គាយំ បុលិនប្បទេសំ ទិស្វា សត្ថុ គុណេ អនុស្សរិ – ''ឥតោបិ សុវិសុទ្ធា សត្ថុ គុណា អនន្តា អបរិមេយ្យា ចា''តិ, ឯវំ សោ សត្ថុ គុណេ អារព្ភ ចិត្តំ បសាទេត្វា តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ វេសាលិយំ លិច្ឆវិរាជកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ យុទ្ធសោណ្ឌោ អបរាជិតសង្គាមោ អមិត្តានំ បិយហានិករណេន **បិយញ្ជហោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ សត្ថុ វេសាលិគមនេ បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា អរញ្ញេ វសមានោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៣.៨៤-៩០) –

''បព្ពតេ ហិមវន្តម្ហិ, វសាមិ បព្ពតន្តរេ;
បុលិនំ សោភនំ ទិស្វា, ពុទ្ធសេដ្ឋំ អនុស្សរិំ។

''ញាណេ ឧបនិធា នត្ថិ, សង្ខារំ នត្ថិ សត្ថុនោ;
សព្ពធម្មំ អភិញ្ញាយ, ញាណេន អធិមុច្ចតិ។

''នមោ តេ បុរិសាជញ្ញ, នមោ តេ បុរិសុត្តម;
ញាណេន តេ សមោ នត្ថិ, យាវតា ញាណមុត្តមំ។

''ញាណេ ចិត្តំ បសាទេត្វា, កប្បំ សគ្គម្ហិ មោទហំ;
អវសេសេសុ កប្បេសុ, កុសលំ ចរិតំ មយា។

''ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ សញ្ញមលភឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ញាណសញ្ញាយិទំ ផលំ។

''ឥតោ សត្តតិកប្បម្ហិ, ឯកោ បុលិនបុប្ផិយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

''កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន''ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ''អន្ធបុថុជ្ជនានំ បដិបត្តិតោ វិធុរា អរិយានំ បដិបត្តី''តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ទស្សនវសេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៧៦. ''ឧប្បតន្តេសុ និបតេ, និបតន្តេសុ ឧប្បតេ;
វសេ អវសមានេសុ, រមមានេសុ នោ រមេ''តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ឧប្បតន្តេសូ**តិ ឧណ្ណមន្តេសុ, សត្តេសុ មានុទ្ធច្ចថម្ភសារម្ភាទីហិ អត្តុក្កំសនេន អនុបសន្តេសុ។ **និបតេ**តិ នមេយ្យ, តេសញ្ញេវ បាបធម្មានំ បរិវជ្ជនេន និវាតវុត្តិ ភវេយ្យ។ **និបតន្តេសូ**តិ ឱណមន្តេសុ, ហីនាធិមុត្តិកតាយ កោសជ្ជេន ច គុណតោ និហីយមានេសុ។ **ឧប្បតេ**តិ ឧណ្ណមេយ្យ, បណីតាធិមុត្តិកតាយ វីរិយារម្ភេន ច គុណតោ ឧស្សុក្កេយ្យ។ អថ វា **ឧប្បតន្តេសូ**តិ ឧទ្ធហន្តេសុ, កិលេសេសុ បរិយុដ្ឋានវសេន សីសំ ឧក្ខិបន្តេសុ។ **និបតេ**តិ បដិសង្ខានពលេន យថា តេ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, តថា អនុរូបបច្ចវេក្ខណាយ និបតេយ្យ, វិក្ខម្ភេយ្យ ចេវ សមុច្ឆិន្ទេយ្យ ច។ **និបតន្តេសូ**តិ បរិបតន្តេសុ, អយោនិសោមនសិការេសុ វីរិយបយោគមន្ទតាយ វា យថារទ្ធេសុ សមថវិបស្សនាធម្មេសុ ហាយ មានេសុ ។ **ឧប្បតេ**តិ យោនិសោមនសិការេន វីរិយារម្ភសម្បទាយ ច តេ ឧបដ្ឋាបេយ្យ ឧប្បាទេយ្យ វឌ្ឍេយ្យ ច។ **វសេ អវសមានេសូ**តិ សត្តេសុ មគ្គព្រហ្មចរិយវាសំ អរិយវាសញ្ច អវសន្តេសុ សយំ តំ វាសំ វសេយ្យាតិ, អរិយេសុ វា កិលេសវាសំ ទុតិយកវាសំ អវសន្តេសុ យេន វាសេន តេ អវសមានា នាម ហោន្តិ, សយំ តថា វសេ។ **រមមានេសុ នោ រមេ**តិ សត្តេសុ កាមគុណរតិយា កិលេសរតិយា រមន្តេសុ សយំ តថា នោ រមេ ន រមេយ្យ, អរិយេសុ វា និរាមិសាយ ឈានាទិរតិយា រមមានេសុ សយម្បិ តថា រមេ, តតោ អញ្ញថា បន កទាចិបិ នោ រមេ នាភិរមេយ្យ វាតិ អត្ថោ។

បិយញ្ជហត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ហត្ថារោហបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឥទំ បុរេ ចិត្តមចារិ ចារិកន្តិ អាយស្មតោ ហត្ថារោហបុត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតំ វិហារតោ និក្ខន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ បុប្ផេហិ បូជំ កត្វា បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា បទក្ខិណំ កត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ហត្ថារោហកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ហត្ថិសិប្បេ និប្ផត្តិំ អគមាសិ។ សោ ឯកទិវសំ ហត្ថិំ សិក្ខាបេន្តោ នទីតីរំ គន្ត្វា ហេតុសម្បត្តិយា ចោទិយមានោ "កឹ មយ្ហំ ឥមិនា ហត្ថិទមនេន, អត្តានំ ទមនមេវ វរ"ន្តិ ចិន្តេត្វា ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វរិយានុកូលំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ ចិរបរិចយេន កម្មដ្ឋានតោ ពហិទ្ធា វិធាវន្តំ ចិត្តំ ឆេកោ ហត្ថាចរិយោ វិយ អង្កុសេន ចណ្ឌមត្តវរវារណំ បដិសង្ខានអង្កុសេន និគ្គណ្ហន្តោ **"ឥទំ បុរេ ចិត្តមចារិ ចារិក"**ន្តិ គាថំ អភាសិ។

៧៧. តត្ថ **ឥទ**ន្តិ វុច្ចមានស្ស ចិត្តស្ស អត្តបច្ចក្ខតាយ វុត្តំ។ **បុរេ**តិ និគ្គហកាលតោ បុព្ពេ។ **អចារី**តិ វិចរិ, អនវដ្ឋិតតាយ នានារម្មណេសុ បរិព្ភមិ ។ **ចារិក**ន្តិ យថាកាមចរិយំ។ តេនាហ **"យេនិច្ឆកំ យត្ថកាមំ យថាសុខ"**ន្តិ។ **ត**ន្តិ តំ ចិត្តំ។ **អជ្ជ**ាតិ ឯតរហិ។ **និគ្គហេស្សាមី**តិ និគ្គណ្ហិស្សាមិ, និព្ពិសេវនំ ករិស្សាមិ។ **យោនិសោ**តិ ឧបាយេន។ យថា កឹ? **ហត្ថិប្បភិន្នំ វិយ អង្កុសគ្គហោ**។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឥទំ មម ចិត្តំ នាម ឥតោ បុព្ពេ រូបាទីសុ អារម្មណេសុ យេន យេន រមិតុំ ឥច្ឆតិ, តស្ស តស្ស វសេន យេនិច្ឆកំ, យត្ថ យត្ថ ចស្ស កាមោ, តស្ស តស្ស វសេន យត្ថកាមំ, យថា យថា វិចរន្តស្ស សុខំ ហោតិ, តថេវ ចរណតោ យថាសុខំ ទីឃរត្តំ ចារិកំ អចរិ, តំ អជ្ជបាហំ ភិន្នមទមត្តហត្ថិំ ហត្ថាចរិយសង្ខាតោ ឆេកោ អង្កុសគ្គហោ អង្កុសេន វិយ យោនិសោមនសិការេន និគ្គហេស្សាមិ, នាស្ស វីតិក្កមិតុំ ទស្សាមីតិ។ ឯវំ វទន្តោ ឯវ ច ថេរោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៣.៩១-៩៦) –

> "សុវណ្ណវណ្ណោ សម្ពុទ្ធោ, វិបស្សី ទក្ខិណារហោ;
> បុរក្ខតោ សាវកេហិ, អារាមា អភិនិក្ខមិ។
>
> "ទិស្វានហំ ពុទ្ធសេដ្ឋំ, សព្ពញ្ញុំ តមនាសកំ;
> បសន្នចិត្តោ សុមនោ, គណ្ឋិបុប្ផំ អបូជយឹ។
>
> "តេន ចិត្តប្បសាទេន, ទ្វិបទិន្ទស្ស តាទិនោ;
> ហដ្ឋោ ហដ្ឋេន ចិត្តេន, បុន វន្ទឹ តថាគតំ។
>
> "ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយឹ;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។
>
> "ឯកតាលីសិតោ កប្បេ, ចរណោ នាម ខត្តិយោ;
> សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។
>
> "កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន"ន្តិ។

អយមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសីតិ។

ហត្ថារោហបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. មេណ្ឌសិរត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អនេកជាតិសំសារន្តិ អាយស្មតោ មេណ្ឌសិរត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយានិ បុញ្ញានិ ករោន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ កាមេ បហាយ ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា មហតា ឥសិគណេន សទ្ធឹ ហិមវន្តេ វសន្តោ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ឥសិគណេន បទុមានិ អាហរាបេត្វា សត្ថុ បុប្ផបូជំ កត្វា សាវកេ អប្បមាទបដិបត្តិយំ ឱវទិត្វា កាលំ កត្វា ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាកេតេ គហបតិកុលេ និព្ពត្តិ, តស្ស មេណ្ឌសទិសសីសតាយ **មេណ្ឌសិរោ**ត្វេវ សមញ្ញា អហោសិ។ សោ ភគវតិ សាកេតេ អញ្ជនវនេ វិហរន្តេ សត្ថារំ

ឧបសង្កមិត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សមថវិបស្សនាសុ កម្មំ ករោន្តោ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេនេវ វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៣.៩៧-១០៥) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, គោតមោ នាម បព្ពតោ;
នានារុក្ខេហិ សញ្ឆន្នោ, មហាភូតគណាលយោ។

“វេមជ្ឈម្ហិ ច តស្សាសិ, អស្សមោ អភិនិម្មិតោ;
បុរក្ខតោ សសិស្សេហិ, វសាមិ អស្សមេ អហំ។

“អាយន្តុ មេ សិស្សគណា, បទុមំ អាហរន្តុ មេ;
ពុទ្ធបូជំ ករិស្សាមិ, ទ្វិបទិន្ទស្ស តាទិនោ។

“ឯវន្តិ តេ បដិស្សុត្វា, បទុមំ អាហរិំសុ មេ;
តថា និមិត្តំ កត្វាហំ, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយិំ។

“សិស្សេ តទា សមានេត្វា, សាធុកំ អនុសាសហំ;
មា ខោ តុម្ហេ បមជ្ជិត្ថ, អប្បមាទោ សុខាវហោ។

“ឯវំ សមនុសាសិត្វា, តេ សិស្សេ វចនក្ខមេ;
អប្បមាទគុណេ យុត្តោ, តទា កាលង្កតោ អហំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឯកបញ្ញាសកប្បម្ហិ , រាជា អាសិំ ជលុត្តមោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

សោ អត្តនោ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តោ –

៧៨. “អនេកជាតិសំសារំ, សន្ធាវិស្សំ អនិព្ពិសំ;
តស្ស មេ ទុក្ខជាតស្ស, ទុក្ខក្ខន្ធោ អបរទ្ធោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **អនេកជាតិសំសារ**ន្តិ អនេកជាតិសតសហស្សសង្ខ្យំ ឥទំ សំសារវដ្ដំ, អទ្ធានោ អធិប្បេតត្តា អច្ចន្តសំយោគេកវចនំ។ **សន្ធាវិស្ស**ន្តិ សំសរិំ, អបរាបរំ ចវនុប្បជ្ជនវសេន បរិព្ភមិំ។ **អនិព្ពិស**ន្តិ តស្ស និវត្តកញាណំ អវិន្ទន្តោ អលភន្តោ។ **តស្ស មេ**តិ ឯវំ សំសរន្តស្ស មេ។ **ទុក្ខជាតស្សា**តិ ជាតិអាទិវសេន ឧប្បន្នទុក្ខស្ស, តិស្សន្នំ វា ទុក្ខតានំ វសេន ទុក្ខសភាវស្ស។ **ទុក្ខក្ខន្ធោ**តិ កម្មកិលេសវិបាកវដ្ដប្បការោ ទុក្ខរាសិ។ **អបរទ្ធោ**តិ អរហត្តមគ្គប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ បរិព្ភដ្ឋោ ចុតោ ន អភិនិព្ពត្តិស្សតិ។ “អបរដ្ធោ”តិ វា បាឋោ, អបគតសមិទ្ធិតោ សមុច្ឆិន្នការណត្តា អបគតោតិ អត្ថោ។ ឥទមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសិ។

មេណ្ឌសិរត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. រក្ខិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សព្ពោ រាគោ បហីនោ មេតិ អាយស្មតោ រក្ខិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា បសន្នមានសោ ទេសនាញាណំ អារព្ភ ថោមនំ អកាសិ។ សត្ថា តស្ស ចិត្តប្បសាទំ ឱលោកេត្វា “អយំ ឥតោ សតសហស្សកប្បមត្ថកេ គោតមស្ស នាម សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស រក្ខិតោ នាម សាវកោ ភវិស្សតី”តិ ព្យាកាសិ ។ សោ តំ សុត្វា ភិយ្យោសោមត្តាយ បសន្នមានសោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ទេវទហនិគមេ សាកិយរាជកុលេ និព្ពត្តិ, **រក្ខិតោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ យេ សាកិយកោលិយរាជូហិ ភគវតោ បរិវារត្ថាយ ទិន្នា បញ្ចសតរាជកុមារា បព្ពជិតា, តេសំ អញ្ញតរោ។ តេ បន រាជកុមារា ន សំវេគេន បព្ពជិតត្តា ឧក្កណ្ឋាភិភូតា

យទា សត្ថារា កុណាលទហតីរំ នេត្វា **កុណាលជាតកទេសនាយ** (ជា. ២.២១.កុណាលជាតក) ឥត្ថីនំ ទោសវិភាវនេន កាមេសុ អាទីនវំ បកាសេត្វា កម្មដ្ឋានេ និយោជិតា, តទា អយម្បិ កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជន្តោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.១-៩) –

“បទុមុត្តរោ នាម ជិនោ, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
មហតោ ជនកាយស្ស, ទេសេតិ អមតំ បទំ។

“តស្សាហំ វចនំ សុត្វា, វាចាសភិមុទីរិតំ;
អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វាន, ឯកគ្គោ អាសហំ តទា។

“យថា សមុទ្ទោ ឧទធីនមគ្គោ, នេរូ នគានំ បវរោ សិលុច្ចយោ;
តថេវ យេ ចិត្តវសេន វត្តរេ, ន ពុទ្ធញាណស្ស កលំ ឧបេន្តិ តេ។

“ធម្មវិធឹ ឋបេត្វាន, ពុទ្ធោ ការុណិកោ ឥសិ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ឥមា គាថា អភាសថ។

“យោ សោ ញាណំ បកិត្តេសិ, ពុទ្ធម្ហិ លោកនាយកេ;
កប្បានំ សតសហស្សំ, ទុគ្គតឹ ន គមិស្សតិ។

“កិលេសេ ឈាបយិត្វាន, ឯកគ្គោ សុសមាហិតោ;
សោភិតោ នាម នាមេន, ហេស្សតិ សត្ថុ សាវកោ។

“បញ្ញាសេ កប្បសហស្សេ, សត្តេវាសុំ យសុគ្គតា;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បហីនកិលេសេ បច្ចវេក្ខន្តោ **“សព្ពោ រាគោ”**តិ គាថំ អភាសិ។

៧៩. តត្ថ **“សព្ពោ រាគោ”**តិ កាមរាគាទិប្បភេទោ សព្ពោបិ រាគោ។ **បហីនោ**តិ អរិយមគ្គភាវនាយ សមុច្ឆេទប្បហានវសេន បហីនោ។ **សព្ពោ ទោសោ**តិ អាឃាតវត្ថុកាទិភាវេន អនេកភេទភិន្នោ សព្ពោបិ ព្យាបាទោ។ **សមូហតោ**តិ មគ្គេន សមុគ្ឃាដិតោ។ **សព្ពោ មេ វិគតោ មោហោ**តិ “ទុក្ខេ អញ្ញាណ”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ១០៦៧; វិភ. ៩០៩) វត្ថុភេទេន អដ្ឋភេទោ, សំកិលេសវត្ថុវិភាគេន អនេកវិភាគោ សព្ពោបិ មោហោ មគ្គេន វិទ្ធំសិតត្តា មយ្ហំ វិគតោ។ **សីតិភូតោស្មិ និព្ពុតោ**តិ ឯវំ មូលកិលេសប្បហានេន តទេកដ្ឋតាយ សំកិលេសានំ សព្វទេវ បដិប្បស្សទ្ធត្តា អនវសេសកិលេសទរថបរិឡាហាភាវតោ សីតិភាវំ បត្តោ, តតោ ឯវ សព្ពសោ កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពុតោ អហំ អស្មិ ភវាមីតិ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

វក្ខិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឧគ្គត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យំ មយា បកតំ កម្មន្តិ អាយស្មតោ ឧគ្គត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ ឥតោ ឯកតឹសេ កប្បេ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សិខឹ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ កេតកបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ឧគ្គនិគមេ សេដ្ឋិបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ឧគ្គោ**ត្វេវស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ភគវតិ តស្មឹ និគមេ ភទ្ទារាមេ វិហរន្តេ វិហារំ គន្ត្វា សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.១០-១៦) –

“វិនតានទិយា តីរេ, បិលក្ខុ ផលិតោ អហុ;
តាហំ រុក្ខំ គវេសន្តោ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“កេតកំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, វណ្ដេ ឆេត្វានហំ តទា;
ពុទ្ធស្ស អភិរោបេសឹ, សិខិនោ លោកពន្ធុនោ។

“យេន ញាណេន បត្តោសិ, អច្ចុតំ អមតំ បទំ;
តំ ញាណំ អភិបូជេមិ, ពុទ្ធសេដ្ឋ មហាមុនិ។

“ញាណម្ហិ បូជំ កត្វាន, បិលក្ខមទ្ទសំ អហំ;
បដិលទ្ធោម្ហិ តំ បញ្ញំ, ញាណបូជាយិទំ ផលំ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ញាណបូជាយិទំ ផលំ។

“ឥតោ តេរសកប្បម្ហិ, ទ្វាទសាសុំ ផលុគ្គតា;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ វដ្ដុបច្ឆេទទីបនេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៨០. “យំ មយា បកតំ កម្មំ, អប្បំ វា យទិ វា ពហុំ;
សព្ពមេតំ បរិក្ខីណំ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **យំ មយា បកតំ កម្ម**ន្តិ យំ កម្មំ តីហិ កម្មទ្វារេហិ, ឆហិ ឧប្បត្តិទ្វារេហិ, អដ្ឋហិ អសំវរទ្វារេហិ , អដ្ឋហិ ច សំវរទ្វារេហិ បាបាទិវសេន ទានាទិវសេន ចាតិ អនេកេហិ បការេហិ អនាទិមតិ សំសារេ យំ មយា កតំ ឧបចិតំ អភិនិព្ពត្តិតំ វិបាកកម្មំ។ **អប្បំ វា យទិ វា ពហុ**ន្តិ តញ្ច វត្ថុចេតនាបយោគកិលេសាទីនំ ទុព្ពលភាវេន អប្បំ វា, តេសំ ពលវភាវេន អភិណ្ហបវត្តិយា ច ពហុំ វា។ **សព្ពមេតំ បរិក្ខីណ**ន្តិ សព្ពមេវ ចេតំ កម្មំ កម្មក្ខយករស្ស អគ្គមគ្គស្ស អធិគតត្តា បរិក្ខយំ គតំ, កិលេសវដ្ដុប្បហានេន ហិ កម្មវដ្ដំ បហីនមេវ ហោតិ វិបាកវដ្ដស្ស អនុប្បាទនតោ។ តេនាហ “**នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ**”តិ។ អាយតឹ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិ មយ្ហំ នត្ថីតិ អត្ថោ។ “សព្ពម្បេត”ន្តិបិ បាឋោ, សព្ពម្បិ ឯតន្តិ បទវិភាគោ។

ឧគ្គត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នវមវគ្គោ

១. សមិតិគុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យំ មយា បកតំ បាបន្តិ អាយស្មតោ សមិតិគុត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ភគវន្តំ បស្សិត្វា បសន្នចិត្តោ ជាតិសុមនបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន យត្ថ យត្ថ ភវេ និព្ពត្តិ, តត្ថ តត្ថ កុលរូបបរិវារសម្បទាយ អញ្ញេ សត្តេ អភិភវិត្វា អដ្ឋាសិ។ ឯកស្មិំ បន អត្តភាវេ អញ្ញតរំ បច្ចេកពុទ្ធំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា “អយំ មុណ្ឌកោ កុដ្ឋី មញ្ញេ, តេនាយំ បដិច្ឆាទេត្វា វិចរតី”តិ និដ្ឋុភិត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន កម្មេន ពហុំ កាលំ និរយេ បច្ចិត្វា កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ មនុស្សលោកេ និព្ពត្តោ បរិព្ពាជកបព្ពជ្ជំ ឧបគតោ ឯកំ សីលាចារសម្បន្នំ ឧបាសកំ ទិស្វា ទោសន្តរោ ហុត្វា, “កុដ្ឋរោគី ភវេយ្យាសី”តិ អក្កោសិ, ន្ហានតិត្ថេ ច មនុស្សេហិ ឋបិតានិ ន្ហានចុណ្ណានិ ទូសេសិ។ សោ តេន កម្មេន បុន និរយេ និព្ពត្តិត្វា ពហូនិ វស្សានិ ទុក្ខំ អនុភវិត្វា ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **សមិតិគុត្តោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សុវិសុទ្ធសីលោ ហុត្វា វិហរតិ។ តស្ស បុរិមកម្មនិស្សន្ទេន កុដ្ឋរោគោ ឧប្បជ្ជិ, តេន តស្ស សរីរវយវា យេភុយ្យេន ឆិន្នភិន្នា ហុត្វា បគ្ឃរន្តិ។ សោ គិលានសាលាយំ វសតិ។ អថេកទិវសំ ធម្មសេនាបតិ គិលានបុច្ឆំ គន្ត្វា តត្ថ តត្ថ គិលានេ ភិក្ខូ បុច្ឆន្តោ តំ ភិក្ខុំ ទិស្វា “អាវុសោ, យាវតា ខន្ធប្បវត្តិ នាម, សព្ពំ ទុក្ខមេវ វេទនា។ ខន្ធេសុ បន អ

សន្តេសុយេវ នត្ថិ ទុក្ខ”ន្តិ វេទនានុបស្សនាកម្មដ្ឋានំ កថេត្វា អគមាសិ។ សោ ថេរស្ស ឱវាទេ ឋត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ឆឡភិញ្ញោ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១២.៨២-៩០) –

“ជាយន្តស្ស វិបស្សិស្ស, អាលោកោ វិបុលោ អហុ;
បថវី ច បកម្បិត្ថ, សសាគរា សបព្ពតា។

“នេមិត្តា ច វិយាកំសុ, ពុទ្ធោ លោកេ ភវិស្សតិ;
អគ្គោ ច សព្ពសត្តានំ, ជនតំ ឧទ្ធរិស្សតិ។

“នេមិត្តានំ សុណិត្វាន, ជាតិបូជមកាសហំ;
ឯទិសា បូជនា នត្ថិ, យាទិសា ជាតិបូជនា។

“សង្ខរិត្វាន កុសលំ, សកំ ចិត្តំ បសាទយិំ;
ជាតិបូជំ ករិត្វាន, តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។

“យំ យំ យោនុបបជ្ជាមិ, ទេវត្តំ អថ មានុសំ;
សព្ពេ សត្តេ អភិភោមិ, ជាតិបូជាយិទំ ផលំ។

“ធាតិយោ មំ ឧបដ្ឋេន្តិ, មម ចិត្តវសានុគា;
ន តា សក្កោន្តិ កោបេតុំ, ជាតិបូជាយិទំ ផលំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បូជមករិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ជាតិបូជាយិទំ ផលំ។

“សុបារិចរិយា នាម, ចតុត្តិំស ជនាធិបា;
ឥតោ តតិយកប្បម្ហិ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណេន ឯតរហិ អនុភុយ្យមានរោគវសេន បុរិមជាតីសុ អត្តនា កតំ បាបកម្មំ អនុស្សរិត្វា តស្ស ឥទានិ សព្ពសោ បហីនភាវំ វិភាវេន្តោ –

៨១. “យំ មយា បកតំ បាបំ, បុព្ពេ អញ្ញាសុ ជាតិសុ;
ឥធេវ តំ វេទនីយំ, វត្ថុ អញ្ញំ ន វិជ្ជតី”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **បាប**ន្តិ អកុសលំ កម្មំ។ តញ្ហិ លាមកដ្ឋេន បាបន្តិ វុច្ចតិ។ **បុព្ពេ**តិ បុរា។ **អញ្ញាសុ ជាតិសូ**តិ ឥតោ អញ្ញាសុ ជាតីសុ, អញ្ញេសុ អត្តភាវេសុ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – យទិបិ មយា ឥមស្មិំ អត្តភាវេ ន តាទិសំ បាបំ កតំ អត្ថិ, ឥទានិ បន តស្ស សម្ភវោយេវ នត្ថិ។ យំ បន ឥតោ អញ្ញាសុ ជាតីសុ កតំ អត្ថិ, **ឥធេវ តំ វេទនីយំ**, តញ្ហិ ឥធេវ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ វេទយិតព្ពំ អនុភវិតព្ពំ ផលំ, កស្មា? **វត្ថុ អញ្ញំ ន វិជ្ជតី**តិ តស្ស កម្មស្ស វិបច្ចនោកាសោ អញ្ញោ ខន្ធប្បពន្ធោ នត្ថិ, ឥមេ បន ខន្ធា សព្ពសោ ឧបាទានានំ បហីនត្តា អនុបាទានោ វិយ ជាតវេទោ ចរិមកចិត្តនិរោធេន អប្បដិសន្ធិកា និរុជ្ឈន្តីតិ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

សមិតិគុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. កស្សបត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យេន យេន សុភិក្ខានីតិ អាយស្មតោ កស្សបត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា តីសុ វេទេសុ អញ្ញេសុ ច ព្រាហ្មណសិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គតោ, សោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ សុមនបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ ករោន្តោ ច សត្ថុ សមន្តតោ ឧបរិ ច បុប្ផមុដ្ឋិយោ ខិបិ។ ពុទ្ធានុភាវេន បុប្ផានិ បុប្ផាសនាការេន សត្ថាហំ អដ្ឋំសុ។ សោ តំ អច្ឆរិយំ ទិស្វា ភិយ្យោសោមត្តាយ បសន្នមានសោ អហោសិ។ អបរាបរំ បុញ្ញានិ ករោន្តោ កប្បសតសហស្សំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សា

វត្ថិយំ អញ្ញតរស្ស ឧទិច្ចព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **កស្សបោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ តស្ស ទហរកាលេយេវ បិតា កាលមកាសិ។ មាតា តំ បដិជគ្គតិ។ សោ ឯកទិវសំ ជេតវនំ គតោ ភគវតោ ធម្មទេសនំ សុត្វា ហេតុសម្បន្នតាយ តស្មិំយេវ អាសនេ សោតាបន្នោ ហុត្វា មាតុ សន្តិកំ គន្ត្វា អនុជានាបេត្វា បព្ពជិតោ សត្ថរិ វុដ្ឋវស្សេ បវារេត្វា ជនបទចារិកំ បក្កន្តេ សយម្បិ សត្ថារា សទ្ធិំ គន្តុកាមោ អាបុច្ឆិតុំ មាតុ សន្តិកំ អគមាសិ។ មាតា វិស្សជ្ជេន្តី ឱវាទវសេន –

៨២. “យេន យេន សុភិក្ខានិ, សិវានិ អភយានិ ច;
តេន បុត្តក គច្ឆស្សុ, មា សោកាបហតោ ភវា”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **យេន យេនា**តិ យត្ថ យត្ថ។ ភុម្មត្ថេ ហិ ឯតំ ករណវចនំ, យស្មិំ យស្មិំ ទិសាភាគេតិ អត្ថោ។ **សុភិក្ខានី**តិ សុលភបិណ្ឌានិ, រដ្ឋានីតិ អធិប្បាយោ។ **សិវានី**តិ ខេមានិ អរោគានិ។ **អភយានី**តិ ចោរភយាទីហិ និព្ភយានិ, រោគទុព្ភិក្ខភយានិ បន “សុភិក្ខានិ, សិវានី”តិ បទទ្វយេនេវ គហិតានិ។ **តេនា**តិ តត្ថ, តស្មិំ តស្មិំ ទិសាភាគេតិ អត្ថោ។ **បុត្តកា**តិ អនុកម្បន្តី តំ អាលបតិ។ **មា**តិ បដិសេធត្ថេ និបាតោ **សោកាបហតោ**តិ វុត្តគុណរហិតានិ រដ្ឋានិ គន្ត្វា ទុព្ភិក្ខភយាទិជនិតេន សោកេន ឧបហតោ មា **ភវ** មាហោសីតិ អត្ថោ។ តំ សុត្វា ថេរោ, “មម មាតា មយ្ហំ សោករហិតដ្ឋានគមនំ អាសីសតិ, ហន្ទ មយំ សព្ពសោ អច្ចន្តមេវ សោករហិតំ ឋានំ បត្តុំ យុត្ត”ន្តិ ឧស្សាហជាតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៣.១-៩) –

“អជ្ឈាយកោ មន្តធរោ, តិណ្ណំ វេទាន បារគូ;
អព្ភោកាសេ ឋិតោ សន្តោ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“សីហំ យថា វនចរំ, ព្យគ្ឃរាជំវ និត្តសំ;
តិធាបភិន្នមាតង្គំ, កុញ្ជរំវ មហេសិនំ។

“សេរេយកំ គហេត្វាន, អាកាសេ ឧក្ខិបិំ អហំ;
ពុទ្ធស្ស អានុភាវេន, បរិវារេន្តិ សព្ពសោ។

“អធិដ្ឋហិ មហាវីរោ, សព្ពញ្ញូ លោកនាយកោ;
សមន្តា បុប្ផច្ឆទនា, ឱកិរិំសុ នរាសភំ។

“តតោ សា បុប្ផកញ្ចុកា, អន្តោវណ្ដា ពហិមុខា;
សត្តាហំ ឆទនំ កត្វា, តតោ អន្តរធាយថ។

“តញ្ច អច្ឆរិយំ ទិស្វា, អព្ភុតំ លោមហំសនំ;
ពុទ្ធេ ចិត្តំ បសាទេសិំ, សុគតេ លោកនាយកេ។

“តេន ចិត្តប្បសាទេន, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
កប្បានំ សតសហស្សំ, ទុគ្គតិំ នុបបជ្ជហំ។

“បន្នរសសហស្សម្ហិ, កប្បានំ បញ្ចវីសតិ;
វីតមលាសនាមា ច, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា “ឥទមេវ មាតុ វចនំ អរហត្តប្បត្តិយា អង្កុសំ ជាត”ន្តិ តមេវ គាថំ បច្ចុទាហាសិ។

កស្សបត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សីហត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សីហប្បមត្តោ វិហរាតិ អាយស្មតោ សីហត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ឥតោ អដ្ឋារសកប្បសតមត្ថកេ អត្ថទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ ចន្ទភាគាយ នទិយា តីរេ កិន្នរយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា បុប្ផភក្ខោ បុប្ផនិវសនោ ហុត្វា វិហរន្តោ អាកាសេន គច្ឆន្តំ អត្ថទស្សិំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ

បូជេតុកាមោ អញ្ជលិំ បគ្គយ្ហ អដ្ឋាសិ។ ភគវា តស្ស អជ្ឈាសយំ ញត្វា អាកាសតោ ឱរុយ្ហ អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ បល្លង្កេន និសីទិ។ កិន្នរោ ចន្ទនសារំ ឃំសិត្វា ចន្ទនគន្ធេន បុប្ផេហិ ច បូជំ កត្វា វន្ទិត្វា បទក្ខិណំ កត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មល្លរាជកុលេ និព្ពត្តិ, តស្ស **សីហោ**តិ នាមំ អហោសិ។ សោ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ សត្ថា តស្ស អជ្ឈាសយំ ឱលោកេត្វា ធម្មំ កថេសិ។ សោ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញេ វិហរតិ។ តស្ស ចិត្តំ នានារម្មណេ វិធាវតិ, ឯកគ្គំ ន ហោតិ, សកត្ថំ និប្ផាទេតុំ ន សក្កោតិ។ សត្ថា តំ ទិស្វា អាកាសេ ឋត្វា –

៨៣. “សីហប្បមត្តោ វិហរ, រត្តិន្ទិវមតន្ទិតោ;
ភាវេហិ កុសលំ ធម្មំ, ជហ សីឃំ សមុស្សយ”ន្តិ។ –

គាថាយ ឱវទិ។ សោ គាថាវសានេ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.១៧-២៥) –

“ចន្ទភាគានទីតីរេ, អហោសិំ កិន្នរោ តទា;
បុប្ផភក្ខោ ចហំ អាសិំ, បុប្ផនិវសនោ តថា។

“អត្ថទស្សី តុ ភគវា, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
វិបិនគ្គេន និយ្យាសិ, ហំសរាជាវ អម្ពរេ។

“នមោ តេ បុរិសាជញ្ញ, ចិត្តំ តេ សុវិសោធិតំ;
បសន្នមុខវណ្ណោសិ, វិប្បសន្នមុខិន្ទ្រិយោ។

“ឱរោហិត្វាន អាកាសា, ភូរិបញ្ញោ សុមេធសោ;
សង្ឃាដិំ បត្ថរិត្វាន, បល្លង្កេន ឧបាវិសិ។

“វិលីនំ ចន្ទនាទាយ, អគមាសិំ ជិនន្តិកំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយិំ។

“អភិវាទេត្វាន សម្ពុទ្ធំ, លោកជេដ្ឋំ នរាសភំ;
បាមោជ្ជំ ជនយិត្វាន, បក្កាមិំ ឧត្តរាមុខោ។

“អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, ចន្ទនំ យំ អបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ចតុទ្ទសេ កប្បសតេ, ឥតោ អាសឹសុ តេ តយោ;
រោហណី នាម នាមេន, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

យា បន ភគវតា ឱវាទវសេន វុត្តា “សីហប្បមត្តោ”តិ គាថា, តត្ថ **សីហា**តិ តស្ស ថេរស្ស អាលបនំ។ **អប្បមត្តោ វិហរា**តិ សតិយា អវិប្បវាសេន បមាទវិរហិតោ សព្ពិរិយាបថេសុ សតិសម្បជញ្ញយុត្តោ ហុត្វា វិហរាហិ។ ឥទានិ តំ អប្បមាទវិហារំ សហ ផលេន សង្ខេបតោ ទស្សេតុំ **“រត្តិន្ទិវ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – រត្តិភាគំ ទិវសភាគញ្ច “ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេតី”តិ (សំ. និ. ៤.២៣៩; អ. និ. ៣.១៦; វិភ. ៥១៩) វុត្តនយេន ចតុសម្មប្បធានវសេន អតន្ទិតោ អកុសីតោ អារទ្ធវីរិយោ កុសលំ សមថវិបស្សនាធម្មញ្ច លោកុត្តរធម្មញ្ច ភាវេហិ ឧប្បាទេហិ វឌ្ឍេហិ ច, ឯវំ ភាវេត្វា ច **ជហ សីឃំ សមុស្សយ**ន្តិ តាវ សមុស្សយំ អត្តភាវំ បឋមំ តាវ តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន សីឃំ នចិរស្សេវ បជហ, ឯវំភូតោ ច បច្ឆា ចរិមកចិត្តនិរោធេន អនវសេសតោ ច បជហិស្សតីតិ។ អរហត្តំ បន បត្វា ថេរោ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ តមេវ គាថំ បច្ចុទាហាសីតិ។

សីហត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. នីតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សព្ពរត្តិំ សុបិត្វានាតិ អាយស្មតោ នីតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ សុនន្ទោ នាម ព្រាហ្មណោ ហុត្វា អនេកសតេ ព្រាហ្មណេ មន្តេ វាចេន្តោ វាជបេយ្យំ នាម យញ្ញំ យជិ, ភគវា តំ ព្រាហ្មណំ អនុកម្បន្តោ យញ្ញដ្ឋានំ គន្ត្វា អាកាសេ ចង្កមិ។ ព្រាហ្មណោ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ សិស្សេហិ បុប្ផានិ អាហរាបេត្វា អាកាសេ ខិបិត្វា បូជំ អកាសិ។ ពុទ្ធានុភាវេន តំ ឋានំ សកលញ្ច នគរំ បុប្ផបដវិតានិកំ វិយ ឆាទិតំ អហោសិ។ មហាជនោ សត្ថរិ ឧឡារំ បីតិសោមនស្សំ បដិសំវេទេសិ។ សុនន្ទព្រាហ្មណោ តេន កុសលមូលេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **នីតោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ “ឥមេ សមណា សក្យបុត្តិយា សុខសីលា សុខសមាចារា សុភោជនានិ ភុញ្ជិត្វា និវាតេសុ សេនាសនេសុ វិហរន្តិ, ឥមេសុ បព្ពជិត្វា សុខេន វិហរិតុំ សក្កា”តិ សុខាភិលាសាយ បព្ពជិត្វាវ សត្ថុ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា កតិបាហមេវ មនសិករិត្វា តំ ឆឌ្ឌេត្វា យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហកំ ភុញ្ជិត្វា ទិវសភាគំ សង្គណិការាមោ តិរច្ឆានកថាយ វីតិនាមេតិ, រត្តិភាគេបិ ថិនមិទ្ធាភិភូតោ សព្ពរត្តិំ សុបតិ។ សត្ថា តស្ស ហេតុបរិបាកំ ឱលោកេត្វា ឱវាទំ ទេន្តោ –

៨៤. “សព្ពរត្តិំ សុបិត្វាន, ទិវា សង្គណិកេ រតោ;
កុទាស្សុ នាម ទុម្មេធោ, ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សតី”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **សព្ពរត្តិន្តិ** សកលំ រត្តិំ។ **សុបិត្វានា**តិ និទ្ទាយិត្វា, “រត្តិយា បឋមំ យាមំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេតី”តិអាទិនា វុត្តំ ជាគរិយំ អននុយុញ្ជិត្វា កេវលំ រត្តិយា តីសុបិ យាមេសុ និទ្ទំ ឱក្កមិត្វាតិ អត្ថោ។ **ទិវា**តិ ទិវសំ, សកលំ ទិវសភាគន្តិ អត្ថោ។ **សង្គណិកេ**តិ តិរច្ឆានកថិកេហិ កាយទឡ្ហិពហុលបុគ្គលេហិ សន្និសជ្ជា សង្គណិកោ, តស្មិំ **រតោ** អភិរតោ តត្ថ អវិគតច្ឆន្ទោ “សង្គណិកេ រតោ”តិ វុត្តោ “សង្គណិការតោ”តិបិ បាឡិ។ **កុទាស្សុ នាមា**តិ កុទា នាម។ **អស្សុ**តិ និបាតមត្តំ, កស្មិំ នាម កាលេតិ អត្ថោ។ **ទុម្មេធោ**តិ និប្បញ្ញោ។ **ទុក្ខស្សា**តិ វដ្ដទុក្ខស្ស។ **អន្ត**ន្តិ បរិយោសានំ។ អច្ចន្តមេវ អនុប្បាទំ កទា នាម ករិស្សតិ, ឯទិសស្ស ទុក្ខស្សន្តករណំ នត្ថីតិ អត្ថោ។ “ទុម្មេធ ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សសី”តិបិ បាឡិ។

ឯវំ បន សត្ថារា គាថាយ កថិតាយ ថេរោ សំវេគជាតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.២៦-៣៣) –

“សុនន្ទោ នាម នាមេន, ព្រាហ្មណោ មន្តបារគូ;
អជ្ឈាយកោ យាចយោគោ, វាជបេយ្យំ អយាជយិ។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អគ្គោ ការុណិកោ ឥសិ;
ជនតំ អនុកម្បន្តោ, អម្ពរេ ចង្កមី តទា។

“ចង្កមិត្វាន សម្ពុទ្ធោ, សព្ពញ្ញូ លោកនាយកោ;
មេត្តាយ អផរិ សត្តេ, អប្បមាណេ និរូបធិ។

“វណ្តេ ឆេត្វាន បុប្ផានិ, ព្រាហ្មណោ មន្តបារគូ;
សព្ពេ សិស្សេ សមានេត្វា, អាកាសេ ឧក្ខិបាបយិ។

“យាវតា នគរំ អាសិ, បុប្ផានំ ឆទនំ តទា;
ពុទ្ធស្ស អានុភាវេន, សត្តាហំ ន វិគច្ឆថ។

“តេនេវ សុក្កមូលេន, អនុភោត្វាន សម្បទា;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, តិណ្ណោ លោកេ វិសត្តិកំ។

“ឯការសេ កប្បសតេ, បញ្ចតឹសាសុ ខត្តិយា;
អម្ពរំសសនាមា តេ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា ថេរោ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ តមេវ គាថំ បច្ចុទាហាសិ។

នីតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សុនាគត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ចិត្តនិមិត្តស្ស កោវិទោតិ អាយស្មតោ សុនាគត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកត្តឹសេ កប្បេ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ ហុត្វា អរញ្ញាយតនេ អស្សមេ វសន្តោ តីណិ ព្រាហ្មណសហស្សានិ មន្តេ វាចេសិ។ អថេកទិវសំ តស្ស សត្ថារំ ទិស្វា លក្ខណានិ ឧបធារេត្វា លក្ខណមន្តេ បរិវត្តេន្តស្ស, “ឦទិសេហិ លក្ខណេហិ សមន្នាគតោ អនន្តជិនោ អនន្តញាណោ ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ ពុទ្ធញាណំ អារព្ភ ឧឡារោ បសាទោ ឧប្បជ្ជិ។ សោ តេន ចិត្តប្បសាទេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ នាលកគាមេ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **សុនាគោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ ធម្មសេនាបតិស្ស គិហិសហាយោ ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា ទស្សនភូមិយំ បតិដ្ឋិតោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.៣៤-៤០) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, វសភោ នាម បព្ពតោ;
តស្មិំ បព្ពតបាទម្ហិ, អស្សមោ អាសិ មាបិតោ។

“តីណិ សិស្សសហស្សានិ, វាចេសិំ ព្រាហ្មណោ តទា;
សំហរិត្វាន តេ សិស្សេ, ឯកមន្តំ ឧបាវិសិំ។

“ឯកមន្តំ និសីទិត្វា, ព្រាហ្មណោ មន្តបារគូ;
ពុទ្ធវេទំ គវេសន្តោ, ញាណេ ចិត្តំ បសាទយិំ។

“តត្ថ ចិត្តំ បសាទេត្វា, និសីទិំ បណ្ណសន្ថរេ;
បល្លង្កំ អាភុជិត្វាន, តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ សញ្ញមលភិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ញាណសញ្ញាយិទំ ផលំ។

“សត្តវីសតិ កប្បម្ហិ, រាជា សិរិធរោ អហុ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា ភិក្ខូនំ ធម្មទេសនាបទេសេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៨៥. “ចិត្តនិមិត្តស្ស កោវិទោ, បវិវេករសំ វិជានិយ;
ឈាយំ និបកោ បតិស្សតោ, អធិគច្ឆេយ្យ សុខំ និរាមិស”ន្តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **ចិត្តនិមិត្តស្ស កោវិទោ**តិ ភាវនាចិត្តស្ស និមិត្តគ្គហណេ កុសលោ, “ឥមស្មិំ សមយេ ចិត្តំ បគ្គហេតព្ពំ, ឥមស្មិំ សម្បហំសិតព្ពំ, ឥមស្មិំ អជ្ឈុបេក្ខិតព្ព”ន្តិ ឯវំ បគ្គហណាទិយោគ្យស្ស ចិត្តនិមិត្តស្ស គហណេ ឆេកោ។ **បវិវេករសំ វិជានិយា**តិ កាយវិវេកសំវឌ្ឍិតស្ស ចិត្តវិវេកស្ស រសំ សញ្ជានិត្វា, វិវេកសុខំ អនុភវិត្វាតិ អត្ថោ។ “បវិវេករសំ បិត្វា”តិ (ធ. ប. ២០៥) ហិ វុត្តំ។ **ឈាយ**ន្តិ បឋមំ អារម្មណូបនិជ្ឈានេន បច្ឆា លក្ខណូបនិជ្ឈានេន ច ឈាយន្តោ។ **និបកោ**តិ កម្មដ្ឋានបរិហរណេ កុសលោ។ **បតិស្សតោ**តិ ឧបដ្ឋិតស្សតិ។ **អធិគច្ឆេយ្យ សុខំ និរាមិស**ន្តិ ឯវំ សមថនិមិត្តាទិកោសល្លេន លព្ភោ ចិត្តវិវេកសុខេ បតិដ្ឋាយ សតោ សម្បជានោ ហុត្វា វិបស្សនាឈានេនេវ ឈាយន្តោ កាមាមិសវដ្ដាមិសេហិ អសម្មិស្សតាយ និរាមិសំ និព្ពានសុខំ ផលសុខញ្ច អធិគច្ឆេយ្យ សមុបគច្ឆេយ្យាតិ អត្ថោ។

សុនាគត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. នាគិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឥតោ ពហិទ្ធា បុថុអញ្ញវាទិនន្តិ អាយស្មតោ នាគិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ នារទោ នាម ព្រាហ្មណោ ហុត្វា ឯកទិវសំ មាឡកេ និសិន្នោ ភគវន្តំ ភិក្ខុសង្ឃេន បុរក្ខតំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ តីហិ គាថាហិ អភិត្ថវិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុនគរេ សក្យរាជកុលេ និព្ពត្តិ, **នាគិតោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ ភគវតិ កបិលវត្ថុស្មិំ វិហរន្តេ **មធុបិណ្ឌិកសុត្តំ** (ម. និ. ១.១៩៩ អាទយោ) សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.៤៧-៥៤) –

“វិសាលមាឡេ អាសីនោ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ;
ខីណាសវំ ពលប្បត្តំ, ភិក្ខុសង្ឃបុរក្ខតំ។

“សតសហស្សា តេវិជ្ជា, ឆឡភិញ្ញា មហិទ្ធិកា;
បរិវារេន្តិ សម្ពុទ្ធំ, កោ ទិស្វា នប្បសីទតិ។

“ញាណេ ឧបនិធា យស្ស, ន វិជ្ជតិ សទេវកេ;
អនន្តញាណំ សម្ពុទ្ធំ, កោ ទិស្វា នប្បសីទតិ។

“ធម្មកាយញ្ច ទីបេន្តំ, កេវលំ រតនាករំ;
វិកប្បេតុំ ន សក្កោន្តិ, កោ ទិស្វា នប្បសីទតិ។

“ឥមាហិ តីហិ គាថាហិ, នារទោវ្ហយវច្ឆលោ;
បទុមុត្តរំ ថវិត្វាន, សម្ពុទ្ធំ អបរាជិតំ។

“តេន ចិត្តប្បសាទេន, ពុទ្ធសន្ថវនេន ច;
កប្បានំ សតសហស្សំ, ទុគ្គតិំ នុបបជ្ជហំ។

“ឥតោ តឹសកប្បសតេ, សុមិត្តោ នាម ខត្តិយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សត្ថុ អវិតថទេសនតំ ធម្មស្ស ច និយ្យានិកតំ និស្សាយ សញ្ជាតបីតិសោមនស្សោ បីតិវេគប្បវិស្សដ្ឋំ ឧទានំ ឧទានេន្តោ –

៨៦. “ឥតោ ពហិទ្ធា បុថុអញ្ញវាទិនំ, មគ្គោ ន និព្ពានគមោ យថា អយំ;
ឥតិស្សុ សង្ឃំ ភគវានុសាសតិ, សត្ថា សយំ បាណិតលេវ ទស្សយ”ន្តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **ឥតោ ពហិទ្ធា**តិ ឥមស្មា ពុទ្ធសាសនា ពាហិរកេ សមយេ, តេនាហ **“បុថុអញ្ញវាទិន**”ន្តិ, នានាតិត្ថិយានន្តិ អត្ថោ។ **មគ្គោ ន និព្ពានគមោ យថា អយ**ន្តិ យថា អយំ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ឯកំសេន និព្ពានំ គច្ឆតីតិ និព្ពានគមោ, និព្ពានគាមី, ឯវំ និព្ពានគមោ មគ្គោ តិត្ថិយសមយេ នត្ថិ អសម្មាសម្ពុទ្ធប្បវេទិតត្តា អញ្ញតិត្ថិយវាទស្ស។ តេនាហ ភគវា –

“ឥធេវ , ភិក្ខវេ, សមណោ, ឥធ ទុតិយោ សមណោ, ឥធ តតិយោ សមណោ, ឥធ ចតុត្ថោ សមណោ, សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេភិ អញ្ញេហី”តិ (ទី. និ. ២.២១៤; ម. និ. ១.១៣៩; អ. និ. ៤.២៤១)។

ឥតីតិ ឯវំ។ **អស្សុ**តិ និបាតមត្តំ។ **សង្ឃ**ន្តិ ភិក្ខុសង្ឃំ, ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសោយំ យថា “សត្ថា ទេវមនុស្សាន”ន្តិ។ **សង្ឃ**ន្តិ វា សមូហំ, វេនេយ្យជនន្តិ អធិប្បាយោ។ **ភគវា**តិ ភាគ្យវន្តតាទីហិ ការណេហិ ភគវា, អយមេត្ថ សង្ខេបោ។ វិត្ថារោ បន បរមត្ថទីបនិយំ ឥតិវុត្តកវណ្ណនាយំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ **សត្ថា**តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ អនុសាសតីតិ សត្ថា។ **សយ**ន្តិ សយមេវ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – “សីលាទិក្ខន្ធត្តយសង្គហោ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ អដ្ឋន្នំ អង្គានំ វសេន អដ្ឋង្គិកោ និព្ពានគាមី អរិយមគ្គោ យថា មម សាសនេ អត្ថិ, ឯវំ ពាហិរកសមយេ មគ្គោ នាម នត្ថី”តិ សីហនាទំ នទន្តោ អម្ហាកំ សត្ថា ភគវា សយមេវ

សយម្ភុញ្ញាណេន ញាតំ, សយមេវ វា មហាករុណាសញ្ចោទិតោ ហុត្វា អត្តនោ ទេសនាវិលាសសម្បត្តិយា ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ ទស្សេន្តោ ភិក្ខុសង្ឃំ វេនេយ្យជនតំ អនុសាសតិ ឱវទតីតិ។

នាគិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បវិដ្ឋត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ខន្ធា ទិដ្ឋា យថាភូតន្តិ អាយស្មតោ បវិដ្ឋត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ករោន្តោ អត្ថទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កេសវោ នាម តាបសោ ហុត្វា ឯកទិវសំ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បសន្នមានសោ អភិវាទេត្វា អញ្ជលិំ បគ្គយ្ហ បទក្ខិណំ កត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ ឧប្បជ្ជិត្វា អនុក្កមេន វិញ្ញុតំ បត្តោ នេក្ខម្មនិន្នជ្ឈាសយតាយ បរិព្ពាជកបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា តត្ថ សិក្ខិតព្ពំ សិក្ខិត្វា វិចរន្តោ ឧបតិស្សកោលិតានំ ពុទ្ធសាសនេ បព្ពជិតភាវំ សុត្វា “តេបិ នាម មហាបញ្ញា តត្ថ បព្ពជិតា, តទេវ មញ្ញេ សេយ្យោ”តិ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិ។ តស្ស សត្ថា វិបស្សនំ អាចិក្ខិ។ សោ វិបស្សនំ អារភិត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.៥៥-៥៩) –

“នារទោ ឥតិ មេ នាមំ, កេសវោ ឥតិ មំ វិទូ;
កុសលាកុសលំ ឯសំ, អគមំ ពុទ្ធសន្តិកំ។

“មេត្តចិត្តោ ការុណិកោ, អត្ថទស្សី មហាមុនិ;
អស្សាសយន្តោ សត្តេ សោ, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“សកំ ចិត្តំ បសាទេត្វា, សិរេ កត្វាន អញ្ជលិំ;
សត្ថារំ អភិវាទេត្វា, បក្កាមិំ បាចិនាមុខោ។

“សត្តរសេ កប្បសតេ, រាជា អាសិ មហីបតិ;
អមិត្តតាបនោ នាម, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៨៧. “ខន្ធា ទិដ្ឋា យថាភូតំ, ភវា សព្ពេ បទាលិតា;
វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ខន្ធា**តិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា, តេ ហិ វិបស្សនុបលក្ខណតោ សាមញ្ញលក្ខណតោ ច ញាតបរិញ្ញាទីហិ បរិជាននវសេន វិបស្សិតព្ពា។ **ទិដ្ឋា យថាភូត**ន្តិ វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា អវិបរីតតោ ទិដ្ឋា។ ***ភវា សព្ពេ បទាលិតា***តិ កាមភវាទយោ សព្ពេ កម្មភវា ឧបបត្តិភវា ច មគ្គញាណសត្ថេន ភិន្នា វិទ្ធំសិតា។ កិលេសបទាលនេនេវ ហិ កម្មោបបត្តិភវា បទាលិតា នាម ហោន្តិ។ តេនាហ **“វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ**”តិ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។

បវិដ្ឋត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អជ្ជុនត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អសក្ខិំ វត អត្តានន្តិ អាយស្មតោ អជ្ជុនត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ សីហយោនិយំ និព្ពត្តោ ឯកទិវសំ អរញ្ញេ អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ និសិន្នំ សត្ថារំ ទិស្វា “អយំ ខោ ឥមស្មិំ កាលេ សព្ពសេដ្ឋោ បុរិសសីហោ”តិ បសន្នមានសោ សុបុប្ផិតសាលសាខំ ភញ្ជិត្វា សត្ថារំ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ សេដ្ឋិកុលេ និព្ពត្តិ។ **អជ្ជុនោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ និគណ្ឋេហិ កតបរិចយោ ហុត្វា “ឯវាហំ អមតំ អធិគមិស្សាមី”តិ វិវដ្ដជ្ឈាសយតាយ ទហរកាលេយេវ និគណ្ឋេសុ បព្ពជិត្វា

តត្ថ សារំ អលភន្តោ សត្ថុ យមកបាដិហារិយំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ សាសនេ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ អារភិត្វា នចិរស្សេវ អរហា អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.៦០-៦៥) –

“មិគរាជា តទា អាសឹ, អភិជាតោ សុកេសរី;
គិរិទុគ្គំ គវេសន្តោ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“អយំ នុ ខោ មហាវីរោ, និព្ពាបេតិ មហាជនំ;
យំនូនាហំ ឧបាសេយ្យំ, ទេវទេវំ នរាសភំ។

“សាខំ សាលស្ស ភញ្ជិត្វា, សកោសំ បុប្ផមាហរឹ;
ឧបគន្ត្វាន សម្ពុទ្ធំ, អទាសិំ បុប្ផមុត្តមំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយឹ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, បុប្ផទានស្សិទំ ផលំ។

“ឥតោ ច នវមេ កប្បេ, វិរោចនសនាមកា;
តយោ អាសឹសុ រាជានោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អនុត្តរសុខាធិគមសម្ភូតេន បីតិវេគេន ឧទានំ ឧទានេន្តោ –

៨៨. “អសក្ខិំ វត អត្តានំ, ឧទ្ធាតុំ ឧទកា ថលំ;
វុយ្ហមានោ មហោឃេវ, សច្ចានិ បដិវិជ្ឈហ”ន្តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **អសក្ខិ**ន្តិ សក្កោសឹ។ **វតា**តិ វិម្ហយេ និបាតោ។ អតិវិម្ហយនីយញ្ហេតំ យទិទំ សច្ចបដិវេធោ។ តេនាហ –

“តំ កឹមញ្ញថ, ភិក្ខវេ, កតមំ នុ ខោ ទុក្ករតរំ វា ទុរភិសម្ភវតរំ វា, យំ សត្តធា ភិន្នស្ស វាលស្ស កោដិយា កោដឹ បដិវិជ្ឈេយ្យា”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.១១១៥)?

អត្តានន្តិ និយកជ្ឈត្តំ សន្ធាយ វទតិ។ យោ ហិ បរោ ន ហោតិ សោ អត្តាតិ។ **ឧទ្ធាតុ**ន្តិ ឧទ្ធរិតុំ, “ឧទ្ធដ”ន្តិបិ បាឋោ។ **ឧទកា**តិ សំសារមហោឃសង្ខាតា ឧទកា។ **ថល**ន្តិ និព្ពានថលំ។ **វុយ្ហមានោ មហោឃេវា**តិ មហណ្ណវេ វុយ្ហមានោ វិយ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា នាម គម្ភីរវិត្ថតេ អប្បតិដ្ឋេ មហតិ ឧទកោឃេ វេគសា វុយ្ហមានោ បុរិសោ កេនចិ អត្ថកាមេន ឧបនីតំ ផិយារិត្តសម្បន្នំ ទឡ្ហនាវំ លភិត្វា សុខេនេវ តតោ អត្តានំ ឧទ្ធរិតុំ សក្កុណេយ្យ បារំ បាបុណេយ្យ, ឯវមេវាហំ សំសារមហោឃេ កិលេសាភិសង្ខារវេគេន វុយ្ហមានោ សត្ថារា ឧបនីតំ សមថវិបស្សនុបេតំ អរិយមគ្គនាវំ លភិត្វា តតោ អត្តានំ ឧទ្ធរិតុំ និព្ពានថលំ បត្តុំ អហោ អសក្ខិន្តិ។ យថា បន អសក្ខិ, តំ ទស្សេតុំ **“សច្ចានិ បដិវិជ្ឈហ”**ន្តិ អាហ។ យស្មា អហំ ទុក្ខាទីនិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈឹ អរិយមគ្គញាណេន អញ្ញាសឹ, តស្មា អសក្ខិំ វត អត្តានំ ឧទ្ធាតុំ ឧទកា ថលន្តិ យោជនា។

អដ្ឋនត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. (បឋម) ទេវសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឧត្តិណ្ណា បង្កបលិបាតិ អាយស្មតោ ទេវសភត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ បារាវតយោនិយំ និព្ពត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បិយាលផលំ ឧបនេសិ។ សត្ថា តស្ស បសាទសំវឌ្ឍនត្ថំ តំ បរិភុញ្ជិ។ សោ តេន អតិវិយ បសន្នចិត្តោ ហុត្វា កាលេន កាលំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា ចិត្តំ បសាទេតិ ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ អញ្ញតរស្ស មណ្ឌលិករញ្ញោ បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តោ តរុណកាលេយេវ រជ្ជេ បតិដ្ឋិតោ រជ្ជសុខមនុភវន្តោ វុទ្ធោ សត្ថារំ ឧបសង្កមិ, តស្ស សត្ថា ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ សំវេគជាតោ រជ្ជំ បហាយ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.៦៦-៧២) –

“បារាវតោ តទា អាសិ, បរំ អនុបរោធកោ;
បក្ខារេ សេយ្យំ កប្បេមិ, អវិទូរេ សិខិសត្ថុនោ។

“សាយំ បាតញ្ច បស្សាមិ, ពុទ្ធំ លោកគ្គនាយកំ;
ទេយ្យធម្មោ ច មេ នត្ថិ, ទ្វិបទិន្ទស្ស តាទិនោ។

“បិយាលផលមាទាយ , អគមំ ពុទ្ធសន្តិកំ;
បដិគ្គហេសិ ភគវា, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ។

“តតោ បរំ ឧបាទាយ, បរិចារិំ វិនាយកំ;
តេន ចិត្តប្បសាទេន, តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។

“ឯកត្តិំសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទិំ អហំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“ឥតោ បន្នរសេ កប្បេ, តយោ អាសុំ បិយាលិនោ;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណវសេន ឧប្បន្នសោមនស្សោ ឧទានំ ឧទានេន្តោ –

៨៩. “ឧត្តិណ្ណា បង្កបលិបា, បាតាលា បរិវជ្ជិតា;
មុត្តោ ឱឃា ច គន្ថា ច, សព្ពេ មានា វិសំហតា”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ឧត្តិណ្ណា**តិ ឧត្តរិតា អតិក្កន្តា។ **បង្កបលិបា**តិ បង្កា ច បលិបា ច។ បង្កោ វុច្ចតិ បកតិកទ្ទមោ។ “បលិបោ”តិ គម្ភីរបុថុលោ មហាកទ្ទមោ។ ឥធ បន បង្កោ វិយាតិ បង្កោ, កាមរាគោ អសុចិភាវាបាទនេន ចិត្តស្ស មក្ខនតោ។ បលិបោ វិយាតិ បលិបោ, បុត្តទារាទិវិសយោ ពហលោ ឆន្ទរាគោ វុត្តនយេន សម្មក្ខនតោ ទុរុត្តរណតោ ច។ តេ មយា អនាគាមិមគ្គេន សព្ពសោ អតិក្កន្តាតិ អាហ “ឧត្តិណ្ណា បង្កបលិបា”តិ។ **បាតាលា**តិ បាតាយាលន្តិ បាតាលា, មហាសមុទ្ទេ និន្នតរបទេសា។ កេចិ បន នាគភវនំ “បាតាល”ន្តិ វទន្តិ។ ឥធ បន អគាហទុរវគ្គាហទុរុត្តរណដ្ឋេន បាតាលា វិយាតិ បាតាលា, ទិដ្ឋិយោ។ តេ ច មយា បឋមមគ្គាធិគមេនេវ សព្ពថា វជ្ជិតា សមុច្ឆិន្នាតិ អាហ “**បាតាលា បរិវជ្ជិតា**”តិ **មុត្តោ ឱឃា ច គន្ថា ចា**តិ កាមោឃាទិឱឃតោ អភិជ្ឈាកាយគន្ថាទិគន្ថតោ ច តេន តេន មគ្គេន មុត្តោ បរិមុត្តោ, បុន អនភិកិរណអគន្ថនវសេន អតិក្កន្តោតិ អត្ថោ។ **សព្ពេ មានា វិសំហតា**តិ នវវិធាបិ មានា អគ្គមគ្គាធិគមេន វិសេសតោ សង្ឃាតំ វិនាសំ អាបាទិតា សមុច្ឆិន្នា “មានវិធា ហតា”តិ កេចិ បឋន្តិ, មានកោដ្ឋាសាតិ អត្ថោ។ “មានវិសា”តិ អបរេ, តេសំ បន មានវិសស្ស ទុក្ខស្ស ផលតោ មានវិសាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

(បឋម) ទេវសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សាមិទត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បញ្ចក្ខន្ធា បរិញ្ញាតាតិ អាយស្មតោ សាមិទត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ អត្ថទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ តស្ស ថូបេ បុប្ផេហិ ឆត្តាតិឆត្តំ កត្វា បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **សាមិទត្តោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ អនុក្កមេន វិញ្ញុតំ បត្តោ ពុទ្ធានុភាវំ សុត្វា ឧបាសកេហិ សទ្ធិំ វិហារំ គតោ សត្ថារំ ធម្មំ ទេសេន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ឯកមន្តំ និសីទិ។ សត្ថា តស្ស អជ្ឈាសយំ ឱលោកេត្វា តថា ធម្មំ ទេសេសិ, យថា សទ្ធំ បដិលភិ សំសារេ ច សំវេគំ។ សោ បដិលទ្ធសទ្ធោ សំវេគជាតោ បព្ពជិត្វា ញាណស្ស អបរិបក្កត្តា កតិបយកាលំ អលសពហុលី វិហាសិ។ បុន សត្ថារា ធម្មទេសនាយ សមុត្តេជិតោ វិបស្សនាយ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា តត្ថ យុត្តប្បយុត្តោ វិហរន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.១-៤) –

“បរិនិព្ពុតេ ភគវតិ, អត្ថទស្សីនរុត្តមេ;

ឆត្តាតិឆត្តំ ការេត្វា, ថូបម្ហិ អភិរោបយិំ។

“កាលេន កាលមាគន្ត្វា, នមស្សិំ លោកនាយកំ;
បុប្ផច្ឆទនំ កត្វាន, ឆត្តម្ហិ អភិរោបយិំ។

“សត្តរសេ កប្បសតេ, ទេវរជ្ជមការយិំ;
មនុស្សត្តំ ន គច្ឆាមិ, ថូបបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
នាគោវ ពន្ធនំ ឆេត្វា, វិហរាមិ អនាសវោ។

“ស្វាគតំ វត មេ អាសិ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស សន្តិកេ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

សោ អបរភាគេ ភិក្ខូហិ “កីទិសោ តយា, អាវុសោ, ឧត្តរិមនុស្សធម្មោ អធិគតោ”តិ បុដ្ឋោ សាសនស្ស និយ្យានិកភាវំ អត្តនោ ច ធម្មានុធម្មប្បដិបត្តិំ តេសំ បវេទេន្តោ អញ្ញាព្យាករណវសេន –

៩០. “បញ្ចក្ខន្ធា បរិញ្ញាតា, តិដ្ឋន្តិ ឆិន្នមូលកា;
វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **បញ្ចក្ខន្ធា បរិញ្ញាតា**តិ មយា ឥមេ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា “ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ញាតា វិទិតា បដិវិទ្ធា។ **តិដ្ឋន្តិ ឆិន្នមូលកា**តិ តថា បរិញ្ញាតត្តាយេវ មូលភូតស្ស សមុទយស្ស សព្ពសោ បហីនត្តា តេ ឥទានិ យាវ ចរិមកចិត្តនិរោធោ តិដ្ឋន្តិ ឆិន្នមូលកា, ចរិមកចិត្តនិរោធេន បន អប្បដិសន្ធិកាវ និរុជ្ឈន្តិ។ តេនាហ – “វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។

សាមិទត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នវមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទសមវគ្គោ

១. បរិបុណ្ណកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ន តថា មតំ សតរសន្តិ អាយស្មតោ បរិបុណ្ណកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ធម្មទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ សត្ថុ ចេតិយេ បុប្ផាទីហិ ឧឡារំ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវេសុ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុស្មិំ សក្យរាជកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ បរិបុណ្ណវិភវតាយ **បរិបុណ្ណកោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ វិភវសម្បន្នតាយ សព្ពកាលំ សតរសំ នាម អាហារំ បរិភុញ្ជន្តោ សត្ថុ មិស្សកាហារបរិភោគំ សុត្វា “តាវ សុខុមាលោបិ ភគវា និព្ពានសុខំ អបេក្ខិត្វា យថា តថា យាបេតិ, កស្មា មយំ អាហារគិទ្ធា ហុត្វា អាហារសុទ្ធិកា ភវិស្សាម, និព្ពានសុខមេវ បន អម្ហេហិ បរិយេសិតព្ព”ន្តិ សំសារេ ជាតសំវេគោ ឃរាវាសំ បហាយ សត្ថុ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា ភគវតា កាយគតាសតិកម្មដ្ឋានេ និយោជិតោ តត្ថ បតិដ្ឋាយ បដិលទ្ធឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.៥-៩) –

“និព្ពុតេ លោកនាថម្ហិ, ធម្មទស្សីនរាសភេ;
អារោបេសិំ ធជត្ថម្ភំ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស ចេតិយេ។

“និស្សេណិំ មាបយិត្វាន, ថូបសេដ្ឋំ សមារុហិំ;
ជាតិបុប្ផំ គហេត្វាន, ថូបម្ហិ អភិរោបយិំ។

“អហោ ពុទ្ធោ អហោ ធម្មោ, អហោ នោ សត្ថុ សម្បទា;

ទុគ្គតី នាភិជានាមិ, ថូបបូជាយិទំ ផលំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, ថូបសីខសនាមកា;
សោឡសាសីសុ រាជានោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា ធម្មេ គារវពហុមានេន បីតិវេគវិស្សដ្ឋំ ឧទានំ ឧទានេន្តោ **“ន តថា មតំ សតរស”**ន្តិ គាថំ អភាសិ។

៨១. តត្ថ **ន តថា មតំ សតរសំ, សុធន្នំ យំ មយជ្ជ បរិភុត្ត**ន្តិ **តថា**តិ តេន បការេន។ **មត**ន្តិ អភិមតំ។ **សតរស**ន្តិ សតរសភោជនំ “សតរសភោជនំ នាម សតបាកសប្បិអាទីហិ អភិសង្ខតំ ភោជន”ន្តិ វទន្តិ។ អថ វា អនេកត្ថោ សតសទ្ទោ “សតសោ សហស្សសោ”តិអាទីសុ វិយ។ តស្មា យំ ភោជនំ អនេកសូបំ អនេកព្យញ្ជនំ, តំ អនេករសតាយ “សតរស”ន្តិ វុច្ចតិ, នានារសភោជនន្តិ អត្ថោ។ សុធា ឯវ អន្នំ សុធាភោជនំ ទេវានំ អាហារោ។ **យំ មយជ្ជ បរិភុត្ត**ន្តិ យំ មយា អជ្ជ អនុភុត្តំ។ “យំ មយា បរិភុត្ត”ន្តិ ច ឥទំ “សតរសំ សុធន្ន”ន្តិ ឯត្ថាបិ យោជេតព្ពំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យំ មយា អជ្ជ ឯតរហិ និរោធសមាបត្តិសមាបជ្ជនវសេន ផលសមាបត្តិសមាបជ្ជនវសេន ច អច្ចន្តមេវ សន្តំ បណីតំ និព្ពានសុខំ បរិភុញ្ជិយមានំ, តំ យថា មតំ អភិមតំ សម្ភាវិតំ តថា រាជកាលេ មយា បរិភុត្តំ សតរសភោជនំ ទេវត្តភាវេ បរិភុត្តំ សុធន្នញ្ច ន មតំ នាភិមតំ។ កស្មា? ឥទញ្ហិ អរិយនិសេវិតំ និរាមិសំ កិលេសានំ អវត្ថុភូតំ, តំ បន បុថុជ្ជនសេវិតំ សាមិសំ កិលេសានំ វត្ថុភូតំ, តំ ឥមស្ស សង្ខម្បិ កលម្បិ កលភាគម្បិ ន ឧបេតីតិ។ ឥទានិ “យំ មយជ្ជ បរិភុត្ត”ន្តិ វុត្តធម្មំ ទេសេន្តោ **អបរិមិតទស្សិនា គោតមេន, ពុទ្ធេន សុទេសិតោ ធម្មោ**”តិ អាហ។ តស្សត្ថោ – អបរិមិតំ អបរិច្ឆិន្នំ ឧប្បាទវយាភាវតោ សន្តំ អសង្ខតធាតុំ សយម្ភូញាណេន បស្សី, អបរិមិតស្ស អនន្តាបរិមេយ្យស្ស ញេយ្យស្ស ទស្សាវីតិ តេន **អបរិមិតទស្សិនា** គោតមគោត្តេន សម្មាសម្ពុទ្ធេន “ខយំ វិរាគំ អមតំ បណីត”ន្តិ (ខុ. បា. ៦.៤; សុ. និ. ២២៧) ច “មទនិម្មទនោ បិបាសវិនយោ” (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) “សព្ពសង្ខារសមថោ”តិ (អ. និ. ៥.១៤០; ១០.៦) ច អាទិនា សុដ្ឋុ **ទេសិតោ ធម្មោ**, និព្ពានំ មយា អជ្ជ បរិភុត្តន្តិ យោជនា។

បរិបុណ្ណកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វិជយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យស្សាសវា បរិក្ខីណាតិ អាយស្មតោ វិជយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ បិយទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ វិភវសម្បន្នេ កុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ តស្ស ថូបស្ស រតនខចិតំ វេទិកំ ការេត្វា តត្ថ ឧឡារំ វេទិកាមហំ ការេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន អនេកសតេ អត្តភាវេ មណិឱភាសេន វិចរិ។ ឯវំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិ, **វិជយោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ព្រាហ្មណវិជ្ជាសុ និប្ផត្តិំ គតោ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អរញ្ញាយតនេ ឈានលាភី ហុត្វា វិហរន្តោ ពុទ្ធុប្បាទំ សុត្វា ឧប្បន្នប្បសាទោ សត្ថុ សន្តិកំ ឧបសង្កមិត្វា សត្ថារំ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ តស្ស សត្ថា ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ ធម្មំ សុត្វា បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.១០-១៤) –

“និព្ពុតេ លោកនាថម្ហិ, បិយទស្សីនរុត្តមេ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, មុត្តាវេទិមកាសហំ។

“មណីហិ បរិវារេត្វា, អកាសិំ វេទិមុត្តមំ;
វេទិកាយ មហំ កត្វា, តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។

“យំ យំ យោនុបបជ្ជាមិ, ទេវត្តំ អថ មានុសំ;
មណី ធារេន្តិ អាកាសេ, បុញ្ញកម្មស្សិទំ ផលំ។

“សោឡសិតោ កប្បសតេ, មណិប្បភាសនាមកា;
ឆត្តឹសាសីសុ រាជានោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ “**យស្សាសវា បរិក្ខីណា**”តិ គាថំ អភាសិ។

៩២. តត្ថ **យស្សាសវា បរិក្ខីណា**តិ យស្ស ឧត្តមបុគ្គលស្ស កាមាសវាទយោ ចត្តារោ អាសវា សព្ពសោ ខីណា អរិយមគ្គេន ខេបិតា។ **អាហារេ ច អនិស្សិតោ**តិ យោ ច អាហារេ តណ្ហាទិដ្ឋិនិស្សយេហិ អនិស្សិតោ អគធិតោ អនជ្ឈាបន្នោ, និទស្សនមត្តំ, អាហារសីសេនេត្ថ ចត្តារោបិ បច្ចយា គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បច្ចយបរិយាយោ វា ឥធ អាហារ-សទ្ទោ វេទិតព្ពោ។ “**សុញ្ញតោ អនិមិត្តោ ចា**”តិ ឯត្ថ អប្បណិហិតវិមោក្ខោបិ គហិតោយេវ, តីណិបិ ចេតានិ និព្ពានស្សេវ នាមានិ។ និព្ពានញ្ហិ រាគាទីនំ អភាវេន សុញ្ញំ, តេហិ វិមុត្តញ្ចាតិ សុញ្ញតវិមោក្ខោ, តថា រាគាទិនិមិត្តាភាវេន សង្ខារនិមិត្តាភាវេន ច អនិមិត្តំ , តេហិ វិមុត្តញ្ចាតិ អនិមិត្តវិមោក្ខោ, រាគាទិបណិធីនំ អភាវេន អប្បណិហិតំ, តេហិ វិមុត្តញ្ចាតិ អប្បណិហិតោ វិមោក្ខោតិ វុច្ចតិ។ ផលសមាបត្តិវសេន តំ អារម្មណំ កត្វា វិហរន្តស្ស អយម្បិ តិវិធោ **វិមោក្ខោ យស្ស គោចរោ**, **អាកាសេវ សកុន្តានំ**, **បទំ តស្ស ទុរន្នយ**ន្តិ យថា អាកាសេ គច្ឆន្តានំ សកុណានំ “ឥមស្មឹ ឋានេ បាទេហិ អក្កមិត្វា គតា, ឥទំ ឋានំ ឧរេន បហរិត្វា គតា, ឥទំ សីសេន, ឥទំ បក្ខេហី”តិ ន សក្កា ញាតុំ, ឯវមេវ ឯវរូបស្ស ភិក្ខុនោ “និរយបទាទីសុ ឥមិនា នាម បទេន គតោ”តិ ញាបេតុញ្ច ន សក្កាតិ។

វិជយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ឯរកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ទុក្ខា កាមា ឯរកាតិ អាយស្មតោ ឯរកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ សត្ថុ កិញ្ចិ ទាតព្ពយុត្តកំ អលភន្តោ “ហន្ទាហំ កាយសារំ បុញ្ញំ ករិស្សាមី”តិ សត្ថុ គមនមគ្គំ សោធេត្វា សមំ អកាសិ។ សត្ថា តេន តថាកតំ មគ្គំ បដិបជ្ជិ ។ សោ តត្ថ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ វន្ទិត្វា អញ្ជលិំ បគ្គយ្ហ បសន្នចិត្តោ យាវ ទស្សនុបចារសមតិក្កមា ពុទ្ធារម្មណំ បីតិំ អវិជហន្តោ អដ្ឋាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តោ អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ សម្ភាវនីយស្ស កុដុម្ពិយស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ឯរកោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ អភិរូបោ ទស្សនីយោ បាសាទិកោ ឥតិកត្តព្ពតាសុ បរមេន វេយ្យត្តិយេន សមន្នាគតោ។ តស្ស មាតាបិតរោ កុលេន រូបេន អាចារេន វយេន កោសល្លេន ច អនុច្ឆវិកំ ទារិកំ អានេត្វា វិវាហកម្មំ អកំសុ ។ សោ តាយ សទ្ធិំ សំវាសេន គេហេ វសន្តោ បច្ឆិមភវិកត្តា កេនចិទេវ សំវេគវត្ថុនា សំសារេ សំវិគ្គមានសោ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិ, តស្ស សត្ថា កម្មដ្ឋានំ អទាសិ។ សោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា កតិបយទិវសាតិក្កមេន ឧក្កណ្ឋាភិភូតោ វិហាសិ។ អថ សត្ថា តស្ស ចិត្តប្បវត្តិំ ញត្វា ឱវាទវសេន “**ទុក្ខា កាមា ឯរកា**”តិ គាថំ អភាសិ។ សោ តំ សុត្វា “អយុត្តំ មយា កតំ, យោហំ ឯវរូបស្ស សត្ថុ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា តំ វិស្សជ្ជេន្តោ មិច្ឆាវិតក្កពហុលោ វិហាសិ”ន្តិ សំវេគជាតោ វិបស្សនាយ យុត្តប្បយុត្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.៣២-៣៦) –

“ឧត្តរិត្វាន នទិកំ, វនំ គច្ឆតិ ចក្ខុមា;
តមទ្ទសាសិំ សម្ពុទ្ធំ, សិទ្ធត្ថំ វរលក្ខណំ។

“កុទាលបិដកមាទាយ , សមំ កត្វាន តំ បថំ;
សត្ថារំ អភិវាទេត្វា, សកំ ចិត្តំ បសាទយិំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, មគ្គទានស្សិទំ ផលំ។

“សត្តបញ្ញាសកប្បម្ហិ, ឯកោ អាសីំ ជនាធិបោ;
នាមេន សុប្បពុទ្ធោតិ, នាយកោ សោ នរិស្សរោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហា បន ហុត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

៩៣. “ទុក្ខា កាមា ឯរក, ន សុខា កាមា ឯរក;
យោ កាមេ កាមយតិ, ទុក្ខំ សោ កាមយតិ ឯរក;
យោ កាមេ ន កាមយតិ, ទុក្ខំ សោ ន កាមយតិ ឯរកា”តិ។ –

តមេវ ភគវតា វុត្តគាថំ បច្ចុទាហាសិ។

តត្ថ **ទុក្ខា កាមា**តិ ឥមេ វត្ថុកាមកិលេសកាមា ទុក្ខវត្ថុតាយ វិបរិណាមទុក្ខសំសារទុក្ខសភាវតោ ច, ទុក្ខា ទុក្ខមា ទុក្ខនិព្ពត្តិកា។ វុត្តញ្ហេតំ – “អប្បស្សាទា កាមា ពហុទុក្ខា ពហុបាយាសា, អាទីនវោ ឯត្ថ ភិយ្យោ”តិអាទិ (បាចិ. ៤១៧; ម. និ. ១.២៣៤)។ **ឯរកា**តិ បឋមំ តាវ ភគវា តំ អាលបតិ, បច្ឆា បន ថេរោ អត្តានំ នាមេន កថេសិ។ **ន សុខា កាមា**តិ កាមា នាមេតេ ជានន្តស្ស សុខា ន ហោន្តិ, អជានន្តស្ស បន សុខតោ ឧបដ្ឋហន្តិ។ យថាហ – “យោ សុខំ ទុក្ខតោ អទ្ទ, ទុក្ខមទ្ទក្ខិ សល្លតោ”តិអាទិ (សំ. និ. ៤.២៥៣; ឥតិវុ. ៥៣; ថេរគា. ៩៨៦)។ **យោ កាមេ កាមយតិ, ទុក្ខំ សោ កាមយតី**តិ យោ សត្តោ កិលេសកាមេន វត្ថុកាមេ កាមយតិ, តស្ស តំ កាមនំ សម្បតិ សបរិឡាហតាយ , អាយតឹ អបាយទុក្ខហេតុតាយ ច វដ្ដទុក្ខហេតុតាយ ច ទុក្ខំ។ វត្ថុកាមា បន ទុក្ខស្ស វត្ថុភូតា។ ឥតិ សោ ទុក្ខសភាវំ ទុក្ខនិមិត្តំ ទុក្ខវត្ថុញ្ច កាមយតីតិ វុត្តោ។ ឥតរំ បដិបក្ខវសេន តមេវត្ថំ ញាបេតុំ វុត្តំ, តស្មា តស្សត្ថោ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពោ។

ឯរកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. មេត្តជិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នមោ ហិ តស្ស ភគវតោតិ អាយស្មតោ មេត្តជិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ អនោមទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សាសនេ អភិប្បសន្នោ ហុត្វា ពោធិរុក្ខស្ស ឥដ្ឋកាហិ វេទិកំ ចិនិត្វា សុធាបរិកម្មំ ការេសិ។ សត្ថា តស្ស អនុមោទនំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **មេត្តជី**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ កាមេសុ អាទីនវំ ទិស្វា តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អរញ្ញេ វិហរន្តោ ពុទ្ធុប្បាទំ សុត្វា បុព្ពហេតុនា ចោទិយមានោ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា បវត្តិនិវត្តិយោ អារព្ភ បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា សត្ថារា បញ្ហេ វិស្សជ្ជិតេ បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.២៦-៣១) –

“អនោមទស្សីមុនិនោ, ពោធិវេទិមកាសហំ;
សុធាយ បិណ្ឌំ ទត្វាន, បាណិកម្មំ អកាសហំ។

“ទិស្វា តំ សុកតំ កម្មំ, អនោមទស្សី នរុត្តមោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ ឋិតោ សត្ថា, ឥមា គាថា អភាសថ។

“ឥមិនា សុធកម្មេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
សម្បត្តិំ អនុភោត្វាន, ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សតិ។

“បសន្នមុខវណ្ណោម្ហិ, ឯកគ្គោ សុសមាហិតោ;
ធារេមិ អន្តិមំ ទេហំ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ។

“ឥតោ កប្បសតេ អាសិ, បរិបុណ្ណេ អនូនកេ;
រាជា សព្ពឃនោ នាម, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា សត្ថារំ ថោមេន្តោ –

៩៤. “នមោ ហិ តស្ស ភគវតោ, សក្យបុត្តស្ស សិរីមតោ;
តេនាយំ អគ្គប្បត្តេន, អគ្គធម្មោ សុទេសិតោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **នមោ**តិ នមក្ការោ។ **ហី**តិ និបាតមត្តំ។ **តស្សា**តិ យោ សោ ភគវា សមត្តិំសបារមិយោ បូរេត្វា សព្ពកិលេសេ ភញ្ជិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោ, សក្យរាជស្ស បុត្តោតិ **សក្យបុត្តោ**។ អនញ្ញសាធារណាយ បុញ្ញសម្បត្តិយា ច សម្ភារិតោ ឧត្តមាយ រូបកាយសិរិយា ធម្មកាយសិរិយា ច សមន្នាគតត្តា **សិរីមា**, តស្ស ភគវតោ សក្យបុត្តស្ស សិរិមតោ នមោ អត្ថុ, តំ នមាមីតិ អត្ថោ។ **តេនា**តិ តេន ភគវតា។ **អយ**ន្តិ តស្ស ធម្មស្ស អត្តនោ បច្ចក្ខតាយ វទតិ។ **អគ្គប្បត្តេនា**តិ អគ្គំ សព្ពញ្ញុតំ, សព្ពេហិ វា គុណេហិ អគ្គភាវំ សេដ្ឋភាវំ បត្តេន។ **អគ្គធម្មោ**តិ អគ្គោ ឧត្តមោ នវវិធលោកុត្តរោ ធម្មោ សុដ្ឋុ អវិបរីតំ **ទេសិតោ** បវេទិតោតិ។

មេត្តជិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ចក្ខុបាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អន្ធោហំ ហតនេត្តោស្មីតិ អាយស្មតោ ចក្ខុបាលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ភគវតិ បរិនិព្ពុតេ ថូបមហេ កយិរមានេ ឧមាបុប្ផំ គហេត្វា ថូបំ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ មហាសុវណ្ណស្ស នាម កុដុម្ពិកស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, តស្ស **បាលោ**តិ នាមមកំសុ។ មាតា តស្ស អាធាវិត្វា បរិធាវិត្វា វិចរណកាលេ អញ្ញំ បុត្តំ លភិ។ តស្ស មាតាបិតរោ **ចូឡបាលោ**តិ នាមំ កត្វា ឥតរំ **មហាបាលោ**តិ វោហរិំសុ។ អថ តេ វយប្បត្តេ ឃរពន្ធនេន ពន្ធិំសុ។ តស្មិំ សមយេ សត្ថា សាវត្ថិយំ វិហរតិ ជេតវនេ។ តត្ថ មហាបាលោ ជេតវនំ គច្ឆន្តេហិ ឧបាសកេហិ សទ្ធិំ វិហារំ គន្ត្វា សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ កុដុម្ពភារំ កនិដ្ឋភាតិកស្សេវ ភារំ កត្វា សយំ បព្ពជិត្វា លទ្ធូបសម្បទោ អាចរិយុបជ្ឈាយានំ សន្តិកេ បញ្ចវស្សានិ វសិត្វា វុដ្ឋវស្សោ បវារេត្វា សត្ថុ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សដ្ឋិមត្តេ សហាយភិក្ខូ លភិត្វា តេហិ សទ្ធិំ ភាវនានុកូលំ វសនដ្ឋានំ បរិយេសន្តោ អញ្ញតរំ បច្ចន្តគាមំ និស្សាយ គាមវាសិកេហិ ឧបាសកេហិ ការេត្វា ទិន្នាយ អរញ្ញាយតនេ បណ្ណសាលាយ វសន្តោ សមណធម្មំ ករោតិ។ តស្ស អក្ខិរោគោ ឧប្បន្នោ។ វេជ្ជោ ភេសជ្ជំ សម្បាទេត្វា អទាសិ។ សោ វេជ្ជេន វុត្តវិធានំ ន បដិបជ្ជិ។ តេនស្ស រោគោ វឌ្ឍិ។ សោ "អក្ខិរោគវូបសមនតោ កិលេសរោគវូបសមនមេវ មយ្ហំ វរ"ន្តិ អក្ខិរោគំ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា វិបស្សនាយយេវ យុត្តប្បយុត្តោ អហោសិ។ តស្ស ភាវនំ ឧស្សុក្កាបេន្តស្ស អបុព្ពំ អចរិមំ អក្ខីនិ ចេវ កិលេសា ច ភិជ្ជិំសុ។ សោ សុក្ខវិបស្សកោ អរហា អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.២១-២៥) –

"និព្ពុតេ លោកមហិតេ, អាហុតីនំ បដិគ្គហេ;
សិទ្ធត្ថម្ហិ ភគវតិ, មហាថូបមហោ អហុ។

"មហេ បវត្តមានម្ហិ, សិទ្ធត្ថស្ស មហេសិនោ;
ឧមាបុប្ផំ គហេត្វាន, ថូបម្ហិ អភិរោបយិំ។

"ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ថូបបូជាយិទំ ផលំ។

"ឥតោ ច នវមេ កប្បេ, សោមទេវសនាមកា;
បញ្ចាសីតិសុ រាជានោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

"កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន"ន្តិ។

អថ ថេរេ អក្ខិរោគេន វិហារេ ឋិហីនេ គាមំ បិណ្ឌាយ គតេ ភិក្ខូ ទិស្វា ឧបាសកា "កស្មា ថេរោ នាគតោ"តិ បុច្ឆិត្វា តមត្ថំ សុត្វា សោកាភិភូតា បិណ្ឌបាតំ ឧបនេត្វា, "ភន្តេ, កិញ្ចិ មា ចិន្តយិត្ថ, ឥទានិ មយមេវ បិណ្ឌបាតំ អានេត្វា ឧបដ្ឋហិស្សាមា"តិ តថា ករោន្តិ។ ភិក្ខូ ថេរស្ស ឱវាទេ ឋត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បត្វា វុដ្ឋវស្សា បវារេត្វា, "សត្ថារំ វន្ទិតុំ សាវត្ថិំ គមិស្សាម, ភន្តេ"តិ អាហំសុ។ ថេរោ, "អហំ ទុព្ពលោ អចក្ខុកោ, មគ្គោ ច ស ឧបទ្ទវោ, មយា សទ្ធិំ គច្ឆន្តានំ តុម្ហាកំ បរិស្សយោ ភវិស្សតិ, តុម្ហេ បឋមំ គច្ឆថ, គន្ត្វា សត្ថារំ មហាថេរេ ច មម វន្ទនាយ វន្ទថ, ចូឡបាលស្ស មម បវត្តិំ កថេត្វា កញ្ចិ បុរិសំ បេសេយ្យាថា"តិ អាហ។ តេ បុនបិ យាចិត្វា គមនំ អលភន្តា "សាធូ"តិ បដិស្សុណិត្វា សេនាសនំ សំសាមេត្វា ឧបាសកេ អាបុច្ឆិត្វា អនុក្កមេន ជេតវនំ គន្ត្វា សត្ថារំ មហាថេរេ ច តស្ស វន្ទនាយ វន្ទិត្វា ទុតិយទិវសេ សាវត្ថិយំ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា ចូឡបាលស្ស តំ បវត្តិំ វត្វា តេន "អយំ, ភន្តេ, មយ្ហំ ភាគិនេយ្យោ បាលិតោ នាម, ឥមំ បេសិស្សាមី"តិ វុត្តេ, "មគ្គោ សបរិស្សយោ, ន សក្កា ឯកេន គហដ្ឋេន គន្តុំ, តស្មា បព្ពាជេតព្ពោ"តិ តំ បព្ពាជេត្វា បេសេសុំ។ សោ អនុក្កមេន ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា

អត្តានំ តស្ស ឱរោបេត្វា តំ គហេត្វា អាគច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ អញ្ញតរស្ស គាមស្ស សាមន្តា អរញ្ញដ្ឋានេ ឯកិស្សា កដ្ឋហារិយា គាយន្តិយា សទ្ទំ សុត្វា បដិពទ្ធចិត្តោ ហុត្វា យដ្ឋិកោដឹ វិស្សជ្ជេត្វា “តិដ្ឋថ, ភន្តេ, មុហុត្តំ យាវាហំ អាគច្ឆាមី”តិ វត្វា តស្សា សន្តិកំ គន្ត្វា តត្ថ សីលវិបត្តិំ បាបុណិ។ ថេរោ ឥទានិមេវ ឥត្ថិយា គីតសទ្ទោ សុតោ, សាមណេរោ ច ចិរាយតិ, នូន សីលវិបត្តិំ បត្តោ ភវិស្សតី”តិ ចិន្តេសិ។ សោបិ អាគន្ត្វា “គច្ឆាម, ភន្តេ”តិ អាហ។ ថេរោ “កឹ បាបោ ជាតោសី”តិ បុច្ឆិ។ សាមណេរោ តុណ្ហី ហុត្វា បុន បុច្ឆិតោបិ ន កថេសិ។ ថេរោ “តាទិសេន បាបេន មយ្ហំ យដ្ឋិគហណកិច្ចំ នត្ថិ, គច្ឆ ត្វ”ន្តិ វត្វា បុន តេន “ពហុបរិស្សយោ មគ្គោ, តុម្ហេ ច អន្ធា, កថំ គមិស្សថា”តិ វុត្តេ “ពាល ឥធេវ មេ និបជ្ជិត្វា មរន្តស្សាបិ អបរាបរំ បរិវត្តេន្តស្សាបិ តាទិសេន គមនំ នាម នត្ថី”តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ –

៩៥. “អន្ធោហំ ហតនេត្តោស្មិ, កន្តារទ្ធានបក្ខន្នោ;
សយមានោបិ គច្ឆិស្សំ, ន សហាយេន បាបេនា”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **អន្ធោ**តិ ចក្ខុវិកលោ។ **ហតនេត្តោ**តិ វិនដ្ឋចក្ខុកោ, តេន “បយោគវិបត្តិវសេនាហំ ឧបហតនេត្តតាយ អន្ធោ, ន ជច្ចន្ធភាវេនា”តិ យថាវុត្តំ អន្ធភាវំ វិសេសេតិ។ អថ វា “អន្ធោ”តិ ឥទំ “អន្ធេ ជិណ្ណេ មាតាបិតរោ បោសេតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.២៨៨) វិយ មំសចក្ខុវេកល្លទីបនំ, “សព្ពេបិមេ បរិព្ពាជកា អន្ធា អចក្ខុកា” (ឧទា. ៥៤) “អន្ធោ ឯកចក្ខុ ទ្វិចក្ខូ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.២៩) វិយ ន បញ្ញាចក្ខុវេកល្លទីបនន្តិ ទស្សេតុំ “**ហតនេត្តោស្មី**”តិ វុត្តំ, តេន មុខ្យមេវ អន្ធភាវំ ទស្សេតិ។ **កន្តារទ្ធានបក្ខន្នោ**តិ កន្តារេ វិវនេ ទីឃមគ្គំ អនុបវិដ្ឋោ, ន ជាតិកន្តារាទិគហនំ សំសារទ្ធានំ បដិបន្នោតិ អធិប្បាយោ។ តាទិសញ្ហិ កន្តារទ្ធានំ អយំ ថេរោ សមតិក្កមិត្វា ឋិតោ, **សយមានោបី**តិ សយន្តោបិ, បាទេសុ អវហន្តេសុ ឧរេន ជណ្ណុកាហិ ច ភូមិយំ សំសរន្តោ បរិវត្តេន្តោបិ គច្ឆេយ្យំ។ **ន សហាយេន បាបេនា**តិ តាទិសេន បាបបុគ្គលេន សហាយភូតេន សទ្ធឹ ន គច្ឆិស្សន្តិ យោជនា។ តំ សុត្វា ឥតរោ សំវេគជាតោ “ភារិយំ វត មយា សាហសិកកម្មំ កត”ន្តិ ពាហា បគ្គយ្ហ កន្ទន្តោ វនសណ្ឌំ បក្ខន្នោ ច អហោសិ។ អថ ថេរស្ស សីលតេជេន បណ្ឌុកម្ពលសិលាសនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ តេន សក្កោ តំ ការណំ ញត្វា ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា សាវត្ថិគាមិបុរិសំ វិយ អត្តានំ ញាបេត្វា យដ្ឋិកោដឹ គណ្ហន្តោ មគ្គំ សង្ខិបិត្វា តទហេវ សាយន្ហេ សាវត្ថិយំ ថេរំ នេត្វា តត្ថ ជេតវនេ ចូឡបាលិតេន ការិតាយ បណ្ណសាលាយ ផលកេ និសីទាបេត្វា តស្ស សហាយវណ្ណេន ថេរស្ស អាគតភាវំ ជានាបេត្វា បក្កាមិ; ចូឡបាលិតោបិ តំ យាវជីវំ សក្កច្ចំ ឧបដ្ឋាសីតិ។

ចក្ខុបាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ខណ្ឌសុមនត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឯកបុប្ផំ ចជិត្វានាតិ អាយស្មតោ ខណ្ឌសុមនត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ តស្ស ថូបស្ស សមន្តតោ ចន្ទនវេទិកាយ បរិក្ខិបិត្វា មហន្តំ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ ឧឡារំ សម្បត្តិំ អនុភវន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ កុដុម្ពិកកុលេ និព្ពត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ កនកថូបំ ឧទ្ទិស្ស រញ្ញា បុប្ផបូជាយ កយិរមានាយ បុប្ផានិ អលភន្តោ ឯកំ ខណ្ឌសុមនបុប្ផំ ទិស្វា មហតា មូលេន តំ កិណិត្វា គណ្ហន្តោ ចេតិយេ បូជំ ករោន្តោ ឧឡារំ បីតិសោមនស្សំ ឧប្បាទេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អសីតិ វស្សកោដិយោ សគ្គសុខំ អនុភវិត្វា ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ បាវាយំ មល្លរាជកុលេ និព្ពត្តិ។ តស្ស ជាតកាលេ គេហេ ខណ្ឌសក្ខរា សុមនបុប្ផានិ ច ឧប្បន្នានិ អហេសុំ។ តេនស្ស **ខណ្ឌសុមនោ**តិ នាមមកំសុ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ភគវតិ បាវាយំ ចុន្ទស្ស អម្ពវនេ វិហរន្តេ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.១៥-២០) –

“បទុមុត្តរោ នាម ជិនោ, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
ជលិត្វា អគ្គិក្ខន្ធោវ, សម្ពុទ្ធោ បរិនិព្ពុតោ។

“និព្ពុតេ ច មហាវីរេ, ថូបោ វិត្ថារិកោ អហុ;
ទូរតោវ ឧបដ្ឋេន្តិ, ធាតុគេហវរុត្តមេ។

“បសន្នចិត្តោ, សុមនោ, អកំ ចន្ទនវេទិកំ;
ទិស្សតិ ថូបខន្ធោ ច, ថូបានុច្ឆវិកោ តទា។

“ភវេ និព្ពត្តមានម្ហិ, ទេវត្តេ អថ មានុសេ;
ឱមត្តំ មេ ន បស្សាមិ, បុព្ពកម្មស្សិទំ ផលំ។

“បញ្ចទសកប្បសតេ, ឥតោ អដ្ឋ ជនា អហុំ;
សព្ពេ សមត្តនាមា តេ ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បុរិមជាតឹ អនុស្សរន្តោ តត្ថ អត្តនោ សុមនបុប្ផបរិច្ចាគស្ស សគ្គសម្បត្តិនិមិត្តកំ និព្ពានូបនិស្សយតញ្ច ទិស្វា ឧទានវសេន តមត្ថំ បកាសេន្តោ –

៨៦. “ឯកបុប្ផំ ចជិត្វាន, អសីតិ វស្សកោដិយោ;
សគ្គេសុ បរិចារេត្វា, សេសកេនម្ហិ និព្ពុតោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ឯកបុប្ផ**ន្តិ ឯកំ កុសុមំ, តំ បន ឥធ សុមនបុប្ផំ អធិប្បេតំ។ **ចជិត្វានា**តិ សត្ថុ ថូបបូជាករណវសេន បរិច្ចជិត្វា បរិច្ចាគហេតុ។ **អសីតិ វស្សកោដិយោ**តិ មនុស្សគណនាយ វស្សានំ អសីតិ កោដិយោ, អច្ចន្តសំយោគេ ចេតំ ឧបយោគវចនំ, ឥទញ្ច ឆសុ កាមសគ្គេសុ ទុតិយេ អបរាបរុប្បត្តិវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តស្មា **សគ្គេសូ**តិ តាវតឹសសង្ខាតេ សគ្គលោកេ, បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនវសេន ហេត្ថ ពហុវចនំ។ **បរិចារេត្វា**តិ រូបាទីសុ អារម្មណេសុ ឥន្ទ្រិយានិ បរិចារេត្វា សុខំ អនុភវិត្វា, ទេវច្ឆរាហិ វា អត្តានំ បរិចារេត្វា ឧបដ្ឋាបេត្វា។ **សេសកេនម្ហិ និព្ពុតោ**តិ បុប្ផបូជាយ វសេន បវត្តកុសលចេតនាសុ ភវសម្បត្តិ ទាយកកម្មតោ សេសេន យំ តត្ថ វិវដ្ដូបនិស្សយភូតំ, តំ សន្ធាយ វទតិ។ ពហូ ហិ តត្ថ បុព្ពាបរវសេន បវត្តា ចេតនា។ **សេសកេនា**តិ វា តស្សេវ កម្មស្ស វិបាកាវសេសេន អបរិក្ខីណេយេវ តស្មឹ កម្មវិបាកេ និព្ពុតោ អម្ហិ, កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពុតោស្មិ។ ឯតេន យស្មឹ អត្តភាវេ បត្វា អត្តនា អរហត្តំ សច្ឆិកតំ, សោបិ ចរិមត្តភាវោ តស្ស កម្មវិបាកោតិ ទស្សេតិ។ យាទិសំ សន្ធាយ អញ្ញត្ថាបិ “តស្សេវ កម្មស្ស វិបាកាវសេសេនា”តិ (បារា. ២២៨; សំ. និ. ១.១៣១) វុត្តំ។

ឧណ្ណសុមនត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. តិស្សត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ហិត្វា សតបលំ កំសន្តិ អាយស្មតោ តិស្សត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ យានការកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ចន្ទនខណ្ឌេន ផលកំ កត្វា ភគវតោ ឧបនាមេសិ, តញ្ច ភគវា បរិភុញ្ជិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ រោរុវនគរេ រាជកុលេ និព្ពត្តិ។ សោ វយប្បត្តោ បិតរិ កាលង្កតេ រជ្ជេ បតិដ្ឋិតោ ពិម្ពិសាររញ្ញោ អទិដ្ឋសហាយោ ហុត្វា តស្ស មណិមុត្តាវត្ថាទីនិ បណ្ណាការានិ បេសេសិ។ តស្ស រាជា ពិម្ពិសារោ បុញ្ញវន្តតំ សុត្វា បដិបាភតំ បេសេន្តោ ចិត្តបដេ ពុទ្ធចរិតំ សុវណ្ណបដ្ដេ ច បដិច្ចសមុប្បាទំ លិខាបេត្វា បេសេសិ។ សោ តំ ទិស្វា បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការតាយ បច្ឆិមភវិកតាយ ច ចិត្តបដេ ទស្សេន្តំ ពុទ្ធចរិតំ សុវណ្ណបដ្ដកេ លិខិតំ បដិច្ចសមុប្បាទក្កមញ្ច ឱលោកេត្វា បវត្តិនិវត្តិយោ សល្លក្ខេត្វា សាសនក្កមំ ហទយេ ឋបេត្វា សញ្ជាតសំវេគោ “ទិដ្ឋោ មយា ភគវតោ វេសោ, សាសនក្កមោ ច ឯកបទេសេន ញាតោ, ពហុទុក្ខា កាមា ពហុបាយាសា, កឹ ទានិ មយ្ហំ ឃរាវាសេនា”តិ រជ្ជំ បហាយ កេសមស្សុំ ឱហារេត្វា កាសាយានិ វត្ថានិ អច្ឆាទេន្តោ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស បព្ពជិត្វា មត្តិកាបត្តំ គហេត្វា រាជា បុក្កុសាតិ វិយ មហាជនស្ស បរិទេវន្តស្សេវ នគរតោ និក្ខមិត្វា អនុក្កមេន រាជគហំ គន្ត្វា តត្ថ សប្បសោណ្ឌិកបព្ភារេ វិហរន្តំ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ សត្ថា ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ ធម្មទេសនំ សុត្វា វិបស្សនាយ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា យុត្តប្បយុត្តោ វិហរន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.៣៧-៤២) –

“យានការោ បុរេ អាសឹ, ទារុកម្មេ សុសិក្ខិតោ;
ចន្ទនំ ផលកំ កត្វា, អទាសឹ លោកពន្ធុនោ។

“បភាសតិ ឥទំ ព្យម្ហំ, សុវណ្ណស្ស សុនិម្មិតំ;
ហត្ថិយានំ អស្សយានំ, ទិព្ពយានំ ឧបដ្ឋិតំ។

“បាសាទា សិវិកា ចេវ, និព្ពត្តន្តិ យទិច្ឆកំ;

អក្ខតំ រតនំ មយ្ហំ, ផលកស្ស ឥទំ ផលំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, ផលកំ យមហំ ទទឹ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលកស្ស ឥទំ ផលំ។

“សត្តបញ្ញាសកប្បម្ហិ, ចតុរោ និម្មិតាវ្ហយា;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា ឧទានវសេន អត្តនោ បដិបត្តិំ កថេន្តោ –

៨៧. “ហិត្វា សតបលំ កំសំ, សោវណ្ណំ សតរាជិកំ;
អគ្គហឹ មត្តិកាបត្តំ, ឥទំ ទុតិយាភិសេចន”ន្តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ហិត្វា**តិ បរិច្ចជិត្វា។ **សតបល**ន្តិ សតំ បលានិ យស្ស, តំ សតបលបរិមាណំ។ **កំស**ន្តិ ថាលំ។ **សោវណ្ណ**ន្តិ សុវណ្ណមយំ។ **សតរាជិក**ន្តិ ភិត្តិវិចិត្តតាយ ច អនេករូបរាជិចិត្តតាយ ច អនេកលេខាយុត្តំ។ **អគ្គហឹ មត្តិកាបត្ត**ន្តិ ឯវរូបេ មហារហេ ភាជនេ បុព្ពេ ភុញ្ជិត្វា ពុទ្ធានំ ឱវាទំ ករោន្តោ “ឥទានាហំ តំ ឆឌ្ឌេត្វា មត្តិកាមយបត្តំ អគ្គហេសឹ , អហោ, សាធុ, មយា កតំ អរិយវតំ អនុឋិត”ន្តិ ភាជនកិត្តនាបទេសេន រជ្ជបរិច្ចាគំ បព្ពជ្ជូបគមនញ្ច អនុមោទន្តោ វទតិ។ តេនាហ **“ឥទំ ទុតិយាភិសេចន”**ន្តិ។ បឋមំ រជ្ជាភិសេចនំ ឧបាទាយ ឥទំ បព្ពជ្ជូបគមនំ មម ទុតិយំ អភិសេចនំ។ តញ្ហិ រាគាទីហិ សំកិលិដ្ឋំ សាសង្កំ សបរិសង្កំ កម្មំ អនត្ថសញ្ហិតំ ទុក្ខបដិពទ្ធំ និហីនំ, ឥទំ បន តំវិបរិយាយតោ ឧត្តមំ បណីតន្តិ អធិប្បាយោ។

តិស្សត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អភយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

រូបំ ទិស្វា សតិ មុដ្ឋាតិ អាយស្មតោ អភយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ សុមេធស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សុមេធំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ សឡលបុប្ផេហិ បូជមកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវេសុ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **អភយោ**តិ លទ្ធនាមោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ហេតុសម្បត្តិយា ចោទិយមានោ ឯកទិវសំ វិហារំ គតោ សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ វិហរតិ។ អថស្ស ឯកទិវសំ គាមំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋស្ស អលង្កតបដិយត្តំ មាតុគាមំ ទិស្វា អយោនិសោមនសិការវសេន តស្ស រូបំ អារព្ភ ឆន្ទរាគោ ឧប្បជ្ជិ, សោ វិហារំ បវិសិត្វា “សតិំ វិស្សជ្ជិត្វា ឱលោកេន្តស្ស រូបារម្មណេ មយ្ហំ កិលេសោ ឧប្បន្នោ, អយុត្តំ មយា កត”ន្តិ អត្តនោ ចិត្តំ និគ្គណ្ហន្តោ តាវទេវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.៤៣-៤៧) –

“សុមេធោ នាម នាមេន, សយម្ភូ អបរាជិតោ;
វិវេកមនុព្រូហន្តោ, អជ្ឈោគហិ មហាវនំ។

“សឡលំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, គន្ថិត្វាន វដំសកំ;
ពុទ្ធស្ស អភិរោបេសឹ, សម្មុខា លោកនាយកំ។

“តឹសកប្បសហស្សម្ហិ, យំ បុប្ផមភិរោបយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឩនវីសេ កប្បសតេ, សោឡសាសុំ សុនិម្មិតា;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ កិលេសុប្បត្តិនិទស្សនេន “កិលេសេ អនុវត្តេន្តស្ស វដ្ដទុក្ខតោ នត្ថេវ សីសុក្ខិបនំ។ អហំ បន តេ នានុវត្តិ”ន្តិ ទស្សេន្តោ –

៩៨. “រូបំ ទិស្វា សតិ មុដ្ឋា, បិយំ និមិត្តំ មនសិករោតោ;
សារត្តចិត្តោ វេទេតិ, តញ្ច អជ្ឈោស តិដ្ឋតិ;

តស្ស វឌ្ឍន្តិ អាសវា, ភវមូលោបគាមិនោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **រូប**ន្តិ រជ្ជនីយំ រូបាយតនំ, តំ បនេត្ថ ឥត្ថិរូបំ អធិប្បេតំ។ **ទិស្វា**តិ ចក្ខុនា ទិស្វា, ចក្ខុទ្វារានុសារេន និមិត្តានុព្យញ្ជនសល្លក្ខណវសេន តំ គហេត្វា, តស្ស តថាគហណហេតូតិ អត្ថោ។ **សតិ មុដ្ឋា**តិ អសុភសភាវេ កាយេ “អសុភា”ន្តេវ បវត្តនសតិ នដ្ឋា។ យថា បន រូបំ ទិស្វា សតិ នដ្ឋា, តំ ទស្សេន្តោ អាហ “**បិយំ និមិត្តំ មនសិករោតោ**”តិ។ យថាឧបដ្ឋិតំ អារម្មណំ “សុភំ សុខ”ន្តិអាទិនា បិយនិមិត្តំ កត្វា អយោនិសោមនសិការេន មនសិករោតោ សតិ មុដ្ឋាតិ យោជនា។ តថា ភូតោវ **សារត្តចិត្តោ វេទេតី**តិ សុដ្ឋុ រត្តចិត្តោ ហុត្វា តំ រូបារម្មណំ អនុភវតិ អភិនន្ទតិ, អភិនន្ទន្តោ បន **តញ្ច អជ្ឈោស តិដ្ឋតិ** អជ្ឈោសាយ តំ អារម្មណំ គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា វត្តតិ ចេវ, ឯវំភូតស្ស ច **តស្ស វឌ្ឍន្តិ អាសវា ភវមូលោបគាមិនោ**តិ ភវស្ស សំសារស្ស មូលភាវំ ការណភាវំ ឧបគមនសភាវា កាមាសវាទយោ ចត្តារោបិ អាសវា តស្ស បុគ្គលស្ស ឧបរូបរិ វឌ្ឍន្តិយេវ, ន ហាយន្តិ។ មយ្ហំ បន បដិសង្ខានេ ឋត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តស្ស មគ្គបដិបាដិយា តេ ចត្តារោបិ អាសវា អនវសេសតោ បហីនា បរិក្ខីណាតិ អធិប្បាយោ។

អភយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ឧត្តិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សទ្ទំ សុត្វា សតិ មុដ្ឋាតិ អាយស្មតោ ឧត្តិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ សុមេធស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ គោនកាទិអត្ថតំ សឧត្តរច្ឆទំ ពុទ្ធារហំ បល្លង្កំ គន្ធកុដិយំ បញ្ញាបេត្វា អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុស្មិំ សក្យរាជកុលេ និព្ពត្តិ, តស្ស **ឧត្តិយោ**តិ នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ សត្ថុ ញាតិសមាគមេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ ករោន្តោ ឯកទិវសំ នាមំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋោ អន្តរាមគ្គេ មាតុគាមស្ស គីតសទ្ទំ សុត្វា អយោនិសោមនសិការវសេន តត្ថ ឆន្ទរាគេ ឧប្បន្នេ បដិសង្ខានពលេន តំ វិក្ខម្ភេត្វា វិហារំ បវិសិត្វា សញ្ជាតសំវេគោ ទិវាដ្ឋានេ និសីទិត្វា តាវទេវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៥.៤៨-៥២) –

“សុមេធស្ស ភគវតោ, លោកជេដ្ឋស្ស តាទិនោ;
បល្លង្កោ ហិ មយា ទិន្នោ, សឧត្តរសបច្ឆទោ។

“សត្តរតនសម្បន្នោ, បល្លង្កោ អាសិ សោ តទា;
មម សង្កប្បមញ្ញាយ, និព្ពត្តតិ សទា មម។

“តីសកប្បសហស្សម្ហិ, បល្លង្កមទទី តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, បល្លង្កស្ស ឥទំ ផលំ។

“វីសកប្បសហស្សម្ហិ, សុវណ្ណាភា តយោ ជនា;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ កិលេសុប្បត្តិនិទស្សនេន “កិលេសេ អជិគុច្ឆន្តស្ស នត្ថិ វដ្ដទុក្ខតោ សីសុក្ខិបនំ, អហំ បន តេ ជិគុច្ឆិមេវា”តិ ទស្សេន្តោ –

៩៩. “សទ្ទំ សុត្វា សតិ មុដ្ឋា, បិយំ និមិត្តំ មនសិករោតោ;
សារត្តចិត្តោ វេទេតិ, តញ្ច អជ្ឈោស តិដ្ឋតិ;

តស្ស វឌ្ឍន្តិ អាសវា, សំសារ ឧបគាមិនោ’’តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **សទ្ទន្តិ** វជ្ជនីយំ សទ្ទារម្មណំ, **សំសារឧបគាមិនោតិ** –

“ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, សំសារោតិ បវុច្ចតី’’តិ។ –

ឯវំ វុត្តសំសារវដ្តការណំ ហុត្វា ឧបគមេន្តីតិ សំសារឧបគាមិនោ, “សំសារូបគាមិនោ’’តិ វា បាឋោ។ សេសំ អនន្តរគាថាយ វុត្តនយមេវ។

ឧត្តិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. (ទុតិយ) ទេវសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សម្មប្បធានសម្បន្នោតិ អាយស្មតោ ទេវសភត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សិខីំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ពន្ធុជីវកបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុស្មិំ សក្យរាជកុលេ និព្ពត្តិ, តស្ស **ទេវសភោ**តិ នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ចុម្ពដកលហវូបសមនត្ថំ សត្ថរិ អាគតេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បសន្នមានសោ សរណេសុ បតិដ្ឋិតោ បុន និគ្រោធារាមេ សត្ថរិ វិហរន្តេ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.១-៦) –

“ចន្ទំវ វិមលំ សុទ្ធំ, វិប្បសន្នមនាវិលំ;
នន្ទីភវបរិក្ខីណំ, តិណ្ណំ លោកេ វិសត្តិកំ។

“និព្ពាបយន្តំ ជនតំ, តិណ្ណំ តារយតំ វរំ;
មុនីំ វនម្ហិ ឈាយន្តំ, ឯកគ្គំ សុសមាហិតំ។

“ពន្ធុជីវកបុប្ផានិ, លគេត្វា សុត្តកេនហំ;
ពុទ្ធស្ស អភិរោបយិំ, សិខិនោ លោកពន្ធុនោ។

“ឯកតិំសេ ឥតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឥតោ សត្តមកេ កប្បេ, មនុជិន្ទោ មហាយសោ;
សមន្តចក្ខុនាមាសិ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន’’ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនា អធិគតំ វិមុត្តិសុខំ និស្សាយ ឧប្បន្នបីតិសោមនស្សោ ឧទានវសេន –

១០០ “សម្មប្បធានសម្បន្នោ , សតិបដ្ឋានគោចរោ;
វិមុត្តិកុសុមសញ្ឆន្នោ, បរិនិព្ពិស្សត្យនាសវោ’’តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **សម្មប្បធានសម្បន្នោ**តិ សម្បន្នចតុព្ពិធសម្មប្បធានោ, តេហិ កត្តព្ពកិច្ចំ សម្បាទេត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ។ **សតិបដ្ឋានគោចរោ**តិ កាយានុបស្សនាទយោ សតិបដ្ឋានា គោចរោ បវត្តិដ្ឋានំ ឯតស្សាតិ សតិបដ្ឋានគោចរោ, ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ បតិដ្ឋិតចិត្តោតិ អត្ថោ។ គុណសោភេន បរមសុគន្ធា វិមុត្តិយេវ កុសុមានិ, តេហិ សព្ពសោ សម្មទេវ សញ្ឆន្នោ វិភូសិតោ អលង្កតោតិ **វិមុត្តិកុសុមសញ្ឆន្នោ។ បរិនិព្ពិស្សត្យនាសវោ**តិ ឯវំ សម្មា បដិបជ្ជន្តោ ភិក្ខុ នចិរស្សេវ អនាសវោ ហុត្វា បរិនិព្ពិស្សតិ សឧបាទិសេសាយ អនុបាទិសេសាយ ច និព្ពានធាតុយាតិ អត្ថោ។ ឥទមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសិ។

(ទុតិយ) ទេវសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ឯកាទសមវគ្គោ

១. ពេលង្គានិកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ហិត្វា គិហិត្តំ អនវោសិតត្តោតិអាទិកា អាយស្មតោ ពេលង្គានិកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តតោ ឯកតឹសេ កប្បេ វេស្សភុស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ ព្រាហ្មណសិប្បេសុ និប្ផត្តឹ គន្ត្វា ឃរាវាសំ បហាយ តសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា តសីហិ បរិវុតោ វិចរន្តោ ឯកទិវសំ វេស្សភុំ ភគវន្តំ ទិស្វា បីតិសោមនស្សជាតោ សត្ថុ ញាណសម្បត្តឹ និស្សាយ បសន្នមានសោ ញាណំ ឧទ្ទិស្ស បុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ពេលង្គានិកោ**តិ លទ្ធនាមោ វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា កោសលរដ្ឋេ អរញ្ញេ វិហរន្តោ អលសោ កាយទឡ្ហិពហុលោ ផរុសវាចោ អហោសិ, សមណធម្មេ ចិត្តំ ន ឧប្បាទេសិ។ អថ នំ ភគវា ញាណបរិបាកំ ឱលោកេត្វា –

១០១. “ហិត្វា គិហិត្តំ អនវោសិតត្តោ, មុខនង្គលី ឱទរិកោ កុសីតោ;
មហាវរាហោវ និវាបបុដ្ឋោ, បុនប្បុនំ គព្ភមុបេតិ មន្ទោ”តិ។ –

ឥមាយ ឱភាសគាថាយ សំវេជេសិ។ សោ សត្ថារំ បុរតោ និសិន្នំ វិយ ទិស្វា តញ្ច គាថំ សុត្វា សំវេគជាតោ ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៤.៤១-៤៦) –

“គណិការំវ ជោតន្តំ, និសិន្នំ បព្ពតន្តរេ;
ឱភាសេន្តំ ទិសា សព្ពា, ឱសធឹ វិយ តារកំ។

“តយោ មាណវកា អាសុំ, សកេ សិប្បេ សុសិក្ខិតា;
ខារិភារំ គហេត្វាន, អន្វេន្តិ មម បច្ឆតោ។

“បុដកេ សត្ត បុប្ផានិ, និក្ខិត្តានិ តបស្សិនា;
គហេត្វា តានិ ញាណម្ហិ, វេស្សភុស្សាភិរោបយឹ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ញាណបូជាយិទំ ផលំ។

“ឯកូនតឹសកប្បម្ហិ, វិបុលាភសនាមកោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា សត្ថុ ឱវាទំ បដិបូជេន្តោ ព្យាករណមុខេន ច អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ តមេវ គាថំ បច្ចុទាហាសិ។

តត្ថ **ហិត្វា គិហិត្ត**ន្តិ គហដ្ឋភាវំ បរិច្ចជិត្វា បព្ពជិត្វាតិ អត្ថោ។ **អនវោសិតត្តោ**តិ អនរូបំ អវោសិតត្តោ, យទត្ថំ សាសនេ បព្ពជន្តស្ស អនុរូបបរិញ្ញាទីនំ អតីរិតត្តា អបរិយោសិតភាវោ អកតករណីយោតិ អត្ថោ។ អថ វា **អនវោសិតត្តោ**តិ អនុអវោសិតសភាវោ, វិសុទ្ធីនំ មគ្គានញ្ច អនុបដិបាដិយា វសិតព្ពវាសស្ស អកតាវី, ទសសុ អរិយវាសេសុ អវុសិតវាតិ អត្ថោ។ មុខសង្ខាតំ នង្គលំ ឥមស្ស អត្ថីតិ **មុខនង្គលី**។ នង្គលេន វិយ បថវឹ បរេសុ ផរុសវាចប្បយោគេន អត្តានំ ខនន្តោតិ អត្ថោ។ **ឱទរិកោ**តិ ឧទរេ បសុតោ ឧទរបោសនតប្បរោ។ **កុសីតោ**តិ អលសោ, ភាវនំ អននុយុញ្ជន្តោ។ ឯវំភូតស្ស និប្ផត្តឹ ទស្សេន្តោ អាហ “**មហាវរាហោវ និវាបបុដ្ឋោ, បុនប្បុនំ គព្ភមុបេតិ មន្ទោ**”តិ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ ឯត្ថ ច យថា បព្ពជិត្វា អនវោសិតាទិសភាវតាយ បុនប្បុនំ គព្ភមុបេតិ មន្ទោ, ន ឯវំ មាទិសោ បណ្ឌិតោ។ តព្ពិបរីតសភាវតាយ បន សម្មាបដិបត្តិយា មត្ថកំ បាបិតត្តា បរិនិព្ពាយតីតិ ព្យតិរេកមុខេន អញ្ញំ ព្យាកាសីតិ ទដ្ឋព្ពន្តិ។

ពេលង្គានិកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សេតុច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា

មានេន វញ្ចិតាសេតិ អាយស្មតោ សេតុច្ឆត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ តិស្សស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ តិស្សំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ សុមធុរំ បនសផលំ អភិសង្ខតំ នាឡិកេរសាឡវំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ អញ្ញតរស្ស មណ្ឌលិករញ្ញោ បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **សេតុច្ឆោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ បិតរិ មតេ រជ្ជេ បតិដ្ឋិតោ ឧស្សាហសត្តីនំ អភាវេន រាជកិច្ចានិ វិរាធេន្តោ រជ្ជំ បរហត្ថគតំ កត្វា ទុក្ខុប្បត្តិយា សំវេគជាតោ ជនបទចារិកំ ចរន្តំ ភគវន្តំ ទិស្វា ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា បរិកម្មំ ករោន្តោ តទហេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៧.១៣-១៧) –

“តិស្សស្ស ខោ ភគវតោ, បុព្ពេ ផលមទាសហំ;
នាឡិកេរញ្ច បាទាសិ, ខជ្ជកំ អភិសម្មតំ។

“ពុទ្ធស្ស តមហំ ទត្វា, តិស្សស្ស តុ មហេសិនោ;
មោទាមហំ កាមកាមី, ឧបបជ្ជឹ យមិច្ឆកំ។

“ទ្វេនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ ទានមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“ឥតោ តេរសកប្បម្ហិ, រាជា ឥន្ទសមោ អហុ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា កិលេសេ គរហន្តោ –

១០២. “មានេន វញ្ចិតាសេ, សង្ខារេសុ សំកិលិស្សមានាសេ;
លាភាលាភេន មថិតា, សមាធឹ នាធិគច្ឆន្តី”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **មានេន វញ្ចិតាសេ**តិ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនយប្បវត្តេន មានេន អត្តុក្កំសនបរវម្ភនាទិវសេន កុសលភណ្ឌច្ឆេទនេន វិប្បលទ្ធា។ **សង្ខារេសុ សំកិលិស្សមានាសេ**តិ អជ្ឈត្តិកពាហិរេសុ ចក្ខាទីសុ ចេវ រូបាទីសុ ច សង្ខតធម្មេសុ សំកិលិស្សមានា, “ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ តំនិមិត្តំ តណ្ហាគាហាទិវសេន សំកិលេសំ អាបជ្ជមានា។ **លាភាលាភេន មថិតា**តិ បត្តចីវរាទីនញ្ចេវ វត្ថាទីនញ្ច លាភេន តេសំយេវ ច អលាភេន តំនិមិត្តំ ឧប្បន្នេហិ អនុនយបដិឃេហិ មថិតា មទ្ទិតា អភិភូតា។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ អវសិដ្ឋលោកធម្មានម្បេត្ថ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សមាធឹ នាធិគច្ឆន្តី**តិ តេ ឯវរូបា បុគ្គលា សមាធឹ សមថវិបស្សនាវសេន ចិត្តេកគ្គតំ កទាចិបិ ន វិន្ទន្តិ ន បដិលភន្តិ ន បាបុណន្តិ សមាធិសំវត្តនិកានំ ធម្មានំ អភាវតោ, ឥតរេសញ្ច ភាវតោ។ ឥធាបិ យថា មានាទីហិ អភិភូតា អវិទ្ទសុនោ សមាធឹ នាធិគច្ឆន្តិ, ន ឯវំ វិទ្ទសុនោ។ តេ បន មាទិសា តេហិ អនភិភូតា សមាធឹ អធិគច្ឆន្តេវាតិ ព្យតិរេកមុខេន អញ្ញាព្យាករណន្តិ វេទិតព្ពំ។

សេតុច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ពន្ធុរត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នាហំ ឯតេន អត្ថិកោតិ អាយស្មតោ ពន្ធុរត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ អញ្ញតរស្ស រញ្ញោ អន្តេបុរេ គោបកោ ហុត្វា ឯកទិវសំ ភគវន្តំ សបរិសំ រាជង្គណេន គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ កណវេរបុប្ផានិ គហេត្វា សសង្ឃំ លោកនាយកំ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សីលវតីនគរេ សេដ្ឋិបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ពន្ធុរោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ កេនចិទេវ ករណីយេន សាវត្ថិយំ គតោ ឧបាសកេហិ សទ្ធឹ វិហារំ

គតោ សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា ញាណស្ស បរិបាកគត្តា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៧.៧-១២) –

“សិទ្ធត្ថោ នាម ភគវា, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
បុរក្ខតោ សាវកេហិ, នគរំ បដិបជ្ជថ។

“រញ្ញោ អន្តេបុរេ អាសិំ, គោបកោ អភិសម្មតោ;
បាសាទេ ឧបវិដ្ឋោហំ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“កណវេរំ គហេត្វាន, ភិក្ខុសង្ឃេ សមោកិរិំ;
ពុទ្ធស្ស វិសុំ កត្វាន, តតោ ភិយ្យោ សមោកិរិំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“សត្តាសីតិម្ហិតោ កប្បេ, ចតុរាសុំ មហិទ្ធិកា;
សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា កតញ្ញុភាវេ ឋត្វា អត្តនោ ឧបការស្ស រញ្ញោ បច្ចុបការំ កាតុំ សីលវតីនគរំ គន្ត្វា រញ្ញោ ធម្មំ ទេសេន្តោ សច្ចានិ បកាសេសិ។ រាជា សច្ចបរិយោសានេ សោតាបន្នោ ហុត្វា អត្តនោ នគរេ សុទស្សនំ នាម មហន្តំ វិហារំ ការេត្វា ថេរស្ស និយ្យាតេសិ។ មហាលាភសក្ការោ អហោសិ។ ថេរោ វិហារំ សព្ពញ្ច លាភសក្ការំ សង្ឃស្ស និយ្យាតេត្វា សយំ បុរិមនិយាមេនេវ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា យាបេន្តោ កតិបាហំ តត្ថ វសិត្វា សាវត្ថិំ គន្តុកាមោ អហោសិ។ ភិក្ខូ, “ភន្តេ, តុម្ហេ ឥធេវ វសថ, សចេ បច្ចយេហិ វេកល្លំ, មយំ តំ បរិបូរេស្សាមា”តិ អាហំសុ។ ថេរោ, “ន មយ្ហំ, អាវុសោ, ឧឡារេហិ បច្ចយេហិ អត្ថោ អត្ថិ, ឥតរីតរេហិ បច្ចយេហិ យាបេមិ, ធម្មរសេនេវម្ហិ តិត្តោ”តិ ទស្សេន្តោ –

១០៣“នាហំ ឯតេន អត្ថិកោ, សុខិតោ ធម្មរសេន តប្បិតោ;
បិត្វា រសគ្គមុត្តមំ, ន ច កាហាមិ វិសេន សន្ថវ”ន្តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **នាហំ ឯតេន អត្ថិកោ**តិ យេន មំ តុម្ហេ តប្បេតុកាមា “បរិបូរេស្សាមា”តិ វទថ, ឯតេន អាមិសលាភេន បច្ចយាមិសរសេន នាហំ អត្ថិកោ, មយ្ហំ ឯតេន អត្ថោ នត្ថិ, សន្តុដ្ឋិ បរមំ សុខន្តិ ឥតរីតរេហេវ បច្ចយេហិ យាបេមីតិ អត្ថោ។ ឥទានិ តេន អនត្ថិកភាវេ បធានការណំ ទស្សេន្តោ អាហ **“សុខិតោ ធម្មរសេន តប្បិតោ”**តិ។ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មរសេន ចេវ នវវិធលោកុត្តរធម្មរសេន ច តប្បិតោ បីណិតោ សុខិតោ ឧត្តមេន សុខេន សុហិតោតិ អត្ថោ។ **បិត្វា រសគ្គមុត្តម**ន្តិ សព្ពរសេសុ អគ្គំ សេដ្ឋំ តតោយេវ ឧត្តមំ យថាវុត្តំ ធម្មរសំ បិវិត្វា ឋិតោ, តេនាហ – “សព្ពរសំ ធម្មរសោ ជិនាតី”តិ (ធ. ប. ៣៥៤)។ **ន ច កាហាមិ វិសេន សន្ថវ**ន្តិ ឯវរូបំ រសុត្តមំ ធម្មរសំ បិវិត្វា ឋិតោ វិសេន វិសសទិសេន វិសរសេន សន្ថវំ សំសគ្គំ ន ករិស្សាមិ, តថាការណស្ស ការណំ នត្ថីតិ អត្ថោ។

ពន្ធុរត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ខិតកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

លហុកោ វត មេ កាយោតិ អាយស្មតោ ខិតកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ យក្ខសេនាបតិ ហុត្វា និព្ពត្តោ ឯកទិវសំ យក្ខសមាគមេ និសិន្នោ សត្ថារំ អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ និសិន្នំ ទិស្វា ឧបសង្កមិត្វា សត្ថារំ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ តស្ស សត្ថា ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ ធម្មំ សុត្វា ឧឡារំ បីតិសោមនស្សំ បវេទេន្តោ អប្ផោដេន្តោ ឧដ្ឋហិត្វា សត្ថារំ វន្ទិត្វា បទក្ខិណំ កត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិ, **ខិតកោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស

មហិទ្ធិកភាវំ សុត្វា “ឥទ្ធិមា ភវិស្សាមី”តិ បុព្ពហេតុនា ចោទិយមានោ បព្ពជិត្វា ភគវតោ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សមថវិបស្សនាសុ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៧.១-៦) –

“បទុមោ នាម នាមេន, ទ្វិបទិន្ទោ នរាសភោ;
បវនា អភិនិក្ខម្ម, ធម្មំ ទេសេតិ ចក្ខុមា។

“យក្ខានំ សមយោ អាសិ, អវិទូរេ មហេសិនោ;
យេន កិច្ចេន សម្បត្តា, អជ្ឈាបេក្ខឹសុ តាវទេ។

“ពុទ្ធស្ស គិរមញ្ញាយ, អមតស្ស ច ទេសនំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, អប្ផោដេត្វា ឧបដ្ឋហឹ។

“សុចិណ្ណស្ស ផលំ បស្ស, ឧបដ្ឋានស្ស សត្ថុនោ;
តឹសកប្បសហស្សេសុ, ទុគ្គតឹ នុបបជ្ជហំ។

“ឩនតឹសេ កប្បសតេ, សមលង្កតនាមកោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សវិសេសំ ឥទ្ធីសុ វសីភាវេន អនេកវិហិតំ ឥទ្ធិវិធំ បច្ចនុភោន្តោ ឥទ្ធិបាដិហារិយេន អនុសាសនីបាដិហារិយេន ច សត្តានំ អនុគ្គហំ ករោន្តោ វិហរតិ។ សោ ភិក្ខូហិ, “កថំ ត្វំ, អាវុសោ, ឥទ្ធិ វឡញ្ជេសី”តិ បុដ្ឋោ តមត្ថំ អាចិក្ខន្តោ –

១០៤. “លហុកោ វត មេ កាយោ, ផុដ្ឋោ ច បីតិសុខេន វិបុលេន;
តូលមិវ ឯរិតំ មាលុតេន, បិលវតីវ មេ កាយោ”តិ។ –

គាថំ អភាសិ។ “ឧទានវសេនា”តិបិ វទន្តិយេវ។

តត្ថ **លហុកោ វត មេ កាយោ**តិ នីវរណាទិវិក្ខម្ភនេន ចុទ្ទសវិធេន ចិត្តបរិទមនេន ចតុរិទ្ធិបាទកភាវនាយ សុដ្ឋុ ចិណ្ណវសីភាវេន ច មេ រូបកាយោ សល្លហុកោ វត, យេន ទន្ធំ មហាភូតបច្ចយម្បិ នាម ឥមំ ករជកាយំ ចិត្តវសេន បរិណាមេមីតិ អធិប្បាយោ។ **ផុដ្ឋោ ច បីតិសុខេន វិបុលេនា**តិ សព្ពត្ថកមេវ ផរន្តេន មហតា ឧឡារេន បីតិសហិតេន សុខេន ផុដ្ឋោ ច មេ កាយោតិ យោជនា។ ឥទញ្ច យថា កាយោ លហុកោ អហោសិ, តំ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ សុខសញ្ញោក្កមនេន ហិ សទ្ធឹយេវ លហុសញ្ញោក្កមនំ ហោតិ។ សុខស្ស ផរណញ្ចេត្ថ តំសមុដ្ឋានរូបវសេន ទដ្ឋព្ពំ កថំ បន ចតុត្ថជ្ឈានសមង្គិនោ បីតិសុខផរណំ, សមតិក្កន្តបីតិសុខញ្ហិ តន្តិ ចេ? សច្ចមេតំ, ឥទំ បន ន ចតុត្ថជ្ឈានលក្ខណវសេន វុត្តំ, អថ ខោ បុព្ពភាគវសេន។ “បីតិសុខេនា”តិ បន បីតិសហិតសទិសេន សុខេន, ឧបេក្ខា ហិ ឥធ សន្តសភាវតាយ ញាណវិសេសយោគតោ ច សុខន្តិ អធិប្បេតំ។ តថា ហិ វុត្តំ “សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច ឱក្កមតី”តិ (បដិ. ម. ១.១០១)។ បាទកជ្ឈានារម្មណេន រូបកាយារម្មណេន វា ឥទ្ធិចិត្តេន សហជាតំ សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច ឱក្កមតិ បវិសតិ ផុសតិ សម្បាបុណាតីតិ អយម្បិ តត្ថ អត្ថោ។ តថា ចាហ អដ្ឋកថាយំ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.៣.១២) – “សុខសញ្ញា នាម ឧបេក្ខាសម្បយុត្តា សញ្ញា។ ឧបេក្ខា ហិ សន្តំ សុខន្តិ វុត្តំ សាយេវ សញ្ញា នីវរណេហិ ចេវ វិតក្កាទិបច្ចនីកេហិ ច វិមុត្តត្តា លហុសញ្ញាតិបិ វេទិតព្ពា។ តំ ឱក្កន្តស្ស បនស្ស ករជកាយោបិ តូលបិចុ វិយ សល្លហុកោ ហោតិ។ សោ ឯវំ វាតក្ខិត្តតូលបិចុនោ វិយ សល្លហុកេន ទិស្សមានេន កាយេន ព្រហ្មលោកំ គច្ឆតី”តិ។ តេនាហ “**តូលមិវ ឯរិតំ មាលុតេន, បិលវតីវ មេ កាយោ**”តិ។ តស្សត្ថោ – យទាហំ ព្រហ្មលោកំ អញ្ញំ វា ឥទ្ធិយា គន្តុកាមោ ហោមិ, តទា មាលុតេន វាយុនា ឯរិតំ ចិត្តំ តូលបិចុ វិយ អាកាសំ លង្ឃន្តោយេវ មេ កាយោ ហោតីតិ។

ខិតកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. មលិតវម្ភត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឧក្កណ្ឋិតោតិ អាយស្មតោ មលិតវម្ភត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហិមវន្តតោ អវិទូរេ អញ្ញតរស្មិំ ជាតស្សរេ សកុណោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, បទុមុត្តរោ ភគវា តំ អនុគ្គណ្ហន្តោ តត្ថ គន្ធា ជាតស្សរតីរេ ចង្កមតិ។ សកុណោ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ សរេ កុមុទានិ គហេត្វា ភគវន្តំ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កុរុកច្ឆនគរេ អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **មលិតវម្ភោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ បច្ឆាភូមហាថេរំ ឧបសង្កមិត្វា តស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ វិហរតិ។ តស្ស ច អយំ សភាវោ, យត្ថ ភោជនសប្បាយោ ទុល្លភោ, ឥតរេ សុលភា, តតោ ន បក្កមតិ។ យត្ថ បន ភោជនសប្បាយោ សុលភោ, ឥតរេ ទុល្លភា, តត្ថ ន វសតិ បក្កមតេវ។ ឯវំ វិហរន្តោ ច ហេតុសម្បន្នតាយ មហាបុរិសជាតិកតាយ ច នចិរស្សេវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.៥១-៥៧) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ , មហាជាតស្សរោ អហុ;
បទុមុប្បលសញ្ឆន្នោ, បុណ្ឌរីកសមោត្ថដោ។

“កុកុត្ថោ នាម នាមេន, តត្ថាសិំ សកុណោ តទា;
សីលវា ពុទ្ធិសម្បន្នោ, បុញ្ញាបុញ្ញេសុ កោវិទោ។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
ជាតស្សរស្សាវិទូរេ, សញ្ចរិត្ថ មហាមុនិ។

“ជលជំ កុមុទំ ឆេត្វា, ឧបនេសិំ មហេសិនោ;
មម សង្កប្បមញ្ញាយ, បដិគ្គហិ មហាមុនិ។

“តញ្ច ទានំ ទទិត្វាន, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
កប្បានំ សតសហស្សំ, ទុគ្គតិំ នុបបជ្ជហំ។

“សោឡសេតោ កប្បសតេ, អាសុំ វរុណនាមកា;
អដ្ឋ ឯតេ ជនាធិបា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា ឧទានេន្តោ –

១០៥. “ឧក្កណ្ឋិតោបិ ន វសេ, រមមានោបិ បក្កមេ;
ន ត្វេវានត្ថសំហិតំ, វសេ វាសំ វិចក្ខណោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ឧក្កណ្ឋិតោបិ ន វសេ**តិ យស្មិំ អាវាសេ វសន្តស្ស មេ ភោជនសប្បាយាលាភេន អធិកុសលេសុ ធម្មេសុ ឧក្កណ្ឋា អនភិរតិ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ ឧក្កណ្ឋិតោបិ វសាមិយេវ ឥតរសប្បាយលាភេន ន បក្កមេ ន បក្កមាមិ។ **ន វសេ**តិ ឯត្ថ ន-ការេនបិ បក្កមេតិបទំ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **រមមានោបិ បក្កមេ**តិ យស្មិំ បន អាវាសេ វសន្តស្ស មេ បច្ចយវេកល្លាភាវេន នត្ថិ ឧក្កណ្ឋា, អញ្ញទត្ថុ អភិរមាមិ, ឯវំ អភិរមមានោបិ អវសេសសប្បាយាលាភេន តតោ បក្កមេ, ន វសេយ្យំ។ ឯវំ បដិបជ្ជន្តោវាហំ នចិរស្សេវ សកត្ថំ បច្ចបាទិន្តិ។ អយញ្ចេត្ថ អត្ថបដិបត្តិបច្ចវេក្ខណាយំ យោជនា។ បរស្ស ឱវាទទានេ បន វសេយ្យ ន បក្កមេយ្យាតិ វិធានវសេន យោជេតព្ពំ។ **ន ត្វេវានត្ថសំហិតំ, វសេ វាសំ វិចក្ខណោ**តិ យស្មិំ អាវាសេ បច្ចយា សុលភា , សមណធម្មោ ន បារិបូរិំ គច្ឆតិ, យស្មិញ្ច អាវាសេ បច្ចយា ទុល្លភា, សមណធម្មោបិ បារិបូរិំ ន គច្ឆតិ, ឯវរូបោ អាវាសោ ឥធ អនត្ថសំហិតោ នាម អវឌ្ឍិសហិតោតិ កត្វា។ ឯវរូបំ វាសំ វិចក្ខណោ វិញ្ញុជាតិកោ សកត្ថំ បរិបូរេតុកាមោ នត្វេវ វសេយ្យ។ យត្ថ បន បញ្ចង្គសមន្នាគតោ អាវាសោ លព្ភតិ, សត្តបិ សប្បាយា លព្ភន្តិ, តត្ថេវ វសេយ្យាតិ អត្ថោ។

មលិតវម្ភត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សុហេមន្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សតលិង្គស្ស អត្ថស្សាតិ អាយស្មតោ សុហេមន្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ទ្វានវុតេ កប្បេ តិស្សស្ស ភគវតោ កាលេ វនចរោ

ហុត្វា វនេ វសតិ, តំ អនុគ្គហិតុំ ភគវា អរញ្ញំ បវិសិត្វា តស្ស អាសន្នេ ឋានេ អញ្ញតរស្មឹ រុក្ខមូលេ និសីទិ។ សោ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ សុគន្ធានិ បុន្នាគបុប្ផានិ ឱចិនិត្វា ភគវន្តំ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ បារិយន្តទេសេ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **សុហេមន្តោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ សង្កស្សនគរេ មិគទាយេ វិហរន្តំ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា តេបិដកោ ហុត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ បដិសម្ភិទាបត្តោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.៤៦-៥០) –

> “កាននំ វនមោគយ្ហ, វសាមិ លុទ្ទកោ អហំ;
> បុន្នាគំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, ពុទ្ធសេដ្ឋំ អនុស្សរឹ។
>
> “តំ បុប្ផំ ឱចិនិត្វាន, សុគន្ធំ គន្ធិតំ សុភំ;
> ថូបំ ករិត្វា បុលិនេ, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយឹ។
>
> “ទ្វេនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយឹ;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។
>
> “ឯកម្ហិ នវុតេ កប្បេ, ឯកោ អាសឹ តមោនុទោ;
> សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ឯវំ ចិន្តេសិ – “មយា ខោ យំ សាវកេន បត្តព្ពំ, តំ អនុប្បត្តំ, យំនូនាហំ ឥទានិ ភិក្ខូនំ អនុគ្គហំ ករេយ្យ”ន្តិ។ ឯវំ ចិន្តេត្វា បភិន្នបដិសម្ភិទតាយ អកិលាសុតាយ ច អត្តនោ សន្តិកំ ឧបគតេ ភិក្ខូ យថារហំ ឱវទន្តោ អនុសាសន្តោ កង្ខំ ឆិន្ទន្តោ ធម្មំ កថេន្តោ កម្មដ្ឋានំ និក្ខម្ពុំ និជ្ជដំ កត្វា អាចិក្ខន្តោ វិហរតិ។ អថេកទិវសំ អត្តនោ សន្តិកំ ឧបគតានំ ភិក្ខូនំ វិញ្ញូនញ្ច បុគ្គលានំ វិសេសំ អាចិក្ខន្តោ –

១០៦“សតលិង្គស្ស អត្ថស្ស, សតលក្ខណធារិនោ;
ឯកង្គទស្សី ទុម្មេធោ, សតទស្សី ច បណ្ឌិតោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **សតលិង្គស្សា**តិ លីនមត្ថំ គមេន្តីតិ លិង្គានិ, អត្ថេសុ សទ្ទស្ស បវត្តិនិមិត្តានិ, តានិ បន សតំ អនេកានិ លិង្គានិ ឯតស្សាតិ សតលិង្គោ។ អនេកត្ថោ ហិ ឥធ សតសទ្ទោ, “សតំ សហស្ស”ន្តិអាទីសុ វិយ ន សង្ខ្យាវិសេសត្ថោ តស្ស សតលិង្គស្ស។ **អត្ថស្សា**តិ ញេយ្យស្ស, ញេយ្យញ្ហិ ញាណេន អរណីយតោ “អត្ថោ”តិ វុច្ចតិ។ សោ ច ឯកោបិ អនេកលិង្គោ, យថា “សក្កោ បុរិន្ទទោ មឃវា”តិ, “បញ្ញា វិជ្ជា មេធា ញាណ”ន្តិ ច។ យេន លិង្គេន បវត្តិនិមិត្តេន តាវតឹសាធិបតិម្ហិ ឥន្ទសទ្ទោ បវត្តោ, ន តេន តត្ថ សក្កាទិសទ្ទា បវត្តា, អថ ខោ អញ្ញេន។ តថា យេន សម្មាទិដ្ឋិម្ហិ បញ្ញាសទ្ទោ បវត្តោ, ន តេន វិជ្ជាទិសទ្ទា។ តេន វុត្តំ “សតលិង្គស្ស អត្ថស្សា”តិ។

សតលក្ខណធារិនោតិ អនេកលក្ខណវតោ។ លក្ខីយតិ ឯតេនាតិ លក្ខណំ, បច្ចយភាវិនោ អត្ថស្ស អត្តនោ ផលំ បដិច្ច បច្ចយភាវោ, តេន ហិ សោ អយំ ឥមស្ស ការណន្តិ លក្ខីយតិ។ សោ ច ឯកស្សេវ អត្ថស្ស អនេកប្បភេទោ ឧបលព្ភតិ , តេនាហ “សតលក្ខណធារិនោ”តិ។ អថ វា លក្ខីយន្តីតិ លក្ខណានិ, តស្ស តស្ស អត្ថស្ស សង្ខតតាទយោ បការវិសេសា តេ បន អត្ថតោ អវត្ថាវិសេសា វេទិតព្ពា។ តេ ច បន តេសំ អនិច្ចតាទិសាមញ្ញលក្ខណំ លិង្គេន្តិ ញាបេន្តីតិ “លិង្គានី”តិ ច វុច្ចន្តិ។ តស្មិមេ អាការា, យស្មា ឯកស្សាបិ អត្ថស្ស អនេកេ ឧបលព្ភន្តិ។ តេន វុត្តំ “សតលិង្គស្ស អត្ថស្ស, សតលក្ខណធារិនោ”តិ។ តេនាហ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ – “សព្ពេ ធម្មា សព្ពាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណមុខេ អាបាថំ អាគច្ឆន្តី”តិ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥)។

ឯកង្គទស្សី ទុម្មេធោតិ ឯវំ អនេកលិង្គេ អនេកលក្ខណេ អត្ថេ យោ តត្ថ ឯកង្គទស្សី អបុថុបញ្ញតាយ ឯកលិង្គមត្តំ ឯកលក្ខណមត្តញ្ច ទិស្វា អត្តនា ទិដ្ឋមេវ “ឥទមេវ សច្ច”ន្តិ អភិនិវិស្ស “មោឃមញ្ញ”ន្តិ ឥតរំ បដិក្ខិបតិ, ហត្ថិទស្សនកអន្ធោ វិយ ឯកង្គគាហី **ទុម្មេធោ** ទុប្បញ្ញោ តត្ថ វិជ្ជមានានំយេវ បការវិសេសានំ អជាននតោ មិច្ឆា អភិនិវិសនតោ ច។ **សតទស្សី ច បណ្ឌិតោ**តិ បណ្ឌិតោ បន តត្ថ វិជ្ជមានេ អនេកេបិ បការេ អត្តនោ បញ្ញាចក្ខុនា សព្ពសោ បស្សតិ។ យោ វា តត្ថ លព្ភមានេ អនេកេ បញ្ញាចក្ខុនា អត្តនាបិ បស្សតិ,

អញ្ញេសម្បិ ទស្សេតិ បកាសេតិ, សោ **បណ្ឌិតោ** វិចក្ខណោ អត្ថេសុ កុសលោ នាមាតិ។ ឯវំ ថេរោ ឧក្កំសគតំ អត្តនោ បដិសម្ភិទាសម្បត្តិំ ភិក្ខូនំ វិភាវេសិ។

សុហេមន្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ធម្មសវត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បព្ពជិំ តុលយិត្វានាតិ អាយស្មតោ ធម្មសវត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ សុវច្ឆោ នាម ព្រាហ្មណោ ហុត្វា តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ ឃរាវាសេ ទោសំ ទិស្វា តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អរញ្ញាយតនេ បព្ពតន្តរេ អស្សមំ ការេត្វា ពហូហិ តាបសេហិ សទ្ធិំ វសិ។ អថស្ស កុសលពីជំ រោបេតុកាមោ បទុមុត្តរោ ភគវា អស្សមសមីបេ អាកាសេ ឋត្វា ឥទ្ធិបាដិហារិយំ ទស្សេសិ។ សោ តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បូជេតុកាមោ នាគបុប្ផានិ ឱចិនាបេសិ។ សត្ថា, “អលំ ឥមស្ស តាបសស្ស ឯត្តកំ កុសលពីជ”ន្តិ បក្កាមិ។ សោ បុប្ផានិ គហេត្វា សត្ថុ គមនមគ្គំ ឱកិរិត្វា ចិត្តំ បសាទេន្តោ អញ្ជលិំ បគ្គយ្ហ អដ្ឋាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ធម្មសវោ**តិ លទ្ធនាមោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ហេតុសម្បត្តិយា ចោទិយមានោ ឃរាវាសេ អាទីនវំ បព្ពជ្ជាយ អានិសំសញ្ច ទិស្វា ទក្ខិណាគិរិស្មិំ វិហរន្តំ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.៣៩-៤៥) –

“សុវច្ឆោ នាម នាមេន, ព្រាហ្មណោ មន្តបារគូ;
បុរក្ខតោ សសិស្សេហិ, វសតេ បព្ពតន្តរេ។

“បទុមុត្តរោ នាម ជិនោ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
មមុទ្ធរិតុកាមោ សោ, អាគច្ឆិ មម សន្តិកំ។

“វេហាសម្ហិ ចង្កមតិ, ធូបាយតិ ជលតេ តថា;
ហាសំ មមំ វិទិត្វាន, បក្កាមិ បាចិនាមុខោ។

“តញ្ច អច្ឆរិយំ ទិស្វា, អព្ភុតំ លោមហំសនំ;
នាគបុប្ផំ គហេត្វាន, គតមគ្គម្ហិ ឱកិរិំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផំ ឱកិរិំ អហំ;
តេន ចិត្តប្បសាទេន, ទុគ្គតិំ នុបបជ្ជហំ។

“ឯកតីសេ កប្បសតេ, រាជា អាសិ មហារហោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា សោមនស្សប្បត្តោ ឧទានវសេន –

១០៧ “បព្ពជិំ តុលយិត្វាន, អគារស្មានគារិយំ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **បព្ពជិំ តុលយិត្វានា**តិ “សម្ពាធោ ឃរាវាសោ រជាបថោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៩១; ម. និ. ២.១០; សំ. និ. ២.១៥៤) ឃរាវាសេ, “អប្បស្សាទា កាមា ពហុទុក្ខា ពហុបាយាសា”តិអាទិនា (បាចិ. ៤១៧; ម. និ. ១.១៧៧) កាមេសុ អាទីនវំ តប្បដិបក្ខតោ នេក្ខម្មេ ច អានិសំសំ តុលភូតាយ បញ្ញាយ វិចារេត្វា វីមំសិត្វាតិ អត្ថោ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ ឥទមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសីតិ។

ធម្មសវត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ធម្មសវបិតុត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ស វីសវស្សសតិកោតិ អាយស្មតោ ធម្មសវបិតុត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ ពុទ្ធសុញ្ញេ លោកេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ភូតគណេ នាម បព្ពតេ វិហរន្តំ បច្ចេកសម្ពុទ្ធំ ទិស្វា បសន្នមានសោ តិណសូលបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ទារបរិគ្គហំ កត្វា ធម្មសវំ នាម បុត្តំ លភិត្វា តស្មិំ បព្ពជិតេ សយម្បិ វីសវស្សសតិកោ ហុត្វា, “មម បុត្តោ តាវ តរុណោ បព្ពជិ , អថ កស្មា នាហំ បព្ពជិស្សាមី”តិ សញ្ជាតសំវេគោ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.៣៥-៣៨) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, ភូតគណោ នាម បព្ពតោ;
វសតេកោ ជិនោ តត្ថ, សយម្ភូ លោកនិស្សដោ។

“តិណសូលំ គហេត្វាន, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយិំ;
ឯកូនសតសហស្សំ, កប្បំ ន វិនិបាតិកោ។

“ឥតោ ឯកាទសេ កប្បេ, ឯកោសិំ ធរណីរុហោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា សញ្ជាតសោមនស្សោ ឧទានេន្តោ –

១០៨“ស វីសវស្សសតិកោ, បព្ពជី អនគារិយំ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ស វីសវស្សសតិកោ**តិ សោ វីសំវស្សសតិកោ, សោ អហំ ជាតិយា វីសាធិកវស្សសតិកោ សមានោ។ **បព្ពជិ**ន្តិ បព្ពជ្ជំ ឧបគច្ឆិំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ ឥទមេវ ច ឥមស្ស ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសិ។

ធម្មសវបិតុត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. សង្ឃរក្ខិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ន នូនាយំ បរមហិតានុកម្បិនោតិ អាយស្មតោ សង្ឃរក្ខិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោបិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ បព្ពតបាទេ វសន្តេ សត្ត បច្ចេកសម្ពុទ្ធេ ទិស្វា បសន្នមានសោ កទម្ពបុប្ផានិ គហេត្វា បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ឥព្ភកុលេ និព្ពត្តិ, តស្ស **សង្ឃរក្ខិតោ**តិ នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អញ្ញតរំ ភិក្ខុំ សហាយំ កត្វា អរញ្ញេ វិហរតិ។ ថេរស្ស វសនដ្ឋានតោ អវិទូរេ វនគុម្ពេ ឯកា មិគី វិជាយិត្វា តរុណំ ឆាបំ រក្ខន្តី ឆាតជ្ឈត្តាបិ បុត្តសិនេហេន ទូរេ គោចរាយ ន គច្ឆតិ, អាសន្នេ ច តិណោទកស្ស អលាភេន កិលមតិ។ តំ ទិស្វា ថេរោ, “អហោ វតាយំ លោកោ តណ្ហាពន្ធនពទ្ធោ មហាទុក្ខំ អនុភវតិ, ន តំ ឆិន្ទិតុំ សក្កោតី”តិ សំវេគជាតោ តមេវ អង្កុសំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.៣០-៣៤) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, កុក្កុដោ នាម បព្ពតោ;
តម្ហិ បព្ពតបាទម្ហិ, សត្ត ពុទ្ធា វសន្តិ តេ។

“កទម្ពំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, ទីបរាជំវ ឧគ្គតំ;
ឧភោ ហត្ថេហិ បគ្គយ្ហ, សត្ត ពុទ្ធេ សមោកិរិំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ទ្វេនវុតេ ឥតោ កប្បេ, សត្តាសុំ បុប្ផនាមកា;

សត្តរតនសម្បន្នា, ចក្កវត្តី មហព្ពលា។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ ទុតិយកំ ភិក្ខុំ មិច្ឆាវិតក្កពហុលំ វិហរន្តំ ញត្វា តមេវ មិគី ឧបមំ កត្វា តំ ឱវទន្តោ –

១០៩. “ន នូនាយំ បរមហិតានុកម្បិនោ, រហោគតោ អនុវិគណេតិ សាសនំ;
តថាហយំ វិហរតិ បាកតិន្ទ្រិយោ, មិគី យថា តរុណជាតិកា វនេ”តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **ន នូនាយន្តិ ន**-ឥតិ បដិសេធេ និបាតោ។ **នូនា**តិ បរិវិតក្កេ។ នូន អយន្តិ បទច្ឆេទោ។ **បរមហិតានុកម្បិនោ**តិ បរមំ អតិវិយ, បរមេន វា អនុត្តរេន ហិតេន សត្តេ អនុកម្បនសីលស្ស ភគវតោ។ **រហោគតោ**តិ រហសិ គតោ, សុញ្ញាគារគតោ កាយវិវេកយុត្តោតិ អត្ថោ។ **អនុវិគណេតី**តិ ឯត្ថ “ន នូនា”តិ បទទ្វយំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ “នានុវិគណេតិ នូនា”តិ, ន ចិន្តេសិ មញ្ញេ, “នានុយុញ្ជតី”តិ តក្កេមីតិ អត្ថោ។ **សាសន**ន្តិ បដិបត្តិសាសនំ, ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវនន្តិ អធិប្បាយោ ។ **តថា ហី**តិ តេនេវ ការណេន, សត្ថុសាសនស្ស អននុយុញ្ជនតោ ឯវំ។ **អយ**ន្តិ អយំ ភិក្ខុ។ **បាកតិន្ទ្រិយោ**តិ មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ យថាសកំ វិសយេសុ វិស្សជ្ជនតោ សភាវភូតឥន្ទ្រិយោ , អសំវុតចក្ខុទ្វារាទិកោតិ អត្ថោ។ យស្ស តណ្ហាសង្គស្ស អច្ឆិន្នតាយ សោ ភិក្ខុ បាកតិន្ទ្រិយោ វិហរតិ, តស្ស ឧបមំ ទស្សេន្តោ **“មិគី យថា តរុណជាតិកា វនេ”**តិ អាហ។ យថា អយំ តរុណសភាវា មិគី បុត្តស្នេហស្ស អច្ឆិន្នតាយ វនេ ទុក្ខំ អនុភវតិ, ន តំ អតិវត្តតិ, ឯវមយម្បិ ភិក្ខុ សង្គស្ស អច្ឆិន្នតាយ បាកតិន្ទ្រិយោ វិហរន្តោ វដ្ដទុក្ខំ នាតិវត្តតីតិ អធិប្បាយោ។ “តរុណវិជាតិកា”តិ វា បាឋោ។ អភិនវប្បសុតា ពាលវច្ឆាតិ អត្ថោ។ តំ សុត្វា សោ ភិក្ខុ សញ្ជាតសំវេគោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។

សង្ឃរក្ខិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឧសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នគា នគគ្គេសុ សុសំវិរូឡ្ហាតិ អាយស្មតោ ឧសភត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយានិ បុញ្ញានិ ករោន្តោ ឥតោ ឯកតឹសេ កប្បេ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ ទេវបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ទិព្ពបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សា បុប្ផបូជា សត្ថាហំ បុប្ផមណ្ឌបាការេន អដ្ឋាសិ។ ទេវមនុស្សានំ មហាសមាគមោ អហោសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ឥព្ភកុលេ និព្ពត្តិ, តស្ស **ឧសភោ**តិ នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ជេតវនបដិគ្គហណេ សត្ថរិ លទ្ធប្បសាទោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ អរញ្ញេ បព្ពតបាទេ វិហរតិ។ តេន ច សមយេន បាវុសកាលមេឃេ អភិប្បវុដ្ឋេ បព្ពតសិខរេសុ រុក្ខគច្ឆលតាយ ឃនបណ្ឌសញ្ឆិន្នោ ហោន្តិ ។ អថេកទិវសំ ថេរោ លេណតោ និក្ខមិត្វា តំ វនរាមណេយ្យកំ បព្ពតរាមណេយ្យកញ្ច ទិស្វា យោនិសោមនសិការវសេន “ឥមេបិ នាម រុក្ខាទយោ អចេតនា ឧតុសម្បត្តិយា វឌ្ឍឹ បាបុណន្តិ, អថ កស្មា នាហំ ឧតុសប្បាយំ លភិត្វា គុណេហិ វឌ្ឍឹ បាបុណិស្សាមី”តិ ចិន្តេន្តោ –

១១០. “នគា នគគ្គេសុ សុសំវិរូឡ្ហា, ឧទគ្គមេឃេន នវេន សិត្តា;
វិវេកកាមស្ស អរញ្ញសញ្ញិនោ, ជនេតិ ភិយ្យោ ឧសភស្ស កល្យត”ន្តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **នគា**តិ រុក្ខា, “នាគា”តិ កេចិ វទន្តិ, នាគរុក្ខាតិ អត្ថោ។ **នគគ្គេសូ**តិ បព្ពតសិខរេសុ។ **សុសំវិរូឡ្ហា**តិ សុដ្ឋុ សមន្តតោ វិរូឡ្ហមូលា ហុត្វា បរិតោ ឧបរិ ច សម្មទេវ សញ្ជាតសាខគ្គបល្លវប្បសាខាតិ អត្ថោ។ **ឧទគ្គមេឃេន នវេន សិត្តា**តិ បឋមុប្បន្នេន ឧឡារេន មហតា បាវុសមេឃេន អភិប្បវុដ្ឋា។ ***វិវេកកាមស្សា***តិ កិលេសវិវិត្តំ ចិត្តវិវេកំ ឥច្ឆន្តស្ស, អរញ្ញវាសេន តាវ កាយវិវេកោ លទ្ធោ, ឥទានិ ឧបធិវិវេកាធិគមស្ស និស្សយភូតោ ចិត្តវិវេកោ លទ្ធព្ពោតិ តំ បត្ថយមានស្ស, ជាគរិយំ អនុយុញ្ជន្តស្សាតិ អត្ថោ, តេនាហ **“អរញ្ញសញ្ញិនោ”**តិ។ អរញ្ញវាសោ នាម សត្ថារា វណ្ណិតោ ថោមិតោ។ សោ ច ខោ យាវទេវ សមថវិបស្សនាភាវនាបារិបូរិយា, តស្មា សាមយា ហត្ថគតា កាតព្ពាតិ ឯវំ អរញ្ញគតសញ្ញិនោ នេក្ខម្មសង្កប្បពហុលស្សាតិ អត្ថោ។ **ជនេតី**តិ ឧប្បាទេន្តិ, បុថុត្តេ ហិ ឥទំ ឯកវចនំ។ កេចិ បន “ជនេន្តី”តិ បឋន្តិ។ ***ភិយ្យោ***តិ ឧបរូបរិ។ **ឧសភស្សា**តិ អត្តានមេវ បរំ វិយ

វទតិ។ **កល្យត**ន្តិ កល្យភាវំ ចិត្តស្ស កម្មញ្ញតំ ភាវនាយោគ្យតំ។ ស្វាយមត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ ឯវំ ថេរោ តមំ គាថំ វទន្តោយេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.២៥-២៩) –

“ទេវបុត្តោ អហំ សន្តោ, បូជយិំ សិខិនាយកំ;
មន្ទារវេន បុប្ផេន, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយិំ។

“សត្តាហំ ឆទនំ អាសិ, ទិព្ពំ មាលំ តថាគតេ;
សព្ពេ ជនា សមាគន្ត្វា, នមស្សិំសុ តថាគតំ។

“ឯកតិំសេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឥតោ ច ទសមេ កប្បេ, រាជាហោសិំ ជុតិន្ធរោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អយមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសីតិ។

ឧសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកាទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ទ្វាទសមវគ្គោ

១. ជេន្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ទុប្បព្ពជ្ជំ វេ ទុរធិវាសា គេហាតិ អាយស្មតោ ជេន្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ ទេវបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ សោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ កិំកិរាតបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ ជេន្តគាមេ ឯកស្ស មណ្ឌលិករាជស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ជេន្តោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ទហរកាលេយេវ ហេតុសម្បត្តិយា ចោទិយមានោ បព្ពជ្ជានិន្នមានសោ ហុត្វា បុន ចិន្តេសិ – “បព្ពជ្ជា នាម ទុក្ករា, ឃរាបិ ទុរាវាសា, ធម្មោ ច គម្ភីរោ, ភោគា ច ទុរធិគមា, កិំ នុ ខោ កត្តព្ព”ន្តិ ឯវំ បន ចិន្តាពហុលោ ហុត្វា វិចរន្តោ ឯកទិវសំ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុណិ។ សុតកាលតោ បដ្ឋាយ បព្ពជ្ជាភិរតោ ហុត្វា សត្ថុ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.២១-២៤) –

“ទេវបុត្តោ អហំ សន្តោ, បូជយិំ សិខិនាយកំ;
កក្ការុបុប្ផំ បគ្គយ្ហ, ពុទ្ធស្ស អភិរោបយិំ។

“ឯកតិំសេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឥតោ ច នវមេ កប្បេ, រាជា សត្តុត្តមោ អហុំ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខន្តោ, “អសត្តិំ វតាហំ អាទិតោ មយ្ហំ ឧប្បន្នវិតក្កំ ឆិន្ទិតុ”ន្តិ សោមនស្សជាតោ វិតក្កស្ស ឧប្បន្នាការំ តស្ស ច សម្មទេវ ឆិន្នតំ ទស្សេន្តោ –

១១១ “ទុប្បព្ពជ្ជំ វេ ទុរធិវាសា គេហា, ធម្មោ គម្ភីរោ ទុរធិគមា ភោគា;
កិច្ឆា វុត្តិ នោ ឥតរីតរេនេវ, យុត្តំ ចិន្តេតុំ សតតមនិច្ចត”ន្តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **ទុប្បព្ពជ្ជ**ន្តិ អប្បំ វា មហន្តំ វា ភោគក្ខន្ធញ្ចេវ ញាតិបរិវដ្ដញ្ច បហាយ ឥមស្មិំ សាសនេ ឧរំ ទត្វា បព្ពជនស្ស ទុក្ករត្តា ទុក្ខំ បព្ពជនំ, ទុក្ករា បព្ពជ្ជាតិ ទុប្បព្ពជ្ជំ។ **វេ**តិ និបាតមត្តំ, ទន្និត្ថោ វា "បព្ពជ្ជា ទុក្ខា"តិ ។ គេហញ្ច អាវសេយ្យំ, **ទុរធិវាសា គេហា,** យស្មា គេហំ អធិវសន្តេន រញ្ញោ រាជកិច្ចំ, ឥស្សរេន ឥស្សរកិច្ចំ, គហបតិនា គហបតិកិច្ចំ កត្តព្ពំ ហោតិ, បរិជនោ ចេវ សមណព្រាហ្មណា ច សង្គហេតព្ពា, តស្មិំ តស្មិញ្ច កត្តព្ពេ ករិយមានេបិ យាវាសោ ឆិទ្ទឃដោ វិយ មហាសមុទ្ទោ វិយ ច ទុប្បូរោ, តស្មា គេហា នាមេតេ អធិវសិតុំ អាវសិតុំ ទុក្ខា ទុក្ករាតិ កត្វា ទុរធិវាសា ទុរាវាសាតិ។ បព្ពជ្ជញ្ច អនុតិដ្ឋេយ្យំ **ធម្មោ គម្ភីរោ,** យទត្ថា បព្ពជ្ជា, សោ បព្ពជិតេន អធិគន្តព្ពោ បដិវេធសទ្ធម្មោ គម្ភីរោ, គម្ភីរញាណគោចរត្តា ទុទ្ទសោ, ទុប្បដិវិជ្ឈោ ធម្មស្ស គម្ភីរភាវេន ទុប្បដិវិជ្ឈត្តា។ គេហញ្ច អាវសេយ្យំ, **ទុរធិគមា ភោគា** យេហិ វិនា ន សក្កា គេហំ អាវសិតុំ, តេ ភោគា ទុក្ខេន កសិរេន អធិគន្តព្ពតាយ ទុរធិគមា។ ឯវំ សន្តេ យថាវាសំ បហាយ បព្ពជ្ជំយេវ អនុតិដ្ឋេយ្យំ, ឯវម្បិ **កិច្ឆា វុត្តិ នោ ឥតរីតរេន ឥធ** ឥមស្មិំ ពុទ្ធសាសនេ ឥតរីតរេន យថាលទ្ធេន បច្ចយេន អម្ហាកំ វុត្តិ ជីវិកា កិច្ឆា ទុក្ខា, យថាវាសានំ ទុរធិវាសតាយ ភោគានញ្ច ទុរធិគមតាយ គេហេ ឥតរីតរេន បច្ចយេន យាបេតព្ពតាយ កិច្ឆា កសិរា វុត្តិ អម្ហាកំ, តត្ថ កឹ កាតុំ វដ្ដតីតិ? **យុត្តំ ចិន្តេតុំ សតតមនិច្ចតំ** សកលំ ទិវសំ បុព្ពរត្តាបររត្តញ្ច តេភូមកធម្មជាតំ អនិច្ចតន្តិ, តតោ ឧប្បាទវយវន្តតោ អាទិអន្តវន្តតោ តាវកាលិកតោ ច ន និច្ចន្តិ "អនិច្ច"ន្តិ ចិន្តេតុំ វិបស្សិតុំ យុត្តំ។ អនិច្ចានុបស្សនាយ សិទ្ធាយ ឥតរានុបស្សនា សុខេនេវ សិជ្ឈន្តីតិ អនិច្ចានុបស្សនាវ ឯត្ថ វុត្តា, អនិច្ចស្ស ទុក្ខានត្តតានំ អព្យភិចរណតោ សាសនិកស្ស សុខគ្គហណតោ ច។ តេនាហ – "យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តា"តិ (សំ. និ. ៣.១៥), "យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម"ំ (មហាវ. ១៦; ទី. និ. ២.៣៧១; សំ. និ. ៥.១០៨១), "វយធម្មា សង្ខារា"តិ (ទី. និ. ២.២១៨) ច តទមិនា ឯវំ អញ្ញមញ្ញំ បដិបក្ខវសេន អបរាបរំ ឧប្បន្នេ វិតក្កេ និគ្គហេត្វា អនិច្ចតាមុខេន វិបស្សនំ អារភិត្វា ឥទានិ កតកិច្ចោ ជាតោតិ ទស្សេតិ។ តេន វុត្តំ "អត្តនោ បដិបត្តិ"ន្តិអាទិ។ ឥទមេវ ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសិ។

ជេន្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វច្ឆគោត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

តេវិជ្ជោហំ មហាឈាយីតិ អាយស្មតោ វច្ឆគោត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលពីជំ រោបេន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ ពន្ធុមតីនគរេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ រញ្ញោ នាគរេហិ ច សទ្ធិំ ពុទ្ធបូជំ កត្វា តតោ បរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, តស្ស វច្ឆគោត្តតាយ **វច្ឆគោត្តោ**ត្វេវ សមញ្ញា អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្វា ព្រាហ្មណវិជ្ជាសុ និប្ផត្តិំ គតោ វិមុត្តិំ គវេសន្តោ តត្ថ សារំ អទិស្វា បរិព្ពាជកបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា វិចរន្តោ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា តស្មិំ វិស្សជ្ជិតេ បសន្នមានសោ សត្ថុសន្តិកេ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.១៥-២០) –

"ឧទេន្តំ សតរំសីវ, បីតរំសីវ ភាណុមំ;
បន្នរសេ យថា ចន្ទំ, និយ្យន្តំ លោកនាយកំ។

"អដ្ឋសដ្ឋិសហស្សានិ, សព្ពេ ខីណាសវា អហុំ;
បរិវារិំសុ សម្ពុទ្ធំ, ទ្វិបទិន្ទំ នរាសភំ។

"សម្មជ្ជិត្វាន តំ វីថឹ, និយ្យន្តេ លោកនាយកេ;
ឧស្សាបេសឹ ធជំ តត្ថ, វិប្បសន្នេន ចេតសា។

"ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ធជំ អភិរោបយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ធជទានស្សិទំ ផលំ។

"ឥតោ ចតុត្ថកេ កប្បេ, រាជាហោសឹ មហព្ពលោ;
សព្ពាការេន សម្បន្នោ, សុធជោ ឥតិ វិស្សុតោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា អត្តនោ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា សោមនស្សជាតោ ឧទានវសេន –

១១២. “តេវិជ្ជោហំ មហាឈាយី, ចេតោសមថកោវិទោ;
សទត្ថោ មេ អនុប្បត្តោ, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **តេវិជ្ជោហ**ន្តិ យទិបិ មំ បុព្ពេ តិណ្ណំ វេទានំ បារំ គតត្តា “ព្រាហ្មណោ តេវិជ្ជោ”តិ សញ្ជានន្តិ, តំ បន សមញ្ញាមត្តំ វេទេសុ វិជ្ជាកិច្ចស្ស អភាវតោ។ ឥទានិ បន បុព្ពេនិវាសញាណាទីនំ តិស្សន្នំ វិជ្ជានំ អធិគតត្តា បរមត្ថតោ តេវិជ្ជោ អហំ, មហន្តស្ស អនវសេសស្ស សមុទយបក្ខិយស្ស កិលេសគណស្ស ឈាបនតោ, មហន្តេន មគ្គផលឈានេន មហន្តស្ស ឧឡារស្ស បណីតស្ស និព្ពានស្ស ឈាយនតោ ច **មហាឈាយី។ ចេតោសមថកោវិទោ**តិ ចិត្តសង្ខោភករានំ សំកិលេសធម្មានំ វូបសមនេន ចេតសោ សមាទហនេ កុសលោ។ ឯតេន តេវិជ្ជភាវស្ស ការណមាហ។ សមាធិកោសល្លសហិតេន ហិ អាសវក្ខយេន តេវិជ្ជតា, ន កេវលេន។ **សទត្ថោ**តិ សកត្ថោ ក-ការស្សាយំ ទ-ការោ កតោ “អនុប្បត្តសទត្ថោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៩; អ. និ. ៣.៣៨) វិយ។ “សទត្ថោ”តិ ច អរហត្តំ វេទិតព្ពំ។ តញ្ហិ អត្តបដិពទ្ធដ្ឋេន អត្តានំ អវិជហនដ្ឋេន អត្តនោ បរមត្ថដ្ឋេន អត្តនោ អត្ថត្តា “សកត្ថោ”តិ វុច្ចតិ។ ស្វាយំ សទត្ថោ **មេ** មយា **អនុប្បត្តោ** អធិគតោ។ ឯតេន យថាវុត្តំ មហាឈាយិភាវំ សិខាបត្តំ កត្វា ទស្សេតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

វច្ឆគោត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វនវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អច្ឆោទិកា បុថុសិលាតិ អាយស្មតោ វនវច្ឆត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលពីជំ រោបេន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ បរស្ស កម្មំ កត្វា ជីវន្តោ កស្សចិ អបរាធំ កត្វា មរណភយេន តជ្ជិតោ បលាយន្តោ អន្តរាមគ្គេ ពោធិរុក្ខំ ទិស្វា បសន្នមានសោ តស្ស មូលំ សម្មជ្ជិត្វា បិណ្ឌិពន្ធេហិ អសោកបុប្ផេហិ បូជំ កត្វា វន្ទិត្វា ពោធិំ អភិមុខោ នមស្សមានោ បល្លង្កេន និសិន្នោ មារេតុំ អាគតេ បច្ចត្ថិកេ ទិស្វា តេសុ ចិត្តំ អកោបេត្វា ពោធិំ ឯវ អាវជ្ជេន្តោ សតបោរិសេ បបាតេ បបតិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, “វច្ឆោ”តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ពិម្ពិសារសមាគមេ បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១៦.៧-១៤) –

“បរកម្មាយនេ យុត្តោ, អបរាធំ អកាសហំ;
វនន្តំ អភិធាវិស្សំ, ភយវេរសមប្បិតោ។

“បុប្ផិតំ បាទបំ ទិស្វា, បិណ្ឌិពន្ធំ សុនិម្មិតំ;
តម្ពបុប្ផំ គហេត្វាន, ពោធិយំ ឱកិរិំ អហំ។

“សម្មជ្ជិត្វាន តំ ពោធិំ, បាដលិំ បាទបុត្តមំ;
បល្លង្កំ អាភុជិត្វាន, ពោធិមូលេ ឧបាវិសិំ។

“គតមគ្គំ គវេសន្តា, អាគច្ឆុំ មម សន្តិកំ;
តេ ច ទិស្វានហំ តត្ថ, អាវជ្ជិំ ពោធិមុត្តមំ។

“វន្ទិត្វាន អហំ ពោធិំ, វិប្បសន្នេន ចេតសា;
អនេកតាលេ បបតិំ, គិរិទុគ្គេ ភយានកេ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពោធិបូជាយិទំ ផលំ។

“ឥតោ ច តតិយេ កប្បេ, រាជា សុសញ្ញតោ អហំ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា វិវេកាភិរតិយា វនេយេវ វសិ, តេន **វនវច្ឆោ**តិ សមញ្ញា ឧទបាទិ។ អថ កទាចិ ថេរោ ញាតិជនានុគ្គហត្ថំ រាជគហំ គតោ តត្ថ ញាតកេហិ ឧបដ្ឋិយមានោ កតិបាហំ វសិត្វា គមនាការំ សន្ទស្សេតិ។ តំ ញាតកា, “ភន្តេ, អម្ហាកំ អនុគ្គហត្ថំ ធុរវិហារេ វសថ, មយំ ឧបដ្ឋហិស្សាមា”តិ យាចិំសុ។ ថេរោ តេសំ បព្ពតរាមណេយ្យកិត្តនាបទេសេន វិវេកាភិរតិំ និវេទេន្តោ –

១១៣. “អច្ឆោទិកា បុថុសិលា, គោនង្គុលមិគាយុតា;
អម្ពុសេវាលសញ្ឆន្នា, តេ សេលា រមយន្តិ ម”ន្តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **អច្ឆោទិកា**តិ អច្ឆំ អពហលំ សុខុមំ ឧទកំ ឯតេសូតិ “អច្ឆោទកា”តិ វត្តព្ពេ លិង្គវិបល្លាសេន អច្ឆោទិកា”តិ វុត្តំ។ ឯតេន តេសំ ឧទកសម្បត្តិំ ទស្សេតិ។ **បុថុសិលា**តិ បុថុលា វិត្ថតា មុទុសុខសម្ផស្សា សិលា ឯតេសូតិ បុថុសិលា។ ឯតេន និសជ្ជនដ្ឋានសម្បត្តិំ ទស្សេតិ។ គុន្នំ វិយ នង្គុលំ នង្គុដ្ឋំ ឯតេសន្តិ **គោនង្គុលា,** កាឡមក្កដា, “បកតិមក្កដា”តិបិ វទន្តិយេវ ។ គោនង្គុលេហិ ច បសទាទិកេហិ មិគេហិ ច តហំ តហំ វិចរន្តេហិ អាយុតា មិស្សិតាតិ **គោនង្គុលមិគាយុតា** ។ ឯតេន តេសំ អមនុស្សូបចារិតាយ អរញ្ញលក្ខណូបេតតំ ទស្សេតិ។ **អម្ពុសេវាលសញ្ឆន្នា**តិ បសវនតោ សតតំ បគ្ឃរមានសលិលតាយ តហំ តហំ ឧទកសេវាលសញ្ឆាទិតា។ **តេ សេលា រមយន្តិ ម**ន្តិ យត្ថាហំ វសាមិ; តេ ឯទិសា សេលា បព្ពតា វិវេកាភិរតិយា មំ រមយន្តិ, តស្មា តត្ថេវាហំ គច្ឆាមីតិ អធិប្បាយោ។ ឥទមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសិ។

វនវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អធិមុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កាយទុដ្ឋុល្លគរុនោតិ អាយស្មតោ អធិមុត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? សោ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ព្រាហ្មណវិជ្ជាសុ និប្ផត្តិំ គតោ កាមេសុ អាទីនវំ ទិស្វា ឃរាវាសំ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អរញ្ញេ វិហរន្តោ ពុទ្ធុប្បាទំ សុត្វា មនុស្សូបចារំ ឧបគន្ត្វា សត្ថារំ ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ អត្តនោ វាកចីរំ សត្ថុ បាទមូលេ បត្ថរិ។ សត្ថា តស្ស អជ្ឈាសយំ ញត្វា តស្មិំ អដ្ឋាសិ។ តត្ថ ឋិតំ ភគវន្តំ កាឡានុសារេន គន្ធេន បូជេត្វា “សមុទ្ធរសិមំ លោក”ន្តិអាទិកាហិ ទសហិ គាថាហិ អភិត្ថវិ។ តំ សត្ថា “អនាគតេ ឥតោ សតសហស្សកប្បមត្ថកេ គោតមស្ស នាម សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាសនេ បព្ពជិត្វា ឆឡភិញ្ញោ ភវិស្សតី”តិ ព្យាករិត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា តតោ យាវាយំ ពុទ្ធុប្បាទោ, តាវ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **អធិមុត្តោ**តិ លទ្ធនាមោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ព្រាហ្មណវិជ្ជាសុ និប្ផត្តិំ គន្ត្វា តត្ថ សារំ អបស្សន្តោ បច្ឆិមភវិកត្តា និស្សរណំ គវេសន្តោ ជេតវនបដិគ្គហណេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ សត្ថុ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៤០.៣០៤-៣៣២) –

“គណិការំវ ជលិតំ, ទីបរុក្ខំវ ឧជ្ជលំ;
ឱសធិំវ វិរោចន្តំ, វិជ្ជុតំ គគនេ យថា។

“អសម្ភីតំ អនុត្តាសិំ, មិគរាជំវ កេសរិំ;
ញាណាលោកំ បកាសេន្តំ, មទ្ទន្តំ តិត្ថិយេ គណេ។

“ឧទ្ធរន្តំ ឥមំ លោកំ, ឆិន្ទន្តំ សព្ពសំសយំ;
គជ្ជន្តំ មិគរាជំវ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“ជដាជិនធរោ អាសិំ, ព្រហា ឧជុ បតាបវា;
វាកចីរំ គហេត្វាន, បាទមូលេ អបត្ថរិំ។

“កាឡានុសារិយំ គយ្ហ, អនុលិម្បិំ តថាគតំ;
សម្ពុទ្ធមនុលិម្បេត្វា, សន្ថវិំ លោកនាយកំ។

“សមុទ្ធរសិមំ លោកំ, ឱឃតិណ្ណ មហាមុនិ;
ញាណាលោកេន ជោតេសិ, នាវដំ ញាណមុត្តមំ។

“ធម្មចក្កំ បវត្តេសិ, មទ្ទសេ បរតិត្ថិយេ;
ឧសភោ ជិតសង្គាមោ, សម្បកម្បេសិ មេទនី។

“មហាសមុទ្ទេ ឩមិយោ, វេលន្តម្ហិ បភិជ្ជរេ;
តថេវ តវ ញាណម្ហិ, សព្ពទិដ្ឋី បភិជ្ជរេ។

“សុខុមច្ឆិកជាលេន, សរម្ហិ សម្បតានិតេ;
អន្តោជាលិកតា បាណា, បីឡិតា ហោន្តិ តាវទេ។

“តថេវ តិត្ថិយា លោកេ, បុថុបាសណ្ឌនិស្សិតា;
អន្តោញាណវរេ តុយ្ហំ, បរិវត្តន្តិ មារិស។

“បតិដ្ឋា វុយ្ហតំ ឱឃេ, ត្វញ្ហិ នាថោ អពន្ធុនំ;
ភយដ្ដិតានំ សរណំ, មុត្តិត្ថីនំ បរាយណំ។

“ឯកវីរោ អសទិសោ, មេត្តាករុណសញ្ចយោ;
អសមោ សុសមោ សន្តោ, វសី តាទី ជិតញ្ជយោ។

“ធីរោ វិគតសម្មោហោ, អនេជោ អកថំកថី;
តុសិតោ វន្តទោសោសិ, និម្មលោ សំយតោ សុចិ។

“សង្គាតិគោ ហតមទោ, តេវិជ្ជោ តិភវន្តគោ;
សីមាតិគោ ធម្មគរុ, គតត្ថោ ហិតវព្ភុតោ។

“តារកោ ត្វំ យថា នាវា, និធីវស្សាសការកោ;
អសម្ភីតោ យថា សីហោ, គជរាជាវ ទប្បិតោ។

“ថោមេត្វា ទសគាថាហិ, បទុមុត្តរំ មហាយសំ;
វន្ទិត្វា សត្ថុនោ បាទេ, តុណ្ហី អដ្ឋាសហំ តទា។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ ឋិតោ សត្ថា, ឥមា គាថា អភាសថ។

“យោ មេ សីលញ្ច ញាណញ្ច, សទ្ធម្មញ្ចាបិ វណ្ណយិ;
តមហំ កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“សដ្ឋិ កប្បសហស្សានិ, ទេវលោកេ រមិស្សតិ;
អញ្ញេ ទេវេភិភវិត្វា, ឥស្សរំ ការយិស្សតិ។

“សោ បច្ឆា បព្ពជិត្វាន, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
គោតមស្ស ភគវតោ, សាសនេ បព្ពជិស្សតិ។

“បព្ពជិត្វាន កាយេន, បាបកម្មំ វិវជ្ជិយ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“យថាបិ មេឃោ ថនយំ, តប្បេតិ មេទនី ឥមំ;
តថេវ ត្វំ មហាវីរ, ធម្មេន តប្បយី មមំ។

“សីលំ បញ្ញញ្ច ធម្មញ្ច, ថវិត្វា លោកនាយកំ;
បត្តោម្ហិ បរមំ សន្តី, និព្ពានំ បទមច្ចុតំ។

“អហោ នូន ស ភគវា, ចិរំ តិដ្ឋេយ្យ ចក្ខុមា;
អញ្ញាតញ្ច វិជានេយ្យុំ, ផុសេយ្យុំ អមតំ បទំ។

“អយំ មេ បច្ឆិមា ជាតិ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, វិហរាមិ អនាសវោ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ ពុទ្ធមភិថោមយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, កិត្តនាយ ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនា សហ វសន្តេ កាយទឡ្ហិពហុលេ ភិក្ខូ ឱវទន្តោ –

១១៤. “កាយទុដ្ឋុល្លគរុនោ, ហិយ្យមានម្ហិ ជីវិតេ;
សរីរសុខគិទ្ធស្ស, កុតោ សមណសាធុតា”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **កាយទុដ្ឋុល្លគរុនោ**តិ ទុដ្ឋុល្លំ អសុភយោគ្យតា, កាយស្ស ទុដ្ឋុល្លំ កាយទុដ្ឋុល្លំ, កាយទុដ្ឋុល្លំ គរុ សម្ភាវិតំ យស្ស សោ កាយទុដ្ឋុល្លគរុ, អនិស្សរណប្បញ្ញោ ហុត្វា កាយបោសនប្បសុតោ កាយទឡ្ហិពហុលោតិ អត្ថោ, តស្ស កាយទុដ្ឋុល្លគរុនោ។ **ហិយ្យមានម្ហិ ជីវិតេ**តិ កុន្នទីនំ ឧទកំ វិយ ជីវិតសង្ខារេ លហុសោ ខីយមានេ។ **សរីរសុខគិទ្ធស្ស**តិ បណីតាហារាទីហិ អត្តនោ កាយស្ស សុខេន គេធំ អាបន្នស្ស ។ **កុតោ សមណសាធុតា**តិ ឯវរូបស្ស បុគ្គលស្ស សមណភាវេន សាធុតា សុសមណតា កុតោ កេនការណេន សិយា, ឯកំសតោ បន កាយេ ជីវិតេ ច និរបេក្ខស្ស ឥតរីតរសន្តោសេន សន្តុដ្ឋស្ស អារទ្ធវីរិយស្សេវ សមណសាធុតាតិ អធិប្បាយោ។

អធិមុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. មហានាមត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឯសាវហិយ្យសេ បព្ពតេនាតិ អាយស្មតោ មហានាមត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សុមេធស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា ព្រាហ្មណវិជ្ជាសុ និប្ផត្តិំ គតោ ឃរាវាសំ បហាយ អញ្ញតរាយ នទិយា តីរេ អស្សមំ ការេត្វា សម្ពហុលេ ព្រាហ្មណេ មន្តេ វាចេន្តោ វិហរតិ។ អថេកទិវសំ ភគវា តំ អនុគ្គណ្ហិតុំ តស្ស អស្សមបទំ ឧបគច្ឆិ។ សោ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ អាសនំ បញ្ញាបេត្វា អទាសិ ។ និសិន្នេ ភគវតិ សុមធុរំ មធុំ ឧបនាមេសិ។ តំ ភគវា បរិភុញ្ជិត្វា ហេដ្ឋា អធិមុត្តត្ថេរវត្ថុម្ហិ វុត្តនយេន អនាគតំ ព្យាករិត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ សុគតីសុយេវ បរិវត្តេន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **មហានាមោ**តិ លទ្ធនាមោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ភគវតោ សន្តិកំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា នេសាទកេ នាម បព្ពតេ វិហរន្តោ កិលេសបរិយុដ្ឋានំ វិក្ខម្ភេតុំ អសក្កោន្តោ “កិំ មេ ឥមិនា សំកិលិដ្ឋចិត្តស្ស ជីវិតេនា”តិ អត្តភាវំ និព្ពិន្ទន្តោ ឧច្ចំ បព្ពតសិខរំ អភិរុហិត្វា “ឥតោ បាតេត្វា តំ មារេស្សាមី”តិ អត្តានំ បរំ វិយ និទ្ទិសន្តោ –

១១៥. “ឯសាវហិយ្យសេ បព្ពតេន, ពហុកុដជសល្លកិកេន;
នេសាទកេន គិរិនា, យសស្សិនា បរិច្ឆទេនា”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ឯសាវហិយ្យសេ**តិ ឯសោ ត្វំ មហានាម អវហិយ្យសេ បរិហាយសិ។ **បព្ពតេនា**តិ និវាសដ្ឋានភូតេន ឥមិនា បព្ពតេន។ **ពហុកុដជសល្លកិកេនា**តិ ពហូហិ កុដជេហិ ឥន្ទសាលរុក្ខេហិ សល្លកីហិ ឥន្ទសាលរុក្ខេហិ វា សមន្នាគតេន។ **នេសាទកេនា**តិ ឯវំនាមកេន។ **គិរិនា**តិ សេលេន។ សេលោ ហិ សន្ធិសង្ខាតេហិ បព្ពេហិ ឋិតត្តា “បព្ពតោ”តិ, បសវនាទិវសេន ជលស្ស, សារភូតានំ ភេសជ្ជាទិវត្ថូនញ្ច គិរណតោ “គិរី”តិ វុច្ចតិ។ តទុភយត្ថសម្ភវតោ បនេត្ថ “បព្ពតេនា”តិ វត្វា “គិរិនា”តិ ច វុត្តំ។ **យសស្សិនា**តិ សព្ពគុណេហិ វិស្សុតេន បកាសេន។ **បរិច្ឆទេនា**តិ នានាវិធរុក្ខគច្ឆលតាហិ សមន្តតោ ឆន្នេន, វសនដ្ឋានតាយ វា គុយ្ហំ បរិច្ឆទភូតេន។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – មហានាម, យទិ កម្មដ្ឋានំ វិស្សជ្ជេត្វា វិតក្កពហុលោ ហោសិ, ឯវំ ត្វំ ឥមិនា ឆាយូទកសម្បន្នេន សប្បាយេន និវាសនដ្ឋានភូតេន នេសាទកគិរិនា បរិហាយសិ, ឥទានិហំ តំ ឥតោ បាតេត្វា មារេស្សាមិ, តស្មា ន លព្ភា វិតក្កវសិកេន ភវិតុន្តិ។ ឯវំ ថេរោ អត្តានំ សន្តជ្ជេន្តោយេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៤០.៣៣៣-៣៥២) –

“សិន្ធុយា នទិយា តីរេ, សុកតោ អស្សមោ មម;
តត្ថ វាចេមហំ សិស្សេ, ឥតិហាសំ សលក្ខណំ។

“ធម្មកាមា វិនីតា តេ, សោតុកាមា សុសាសនំ;
ឆឡង្គេ បារមិប្បត្តា, សិន្ធុកូលេ វសន្តិ តេ។

“ឧប្បាតគមនេ ចេវ, លក្ខណេសុ ច កោវិទា;
ឧត្តមត្ថំ គវេសន្តា, វសន្តិ វិបិនេ តទា។

“សុមេធោ នាម សម្ពុទ្ធោ, លោកេ ឧប្បជ្ជិ តាវទេ;
អម្ហាកំ អនុកម្បន្តោ, ឧបាគច្ឆិ វិនាយកោ។

“ឧបាគតំ មហាវីរំ, សុមេធំ លោកនាយកំ;
តិណសន្ថារកំ កត្វា, លោកជេដ្ឋស្សទាសហំ។

“វិបិនាតោ មធុំ គយ្ហ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ;
សម្ពុទ្ធោ បរិភុញ្ជិត្វា, ឥទំ វចនមព្រវិ។

“យោ តំ អទាសិ មធុំ មេ, បសន្នោ សេហិ បាណិភិ;
តមហំ កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“ឥមិនា មធុទានេន, តិណសន្ថារកេន ច;
តឹស កប្បសហស្សានិ, ទេវលោកេ រមិស្សតិ។

“តឹសកប្បសហស្សម្ហិ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“ទេវលោកា ឥធាគន្ត្វា, មាតុកុច្ឆឹ ឧបាគតេ;
មធុវស្សំ បវស្សិត្ថ, ឆាទយំ មធុនា មហឹ។

“មយិ និក្ខន្តមត្តម្ហិ, កុច្ឆិយា ច សុទុក្ករា;
តត្រាបិ មធុវស្សំ មេ, វស្សតេ និច្ចកាលិកំ។

“អគារា អភិនិក្ខម្ម, បព្ពជឹ អនគារិយំ;
លាភី អន្នស្ស បានស្ស, មធុទានស្សិទំ ផលំ។

“សព្ពកាមសមិទ្ធោហំ, ភវិត្វា ទេវមានុសេ;
តេនេវ មធុទានេន, បត្តោម្ហិ អាសវក្ខយំ។

“វុដ្ឋម្ហិ ទេវេ ចតុរង្គុលេ តិណេ, សម្បុប្ផិតេ ធរណីរុហេ សញ្ឆន្នេ;
សុញ្ញេ ឃរេ មណ្ឌបរុក្ខមូលកេ, វសាមិ និច្ចំ សុខិតោ អនាសវោ។

“មជ្ឈេ មហន្តេ ហីនេ ច, ភវេ សព្ពេ អតិក្កមឹ;
អជ្ជ មេ អាសវា ខីណា, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ។

“តឹសកប្បសហស្សម្ហិ, យំ ទានមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, មធុទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អយមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណគាថា អហោសីតិ។

មហានាមត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បារាបរិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឆផស្សាយតនេ ហិត្វាតិ អាយស្មតោ បារាបរិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ បិយទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ នេសាទយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា តស្ស វិញ្ញុតំ បត្តស្ស វិចរណដ្ឋានេ អញ្ញតរស្មិំ វនសណ្ឌេ បិយទស្សី ភគវា តំ អនុគ្គណ្ហិតុំ និរោធសមាបត្តិំ សមាបជ្ជិត្វា និសីទិ។ សោ ច មិគេ បរិយេសន្តោ តំ ឋានំ គតោ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ភគវន្តំ អន្តោ កត្វា កតំ សាខាមណ្ឌបំ បទុមបុប្ផេហិ កូដាគារាការេន សញ្ឆាទេត្វា ឧឡារំ បីតិសោមនស្សំ បដិសំវេទេន្តោ សត្ថាហំ នមស្សមានោ អដ្ឋាសិ។ ទិវសេ ទិវសេ ច មិលាតមិលាតានិ អបនេត្វា អភិនវេហិ ឆាទេសិ។ សត្ថា សត្តាហស្ស អច្ចយេន និរោធតោ វុដ្ឋហិត្វា ភិក្ខុសង្ឃំ អនុស្សរិ។ តាវទេវ អសីតិសហស្សមត្តា ភិក្ខូ សត្ថារំ បរិវារេសុំ។ “មធុរធម្មកថំ សុណិស្សាមា”តិ ទេវតា សន្និបតីសុ, មហា សមាគមោ អហោសិ។ សត្ថា អនុមោទនំ ករោន្តោ តស្ស ទេវមនុស្សេសុ ភាវិនី សម្បត្តិំ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវកពោធិញ្ច ព្យាករិត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ ហុត្វា បរាបរគោត្តតាយ **បារាបរិយោ**តិ លទ្ធសមញ្ញោ ពហូ ព្រាហ្មណេ មន្តេ វាចេន្តោ សត្ថុ រាជគហគមនេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៤០.៣៥៣-៣៨៥) –

“បិយទស្សី នាម ភគវា, សយម្ភូ លោកនាយកោ;
វិវេកកាមោ សម្ពុទ្ធោ, សមាធិកុសលោ មុនិ។

“វនសណ្ឌំ សមោគ្គយ្ហ, បិយទស្សី មហាមុនិ;
បំសុកូលំ បត្ថរិត្វា, និសីទិ បុរិសុត្តមោ។

“មិគលុទ្ទោ បុរេ អាសី, អរញ្ញេ កាននេ អហំ;
បសទំ មិគមេសន្តោ, អាហិណ្ឌាមិ អហំ តទា។

“តត្ថទ្ទសាសី សម្ពុទ្ធំ, ឱឃតិណ្ណមនាសវំ;
បុប្ផិតំ សាលរាជំវ, សតរំសីវ ឧគ្គតំ។

“ទិស្វានហំ ទេវទេវំ, បិយទស្សឹ មហាយសំ;
ជាតស្សរំ សមោគ្គយ្ហ, បទុមំ អាហរឹ តទា។

“អាហរិត្វាន បទុមំ, សតបត្តំ មនោរមំ;
កូដាគារំ ករិត្វាន, ឆាទយឹ បទុមេនហំ។

“អនុកម្បកោ ការុណិកោ, បិយទស្សី មហាមុនិ;
សត្តរត្តិន្ទិវំ ពុទ្ធោ, កូដាគារេ វសី ជិនោ។

“បុរាណំ ឆឌ្ឌយិត្វាន, នវេន ឆាទយឹ អហំ;
អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វាន, អដ្ឋាសឹ តាវទេ អហំ។

“វុដ្ឋហិត្វា សមាធិម្ហា, បិយទស្សី មហាមុនិ;
ទិសំ អនុវិលោកេន្តោ, និសីទិ លោកនាយកោ។

“តទា សុទស្សនោ នាម, ឧបដ្ឋាកោ មហិទ្ធិកោ;
ចិត្តមញ្ញាយ ពុទ្ធស្ស, បិយទស្សិស្ស សត្ថុនោ។

“អសីតិយា សហស្សេហិ, ភិក្ខូហិ បរិវារិតោ;
វនន្តេ សុខមាសីនំ, ឧបេសិ លោកនាយកំ។

“យាវតា វនសណ្ឌម្ហិ, អធិវត្ថា ច ទេវតា;
ពុទ្ធស្ស ចិត្តមញ្ញាយ, សព្ពេ សន្និបតុំ តទា។

“សមាគតេសុ យក្ខេសុ, កុម្ភណ្ឌេ សហរក្ខសេ;
ភិក្ខុសង្ឃេ ច សម្បត្តេ, គាថា បព្យាហរី ជិនោ។

“យោមំ សត្តាហំ បូជេសិ, អាវាសញ្ច អកាសិ មេ;
តមហំ កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“សុទុទ្ទសំ សុនិបុណំ, គម្ភីរំ សុប្បកាសិតំ;
ញាណេន កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“ចតុទ្ទសានិ កប្បានិ, ទេវរជ្ជំ ករិស្សតិ;
កូដាគារំ មហន្តស្ស, បទ្មបុប្ផេហិ ឆាទិតំ។

“អាកាសេ ធារយិស្សតិ, បុប្ផកម្មស្សិទំ ផលំ;
ចតុព្ពីសេ កប្បសតេ, វោកិណ្ណំ សំសរិស្សតិ។

“តត្ថ បុប្ផមយំ ព្យម្ហំ, អាកាសេ ធារយិស្សតិ;
យថា បទុមបត្តម្ហិ, តោយំ ន ឧបលិម្បតិ។

“តថេវិមស្ស ញាណម្ហិ, កិលេសា នោបលិម្បរេ;
មនសា វិនិវត្តេត្វា, បញ្ច នីវរណេ អយំ។

“ចិត្តំ ជនេត្វា នេក្ខម្មេ, អគារា បព្ពជិស្សតិ;
តតោ បុប្ផមយេ ព្យម្ហេ, ធារេន្តេ និក្ខមិស្សតិ។

“រុក្ខមូលេ វសន្តស្ស, និបកស្ស សតីមតោ;
តត្ថ បុប្ផមយំ ព្យម្ហំ, មត្ថកេ ធារយិស្សតិ។

“ចីវរំ បិណ្ឌបាតញ្ច, បច្ចយំ សយនាសនំ;
ទត្វាន ភិក្ខុសង្ឃស្ស, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“កូដាគារេន ចរតា, បព្ពជ្ជំ អភិនិក្ខមឹ;
រុក្ខមូលេ វសន្តម្បិ, កូដាគារំ ធរីយតិ។

“ចីវរេ បិណ្ឌបាតេ ច, ចេតនា មេ ន វិជ្ជតិ;
បុញ្ញកម្មេន សំយុត្តោ, លភាមិ បរិនិដ្ឋិតំ។

“គណនាតោ អសង្ខេយ្យា, កប្បកោដី ពហូ មម;
រិត្តកា តេ អតិក្កន្តា, បមុត្តា លោកនាយកា។

“អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, បិយទស្សី វិនាយកោ;
តមហំ បយិរុបាសិត្វា, ឥមំ យោនឹ ឧបាគតោ។

“ឥធ បស្សាមិ សម្ពុទ្ធំ, អនោមំ នាម ចក្ខុមំ;
តមហំ ឧបគន្ត្វាន, បព្ពជឹ អនគារិយំ។

“ទុក្ខស្សន្តករោ ពុទ្ធោ, មគ្គំ មេ ទេសយី ជិនោ;
តស្ស ធម្មំ សុណិត្វាន, បត្តោម្ហិ អចលំ បទំ។

“តោសយិត្វាន សម្ពុទ្ធំ, គោតមំ សក្យបុង្គវំ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, វិហរាមិ អនាសវោ។

“អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, យំ ពុទ្ធមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា សញ្ជាតសោមនស្សោ ឧទានវសេន –

១១៦. “ឆផស្សាយតនេ ហិត្វា, គុត្តទ្វារោ សុសំវុតោ;
អឃមូលំ វមិត្វាន, បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **ឆផស្សាយតនេ ហិត្វា**តិ ចក្ខុសម្ផស្សាទីនំ ឆន្នំ សម្ផស្សានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ “ផស្សាយតនានី”តិ លទ្ធនាមានិ ចក្ខាទីនិ ឆ អជ្ឈត្តិកាយតនានិ តប្បដិពទ្ធសំកិលេសប្បហានវសេន បហាយ។ **គុត្តទ្វារោ សុសំវុតោ**តិ តតោ ឯវ ចក្ខុទ្វារាទីនំ គុត្តត្តា, តត្ថ បវត្តនកានំ អភិជ្ឈាទីនំ បាបធម្មានំ បវេសននិវារណេន សតិកវាដេន សុដ្ឋុ បិហិតត្តា គុត្តទ្វារោ សុសំវុតោ។ អថ វា មនច្ឆដ្ឋានំ ឆន្នំ ទ្វារានំ វុត្តនយេន រក្ខិតត្តា គុត្តទ្វារោ, កាយាទីហិ សុដ្ឋុ សញ្ញតត្តា សុសំវុតោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អឃមូលំ វមិត្វានា**តិ អឃស្ស វដ្ដទុក្ខស្ស មូលភូតំ អវិជ្ជាភវតណ្ហាសង្ខាតំ ទោសំ, សព្ពំ វា កិលេសទោសំ អរិយមគ្គសង្ខាតវមនយោគបានេន ឧគ្គិរិត្វា សន្តានតោ ពហិកត្វា, ពហិករណហេតុ វា។ **បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ**តិ កាមាសវាទយោ អាសវា ឯត្ថ ខីយន្តិ, តេសំ វា ខយេន បត្តព្ពោតិ អាសវក្ខយោ, និព្ពានំ អរហត្តញ្ច។ សោ អាសវក្ខយោ បត្តោ អធិគតោតិ ឧទានវសេន អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

បារាបរិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. យសត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុវិលិត្តោ សុវសនោតិ អាយស្មតោ យសត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយានិ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សុមេធស្ស ភគវតោ កាលេ មហានុភាវោ នាគរាជា ហុត្វា ពុទ្ធប្បមុខំ ភិក្ខុសង្ឃំ អត្តនោ ភវនំ នេត្វា មហាទានំ បវត្តេសិ។ ភគវន្តំ មហគ្ឃេន តិចីវរេន អច្ឆាទេសិ, ឯកមេកញ្ច ភិក្ខុំ មហគ្ឃេនេវ បច្ចេកទុស្សយុគេន សព្ពេន សមណបរិក្ខារេន អច្ឆាទេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ សេដ្ឋិបុត្តោ ហុត្វា មហាពោធិមណ្ឌំ សត្តហិ រតនេហិ បូជេសិ។ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ សាសនេ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ អកាសិ។ ឯវំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ ពារាណសិយំ មហាវិភវស្ស សេដ្ឋិនោ បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **យសោ** នាម នាមេន បរមសុខុមាលោ។ “តស្ស តយោ បាសាទា”តិ សព្ពំ ខន្ធកេ (មហាវ. ២៥) អាគតនយេន វេទិតព្ពំ។

សោ បុព្ពហេតុនា ចោទិយមានោ រត្តិភាគេ និទ្ទាភិភូតស្ស បរិជនស្ស វិប្បការំ ទិស្វា សញ្ជាតសំវេគោ សុវណ្ណបាទុការូឡ្ហោវ គេហតោ និគ្គតោ ទេវតាវិវដេន នគរទ្វារេន និក្ខមិត្វា ឥសិបតនសមីបំ គតោ “ឧបទ្ទុតំ វត, ភោ, ឧបស្សដ្ឋំ វត, ភោ”តិ អាហ។ តេន សមយេន ភគវតា ឥសិបតនេ វិហរន្តេន តស្សេវ អនុគ្គណ្ហនត្ថំ អព្ភោកាសេ ចង្កមន្តេន “ឯហិ, យស, ឥទំ អនុបទ្ទុតំ, ឥទំ អនុបស្សដ្ឋ”ន្តិ វុត្តោ, “អនុបទ្ទុតំ អនុបស្សដ្ឋំ កិរ អត្ថី”តិ សោមនស្សជាតោ សុវណ្ណបាទុកា ឱរុយ្ហ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯកមន្តំ និសិន្នោ សត្ថារា អនុបុព្ពិកថំ កថេត្វា សច្ចទេសនាយ កតាយ សច្ចបរិយោសានេ សោតាបន្នោ ហុត្វា គវេសនត្ថំ អាគតស្ស បិតុ ភគវតា សច្ចទេសនាយ ករិយមានាយ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៤០.៤៥៦-៤៨៣) –

“មហាសមុទ្ទំ ឱគ្គយ្ហ, ភវនំ មេ សុនិម្មិតំ;
សុនិម្មិតា បោក្ខរណី, ចក្កវាកបកូជិតា។

“មន្ទាលកេហិ សញ្ឆន្នា, បទុមុប្បលកេហិ ច;
នទី ច សន្ទតេ តត្ថ, សុបតិត្ថា មនោរមា។

“មច្ឆកច្ឆបសញ្ឆន្នា, នានាទិជសមោត្ថតា;
មយូរកោញ្ចាភិរុទា, កោកិលាទីហិ វគ្គុហិ។

“បារេវតា រវិហំសា ច, ចក្កវាកា នទីចរា;
ទិន្ទិភា សាឡិកា ចេត្ថ, បម្បកា ជីវជីវកា។

“ហំសា កោញ្ចាបិ នទិតា, កោសិយា បិង្គលា ពហូ;
សត្តរតនសម្បន្នា, មណិមុត្តិកវាលុកា។

“សព្ពសោណ្ណមយា រុក្ខា, នានាគន្ធសមេរិតា;
ឧជ្ជោតេន្តិ ទិវារត្តឹ, ភវនំ សព្ពកាលិកំ។

“សដ្ឋិតូរិយសហស្សានិ, សាយំ បាតោ បវជ្ជរេ;
សោឡសិត្ថិសហស្សានិ, បរិវារេន្តិ មំ សទា។

“អភិនិក្ខម្ម ភវនា, សុមេធំ លោកនាយកំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, វន្ទយឹ តំ មហាយសំ។

“សម្ពុទ្ធំ អភិវាទេត្វា, សសង្ឃំ តំ និមន្តយឹ;
អធិវាសេសិ សោ ធីរោ, សុមេធោ លោកនាយកោ។

“មម ធម្មកថំ កត្វា, ឧយ្យោជេសិ មហាមុនិ;
សម្ពុទ្ធំ អភិវាទេត្វា, ភវនំ មេ ឧបាគមឹ។

“អាមន្តយឹ បរិជនំ, សព្ពេ សន្និបតាថ វោ;
បុព្ពណ្ហសមយំ ពុទ្ធោ, ភវនំ អាគមិស្សតិ។

“លាភា អម្ហំ សុលទ្ធំ នោ, យេ វសាម តវន្តិកេ;
មយម្បិ ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស, បូជំ កស្សាម សត្ថុនោ។

“អន្នំ បានំ បដ្ឋបេត្វា, កាលំ អារោចយឹ អហំ;
វសីសតសហស្សេហិ, ឧបេសិ លោកនាយកោ។

“បញ្ចង្គិកេហិ តូរិយេហិ, បច្ចុគ្គមនមកាសហំ;
សព្ពសោណ្ណមយេ បីឋេ, និសីទិ បុរិសុត្តមោ។

“ឧបរិច្ឆទនំ អាសិ, សព្ពសោណ្ណមយំ តទា;
ពីជនិយោ បវាយន្តិ, ភិក្ខុសង្ឃស្ស អន្តរេ។

“បហូតេនន្នបានេន, ភិក្ខុសង្ឃមតប្បយឹ;
បច្ចេកទុស្សយុគឡេ, ភិក្ខុសង្ឃស្សទាសហំ។

“យំ វទន្តិ សុមេធោតិ, លោកាហុតិបដិគ្គហំ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ឥមា គាថា អភាសថ។

“យោ មេ អន្នេន បានេន, សព្ពេ ឥមេ ច តប្បយឹ;
តមហំ កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, ទេវលោកេ រមិស្សតិ;
សហស្សក្ខត្តុំ រាជា ច, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ។

“ឧបបជ្ជតិ យំ យោនឹ, ទេវត្តំ អថ មានុសំ;
សព្ពទា សព្ពសោវណ្ណំ, ឆទនំ ធារយិស្សតិ។

“តីសកប្បសហស្សម្ហិ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, សីហនាទំ នទិស្សតិ;
ចិតកេ ឆត្តំ ធារេន្តិ, ហេដ្ឋា ឆត្តម្ហិ ឌយ្ហថ។

“សាមញ្ញំ មេ អនុប្បត្តំ, កិលេសា ឈាបិតា មយា;
មណ្ឌបេ រុក្ខមូលេ វា, សន្តាបោ មេ ន វិជ្ជតិ។

“តីសកប្បសហស្សម្ហិ, យំ ទានមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, សព្ពទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អថ ភគវា អាយស្មន្តំ យសំ ទក្ខិណំ ពាហុំ បសារេត្វា “ឯហិ ភិក្ខូ”តិ អាហ។ វចនសមនន្តរមេវ ទ្វង្គុលមត្តកេសមស្សុ អដ្ឋបរិក្ខារធរោ វស្សសដ្ឋិកត្ថេរោ វិយ អហោសិ។ សោ អត្តនោ បដិបត្តឹ បច្ចវេក្ខិត្វា ឧទានេន្តោ ឯហិភិក្ខុភាវប្បត្តិតោ បុរិមាវត្ថាវសេន –

១១៧. “សុវិលិត្តោ សុវសនោ, សព្ពាភរណភូសិតោ;
តិស្សោ វិជ្ជា អជ្ឈគមឹ, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **សុវិលិត្តោ**តិ សុន្ទរេន កុង្កុមចន្ទនានុលេបនេន វិលិត្តគត្តោ។ **សុវសនោ**តិ សុដ្ឋុ មហគ្ឃកាសិកវត្ថវសនោ។ **សព្ពាភរណភូសិតោ**តិ សីសូបគាទីហិ សព្ពេហិ អាភរណេហិ អលង្កតោ។ **អជ្ឈគមិ**ន្តិ អធិគច្ឆឹ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

យសត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. កិមិលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អភិសត្ថោវ និបតតីតិ អាយស្មតោ កិមិលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ កកុសន្ធស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ បរិនិព្ពុតេ សត្ថរិ តស្ស ធាតុយោ ឧទ្ទិស្ស សឡលមាលាហិ មណ្ឌបាការេន បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន តាវតឹសេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុនគរេ សាកិយរាជកុលេ និព្ពត្តិ, **កិមិលោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ភោគសម្បត្តិយា សម្បន្នោ វិហរតិ។ តស្ស ញាណបរិបាកំ ទិស្វា សំវេគជននត្ថំ អនុបិយាយំ វិហរន្តោ សត្ថា បឋមយោព្ពនេ ឋិតំ ទស្សនីយំ ឥត្ថិរូបំ អភិនិម្មិនិត្វា បុរតោ ទស្សេត្វា បុន អនុក្កមេន យថា ជរារោគវិបត្តីហិ អភិភូតា ទិស្សតិ, តថា អកាសិ។ តំ ទិស្វា កិមិលកុមារោ អតិវិយ សំវេគំ បកាសេន្តោ –

១១៨. “អភិសត្ថោវ និបតតិ វយោ, រូបំ អញ្ញមិវ តថេវ សន្តំ;
តស្សេវ សតោ អវិប្បវសតោ, អញ្ញស្សេវ សរាមិ អត្តាន”ន្តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **អភិសត្ថោវា**តិ “ត្វំ សីឃំ គច្ឆ មា តិដ្ឋា”តិ ទេវេហិ អនុសិដ្ឋោ អាណត្តោ វិយ។ “អភិសដ្ឋោ វា”តិបិ បាឋោ, “ត្វំ លហុំ គច្ឆា”តិ កេនចិ អភិលាសាបិតោ វិយាតិ អត្ថោ។ **និបតតី**តិ អតិបតតិ អភិធាវតិ ន តិដ្ឋតិ, ខណេ ខណេ ខយវយំ បាបុណាតីតិ អត្ថោ។ **វយោ**តិ ពាល្យយោព្ពនាទិកោ សរីរស្ស អវត្ថាវិសេសោ។ ឥធ បនស្ស

យោព្ពញ្ញំ អធិប្បេតំ, តំ ហិស្ស អភិបតន្តំ ខីយន្តំ ហុត្វា ឧបដ្ឋិតំ។ **រូបន្តិ** រូបសម្បទាតិ វទតិ។ **រូបន្តិ** បន សរីរំ “អដ្ឋីញ្ច បដិច្ច ន្ហារុញ្ច បដិច្ច មំសញ្ច បដិច្ច អាកាសោ បរិវារិតោ រូបំត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០៦) វិយ។ **អញ្ញមិវ តថេវ សន្តន្តិ** តទំ រូបំ យាទិសំ, សយំ តថេវ តេនេវាការេន សន្តំ វិជ្ជមានំ អញ្ញំ វិយ មយ្ហំ ឧបដ្ឋាតីតិ អធិប្បាយោ។ “តទេវ សន្ត”ន្តិ ច កេចិ បឋន្តិ។ **តស្សេវ សតោ**តិ តស្សេវ មេ អនញ្ញស្ស សតោ សមានស្ស។ **អវិប្បវសតោ**តិ ន វិប្បវសន្តស្ស, ចិរវិប្បវាសេន ហិ សតោ អនញ្ញម្បិ អញ្ញំ វិយ ឧបដ្ឋាតិ តទម្បិ តថ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **អញ្ញស្សេវ សរាមិ អត្តាន**ន្តិ ឥមំ មម អត្តភាវំ អញ្ញស្ស សត្តស្ស វិយ សរាមិ ឧបធារេមិ សញ្ជានាមីតិ អត្ថោ។ តស្សេវំ អនិច្ចតំ មនសិ ករោន្តស្ស ទទ្ធូតរោ សំវេគោ ឧទបាទិ, សោ សំវេគជាតោ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៦.៤២-៤៨) –

> “និព្ពុតេ កកុសន្ធម្ហិ, ព្រាហ្មណម្ហិ វុសីមតិ;
> គហេត្វា សឡលំ មាលំ, មណ្ឌបំ ការយឹ អហំ។
>
> “តាវតឹសំ គតោ សន្តោ, លភិម្ហ ព្យម្ហមុត្តមំ;
> អញ្ញេ ទេវេតិរោចាមិ, បុញ្ញកម្មស្សិទំ ផលំ។
>
> “ទិវា វា យទិ វា រត្តិំ, ចង្កមន្តោ ឋិតោ ចហំ;
> ឆន្នោ សឡលបុប្ផេហិ, បុញ្ញកម្មស្សិទំ ផលំ។
>
> “ឥមស្មិំយេវ កប្បម្ហិ, យំ ពុទ្ធមភិបូជយិំ;
> ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វាបិ ថេរោ អត្តនោ បុរិមុប្បន្នំ អនិច្ចតាមនសិការំ វិភាវេន្តោ តមេវ គាថំ បច្ចុទាហាសិ។ តេនេតំ ឥមស្ស ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណម្បិ អហោសិ។

កិមិលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វជ្ជិបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

រុក្ខមូលគហនំ បសក្កិយាតិ អាយស្មតោ វជ្ជិបុត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ ឯកំ បច្ចេកសម្ពុទ្ធំ ភិក្ខាយ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ កទលិផលានិ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ វេសាលិយំ លិច្ឆវិរាជបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, វជ្ជិរាជបុត្តត្តា **វជ្ជិបុត្តោ**ត្វេវ ចស្ស សមញ្ញា អហោសិ។ សោ ទហរោ ហុត្វា ហត្ថិសិក្ខាទិសិក្ខនកាលេបិ ហេតុសម្បន្នតាយ និស្សរណជ្ឈាសយោវ ហុត្វា វិចរន្តោ សត្ថុ ធម្មទេសនាកាលេ វិហារំ គន្ត្វា បរិសបរិយន្តេ និសិន្នោ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ សត្ថុ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៥៧-៦២) –

> “សហស្សរំសី ភគវា, សយម្ភូ អបរាជិតោ;
> វិវេកា វុដ្ឋហិត្វាន, គោចរាយាភិនិក្ខមិ។
>
> “ផលហត្ថោ អហំ ទិស្វា, ឧបគច្ឆិំ នរាសភំ;
> បសន្នចិត្តោ សុមនោ, អវណ្ដំ អទទិំ ផលំ។
>
> “ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទិំ តទា;
> ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា អបរភាគេ អចិរបរិនិព្ពុតេ សត្ថរិ ធម្មំ សង្គាយិតុំ សង្កេតំ កត្វា មហាថេរេសុ តត្ថ តត្ថ វិហរន្តេសុ ឯកទិវសំ អាយស្មន្តំ អានន្ទំ សេខំយេវ សមានំ មហតិយា បរិសាយ បរិវុតំ ធម្មំ ទេសេន្តំ ទិស្វា

តស្ស ឧបរិមគ្គាធិគមាយ ឧស្សាហំ ជនេន្តោ –

១១៩.“រុក្ខមូលគហនំ បសក្កិយ, និព្ពានំ ហទយស្មិំ ឱបិយ;
ឈាយ គោតម មា ច បមាទោ, កិំ តេ ពិឡិពិឡិកា ករិស្សតី”តិ។ –

គាថំ អភាសិ។

តត្ថ **រុក្ខមូលគហន**ន្តិ រុក្ខមូលភូតំ គហនំ, គហនញ្ហិ អត្ថិ, ន រុក្ខមូលំ, រុក្ខមូលញ្ច អត្ថិ, ន គហនំ, តេសុ រុក្ខមូលគ្គហណេន ឋានស្ស ឆាយាសម្បន្នតាយ វាតាតបបរិស្សយាភាវំ ទស្សេតិ។ គហនគ្គហណេន និវាតភាវេន វាតបរិស្សយាភាវំ ជនសម្ពាធាភាវញ្ច ទស្សេតិ, តទុភយេន ច ភាវនាយោគ្យតំ។ **បសក្កិយា**តិ ឧបគន្ត្វា។ **និព្ពានំ ហទយស្មិំ ឱបិយា**តិ “ឯវំ មយា បដិបជ្ជិត្វា និព្ពានំ អធិគន្តព្ព”ន្តិ និព្ពានំ ហទយេ ឋបេត្វា ចិត្តេ ករិត្វា។ **ឈាយា**តិ លក្ខណូបនិជ្ឈានេន ឈាយ, វិបស្សនាភាវនាសហិតំ មគ្គភាវនំ ភាវេហិ។ **គោតមា**តិ ធម្មភណ្ឌាគារិកំ គោត្តេន អាលបតិ។ **មា ច បមាទោ**តិ អធិកុសលេសុ ធម្មេសុ មា បមាទំ អាបជ្ជិ។ ឥទានិ យាទិសោ ថេរស្ស បមាទោ, តំ បដិក្ខេបវសេន ទស្សេន្តោ “**កិំ តេ ពិឡិពិឡិកា ករិស្សតី**”តិ អាហ។ តត្ថ **ពិឡិពិឡិកា**តិ វិឡិវិឡិកិរិយា, ពិឡិពិឡីតិ សទ្ទបវត្តិ យថា និរត្ថកា, ឯវំ ពិឡិពិឡិកាសទិសា ជនបញ្ញត្តិ **កិំ តេ ករិស្សតិ** កីទិសំ អត្ថំ តុយ្ហំ សាធេតិ, តស្មា ជនបញ្ញត្តិំ បហាយ សទត្ថបសុតោ ហោហីតិ ឱវាទំ អទាសិ។

តំ សុត្វា អញ្ញេហិ វុត្តវិសគន្ធវាយនវចនេន សំវេគជាតោ ពហុទេវ រត្តិំ ចង្កមេន វីតិនាមេន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា សេនាសនំ បវិសិត្វា មញ្ចកេ និបន្នមត្តោវ អរហត្តំ បាបុណិ។

វជ្ជិបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឥសិទត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បញ្ចក្ខន្ធា បរិញ្ញាតាតិ អាយស្មតោ ឥសិទត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ រថិយំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ មធុរំ អាមោទផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ អវន្តិរដ្ឋេ វឌ្ឍគាមេ អញ្ញតរស្ស សត្ថវាហស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ឥសិទត្តោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ មច្ឆិកាសណ្ឌេ ចិត្តស្ស គហបតិនោ អទិដ្ឋសហាយោ ហុត្វា តេន ពុទ្ធគុណេ លិខិត្វា បេសិតសាសនំ បដិលភិត្វា សាសនេ សញ្ជាតប្បសាទោ ថេរស្ស មហាកច្ចានស្ស សន្តិកេ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ អារភិត្វា នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៨០-៨៤) –

“សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ;
រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, អាមោទមទទិំ ផលំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា “ពុទ្ធុបដ្ឋានំ គមិស្សាមី”តិ ថេរំ អាបុច្ឆិត្វា អនុក្កមេន មជ្ឈិមទេសំ គន្ត្វា សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសិន្នោ , “កច្ចិ, ភិក្ខុ, ខមនីយំ, កច្ចិ យាបនីយ”ន្តិអាទិនា សត្ថារា កតបដិសន្ថារោ បដិវចនមុខេន, “ភគវា តុម្ហាកំ សាសនំ ឧបគតកាលតោ បដ្ឋាយ មយ្ហំ សព្ពទុក្ខំ អបគតំ, សព្ពោ បរិស្សយោ វូបសន្តោ”តិ បវេទនវសេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១២០.“បញ្ចក្ខន្ធា បរិញ្ញាតា, តិដ្ឋន្តិ ឆិន្នមូលកា;
ទុក្ខក្ខយោ អនុប្បត្តោ, បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ”តិ។ – គាថំ អភាសិ;

តត្ថ **បញ្ចក្ខន្ធា បរិញ្ញាតា**តិ បញ្ចបិ មេ ឧបាទានក្ខន្ធា វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ សព្ពសោ បរិច្ឆិជ្ជ ញាតា, ន តេសុ កិញ្ចិបិ បរិញ្ញាតព្ពំ អត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **តិដ្ឋន្តិ ឆិន្នមូលកា**តិ សព្ពសោ បរិញ្ញាតត្តា ឯវ តេសំ អវិជ្ជាតណ្ហាទិកស្ស មូលស្ស សមុច្ឆិន្នត្តា អរិយមគ្គេន បហី

នត្ថា យាវចរិមចិត្តនិរោធា តេ តិដ្ឋន្តិ។ **ទុក្ខក្ខយោ អនុប្បត្តោ**តិ ឆិន្នមូលកត្តាយេវ ច នេសំ វដ្ដទុក្ខស្ស ខយោ បរិក្ខយោ អនុប្បត្តោ, និព្ពានំ អធិគតំ។ **បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ**តិ កាមាសវាទីនំ សព្ពេសំ អាសវានំ ខយន្តេ អភិគន្តព្ពតាយ “អាសវក្ខយោ”តិ លទ្ធនាមំ អរហត្តំ បត្តំ បដិលទ្ធន្តិ អត្ថោ។ កេចិ បន អន្តិមាយំ សមុស្សយោ”តិ បឋន្តិ។ និព្ពានស្ស អធិគតត្តាយេវ អយំ មម សមុស្សយោ អត្តភាវោ អន្តិមោ សព្ពបច្ឆិមកោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោតិ អត្ថោ។ យំ បន តត្ថ តត្ថ អវុត្តំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានំយេវាតិ។

ឥសិទត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទ្វាទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច បរមត្ថទីបនិយំ ថេរគាថាវណ្ណនាយំ

វីសាធិកសតត្ថេរគាថាបដិមណ្ឌិតស្ស ឯកកនិបាតស្ស

អត្ថវណ្ណនា។

២. ទុកនិបាតោ

១. បឋមវគ្គោ

១. ឧត្តរត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ទុកនិបាតេ **នត្ថិ កោចិ ភវោ និច្ចោ**តិអាទិកា អាយស្មតោ ឧត្តរត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ សុមេធស្ស ភគវតោ កាលេ វិជ្ជាធរោ ហុត្វា អាកាសេន វិចរតិ។ តេន ច សមយេន សត្ថា តស្ស អនុគ្គណ្ហនត្ថំ វនន្តរេ អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ និសីទិ ឆព្ពណ្ណពុទ្ធរំសិយោ វិស្សជ្ជេន្តោ។ សោ អន្តលិក្ខេន គច្ឆន្តោ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ អាកាសតោ ឱរុយ្ហ សុវិសុទ្ធេហិ វិបុលេហិ កណិការបុប្ផេហិ ភគវន្តំ បូជេសិ, បុប្ផានិ ពុទ្ធានុភាវេន សត្ថុ ឧបរិ ឆត្តាការេន អដ្ឋំសុ, សោ តេន ភិយ្យោសោមត្តាយ បសន្នចិត្តោ ហុត្វា អបរភាគេ កាលំ កត្វា តាវតិំសេ និព្ពត្តិត្វា ឧឡារំ ទិព្ពសម្បត្តិំ អនុភវន្តោ យាវតាយុកំ តត្ថ ឋត្វា តតោ ចុតោ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ព្រាហ្មណមហាសាលបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ឧត្តរោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ព្រាហ្មណវិជ្ជាសុ និប្ផត្តិំ គន្ត្វា ជាតិយា រូបេន វិជ្ជាយ វយេន សីលាចារេន ច លោកស្ស សម្ភាវនីយោ ជាតោ។ តស្ស តំ សម្បត្តិំ ទិស្វា វស្សការោ មគធមហាមត្តោ អត្តនោ ធីតរំ ទាតុកាមោ ហុត្វា អត្តនោ អធិប្បាយំ បវេទេសិ។ សោ និស្សរណជ្ឈាសយតាយ តំ បដិក្ខិបិត្វា កាលេន កាលំ ធម្មសេនាបតិំ បយិរុបាសន្តោ តស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វត្តសម្បន្នោ ហុត្វា ថេរំ ឧបដ្ឋហតិ។

តេន ច សមយេន ថេរស្ស អញ្ញតរោ អាពាធោ ឧប្បន្នោ, តស្ស ភេសជ្ជត្ថាយ ឧត្តរោ សាមណេរោ បាតោវ បត្តចីវរមាទាយ វិហារតោ និក្ខន្តោ អន្តរាមគ្គេ តឡាកស្ស តីរេ បត្តំ ឋបេត្វា ឧទកសមីបំ គន្ត្វា មុខំ ធោវតិ។ អថ អញ្ញតរោ ឧមង្គចោរោ អារក្ខបុរិសេហិ អនុពទ្ធោ អគ្គទ្វារេនេវ នគរតោ និក្ខមិត្វា បលាយន្តោ អត្តនា គហិតំ រតនភណ្ឌិកំ សាមណេរស្ស បត្តេ បក្ខិបិត្វា បលាយិ។ សាមណេរោ បត្តសមីបំ ឧបគតោ។ ចោរំ អនុពន្ធន្តា រាជបុរិសា សាមណេរស្ស បត្តេ ភណ្ឌិកំ ទិស្វា, "អយំ ចោរោ, ឥមិនា ចោរិយំ កត"ន្តិ សាមណេរំ បច្ឆាពាហំ ពន្ធិត្វា វស្សការស្ស ព្រាហ្មណស្ស ទស្សេសុំ។ វស្សការោ ច តទា រញ្ញោ វិនិច្ឆយេ និយុត្តោ ហុត្វា ឆេជ្ជភេជ្ជំ អនុសាសតិ។ សោ "បុព្ពេ មម វចនំ នាទិយិ, សុទ្ធបាសណ្ឌិយេសុ បព្ពជី"តិ ច ពទ្ធាឃាតត្តា កម្មំ អសោធេត្វាវ ជីវន្តមេវ តំ សូលេ ឧត្តាសេសិ។

អថស្ស ភគវា ញាណបរិបាកំ ឱលោកេត្វា តំ ឋានំ គន្ត្វា វិប្ផុរន្តហត្ថនខមណិមយូខសម្ភិន្នសិតាភតាយ បគ្ឃរន្តជាតិហិង្គុលកសុវណ្ណរសធារំ វិយ ជាលាគុណ្ឋិតមុទុតលុនទីឃង្គុលិហត្ថំ ឧត្តរស្ស សីសេ ឋបេត្វា, "ឧត្តរ, ឥទំ តេ បុរិមកម្មស្ស ផលំ ឧប្បន្នំ, តត្ថ តយា បច្ចវេក្ខណពលេន អធិវាសនា កាតព្ពា"តិ វត្វា អជ្ឈាសយានុរូបំ ធម្មំ ទេសេសិ។ ឧត្តរោ អមតាភិសេកសទិសេន សត្ថុ ហត្ថសម្ផស្សេន សញ្ជាតប្បសាទសោមនស្សតាយ ឧឡារំ បីតិបាមោជ្ជំ បដិលភិត្វា យថាបរិចិតំ វិបស្សនាមគ្គំ សមារូឡ្ហោ ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា សត្ថុ ច ទេសនាវិលាសេន តាវទេវ មគ្គបដិបាដិយា សព្ពកិលេសេ ខេបេត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៦.៥៥-៩២) –

"សុមេធោ នាម សម្ពុទ្ធោ, ពាត្តិំសវរលក្ខណោ;
វិវេកកាមោ ភគវា, ហិមវន្តមុបាគមិ។

"អជ្ឈោគាហេត្វា ហិមវន្តំ, អគ្គោ ការុណិកោ មុនិ;
បល្លង្កំ អាភុជិត្វាន, និសីទិ បុរិសុត្តមោ។

"វិជ្ជាធរោ តទា អាសិំ, អន្តលិក្ខចរោ អហំ;
តិសូលំ សុកតំ គយ្ហ, គច្ឆាមិ អម្ពរេ តទា។

"បព្ពតគ្គេ យថា អគ្គិ, បុណ្ណមាយេវ ចន្ទិមា;
វនំ ឱភាសតេ ពុទ្ធោ, សាលរាជាវ ផុល្លិតោ។

"វនគ្គា និក្ខមិត្វាន, ពុទ្ធរំសីភិធាវរេ;

នឡគ្គិវណ្ណសង្កាសា, ទិស្វា ចិត្តំ បសាទយឹ។

“វិចិនំ អទ្ទសំ បុប្ផំ, កណិការំ ទេវគន្ធិកំ;
តីណិ បុប្ផានិ អាទាយ, ពុទ្ធសេដ្ឋមបូជយឹ។

“ពុទ្ធស្ស អានុភាវេន, តីណិ បុប្ផានិ មេ តទា;
ឧទ្ធំវណ្ដា អធោបត្តា, ឆាយំ កុព្ពន្តិ សត្ថុនោ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“តត្ថ មេ សុកតំ ព្យម្ហំ, កណិការីតិ ញាយតិ;
សដ្ឋិយោជនមុព្ពេធំ, តឹសយោជនវិត្ថតំ។

“សហស្សកណ្ឌំ សតភេណ្ឌុ, ធជាលុ ហរិតាមយំ;
សតសហស្សនិយ្យូហា, ព្យម្ហេ បាតុភវិំសុ មេ។

“សោណ្ណមយា មណិមយា, លោហិតង្កមយាបិ ច;
ផលិកាបិ ច បល្លង្កា, យេនិច្ឆកា យទិច្ឆកា។

“មហារហញ្ច សយនំ, តូលិកា វិកតីយុតំ;
ឧទ្ធលោមិញ្ច ឯកន្តំ, ពិម្ពោហនសមាយុតំ។

“ភវនា និក្ខមិត្វាន, ចរន្តោ ទេវចារិកំ;
យថា ឥច្ឆាមិ គមនំ, ទេវសង្ឃបុរក្ខតោ។

“បុប្ផស្ស ហេដ្ឋា តិដ្ឋាមិ, ឧបរិច្ឆទនំ មម;
សមន្តា យោជនសតំ, កណិការេហិ ឆាទិតំ។

“សដ្ឋិតូរិយសហស្សានិ, សាយំ បាតំ ឧបដ្ឋហុំ;
បរិវារេន្តិ មំ និច្ចំ, រត្តិន្ទិវមតន្ទិតា។

“តត្ថ នច្ចេហិ គីតេហិ, តាឡេហិ វាទិតេហិ ច;
រមាមិ ខិឌ្ឌា រតិយា, មោទាមិ កាមកាមហំ។

“តត្ថ ភុត្វា បិវិត្វា ច, មោទាមិ តិទសេ តទា;
នារីគណេហិ សហិតោ, មោទាមិ ព្យម្ហមុត្តមេ។

“សតានំ បញ្ចក្ខត្តុញ្ច, ទេវរជ្ជមការយឹ;
សតានំ តីណិក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ;
បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ។

“ភវេ ភវេ សំសរន្តោ, មហាភោគំ លភាមហំ;
ភោគេ មេ ឩនតា នត្ថិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ទុវេ ភវេ សំសរាមិ, ទេវត្តេ អថ មានុសេ;
អញ្ញំ គតឹ ន ជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ទុវេ កុលេ បជាយាមិ, ខត្តិយេ ចាបិ ព្រាហ្មណេ;
នីចេ កុលេ ន ជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ហត្ថិយានំ អស្សយានំ, សិវិកំ សន្ទមានិកំ;
លភាមិ សព្ពមេវេតំ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ទាសីគណំ ទាសគណំ, នារិយោ សមលង្កតា;
លភាមិ សព្ពមេវេតំ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កោសេយ្យកម្ពលិយានិ , ខោមកប្បាសិកានិ ច;
លភាមិ សព្ពមេវេតំ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“នវវត្ថំ នវផលំ, នវគ្គរសភោជនំ;
លភាមិ សព្ពមេវេតំ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឥមំ ខាទ ឥមំ ភុញ្ជ, ឥមម្ហិ សយនេ សយ;
លភាមិ សព្ពមេវេតំ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“សព្ពត្ថ បូជិតោ ហោមិ, យសោ អច្ចុគ្គតោ មម;
មហាបក្ខោ សទា ហោមិ, អភេជ្ជបរិសោ សទា;

ញាតីនំ ឧត្តមោ ហោមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“សីតំ ឧណ្ហំ ន ជានាមិ, បរិឡាហោ ន វិជ្ជតិ;
អថោ ចេតសិកំ ទុក្ខំ, ហទយេ មេ ន វិជ្ជតិ។

“សុវណ្ណវណ្ណោ ហុត្វាន, សំសរាមិ ភវាភវេ;
វេវណ្ណិយំ ន ជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ទេវលោកា ចវិត្វាន, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
សាវត្ថិយំ បុរេ ជាតោ, មហាសាលេ សុអឌ្ឍកេ។

“បញ្ច កាមគុណេ ហិត្វា, បព្ពជឹ អនគារិយំ;
ជាតិយា សត្តវស្សោហំ, អរហត្តមបាបុណិំ។

“ឧបសម្បាទយី ពុទ្ធោ, គុណមញ្ញាយ ចក្ខុមា;
តរុណោ បូជនីយោហំ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ទិព្ពចក្ខុ វិសុទ្ធំ មេ, សមាធិកុសលោ អហំ;
អភិញ្ញាបារមិប្បត្តោ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“បដិសម្ភិទា អនុប្បត្តោ, ឥទ្ធិបាទេសុ កោវិទោ;
ធម្មេសុ បារមិប្បត្តោ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“តីសកប្បសហស្សម្ហិ, យំ ពុទ្ធមភិបូជយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បុន ហុត្វា សូលតោ ឧដ្ឋហិត្វា បរានុទ្ទយាយ អាកាសេ ឋត្វា បាដិហារិយំ ទស្សេសិ។ មហាជនោ អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតោ អហោសិ។ តាវទេវស្ស វណោ សំរូឡ្ហិ, សោ ភិក្ខូហិ, “អាវុសោ, តាទិសំ ទុក្ខំ អនុភវន្តោ កថំ ត្វំ វិបស្សនំ អនុយុញ្ជិតុំ អសក្ខី”តិ បុដ្ឋោ, “បគេវ មេ, អាវុសោ, សំសារេ អាទីនវោ, សង្ខារានញ្ច សភាវោ សុទិដ្ឋោ, ឯវាហំ តាទិសំ ទុក្ខំ អនុភវន្តោបិ អសក្ខឹ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា វិសេសំ អធិគន្តុ”ន្តិ ទស្សេន្តោ –

១២១. “នត្ថិ កោចិ ភវោ និច្ចោ, សង្ខារា វាបិ សស្សតា;

ឧប្បជ្ជន្តិ ច តេ ខន្ធា, ចវន្តិ អបរាបរំ។

១២២. “ឯតមាទីនវំ ញត្វា, ភវេនម្ហិ អនត្ថិកោ;
និស្សដោ សព្ពកាមេហិ, បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ”តិ។ –

ឥមំ គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **នត្ថិ កោចិ ភវោ និច្ចោ**តិ កម្មភវោ ឧបបត្តិភវោ កាមភវោ រូបភវោ អរូបភវោ សញ្ញីភវោ អសញ្ញីភវោ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីភវោ ឯកវោការភវោ ចតុវោការភវោ បញ្ចវោការភវោតិ ឯវំភេទោ, តត្ថាបិ ហីនោ មជ្ឈិមោ ឧក្កដ្ឋោ ទីឃាយុកោ សុខពហុលោ វោមិស្សសុខទុក្ខោតិ ឯវំវិភាគោ យោកោចិ និច្ចោ ធុវោ ថិរោ អបលោកិយធម្មោ នត្ថិ តំ តំ ការណំ បដិច្ច សមុប្បន្នត្តា។ យស្មា ច ឯតទេវំ, តស្មា **សង្ខារា វាបិ សស្សតា** នត្ថីតិ យោជនា។ បច្ចយេហិ សង្ខតត្តា “សង្ខារា”តិ លទ្ធនាមេ ហិ បញ្ចក្ខន្ធេ ឧបាទាយ ភវសមញ្ញាយ សង្ខារាវ ហុត្វា សម្ភូតា ជរាមរណេន ច វិបរិណមន្តីតិ អសស្សតា វិបរិណាមធម្មា។ តថា ហិ តេ “សង្ខារា”តិ វុច្ចន្តិ។ តេនាហ **ឧប្បជ្ជន្តិ ច តេ ខន្ធា, ចវន្តិ អបរាបរ**ន្តិ។ តេ ភវបរិយាយេន សង្ខារបរិយាយេន ច វុត្តា បញ្ចក្ខន្ធា យថាបច្ចយំ អបរាបរំ ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា ច ជរាយ បរិបីឡិតា ហុត្វា ចវន្តិ បរិភិជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ ឯតេន “ភវោ, សង្ខារា”តិ ច លទ្ធវោហារា បញ្ចក្ខន្ធា ឧទយព្ពយសភាវាតិ ទស្សេតិ។ យស្មា តិលក្ខណំ អារោបេត្វា សង្ខារេ សម្មសន្តស្ស តយោបិ ភវា អាទិត្តំ វិយ សង្ខតេ **អាទីនវំ** ទោសំ បគេវ វិបស្សនាបញ្ញាយ ជានិត្វា អនិច្ចលក្ខណេហិ ទិដ្ឋា សង្ខារា ទុក្ខានត្តា វិភូតតរា ឧបដ្ឋហន្តិ, តេនាហ ភគវា – “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥)។

យស្មា តិលក្ខណំ អារោបេត្វា សង្ខារេ សម្មសន្តស្ស តយោបិ ភវា អាទិត្តំ វិយ អគារំ សប្បដិភយា ឧបដ្ឋហន្តិ, តស្មា អាហ “**ភវេនម្ហិ អនត្ថិកោ**”តិ។ ឯវំ បន សព្ពសោ ភវេហិ វិនិវត្តិយមានស្ស កាមេសុ អបេក្ខាយ លេសោបិ ន សម្ភវតិយេវ, តេនាហ “**និស្សដោ សព្ពកាមេហិ**”តិ, អម្ហីតិ យោជនា។ មានុសេហិ វិយ ទិព្ពេហិបិ កាមេហិ និវត្តិតចិត្តោស្មីតិ អត្ថោ។ **បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ**តិ យស្មា ឯវំ សុបរិមទ្ទិតសង្ខារោ ភវេសុ សុបរិទិដ្ឋាទីនវោ កាមេសុ ច អនាសត្តមានសោ តស្មា សូលមត្ថកេ និសិន្នេនាបិ មេ មយា បត្តោ អធិគតោ អាសវក្ខយោ និព្ពានំ អរហត្តញ្ចាតិ។ អញ្ញេហិ ច សព្រហ្មចារីហិ អប្បមត្តមានសេហិ តទធិគមាយ ឧស្សាហោ ករណីយោតិ ភិក្ខូនំ ឱវាទមទាសិ។

ឧត្តរត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បិណ្ឌោលភារទ្វាជត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នយិទំ អនយេនាតិអាទិកា អាយស្មតោ បិណ្ឌោលភារទ្វាជត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ សីហយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា បព្ពតគុហាយំ វិហរតិ។ ភគវា តស្ស អនុគ្គហំ កាតុំ គោចរាយ បក្កន្តកាលេ សយនគុហំ បវិសិត្វា និរោធំ សមាបជ្ជិត្វា និសីទិ។ សីហោ គោចរំ គហេត្វា និវត្តោ គុហាទ្វារេ ភគវន្តំ ទិស្វា ហដ្ឋតុដ្ឋោ ជលជថលជបុប្ផេហិ បូជំ កត្វា ចិត្តំ បសាទេន្តោ ភគវតោ អារក្ខត្ថាយ អរញ្ញេ វាឡមិគេ អបនេតុំ តីសុ វេលាសុ សីហនាទំ នទន្តោ ពុទ្ធគតាយ សតិយា អដ្ឋាសិ។ យថា បឋមទិវសំ, ឯវំ សត្តាហំ បូជេសិ។ ភគវា សត្តាហច្ចយេន និរោធា វុដ្ឋហិត្វា “វត្តិស្សតិ ឥមស្ស ឯត្តកោ ឧបនិស្សយោ”តិ តស្ស បស្សន្តស្សេវ អាកាសំ បក្ខន្ទិត្វា វិហារមេវ គតោ។ សីហោ ពាលិលេយ្យកហត្ថី វិយ ពុទ្ធវិយោគទុក្ខំ អធិវាសេតុំ អសក្កោន្តោ កាលំ កត្វា ហំសវតីនគរេ មហាភោគកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ នគរវាសីហិ សទ្ធឹ វិហារំ គតោ ធម្មទេសនំ សុត្វា សត្តាហំ មហាទានំ បវត្តេត្វា យាវជីវំ បុញ្ញានិ កត្វា អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ កោសម្ពិយំ រញ្ញោ ឧតេនស្ស បុរោហិតបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ **ភារទ្វាជោ** នាម នាមេន។ សោ វយប្បត្តោ តយោ វេទេ ឧគ្គហេត្វា បញ្ច មាណវកសតានិ មន្តេ វាចេន្តោ មហគ្ឃសភាវេន អននុរូបាចារត្តា តេហិ បរិច្ចជ្ជន្តោ រាជគហំ គន្ត្វា ភគវតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច លាភសក្ការំ ទិស្វា សាសនេ បព្ពជិត្វា ភោជនេ អមត្តញ្ញូ ហុត្វា វិចរន្តោ សត្ថារា ឧបាយេន មត្តញ្ញុតាយ បតិដ្ឋាបិតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.១០៤-១០៥) –

“មិគលុទ្ទោ បុរេ អាសឹ, វិបិនេ វិចរំ តទា;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, សព្ពធម្មាន បារគុំ។

“បិយាលផលមាទាយ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ;
បុញ្ញក្ខេត្តស្ស វីរស្ស, បសន្នោ សេហិ បាណិភិ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទិ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា “ភគវតោ សម្មុខា យំ សាវកេហិ បត្តព្ពំ, តំ មយា បត្ត”ន្តិ, ភិក្ខុសង្ឃេ ច “យស្ស មគ្គេ វា ផលេ វា កង្ខា អត្ថិ, សោ មំ បុច្ឆតូ”តិ សីហនាទំ នទិ។ តេន តំ ភគវា, “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ សីហនាទិកានំ យទិទំ បិណ្ឌោលភារទ្វាជោ”តិ (អ. និ. ១.១៨៨, ១៩៥) ឯតទគ្គេ ឋបេសិ។ សោ ឯកទិវសំ អត្តនោ សន្តិកំ ឧបគតំ គិហិកាលេ សហាយភូតំ មច្ឆរិំ មិច្ឆាទិដ្ឋិព្រាហ្មណំ អនុកម្បមានោ តស្ស ទានកថំ កថេត្វា តេន ច “អយំ មម ធនំ វិនាសេតុកាមោ”តិ ភកុដឹ កត្វាបិ “តុយ្ហំ ឯកភត្តំ ទេមី”តិ វុត្តេ, “តំ សង្ឃស្ស ទេហិ មា មយ្ហ”ន្តិ សង្ឃស្ស បរិណាមេសិ។ បុន ព្រាហ្មណេន “អយំ មំ ពហុនំ ទាបេតុកាមោ”តិ អប្បច្ចយេ បកាសិតេ ទុតិយទិវសំ ធម្មសេនាបតិនា សង្ឃគតាយ ទក្ខិណាយ មហប្ផលភាវប្បកាសនេន តំ បសាទេត្វា, “អយំ ព្រាហ្មណោ ‘អាហារគេធេន មំ ទានេ នីយោជេសី’តិ មញ្ញតិ, អាហារស្ស បន មយា សព្ពសោ បរិញ្ញាតភាវំ ន ជានាតិ, ហន្ទ នំ ជានាបេមី”តិ –

១២៣. “នយិទំ អនយេន ជីវិតំ, នាហារោ ហទយស្ស សន្តិកោ;
អាហារដ្ឋិតិកោ សមុស្សយោ, ឥតិ ទិស្វាន ចរាមិ ឯសនំ។

១២៤. “បង្កោតិ ហិ នំ អវេទយុំ, យាយំ វន្ទនបូជនា កុលេសុ;
សុខុមំ សល្លំ ទុរុព្ពហំ, សក្ការោ កាបុរិសេន ទុជ្ជហោ”តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **នយិទំ អនយេន ជីវិត**ន្តិ ឥទំ មម ជីវិតំ អនយេន អញាយេន វេឡុទានបុប្ផទានាទិអនេសនាយ ន ហោតិ ជីវិតនិកន្តិយា អភាវតោ។ **នាហារោ ហទយស្ស សន្តិកោ**តិ អាហារោ ច អាហរិយមានោ មគ្គផលញាណំ វិយ ហទយស្ស ចិត្តស្ស សន្តិករោ ន ហោតិ, កេវលំ បន សជ្ឈកំ ខុទាបដិឃាតមត្តំ ករោតីតិ អធិប្បាយោ។ អថ វា **នាហារោ ហទយស្ស សន្តិកោ**តិ អាហារោ រសតណ្ហាវត្ថុ មេ ហទយស្ស សន្តិកោ អាសន្នោ ន ហោតិ រសតណ្ហាយ ឯវ អភាវតោ។ “សន្តិកេ”តិបិ បឋន្តិ។ យោ ហិ អាហារគិទ្ធោ លាភសក្ការប្បសុតោ វិចរតិ, តស្ស អាហារោ ហទយស្ស សន្តិកេ នាម អភិណ្ហំ មនសិកាតព្ពតោ។ យោ បន បរិញ្ញាតាហារោ, សោ តត្ថ បហីនច្ឆន្ទរាគោ, ន តស្សាហារោ ហទយស្ស សន្តិកេ នាម – “កថំ នុ ខោ លភេយ្យ”ន្តិអាទិមនសិការណស្សេវ អភាវតោ។ យទិ ហិ ជីវិតនិកន្តិ អាហាររសតណ្ហា ច នត្ថិ, អថ កស្មា បិណ្ឌាយ ចរសីតិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា អាហ **“អាហារដ្ឋិតិកោ សមុស្សយោ, ឥតិ ទិស្វាន ចរាមិ ឯសន”**ន្តិ។ អាហារោ ភោជនំ ឋិតិ ឋានំ បច្ចយោ ឯតស្សាតិ អាហារដ្ឋិតិកោ។ “អាហារបដិពទ្ធវុត្តិកោ សមុស្សយោ កាយោ”តិ ទិស្វាន ឯវំ ញត្វា ឥមមត្ថំ ពុទ្ធិយំ ឋបេត្វា ចរាមិ ឯសនំ, ភិក្ខាបរិយេសនំ ករោមីតិ អត្ថោ។

បច្ចយនិមិត្តំ កុលានិ ឧបសង្កមន្តោ តត្ថ វន្ទនបូជនាហិ លាភសក្ការេហិ ច ពជ្ឈតីតិ ឯវំ មាទិសេសុ ន ចិន្តេតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ **“បង្កោ”**តិគាថំ អភាសិ។ តស្សត្ថោ – **យា អយំ** បច្ចយនិមិត្តំ ឧបគតានំ បព្ពជិតានំ **កុលេសុ** គេហវាសីសុ បវត្តិស្សតិ គុណសម្ភាវនា **បូជនា** ច, យស្មា តំ អភាវិតត្តានំ ឱសីទាបនដ្ឋេន មលីនភាវករណេន ច **បង្កោ** កទ្ទមោតិ ពុទ្ធាទយោ **អវេទយុំ** អព្ភញ្ញាសុំ បវេទេសុំ វា, តស្មា សា សប្បុរិសានំ ពន្ធាយ ន ហោតិ សក្ការាសាយ បគេវ បហីនត្តា។ អសប្បុរិសស្ស បន សក្ការាសា ទុវិញ្ញេយ្យសភាវតាយ បីឡាជននតោ អន្តោ តុទនតោ ឧទ្ធរិតុំ អសក្កុណេយ្យតោ ច **សុខុមំ សល្លំ ទុរុព្ពហំ**។ តតោ ឯវ តេន **សក្ការោ កាបុរិសេន ទុជ្ជហោ** ទុរុព្ពហេយ្យោ តស្ស បហានបដិបត្តិយា អប្បដិបជ្ជនតោ, សក្ការាសាបហានេន បហីនោ ហោតីតិ។ តំ សុត្វា ព្រាហ្មណោ ថេរេ អភិប្បសន្នោ អហោសិ។

បិណ្ឌោលភារទ្វាជត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វល្លិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

មក្កដោ បញ្ចទ្វារាយន្តិអាទិកា អាយស្មតោ វល្លិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកតឹសេ កប្បេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ គេនចិទេវ ករណីយេន អរញ្ញំ គតោ តត្ថ នារទំ នាម បច្ចេកសម្ពុទ្ធំ រុក្ខមូលេ វសន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ នឡេហិ សាលំ កត្វា តិណេហិ ឆាទេត្វា អទាសិ។ ចង្កមនដ្ឋានញ្ចស្ស សោធេត្វា វាលុកា ឱកិរិត្វា អទាសិ។ សោ

តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណមហាសាលស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **វល្លិយោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ យោព្ពនមនុប្បត្តោ ឥន្ទ្រិយវសិកោ ហុត្វា វិចរន្តោ កល្យាណមិត្តសំសគ្គេន ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.៩៣-១០៣) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, ហារិតោ នាម បព្ពតោ;
សយម្ភូ នារទោ នាម, រុក្ខមូលេ វសី តទា។

“នឡាគារំ ករិត្វាន, តិណេន ឆាទយឹ អហំ;
ចង្កមំ សោធយិត្វាន, សយម្ភុស្ស អទាសហំ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“តត្ថ មេ សុកតំ ព្យម្ហំ, នឡកុដិកនិម្មិតំ;
សដ្ឋិយោជនមុព្ពេធំ, តឹសយោជនវិត្ថតំ។

“ចតុទ្ទសេសុ កប្បេសុ, ទេវលោកេ រមឹ អហំ;
ឯកសត្តតិក្ខត្តុញ្ច, ទេវរជ្ជមការយឹ។

“ចតុត្តឹសតិក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ;
បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ។

“ធម្មបាសាទមារុយ្ហ, សព្ពាការវរូបមំ;
យទិច្ឆកាហំ វិហរេ, សក្យបុត្តស្ស សាសនេ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, នឡកុដិយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា បុថុជ្ជនកាលេ អត្តនោ ចិត្តស្ស រូបាទិអារម្មណេសុ យថាកាមប្បវត្តិយា, ឥទានិ អរិយមគ្គេន និគ្គហិតភាវស្ស ច វិភាវនេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១២៥“មក្កដោ បញ្ចទ្វារាយំ, កុដិកាយំ បសក្កិយ;
ទ្វារេន អនុបរិយេតិ, ឃដ្ដយន្តោ មុហុំ មុហុំ។

១២៦“តិដ្ឋ មក្កដ មា ធាវិ, ន ហិ តេ តំ យថា បុរេ;
និគ្គហីតោសិ បញ្ញាយ, នេវ ទូរំ គមិស្សសី”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **ឃដ្ដយន្តោ**តិ អត្តនោ លោលភាវេន រុក្ខស្ស អញ្ញំ សាខំ មុញ្ចិត្វា អញ្ញស្ស គហណេន អនេកវារំ តត្ថ រុក្ខំ ចាលេន្តោ ផលូបភោគមក្កដោ វិយ តេន តេន ចក្ខាទិទ្វារេន រូបាទិអារម្មណេសុ អញ្ញំ មុញ្ចិត្វា អញ្ញំ គណ្ហន្តោ ចិត្តសន្តានស្ស សមាទានវសេន និច្ចលំ ឋាតុំ អប្បទានេន អភិក្ខណំ ឃដ្ដយន្តោ ចាលេន្តោ តស្មិំយេវ រូបាទិអារម្មណេ អនុបរិវត្តតិ យថាកាមំ វិចរតិ។ វត្តមានសមីបតាយ ចេត្ថ វត្តមានវចនំ។ ឯវំ អនុបរិយន្តោ ច **តិដ្ឋ, មក្កដ, មា ធាវិ** ត្វំ, ចិត្តមក្កដ, ឥទានិ តិដ្ឋ មា ធាវិ, ឥតោ បដ្ឋាយ តេ ធាវិតុំ ន សក្កា, តស្មា **ន ហិ តេ តំ យថា បុរេ** យស្មា តំ អត្តភាវគេហំ បុព្ពេ វិយ ន តេ សេវិតំ បិហិតទ្វារភាវតោ, កិញ្ច **និគ្គហីតោសិ បញ្ញាយ** សយញ្ច ឥទានិ មគ្គបញ្ញាយ កិលេសាភិសង្ខារសង្ខាតានំ បាទានំ ឆេទនេន អច្ចន្តិកំ និគ្គហំ បត្តោសិ, តស្មា **នេវ ទូរំ គមិស្សសិ** ឥតោ អត្តភាវតោ ទូរំ ទុតិយាទិអត្តភាវំ នេវ គមិស្សសិ យាវចរិមកចិត្តំ ឯវ តេ គមនន្តិ ទស្សេតិ។ “នេតោ ទូរ”ន្តិបិ បាឋោ, សោ ឯវត្ថោ។

វល្លិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. គង្គាតីរិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

តិណ្ណំ មេ តាលបត្តានន្តិអាទិកា អាយស្មតោ គង្គាតីរិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សាសនេ អភិប្បសន្នោ ហុត្វា ភិក្ខុសង្ឃស្ស បានីយមទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ អញ្ញតរស្ស គហបតិស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, “ទត្តោ”តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ឃរាវាសំ វសន្តោ អគមនីយដ្ឋានភាវំ អជានិត្វា វីតិក្កមំ កត្វា បុន អគមនីយដ្ឋានភាវំ ញត្វា សំវេគជាតោ បព្ពជិត្វា តំ កម្មំ ជិគុច្ឆិត្វា លូខបដិបត្តិំ អនុតិដ្ឋន្តោ បំសុកូលចីវរំ ឆវសិត្តសទិសំ មត្តិកាបត្តញ្ច គហេត្វា គង្គាតីរេ តីហិ តាលបត្តេហិ កុដិកំ កត្វា វិហាសិ, តេនេវស្ស **គង្គាតីរិយោ**តិ សមញ្ញា អហោសិ។ សោ “អរហត្តំ អប្បត្វា ន កេនចិ សល្លបិស្សាមី”តិ ចិត្តំ អធិដ្ឋាយ បឋមំ សំវច្ឆរំ តុណ្ហីភូតោ វចីភេទំ អករោន្តោវ វិហាសិ។ ទុតិយេ សំវច្ឆរេ គោចរគាមេ អញ្ញតរាយ ឥត្ថិយា “មូគោ នុ ខោ នោ”តិ វីមំសិតុកាមាយ បត្តេ ខីរំ អាសិញ្ចន្តិយា ហត្ថវិហារេ កតេបិ ឱកិរិតេ, “អលំ, ភគិនី”តិ វាចំ និច្ឆរិ។ តតិយេ បន សំវច្ឆរេ អន្តរវស្សេវ ឃដយន្តោ វាយមន្តោ អរហត្តំ បាបុណិ, តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.៥១-៥៦) –

“បទុមុត្តរពុទ្ធស្ស , ភិក្ខុសង្ឃេ អនុត្តរេ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, បានីយឃដមបូរយិំ។

“បព្ពតគ្គេ ទុមគ្គេ វា, អាកាសេ វាថ ភូមិយំ;
យទា បានីយមិច្ឆាមិ, ខិប្បំ និព្ពត្តតេ មម។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ ទានមទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ទកទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហា បន ហុត្វា អត្តនោ បុព្ពភាគបដិបត្តិយា វិភាវនមុខេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១២៧“តិណ្ណំ មេ តាលបត្តានំ, គង្គាតីរេ កុដី កតា;
ឆវសិត្តោវ មេ បត្តោ, បំសុកូលញ្ច ចីវរំ។

១២៨“ទ្វិន្នំ អន្តរវស្សានំ, ឯកា វាចា មេ ភាសិតា;
តតិយេ អន្តរវស្សម្ហិ, តមោខន្ធោ បទាលិតោ”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **តិណ្ណំ មេ តាលបត្តានំ, គង្គាតីរេ កុដី កតា**តិ តាលរុក្ខតោ បតិតេហិ តីហិ តាលបណ្ណេហិ មយ្ហំ វស្សនបរិហរណត្ថំ គង្គាយ នទិយា តីរេ កុដិកា កតា។ តេន អត្តនោ សេនាសនសន្តោសំ ទស្សេតិ។ វុត្តញ្ហិ ធម្មសេនាបតិនា –

“បល្លង្កេន និសិន្នស្ស, ជណ្ណុកេ នាភិវស្សតិ;
អលំ ផាសុវិហារាយ, បហិតត្តស្ស ភិក្ខុនោ”តិ។ (ថេរគា. ៩៨៥; មិ. ប. ៦.១.១);

“តាលបត្តីន”ន្តិបិ បាឋោ, សោ ឯវត្ថោ។ **ឆវសិត្តោវ មេ បត្តោ**តិ មយ្ហំ បត្តោ ឆវសិត្តសទិសោ, មតានំ ខីរសេចនកុណ្ឌសទិសោតិ អត្ថោ ។ **បំសុកូលញ្ច ចីវរ**ន្តិ ចីវរញ្ច មេ អន្តរមគ្គសុសានាទីសុ ឆឌ្ឌិតនន្តកេហិ កតំ បំសុកូលំ។ បទទ្វយេន បរិក្ខារសន្តោសំ ទស្សេតិ។

ទ្វិន្នំ អន្តរវស្សានន្តិ ទ្វីសុ អន្តរវស្សេសុ បព្ពជិតតោ អរហត្តមប្បត្តសំវច្ឆរេសុ។ **ឯកា វាចា មេ ភាសិតា**តិ ឯកា, “អលំ, ភគិនី”តិ ខីរបដិក្ខេបវាចា ឯវ មយា វុត្តា, អញ្ញោ តត្ថ វចីភេទោ នាហោសិ។ តេន ឧក្កំសគតំ កាយវចីសំយមំ ទស្សេតិ។ **តតិយេ អន្តរវស្សម្ហី**តិ តតិយស្ស សំវច្ឆរស្ស អព្ភន្តរេ, តស្មិំ អបរិបុណ្ណេយេវ។ **តមោខន្ធោ បទាលិតោ**តិ អគ្គមគ្គេន តមោខន្ធោ ភិន្នោ, អវិជ្ជានុសយោ សមុច្ឆិន្នោតិ អត្ថោ។ តេន តទេកដ្ឋតាយ សព្ពកិលេសានំ អនវសេសប្បហានំ វទតិ។

គង្គាតីរិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អជិនត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អបិ ចេ ហោតិ តេវិជ្ជោតិអាទិកា អាយស្មតោ អជិនត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ពុទ្ធសុញ្ញេ លោកេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ កេនចិទេវ ករណីយេន អរញ្ញំ គតោ តត្ថ សុចិន្តិតំ នាម បច្ចេកសម្ពុទ្ធំ អាពាធេន បីឡិតំ និសិន្នំ ទិស្វា ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា ភេសជ្ជត្ថាយ បសន្នមានសោ យគមណ្ឌំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ អញ្ញតរស្ស ទលិទ្ទព្រាហ្មណស្ស គេហេ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ។ តំ វិជាយនកាលេ អជិនចម្មេន សម្បដិច្ឆឹសុ។ តេនស្ស **អជិនោ**ត្វេវ នាមំ អកំសុ។ សោ ភោគសំវត្តនិយស្ស កម្មស្ស អកតត្តា ទលិទ្ទកុលេ និព្ពត្តោ វយប្បត្តោបិ អប្បន្នបានភោជនោ ហុត្វា វិចរន្តោ ជេតវនបដិគ្គហណេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៣.៧៨-៨៧) –

“សុចិន្ទិតំ ភគវន្តំ, លោកជេដ្ឋំ នរាសភំ;
ឧបវិដ្ឋំ មហារញ្ញំ, វាតាពាធេន បីឡិតំ។

“ទិស្វា ចិត្តំ បសាទេត្វា, យគមណ្ឌមុបានយិំ;
កតត្តា អាចិតត្តា ច, គង្គា ភាគីរថី អយំ។

“មហាសមុទ្ទា ចត្តារោ, ឃតំ សម្បជ្ជរេ មម;
អយញ្ច បថវី ឃោរា, អប្បមាណា អសង្ខិយា។

“មម សង្កប្បមញ្ញាយ, ភវតេ មធុសក្ករា;
ចាតុទ្ទិបា ឥមេ រុក្ខា, បាទបា ធរណីរុហា។

“មម សង្កប្បមញ្ញាយ, កប្បរុក្ខា ភវន្តិ តេ;
បញ្ញាសក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជមការយិំ។

“ឯកបញ្ញាសក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ;
បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ទានមទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, យគមណ្ឌស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វាបិ បុរិមកម្មនិស្សន្ទេន អប្បលាភី អប្បញ្ញាតោវ អហោសិ។ ឧទ្ទេសភត្តសលាកភត្តានិបិ លាមកានេវ បាបុណន្តិ។ កម្មផលេនេវ ច នំ បុថុជ្ជនា ភិក្ខូ សាមណេរា ច “អប្បញ្ញាតោ”តិ អវមញ្ញន្តិ។ ថេរោ តេ ភិក្ខូ សំវេជេន្តោ –

១២៩. “អបិ ចេ ហោតិ តេវិជ្ជោ, មច្ចុហាយី អនាសវោ;
អប្បញ្ញាតោតិ នំ ពាលា, អវជានន្តិ អជានតា។

១៣០. “យោ ច ខោ អន្នបានស្ស, លាភី ហោតីធ បុគ្គលោ;
បាបធម្មោបិ ចេ ហោតិ, សោ នេសំ ហោតិ សក្កតោ”តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **អបី**តិ សម្ភាវនេ និបាតោ។ **ចេ**តិ បរិកប្បនេ។ **ហោតី**តិ ភវតិ។ តិស្សោ វិជ្ជា ឯតស្សាតិ **តេវិជ្ជោ**។ មច្ចុំ បជហតីតិ **មច្ចុហាយី**។ កាមាសវាទីនំ អភាវេន **អនាសវោ**។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ទិព្ពចក្ខុញាណំ បុព្ពេនិវាសញាណំ អាសវក្ខយញាណន្តិ ឥមាសំ តិស្សន្នំ វិជ្ជានំ អធិគតត្តា **តេវិជ្ជោ** តតោ ឯវ សព្ពសោ កាមាសវាទីនំ បរិក្ខីណត្តា **អនាសវោ** អាយតិំ បុនព្ភវស្ស អគ្គហណតោ មរណាភាវេន **មច្ចុហាយី** យទិបិ ហោតិ, ឯវំ សន្តេបិ **អប្បញ្ញាតោតិ នំ ពាលា អវជានន្តិ** យស្សត្ថាយ កុលបុត្តា សម្មទេវ អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជន្តិ, តំ សទត្ថំ អនុបាបុណិត្វា

ឋិតម្បិ នំ ឧត្តមំ បុរិសំ “ធុតវាទោ ពហុស្សុតោ ធម្មកថិកោ”តិ ឧប្បន្នលាភស្ស អភាវតោ “ន បញ្ញាតោ ន បាកដោ”តិ ពាលា ទុម្មេធបុគ្គលា អវជានន្តិ, កស្មា? **អជានតា** អជាននការណា គុណានំ អជាននមេវ តត្ថ ការណន្តិ ទស្សេតិ។

យថា ច គុណានំ អជាននតោ ពាលា លាភគរុតាយ សម្ភាវនីយម្បិ អវជានន្តិ, ឯវំ គុណានំ អជាននតោ លាភគរុតាយ ឯវំ អវជានិតព្ពម្បិ សម្ភាវេន្តីតិ ទស្សេន្តោ ទុតិយំ គាថំ អាហ។ តត្ថ **យោ**តិ អនិយមវចនំ។ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកេ, តេន យថាវុត្តបុគ្គលតោ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស វុច្ចមានំយេវ វិសេសំ ជោតេតិ។ **ខោ**តិ អវធារណេ។ **អន្នបានស្សា**តិ និទស្សនមត្តំ។ **លាភី**តិ លាភវា។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ លោកេ។ ជរាមរណេហិ តស្ស តស្ស សត្តាវាសស្ស បូរណតោ គលនតោ ច **បុគ្គលោ**។ **បាបធម្មោ**តិ លាមកធម្មោ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – យោ បន បុគ្គលោ ចីវរាទិបច្ចយមត្តស្សេវ លាភី ហោតិ, ន ឈានាទីនំ, សោ បាបិច្ឆតាយ ទុស្សីលភាវេន ហីនធម្មោបិ សមានោ ឥធ ឥមស្មិំ លោកេ ពាលានំ លាភគរុតាយ សក្កតោ គរុកតោ ហោតីតិ។

អជិនត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. មេឡជិនត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យទាហំ ធម្មមស្សោសិន្តិអាទិកា អាយស្មតោ មេឡជិនត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សុមេធស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ បិណ្ឌាយ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ មធុរំ អាមោទផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ពារាណសិយំ ខត្តិយកុលេ និព្ពត្តិត្វា **មេឡជិនោ**តិ លទ្ធនាមោ វិញ្ញុតំ បត្វា សិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គតោ បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ ទិសាសុ បាកដោ អហោសិ។ សោ ភគវតិ ពារាណសិយំ ឥសិបតនេ វិហរន្តេ វិហារំ គន្ត្វា សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា តទហេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៥៧-៦២) –

“សហស្សរំសី ភគវា, សយម្ភូ អបរាជិតោ;
វិវេកា វុដ្ឋហិត្វាន, គោចរាយាភិនិក្ខមិ។

“ផលហត្ថោ អហំ ទិស្វា, ឧបគច្ឆិំ នរាសភំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, អវដំ អទទិំ ផលំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អបរភាគេ ភិក្ខូហិ, “អាវុសោ, កិំ តយា ឧត្តរិមនុស្សធម្មោ អធិគតោ”តិ បុដ្ឋោ សីហនាទំ នទន្តោ –

១៣១. “យទាហំ ធម្មមស្សោសិំ, ភាសមានស្ស សត្ថុនោ;
ន កង្ខមភិជានាមិ, សព្ពញ្ញូ អបរាជិតេ។

១៣២. “សត្ថវាហេ មហាវីរេ, សារថីនំ វរុត្តមេ;
មគ្គេ បដិបទាយំ វា, កង្ខា មយ្ហំ ន វិជ្ជតី”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **យទា**តិ យស្មិំ កាលេ។ **អហ**ន្តិ អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ **ធម្ម**ន្តិ ចតុសច្ចធម្មំ។ **អស្សោសិ**ន្តិ សុណិំ។ **សត្ថុនោ**តិ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអត្ថេហិ វេនេយ្យានំ សាសនដ្ឋេន សត្ថុនោ។ **កង្ខ**ន្តិ សំសយំ។ សង្ខតមសង្ខតញ្ច អនវសេសតោ ជាននដ្ឋេន **សព្ពញ្ញូ**។ កុតោចិបិ បរាជិតា ភាវេន **អបរាជិតេ**។ វេនេយ្យសត្តានំ សំសារកន្តារតោ និព្ពានំ បដិវាហនដ្ឋេន **សត្ថវាហេ**។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យតោ បភុតិ អហំ សត្ថុនោ ធម្មំ ទេសេន្តស្ស ចតុសច្ច**ធម្មំ អស្សោសិំ** សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារេសិំ ឧបលភិំ, តតោ បដ្ឋាយ អនវសេសសង្ខតាសង្ខតសម្មុតិធម្មានំ សយម្ភូញាណេន ជាននតោ **សព្ពញ្ញូ** អនាវរណទស្សាវិម្ហិ, បញ្ចន្នម្បិ មារានំ អភិភវនតោ តេហិ អបរាជិតត្តា ស ទេវកេ លោកេ អប្បដិហតធម្មចក្កត្តា ច **អបរាជិតេ,** វេនេយ្យសត្តានំ លោភកន្តារាទិតោ វាហនដ្ឋេន **សត្ថវាហេ,** មហាវិក្កន្តតាយ **មហាវីរេ,** អញ្ញេហិ ទុទ្ទមានំ បុរិសទម្មានំ សរណតោ អច្ចន្តិកេន ទមថេន

ទមនតោ **សារថីនំ** បវរភូតេ **ឧត្តមេ** សម្មាសម្ពុទ្ធេ , “ពុទ្ធោ នុ ខោ នោ នុ ខោ”តិ **កង្ខំ នាភិជានាមិ** អបរប្បច្ចយភាវតោ។ តថារូបេ ទេសិតេ អរិយ**មគ្គេ** តទុបាទាយភូតាយ ច សីលាទិ**បដិបទាយ** “និយ្យានិកោ នុ ខោ ន នុ ខោ”តិ **កង្ខា** វិចិកិច្ឆា **ន វិជ្ជតិ** នត្ថីតិ។ ឯត្ថ ច អរិយធម្មេ សំសយាភាវកថនេន អរិយសង្ឃេបិ សំសយាភាវោ កថិតោយេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ តត្ថ បតិដ្ឋិតស្ស អនញ្ញថាភាវតោតិ។

មេឡជិនត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. រាធត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យថា អគារំ ទុច្ឆន្នន្តិអាទិកា អាយស្មតោ រាធត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ វិហារំ គន្ត្វា សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសិន្នោ សត្ថារា ឯកំ ភិក្ខុំ បដិភានេយ្យកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបិយមានំ ទិស្វា សយំ តំ ឋានន្តរំ បត្ថេត្វា មហាទានំ បវត្តេសិ។ សត្ថុ ឧឡារញ្ច បូជំ អកាសិ។ សោ ឯវំ កតបណិធានោ តតោ ចុតោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ បិណ្ឌាយ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ មធុរានិ អម្ពផលានិ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ រាជគហេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **រាធោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ហុត្វា ឃរាវាសំ វសន្តោ មហល្លកកាលេ បុត្តទារេហិ អបសាទិតោ, “កឹ មេ ឃរាវាសេន, បព្ពជិស្សាមី”តិ វិហារំ គន្ត្វា ថេរេ ភិក្ខូ ឧបសង្កមិត្វា បព្ពជ្ជំ យាចិត្វា តេហិ “អយំ ព្រាហ្មណោ ជិណ្ណោ ន សក្កោតិ វត្តបដិវត្តំ បូរេតុ”ន្តិ បដិក្ខិត្តោ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា អត្តនោ អជ្ឈាសយំ បវេទេត្វា សត្ថារា ឧបនិស្សយសម្បត្តឹ ឱលោកេត្វា អាណត្តេន ធម្មសេនាបតិនា បព្ពាជិតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៦៣-៦៧) –

> “សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ;
> រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, បាទផលំ អទាសហំ។
>
> “ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សត្ថុ សន្តិកាវចរោ ហុត្វា វិចរន្តោ សត្ថុ ធម្មទេសនាបដិភានស្ស បច្ចយភូតានំ បដិភានជាននកានំ អគ្គោ ជាតោ។ ថេរស្ស ហិ ទិដ្ឋិសមុទាចារញ្ច អាគម្ម ទសពលស្ស នវនវា ធម្មទេសនា បដិភាតិ។ តេនាហ ភគវា – “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ បដិភានេយ្យកានំ យទិទំ រាធោ”តិ (អ. និ. ១.២១៩, ២៣៣)។ សោ ឯកទិវសំ “ឥមេ សត្តា អភាវនាយ រាគេន អភិភុយ្យន្តិ, ភាវនាយ សតិ តំ នត្ថី”តិ ភាវនំ ថោមេន្តោ **“យថា អគារ”**ន្តិអាទិនា គាថាទ្វយមាហ។

១៣៣-៤. តត្ថ **អគារ**ន្តិ យំកិញ្ចិ គេហំ។ **ទុច្ឆន្ន**ន្តិ វិរឡច្ឆន្នំ ឆិទ្ទាវឆិទ្ទំ។ **សមតិវិជ្ឈតី**តិ វស្សវុដ្ឋិ វិនិវិជ្ឈតិ។ **អភាវិត**ន្តិ តំ អគារំ វុដ្ឋិ វិយ ភាវនាយ រហិតត្តា អភាវិតំ ចិត្តំ។ **រាគោ សមតិវិជ្ឈតី**តិ ន កេវលំ រាគោវ ទោសមោហមានាទយោបិ សព្ពកិលេសា តថារូបំ ចិត្តំ អតិវិជ្ឈន្តិយេវ។ **សុភាវិត**ន្តិ សមថវិបស្សនាភាវនាហិ សុដ្ឋុ ភាវិតំ, ឯវរូបំ ចិត្តំ សុច្ឆន្នំ គេហំ វុដ្ឋិ វិយ រាគាទយោ កិលេសា អតិវិជ្ឈិតុំ ន សក្កោន្តីតិ។

រាធត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សុរាធត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ខីណា ហិ មយ្ហំ ជាតីតិអាទិកា អាយស្មតោ សុរាធត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ មាតុលុង្គផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ អនន្តរំ វុត្តស្ស រាធត្ថេរស្ស កនិដ្ឋោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **សុរាធោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ ជេដ្ឋភាតរិ រាធេ បព្ពជិតេ សយម្បិ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៦៨-៧២) –

“កណិការំវ ជលិតំ, បុណ្ណមាយេវ ចន្ទិមំ;
ជលន្តំ ទីបរុក្ខំវ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“មាតុលុង្គផលំ គយ្ហ, អទាសឹ សត្ថុនោ អហំ;
ទក្ខិណេយ្យស្ស វីរស្ស, បសន្នោ សេហិ បាណិភិ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សាសនស្ស និយ្យានិកភាវទស្សនត្ថំ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ **“ខីណា ហិ មយ្ហ”**ន្តិអាទិនា គាថាទ្វយមាហ។

១៣៥-៦. តត្ថ **ខីណា**តិ ខយំ បរិយោសានំ គតា។ **ជាតី**តិ ភវោ ភវនិព្ពត្តិ វា។ **វុសិតំ ជិនសាសន**ន្តិ ជិនស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាសនំ មគ្គព្រហ្មចរិយំ វុដ្ឋំ បរិវុដ្ឋំ។ **បហីនោ ជាលសង្ខាតោ**តិ សត្តសន្តានស្ស ឱត្ថរណតោ និស្សរិតុំ អប្បទានតោ ច “ជាលសង្ខាតោ”តិ ច លទ្ធនាមា ទិដ្ឋិ អវិជ្ជា ច បហីនា មគ្គេន សមុច្ឆិន្នា។ **ភវនេត្តិ សមូហតា**តិ កាមភវាទិកស្ស ភវស្ស នយនតោ បវត្តនតោ ភវនេត្តិសញ្ញិតា តណ្ហា សមុគ្ឃាដិតា។ **យស្សត្ថាយ បព្ពជិតោ**តិ យស្ស អត្ថាយ យទត្ថំ អហំ **អគារស្មា** គេហតោ **អនគារិយំ** បព្ពជ្ជំ **បព្ពជិតោ** ឧបគតោ។ **សោ** សព្ពេសំ ឱរម្ភាគិយុទ្ធម្ភាគិយប្បភេទានំ សំយោជនានំ ពន្ធនានំ ខយភូតោ **អត្ថោ** និព្ពានសង្ខាតោ បរមត្ថោ អរហត្តសង្ខាតោ សទត្ថោ ច មយា **អនុប្បត្តោ** អធិគតោតិ អត្ថោ។

សុរាធត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. គោតមត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុខំ សុបន្តីតិ អាយស្មតោ គោតមត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ អាមោទផលមទាសិ។ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **គោតមោ**តិ លទ្ធនាមោ សត្តវស្សិកកាលេ ឧបនយនំ កត្វា រតនភិក្ខុំ ចរិត្វា សហស្សំ លភិត្វា តំ តាទិសេ ឋានេ ឋបេត្វា វតំ ចរន្តោ សោឡសសត្តរសវស្សុទ្ទេសិកកាលេ អកល្យាណមិត្តេហិ កាមេសុ បវិនីយមានោ ឯកិស្សា រូបូបជីវិនិយា តំ សហស្សភណ្ឌិកំ ទត្វា ព្រហ្មចរិយវិនាសំ បត្វា តាយ ចស្ស ព្រហ្មចារិរូបំ ទិស្វា វិរត្តាការេ ទស្សិតេ ឯករត្តិវាសេនេវ និព្ពិន្នរូបោ អត្តនោ ព្រហ្មចរិយនិវាសំ ធនជានិញ្ច សរិត្វា “អយុត្តំ មយា កត”ន្តិ វិប្បដិសារី អហោសិ។ សត្ថា តស្ស ហេតុសម្បត្តិំ ចិត្តាចារញ្ច ញត្វា តស្ស អាសន្នដ្ឋានេ អត្តានំ ទស្សេសិ។ សោ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ឧបសង្កមិ, តស្ស ភគវា ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជន្តោ ខុរគ្គេយេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៨០-៨៤) –

“សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ;
រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, អាមោទមទទឹ ផលំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ឈានសុខេន ផលសុខេន វីតិនាមេន្តំ ឯកោ គិហិសហាយោ ឧបគន្ត្វា, “អាវុសោ, តយា រតនភិក្ខាយ លទ្ធំ បព្ពជន្តោ កឹ អកាសី”តិ បុច្ឆិ។ តំ សុត្វា ថេរោ “ឥទំ នាម កត”ន្តិ អនាចិក្ខិត្វា មាតុគាមេ ទោសំ បកាសេត្វា អត្តនោ វីតរាគភាវេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ **“សុខំ សុបន្តី”**តិអាទិនា គាថាទ្វយមាហ។

១៣៧. តត្ថ **សុខំ សុបន្តិ មុនយោ, យេ ឥត្ថីសុ ន ពជ្ឈរេ**តិ យេ ឥត្ថីសុ វិសយភូតាសុ និមិត្តភូតាសុ វា រាគពន្ធនេន ន ពជ្ឈន្តិ, តេ មុនយោ តបស្សិនោ សំយតិន្ទ្រិយា សុខំ សុបន្តិ សុខំ វិហរន្តិ, នត្ថិ តេសំ ទុក្ខន្តិ

អធិប្បាយោ។ “សុបន្តី”តិ ហិ និទស្សនមត្តមេតំ។ **សទា វេ រក្ខិតព្ពាសូ**តិ ឯកំសេន សព្ពកាលំ រក្ខិតព្ពាសុ។ ឥត្ថិយោ ហិ សត្តភូមិកេ និប្បុរិសេ បាសាទេ ឧបរិភូមិយំ វសាបេត្វាបិ, កុច្ឆិយំ បក្ខិបិត្វាបិ ន សក្កា រក្ខិតុំ, តស្មា តា កិឡាទិការិយោ វិយ សព្ពកាលំ រក្ខណិយា ហោន្តិ។ ពហុចិត្តតាយ វា សាមិកេន វត្ថាលង្ការានុប្បទានាទិនា ចិត្តព្ពចត្តតោ សព្ពកាលំ រក្ខិតព្ពា។ សរិសភាវំ វា មាលាគន្ធាទីហិ បដិច្ឆាទនវសេន រក្ខិតព្ពចិត្តតាយ រក្ខិតព្ពាតិ។ **យាសុ សច្ចំ សុទុល្លភ**ន្តិ យាសុ សច្ចវចនំ លទ្ធុំ ន សក្កា, ឥត្ថិយោ ហិ អគ្គិម្បិ បវិសន្តិ, វិសម្បិ ខាទន្តិ, សត្ថម្បិ អាហរន្តិ, ឧព្ពន្ធិត្វាបិ កាលំ ករោន្តិ, ន បន សច្ចេ ឋាតុំ សក្កោន្តិ។ តស្មា ឯវរូបា ឥត្ថិយោ វជ្ជេត្វា បិតា មុនយោ សុខិតា វតាតិ ទស្សេតិ។

១៣៨. ឥទានិ យស្ស អប្បហីនត្តា ឯវរូបាសុ ឥត្ថីសុបិ ពជ្ឈន្តិ, តស្ស កាមស្ស អត្តនោ សុប្បហីនតំ អច្ចន្តនិជ្ជិតតញ្ច ទស្សេន្តោ ទុតិយំ គាថមាហ។ **វធំ ចរិម្ហ តេ កាមា**តិ អម្ភោ កាម, តវ វធំ អច្ចន្តសមុច្ឆេទំ អរិយមគ្គេន ចរិម្ហ, “វធំ ចរិម្ហសេ”តិបិ បាឋោ, វធាយ បហានាយ មគ្គព្រហ្មចរិយំ អចរិម្ហាតិ អត្ថោ។ **អនណា ទានិ តេ មយ**ន្តិ ឥទានិ អគ្គមគ្គបត្តិតោ បដ្ឋាយ ឥណភាវករាយ បហីនត្តា កាម តេ អនណា មយំ, ន តុយ្ហំ ឥណំ ធារេម។ អវីតរាគោ ហិ រាគស្ស វសេ វត្តនតោ តស្ស ឥណំ ធារេន្តោ វិយ ហោតិ, វីតរាគោ បន តំ អតិក្កមិត្វា បរមេន ចិត្តិស្សរិយេន សមន្នាគតោ។ អនណត្តា ឯវ **គច្ឆាម ទានិ និព្ពានំ, យត្ថ គន្ត្វា ន សោចតិ** យស្មិំ និព្ពានេ គមនហេតុ សព្ពសោ សោកហេតូនំ អភាវតោ ន សោចតិ, តំ អនុបាទិសេសនិព្ពានមេវ ឥទានិ គច្ឆាម អនុបាបុណាមាតិ អត្ថោ។

គោតមត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បុព្ពេ ហនតិ អត្តានន្តិ អាយស្មតោ វសភត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ពុទ្ធសុញ្ញេ លោកេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ ព្រាហ្មណានំ វិជ្ជាសិប្បេសុ និប្ផត្តឹ គន្ត្វា នេក្ខម្មជ្ឈាសយតាយ ឃរាវាសំ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ចុទ្ទសសហស្សតាបសបរិវារោ ហិមវន្តស្ស អវិទូរេ សមត្តេ នាម បព្ពតេ អស្សមំ ការេត្វា វសន្តោ ឈានាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា តាបសានំ ឱវាទានុសាសនិយោ ទេន្តោ ឯកទិវសំ ឯវំ ចិន្តេសិ – “អហំ ខោ ទានិ ឥមេហិ តាបសេហិ សក្កតោ គរុកតោ បូជិតោ វិហរាមិ, មយា បន បូជេតព្ពោ ន ឧបលព្ភតិ, ទុក្ខោ ខោ បនាយំ លោកេ យទិទំ អគរុវាសោ”តិ។ ឯវំ បន ចិន្តេត្វា បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការតាយ បុរិមពុទ្ធានំ ចេតិយេ អត្តនា កតំ បូជាសក្ការំ អនុស្សរិត្វា “យំនូនាហំ បុរិមពុទ្ធេ ឧទ្ទិស្ស បុលិនចេតិយំ កត្វា បូជំ ករេយ្យ”ន្តិ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ឥទ្ធិយា បុលិនថូបំ សុវណ្ណមយំ មាបេត្វា សុវណ្ណមយាទីហិ តិសហស្សមត្តេហិ បុប្ផេហិ ទេវសិកំ បូជំ ករោន្តោ យាវតាយុកំ បុញ្ញានិ កត្វា អបរិហីនជ្ឈានោ កាលំ កត្វា ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តោ។ តត្ថបិ យាវតាយុកំ ឋត្វា តតោ ចុតោ តាវតីសេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ វេសាលិយំ លិច្ឆវិរាជកុលេ និព្ពត្តិត្វា **វសភោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ភគវតោ វេសាលិគមនេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.៥៧-៩២) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ, សមត្តោ នាម បព្ពតោ;
អស្សមោ សុកតោ មយ្ហំ, បណ្ណសាលា សុមាបិតា។

“នារទោ នាម នាមេន, ជដិលោ ឧគ្គតាបនោ;
ចតុទ្ទសសហស្សានិ, សិស្សា បរិចរន្តិ មំ។

“បដិសល្លីនកោ សន្តោ, ឯវំ ចិន្តេសហំ តទា;
សព្ពោ ជនោ មំ បូជេតិ, នាហំ បូជេមិ កិញ្ចនំ។

“ន មេ ឱវាទកោ អត្ថិ, វត្តា កោចិ ន វិជ្ជតិ;
អនាចរិយុបជ្ឈាយោ, វនេ វាសំ ឧបេមហំ។

“ឧបាសមានោ យមហំ, គរុចិត្តំ ឧបដ្ឋហេ;
សោ មេ អាចរិយោ នត្ថិ, វនវាសោ និរត្ថកោ។

“អាយាគំ មេ គវេសិស្សំ, គរុំ ភាវនិយំ តថា;
សាវស្សយោ វសិស្សាមិ, ន កោចិ គរហិស្សតិ។

“ឧត្តានកូលា នទិកា, សុបតិត្ថា មនោរមា;
សំសុទ្ធបុលិនាកិណ្ណា, អវិទូរេ មមស្សមំ។

“នទី អមរិកំ នាម, ឧបគន្ធានហំ តទា;
សំវឌ្ឍយិត្វា បុលិនំ, អកំ បុលិនចេតិយំ។

“យេ តេ អហេសុំ សម្ពុទ្ធា, ភវន្តករណា មុនី;
តេសំ ឯតាទិសោ ថូបោ, តំ និមិត្តំ ករោមហំ។

“ករិត្វា បុលិនំ ថូបំ, សោវណ្ណំ មាបយឹ អហំ;
សោណ្ណកិង្កណិបុប្ផានិ, សហស្សេ តីណិ បូជយឹ។

“សាយបាតំ នមស្សាមិ, វេទជាតោ កតញ្ជលី;
សម្មុខា វិយ សម្ពុទ្ធំ, វន្ទឹ បុលិនចេតិយំ។

“យទា កិលេសា ជាយន្តិ, វិតក្កា គេហនិស្សិតា;
សរាមិ សុកតំ ថូបំ, បច្ចវេក្ខាមិ តាវទេ។

“ឧបនិស្សាយ វិហរំ, សត្ថវាហំ វិនាយកំ;
កិលេសេ សំវសេយ្យាសិ, ន យុត្តំ តវ មារិស។

“សហ អាវជ្ជិតេ ថូបេ, គារវំ ហោតិ មេ តទា;
កុវិតក្កេ វិនោទេសឹ, នាគោ តុត្តដ្ដិតោ យថា។

“ឯវំ វិហរមានំ មំ, មច្ចុរាជាភិមទ្ទថ;
តត្ថ កាលង្កតោ សន្តោ, ព្រហ្មលោកមគច្ឆហំ។

“យាវតាយុំ វសិត្វាន, តិទិវេ ឧបបជ្ជហំ;
អសីតិក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជមការយឹ។

“សតានំ តីណិក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ;
បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ។

“សោណ្ណកិង្កណិបុប្ផានំ, វិបាកំ អនុភោមហំ;
ធាតីសតសហស្សានិ, បរិវារេន្តិ មំ ភវេ។

“ថូបស្ស បរិចិណ្ណត្តា, រជោជល្លំ ន លិម្បតិ;
គត្តេ សេទា ន មុច្ចន្តិ, សុប្បភាសោ ភវាមហំ។

“អហោ មេ សុកតោ ថូបោ, សុទិដ្ឋាមរិកា នទី;
ថូបំ កត្វាន បុលិនំ, បត្តោម្ហិ អចលំ បទំ។

“កុសលំ កត្តុកាមេន, ជន្តុនា សារគាហិនា;
នត្ថិ ខេត្តំ អខេត្តំ វា, បដិបត្តីវ សាធកា។

“យថាបិ ពលវា បោសោ, អណ្ណវំ តរិតុស្សហេ;
បរិត្តំ កដ្ឋមាទាយ, បក្ខន្ទេយ្យ មហាសរំ។

“តមាហំ កដ្ឋំ និស្សាយ, តរិស្សាមិ មហោទធឹ;
ឧស្សាហេន វីរិយេន, តរេយ្យ ឧទធឹ នរោ។

“តថេវ មេ កតំ កម្មំ, បរិត្តំ ថោកកញ្ច យំ;
តំ កម្មំ ឧបនិស្សាយ, សំសារំ សមតិក្កមឹ។

“បច្ឆិមេ ភវេ សម្បត្តេ, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
សាវត្ថិយំ បុរេ ជាតោ, មហាសាលេ សុអឌ្ឍកេ។

“សទ្ធា មាតា បិតា មយ្ហំ, ពុទ្ធស្ស សរណំ គតា;
ឧភោ ទិដ្ឋបទា ឯតេ, អនុវត្តន្តិ សាសនំ។

“ពោធិបបដិកំ គយ្ហ, សោណ្ណថូបមការយុំ;
សាយបាតំ នមស្សន្តិ, សក្យបុត្តស្ស សម្មុខា។

“ឧបោសថម្ហិ ទិវសេ, សោណ្ណថូបំ វិនីហរុំ;
ពុទ្ធស្ស វណ្ណំ កិត្តេន្តា, តិយាមំ វីតិនាមយុំ។

“សហ ទិស្វានហំ ថូបំ, សរិំ បុលិនចេតិយំ;
ឯកាសនេ និសីទិត្វា, អរហត្តមបាបុណឹ។

“គវេសមានោ តំ វីរំ, ធម្មសេនាបតិទ្ទសំ;
អគារា និក្ខមិត្វាន, បព្ពជឹ តស្ស សន្តិកេ។

“ជាតិយា សត្តវស្សេន, អរហត្តមបាបុណឹ;
ឧបសម្បាទយី ពុទ្ធោ, គុណមញ្ញាយ ចក្ខុមា។

“ទារកេនេវ សន្តេន, កិរិយំ និដ្ឋិតំ មយា;
កតំ មេ ករណីយជ្ជ, សក្យបុត្តស្ស សាសនេ។

“សព្ពវេរភយាតីតោ, សព្ពសង្គាតិគោ ឥសិ;
សាវកោ តេ មហាវីរ, សោណ្ណថូបស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ទាយកានុគ្គហំ ករោន្តោ តេហិ ឧបនីតេ បច្ចយេ ន បដិក្ខិបតិ, យថាលទ្ធេយេវ បរិភុញ្ជតិ។ តំ បុថុជ្ជនា “អយំ កាយទឡ្ហិពហុលោ អរក្ខិតចិត្តោ”តិ មញ្ញមានា អវមញ្ញន្តិ។ ថេរោ តំ អគណេន្តោវ វិហរតិ។ តស្ស បន អវិទូរេ អញ្ញតរោ កុហកភិក្ខុ បាបិច្ឆោ សមានោ អប្បិច្ឆោ វិយ សន្តុដ្ឋោ វិយ អត្តានំ ទស្សេន្តោ លោកំ វញ្ចេន្តោ វិហរតិ។ មហាជនោ តំ អរហន្តំ វិយ សម្ភាវេតិ។ អថស្ស សក្កោ ទេវានមិន្ទោ តំ បវត្តិំ ញត្វា ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា, “ភន្តេ, កឹ នាម កុហកោ ករោតី”តិ បុច្ឆិ។ ថេរោ បាបិច្ឆំ គរហន្តោ –

១៣៩ “បុព្ពេ ហនតិ អត្តានំ, បច្ឆា ហនតិ សោ បរេ;
សុហតំ ហន្តិ អត្តានំ, វីតំសេនេវ បក្ខិមា។

១៤០ “ន ព្រាហ្មណោ ពហិវណ្ណោ, អន្តោវណ្ណោ ហិ ព្រាហ្មណោ;
យស្មឹ បាបានិ កម្មានិ, ស វេ កណ្ហោ សុជម្បតី”តិ។ – គាថាទ្វយមាហ;

តត្ថ **បុព្ពេ ហនតិ អត្តាន**ន្តិ កុហកបុគ្គលោ អត្តនោ កុហកវុត្តិយា លោកំ វញ្ចេន្តោ បាបិច្ឆតាទីហិ បាបធម្មេហិ បឋមមេវ អត្តានំ ហនតិ, អត្តនោ កុសលកោដ្ឋាសំ វិនាសេតិ។ **បច្ឆា ហនតិ សោ បរេ**តិ សោ កុហកោ បឋមំ តាវ វុត្តនយេន អត្តានំ ហន្ត្វា បច្ឆា បរេ យេហិ “អយំ ភិក្ខុ បេសលោ អរិយោ”តិ វា សម្ភាវេន្តេហិ ការា កតា, តេ ហនតិ តេសំ ការានិ អត្តនិ កតានិ អមហប្ផលានិ កត្វា បច្ចយវិនាសនេន វិនាសេតិ។ សតិបិ កុហកស្ស ឧភយហននេ អត្តហននេ បន អយំ វិសេសោតិ ទស្សេន្តោ អាហ **សុហតំ ហន្តិ អត្តាន**ន្តិ។ សោ

កុហកោ អត្តានំ ហនន្តោ សុហតំ កត្វា ហន្តិ វិនាសេតិ, យថា កឹ? **វីតំសេនេវ បក្ខិមា**តិ, **វីតំសោ**តិ ទីបកសកុណោ, តេន។ **បក្ខិមា**តិ សាកុណិកោ។ យថា តេន វីតំសសកុណេន អញ្ញេ សកុណេ វញ្ចេត្វា ហនន្តោ អត្តានំ ឥធ លោកេបិ ហនតិ វិញ្ញូគរហសាវជ្ជសភាវាទិនា, សម្បរាយំ បន ទុគ្គតិបរិក្កិលេសេន ហនតិយេវ, ន បន តេ សកុណេ បច្ឆា ហន្តុំ សក្កោតិ, ឯវំ កុហកោបិ កោហញ្ញេន លោកំ វញ្ចេត្វា ឥធ លោកេបិ អត្តានំ ហនតិ វិប្បដិសារវិញ្ញូគរហាទីហិ, បរលោកេបិ ទុគ្គតិបរិក្កិលេសេហិ, ន បន តេ បច្ចយទាយកេ អបាយទុក្ខំ បាបេតិ។ អបិច កុហកោ ទក្ខិណាយ អមហប្ផលភាវករណេនេវ ទាយកំ ហនតីតិ វុត្តោ, ន និប្ផលភាវករណេន។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – ‘‘ទុស្សីលស្ស មនុស្សភូតស្ស ទានំ ទត្វា សហស្សគុណា ទក្ខិណា បាដិកង្ខិតព្ពា’’តិ (ម. និ. ៣.៣៧៩)។ តេនាហ **‘‘សុហតំ ហន្តិ អត្តាន’’**ន្តិ។

ឯវំ ពាហិរបរិមជ្ជនមត្តេ ឋិតា បុគ្គលា សុទ្ធា នាម ន ហោន្តិ, អព្ភន្តរសុទ្ធិយា ឯវ បន សុទ្ធា ហោន្តីតិ ទស្សេន្តោ **‘‘ន ព្រាហ្មណោ’’**តិ ទុតិយំ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – ឥរិយាបថសណ្ឋបនាទិពាហិរសម្បត្តិមត្តេន ព្រាហ្មណោ ន ហោតិ។ សម្បត្តិអត្ថោ ហិ ឥធ **វណ្ណ**-សទ្ទោ។ អព្ភន្តរេ បន សីលាទិសម្បត្តិយា ព្រាហ្មណោ ហោតិ, ‘‘ពាហិតបាបោ **ព្រាហ្មណោ**’’តិ កត្វា។ តស្មា **‘‘យស្មិំ បាបានិ** លាមកានិ **កម្មានិ** សំវិជ្ជន្តិ, ឯកំសេន សោ **កណ្ហោ** និហីនបុគ្គលោ’’តិ **សុជម្បតិ,** ទេវានមិន្ទ, ជានាហិ។ តំ សុត្វា សក្កោ កុហកភិក្ខុំ តជ្ជេត្វា ‘‘ធម្មេ វត្តាហី’’តិ ឱវទិត្វា សកដ្ឋានមេវ គតោ។

វសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុកនិបាតេ បឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គោ

១. មហាចុន្ទត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុស្សូសាតិ អាយស្មតោ មហាចុន្ទត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុម្ភការកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ កុម្ភការកម្មេន ជីវន្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ឯកំ មត្តិកាបត្តំ ស្វាភិសង្ខតំ កត្វា ភគវតោ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ នាលកគាមេ រូបសារិយា ព្រាហ្មណិយា បុត្តោ សារិបុត្តត្ថេរស្ស កនិដ្ឋភាតា ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ចុន្ទោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ធម្មសេនាបតឹ អនុបព្ពជិត្វា តំ និស្សាយ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ឃដេន្តោ វាយមន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៣៩-៥០) –

‘‘នគរេ ហំសវតិយា, កុម្ភការោ អហោសហំ;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, ឱឃតិណ្ណមនាសវំ។

‘‘សុកតំ មត្តិកាបត្តំ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ;
បត្តំ ទត្វា ភគវតោ, ឧជុភូតស្ស តាទិនោ។

‘‘ភវេ និព្ពត្តមានោហំ, សោណ្ណថាលេ លភាមហំ;
រូបិមយេ ច សោវណ្ណេ, តដ្ដិកេ ច មណិមយេ។

‘‘បាតិយោ បរិភុញ្ជាមិ, បុញ្ញកម្មស្សិទំ ផលំ;
យសានញ្ច ធនានញ្ច, អគ្គភូតោ ច ហោមហំ។

‘‘យថាបិ ភទ្ទកេ ខេត្តេ, ពីជំ អប្បម្បិ រោបិតំ;
សម្មាធារំ បវេច្ឆន្តេ, ផលំ តោសេតិ កស្សកំ។

‘‘តថេវិទំ បត្តទានំ, ពុទ្ធខេត្តម្ហិ រោបិតំ;
បីតិធារេ បវស្សន្តេ, ផលំ មំ តោសយិស្សតិ។

‘‘យាវតា ខេត្តា វិជ្ជន្តិ, សង្ឃាបិ ច គណាបិ ច;

ពុទ្ធខេត្តសមោ នត្ថិ, សុខទោ សព្ពបាណិនំ។

“នមោ តេ បុរិសាជញ្ញ, នមោ តេ បុរិសុត្តម;
ឯកបត្តំ ទទិត្វាន, បត្តោម្ហិ អចលំ បទំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បត្តមទទី តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, បត្តទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា អត្តនា បដិលទ្ធសម្បត្តិយា ការណភូតំ គរុបនិស្សយំ វិវេកវាសញ្ច កិត្តេន្តោ –

១៤១. “សុស្សូសា សុតវទ្ធនី, សុតំ បញ្ញាយ វទ្ធនំ;
បញ្ញាយ អត្ថំ ជានាតិ, ញាតោ អត្ថោ សុខាវហោ។

១៤២. “សេវេថ បន្តានិ សេនាសនានិ, ចរេយ្យ សំយោជនវិប្បមោក្ខំ;
សចេ រតឹ នាធិគច្ឆេយ្យ តត្ថ, សង្ឃេ វសេ រក្ខិតត្តោ សតីមា”តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **សុស្សូសា**តិ សោតព្ពយុត្តស្ស សព្ពសុតស្ស សោតុមិច្ឆា, គរុសន្និវាសោបិ។ ទិដ្ឋធម្មិកាទិភេទញ្ហិ អត្ថំ សោតុមិច្ឆន្តេន កល្យាណមិត្តេ ឧបសង្កមិត្វា វត្តករណេន បយិរុបាសិត្វា យទា តេ បយិរុបាសនាយ អារាធិតចិត្តា កញ្ចិ ឧបនិសីទិតុកាមា ហោន្តិ, អថ នេ ឧបនិសីទិត្វា អធិគតាយ សោតុមិច្ឆាយ ឱហិតសោតេន សោតព្ពំ ហោតីតិ គរុសន្និវាសោបិ សុស្សូសាហេតុតាយ “សុស្សូសា”តិ វុច្ចតិ។ សា បនាយំ សុស្សូសា សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិបដិសំយុត្តំ សុតំ តំសមង្គិនោ បុគ្គលស្ស វឌ្ឍេតិ ព្រូហេតីតិ **សុតវទ្ធនី,** ពាហុសច្ចការីតិ អត្ថោ។ **សុតំ បញ្ញាយ វទ្ធន**ន្តិ យំ តំ “សុតធរោ សុតសន្និចយោ”តិ (ម. និ. ១.៣៣៩; អ. និ. ៤.២២) “ឥធេកច្ចស្ស ពហុកំ សុតំ ហោតិ សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណ”ន្តិ (អ. និ. ៤.៦) ច ឯវមាទិនា នយេន វុត្តំ ពាហុសច្ចំ, តំ អកុសលប្បហានកុសលាធិគមនហេតុភូតំ បញ្ញំ វឌ្ឍេតីតិ សុតំ បញ្ញាយ វទ្ធនំ, វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “សុតាវុធោ ខោ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតិ, សាវជ្ជំ បជហតិ, អនវជ្ជំ ភាវេតិ, សុទ្ធំ អត្តានំ បរិហរតី”តិ (អ. និ. ៧.៦៧)។

បញ្ញាយ អត្ថំ ជានាតីតិ ពហុស្សុតោ សុតមយញាណេ ឋិតោ តំ បដិបត្តឹ បដិបជ្ជន្តោ សុតានុសារេន អត្ថូបបរិក្ខាយ ធម្មនិជ្ឈានេន ភាវនាយ ច លោកិយលោកុត្តរភេទំ ទិដ្ឋធម្មាទិវិភាគំ ទុក្ខាទិវិភាគញ្ច អត្ថំ យថាភូតំ បជានាតិ ច បដិវិជ្ឈតិ ច, តេនាហ ភគវា –

> “សុតស្ស យថាបរិយត្តស្ស អត្ថមញ្ញាយ ធម្មមញ្ញាយ ធម្មានុធម្មប្បដិបន្នោ ហោតី”តិ (អ. និ. ៤.៦)។

> “ធតានំ ធម្មានំ អត្ថំ ឧបបរិក្ខតិ, អត្ថំ ឧបបរិក្ខតោ ធម្មា និជ្ឈានំ ខមន្តិ, ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិយា សតិ ឆន្ទោ ជាយតិ, ឆន្ទជាតោ ឧស្សហតិ, ឧស្សហិត្វា តុលេតិ, តុលយិត្វា បទហតិ, បហិតត្តោ សមានោ កាយេន ចេវ បរមសច្ចំ សច្ឆិករោតិ, បញ្ញាយ ច នំ អតិវិជ្ឈ បស្សតី”តិ (ម. និ. ២.៤៣២) ច។

ញាតោ អត្ថោ សុខាវហោតិ យថាវុត្តោ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអត្ថោ ចេវ ទុក្ខាទិអត្ថោ ច យាថាវតោ ញាតោ អធិគតោ លោកិយលោកុត្តរភេទំ សុខំ អាវហតិ និប្ផាទេតីតិ អត្ថោ។

ឋិតាយ ភាវនាបញ្ញាយ សុតមត្តេនេវ ន សិជ្ឈតីតិ តស្សា បដិបជ្ជនវិធឹ ទស្សេន្តោ “**សេវេថ...បេ....វិប្បមោក្ខ**”ន្តិ អាហ។ តត្ថ **សេវេថ បន្តានិ សេនាសនានី**តិ កាយវិវេកមាហ។ តេន សំយោជនប្បហានស្ស ច វត្តមានត្តា វិវេការហស្សេវ វិវេកវាសោតិ សីលសំវរាទយោ តជ្ជ អវុត្តសិទ្ធា វេទិតព្ពា។ **ចរេយ្យ សំយោជនវិប្បមោក្ខ**ន្តិ យថា សំយោជនេហិ ចិត្តំ វិប្បមុច្ចតិ, តថា វិបស្សនាភាវនំ មគ្គភាវនញ្ច ចរេយ្យ បដិបជ្ជេយ្យាតិ អត្ថោ។ **សចេ រតឹ នាធិគច្ឆេយ្យ តត្ថា**តិ តេសុ បន្តសេនាសនេសុ យថាលទ្ធេសុ អធិកុសលធម្មេសុ ច រតឹ បុព្ពេនាបរំ វិសេសស្ស អលាភតោ អភិរតឹ ន លភេយ្យ, **សង្ឃេ** ភិក្ខុសមូហេ **រក្ខិតត្តោ** កម្មដ្ឋានបរិគណ្ហនតោ រក្ខិតចិត្តោ

ឆសុ ទ្វារេសុ សតិអារក្ខាយ ឧបដ្ឋបនេន **សតិមា វសេយ្យ** វិហរេយ្យ, ឯវំ វិហរន្តស្ស ច អបិ នាម សំយោជនវិប្បមោក្ខោ ភវេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។

មហាចុន្ទត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ជោតិទាសត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យេ ខោ តេតិ អាយស្មតោ ជោតិទាសត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ បិណ្ឌាយ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ កាសុមារិកផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ បាទិយត្ថជនបទេ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ជោតិទាសោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្វា ឃរមាវសន្តោ ឯកទិវសំ មហាកស្សបត្ថេរំ អត្តនោ គាមេ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ ភោជេត្វា ថេរស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា អត្តនោ គាមសមីបេ បព្ពតេ មហន្តំ វិហារំ ការេត្វា ថេរំ តត្ថ វាសេត្វា ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧបដ្ឋហន្តោ ថេរស្ស ធម្មទេសនាយ បដិលទ្ធសំវេគោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៥១-៥៦) –

> “គណិការំវ ជោតន្តំ, និសិន្នំ បព្ពតន្តរេ;
> អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, លោកជេដ្ឋំ នរាសភំ។
>
> “បសន្នចិត្តោ សុមនោ, សិរេ កត្វាន អញ្ជលិំ;
> កាសុមារិកមាទាយ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ។
>
> “ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទិំ តទា;
> ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា តីណិ បិដកានិ ឧគ្គហេត្វា វិសេសតោ វិនយបិដកេ សុកុសលភាវំ បត្វា ទសវស្សិកោ បរិសុបដ្ឋាកោ ច ហុត្វា ពហូហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធិំ ភគវន្តំ វន្ទិតុំ សាវត្ថិំ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ អទ្ធានបរិស្សមវិនោទនត្ថំ តិត្ថិយានំ អារាមំ បវិសិត្វា ឯកមន្តំ និសិន្នោ ឯកំ បញ្ចតបំ តបន្តំ ព្រាហ្មណំ ទិស្វា, “កឹ, ព្រាហ្មណ, អញ្ញស្មិំ តបនីយេ អញ្ញំ តបតី”តិ អាហ។ តំ សុត្វា ព្រាហ្មណោ កុបិតោ, “ភោ, មុណ្ឌក, កឹ អញ្ញំ តបនីយ”ន្តិ អាហ។ ថេរោ តស្ស –

> “កោបោ ច ឥស្សា បរហេឋនា ច, មានោ ច សារម្ភមទោ បមាទោ;
> តណ្ហា អវិជ្ជា ភវសង្គតី ច, តេ តប្បនីយា ន ហិ រូបខន្ធោ”តិ។ –

គាថាយ ធម្មំ ទេសេសិ។ តំ សុត្វា សោ ព្រាហ្មណោ តស្មិំ តិត្ថិយារាមេ សព្ពេ អញ្ញតិត្ថិយា ច ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជឹសុ។ ថេរោ តេហិ សទ្ធិំ សាវត្ថិំ គន្ត្វា ភគវន្តំ វន្ទិត្វា កតិបាហំ តត្ថ វសិត្វា អត្តនោ ជាតិភូមិយេវ គតោ ទស្សនត្ថំ ឧបគតេសុ ញាតកេសុ នានាលទ្ធិកេ យញ្ញសុទ្ធិកេ ឱវទន្តោ –

> ១៤៣. “យេ ខោ តេ វេឋមិស្សេន, នានត្តេន ច កម្មុនា;
> មនុស្សេ ឧបរុន្ធន្តិ, ផរុសូបក្កមា ជនា;
> តេបិ តត្ថេវ កីរន្តិ, ន ហិ កម្មំ បនស្សតិ។
>
> ១៤៤. “យំ ករោតិ នរោ កម្មំ, កល្យាណំ យទិ បាបកំ;
> តស្ស តស្សេវ ទាយាទោ, យំ យំ កម្មំ បកុព្ពតី”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **យេ**តិ អនិយមុទ្ទេសោ។ **តេ**តិ អនិយមតោ ឯវ បដិនិទ្ទេសោ។ បទទ្វយស្សាបិ “ជនា”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **ខោ**តិ និបាតមត្តំ។ **វេឋមិស្សេនា**តិ វរត្តខណ្ឌាទិនា សីសាទីសុ វេឋទានេន។ “វេធមិស្សេនា”តិបិ បាឡិ, សោ ឯវត្ថោ។ **នានត្តេន ច កម្មុនា**តិ ហននឃាតនហត្ថបាទាទិច្ឆេទនេន ឧទុក្កសេឡទានាទិនា ច នានាវិធេន បរូបឃាតកម្មេន។ **មនុស្សេ**តិ និទស្សនមត្តំ, តស្មា យេ កេចិ សត្តេតិ អធិប្បាយោ។ **ឧបរុន្ធន្តី**តិ វិពាធេន្តិ។ **ផរុសូបក្កមា**តិ ទារុណបយោគា, កក្ខឡកម្មន្តាតិ អត្ថោ។ **ជនា**តិ សត្តា។ **តេបិ តត្ថេវ កីរន្តី**តិ តេ វុត្តប្ប

កាវា បុគ្គលា យាហិ កម្មការណាហិ អញ្ញេ ពាធីសុ។ **តត្ថេវ** តាសុយេវ ការណាសុ សយម្បិ កីរន្តិ បក្ខិបីយន្តិ, តថារូបំយេវ ទុក្ខំ អនុភវន្តីតិ អត្ថោ។ “តថេវ កីរន្តី”តិ ច បាឋោ, យថា សយំ អញ្ញេសំ ទុក្ខំ អកំសុ, តថេវ អញ្ញេហិ ករីយន្តិ, ទុក្ខំ បាបីយន្តីតិ អត្ថោ, កស្មា? **ន ហិ កម្មំ បនស្សតិ** កម្មញ្ហិ ឯកន្តំ ឧបចិតំ វិបាកំ អទត្វា ន វិគច្ឆតិ, អវសេសបច្ចយសមវាយេ វិបច្ចតេវាតិ អធិប្បាយោ។

ឥទានិ “ន ហិ កម្មំ បនស្សតី”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិភជិត្វា សត្តានំ កម្មស្សកតំ វិភាវេតុំ **“យំ ករោតី”**តិ គាថំ អភាសិ។ តស្សត្ថោ **យំ កម្មំ កល្យាណំ** កុសលំ, **យទិ** វា **បាបកំ** អកុសលំ សត្តោ **ករោតិ,** ករោន្តោ ច តត្ថ **យំ កម្មំ** យថា ផលទានសមត្ថំ ហោតិ, តថា **បកុព្ពតិ** ឧបចិនោតិ។ **តស្ស តស្សេវ ទាយាទោ**តិ តស្ស តស្សេវ កម្មផលស្ស គណ្ហនកោ តេន តេន កម្មេន ទាតព្ពវិបាកស្ស ភាគី ហោតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ ភគវា – “កម្មស្សកា, មាណវ, សត្តា កម្មទាយាទា”តិអាទិ (ម. និ. ៣.២៨៩)។ ឥមា គាថា សុត្វា ថេរស្ស ញាតកា កម្មស្សកតាយំ បតិដ្ឋហីសូតិ។

ជោតិទាសត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ហេរញ្ញកានិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អច្ចយន្តិ អហោរត្តាតិ អាយស្មតោ ហេរញ្ញកានិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ បរេសំ ភតកោ ហុត្វា ជីវន្តោ ឯកទិវសំ សុជាតស្ស នាម សត្ថុសាវកស្ស បំសុកូលំ បរិយេសន្តស្ស ឧបឌ្ឍទុស្សំ បរិច្ចជិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន តាវតឹសេសុ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរញ្ញោ គាមភោជកស្ស ចោរឃាតកស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ហេរញ្ញកានី**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ បិតុ អច្ចយេន រញ្ញា តស្មិំយេវ គាមភោជកដ្ឋានេ ឋបិតោ ជេតវនបដិគ្គហណេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ អត្តនោ កនិដ្ឋស្ស តំ ឋានន្តរំ ទាបេត្វា រាជានំ អាបុច្ឆិត្វា បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.៣១-៤០) –

“បទុមុត្តរភគវតោ, សុជាតោ នាម សាវកោ;
បំសុកូលំ គវេសន្តោ, សង្ការេ ចរតេ តទា។

“នគរេ ហំសវតិយា, បរេសំ ភតកោ អហំ;
ឧបឌ្ឍទុស្សំ ទត្វាន, សិរសា អភិវាទយិំ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“តេត្តឹសក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជមការយិំ;
សត្តសត្តតិក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ។

“បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ;
ឧបឌ្ឍទុស្សទានេន, មោទាមិ អកុតោភយោ។

“ឥច្ឆមានោ ចហំ អជ្ជ, សកាននំ សបព្ពតំ;
ខោមទុស្សេហិ ឆាទេយ្យំ, អឌ្ឍទុស្សស្សិទំ ផលំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ ទានមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, អឌ្ឍទុស្សស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ កនិដ្ឋភាតរំ តតោ កម្មតោ និវត្តេតុកាមោ តស្មិំយេវ កម្មេ អភិរតំ ទិស្វា តំ ចោទេន្តោ –

១៤៥. “អច្ចយន្តិ អហោរត្តា, ជីវិតំ ឧបរុជ្ឈតិ;

អាយុ ខីយតិ មច្ចានំ, កុន្នទីនំវ ឱទកំ។

១៤៦. “អថ បាបានិ កម្មានិ, ករំ ពាលោ ន ពុជ្ឈតិ;
បច្ឆាស្ស កដុកំ ហោតិ, វិបាកោ ហិស្ស បាបកោ”តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **អច្ចយន្តី**តិ អតិក្កមន្តិ, លហុំ លហុំ អបគច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ **អហោរត្តា**តិ រត្តិន្ទិវា។ **ជីវិតំ ឧបរុជ្ឈតី**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច ខណិកនិរោធវសេន និរុជ្ឈតិ។ វុត្តញ្ហិ “ខណេ ខណេ, ត្វំ ភិក្ខុ, ជាយសិ ច ជិយ្យសិ ច មិយ្យសិ ច ចវសិ ច ឧបបជ្ជសិ ចា”តិ។ **អាយុ ខីយតិ មច្ចាន**ន្តិ មរិតព្ពសភាវត្តា **មច្ចា**តិ លទ្ធនាមានំ ឥមេសំ សត្តានំ **អាយុ** “យោ ចិរំ ជីវតិ, សោ វស្សសតំ អប្បំ វា ភិយ្យោ”តិ (ទី. និ. ២.៩១; សំ. និ. ២.១៤៣; អ. និ. ៧.៧៤) ឯវំ បរិច្ឆិន្នកាលបរមាយុ **ខីយតិ** ខយញ្ច សម្ភេទញ្ច គច្ឆតិ, យថា កឹ? **កុន្នទីនំវ ឱទកំ** យថា នាម កុន្នទីនំ បព្ពតេយ្យានំ ខុទ្ទកនទីនំ ឧទកំ ចិរំ ន តិដ្ឋតិ, លហុតរំ ខីយតិ, អាគតមគ្គេនេវ វិគច្ឆតិ, ឯវំ សត្តានំ អាយុ លហុតរំ ខីយតិ ខយំ គច្ឆតិ។ ឯត្ថ ច ឧទកមេវ “ឱទក”ន្តិ វុត្តំ, យថា មនោយេវ មានសន្តិ។

អថ បាបានិ កម្មានិ, ករំ ពាលោ ន ពុជ្ឈតីតិ ឯវំ សំសារេ អនិច្ចេបិ សមានេ ពាលោ លោភវសេន វា កោធវសេន វា បាបានិ កម្មានិ ករោតិ, ករោន្តោបិ ន ពុជ្ឈតិ, បាបំ ករោន្តោ ច “បាបំ ករោមី”តិ អពុជ្ឈនកោ នាម នត្ថិ, “ឥមស្ស កម្មស្ស ឯវរូបោ ទុក្ខោ វិបាកោ”តិ បន អជាននតោ “ន ពុជ្ឈតី”តិ វុត្តំ។ **បច្ឆាស្ស កដុកំ ហោតី**តិ យទិបិ បាបស្ស កម្មស្ស អាយូហនក្ខណេ “ឥមស្ស កម្មស្ស ឯវរូបោ វិបាកោ”តិ ន ពុជ្ឈតិ, តតោ បច្ឆា បន និរយាទីសុ និព្ពត្តស្ស អស្ស ពាលស្ស កដុកំ អនិដ្ឋំ ទុក្ខមេវ ហោតិ។ **វិបាកោ ហិស្ស បាបកោ** យស្មា អស្ស បាបកម្មស្ស នាម វិបាកោ បាបកោ និហីនោ អនិដ្ឋោ ឯវាតិ។ ឥមំ បន ឱវាទំ សុត្វា ថេរស្ស កនិដ្ឋភាតា រាជានំ អាបុច្ឆិត្វា បព្ពជិត្វា នចិរស្សេវ សទត្ថំ និប្ផាទេសិ។

ហេរញ្ញកានិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សោមមិត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បរិត្តំ ទារុន្តិ អាយស្មតោ សោមមិត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ពុទ្ធគុណេ សុត្វា បសន្នមានសោ ឯកទិវសំ កឹសុករុក្ខំ បុប្ផិតំ ទិស្វា បុប្ផានិ គហេត្វា សត្ថារំ ឧទ្ទិស្ស អាកាសេ ខិបិត្វា បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ពារាណសិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **សោមមិត្តោ**តិ លទ្ធនាមោ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ ហុត្វា វិមលេន នាម ថេរេន កតបរិចយត្តា អភិណ្ហំ តស្ស សន្តិកំ គច្ឆន្តោ ធម្មំ សុត្វា សាសនេ លទ្ធប្បសាទោ បព្ពជិត្វា លទ្ធូបសម្បទោ វត្តបដិវត្តំ បូរេន្តោ វិចរតិ។ វិមលត្ថេរោ បន កុសីតោ មិទ្ធពហុលោ រត្តិន្ទិវំ វីតិនាមេតិ។ សោមមិត្តោ “កុសីតំ នាម និស្សាយ កោ គុណោ”តិ តំ បហាយ មហាកស្សបត្ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា តស្ស ឱវាទេ ឋត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.២៥-៣០) –

“កឹសុកំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, បគ្គហេត្វាន អញ្ជលិំ;
ពុទ្ធសេដ្ឋំ សរិត្វាន, អាកាសេ អភិបូជយិំ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
នាគោវ ពន្ធនំ ឆេត្វា, វិហរាមិ អនាសវោ។

“ស្វាគតំ វត មេ អាសិ, មម ពុទ្ធស្ស សន្តិកេ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា វិមលត្ថេរំ ឱវាទេន តជ្ជេន្តោ –

១៤៧. “បរិត្តំ ទារុមារុយ្ហ, យថា សីទេ មហណ្ណវេ;
ឯវំ កុសីតមាគម្ម, សាធុជីវីបិ សីទតិ;
តស្មា តំ បរិវជ្ជេយ្យ, កុសីតំ ហីនវីរិយំ។

១៤៨. “បវិវិត្តេហិ អរិយេហិ, បហិតត្តេហិ ឈាយិភិ;
និច្ចំ អារទ្ធវីរិយេហិ, បណ្ឌិតេហិ សហាវសេ”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **បរិត្តំ ទារុមារុយ្ហ, យថា សីទេ មហណ្ណវេ**តិ បេសលោបិ កុលបុត្តោ កុសីតំ អលសបុគ្គលំ និស្សាយ សីទតិ សំសារេ បតតិ, ន តស្ស បារំ និព្ពានំ គច្ឆតិ។ យស្មា ឯតទេវំ, **តស្មា តំ** អធិកុសលធម្មវសេន សីសំ អនុក្ខិបិត្វា កុច្ឆិតំ សីទនតោ **កុសីតំ** វីរិយារម្ភាភាវតោ **ហីនវីរិយំ** បុគ្គលំ សព្ពថា វជ្ជេយ្យ, ន តស្ស ទិដ្ឋានុគតិំ អាបជ្ជេយ្យាតិ អត្ថោ។

ឯវំ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ គាថាយ កោសជ្ជេ អាទីនវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វីរិយារម្ភេ អានិសំសេ ទស្សេតុំ “**បវិវិត្តេហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – យេ បន កាយវិវេកសម្ភវេន **បវិវិត្តា**, តតោ ឯវ កិលេសេហិ អារកត្តា **អរិយា**, និព្ពានំ បតិបេសិតត្តតាយ **បហិតត្តា** អារម្មណូបនិជ្ឈានវសេន លក្ខណូបនិជ្ឈានវសេន ច **ឈាយិនោ**, សព្ពកាលំ បគ្គហិតវីរិយតាយ **អារទ្ធវីរិយា**, លោកិយលោកុត្តរភេទាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតត្តា **បណ្ឌិតា**, តេហិយេវ **សហ** អាវសេយ្យ សទត្ថំ និប្ផាទេតុកាមោ សំវសេយ្យាតិ។ តំ សុត្វា វិមលត្ថេរោ សំវិគ្គមានសោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា សទត្ថំ អារាធេសិ។ ស្វាយមត្ថោ បរតោ អាគមិស្សតិ។

សោមមិត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សព្ពមិត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ជនោ ជនម្ហិ សម្ពទ្ធោតិ អាយស្មតោ សព្ពមិត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ទ្វានវុតេ កប្បេ តិស្សស្ស ភគវតោ កាលេ នេសាទកុលេ និព្ពត្តិត្វា វនចារិកោ ហុត្វា វនេ មិគេ វធិត្វា មំសំ ខាទន្តោ ជីវតិ។ អថស្ស ភគវា អនុកម្បនត្ថំ វសនដ្ឋានសមីបេ តីណិ បទចេតិយានិ ទស្សេត្វា បក្កាមិ។ សោ អតីតកាលេ សម្មាសម្ពុទ្ធេសុ កតបរិចយត្តា ចក្កង្កិតានិ ទិស្វា បសន្នមានសោ កោរណ្ឌបុប្ផេហិ បូជំ កត្វា តេន បុញ្ញកម្មេន តាវតិំសភវនេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិនគរេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិ, **សព្ពមិត្តោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ជេតវនបដិគ្គហណេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញេ វិហរន្តោ វស្សំ ឧបគន្ត្វា វុដ្ឋវស្សោ ភគវន្តំ វន្ទិតុំ សាវត្ថិំ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ មាគវិកេហិ ឱឌ្ឌិតេ បាសេ មិគបោតកំ ពទ្ធំ អទ្ទស។ មាតា បនស្ស មិគី បាសំ អប្បវិដ្ឋាបិ បុត្តសិនេហេន ទូរំ ន គច្ឆតិ, មរណភយេន បាសសមីបម្បិ ន ឧបគច្ឆតិ មិគបោតកោ ច ភីតោ ឥតោ ចិតោ ច បរិវត្តេន្តោ ករុណំ វិលបតិ, តំ ទិស្វា ថេរោ , “អហោ សត្តានំ ស្នេហហេតុកំ ទុក្ខ”ន្តិ គច្ឆន្តោ តតោ បរំ សម្ពហុលេ ចោរេ ឯកំ បុរិសំ ជីវគាហំ គហេត្វា បលាលវេណិយា សរីរំ វេឋេត្វា ឈាបេន្តេ, តញ្ច មហាវិរវំ វិរវន្តំ ទិស្វា ឥទុភយំ និស្សាយ សញ្ជាតសំវេគោ តេសំ ចោរានំ សុណន្តានំយេវ –

១៤៩. “ជនោ ជនម្ហិ សម្ពទ្ធោ, ជនមេវស្សិតោ ជនោ;
ជនោ ជនេន ហេឋីយតិ, ហេឋេតិ ច ជនោ ជនំ។

១៥០. “កោ ហិ តស្ស ជនេនត្ថោ, ជនេន ជនិតេន វា;
ជនំ ឱហាយ គច្ឆំ តំ, ហេឋយិត្វា ពហុំ ជន”ន្តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **ជនោ**តិ អន្ធពាលជនោ។ **ជនម្ហី**តិ អញ្ញេ ជនេ។ **សម្ពទ្ធោ**តិ តណ្ហាពន្ធនេន ពទ្ធោ។ “អយំ មេ បុត្តោ, មាតា”តិអាទិនា បដិពទ្ធោ។ អយមេវ វា បាឋោ, “ឥមេ មំ បោសេន្តិ, អហំ ឥមេ និស្សាយ ជីវាមី”តិ បដិពទ្ធចិត្តោតិ អត្ថោ។ **ជនមេវស្សិតោ ជនោ**តិ “អយំ មេ បុត្តោ, ធីតា”តិអាទិនា អញ្ញមេវ ជនំ អញ្ញោ ជនោ អស្សិតោ តណ្ហាយ អល្លីនោ បរិគ្គយ្ហ ឋិតោ។ **ជនោ ជនេន ហេឋីយតិ, ហេឋេតិ ច ជនោ ជន**ន្តិ កម្មស្សកតាយ យថាភូតាវពោធស្ស ច អភាវតោ អជ្ឈុបេក្ខនំ អកត្វា លោភវសេន យថា ជនោ ជនំ អស្សិតោ, ឯវំ ទោសវសេន ជនោ ជនេន ហេឋីយតិ វិពាធីយតិ។ “តយិទំ មយ្ហំវ ឧបរិ ហេឋនផលវសេន បរិបតិស្សតី”តិ អជានន្តោ ហេឋេតិ ច ជនោ ជនំ។

កោ ហិ តស្ស ជនេនត្ថោតិ តស្ស អញ្ញជនស្ស អញ្ញេន ជនេន តណ្ហាវសេន អសិ្សតេន ទោសវសេន ហេឋិតេន វា កោ អត្ថោ។ **ជនេន ជនិតេន វា**តិ មាតាបិតា ហុត្វា តេន អញ្ញេន ជនេន ជនិតេន វា កោ អត្ថោ។ **ជនំ ឱហាយ គច្ឆំ តំ, ហេឋយិត្វា ពហុំ ជន**ន្តិ យស្មា សំសារេ ចរតោ ជនស្ស អយមេវានុរូបា បដិបត្តិ, តស្មា តំ ជនំ, តស្ស ច ពាធិកា យា សា តណ្ហា ច, យោ ច សោ ទោសោ ឯវ ពហុំ ជនំ ពាធយិត្វា ឋិតោ, តញ្ច ឱហាយ សព្ពសោ បហាយ បរិច្ចជិត្វា គច្ឆំ, តេហិ អនុបទ្ទុតំ ឋានំ គច្ឆេយ្យំ បាបុណេយ្យន្តិ អត្ថោ។ ឯវំ បន វត្វា ថេរោ តាវទេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តមបាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.១៥-២៤) –

> “វនកម្មិកោ បុរេ អាសិ, បិតុមាតុមតេនហំ;
> បសុមារេន ជីវាមិ, កុសលំ មេ ន វិជ្ជតិ។
>
> “មម អាសយសាមន្តា, តិស្សោ លោកគ្គនាយកោ;
> បទានិ តីណិ ទស្សេសិ, អនុកម្បាយ ចក្ខុមា។
>
> “អក្កន្តេ ច បទេ ទិស្វា, តិស្សនាមស្ស សត្ថុនោ;
> ហដ្ឋោ ហដ្ឋេន ចិត្តេន, បទេ ចិត្តំ បសាទយឹ។
>
> “កោរណ្ឌំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, បាទបំ ធរណីរុហំ;
> សកោសកំ គហេត្វាន, បទសេដ្ឋមបូជយឹ។
>
> “តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
> ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។
>
> “យំ យំ យោនុបបជ្ជាមិ, ទេវត្តំ អថ មានុសំ;
> កោរណ្ឌកឆវិ ហោមិ, សុប្បភាសោ ភវាមហំ។
>
> “ទ្វេនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, បទបូជាយិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

តេ បន ចោរា ថេរស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា សំវេគជាតា បព្ពជិត្វា ធម្មានុធម្មំ បដិបជ្ជឹសូតិ។

សព្ពមិត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. មហាកាឡត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កាឡី ឥត្ថីតិ អាយស្មតោ មហាកាឡត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ កេនចិទេវ ករណីយេន អរញ្ញំ គតោ តត្ថ អញ្ញតរស្ស រុក្ខស្ស សាខាយ ឱលម្ពមានំ បំសុកូលចីវរំ ទិស្វា “អរិយទ្ធជោ ឱលម្ពតី”តិ បសន្នចិត្តោ កិង្កណិបុប្ផានិ គហេត្វា បំសុកូលំ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សេតព្យនគរេ សត្ថវាហកុលេ និព្ពត្តិត្វា **មហាកាឡោ**តិ លទ្ធនាមោ វិញ្ញុតំ បត្វា យរាវាសំ វសន្តោ បញ្ចហិ សកដសតេហិ ភណ្ឌំ គហេត្វា វាណិជ្ជវសេន សាវត្ថឹ គតោ ឯកមន្តំ សកដសត្ថំ និវេសេត្វា អទ្ធានបរិស្សមំ វិនោទេត្វា អត្តនោ បរិសាយ សទ្ធឹ និសិន្នោ សាយន្ហសមយំ គន្ធមាលាទិហត្ថេ ឧបាសកេ ជេតវនំ គច្ឆន្តេ ទិស្វា សយម្បិ តេហិ សទ្ធឹ វិហារំ គន្ត្វា សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សោសានិកង្គំ អធិដ្ឋាយ សុសានេ វសតិ។ អថេកទិវសំ **កាឡី** នាម ឯកា ឥត្ថី ឆវឌាហិកា ថេរស្ស កម្មដ្ឋានត្ថាយ អចិរមតសរីរំ ឧភោ សត្ថី ភិន្ទិត្វា ឧភោ ច ពាហូ ភិន្ទិត្វា សីសញ្ច ទធិថាលកំ វិយ ភិន្ទិត្វា សព្ពំ អង្គបច្ចង្គំ សម្ពន្ធមេវ កត្វា ថេរស្ស ឱលោកេតុំ យោគ្យដ្ឋានេ ឋបេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ ថេរោ តំ ទិស្វា អត្តានំ ឱវទន្តោ –

១៥១. “កាឡី ឥត្ថី ព្រហតី ធង្ករូបា, សត្ថិញ្ច ភេត្វា អបរញ្ច សត្ថឹ;
ពាហញ្ច ភេត្វា អបរញ្ច ពាហំ, សីសញ្ច ភេត្វា ទធិថាលកំវ;
ឯសា និសិន្នា អភិសន្ទហិត្វា។

១៥២.យោ វេ អវិទ្វា ឧបធី ករោតិ, បុនប្បុនំ ទុក្ខមុបេតិ មន្ទោ;
តស្មា បជានំ ឧបធី ន កយិរា, មាហំ បុន ភិន្នសិរោ សយិស្ស''ន្តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **កាឡីតិ** តស្សា នាមំ, កាឡវណ្ណត្តា វា ឯវំ វុត្តំ។ **ព្រហតីតិ** មហាសរីរា អារោហបរិណាហវតី។ **ធង្ករូបាតិ** កាឡវណ្ណត្តា ឯវ កាកសទិសរូបា។ **សត្ថិញ្ច ភេត្វាតិ** មតសរីរស្ស សត្ថី ជណ្ណភេទនេន ភញ្ជិត្វា។ **អបរញ្ច សត្ថិន្តិ** ឥតរញ្ច សត្ថី ភញ្ជិត្វា។ **ពាហញ្ច ភេត្វាតិ** ពាហទ្វិញ្ច អគ្គពាហដ្ឋានេយេវ ភញ្ជិត្វា។ **សីសញ្ច ភេត្វា ទធិថាលកំវាតិ** មតសរីរស្ស សីសំ ភិន្ទិត្វា ភិន្នត្តា ឯវ លេឌ្ឌុទណ្ឌាទីហិ បគ្ឃរន្តំ ទធិថាលកំ វិយ, បគ្ឃរន្តំ មត្ថលុង្គំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **ឯសា និសិន្នា អភិសន្ទហិត្វាតិ** ឆិន្នភិន្នាវយវំ មតសរីរំ តេ អវយវេ យថាឋានេយេវ ឋបនេន សន្ទហិត្វា សហិតំ កត្វា មំសាបណំ បសារេន្តី វិយ ឯសា និសិន្នា។

យោ វេ អវិទ្វា ឧបធី ករោតីតិ យោ ឥមាយ ឧបដ្ឋាបិតំ កម្មដ្ឋានំ ទិស្វាបិ អវិទ្វា អកុសលោ កម្មដ្ឋានំ ឆឌ្ឌេត្វា អយោនិសោមនសិការេន កិលេសូបធី ឧប្បាទេតិ, សោ **មន្ទោ** មន្ទបញ្ញោ សំសារស្ស អនតិវត្តនតោ **បុនប្បុនំ** អបរាបរំ និរយាទីសុ **ទុក្ខំ ឧបេតិ។ តស្មា បជានំ ឧបធី ន កយិរាតិ តស្មាតិ** យស្មា ចេតទេវំ, តស្មា។ **បជានំ ឧបធិន្តិ** ''ឥទ យំ ទុក្ខំ សម្ភោតី''តិ បជានន្តោ យោនិសោ មនសិករោន្តោ កិលេសូបធី ន កយិរា ន ឧប្បាទេយ្យ។ កស្មា? **មាហំ បុន ភិន្នសិរោ សយិស្សន្តិ** យថយិទំ មតសរីរំ ភិន្នសរីរំ សយតិ, ឯវំ កិលេសូបធីហិ សំសារេ បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិយា កដសិវឌ្ឍកោ ហុត្វា ភិន្នសិរោ អហំ មា សយិស្សន្តិ។ ឯវំ វទន្តោ ឯវ ថេរោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥០.៨-១៤) –

''ហិមវន្តស្សាវិទូរេ , ឧទង្គណោ នាម បព្ពតោ;
តត្ថទ្ទសំ បំសុកូលំ, ទុមគ្គម្ហិ វិលម្ពិតំ។

''តីណិ កិង្កណិបុប្ផានិ, ឱចិនិត្វានហំ តទា;
ហដ្ឋោ ហដ្ឋេន ចិត្តេន, បំសុកូលមបូជយិំ។

''តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

''ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, បូជិត្វា អរហទ្ធជំ។

''កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ''ន្តិ។
មហាកាឡត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. តិស្សត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ពហូ សបត្តេ លភតីតិ អាយស្មតោ តិស្សត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ បិយទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គន្ត្វា កាមេសុ អាទីនវំ ទិស្វា ឃរាវាសំ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អរញ្ញាយតនេ សាលវនេ អស្សមំ ការេត្វា វសតិ។ ភគវា តស្ស អនុគ្គណ្ហនត្ថំ អស្សមស្ស អវិទូរេ សាលវនេ និរោធំ សមាបជ្ជិត្វា និសីទិ។ សោ អស្សមតោ និក្ខមិត្វា ផលាផលត្ថាយ គច្ឆន្តោ ភគវន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ចត្តារោ ទណ្ឌេ ឋបេត្វា ភគវតោ ឧបរិ បុប្ផិតាហិ សាលសាខាហិ សាខាមណ្ឌបំ កត្វា សត្តាហំ នវនវេហិ សាលបុប្ផេហិ ភគវន្តំ បូជេន្តោ អដ្ឋាសិ ពុទ្ធារម្មណំ បីតឹ អវិជហន្តោ។ សត្ថា សត្តាហស្ស អច្ចយេន និរោធតោ វុដ្ឋហិត្វា ភិក្ខុសង្ឃំ ចិន្តេសិ។ តាវទេវ សតសហស្សមត្តា ខីណាសវា សត្ថារំ បរិវារេសុំ។ ភគវា តស្ស ភាវិនិំ សម្បត្តិំ វិភាវេន្តោ អនុមោទនំ វត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **តិស្សោតិ** លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ ហុត្វា បញ្ចមត្តានិ មាណវកសតានិ មន្តេ វាចេន្តោ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តោ ហុត្វា សត្ថុ រាជគហគមនេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩.១៩០-២២០) –

“អជ្ឈោគាហេត្វា សាលវនំ, សុកតោ អស្សមោ មម;
សាលបុប្ផេហិ សញ្ឆន្នោ, វសាមិ វិបិនេ តទា។

“បិយទស្សី ច ភគវា, សយម្ភូ អគ្គបុគ្គលោ;
វិវេកកាមោ សម្ពុទ្ធោ, សាលវនមុបាគមិ។

“អស្សមា អភិនិក្ខម្ម, បវនំ អគមាសហំ;
មូលផលំ គវេសន្តោ, អាហិណ្ឌាមិ វនេ តទា។

“តត្ថទ្ទសាសឹ សម្ពុទ្ធំ, បិយទស្សឹ មហាយសំ;
សុនិសិន្នំ សមាបន្នំ, វិរោចន្តំ មហាវនេ។

“ចតុទណ្ឌេ ឋបេត្វាន, ពុទ្ធស្ស ឧបរី អហំ;
មណ្ឌបំ សុកតំ កត្វា, សាលបុប្ផេហិ ឆាទយឹ។

“សត្តាហំ ធារយិត្វាន, មណ្ឌបំ សាលឆាទិតំ;
តត្ថ ចិត្តំ បសាទេត្វា, ពុទ្ធសេដ្ឋមវន្ទហំ។

“ភគវា តម្ហិ សមយេ, វុដ្ឋហិត្វា សមាធិតោ;
យុគមត្តំ បេក្ខមានោ, និសីទិ បុរិសុត្តមោ។

“សាវកោ វរុណោ នាម, បិយទស្សិស្ស សត្ថុនោ;
វសីសតសហស្សេហិ, ឧបគច្ឆិ វិនាយកំ។

“បិយទស្សី ច ភគវា, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វាន, សិតំ បាតុករី ជិនោ។

“អនុរុទ្ធោ ឧបដ្ឋាកោ, បិយទស្សិស្ស សត្ថុនោ;
ឯកំសំ ចីវរំ កត្វា, អបុច្ឆិត្ថ មហាមុនឹ។

“កោ នុ ខោ ភគវា ហេតុ, សិតកម្មស្ស សត្ថុនោ;
ការណេ វិជ្ជមានម្ហិ, សត្ថា បាតុករេ សិតំ។

“សត្តាហំ សាលច្ឆទនំ, យោ មេ ធារេសិ មាណវោ;
តស្ស កម្មំ សរិត្វាន, សិតំ បាតុករឹ អហំ។

“អនោកាសំ ន បស្សាមិ, យត្ថ បុញ្ញំ វិបច្ចតិ;
ទេវលោកេ មនុស្សេ វា, ឱកាសោវ ន សម្មតិ។

“ទេវលោកេ វសន្តស្ស, បុញ្ញកម្មសមង្គិនោ;
យាវតា បរិសា តស្ស, សាលច្ឆន្នា ភវិស្សតិ។

“តត្ថ ទិព្ពេហិ នច្ចេហិ, គីតេហិ វាទិតេហិ ច;
រមិស្សតិ សទា សន្តោ, បុញ្ញកម្មសមាហិតោ។

“យាវតា បរិសា តស្ស, គន្ធគន្ធី ភវិស្សតិ;
សាលស្ស បុប្ផវស្សោ ច, បវស្សិស្សតិ តាវទេ។

“តតោ ចុតោយំ មនុជោ, មានុសំ អាគមិស្សតិ;
ឥធាបិ សាលច្ឆទនំ, សព្ពកាលំ ធរិស្សតិ។

“តជ នច្ចញ្ច គីតញ្ច, សម្មតាឡសមាហិតំ;
បរិវារេស្សន្តិ មំ និច្ចំ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“ឧគ្គច្ឆន្តេ ច សូរិយេ, សាលវស្សំ បវស្សតិ;
បុញ្ញកម្មេន សំយុត្តំ, វស្សតេ សព្ពកាលិកំ។

“អង្គីរសេ កប្បសតេ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“ធម្មំ អភិសមេន្តស្ស, សាលច្ឆន្នំ ភវិស្សតិ;
ចិតកេ ឈាយមានស្ស, ឆទនំ តត្ថ ហេស្សតិ។

“វិបាកំ កិត្តយិត្វាន, បិយទស្សី មហាមុនិ;
បរិសាយ ធម្មំ ទេសេសិ, តប្បេន្តោ ធម្មវុដ្ឋិយា។

“តីសកប្បានិ ទេវេសុ, ទេវរជ្ជមការយិំ;
សដ្ឋិ ច សត្តក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ។

“ទេវលោកា ឥធាគន្ត្វា, លភាមិ វិបុលំ សុខំ;
ឥធាបិ សាលច្ឆទនំ, មណ្ឌបស្ស ឥទំ ផលំ។

“អយំ បច្ឆិមកោ មយ្ហំ, ចរិមោ វត្តតេ ភវោ;
ឥធាបិ សាលច្ឆទនំ, ហេស្សតិ សព្ពកាលិកំ។

“មហាមុនី តោសយិត្វា, គោតមំ សក្យបុង្គវំ;
បត្តោម្ហិ អចលំ ឋានំ, ហិត្វា ជយបរាជយំ។

“អង្គីរសេ កប្បសតេ, យំ ពុទ្ធមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

សោ អរហត្តំ បន បត្វា វិសេសតោ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តោ អហោសិ។ តត្ថ កេចិ បុថុជ្ជនភិក្ខូ ថេរស្ស លាភសក្ការំ ទិស្វា ពាលភាវេន អសហនាការំ បវេទេសុំ។ ថេរោ តំ ញត្វា លាភសក្ការេ អាទីនវំ តត្ថ អត្តនោ អលគ្គភាវញ្ច បកាសេន្តោ –

១៥៣“ពហូ សបត្តេ លភតិ, មុណ្ឌោ សង្ឃាដិបារុតោ;
លាភី អន្នស្ស បានស្ស, វត្ថស្ស សយនស្ស ច។

១៥៤“ឯតមាទីនវំ ញត្វា, សក្ការេសុ មហព្ភយំ;
អប្បលាភោ អនវស្សុតោ, សតោ ភិក្ខុ បរិព្ពជេ”តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តស្សត្ថោ – សិខម្បិ អសេសេត្វា មុណ្ឌិតកេសតាយ **មុណ្ឌោ,** ឆិន្ទិត្វា សង្ឃាដិតកាសាវធារិតាយ **សង្ឃាដិបារុតោ,** ឯវំ វេវណ្ណិយំ អជ្ឈុបគតោ បរាយត្តវុត្តិកោ បព្ពជិតោ សចេ អន្នបានាទីនំ **លាភី** ហោតិ, សោបិ **ពហូ សបត្តេ លភតិ,** តស្ស ឧសូយន្តា ពហូ សម្ភវន្តិ។ តស្មា **ឯតំ** ឯវរូបំ លាភ**សក្ការេសុ មហព្ភយំ** វិបុលភយំ **អាទីនវំ** ទោសំ វិទិត្វា អប្បិច្ឆតំ សន្តោសញ្ច ហទយេ ឋបេត្វា អនវជ្ជប្បាទស្សាបិ ឧប្បន្នស្ស លាភស្ស បរិវជ្ជនេន **អប្បលាភោ,** តតោ ឯវ តត្ថ តណ្ហាវស្សុតាភាវេន **អនវស្សុតោ,** សំសារេ ភយស្ស ឥក្ខនតោ ភិន្នកិលេសតាយ វា

ភិក្ខុ សន្តុដ្ឋិដ្ឋានីយស្ស សតិសម្បជញ្ញស្ស វសេន **សតោ** ហុត្វា **បរិព្ពជេ** ចរេយ្យ វិហរេយ្យាតិ។ តំ សុត្វា តេ ភិក្ខូ តាវទេវ ថេរំ ខមាបេសុំ។

តិស្សត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. កិមិលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បាចីនវំសទាយម្ហីតិអាទិកា អាយស្មតោ កិមិលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? តស្ស បុព្ពយោគោ សំវេគុប្បត្តិ បព្ពជ្ជា ច ឯកកនិបាតេ “អភិសត្តោ”តិ គាថាយ សំវណ្ណនាយំ វុត្តាយេវ។ តាយ ច គាថាយ ថេរេន អត្តនោ វិសេសាធិគមស្ស ការណំ ទស្សិតំ។ ឥធ បន អធិគតវិសេសស្ស អត្តនោ អាយស្មតា ច អនុរុទ្ធេន អាយស្មតា ច នន្ទិយេន សហ សមគ្គវាសោ ទស្សិតោតិ វេទិតព្ពំ។ សមគ្គវាសំ បន វសន្តា តេ យថា ច វសឹសុ, តំ ទស្សេន្តោ –

១៥៥.“បាចីនវំសទាយម្ហិ, សក្យបុត្តា សហាយកា;
បហាយានប្បកេ ភោគេ, ឧញ្ឆេ បត្តាគតេ រតា។

១៥៦.“អារទ្ធវីរិយា បហិតត្តា, និច្ចំ ទឡ្ហបរក្កមា;
រមន្តិ ធម្មរតិយា, ហិត្វាន លោកិយំ រតិ”ន្តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **បាចីនវំសទាយម្ហី**តិ បាចីនវំសនាមកេ រក្ខិតគោបិតេ សហបរិច្ឆេទេ វនេ។ តញ្ហិ វនំ គាមស្ស បាចីនទិសាយំ ឋិតត្តា វំសគុម្ពបរិក្ខិត្តត្តា ច “បាចីនវំសទាយោ”តិ វុត្តោ, វំសវនភាវេន វា តិ។ **សក្យបុត្តា**តិ អនុរុទ្ធត្ថេរាទយោ សក្យរាជកុមារា។ **សហាយកា**តិ សំវេគុប្បត្តិបព្ពជ្ជាសមណធម្មករណសំវាសេហិ សហ អយនតោ បវត្តនតោ សហាយកា។ **បហាយានប្បកេ ភោគេ**តិ ឧឡារេន បុញ្ញានុភាវេន អធិគតេ កុលបរម្បរាគតេ ច មហន្តេ ភោគក្ខន្ធេ ឆឌ្ឌេត្វា។ “សហាយានប្បកេ”តិបិ បាឡិ។ **ឧញ្ឆេ បត្តាគតេ រតា**តិ ឧញ្ឆាចរិយាយ អាភតត្តា ឧញ្ឆេ បត្តេ អាគតត្តា បត្តាគតេ បត្តបរិយាបន្នេ រតា អភិរតា, សង្ឃភត្តាទិអតិរេកលាភំ បដិក្ខិបិត្វា ជង្ឃពលំ និស្សាយ ភិក្ខាចរិយាយ លទ្ធេន មិស្សកភត្តេនេវ សន្តុដ្ឋាតិ អត្ថោ។

អារទ្ធវីរិយាតិ ឧត្តមត្ថស្ស អធិគមាយ អាទិតោវ បគេវ សម្បាទិតវីរិយា។ **បហិតត្តា**តិ និន្នបោណបព្ភារភាវេន កាលេន កាលំ សមាបជ្ជនេន ច និព្ពានំ បតិបេសិតចិត្តា។ **និច្ចំ ទឡ្ហបរក្កមា**តិ វត្តបដិបត្តីសុ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារានុយោគេន សព្ពកាលំ អសិថិលបរក្កមា។ **រមន្តិ ធម្មរតិយា, ហិត្វាន លោកិយំ រតិ**ន្តិ លោកេ វិទិតតាយ លោកបរិយាបន្នតាយ ច លោកិយំ រូបារម្មណាទិរតឹ បហាយ មគ្គបញ្ញាយ បជហិត្វា លោកុត្តរធម្មរតិយា អគ្គផលនិព្ពានាភិរតិយា ច រមន្តិ អភិរមន្តីតិ។

កិមិលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នន្ទត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អយោនិសោ មនសិការាតិ អាយស្មតោ នន្ទត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ភគវតោ សន្តិកេ ធម្មំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា សយម្បិ តំ ឋានន្តរំ បត្ថេន្តោ ភគវតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច បូជាសក្ការពហុលំ មហាទានំ បវត្តេត្វា, “អហម្បិ អនាគតេ តុម្ហាទិសស្ស ពុទ្ធស្ស ឯវរូបោ សាវកោ ភវេយ្យ”ន្តិ បណិធានំ កត្វា តតោ បដ្ឋាយ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ អត្ថទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ វិនតាយ នាម នទិយា មហន្តោ កច្ឆបោ ហុត្វា និព្ពត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ នទិយា បារំ គន្តុំ តីរេ ឋិតំ ទិស្វា សយំ ភគវន្តំ តារេតុកាមោ សត្ថុ បាទមូលេ និបជ្ជិ។ សត្ថា តស្ស អជ្ឈាសយំ ឱលោកេត្វា បិដ្ឋឹ អភិរុហិ។ សោ ហដ្ឋតុដ្ឋោ វេគេន សោតំ ឆិន្ទន្តោ សីឃតរំ បរតីរមេវ បាបេសិ។ ភគវា តស្ស អនុមោទនំ វទន្តោ ភាវិនី សម្បត្តី កថេត្វា បក្កាមិ។

សោ តេន បុញ្ញកម្មេន សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុស្មឹ សុទ្ធោទនមហារាជស្ស បុត្តោ ហុត្វា មហាបជាបតិយា គោតមិយា កុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តិ។ តស្ស នាមគ្គហណទិវសេ ញាតិសង្ឃំ នន្ទេន្តោ ជាតោតិ **នន្ទោ**ត្វេវ នាមំ អកំសុ។ តស្ស វយប្បត្តកាលេ សត្ថា បវត្តវរធម្មចក្កោ លោកានុគ្គហំ ករោន្តោ កបិលវត្ថុំ គន្ត្វា ញាតិសមាគមេ បោក្ខរវស្សំ អដ្ឋុប្បត្តឹ កត្វា **វេស្សន្តរជាតកំ** (ជា. ២.២២.១៦៥៥ អាទយោ) កថេត្វា ទុតិយទិវសេ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋោ “ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យា”តិ (ធ. ប. ១៦៨) គាថាយ បិតរំ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាបេត្វា និវេសនំ គន្ត្វា “ធម្មំ ចរេ សុចរិត”ន្តិ (ធ. ប. ១៦៩) គាថាយ មហាបជាបតឹ សោតាបត្តិផលេ

រាជានំ សកទាគាមិផលេ បតិដ្ឋាបេត្វា តតិយេ ទិវសេ នន្ទកុមារស្ស អភិសេកនិវេសនប្បវេសនវិវាហមង្គលេសុ វត្តមានេសុ បិណ្ឌាយ បវិសិត្វា នន្ទកុមារស្ស ហត្ថេ បត្តំ ទត្វា មង្គលំ វត្វា តស្ស ហត្ថតោ បត្តំ អគហេត្វាវ វិហារំ គតោ តំ បត្តហត្ថំ វិហារំ អាគតំ អនិច្ឆមានំយេវ បព្ពាជេត្វា តថា បព្ពជិតត្តាយេវ អនភិរតិយា បីឡិតំ ញត្វា ឧបាយេន តស្ស តំ អនភិរតឹ វិនោទេសិ។ សោ យោនិសោ បដិសង្ខាយ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩.១៤៨-១៦៣) –

“អត្ថទស្សី តុ ភគវា, សយម្ភូ លោកនាយកោ;
វិនតានទិយា តីរំ, ឧបាគច្ឆិ តថាគតោ។

“ឧទកា អភិនិក្ខម្ម, កច្ឆបោ វារិគោចរោ;
ពុទ្ធំ តារេតុកាមោហំ, ឧបេសឹ លោកនាយកំ។

“អភិរូហតុ មំ ពុទ្ធោ, អត្ថទស្សី មហាមុនិ;
អហំ តំ តារយិស្សាមិ, ទុក្ខស្សន្តករោ តុវំ។

“មម សង្កប្បមញ្ញាយ, អត្ថទស្សី មហាយសោ;
អភិរូហិត្វា មេ បិដ្ឋិំ, អដ្ឋាសិ លោកនាយកោ។

“យតោ សរាមិ អត្តានំ, យតោ បត្តោស្មិ វិញ្ញុតំ;
សុខំ មេ តាទិសំ នត្ថិ, ផុដ្ឋេ បាទតលេ យថា។

“ឧត្តរិត្វាន សម្ពុទ្ធោ, អត្ថទស្សី មហាយសោ;
នទិតីរម្ហិ ឋត្វាន, ឥមា គាថា អភាសថ។

“យាវតា វត្តតេ ចិត្តំ, គង្គាសោតំ តរាមហំ;
អយញ្ច កច្ឆបោ រាជា, តារេសិ មម បញ្ញវា។

“ឥមិនា ពុទ្ធតរណេន, មេត្តចិត្តវតាយ ច;
អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, ទេវលោកេ រមិស្សតិ។

“ទេវលោកា ឥធាគន្ត្វា, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
ឯកាសនេ និសីទិត្វា, កង្ខាសោតំ តរិស្សតិ។

“យថាបិ ភទ្ទកេ ខេត្តេ, ពីជំ អប្បម្បិ រោបិតំ;
សម្មាធារំ បវេច្ឆន្តេ, ផលំ តោសេតិ កស្សកំ។

“តថេវិទំ ពុទ្ធខេត្តំ, សម្មាសម្ពុទ្ធទេសិតំ;
សម្មាធារំ បវេច្ឆន្តេ, ផលំ មំ តោសយិស្សតិ។

“បធានបហិតត្តោម្ហិ, ឧបសន្តោ និរូបធិ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, វិហរាមិ អនាសវោ។

“អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, តរណាយ ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា វិមុត្តិសុខំ អនុភវន្តោ “អហោ សត្ថុ ឧបាយកោសល្លំ, យេនាហំ ភវបង្កតោ ឧទ្ធរិត្វា និព្ពានថលេ បតិដ្ឋាបិតោ”តិ អត្តនោ បហីនសំកិលេសំ បដិលទ្ធញ្ច សុខំ បច្ចវេក្ខិត្វា សញ្ជាតសោមនស្សោ ឧទានវសេន –

១៥៧. “អយោនិសោ មនសិការា, មណ្ឌនំ អនុយុញ្ជិសំ;

ឧទ្ធតោ ចបលោ ចាសិ, កាមរាគេន អដ្ដិតោ។

១៥៨. “ឧបាយកុសលេនាហំ, ពុទ្ធេនាទិច្ចពន្ធុនា;
យោនិសោ បដិបជ្ជិត្វា, ភវេ ចិត្តំ ឧទព្ពហិ”ន្តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **អយោនិសោ មនសិការា**តិ អនុបាយមនសិការតោ អសុភំ កាយំ សុភតោ មនសិ ករិត្វា សុភតោ មនសិការហេតុ, អសុភំ កាយំ សុភសញ្ញាយាតិ អត្ថោ។ **មណ្ឌន**ន្តិ ហត្ថូបគាទិអាភរណេហិ ចេវ មាលាគន្ធាទីហិ ច អត្តភាវស្ស អលង្ករណំ។ **អនុយុញ្ជិស**ន្តិ អនុយុញ្ជិំ, សរីរស្ស វិភូសនប្បសុតោ អហោសិន្តិ អត្ថោ។ **ឧទ្ធតោ**តិ ជាតិគោត្តរូបយោព្ពនមទាទីហិ ឧទ្ធតោ អវូបសន្តចិត្តោ។ **ចបលោ**តិ វនមក្កដោ វិយ អនវដ្ឋិតចិត្តតាយ លោលោ, កាយមណ្ឌនវត្ថមណ្ឌនាទិចាបល្យេ យុត្តតាយ វា ចបលោ **ច។ អាសិ**ន្តិ អហោសឹ។ **កាមរាគេនា**តិ វត្ថុកាមេសុ ឆន្ទរាគេន **អដ្ដិតោ** បីឡិតោ វិពាធិតោ អាសិន្តិ យោជនា។

ឧបាយកុសលេនាតិ វិនេយ្យានំ ទមនូបាយច្ឆេកេន កោវិទេន **ពុទ្ធេន** ភគវតា ហេតុភូតេន។ ហេតុអត្ថេ ហិ ឯតំ ករណវចនំ។ បលុទ្ធមក្កដីទេវច្ឆរាទស្សនេន ហិ ឧបក្កិតវាទចោទនាយ អត្តនោ កាមរាគាបនយនំ សន្ធាយ វទតិ។ ភគវា ហិ អាយស្មន្តំ នន្ទត្ថេរំ បឋមំ ជនបទកល្យាណី ឧបាទាយ “យថាយំ មក្កដី, ឯវំ កកុដបាទិនិយោ ឧបាទាយ ជនបទកល្យាណី”តិ មហតិយា អាណិយា ខុទ្ទកំ អាណឹ នីហរន្តោ ឆេក្ខោ វិយ, សិនេហបានេន សរីរេ កិលេទេត្វា វមនវិរេចនេហិ ទោសំ នីហរន្តោ ភិសក្កោ វិយ ច កកុដបាទិនិទស្សនេន ជនបទកល្យាណិយំ វិរត្តចិត្តំ ការេត្វា បុន ឧបក្កិតវាទេន កកុដបាទិនីសុបិ ចិត្តំ វិរាជេត្វា សម្មទេវ សមថវិបស្សនានុយោគេន អរិយមគ្គេ បតិដ្ឋាបេសិ។ តេន វុត្តំ “**យោនិសោ បដិបជ្ជិត្វា, ភវេ ចិត្តំ ឧទព្ពហិ**”ន្តិ។ ឧបាយេន ញាយេន សម្មទេវ សមថវិបស្សនាយ វិសុទ្ធិបដិបទំ បដិបជ្ជិត្វា ភវេ សំសារបង្កេ និមុគ្គញ្ច មេ ចិត្តំ អរិយមគ្គេន ហត្ថេន ឧត្តារិំ, និព្ពានថលេ បតិដ្ឋាបេសិន្តិ អត្ថោ។

ឥមំ ឧទានំ ឧទានេត្វា ថេរោ បុនទិវសេ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯវមាហ – “យំ មេ, ភន្តេ, ភគវា បាដិភោគោ បញ្ចន្នំ អច្ឆរាសតានំ បដិលាភាយ កកុដបាទានំ, មុញ្ចាមហំ, ភន្តេ, ភគវន្តំ ឯតស្មា បដិស្សវា”តិ (ឧទា. ២២)។ ភគវាបិ, “យទេវ ខោ តេ, នន្ទ, អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុត្តំ, អថាហំ មុត្តោ ឯតស្មា បដិស្សវា”តិ (ឧទា. ២២) អាហ។ អថស្ស ភគវា សវិសេសំ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតំ ញត្វា តំ គុណំ វិភាវេន្តោ, “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារានំ យទិទំ នន្ទោ”តិ (អ. និ. ១.២១៩, ២៣០) ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារភាវេន អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ។ ថេរោ ហិ “យមេវាហំ ឥន្ទ្រិយានំ អសំវរំ និស្សាយ ឥមំ វិប្បការំ បត្តោ, តមេវាហំ សុដ្ឋុ និគ្គហេស្សាមី”តិ ឧស្សាហជាតោ ពលវហិរោត្តប្បោ តត្ថ ច កតាធិការត្តា ឥន្ទ្រិយសំវរេ ឧក្កំសបារមឹ អគមាសីតិ។

នន្ទត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សិរិមត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បរេ ច នំ បសំសន្តីតិ អាយស្មតោ សិរិមត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ បារមិយោ បូរេត្វា តុសិតភវនេ ឋិតកាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ សនិឃណ្ឌុកេដុភានំ សក្ខរប្បភេទានំ ឥតិហាសបញ្ចមានំ បទកោ វេយ្យាករណោ លោកាយតមហាបុរិសលក្ខណេសុ អនវយោ នេក្ខម្មជ្ឈាសយតាយ កាមេ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ចតុរាសីតិសហស្សបរិមាណេន តាបសគណេន បរិវុតោ ហិមវន្តប្បទេសេ ទេវតាភិនិម្មិតេ អស្សមេ ឈានាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា វសន្តោ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការតាយ លក្ខណមន្តេសុ អាគតនិយាមេន ច ពុទ្ធគុណេ អនុស្សរិត្វា អតីតេ ពុទ្ធេ ឧទ្ទិស្ស អញ្ញតរស្មឹ នទីនិវត្តនេ បុលិនចេតិយំ កត្វា បូជាសក្ការាភិរតោ អហោសិ។ តំ ទិស្វា តាបសា, “កំ ឧទ្ទិស្ស អយំ បូជាសក្ការោ ករីយតី”តិ បុច្ឆឹសុ។ សោ តេសំ លក្ខណមន្តេ អាហរិត្វា តត្ថ អាគតានិ មហាបុរិសលក្ខណានិ វិភជិត្វា តទនុសារេន អត្តនោ ពលេ ឋត្វា ពុទ្ធគុណេ កិត្តេសិ។ តំ សុត្វា តេបិ តាបសា បសន្នមានសា តតោ បដ្ឋាយ សម្មាសម្ពុទ្ធំ ឧទ្ទិស្ស ថូបបូជំ ករោន្តា វិហរន្តិ។

តេន ច សមយេន បទុមុត្តរពោធិសត្តោ តុសិតកាយា ចវិត្វា មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កន្តោ ហោតិ។ ចរិមភវេ ទ្វត្តឹស បុព្ពនិមិត្តានិ បាតុរហេសុំ , សព្ពេ ច អច្ឆរិយព្ភុតធម្មា។ តាបសោ តានិ អន្តេវាសិកានំ ទស្សេត្វា ភិយ្យោសោមត្តាយ សម្មាសម្ពុទ្ធេសុ តេសំ បសាទំ វឌ្ឍេត្វា កាលំ កត្វា ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តិត្វា តេហិ អត្តនោ

សរិស្ស បូជាយ ករិយមានាយ ទិស្សមានរូបោ អាគន្ត្វា, “អហំ តុម្ហាកំ អាចរិយោ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តោ, តុម្ហេ អប្បមត្តា បុលិនចេតិយបូជមនុយុញ្ជថ, ភាវនាយ ច យុត្តប្បយុត្តា ហោថា”តិ វត្វា ព្រហ្មលោកមេវ គតោ។

ឯវំ សោ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ គហបតិកុលេ និព្ពត្តិ, តស្ស ជាតទិវសតោ បដ្ឋាយ តស្មិំ កុលេ សិរិសម្បត្តិយា វឌ្ឍមានត្តា **សិរិមា**ត្វេវ នាមំ អកំសុ។ តស្ស បទសា គមនកាលេ កនិដ្ឋភាតា និព្ពត្តិ, តស្ស “អយំ សិរិំ វឌ្ឍេន្តោ ជាតោ”តិ **សិរិវឌ្ឍោ**តិ នាមំ អកំសុ។ តេ ឧភោបិ ជេតវនប្បដិគ្គហណេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធា បព្ពជឹសុ។ តេសុ សិរិវឌ្ឍោ ន តាវ ឧត្តរិមនុស្សធម្មស្ស លាភី អហោសិ, ចតុន្នំ បច្ចយានំ លាភី, គហដ្ឋបព្ពជិតានំ សក្កតោ គរុកតោ, សិរិមត្ថេរោ បន បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ តាទិសេន កម្មច្ឆិទ្ទេន អប្បលាភី អហោសិ ពហុជនាសម្ភាវិតោ, សមថវិបស្សនាសុ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩.១១១-១៤៧) –

“បព្ពតេ ហិមវន្តម្ហិ, ទេវលោ នាម តាបសោ;
តត្ថ មេ ចង្កមោ អាសិ, អមនុស្សេហិ មាបិតោ។

“ជដាភារេន ភរិតោ, កមណ្ឌលុធរោ សទា;
ឧត្តមត្ថំ គវេសន្តោ, វិបិនា និក្ខមឹ តទា។

“ចុល្លាសីតិសហស្សានិ, សិស្សា មយ្ហំ ឧបដ្ឋហុំ;
សកកម្មាភិបសុតា, វសន្តិ វិបិនេ តទា។

“អស្សមា អភិនិក្ខម្ម, អកំ បុលិនចេតិយំ;
នានាបុប្ផំ សមានេត្វា, តំ ចេតិយមបូជយឹ។

“តត្ថ ចិត្តំ បសាទេត្វា, អស្សមំ បវិសាមហំ;
សព្ពេ សិស្សា សមាគន្ត្វា, ឯតមត្ថំ បុច្ឆឹសុ មំ។

“បុលិនេន កតោ ថូបោ, យំ ត្វំ ទេវ នមស្សសិ;
មយម្បិ ញាតុមិច្ឆាម, បុដ្ឋោ អាចិក្ខ នោ តុវំ។

“និទ្ទិដ្ឋា នុ មន្តបទេ, ចក្ខុមន្តោ មហាយសា;
តេ ខោ អហំ នមស្សាមិ, ពុទ្ធសេដ្ឋេ មហាយសេ។

“កីទិសា តេ មហាវីរា, សព្ពញ្ញូ លោកនាយកា;
កថំវណ្ណា កថំសីលា, កីទិសា តេ មហាយសា។

“ពាត្តិំសលក្ខណា ពុទ្ធា, ចត្តាលីសទិជាបិ ច;
នេត្តា គោបខុមា តេសំ, ជិញ្ជុកា ផលសន្និភា។

“គច្ឆមានា ច តេ ពុទ្ធា, យុគមត្តញ្ច បេក្ខរេ;
ន តេសំ ជាណុ នទតិ, សន្ធិសទ្ទោ ន សុយ្យតិ។

“គច្ឆមានា ច សុគតា, ឧទ្ធរន្តាវ គច្ឆរេ;
បឋមំ ទក្ខិណំ បាទំ, ពុទ្ធានំ ឯស ធម្មតា។

“អសម្ភីតា ច តេ ពុទ្ធា, មិគរាជាវ កេសរី;
នេវុក្កំសេន្តិ អត្តានំ, នោ ច វម្ភេន្តិ បាណិនំ។

“មានាវមានតោ មុត្តា, សមា សព្ពេសុ បាណិសុ;
អនត្តុក្កំសកា ពុទ្ធា, ពុទ្ធានំ ឯស ធម្មតា។

“ឧប្បជ្ជន្តា ច សម្ពុទ្ធា, អាលោកំ ទស្សយន្តិ តេ;

ឆព្យការំ បកម្បេន្តិ, កេវលំ វសុធំ តមំ។

“បស្សន្តិ និរយញ្ចេតេ, និព្ពាតិ និរយោ តទា;
បវស្សតិ មហាមេឃោ, ពុទ្ធានំ ឯស ធម្មតា។

“ព្លទិសា តេ មហានាគា, អតុលា ច មហាយសា;
វណ្ណតោ អនតិក្កន្តា, អប្បមេយ្យា តថាគតា។

“អនុមោទីសុ មេ វាក្យំ, សព្ពេ សិស្សា សគារវា;
តថា ច បដិបជ្ជឹសុ, យថាសត្តិ យថាពលំ។

“បដិបូជេន្តិ បុលិនំ, សកកម្មាភិលាសិនោ;
សទ្ទហន្តា មម វាក្យំ, ពុទ្ធសក្កតមានសា។

“តទា ចវិត្វា តុសិតា, ទេវបុត្តោ មហាយសោ;
ឧប្បជ្ជិ មាតុកុច្ឆិម្ហិ, ទសសហស្សិ កម្បថ។

“អស្សមស្សាវិទូរម្ហិ, ចង្កមម្ហិ ឋិតោ អហំ;
សព្ពេ សិស្សា សមាគន្ត្វា, អាគច្ឆុំ មម សន្តិកេ។

“ឧសភោវ មហី នទតិ, មិគរាជាវ កូជតិ;
សុសុមារោវ សឡតិ, កឹ វិបាកោ ភវិស្សតិ។

“យំ បកិត្តេមិ សម្ពុទ្ធំ, សិកតាថូបសន្តិកេ;
សោ ទានិ ភគវា សត្ថា, មាតុកុច្ឆិមុបាគមិ។

“តេសំ ធម្មកថំ វត្វា, កិត្តយិត្វា មហាមុនឹ;
ឧយ្យោជេត្វា សកេ សិស្សេ, បល្លង្កមាភុជឹ អហំ។

“ពលញ្ច វត មេ ខីណំ, ព្យាធិនា បរមេន តំ;
ពុទ្ធសេដ្ឋំ សរិត្វាន, តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។

“សព្ពេ សិស្សា សមាគន្ត្វា, អកំសុ ចិតកំ តទា;
កឡេវរញ្ច មេ គយ្ហ, ចិតកំ អភិរោបយុំ។

“ចិតកំ បរិវារេត្វា, សីសេ កត្វាន អញ្ជលឹ;
សោកសល្លបរេតា តេ, វិក្កន្ទឹសុ សមាគតា។

“តេសំ លាលប្បមានានំ, អគមំ ចិតកំ តទា;
អហំ អាចរិយោ តុម្ហំ, មា សោចិត្ថ សុមេធសា។

“សទត្ថេ វាយមេយ្យាថ, រត្តិន្ទិវមតន្ទិតា;
មា វោ បមត្តា អហុត្ថ, ខណោ វោ បដិបាទិតោ។

“សកេ សិស្សេនុសាសិត្វា, ទេវលោកំ បុនាគមឹ;
អដ្ឋារស ច កប្បានិ, ទេវលោកេ រមាមហំ។

“សតានំ បញ្ចក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ;
អនេកសតក្ខត្តុញ្ច, ទេវរជ្ជមការយឹ។

“អវសេសេសុ កប្បេសុ, វោកិណ្ណោ សំសរឹ អហំ;

ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ឧប្បាទស្ស ឥទំ ផលំ។

“យថា កោមុទិកេ មាសេ, ពហូ បុប្ផន្តិ បាទបា;
តថេវាហម្បិ សមយេ, បុប្ផិតោម្ហិ មហេសិនា។

“វីរិយំ មេ ធុរធោរយ្ហំ, យោគក្ខេមាធិវាហនំ;
នាគោវ ពន្ធនំ ឆេត្វា, វិហរាមិ អនាសវោ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ ពុទ្ធមភិកិត្តយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, កិត្តនាយ ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញាបត្តិ សមានំ អាយស្មន្តំ សិវិមត្ថេរំ “អរិយោ”តិ អជានន្តា បុថុជ្ជនា ភិក្ខូ សាមណេរា ច អប្បលាភិតាយ លោកស្ស អនភិគតភាវេន អសម្ភាវេន្តា យំកិញ្ចិ កថេត្វា គរហន្តិ។ សិវិវឌ្ឍត្ថេរំ បន បច្ចយានំ លាភិភាវេន លោកស្ស សក្កតគរុកតភាវតោ សម្ភាវេន្តា បសំសន្តិ។ ថេរោ “អវណ្ណារហស្ស នាម វណ្ណភណនំ, វណ្ណារហស្ស ច អវណ្ណភណនំ អស្ស បុថុជ្ជនភាវស្ស ទោសោ”តិ បុថុជ្ជនភាវញ្ច គរហន្តោ –

១៥៩. “បរេ ច នំ បសំសន្តិ, អត្តា ចេ អសមាហិតោ;
មោឃំ បរេ បសំសន្តិ, អត្តា ហិ អសមាហិតោ។

១៦០. “បរេ ច នំ គរហន្តិ, អត្តា ចេ សុសមាហិតោ;
មោឃំ បរេ គរហន្តិ, អត្តា ហិ សុសមាហិតោ”តិ។

– គាថាទ្វយមភាសិ។

តត្ថ **បរេ**តិ អត្តតោ អញ្ញេ បរេ នាម, ឥធ បន បណ្ឌិតេហិ អញ្ញេ ពាលា បរេតិ អធិប្បេតា។ តេសញ្ហិ អជានិត្វា អបរិយោគាហេត្វា ភាសនតោ គរហា វិយ បសំសាបិ អប្បមាណភូតា។ **ន**ន្តិ នំ បុគ្គលំ។ **បសំសន្តី**តិ អវិទ្ទសុភាវេន តណ្ហាវិបន្នតាយ វា, អថ វា អភូតំយេវ បុគ្គលំ “អសុកោ ភិក្ខុ ឈានលាភី, អរិយោ”តិ វា អភូតគុណារោបនេន កិត្តេន្តិ អភិត្ថវន្តិ។ យោ បនេត្ថ **ច**-សទ្ទោ, សោ អត្ថូបនយត្ថោ។ តេន បរេ នំ បុគ្គលំ បសំសន្តិ ច, តញ្ច ខោ តេសំ បសំសនមត្តំ, ន បន តស្មឹ បសំសាយ វត្ថុ អត្ថីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ **អត្តា ចេ អសមាហិតោ**តិ យំ បុគ្គលំ បរេ បសំសន្តិ, សោ ចេ សយំ អសមាហិតោ មគ្គសមាធិនា ផលសមាធិនា ឧបចារប្បនាសមាធិមត្តេនេវ វា ន សមាហិតោ, សមាធានស្ស បដិបក្ខភូតានំ កិលេសានំ អប្បហីនត្តា វិក្ខិត្តោ វិព្ភន្តចិត្តោ ហោតិ ចេតិ អត្ថោ។ “អសមាហិតោ”តិ ច ឯតេន សមាធិនិមិត្តានំ គុណានំ អភាវំ ទស្សេតិ។ **មោឃ**ន្តិ ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ “វិសមំ ចន្ទិមសូរិយា បរិវត្តន្តី”តិអាទីសុ វិយ។ **បរេ បសំសន្តី**តិ យេ តំ អសមាហិតំ បុគ្គលំ បសំសន្តិ, តេ មោឃំ មុធា អមូលកំ បសំសន្តិ។ កស្មា? **អត្តា ហិ អសមាហិតោ** យស្មា តស្ស បុគ្គលស្ស ចិត្តំ អសមាហិតំ, តស្មាតិ អត្ថោ។

ទុតិយគាថាយំ **គរហន្តី**តិ អត្តនោ អវិទ្ទសុភាវេន ទោសន្តរាយ វា អរិយំ ឈានលាភិញ្ច សមានំ “អសុកោ ភិក្ខុ ជាគរិយំ នានុយុញ្ជតិ អន្តមសោ គោទុហនមត្តម្បិ កាលំ កេវលំ កាយទឡ្ហិពហុលោ និទ្ទារាមោ ភស្សារាមោ សង្គណិការាមោ វិហរតី”តិអាទិនា អប្បដិបជ្ជមានតាវិភាវនេន វា គុណបរិធំសនេន វា គរហន្តិ និន្ទន្តិ, ឧបក្កោសន្តិ វាតិ អត្ថោ។ សេសំ បឋមគាថាយ វុត្តបរិយាយេន វេទិតព្ពំ។ ឯវំ ថេរេន ឥមាហិ គាថាហិ អត្តនោ និក្កិលេសភាវេ សិវិវឌ្ឍស្ស ច សកិលេសភាវេ បកាសិតេ តំ សុត្វា សិវិវឌ្ឍោ សំវេគជាតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ សទត្ថំ បរិបូរេសិ, គរហកបុគ្គលា ច ថេរំ ខមាបេសុំ។

សិវិមត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយវគ្គោ

១. ឧត្តរត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ខន្ធា មយា បរិញ្ញាតាតិ អាយស្មតោ ឧត្តរត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សាសនេ លទ្ធប្បសាទោ ហុត្វា ឧបាសកត្តំ បដិវេទេសិ។ សោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ អត្តនោ ញាតកេ សន្និបាតេត្វា ពហុំ បូជាសក្ការំ សម្ភរិត្វា ធាតុបូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាកេតេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ឧត្តរោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ កេនចិទេវ ករណីយេន សាវត្ថិំ គតោ កណ្ឌម្ពមូលេ កតំ យមកបាដិហារិយំ ទិស្វា បសីទិត្វា បុន **កាឡការាមសុត្ត**ទេសនាយ (អ. និ. ៤.២៤) អភិវឌ្ឍមានសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សត្ថារា សទ្ធិំ រាជគហំ គន្ត្វា ឧបសម្បជ្ជិត្វា តត្ថេវ វសន្តោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩.១០៦-១១០) –

“និព្ពុតេ លោកនាថម្ហិ, សិទ្ធត្ថេ លោកនាយកេ;
មម ញាតី សមានេត្វា, ធាតុបូជំ អកាសហំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ធាតុមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ធាតុបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា សត្ថរិ សាវត្ថិយំ វិហរន្តេ ពុទ្ធុបដ្ឋានត្ថំ រាជគហតោ សាវត្ថិំ ឧបគតោ ភិក្ខូហិ “កិំ, អាវុសោ, បព្ពជ្ជាកិច្ចំ តយា មត្ថកំ បាបិត”ន្តិ បុដ្ឋោ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១៦១. “ខន្ធា មយា បរិញ្ញាតា, តណ្ហា មេ សុសមូហតា;
ភាវិតា មម ពោជ្ឈង្គា, បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ។

១៦២. “សោហំ ខន្ធេ បរិញ្ញាយ, អព្ពហិត្វាន ជាលិនិំ;
ភាវយិត្វាន ពោជ្ឈង្គេ, និព្ពាយិស្សំ អនាសវោ”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **ខន្ធា**តិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា។ **បរិញ្ញាតា**តិ “ឥទំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ បរិច្ឆិជ្ជ ញាតា ភាវិតា។ តេន ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស បរិញ្ញាភិសមយមាហ។ **តណ្ហា**តិ តសតិ បរិតសតីតិ តណ្ហា។ **សុសមូហតា**តិ សមុគ្ឃាដិតា។ ឯតេន សមុទយសច្ចស្ស បហានាភិសមយំ វទតិ។ **ភាវិតា មម ពោជ្ឈង្គា**តិ ពោធិសង្ខាតាយ សតិអាទិធម្មសាមគ្គិយា, តំសមង្គិនោ វា ពោធិសង្ខាតស្ស អរិយបុគ្គលស្ស អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គា។ សតិធម្មវិចយវីរិយបីតិបស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសង្ខាតា មគ្គបរិយាបន្នា ធម្មា មយា ភាវិតា ឧប្បាទិតា វឌ្ឍិតា។ ពោជ្ឈង្គគ្គហណេនេវ ចេត្ថ តំសហចរិតតាយ សព្ពេ មគ្គធម្មា, សព្ពេ ច ពោធិបក្ខិយធម្មា គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ ឯតេនេវ មគ្គសច្ចស្ស ភាវនាភិសមយំ ទស្សេតិ។ **បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ**តិ កាមាសវាទយោ អាសវា ខីយន្តិ ឯត្ថាតិ អាសវក្ខយោតិ លទ្ធនាមោ អសង្ខតធម្មោ មយា បត្តោ អធិគតោ។ ឯតេន និរោធសច្ចស្ស សច្ឆិកិរិយាភិសមយំ កថេតិ។ ឯត្តាវតា អត្តនោ សឧបាទិសេសនិព្ពានសម្បត្តិំ ទស្សេតិ។

ឥទានិ បន អនុបាទិសេសនិព្ពានសម្បត្តិំ ទស្សេន្តោ **“សោហ”**ន្តិអាទិនា ទុតិយំ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – សោហំ ឯវំ វុត្តនយេន **ខន្ធេ បរិញ្ញាយ** បរិជានិត្វា, តថា បរិជានន្តោ ឯវ សកអត្តភាវបរអត្តភាវេសុ អជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនេសុ អតីតាទិភេទភិន្នេសុ សំសិព្ពនាការំ បុនប្បុនំ បវត្តិសង្ខាតំ ជាលំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ជាលិនី**តិ លទ្ធនាមំ តណ្ហំ **អព្ពហិត្វាន** មម ចិត្តសន្តានតោ ឧទ្ធរិត្វា, តថា នំ ឧទ្ធរន្តោយេវ វុត្តប្បភេទេ **ពោជ្ឈង្គេ ភាវយិត្វាន** តេ ភាវនាបារិបូរិំ បាបេត្វា តតោ ឯវ **អនាសវោ** ហុត្វា ឋិតោ ឥទានិ ចរិមកចិត្តនិរោធេន អនុបាទានោ វិយ ជាតវេទោ **និព្ពាយិស្សំ** បរិនិព្ពាយិស្សាមីតិ។

ឧត្តរត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ភទ្ទជិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បនាទោ នាម សោ រាជាតិ អាយស្មតោ ភទ្ទជិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ព្រាហ្មណានំ វិជ្ជាសិប្បេសុ បារំ គន្ត្វា កាមេ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អរញ្ញាយតនេ អស្សមំ ការេត្វា វសន្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ អាកាសេន គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ អញ្ជលិំ បគ្គយ្ហ អដ្ឋាសិ។ សត្ថា តស្ស អជ្ឈាសយំ ញត្វា អាកាសតោ ឱតរិ។ ឱតិណ្ណស្ស បន ភគវតោ មធុញ្ច ភិសមុឡាលញ្ច សប្បិញ្ច ខីរញ្ច ឧបនាមេសិ, តស្ស តំ ភគវា អនុកម្បំ ឧបាទាយ បដិគ្គហេត្វា អនុមោទនំ វត្វា

បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន តុសិតេ និព្ពត្តោ តត្ថ យាវតាយុកំ ឋត្វា តតោ អបរាបរំ សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ មហទ្ធនោ សេដ្ឋិ ហុត្វា អដ្ឋសដ្ឋិភិក្ខុសហស្សំ ភោជេត្វា តិចីវរេន អច្ឆាទេសិ។

ឯវំ ពហុំ កុសលំ កត្វា ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា តត្ថ យាវតាយុកំ ឋត្វា តតោ ចវិត្វា មនុស្សេសុ ឧប្បន្នោ ពុទ្ធសុញ្ញេ លោកេ បញ្ច បច្ចេកពុទ្ធសតានិ ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧបដ្ឋហិត្វា តតោ ចុតោ រាជកុលេ និព្ពត្តិត្វា រជ្ជំ អនុសាសន្តោ បុត្តំ បច្ចេកពោធិំ អធិគន្ត្វា ឋិតំ ឧបដ្ឋហិត្វា តស្ស បរិនិព្ពុតស្ស ធាតុយោ គហេត្វា ចេតិយំ កត្វា បូជេសិ។ ឯវំ តត្ថ តត្ថ តានិ បុញ្ញានិ កត្វា ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ភទ្ទិយនគរេ អសីតិកោដិវិភវស្ស ភទ្ទិយសេដ្ឋិស្ស ឯកបុត្តកោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **ភទ្ទជី**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ តស្ស កិរ ឥស្សរិយភោគបរិវារាទិសម្បត្តិ ចរិមភវេ ពោធិសត្តស្ស វិយ អហោសិ។

តទា សត្ថា សាវត្ថិយំ វស្សំ វសិត្វា ភទ្ទជិកុមារំ សង្គណ្ហិតុំ មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន សទ្ធិំ ភទ្ទិយនគរំ គន្ត្វា ជាតិយាវនេ វសិ តស្ស ញាណបរិបាកំ អាគមយមានោ។ សោបិ ឧបរិ បាសាទេ និសិន្នោ សីហបញ្ជរំ វិវរិត្វា ឱលោកេន្តោ ភគវតោ សន្តិកេ ធម្មំ សោតុំ គច្ឆន្តំ មហាជនំ ទិស្វា “កត្ថាយំ មហាជនោ គច្ឆតី”តិ បុច្ឆិត្វា តំ ការណំ សុត្វា សយម្បិ មហតា បរិវារេន សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុណន្តោ សព្ពាភរណបដិមណ្ឌិតោវ សព្ពកិលេសេ ខេបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៦.៩៨-១១៦) –

“ឱគយ្ហ យំ បោក្ខរណិំ, នានាកុញ្ជរសេវិតំ;
ឧទ្ធរាមិ ភិសំ តត្ថ, ឃាសហេតុ អហំ តទា។

“ភគវា តម្ហិ សមយេ, បទុមុត្តរសវ្ហយោ;
រត្តម្ពរធរោ ពុទ្ធោ, គច្ឆតេ អនិលញ្ជសេ។

“ធុនន្តោ បំសុកូលានិ, សទ្ទំ អស្សោសហំ តទា;
ឧទ្ធំ និជ្ឈាយមានោហំ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“តត្ថេវ ឋិតកោ សន្តោ, អាយាចឹ លោកនាយកំ;
មធុំ ភិសេហិ សហិតំ, ខីរំ សប្បឹ មុឡាលិកំ។

“បដិគ្គណ្ហាតុ មេ ពុទ្ធោ, អនុកម្បាយ ចក្ខុមា;
តតោ ការុណិកោ សត្ថា, ឱរោហិត្វា មហាយសោ។

“បដិគ្គណ្ហិ មមំ ភិក្ខំ, អនុកម្បាយ ចក្ខុមា;
បដិគ្គហេត្វា សម្ពុទ្ធោ, អកា មេ អនុមោទនំ។

“សុខី ហោតុ មហាបុញ្ញ, គតិ តុយ្ហំ សមិជ្ឈតុ;
ឥមិនា ភិសទានេន, លភស្សុ វិបុលំ សុខំ។

“ឥទំ វត្វាន សម្ពុទ្ធោ, ជលជុត្តមនាមកោ;
ភិក្ខមាទាយ សម្ពុទ្ធោ, អាកាសេនាគមា ជិនោ។

“តតោ ភិសំ គហេត្វាន, អាគច្ឆិំ មម អស្សមំ;
ភិសំ រុក្ខេ លគ្គេត្វាន, មម ទានំ អនុស្សរិំ។

“មហាវាតោ ឧដ្ឋហិត្វា, សញ្ចាលេសិ វនំ តទា;
អាកាសោ អភិនាទិត្ថ, អសនី ច ផលី តទា។

“តតោ មេ អសនីបាតោ, មត្ថកេ និបតី តទា;
សោហំ និសិន្នកោ សន្តោ, តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។

“បុញ្ញកម្មេន សញ្ញុត្តោ, តុសិតំ ឧបបជ្ជហំ;

កឡេវរំ មេ បតិតំ, ទេវលោកេ រមាមហំ។

“ឆឡសីតិសហស្សានិ, នារិយោ សមលង្កតា;
សាយំ បាតំ ឧបដ្ឋន្តិ, ភិសទានស្សិទំ ផលំ។

“មនុស្សយោនិមាគន្ធា, សុខិតោ ហោមហំ តទា;
ភោគេ មេ ឩនតា នត្ថិ, ភិសទានស្សិទំ ផលំ។

“អនុកម្បិតកោ តេន, ទេវទេវេន តាទិនា;
សព្ពាសវា បរិក្ខីណា, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ ភិសំ អទទី តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ភិសទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តេ បន តេន អធិគតេ សត្ថា ភទ្ទិយសេដ្ឋឹ អាមន្តេសិ – “តវ បុត្តោ អលង្កតបដិយត្តោ ធម្មំ សុណន្តោ អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ, តេនស្ស ឥទានេវ បព្ពជិតុំ យុត្តំ, នោ ចេ បព្ពជតិ, បរិនិព្ពាយិស្សតី”តិ។ សេដ្ឋិ “ន មយ្ហំ បុត្តស្ស ទហរស្សេវ សតោ បរិនិព្ពានេន កិច្ចំ អត្ថិ, បព្ពាជេថ ន”ន្តិ អាហ។ តំ សត្ថា បព្ពាជេត្វា ឧបសម្បាទេត្វា តត្ថ សត្តាហំ វសិត្វា កោដិគាមំ បាបុណិ, សោ ច គាមោ គង្គាតីរេ។ កោដិគាមវាសិនោ ពុទ្ធប្បមុខស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស មហាទានំ បវត្តេសុំ។ ភទ្ទជិត្ថេរោ សត្ថារា អនុមោទនាយ អារទ្ធមត្តាយ ពហិគាមំ គន្ត្វា “គង្គាតីរេ មគ្គសមីបេ សត្ថុ អាគតកាលេ វុដ្ឋហិស្សាមី”តិ សមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា និសីទិ។ មហាថេរេសុ អាគច្ឆន្តេសុបិ អវុដ្ឋហិត្វា សត្ថុ អាគតកាលេយេវ វុដ្ឋហិ។ បុថុជ្ជនភិក្ខូ, “អយំ អធុនា បព្ពជិតោ មហាថេរេសុ អាគច្ឆន្តេសុ មានត្ថទ្ធោ ហុត្វា ន វុដ្ឋាសី”តិ ឧជ្ឈាយឹសុ។ កោដិគាមវាសិនោ សត្ថុ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច ពហូ នាវាសង្ឃាដេ ពន្ធឹសុ, សត្ថា “ហន្ទស្ស អានុភាវំ បកាសេមី”តិ នាវាសង្ឃាដេ ឋត្វា, “កហំ, ភទ្ទជី”តិ បុច្ឆិ។ ភទ្ទជិត្ថេរោ “ឯសោហំ, ភន្តេ”តិ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា អញ្ជលឹ កត្វា អដ្ឋាសិ។ សត្ថា, “ឯហិ, ភទ្ទជិ, អម្ហេហិ សទ្ធឹ ឯកនាវំ អភិរុហា”តិ។ សោ ឧប្បតិត្វា សត្ថុ ឋិតនាវាយំ អដ្ឋាសិ។ សត្ថា គង្គាមជ្ឈំ គតកាលេ, “ភទ្ទជិ, តយា មហាបនាទរាជកាលេ អជ្ឈាវុដ្ឋរតនបាសាទោ កហ”ន្តិ អាហ។ “ឥមស្មឹ ឋានេ និមុគ្គោ”តិ។ “តេន ហិ, ភទ្ទជិ, សព្រហ្មចារីនំ កង្ខំ ឆិន្ទា”តិ។ តស្មឹ ខណេ ថេរោ សត្ថារំ វន្ទិត្វា ឥទ្ធិពលេន គន្ត្វា បាសាទថូបិកំ បាទង្គុលន្តរេន សន្និរុម្ភិត្វា បញ្ចវីសតិយោជនំ បាសាទំ គហេត្វា អាកាសេ ឧប្បតិ, ឧប្បតន្តោ ច បញ្ញាស យោជនានិ បាសាទំ ឧទកតោ ឧក្ខិបិ។ អថស្ស បុរិមភវេ ញាតកា បាសាទគតេន លោភេន មច្ឆកច្ឆបមណ្ឌូកា ហុត្វា តស្មឹ បាសាទេ ឧដ្ឋហន្តេ បរិវត្តិត្វា ឧទកេ បតឹសុ។ សត្ថា តេ បតន្តេ ទិស្វា “ញាតកា តេ, ភទ្ទជិ, កិលមន្តី”តិ អាហ។ ថេរោ សត្ថុ វចនេន បាសាទំ វិស្សជ្ជេសិ។ បាសាទោ យថាឋានេ ឯវ បតិដ្ឋហិ។ សត្ថា បារង្គតោ ភិក្ខូហិ “កទា, ភន្តេ, ភទ្ទជិត្ថេរេន អយំ បាសាទោ អជ្ឈាវុដ្ឋោ”តិ បុដ្ឋោ **មហាបនាទជាតកំ** (ជា. ១.៣.៤០-៤១) កថេត្វា មហាជនំ ធម្មាមតំ បាយេសិ។ ថេរោ បន អត្តនោ អជ្ឈាវុដ្ឋបុព្ពំ សុវណ្ណបាសាទំ ទស្សេត្វា –

១៦៣“បនាទោ នាម សោ រាជា, យស្ស យូបោ សុវណ្ណយោ;
តិរិយំ សោឡសុព្ពេធោ, ឧព្ភមាហុ សហស្សធា។

១៦៤“សហស្សកណ្ឌោ សតគេណ្ឌុ, ធជាលុ ហរិតាមយោ;
អនច្ចុំ តត្ថ គន្ធព្ពា, ឆ សហស្សានិ សត្តធា”តិ។ –

ទ្វីហិ គាថាហិ វណ្ណេន្តោ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

តត្ថ **បនាទោ នាម សោ រាជា**តិ អតីតេ បនាទោ នាម សោ រាជា អហោសីតិ អត្តភាវអន្តរហិតតាយ អត្តានំ បរំ វិយ និទ្ទិសតិ។ សោ ឯវ ហិ រជ្ជេ ឋិតកាលតោ បដ្ឋាយ សទា ឧស្សាហសម្បត្តិអាទិនា មហតា រាជានុភាវេន មហតា ច កិត្តិសទ្ទេន សមន្នាគតត្តា “រាជា មហាបនាទោ”តិ បញ្ញាយិត្ថ។ **យស្ស យូបោ សុវណ្ណយោ**តិ យស្ស រញ្ញោ អយំ យូបោ បាសាទោ សុវណ្ណមយោ។ **តិរិយំ សោឡសុព្ពេធោ**តិ វិត្ថារតោ សោឡសកណ្ឌបាតប្បមាណោ។ សោ បន អឌ្ឍយោជនមត្តោ ហោតិ។ **ឧព្ភមាហុ សហស្សធា**តិ ឧព្ភំ ឧច្ចំ ឯវមស្ស បាសាទស្ស សហស្សធា សហស្សកណ្ឌប្បមាណមាហុ។ សោ បន យោជនតោ បញ្ចវីសតិយោជនប្បមាណោ ហោតិ។ កេចិ បនេត្ថ គាថាសុខត្ថំ “អាហូ”តិ ទីឃំ កតំ។ អាហុ អហោសីតិ អត្ថំ វទន្តិ។

សហស្សកណ្ឌោតិ សហស្សភូមិកោ។ **សតគេណ្ឌូ**តិ អនេកសតនិយ្យូហកោ។ **ធជាលូ**តិ តត្ថ តត្ថ និយ្យូហសិខរាទីសុ បតិដ្ឋាបិតេហិ យដ្ឋិធជបដាកធជាទិធជេហិ សម្បន្នោ។ **ហរិតាមយោ**តិ ចាមីករសុវណ្ណមយោ។ កេចិ បន “ហរិតជាតិមណិសរិក្ខកោ”តិ វទន្តិ ។ **គន្ធព្ពា**តិ នដា។ **ឆ សហស្សានិ សត្តធា**តិ ឆមត្តានិ គន្ធព្ពសហស្សានិ សត្តធា តស្ស បាសាទស្ស សត្តសុ ឋានេសុ រញ្ញោ អភិរមាបនត្ថំ នច្ចិំសូតិ អត្ថោ។ តេ ឯវំ នច្ចន្តាបិ រាជានំ ហាសេតុំ នាសក្ខិំសុ។ អថ សក្កោ ទេវរាជា ទេវនដេ បេសេត្វា សមជ្ជំ ការេសិ, តទា រាជា ហសីតិ។

ភទ្ទជិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សោភិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សតិមា បញ្ញវាតិ អាយស្មតោ សោភិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ បុព្ពេនិវាសញាណលាភីនំ ភិក្ខូនំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា សយម្បិ តំ ឋានន្តរំ ឧទ្ទិស្ស បត្ថនំ កត្វា បុញ្ញានិ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ សុមេធស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ព្រាហ្មណានំ វិជ្ជាសិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គន្ត្វា នេក្ខម្មាធិមុត្តោ ឃរាវាសំ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ហិមវន្តស្ស សមីបេ អរញ្ញាយតនេ អស្សមំ ការេត្វា វនមូលផលាផលេន យាបេន្តោ ពុទ្ធុប្បាទំ សុត្វា សព្ពត្ថ ឯកវត្តិវាសេនេវ ភទ្ទវតីនគរេ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា បសន្នមានសោ “តុវំ សត្ថា ច កេតុ ចា”តិអាទីហិ ឆហិ គាថាហិ អភិត្ថវិ , សត្ថា ចស្ស ភាវិនី សម្បត្តិំ បកាសេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិ។ **សោភិតោ**តិស្ស នាមំ អកំសុ។ សោ អបរេន សមយេន សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ បុព្ពេនិវាសញាណេ ចិណ្ណវសី ច អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩.៤៦-៧៤) –

“ទក្ខិណេ ហិមវន្តស្ស, សុកតោ អស្សមោ មម;
ឧត្តមត្ថំ គវេសន្តោ, វសាមិ វិបិនេ តទា។

“លាភាលាភេន សន្តុដ្ឋោ, មូលេន ច ផលេន ច;
អន្វេសន្តោ អាចរិយំ, វសាមិ ឯកកោ អហំ។

“សុមេធោ នាម សម្ពុទ្ធោ, លោកេ ឧប្បជ្ជិ តាវទេ;
ចតុសច្ចំ បកាសេតិ, ឧទ្ធរន្តោ មហាជនំ។

“នាហំ សុណោមិ សម្ពុទ្ធំ, នបិ មេ កោចិ សំសតិ;
អដ្ឋវស្សេ អតិក្កន្តេ, អស្សោសិំ លោកនាយកំ។

“អគ្គិទារុំ នីហរិត្វា, សម្មជ្ជិត្វាន អស្សមំ;
ខារិភារំ គហេត្វាន, និក្ខមិំ វិបិនា អហំ។

“ឯករត្តិំ វសន្តោហំ, គាមេសុ និគមេសុ ច;
អនុបុព្ពេន ចន្ទវតិំ, តទាហំ ឧបសង្កមិំ។

“ភគវា តម្ហិ សមយេ, សុមេធោ លោកនាយកោ;
ឧទ្ធរន្តោ ពហូ សត្តេ, ទេសេតិ អមតំ បទំ។

“ជនកាយមតិក្កម្ម, វន្ទិត្វា ជិនសាគរំ;
ឯកំសំ អជិនំ កត្វា, សន្ថវិំ លោកនាយកំ។

“តុវំ សត្ថា ច កេតុ ច, ធជោ យូបោ ច បាណិនំ;
បរាយនោ បតិដ្ឋា ច, ទីបោ ច ទ្វិបទុត្តមោ។

“នេបុញ្ញោ ទស្សនេ វីរោ, តារេសិ ជនតំ តុវំ;

នត្ថញ្ញោ តារកោ លោកេ, តវុត្តរិតរោ មុនេ។

“សក្កា ថេវេ កុសគ្គេន, បមេតុំ សាគរុត្តមេ;
ន ត្វេវ តវ សព្ពញ្ញុ, ញាណំ សក្កា បមេតវេ។

“តុលទណ្ឌេ ឋបេត្វាន, មហឹ សក្កា ធរេតវេ;
នត្វេវ តវ បញ្ញាយ, បមាណមត្ថិ ចក្ខុម។

“អាកាសោ មិនិតុំ សក្កា, រជ្ជុយា អង្គុលេន វា;
នត្វេវ តវ សព្ពញ្ញុ, សីលំ សក្កា បមេតវេ។

“មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ, អាកាសោ ច វសុន្ធរា;
បរិមេយ្យានិ ឯតានិ, អប្បមេយ្យោសិ ចក្ខុម។

“ឆហិ គាថាហិ សព្ពញ្ញុំ, កិត្តយិត្វា មហាយសំ;
អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វាន, តុណ្ហី អដ្ឋាសហំ តទា។

“យំ វទន្តិ សុមេធោតិ, ភូរិបញ្ញំ សុមេធសំ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ឥមា គាថា អភាសថ។

“យោ មេ ញាណំ បកិត្តេសិ, វិប្បសន្នេន ចេតសា;
តមហំ កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“សត្តសត្តតិ កប្បានិ, ទេវលោកេ រមិស្សតិ;
សហស្សក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជំ ករិស្សតិ។

“អនេកសតក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ;
បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ។

“ទេវភូតោ មនុស្សោ វា, បុញ្ញកម្មសមាហិតោ;
អនូនមនសង្កប្បោ, តិក្ខបញ្ញោ ភវិស្សតិ។

“តឹសកប្បសហស្សម្ហិ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“អគារា អភិនិក្ខម្ម, បព្ពជិស្សតិកិញ្ចនោ;
ជាតិយា សត្តវស្សេន, អរហត្តំ ផុសិស្សតិ។

“យតោ សរាមិ អត្តានំ, យតោ បត្តោស្មិ សាសនំ;
ឯត្ថន្តរេ ន ជានាមិ, ចេតនំ អមនោរមំ។

“សំសរិត្វា ភវេ សព្ពេ, សម្បត្តានុភវឹ អហំ;
ភោគេ មេ ឩនតា នត្ថិ, ផលំ ញាណស្ស ថោមនេ។

“តិយគ្គី និព្ពុតា មយ្ហំ, ភវា សព្ពេ សមូហតា;
សព្ពាសវា បរិក្ខីណា, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ។

“តឹសកប្បសហស្សម្ហិ, យំ ញាណមថវឹ អហំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលំ ញាណស្ស ថោមនេ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

សោ អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បុព្ពេនិវាសំ អនុបដិបាដិយា អនុស្សរន្តោ យាវ អសញ្ញភវេ អចិត្តក បដិសន្ធិ, តាវ អទ្ទស។ តតោ បញ្ច កប្បសតានិ ចិត្តប្បវត្តិំ អទិស្វា អវសានេវ ទិស្វា “កិមេត”ន្តិ អាវជ្ជេន្តោ នយវសេន “អសញ្ញភវោ ភវិស្សតី”តិ និដ្ឋំ អគមាសិ។ តេនាហ ភគវា – “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អសញ្ញសត្តា នាម ទីឃាយុកា ទេវា, តតោ ចុតោ សោភិតោ ឥធូបបន្នោ, សោ ឯតំ ភវំ ជានាតិ, សោភិតោ អនុស្សរតី”តិ (បារា. ២៣២ អត្ថតោ សមានំ)។ ឯវំ នយវសេន អនុស្សរន្តស្ស អនុស្សរណកោសល្លំ ទិស្វា សត្ថា ថេរំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ។ តតោ ឯវំ ចាយំ អាយស្មា សវិសេសំ អត្តនោ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ តស្ស ច បច្ចយភូតំ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា សោមនស្សជាតោ តទត្ថទីបនំ ឧទានំ ឧទានេន្តោ –

១៦៥. “សតិមា បញ្ញវា ភិក្ខុ, អារទ្ធពលវីរិយោ;
បញ្ច កប្បសតានាហំ, ឯករត្តិំ អនុស្សរិំ។

១៦៦. “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ, សត្ត អដ្ឋ ច ភាវយំ;
បញ្ច កប្បសតានាហំ, ឯករត្តិំ អនុស្សរិ”ន្តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **សតិមា**តិ សយំ សមុទាគមនសម្បន្នាយ សតិបដ្ឋានភាវនាបារិបូរិយា សតិវេបុល្លប្បត្តិយា ច សតិមា។ **បញ្ញវា**តិ ឆឡភិញ្ញាបារិបូរិយា បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា ច បញ្ញវា។ ភិន្នកិលេសតាយ **ភិក្ខុ**។ សទ្ធាទិពលានញ្ចេវ ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវីរិយស្ស ច សំសិទ្ធិបារិបូរិយា **អារទ្ធពលវីរិយោ**។ សទ្ធាទីនញ្ចេត្ថ ពលគ្គហណេន គហណំ សតិបិ សតិអាទីនំ ពលភាវេ, យថា “គោពលិពទ្ទា បុញ្ញញាណសម្ភារា”តិ។ **បញ្ច កប្បសតានាហំ, ឯករត្តិំ អនុស្សរិ**ន្តិ ឯករត្តិំ វិយ អនុស្សរិំ។ វិយ-សទ្ទោ ហិ ឥធ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ, ឯតេន បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេ អត្តនោ ញាណវសីភាវំ ទីបេតិ។

ឥទានិ យាយ បដិបត្តិយា អត្តនោ សតិមន្តាទិភាវោ សាតិសយំ បុព្ពេនិវាសញាណញ្ច សិទ្ធំ, តំ ទស្សេតុំ “**ចត្តារោ**”តិអាទិនា ទុតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ**តិ កាយានុបស្សនាទិកេ អត្តនោ វិសយភេទេន ចតុព្ពិធេ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកេ សតិសង្ខាតេ សតិបដ្ឋានេ។ **សត្តា**តិ សត្ត ពោជ្ឈង្គេ។ **អដ្ឋា**តិ អដ្ឋ មគ្គង្គានិ។ សតិបដ្ឋានេសុ ហិ សុប្បតិដ្ឋិតចិត្តស្ស សត្ត ពោជ្ឈង្គា ភាវនាបារិបូរិំ គតា ឯវ ហោន្តិ, តថា អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ។ តេនាហ ធម្មសេនាបតិ – “ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សុប្បតិដ្ឋិតចិត្តា សត្ត ពោជ្ឈង្គេ យថាភូតំ ភាវេត្វា”តិអាទីហិ (ទី. និ. ៣.១៤៣) សត្តកោដ្ឋាសិកេសុ សត្តតឹសាយ ពោធិបក្ខិយធម្មេសុ ឯកស្មឹ កោដ្ឋាសេ ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆន្តេ ឥតរេ អគច្ឆន្តា នាម នត្ថីតិ។ **ភាវយ**ន្តិ ភាវនាហេតុ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

សោភិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. វល្លិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យំ កិច្ចំ ទឡ្ហវីរិយេនាតិអាទិកា អាយស្មតោ វល្លិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សុមេធស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ វិជ្ជាសិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គតោ អសីតិកោដិវិភវំ បហាយ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា បព្ពតបាទេ អរញ្ញាយតនេ ឯកិស្សា នទិយា តីរេ អស្សមំ ការេត្វា វិហរន្តោ អត្តនោ អនុគ្គណ្ហនត្ថំ ឧបគតំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ អជិនចម្មំ បត្ថរិត្វា អទាសិ ។ តត្ថ និសិន្នំ ភគវន្តំ បុប្ផេហិ ច ចន្ទនេន ច បូជេត្វា អម្ពផលានិ ទត្វា បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិ។ តស្ស ភគវា និសិន្នាសនសម្បត្តិំ បកាសេន្តោ អនុមោទនំ វត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ វេសាលិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា “កណ្ហមិត្តោ”តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ សត្ថុ វេសាលិគមនេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ មហាកច្ចានត្ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជិ។ សោ មន្ទបញ្ញោ ទន្ធបរក្កមោ ច ហុត្វា ចិរំ កាលំ វិញ្ញុំ សព្រហ្មចារី និស្សាយេវ វសតិ។ ភិក្ខូ “យថា នាម វល្លិ រុក្ខាទីសុ កិញ្ចិ អនិស្សាយ វឌ្ឍិតុំ ន សក្កោតិ, ឯវមយម្បិ កញ្ចិ បណ្ឌិតំ អនិស្សាយ វឌ្ឍិតុំ ន សក្កោតី”តិ **វល្លិយោ**ត្វេវ សមុទាចរិំសុ។ អបរភាគេ បន វេណុទត្តត្ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា តស្ស ឱវាទេ ឋត្វា សតោ សម្បជានោ ហុត្វា វិហរន្តោ ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា បដិបត្តិក្កមំ ថេរំ បុច្ឆន្តោ –

១៦៧. “យំ កិច្ចំ ទឡ្ហវីរិយេន, យំ កិច្ចំ ពោទ្ធុមិច្ឆតា;
ករិស្សំ នាវរជ្ឈិស្សំ, បស្ស វីរិយំ បរក្កមំ។

១៦៨. “ត្វញ្ច មេ មគ្គមក្ខាហិ, អញ្ជសំ អមតោគធំ;
អហំ មោនេន មោនិស្សំ, គង្គាសោតោវ សាគរ”ន្តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **យំ កិច្ចំ ទឡ្ហវីរិយេនា**តិ ទឡ្ហេន វីរិយេន ថិរេន បរក្កមេន, ទឡ្ហវីរិយេន វា បុរិសធោរយ្ហេន យំ កិច្ចំ កាតព្ពំ បដិបជ្ជិតព្ពំ។ **យំ កិច្ចំ ពោទ្ធុមិច្ឆតា**តិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ និព្ពានមេវ វា ពោទ្ធុំ ពុជ្ឈិតុំ ឥច្ឆន្តេន បដិវិជ្ឈិតុកាមេន យំ កិច្ចំ ករណីយំ។ **ករិស្សំ នាវរជ្ឈិស្ស**ន្តិ តមហំ ទានិ ករិស្សំ ន វិរាធេស្សំ, យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជិស្សាមិ។ **បស្ស វីរិយំ បរក្កម**ន្តិ យថា បដិបជ្ជមានេ ធម្មេ វិធិនា ឦរណតោ "**វីរិយំ**", បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនតោ "**បរក្កមោ**"តិ ច លទ្ធនាមំ សម្មាវាយាមំ បស្ស ន សទ្ធមេវាតិ អត្តនោ កត្តុកាមតំ ទស្សេតិ។

ត្វញ្ហាតិ កម្មដ្ឋានទាយកំ កល្យាណមិត្តំ អាលបតិ។ **មេ**តិ មយ្ហំ។ **មគ្គមក្ខាហី**តិ អរិយមគ្គំ កថេហិ, លោកុត្តរមគ្គសម្បាបកំ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ កថេហីតិ អត្ថោ។ **អញ្ជស**ន្តិ ឧជុកំ មជ្ឈិមបដិបទាភាវេន អន្តទ្វយស្ស អនុបគមនតោ។ អមតេ និព្ពានេ សម្បាបកភាវេន បតិដ្ឋិតត្តា **អមតោគធំ។ មោនេនា**តិ ញាណេន មគ្គបញ្ញាយ។ **មោនិស្ស**ន្តិ ជានិស្សំ និព្ពានំ បដិវិជ្ឈិស្សំ បាបុណិស្សំ។ **គង្គាសោតោវ សាគរ**ន្តិ យថា គង្គាយ សោតោ សាគរំ សមុទ្ទំ អវិរជ្ឈន្តោ ឯកំសតោ ឱគាហតិ, ឯវំ "អហំ កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជន្តោ មគ្គញាណេន និព្ពានំ អធិគមិស្សាមិ, តស្មា តំ កម្មដ្ឋានំ មេ អាចិក្ខថា"តិ ថេរំ កម្មដ្ឋានំ យាចិ។

តំ សុត្វា វេណុទត្តត្ថេរោ តស្ស កម្មដ្ឋានំ អទាសិ។ សោបិ កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជន្តោ នចិរស្សេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩.៧៥-១០៥) –

"បញ្ច កាមគុណេ ហិត្វា, បិយរូបេ មនោរមេ;
អសីតិ កោដិយោ ហិត្វា, បព្ពជឹ អនគារិយំ។

"បព្ពជិត្វាន កាយេន, បាបកម្មំ វិវជ្ជយឹ;
វចីទុច្ចរិតំ ហិត្វា, នទីកូលេ វសាមហំ។

"ឯកកំ មំ វិហរន្តំ, ពុទ្ធសេដ្ឋោ ឧបាគមិ;
នាហំ ជានាមិ ពុទ្ធោតិ, អកាសឹ បដិសន្ថារំ។

"ករិត្វា បដិសន្ថារំ, នាមគោត្តមបុច្ឆហំ;
ទេវតានុសិ គន្ធព្ពោ, អទុ សក្កោ បុរិន្ទទោ។

"កោ វា ត្វំ កស្ស វា បុត្តោ, មហាព្រហ្មា ឥធាគតោ;
វិរោចេសិ ទិសា សព្ពា, ឧទយំ សូរិយោ យថា។

"សហស្សារានិ ចក្កានិ, បាទេ ទិស្សន្តិ មារិស;
កោ វា ត្វំ កស្ស វា បុត្តោ, កថំ ជានេមុ តំ មយំ។

"នាមគោត្តំ បវេទេហិ, សំសយំ អបនេហិ មេ;
នម្ហិ ទេវា ន គន្ធព្ពោ, នម្ហិ សក្កោ បុរិន្ទទោ។

"ព្រហ្មភាវោ ច មេ នត្ថិ, ឯតេសំ ឧត្តមោ អហំ;
អតីតោ វិសយំ តេសំ, ទាលយឹ កាមពន្ធនំ។

"សព្ពេ កិលេសេ ឈាបេត្វា, បត្តោ សម្ពោធិមុត្តមំ;
តស្ស វាចំ សុណិត្វាហំ, ឥទំ វចនមព្រវិំ។

"យទិ ពុទ្ធោសិ សព្ពញ្ញូ, និសីទ ត្វំ មហាមុនេ;
តមហំ បូជយិស្សាមិ, ទុក្ខស្សន្តករោ តុវំ។

"បត្ថរិត្វាជិនចម្មំ , អទាសិ សត្ថុនោ អហំ;
និសីទិ តត្ថ ភគវា, សីហោវ គិរិគព្ភរេ។

"ខិប្បំ បព្ពតមារុយ្ហ, អម្ពស្ស ផលមគ្គហឹ;
សាលកល្យាណិកំ បុប្ផំ, ចន្ទនញ្ច មហារហំ។

“ខិប្បំ បគ្គយ្ហ តំ សព្ពំ, ឧបេត្វា លោកនាយកំ;
ផលំ ពុទ្ធស្ស ទត្វាន, សាលបុប្ផមបូជយឹ។

“ចន្ទនំ អនុលិម្បិត្វា, អវន្ទឹ សត្ថុនោ អហំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, វិបុលាយ ច បីតិយា។

“អជិនម្ហិ និសីទិត្វា, សុមេធោ លោកនាយកោ;
មម កម្មំ បកិត្តេសិ, ហាសយន្តោ មមំ តទា។

“ឥមិនា ផលទានេន, គន្ធមាលេហិ ចូភយំ;
បញ្ចវីសេ កប្បសតេ, ទេវលោកេ រមិស្សតិ។

“អនូនមនសង្កប្បោ, វសវត្តី ភវិស្សតិ;
ឆព្ពីសតិកប្បសតេ, មនុស្សត្តំ គមិស្សតិ។

“ភវិស្សតិ ចក្កវត្តី, ចាតុរន្តោ មហិទ្ធិកោ;
វេភារំ នាម នគរំ, វិស្សកម្មេន មាបិតំ។

“ហេស្សតិ សព្ពសោវណ្ណំ, នានារតនភូសិតំ;
ឯតេនេវ ឧបាយេន, សំសរិស្សតិ សោ ភវេ។

“សព្ពត្ថ បូជិតោ ហុត្វា, ទេវត្តេ អថ មានុសេ;
បច្ឆិមេ ភវេ សម្បត្តេ, ព្រហ្មពន្ធុ ភវិស្សតិ។

“អគារា អភិនិក្ខម្ម, អនគារី ភវិស្សតិ;
អភិញ្ញាបារគូ ហុត្វា, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“ឥទំ វត្វាន សម្ពុទ្ធោ, សុមេធោ លោកនាយកោ;
មម និជ្ឈាយមានស្ស, បក្កាមិ អនិលញ្ជសេ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“តុសិតតោ ចវិត្វាន, និព្ពត្តឹ មាតុកុច្ឆិយំ;
ភោគេ មេ ឩនតា នត្ថិ, យម្ហិ គព្ភេ វសាមហំ។

“មាតុកុច្ឆិគតេ មយិ, អន្នបានញ្ច ភោជនំ;
មាតុយា មម ឆន្ទេន, និព្ពត្តតិ យទិច្ឆកំ។

“ជាតិយា បញ្ចវស្សេន, បព្ពជឹ អនគារិយំ;
ឱរោបិតម្ហិ កេសម្ហិ, អរហត្តមបាបុណឹ។

“បុព្ពកម្មំ គវេសន្តោ, ឱរេន នាទ្ទសំ អហំ;
តឹសកប្បសហស្សម្ហិ, មម កម្មមនុស្សរឹ។

“នមោ តេ បុរិសាជញ្ញ, នមោ តេ បុរិសុត្តម;
តវ សាសនមាគម្ម, បត្តោម្ហិ អចលំ បទំ។

“តឹសកប្បសហស្សម្ហិ, យំ ពុទ្ធមភិបូជយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ ថេរោ ឥមាយេវ គាថា អភាសិតិ។

វល្លិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វីតសោកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កេសេ មេ ឱលិខិស្សន្តីតិអាទិកា អាយស្មតោ វីតសោកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា ព្រាហ្មណានំ វិជ្ជាសិប្បេសុ និប្ផត្តឹ គតោ កាមេ បហាយ ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា មហតា ឥសិគណេន បរិវុតោ អរញ្ញេ វសន្តោ ពុទ្ធុប្បាទំ សុត្វា ហដ្ឋតុដ្ឋោ “ឧទុម្ពរបុប្ផសទិសា ទុល្លភទស្សនា ពុទ្ធា ភគវន្តោ, ឥទានេវ ឧបគន្តព្ពា”តិ មហតិយា បរិសាយ សទ្ធឹ សត្ថារំ ទដ្ឋុំ គច្ឆន្តោ ទិយឌ្ឍយោជនេ សេសេ ព្យាធិកោ ហុត្វា ពុទ្ធគតាយ សញ្ញាយ កាលង្កតោ ទេវេសុ ឧប្បជ្ជិត្វា អបរាបរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ អដ្ឋារសវស្សាធិកានំ ទ្វិន្នំ វស្សសតានំ មត្ថកេ ធម្មាសោករញ្ញោ កនិដ្ឋភាតា ហុត្វា និព្ពត្តិ, តស្ស **វីតសោកោ**តិ នាម អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ខត្តិយកុមារេហិ សិក្ខិតព្ពវិជ្ជាសិប្បេសុ និប្ផត្តឹ គតោ គិរិទត្តត្ថេរំ និស្សាយ គិហិភូតោ សុត្តន្តបិដកេ អភិធម្មបិដកេ ច វិសារទោ ហុត្វា ឯកទិវសំ មស្សុកម្មសមយេ កប្បកស្ស ហត្ថតោ អាទាសំ គហេត្វា កាយំ ឱលោកេន្តោ វលិតបលិតាទីនិ ទិស្វា សញ្ជាតសំវេគោ វិបស្សនាយ ចិត្តំ ឱតារេត្វា ភាវនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា តស្មឹយេវ អាសនេ សោតាបន្នោ ហុត្វា គិរិទត្តត្ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជិត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩.៩-២៦) –

“អជ្ឈាយកោ មន្តធរោ, តិណ្ណំ វេទាន បារគូ;
លក្ខណេ ឥតិហាសេ ច, សនិឃណ្ឌុសកេដុភេ។

“នទីសោតបដិភាគា, សិស្សា អាយន្តិ មេ តទា;
តេសាហំ មន្តេ វាចេមិ, រត្តិន្ទិវមតន្ទិតោ។

“សិទ្ធត្ថោ នាម សម្ពុទ្ធោ, លោកេ ឧប្បជ្ជិ តាវទេ;
តមន្ធការំ នាសេត្វា, ញាណាលោកំ បវត្តយិ។

“មម អញ្ញតរោ សិស្សោ, សិស្សានំ សោ កថេសិ មេ;
សុត្វាន តេ ឯតមត្ថំ, អារោចេសុំ មមំ តទា។

“ពុទ្ធោ លោកេ សមុប្បន្នោ, សព្ពញ្ញូ លោកនាយកោ;
តស្សានុវត្តតិ ជនោ, លាភោ អម្ហំ ន វិជ្ជតិ។

“អធិច្ចុប្បត្តិកា ពុទ្ធា, ចក្ខុមន្តោ មហាយសា;
យំនូនាហំ ពុទ្ធសេដ្ឋំ, បស្សេយ្យំ លោកនាយកំ។

“អជិនំ មេ គហេត្វាន, វាកចីរំ កមណ្ឌលុំ;
អស្សមា អភិនិក្ខម្ម, សិស្សេ អាមន្តយឹ អហំ។

“ឱទុម្ពរិកបុប្ផំវ, ចន្ទម្ហិ សសកំ យថា;
វាយសានំ យថា ខីរំ, ទុល្លភោ លោកនាយកោ។

“ពុទ្ធោ លោកម្ហិ ឧប្បន្នោ, មនុស្សត្តម្បិ ទុល្លភំ;
ឧភោសុ វិជ្ជមានេសុ, សវនញ្ច សុទុល្លភំ។

“ពុទ្ធោ លោកេ សមុប្បន្នោ, ចក្ខុំ លច្ឆាម នោ ភវំ;
ឯថ សព្ពេ គមិស្សាម, សម្មាសម្ពុទ្ធសន្តិកំ។

“កមណ្ឌលុធរា សព្ពេ, ខរាជិននិវាសិនោ;

តេ ជដាភារភរិតា, និក្ខមុំ វិបិនា តទា។

“យុគមត្តំ បេក្ខមានា, ឧត្តមត្ថំ គវេសិនោ;
អាសត្តិទោសរហិតា, អសម្ភីតាវ កេសរី។

“អប្បកិច្ចា អលោលុប្បា, និបកា សន្តវុត្តិនោ;
ឧញ្ឆាយ ចរមានា តេ, ពុទ្ធសេដ្ឋមុបាគមុំ។

“ទិយឌ្ឍយោជនេ សេសេ, ព្យាធិ មេ ឧបបជ្ជថ;
ពុទ្ធសេដ្ឋំ សរិត្វាន, តត្ថ កាលង្កតោ អហំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ សញ្ញមលភឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធសញ្ញាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១៦៩. “កេសេ មេ ឱលិខិស្សន្តិ, កប្បកោ ឧបសង្កមិ;
តតោ អាទាសមាទាយ, សរីរំ បច្ចវេក្ខិសំ។

១៧០. “តុច្ឆោ កាយោ អទិស្សិត្ថ, អន្ធការេ តមោ ព្យគា;
សព្ពេ ចោឡា សមុច្ឆិន្នា, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **កេសេ មេ ឱលិខិស្សន្តិ, កប្បកោ ឧបសង្កមី**តិ គិហិកាលេ មស្សុកម្មសមយេ “មម កេសេ ឱលិខិស្សំ កប្បេមី”តិ កេសាទីនំ ឆេទនាទិវសេន កប្បនតោ កប្បកោ ន្ហាបិតោ មំ ឧបគច្ឆិ។ **តតោ**តិ កប្បកតោ។ **សរីរំ បច្ចវេក្ខិស**ន្តិ សព្ពកាយិកេ អាទាសេ បលិតវលិតមុខនិមិត្តាទិទស្សនមុខេន “អភិភូតោ វត ជរាយ មេ កាយោ”តិ ជរាភិភូតំ អត្តនោ សរីរំ បច្ចវេក្ខឹ។ ឯវំ បច្ចវេក្ខតោ ច **តុច្ឆោ កាយោ អទិស្សិត្ថ** និច្ចធុវសុខសភាវាទីហិ រិត្តោ ហុត្វា មេ កាយោ អទិស្សថ បញ្ញាយិ។ កស្មា? **អន្ធការេ តមោ ព្យគា** យេន អយោនិសោមនសិការសង្ខាតេន តមសា អត្តនោ កាយេ អន្ធគតា វិជ្ជមានម្បិ អសុភាទិសភាវំ អបស្សន្តា អវិជ្ជមានំ សុភាទិអាការំ គណ្ហន្តិ, តស្មឹ អន្ធការេ អន្ធករណដ្ឋានេ កាយេ យោនិសោមនសិការសង្ខាតេន ញាណាលោកេន អវិជ្ជាតមោ វិគតោ, តតោ ឯវ **សព្ពេ ចោឡា សមុច្ឆិន្នា** ចោឡា វិយ កុសលភណ្ឌច្ឆេទនតោ, សាធូហិ អលាតព្ពតោ អសង្គហេតព្ពតោ សង្ការកូដាទីសុ ឆឌ្ឌិតបិលោតិកខណ្ឌំ វិយ ឥស្សរជនេន អរិយជនេន ជិគុច្ឆិតព្ពតាយ ចោឡា វិយាតិ វា “ចោឡា”តិ លទ្ធនាមា កិលេសា សមុច្ឆិន្នា។ អគ្គមគ្គេន សមុគ្ឃាដិតត្តា ឯវ ច នេសំ **នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ** អាយតឹ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិ នត្ថីតិ។

វីតសោកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បុណ្ណមាសត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បញ្ច នីវរណេ ហិត្វាតិអាទិកា អាយស្មតោ បុណ្ណមាសត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ តិស្សស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារិ អរញ្ញេ វិហរន្តេ បំសុកូលចីវរំ ទុមសាខាយ លគ្គេត្វា គន្ធកុដឹ បវិដ្ឋេ ធនុហត្ថោ គហនំ បវិដ្ឋោ សត្ថុ បំសុកូលំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ធនុំ និក្ខិបិត្វា ពុទ្ធគុណេ អនុស្សរិត្វា បំសុកូលំ វន្ទិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ កុដុម្ពិយកុលេ និព្ពត្តិ។ តស្ស កិរ ជាតទិវសេ តស្មឹ គេហេ សព្ពភាជនានិ សុវណ្ណរតនមយេហិ មាសេហិ បរិបុណ្ណានេវ អហេសុំ។ តេនស្ស **បុណ្ណមាសោ**ត្វេវ នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ ទារបរិគ្គហំ កត្វា ឯកស្មឹ បុត្តេ ឧប្បន្នេ ឃរាវាសំ បហាយ បព្ពជិត្វា គាមកាវាសេ វសន្តោ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៩.១-៨) –

“តិស្សោ នាមាសិ ភគវា, សយម្ភូ អគ្គបុគ្គលោ;
បំសុកូលំ ឋបេត្វាន, វិហារំ បាវិសី ជិនោ។

“វិនតំ ធនុមាទាយ, ភក្ខត្ថាយ ចរឹ អហំ;
មណ្ឌលគ្គំ គហេត្វាន, កាននំ បាវិសឹ អហំ។

“តត្ថទ្ទសំ បំសុកូលំ, ទុមគ្គេ លគ្គិតំ តទា;
ចាបំ តត្ថេវ និក្ខិប្ប, សិរេ កត្វាន អញ្ជលិំ។

“បសន្នចិត្តោ សុមនោ, វិបុលាយ ច បីតិយា;
ពុទ្ធសេដ្ឋំ សរិត្វាន, បំសុកូលំ អវន្ទហំ។

“ទ្វេនវុតេ ឥតោ កប្បេ, បំសុកូលមវន្ទហំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, វន្ទនាយ ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា សាវត្ថឹ ឧបគន្ត្វា សត្ថារំ វន្ទិត្វា សុសានេ វសតិ, តស្ស ច អចិរាគតស្សេវ សតោ បុត្តោ កាលមកាសិ។ ទារកមាតា ថេរស្ស អាគតភាវំ សុត្វា, “មា ឥទំ អបុត្តកំ សាបតេយ្យំ រាជានោ ហរេយ្យុ”ន្តិ តំ ឧប្បព្ពាជេតុកាមា មហតា បរិវារេន ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា បដិសន្ថារំ កត្វា បលោភេតុំ អារភិ។ ថេរោ អត្តនោ វីតរាគភាវជានាបនត្ថំ អាកាសេ ឋត្វា អត្តនោ បដិបត្តិកិត្តនមុខេន តស្សា ធម្មំ ទេសេន្តោ –

១៧១. “បញ្ច នីវរណេ ហិត្វា, យោគក្ខេមស្ស បត្តិយា;
ធម្មាទាសំ គហេត្វាន, ញាណទស្សនមត្តនោ។

១៧២. “បច្ចវេក្ខឹ ឥមំ កាយំ, សព្ពំ សន្តរពាហិរំ;
អជ្ឈត្តញ្ច ពហិទ្ធា ច, តុច្ឆោ កាយោ អទិស្សថា”តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **បញ្ច នីវរណេ ហិត្វា**តិ កាមច្ឆន្ទាទិកេ បញ្ច នីវរណេ បហាយ ឈានាធិគមេន វិទ្ធំសេត្វា។ **យោគក្ខេមស្ស បត្តិយា**តិ កាមយោគាទីហិ ចតូហិ យោគេហិ ខេមស្ស អនុបទ្ទុតស្ស និព្ពានស្ស អធិគមាយ។ **ធម្មាទាស**ន្តិ ធម្មភូតំ អាទាសំ។ យថា ហិ អាទាសោ ឱលោកេន្តស្ស រូបកាយេ គុណាគុណំ អាទំសេតិ, ឯវំ វិបស្សនាសង្ខាតោ ធម្មានំ សាមញ្ញវិសេសាវពោធនតោ ញាណទស្សនភូតោ ធម្មាទាសោ វិបស្សន្តស្ស វោទានសំកិលេសធម្មវិភាវនេន តប្បហានសាធនេន ច វិសេសតោ នាមកាយេ គុណំ អាទំសេតិ។ តេនាហ –

“ធម្មាទាសំ គហេត្វាន, ញាណទស្សនមត្តនោ;
បច្ចវេក្ខឹ ឥមំ កាយំ, សព្ពំ សន្តរពាហិរ”ន្តិ។ –

ឥមំ កាយំ ធម្មសមូហំ មម អត្តភាវំ អជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនភាវតោ សន្តរពាហិរំ សព្ពំ អនវសេសំ ធម្មាទាសំ គហេត្វា “អនិច្ច”ន្តិបិ “ទុក្ខ”ន្តិបិ “អនត្តា”តិបិ បតិអវេក្ខឹ ញាណចក្ខុនា បស្សឹ។ ឯវំ បស្សតា ច មយា **អជ្ឈត្តញ្ច ពហិទ្ធា ចា**តិ អត្តនោ សន្តានេ បរសន្តានេ ច **តុច្ឆោ កាយោ អទិស្សថ** និច្ចសារាទិវិរហិតោ តុច្ឆោ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតោ អត្តភាវកាយោ ញាណចក្ខុនា យាថាវតោ អបស្សិត្ថ។ សកលម្បិ ហិ ខន្ធបញ្ចកំ “អវិជ្ជានិវុតស្ស, ភិក្ខវេ, ពាលស្ស តណ្ហាសំយុត្តស្ស ឯវមយំ កាយោ សមុទាគតោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៩) “កាយោ”តិ វុច្ចតិ។ “អទិស្សថា”តិ ច ឥមិនា យទេវ កាយេ ទដ្ឋព្ពំ, តំ ទិដ្ឋំ, ន ទានិស្ស កិញ្ចិ មយា បស្សិតព្ពំ អត្ថីតិ កតកិច្ចតំ ទស្សេន្តោ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។ ឯវំ ថេរោ ឥមាហិ គាថាហិ បុរាណទុតិយិកាយ ធម្មំ ទេសេត្វា តំ សរណេសុ ច សីលេសុ ច សម្បតិដ្ឋាបេត្វា ឧយ្យោជេសិ។

បុណ្ណមាសត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. នន្ទកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យថាបិ ភទ្ទោ អាជញ្ញោតិ អាយស្មតោ នន្ទកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ បច្ចន្តទេសេ ឧប្បជ្ជិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ វនចារិកោ ហុត្វា វិចរន្តោ ឯកទិវសំ សត្ថុ ចង្កមនដ្ឋានំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ វាលុកា ឱកិរិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវ

មនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ចម្បាយំ គហបតិកុលេ និព្ពត្តិ, តស្ស **នន្ទកោ**តិ នាមំ អកំសុ។ ជេដ្ឋក ភាតា បនស្ស ភរតោ នាម។ តស្ស បុព្ពយោគោ អនន្តរវត្ថុស្មិំ អាវិភវិស្សតិ។ តេ ឧភោបិ វិញ្ញុតំ បត្វា អាយស្មន្តំ សោណំ កោឡិវិសំ បព្ពជិតំ សុត្វា “សោណោបិ នាម តថាសុខុមាលោ បព្ពជិ, កិមង្គំ បន មយ”ន្តិ បព្ពជិំសុ។ តេសុ ភរតោ នចិរស្សេវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ នន្ទកោ បន កិលេសានំ ពលវភាវេន តាវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេតុំ នាសក្ខិ, វិបស្សនាយ កម្មំ ករោតិ ឯវ។ អថស្ស ភរតត្ថេរោ អាសយំ ញត្វា អវស្សយោ ភវិតុកាមោ តំ បច្ឆាសមណំ កត្វា វិហារតោ និក្ខមិត្វា មគ្គសមីបេ និសិន្នោ វិបស្សនាកថំ កថេសិ។

តេន ច សមយេន សកដសត្ថេ គច្ឆន្តេ ឯកោ សកដេ យុត្តោ គោណោ ចិក្ខល្លដ្ឋានេ សកដំ ឧទ្ធរិតុំ អសក្កោន្តោ បរិបតិ។ តតោ នំ សត្ថវាហោ សកដា មោចេត្វា តិណញ្ច បានីយញ្ច ទត្វា បរិស្សមំ អបនេត្វា បុន ធុរេ យោជេសិ។ តតោ គោណោ វូបសន្តបរិស្សមោ លទ្ធពលោ តំ សកដំ ចិក្ខល្លដ្ឋានតោ ឧទ្ធរិត្វា ថលេ បតិដ្ឋាបេសិ។ អថ ភរតត្ថេរោ នន្ទកស្ស “បស្សសិ នោ ត្វំ, អាវុសោ នន្ទក, ឥមស្ស កម្ម”ន្តិ តំ និទស្សេត្វា តេន “បស្សាមី”តិ វុត្តេ “ឥមមត្ថំ សុដ្ឋុ ឧបធារេហី”តិ អាហ។ ឥតរោ “យថាយំ គោណោ វូបសន្តបរិស្សមោ បង្កដ្ឋានតោ ភារំ ឧព្ពហតិ, ឯវំ មយាបិ សំសារបង្កតោ អត្តា ឧទ្ធរិតព្ពោ”តិ តមេវារម្មណំ កត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៨.៩០-៩៥) –

“មិគលុទ្ទោ បុរេ អាសិំ, អរញ្ញេ កាននេ អហំ;
វាតមិគំ គវេសន្តោ, ចង្កមំ អទ្ទសំ អហំ។

“ឧច្ឆង្គេន បុលិនំ គយ្ហ, ចង្កមេ ឱកិរិំ អហំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, សុគតស្ស សិរីមតោ។

“ឯកតីសេ ឥតោ កប្បេ, បុលិនំ ឱកិរិំ អហំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, បុលិនស្ស ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ ជេដ្ឋភាតិកស្ស ភរតត្ថេរស្ស សន្តិកេ អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១៧៣“យថាបិ ភទ្ទោ អាជញ្ញោ, ខលិត្វា បតិតិដ្ឋតិ;
ភិយ្យោ លទ្ធាន សំវេគំ, អទីនោ វហតេ ធុរំ។

១៧៤“ឯវំ ទស្សនសម្បន្នំ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាវកំ;
អាជានីយំ មំ ធារេថ, បុត្តំ ពុទ្ធស្ស ឱរស”ន្តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ ***ភិយ្យោ លទ្ធាន សំវេគំ, អទីនោ វហតេ ធុរ***ន្តិ “មយ្ហំ ជាតិពលវីរិយានំ អននុច្ឆវិកមេតំ យទិទំ អាគតស្ស ភារស្ស អវហន”ន្តិ សំវេគំ លភិត្វា អទីនោ អទីនមានសោ អលីនចិត្តោ។ “អលិនោ”តិ វា បាឋោ, សោ ឯវ អត្ថោ។ ភិយ្យោ បុនប្បុនំ ភិយ្យោសោមត្តាយ អត្តនោ ធុរំ ភារំ វហតេ ឧព្ពហតិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

នន្ទកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. *ភរតត្ថេរគាថាវណ្ណនា*

ឯហិ , នន្ទក, គច្ឆាមាតិ អាយស្មតោ ភរតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ អនោមទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ មនុញ្ញទស្សនំ មុទុសុខសម្ផស្សំ ឧបាហនទ្វយំ គហេត្វា គច្ឆន្តោ សត្ថារំ ចង្កមន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ឧបាហនា ឧបនាមេត្វា, “អភិរុហតុ ភគវា ឧបាហនា, យំ មម អស្ស ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយា”តិ អាហ។ អភិរុហិ ភគវា តស្ស អនុគ្គហណត្ថំ ឧបាហនា។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ចម្បានគរេ គហបតិកុលេ និព្ពត្តិ, ***ភរតោ***តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ សោណត្ថេរស្ស បព្ពជិតភាវំ សុត្វា “សោបិ នាម បព្ពជី”តិ សញ្ជាតសំវេគោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៨.៧១-៨៩) –

“អនោមទស្សី ភគវា, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
ទិវាវិហារា និក្ខម្ម, បថមារុហិ ចក្ខុមា។

“បានធី សុកតំ គយ្ហ, អទ្ធានំ បដិបជ្ជហំ;
តត្ថទ្ទសាសឹ សម្ពុទ្ធំ, បត្តិកំ ចារុទស្សនំ។

“សកំ ចិត្តំ បសាទេត្វា, នីហរិត្វាន បានធី;
បាទមូលេ ឋបេត្វាន, ឥទំ វចនមព្រវឹ។

“អភិរូហ មហាវីរ, សុគតិន្ទ វិនាយក;
ឥតោ ផលំ លភិស្សាមិ, សោ មេ អត្ថោ សមិជ្ឈតុ។

“អនោមទស្សី ភគវា, លោកជេដ្ឋោ នរាសភោ;
បានធី អភិរូហិត្វា, ឥទំ វចនមព្រវិ។

“យោ បានធី មេ អទាសិ, បសន្នោ សេហិ បាណិភិ;
តមហំ កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“ពុទ្ធស្ស គិរមញ្ញាយ, សព្ពេ ទេវា សមាគតា;
ឧទគ្គចិត្តា សុមនា, វេទជាតា កតញ្ជលី។

“បានធីនំ បទានេន, សុខិតោយំ ភវិស្សតិ;
បញ្ចបញ្ញាសក្ខត្តុញ្ច, ទេវរជ្ជំ ករិស្សតិ។

“សហស្សក្ខត្តុំ រាជា ច, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ;
បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ។

“អបរិមេយ្យេ ឥតោ កប្បេ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“ទេវលោកេ មនុស្សេ វា, និព្ពត្តិស្សតិ បុញ្ញវា;
ទេវយានបដិភាគំ, យានំ បដិលភិស្សតិ។

“បាសាទា សិវិកា វយ្ហំ, ហត្ថិនោ សមលង្កតា;
រថា វាជញ្ញសំយុត្តា, សទា បាតុភវន្តិ មេ។

“អគារា និក្ខមន្តោបិ, រថេន និក្ខមឹ អហំ;
កេសេសុ ឆិជ្ជមានេសុ, អរហត្តមបាបុណឹ។

“លាភា មយ្ហំ សុលទ្ធំ មេ, វាណិជ្ជំ សុប្បយោជិតំ;
ទត្វាន បានធី ឯកំ, បត្តោម្ហិ អចលំ បទំ។

“អបរិមេយ្យេ ឥតោ កប្បេ, យំ បានធិមទាសហំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, បានធិស្ស ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា អត្តនោ កនិដ្ឋភាតិកេន នន្ទកត្ថេរេន ហេដ្ឋា វុត្តនយេន អញ្ញាព្យាករណេ កតេ “ឥទានិ នន្ទកោបិ អរហា ជាតោ, ហន្ទ មយំ ឧភោបិ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា វុសិតព្រហ្មចរិយតំ និវេទេស្សាមាតិ

ឧប្បន្នំ បរិវិតក្កំ នន្ទកត្ថេរស្ស កថេន្តោ –

១៧៥. “ឯហិ នន្ទក គច្ឆាម, ឧបជ្ឈាយស្ស សន្តិកំ;
សីហនាទំ នទិស្សាម, ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស សម្មុខា។

១៧៦. “យាយ នោ អនុកម្បាយ, អម្ហេ បព្ពាជយី មុនិ;
សោ នោ អត្ថោ អនុប្បត្តោ, សព្ពសំយោជនក្ខយោ”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **នន្ទកា**តិ អាលបនំ។ **ឯហី**តិ តស្ស អត្តនោ សន្តិកករណំ។ **គច្ឆាមា**តិ តេន អត្តនា ច ឯកជ្ឈំ កាតព្ពកិរិយាវចនំ, **ឧបជ្ឈាយស្សា**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស, សម្មាសម្ពុទ្ធោ ហិ សមន្តចក្ខុនា ពុទ្ធចក្ខុនា ច សត្តានំ អាសយានុសយចរិតាទីនំ យថាភូតវិលោកនេន សទេវកស្ស លោកស្ស វជ្ជាវជ្ជំ ឧបនិជ្ឈាយតីតិ វិសេសតោ ឧបជ្ឈាយោតិ វត្តព្ពតំ អរហតិ។ យទត្ថំ គមនំ, តំ ទស្សេតុំ **“សីហនាទំ នទិស្សាម, ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស សម្មុខា”**តិ អាហ។ យថាភុច្ចគុណាភិព្យាហារតាយ អភីតនាទភាវតោ សីហនាទំ ពុទ្ធស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តតោ ឯវ សព្ពសត្តុត្តមតាយ សេដ្ឋស្ស, ពុទ្ធានំ វា សាវកពុទ្ធាទីនំ សេដ្ឋស្ស សម្មុខា បុរតោ នទិស្សាមាតិ អត្ថោ។

យថា បន សីហនាទំ នទិតុកាមោ, តំ ទស្សេន្តោ **“យាយា”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **យាយា**តិ យទត្ថំ, យាយ យទត្ថានុប្បត្តិយាតិ អត្ថោ។ **នោ**តិ អម្ហាកំ។ **អនុកម្បាយា**តិ អនុគ្គណ្ហនេន អម្ហេ ទ្វេបិ **បព្ពាជយិ** បព្ពាជេសិ។ **មុនី**តិ ភគវា។ **សោ នោ អត្ថោ អនុប្បត្តោ**តិ សោ អត្ថោ សព្ពេសំ សំយោជនានំ ខយភូតំ អរហត្តផលំ នោ អម្ហេហិ អនុប្បត្តោ, អធិគតោតិ អត្ថោ។

ភរតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ភារទ្វាជត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នទន្តិ ឯវំ សប្បញ្ញាតិ អាយស្មតោ ភារទ្វាជត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកតីសេ កប្បេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សុមនំ នាម បច្ចេកពុទ្ធំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បរិបក្កំ វល្លិការផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា គោត្តនាមេន **ភារទ្វាជោ**ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ វយប្បត្តោ ឃរាវាសំ វសន្តោ ឯកបុត្តំ លភិ។ តស្ស “កណ្ហទិន្នោ”តិ នាមំ អកាសិ។ តស្ស វិញ្ញុតំ បត្តកាលេ “តាត, អសុកស្ស នាម អាចរិយស្ស សន្តិកេ សិប្បំ សិក្ខិត្វា ឯហី”តិ តំ តក្កសិលំ បេសេសិ។ សោ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ សត្ថុ សាវកំ អញ្ញតរំ មហាថេរំ កល្យាណមិត្តំ លភិត្វា តស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កតបុព្ពកិច្ចោ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៨.៦៦-៧០) –

“សុមនោ នាម សម្ពុទ្ធោ, តក្ករាយំ វសី តទា;
វល្លិការផលំ គយ្ហ, សយម្ភុស្ស អទាសហំ។

“ឯកតីសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទី តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អថស្ស បិតា ភារទ្វាជោ វេឡុវនេ វិហរន្តំ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បព្ពជិត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ អថ បុត្តោ សត្ថារំ វន្ទិតុំ រាជគហំ អាគតោ សត្ថុ សន្តិកេ និសិន្នំ បិតរំ ទិស្វា តុដ្ឋចិត្តោ “បិតាបិ ខោ មេ បព្ពជិតោ, កឹ នុ ខោ តេន បព្ពជ្ជាកិច្ចំ មត្ថកំ បាបិត”ន្តិ វីមំសន្តោ ខីណាសវភាវំ ញត្វា តំ សីហនាទំ នទាបេតុកាមោ, “សាធុ, ខោ តុម្ហេហិ កតំ បព្ពជន្តេហិ, បព្ពជ្ជាកិច្ចំ បន មត្ថកំ បាបិត”ន្តិ បុច្ឆិ។ ភារទ្វាជោ បុត្តស្ស អធិគមំ ទីបេន្តោ –

១៧៧. “នទន្តិ ឯវំ សប្បញ្ញា, សីហាវ គិរិគព្ភរេ;
វីរា វិជិតសង្គាមា, ជេត្វា មារំ សវាហនំ។

១៧៨. “សត្ថា ច បរិចិណ្ណោ មេ, ធម្មោ សង្ឃោ ច បូជិតោ;
អហញ្ច វិត្តោ សុមនោ, បុត្តំ ទិស្វា អនាសវ”ន្តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **នទន្តី**តិ យថាភុច្ចគុណាភិព្យាហារវសេន អភីតនាទំ នទន្តិ គជ្ជន្តិ។ **ឯវន្តិ** ឥទានិ វត្តព្ពាការទស្សនំ។ **សប្បញ្ញា**តិ អគ្គមគ្គបញ្ញាធិគមេន សព្ពបញ្ញាធិគមេន សព្ពបញ្ញាវេបុល្លប្បត្តា។ **វីរា**តិ ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវីរិយសម្បន្នតាយ វីរា, តតោ ឯវ អនវសេសសំកិលេសបក្ខនិម្មថនេន **សវាហនំ** កិលេស**មារំ** អភិសង្ខារ**មារំ** ទេវបុត្ត**មារញ្ច ជេត្វា** សព្ពសោ **វិជិតសង្គាមា** នទន្តិ សប្បញ្ញាតិ សម្ពន្ធោ។

ឯវំ វិជេតព្ពវិជយេន សីហនាទំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អារាធេតព្ពសមារាធនេន ឥច្ឆិតព្ពសិទ្ធិយា ច តំ ទស្សេតុំ, **“សត្ថា ច បរិចិណ្ណោ មេ”**តិ ទុតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **សត្ថា ច បរិចិណ្ណោ មេ**តិ មម សត្ថា សម្មាសម្ពុទ្ធោ យថានុសិដ្ឋំ ឱវាទានុសាសនីករណេន មយា បរិចិណ្ណោ ឧបាសិតោ, ន ធម្មាធិករណំ វិសោសិតោតិ អធិប្បាយោ។ **ធម្មោ សង្ឃោ ច បូជិតោ**តិ នវវិធោបិ លោកុត្តរធម្មោ, យថាបដិបត្តិយាគតមគ្គានុប្បត្តិយា សីលទិដ្ឋិសាមញ្ញគមនេន អរិយសង្ឃោ ច មយា បូជិតោ មានិតោ។ **អហញ្ច វិត្តោ សុមនោ, បុត្តំ ទិស្វា អនាសវ**ន្តិ មម បុត្តំ អនាសវំ សព្ពសោ ខីណាសវំ ទិស្វា ទស្សនហេតុ អហម្បិ វិត្តោ និរាមិសាយ បីតិយា តុដ្ឋោ, តតោយេវ និរាមិសេន សោមនស្សេន សុមនោ ជាតោតិ អត្ថោ។

ភារទ្វាជត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. កណ្ហទិន្នត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឧបាសិតា សប្បុរិសាតិ អាយស្មតោ កណ្ហទិន្នត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សោភិតំ នាម បច្ចេកពុទ្ធំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ បុន្នាគបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **កណ្ហទិន្នោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា ចោទិយមានោ ធម្មសេនាបតិំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៨.៦១-៦៥) –

“សោភិតោ នាម សម្ពុទ្ធោ, ចិត្តកូដេ វសី តទា;
គហេត្វា គិរិបុន្នាគំ, សយម្ភុំ អភិបូជយិំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ពុទ្ធមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១៧៩. “ឧបាសិតា សប្បុរិសា, សុតា ធម្មា អភិណ្ហសោ;
សុត្វាន បដិបជ្ជិស្សំ, អញ្ជសំ អមតោគធំ។

១៨០. “ភវរាគហតស្ស មេ សតោ, ភវរាគោ បុន មេ ន វិជ្ជតិ;
ន ចាហុ ន ច មេ ភវិស្សតិ, ន ច មេ ឯតរហិ វិជ្ជតី”តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **ឧបាសិតា**តិ បរិចរិតា បដិបត្តិបយិរុបាសនាយ បយិរុបាសិតា។ **សប្បុរិសា**តិ សន្តេហិ សីលាទិគុណេហិ សមន្នាគតា បុរិសា, អរិយបុគ្គលា សារិបុត្តត្ថេរាទយោ។ ឯតេន បុរិមចក្កទ្វយសម្បត្តិមត្តនោ ទស្សេតិ។ ន ហិ បតិរូបទេសវាសេន វិនា សប្បុរិសូបនិស្សយោ សម្ភវតិ។ **សុតា ធម្មា**តិ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិបដិសំយុត្តធម្មា សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារិតា។ ឯតេន អត្តនោ ពាហុសច្ចំ ទស្សេន្តោ បច្ឆិមចក្កទ្វយសម្បត្តិំ ទស្សេតិ។ **អភិណ្ហសោ**តិ ពហុសោ ន កាលេន កាលំ។ ឥទញ្ច បទំ “ឧបាសិតា សប្បុរិសា”តិ ឯត្ថាបិ យោជេតព្ពំ។ **សុត្វាន បដិបជ្ជិស្សំ, អញ្ជសំ អមតោគធ**ន្តិ តេ ធម្មេ សុត្វា តត្ថ វុត្តរូបារូបធម្មេ សលក្ខណាទិតោ បរិគ្គហេត្វា អនុក្កមេន វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អមតោគធំ និព្ពានបតិដ្ឋំ តំសម្បាបកំ អញ្ជសំ អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ បដិបជ្ជិំ បាបុណិំ។

ភវរាគហតស្ស មេ សតោតិ ភវរាគេន ភវតណ្ហាយ អនាទិមតិ សំសារេ ហតស្ស ឧបទ្ទុតស្ស មម សតោ សមានស្ស, អគ្គមគ្គេន វា ហតភវរាគស្ស។ **ភវរាគោ បុន មេ ន វិជ្ជតី**តិ តតោ ឯវ បុន ឥទានិ ភវរាគោ មេ

នត្ថិ។ **ន ចាហុ ន មេ ភវិស្សតិ, ន ច មេ ឯតរហិ វិជ្ជតី**តិ យទិបិ បុព្ពេ បុថុជ្ជនកាលេ សេក្ខកាលេ ច មេ ភវរាគោ អហោសិ, អគ្គមគ្គុប្បត្តិតោ បន បដ្ឋាយ ន ចាហុ ន ច អហោសិ, អាយតិម្បិ ន មេ ភវិស្សតិ, ឯតរហិ អធុនាបិ ន ច មេ វិជ្ជតិ ន ច ឧបលព្ភតិ, បហីនោតិ អត្ថោ។ ភវរាគវចនេនេវ ចេត្ថ តទេកដ្ឋតាយ មានាទីនម្បិ អភាវោ វុត្តោតិ សព្ពសោ បរិក្ខីណភវសំយោជនតំ ទស្សេតិ។

កណ្ហទិន្នត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថវគ្គោ

១. មិគសិរត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យតោ អហំ បព្ពជិតោតិ អាយស្មតោ មិគសិរត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ កុសដ្ឋកំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ បដិសន្ធឹ គហេត្វា មិគសិរនក្ខត្តេន ជាតត្តា **មិគសិរោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ព្រាហ្មណានំ វិជ្ជាសិប្បេសុ និប្ផត្តឹ គតោ ឆវសីសមន្តំ នាម សិក្ខិ, យំ បរិជប្បេត្វា តិវស្សមត្ថកេ មតានម្បិ សីសំ នខេន អាកោដេត្វា “អយំ សត្តោ អសុកដ្ឋានេ និព្ពត្តោ”តិ ជានាតិ។

សោ ឃរាវាសំ អនិច្ឆន្តោ បរិព្ពាជកបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា តំ វិជ្ជំ និស្សាយ លោកេន សក្កតោ គរុកតោ លាភី ហុត្វា វិចរន្តោ សាវត្ថឹ ឧបគតោ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា អត្តនោ អានុភាវំ បកាសេន្តោ – “អហំ, ភោ គោតម, មតានំ និព្ពត្តដ្ឋានំ ជានាមី”តិ វត្វា, “កថំ បន ត្វំ ជានាសី”តិ វុត្តេ, “ឆវសីសានិ អាហរាបេត្វា មន្តំ បរិជប្បេត្វា នខេន សីសំ អាកោដេន្តោ និរយាទិកំ តេហិ តេហិ និព្ពត្តដ្ឋានំ ជានាមី”តិ កថេសិ។ អថស្ស ភគវា បរិនិព្ពុតស្ស ភិក្ខុនោ សីសកបាលំ អាហរាបេត្វា, “កថេហិ តាវ តស្ស គតឹ, យស្សិទំ សីសកបាល”ន្តិ អាហ។ សោ តំ កបាលំ មន្តំ បរិជប្បេត្វា នខេន អាកោដេត្វា នេវ អន្តំ ន កោដឹ បស្សតិ។ អថ សត្ថារា, “ន សក្កោសិ បរិព្ពាជកា”តិ វុត្តេ , “ឧបបរិក្ខិស្សាមិ តាវា”តិ វត្វា បុនប្បុនំ បរិវត្តេន្តោបិ ន បស្សតេវ។ ពាហិរកមន្តេន ហិ ខីណាសវស្ស គតឹ កថំ ជានិស្សតិ, អថស្ស មត្ថកតោ កច្ឆេហិ ច សេទោ មុច្ចិ។ សោ លជ្ជិត្វា តុណ្ហីភូតោ អដ្ឋាសិ។ សត្ថា “កិលមសិ បរិព្ពាជកា”តិ អាហ។ សោ “អាម, កិលមាមិ, ន ឥមស្ស គតឹ ជានាមិ, តុម្ហេ បន ជានាថា”តិ។ “អហំ ឯតំ ជានាមិ, ឥតោ ឧត្តរិតរម្បិ ជានាមី”តិ វត្វា “និព្ពានំ គតោ សោ”តិ អាហ។ បរិព្ពាជកោ “ឥមំ វិជ្ជំ មយ្ហំ ទេថា”តិ អាហ។ “តេន ហិ បព្ពជា”តិ វត្វា តំ បព្ពាជេត្វា បឋមំ សមថកម្មដ្ឋានេ និយោជេត្វា ឈានាភិញ្ញាសុ បតិដ្ឋិតស្ស វិបស្សនាយ កម្មំ ឧបទិសិ។ សោ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៨.៥៦-៦០) –

> “កស្សបស្ស ភគវតោ, ព្រាហ្មណស្ស វុសីមតោ;
> បសន្នចិត្តោ សុមនោ, កុសដ្ឋកមទាសហំ។
>
> “ឥមស្មិំយេវ កប្បស្មិំ, កុសដ្ឋកមទាសហំ;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, កុសដ្ឋកស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១៨១ “យតោ អហំ បព្ពជិតោ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ;
វិមុច្ចមានោ ឧគ្គច្ឆិំ, កាមធាតុំ ឧបច្ចគំ។

១៨២ “ព្រហ្មុនោ បេក្ខមានស្ស, តតោ ចិត្តំ វិមុច្ចិ មេ;
អកុប្បា មេ វិមុត្តីតិ, សព្ពសំយោជនក្ខយា”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **យតោ អហំ បព្ពជិតោ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ**តិ យតោ បភុតិ អហំ បព្ពជិតោ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សាសនេ, បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ។ **វិមុច្ចមានោ ឧគ្គច្ឆិំ**ន្តិ សំកិលេសបក្ខតោ បឋមំ តាវ សមថវិបស្សនាហិ

វិមុច្ចមានោ វោទានធម្មសវនេន ឧដ្ឋហិ។ ឯវំ ឧគ្គច្ឆន្តោ **កាមធាតុំ ឧបច្ចគំ** អនាគាមិមគ្គេន អច្ចន្តមេវ កាមធាតុំ អតិក្កមិ។

ព្រហ្មុនោ បេក្ខមានស្ស, តតោ ចិត្តំ វិមុច្ចិ មេតិ សទេវកស្ស លោកស្ស អគ្គភូតគត្តា សេដ្ឋដ្ឋេន ព្រហ្មុនោ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ មហាករុណាយោគេន “អយំ កុលបុត្តោ មម សាសនេ បព្ពជិត្វា កថំ នុ ខោ បដិបជ្ជតី”តិ បេក្ខន្តស្ស តតោ អនាគាមិមគ្គាធិគមតោ បច្ឆា អគ្គមគ្គាធិគមេន មម ចិត្តំ សព្ពសំកិលេសតោ អច្ចន្តមេវ មុច្ចិ។ **អកុប្បា មេ វិមុត្តីតិ, សព្ពសំយោជនក្ខយា**តិ តថាវិមុត្តចិត្តត្តា ឯវំ សព្ពេសំ សំយោជនានំ ខយា បរិក្ខយា ឥតិ ឯវំ អកុប្បា មេ វិមុត្តីតិ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

មិគសិរត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សិវកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អនិច្ចានិ គហកានីតិ អាយស្មតោ សិវកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ បស្សិត្វា បសន្នមានសោ បត្តំ អាទាយ កុម្មាសស្ស បូរេត្វា អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិ, **សិវកោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ វិជ្ជាសិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គតោ នេក្ខម្មជ្ឈាសយតាយ កាមេ បហាយ បរិព្ពាជកបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា វិចរន្តោ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៦.១១៧-១២១) –

“ឯសនាយ ចរន្តស្ស, វិបស្សិស្ស មហេសិនោ;
រិត្តកំ បត្តំ ទិស្វាន, កុម្មាសំ បូរយិំ អហំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ភិក្ខមទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, កុម្មាសស្ស ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១៨៣. “អនិច្ចានិ គហកានិ, តត្ថ តត្ថ បុនប្បុនំ;
គហការំ គវេសន្តោ, ទុក្ខា ជាតិ បុនប្បុនំ។

១៨៤. “គហការក ទិដ្ឋោសិ, បុន គេហំ ន កាហសិ;
សព្ពា តេ ផាសុកា ភគ្គា, ថូណិកា ច វិទាលិតា;
វិមរិយាទិកតំ ចិត្តំ, ឥធេវ វិធមិស្សតី”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **អនិច្ចានិ គហកានិ, តត្ថ តត្ថ បុនប្បុន**ន្តិ តស្មិំ តស្មិំ ភវេ បុនប្បុនំ និព្ពត្តមានានិ គហកានិ អត្តភាវគេហានិ ន និច្ចានិ អនវដ្ឋិតានិ ឥត្តរានិ បរិត្តកាលានិ។ **គហការំ គវេសន្តោ**តិ ឥមស្ស អត្តភាវគេហស្ស ការកំ តណ្ហាវឌ្ឍកិំ បរិយេសន្តោ ឯត្តកំ កាលំ អនុវិចរិន្តិ អធិប្បាយោ។ **ទុក្ខា ជាតិ បុនប្បុន**ន្តិ ឥទំ គហការកគវេសនស្ស ការណវចនំ ។ យស្មា ជរាព្យាធិមរណមិស្សតាយ ជាតិ នាមេសា បុនប្បុនំ ឧបគន្តុំ ទុក្ខា, ន ច សា តស្មិំ អទិដ្ឋេ និវត្តតិ, តស្មា តំ គវេសន្តោ វិចរិន្តិ អត្ថោ។

គហការក ទិដ្ឋោសីតិ ឥទានិ បន យេន សោ សក្កា ទដ្ឋុំ, តេន អរិយមគ្គញាណចក្ខុនា គហការក ទិដ្ឋោ អសិ។ **បុន គេហ**ន្តិ បុន ឥមស្មិំ សំសារវដ្ដេ អត្តភាវសង្ខាតំ មម គេហំ **ន កាហសិ** ន ករិស្សសិ។ **សព្ពា តេ ផាសុកា ភគ្គា**តិ តវ សព្ពា អនវសេសកិលេសផាសុកា មយា ភគ្គា។ **ថូណិកា ច វិទាលិតា**តិ ឥទានិ តយា កាតព្ពស្ស អត្តភាវគេហស្ស អវិជ្ជាសង្ខាតា កណ្ណិកា ច ភិន្នា។ **វិមរិយាទិកតំ ចិត្ត**ន្តិ មម ចិត្តំ វិគតន្តំ កតំ, អាយតិំ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទិតំ។ តតោ ឯវំ **ឥធេវ វិធមិស្សតិ** ឥមស្មិំយេវ ភវេ វិទ្ធំសិស្សតិ, ចរិមកចិត្តនិរោធេន និរុជ្ឈិស្សតីតិ អត្ថោ។

សិវកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ឧបវាណត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អរហំ សុគតោតិ អាយស្មតោ ឧបវាណត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ទលិទ្ទកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ភគវតិ បរិនិព្ពុតេ តស្ស ធាតុំ គហេត្វា មនុស្សទេវនាគគរុឡកុម្ភណ្ឌយក្ខគន្ធព្ពេហិ សត្តរតនមយេ សត្តយោជនិកេ ថូបេ កតេ តត្ថ សុធោតំ អត្តនោ ឧត្តរាសង្គំ វេឡគ្គេ អាពន្ធិត្វា ធជំ កត្វា បូជំ អកាសិ។ តំ គហេត្វា អភិសម្មតកោ នាម យក្ខសេនាបតិ ទេវេហិ ចេតិយបូជារក្ខណត្ថំ ឋបិតោ អទិស្សមានកាយោ អាកាសេ ធារេន្តោ ចេតិយំ តិក្ខត្តុំ បទក្ខិណំ អកាសិ។ សោ តំ ទិស្វា ភិយ្យោសោមត្តាយ បសន្នមានសោ អហោសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ឧបវាណោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ជេតវនបដិគ្គហណេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ អរហត្តំ បត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៦.១២២-១៧៨) –

“បទុមុត្តរោ នាម ជិនោ, សព្ពធម្មាន បារគូ;
ជលិត្វា អគ្គិក្ខន្ធោវ, សម្ពុទ្ធោ បរិនិព្ពុតោ។

“មហាជនា សមាគម្ម, បូជយិត្វា តថាគតំ;
ចិត្តំ កត្វាន សុកតំ, សរីរំ អភិរោបយុំ។

“សរីរកិច្ចំ កត្វាន, ធាតុំ តត្ថ សមានយុំ;
សទេវមនុស្សា សព្ពេ, ពុទ្ធថូបំ អកំសុ តេ។

“បឋមា កញ្ចនមយា, ទុតិយា ច មណិមយា;
តតិយា រូបិយមយា, ចតុត្ថី ផលិកាមយា។

“តត្ថ បញ្ចមិកា ចេវ, លោហិតង្កមយា អហុ;
ឆដ្ឋា មសារគល្លស្ស, សព្ពំ រតនមយូបរិ។

“ជង្ឃា មណិមយា អាសិ, វេទិកា រតនាមយា;
សព្ពសោណ្ណមយោ ថូបោ, ឧទ្ធំ យោជនមុគ្គតោ។

“ទេវា តត្ថ សមាគន្ត្វា, ឯកតោ មន្តយុំ តទា;
មយម្បិ ថូបំ កស្សាម, លោកនាថស្ស តាទិនោ។

“ធាតុ អាវេណិកា នត្ថិ, សរីរំ ឯកបិណ្ឌិតំ;
ឥមម្ហិ ពុទ្ធថូបម្ហិ, កស្សាម កញ្ចុកំ មយំ។

“ទេវា សត្តហិ រត្នេហិ, អញ្ញំ វឌ្ឍេសុំ យោជនំ;
ថូបោ ទ្វិយោជនុព្ពេធោ, តិមិរំ ព្យបហន្តិ សោ។

“នាគា តត្ថ សមាគន្ត្វា, ឯកតោ មន្តយុំ តទា;
មនុស្សា ចេវ ទេវា ច, ពុទ្ធថូបំ អកំសុ តេ។

“មា នោ បមត្តា អស្សុម្ហ, អប្បមត្តា សទេវកា;
មយម្បិ ថូបំ កស្សាម, លោកនាថស្ស តាទិនោ។

“ឥន្ទនីលំ មហានីលំ, អថោ ជោតិរសំ មណិំ;
ឯកតោ សន្និបាតេត្វា, ពុទ្ធថូបំ អឆាទយុំ។

“សព្ពំ មណិមយំ អាសិ, យាវតា ពុទ្ធចេតិយំ;
តិយោជនសមុព្ពេធំ, អាលោកករណំ តទា។

“គរុឡា ច សមាគន្ត្វា, ឯកតោ មន្តយុំ តទា;
មនុស្សា ទេវនាគា ច, ពុទ្ធបូជំ អកំសុ តេ។

“មា នោ បមត្តា អស្សុម្ហ, អប្បមត្តា សទេវកា;
មយម្បិ ថូបំ កស្សាម, លោកនាថស្ស តាទិនោ។

“សព្ពំ មណិមយំ ថូបំ, អករុំ តេ ច កញ្ចុកំ;
យោជនំ តេបិ វឌ្ឍេសុំ, អាយតំ ពុទ្ធចេតិយំ។

“ចតុយោជនមុព្ពេធោ, ពុទ្ធថូបោ វិរោចតិ;
ឱភាសេតិ ទិសា សព្ពា, សតរំសីវ ឧគ្គតោ។

“កុម្ភណ្ឌា ច សមាគន្ត្វា, ឯកតោ មន្តយុំ តទា;
មនុស្សា ចេវ ទេវា ច, នាគា ច គរុឡា តថា។

“បច្ចេកំ ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស, អកំសុ ថូបមុត្តមំ;
មា នោ បមត្តា អស្សុម្ហ, អប្បមត្តា សទេវកា។

“មយម្បិ ថូបំ កស្សាម, លោកនាថស្ស តាទិនោ;
រតនេហិ ឆាទេស្សាម, អាយតំ ពុទ្ធចេតិយំ។

“យោជនំ តេបិ វឌ្ឍេសុំ, អាយតំ ពុទ្ធចេតិយំ;
បញ្ចយោជនមុព្ពេធោ, ថូបោ ឱភាសតេ តទា។

“យក្ខា តត្ថ សមាគន្ត្វា, ឯកតោ មន្តយុំ តទា;
មនុស្សា ទេវនាគា ច, គរុឡា ច កុម្ភណ្ឌកា។

“បច្ចេកំ ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស, អកំសុ ថូបមុត្តមំ;
មា នោ បមត្តា អស្សុម្ហ, អប្បមត្តា សទេវកា។

“មយម្បិ ថូបំ កស្សាម, លោកនាថស្ស តាទិនោ;
ផលិកា ឆាទយិស្សាម, អាយតំ ពុទ្ធចេតិយំ។

“យោជនំ តេបិ វឌ្ឍេសុំ, អាយតំ ពុទ្ធចេតិយំ;
ឆយោជនិកមុព្ពេធោ, ថូបោ ឱភាសតេ តទា។

“គន្ធព្ពា ច សមាគន្ត្វា, ឯកតោ មន្តយុំ តទា;
មនុជា ទេវតា នាគា, កុម្ភណ្ឌា គរុឡា តថា។

“សព្ពេ អកំសុ ពុទ្ធថូបំ, មយមេត្ថ អការកា;
មយម្បិ ថូបំ កស្សាម, លោកនាថស្ស តាទិនោ។

“វេទិយោ សត្ត កត្វាន, ធជំ ឆត្តំ អកំសុ តេ;
សព្ពសោណ្ណមយំ ថូបំ, គន្ធព្ពា ការយុំ តទា។

“សត្តយោជនមុព្ពេធោ, ថូបោ ឱភាសតេ តទា;
រត្តិន្ទិវា ន ញាយន្តិ, អាលោកោ ហោតិ សព្ពទា។

“អភិភោន្តិ ន តស្សាភា, ចន្ទសូរា សតារកា;
សមន្តា យោជនសតេ, បទីបោបិ ន បជ្ជលិ។

“តេន កាលេន យេ កេចិ, ថូបំ បូជេន្តិ មានុសា;
ន តេ ថូបំ អារុហន្តិ, អម្ពរេ ឧក្ខិបន្តិ តេ។

“ទេវេហិ ឋបិតោ យក្ខោ, អភិសម្មតនាមកោ;
ធជំ វា បុប្ផទាមំ វា, អភិរោបេតិ ឧត្តរិ។

“ន តេ បស្សន្តិ តំ យក្ខំ, ទាមំ បស្សន្តិ គច្ឆតោ;
ឯវំ បស្សិត្វា គច្ឆន្តា, សព្ពេ គច្ឆន្តិ សុគ្គតិំ។

“វិរុទ្ធា យេ បាវចនេ, បសន្នា យេ ច សាសនេ;
បាដិហីរំ ទដ្ឋុកាមា, ថូបំ បូជេន្តិ មានុសា។

“នគរេ ហំសវតិយា, អហោសឹ ភតកោ តទា;
អាមោទិតំ ជនំ ទិស្វា, ឯវំ ចិន្តេសហំ តទា។

“ឧឡារោ ភគវា នេសោ, យស្ស ធាតុឃរេ ទិសំ;
ឥមា ច ជនតា តុដ្ឋា, ការំ កុព្ពំ ន តប្បរេ។

“អហម្បិ ការំ កស្សាមិ, លោកនាថស្ស តាទិនោ;
តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ភវិស្សាមិ អនាគតេ។

“សុធោតំ រជកេនាហំ, ឧត្តរេយ្យំ បដំ មម;
វេឡគ្គេ អាលគ្គេត្វាន, ធជំ ឧក្ខិបិមម្ពរេ។

“អភិសម្មតកោ គយ្ហ, អម្ពរេ ហាសិ មេ ធជំ;
វាតេរិតំ ធជំ ទិស្វា, ភិយ្យោ ហាសំ ជនេសហំ។

“តត្ថ ចិត្តំ បសាទេត្វា, សមណំ ឧបសង្កមឹ;
តំ ភិក្ខុំ អភិវាទេត្វា, វិបាកំ បុច្ឆហំ ធជេ។

“សោ មេ កថេសិ អានន្ទី, បីតិសញ្ជននំ មម;
តស្ស ធជស្ស វិបាកំ, អនុភោស្សសិ សព្ពទា។

“ហត្ថិអស្សរថាបត្តី, សេនា ច ចតុរង្គិនី;
បរិវារេស្សន្តិ តំ និច្ចំ, ធជទានស្សិទំ ផលំ។

“សដ្ឋិតូរិយសហស្សានិ, ភេរិយោ សមលង្កតា;
បរិវារេស្សន្តិ តំ និច្ចំ, ធជទានស្សិទំ ផលំ។

“ឆឡសីតិ សហស្សានិ, នារិយោ សមលង្កតា;
វិចិត្តវត្ថាភរណា, អាមុក្កមណិកុណ្ឌលា។

“អឡារបម្ហា ហសុលា, សុសញ្ញា តនុមជ្ឈិមា;
បរិវារេស្សន្តិ តំ និច្ចំ, ធជទានស្សិទំ ផលំ។

“តឹសកប្បសហស្សានិ, ទេវលោកេ រមិស្សសិ;
អសីតិក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជំ ករិស្សសិ។

“សហស្សក្ខត្តុំ រាជា ច, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ;
បទេសរជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ។

“កប្បសតសហស្សម្ហិ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“ទេវលោកា ចវិត្វាន, សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
បុញ្ញកម្មេន សញ្ញុត្តោ, ព្រហ្មពន្ធុ ភវិស្សសិ។

“អសីតិកោដី ឆឌ្ឌេត្វា, ទាសេ កម្មករេ ពហូ;
គោតមស្ស ភគវតោ, សាសនេ បព្ពជិស្សសិ។

“អារាធយិត្វា សម្ពុទ្ធំ, គោតមំ សក្យបុង្គវំ;
ឧបវាណោតិ នាមេន, ហេស្សសិ សត្ថុ សាវកោ។

“សតសហស្សេ កតំ កម្មំ, ផលំ ទស្សេសិ មេ ឥធ;
សុមុត្តោ សរវេគោវ, កិលេសេ ឈាបយឹ មម។

“ចក្កវត្តិស្ស សន្តស្ស, ចាតុទ្ទីបិស្សរស្ស មេ;
តីណិ យោជនានិ សាមន្តា, ឧស្សីយន្តិ ធជា សទា។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ កម្មមករឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ធជទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អថាយស្មា ឧបវាណោ ភគវតោ ឧបដ្ឋាកោ អហោសិ។ តេន ច សមយេន ភគវតោ វាតាពាធោ ឧប្បជ្ជិ។ ថេរស្ស ច គិហិសហាយោ ទេវហិតោ នាម ព្រាហ្មណោ សាវត្ថិយំ បដិវសតិ។ សោ ថេរំ ចតូហិ បច្ចយេហិ បវេទេសិ។ អថាយស្មា ឧបវាណោ និវាសេត្វា បត្តចីវរមាទាយ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស និវេសនំ ឧបគច្ឆិ។ ព្រាហ្មណោ “កេនចិ អញ្ញេន បយោជនេន ថេរោ អាគតោ”តិ ញត្វា, “វទេយ្យាថ, ភន្តេ, កេនត្ថោ”តិ អាហ។ ថេរោ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស បយោជនំ អាចិក្ខន្តោ –

១៨៥. “អរហំ សុគតោ លោកេ, វាតេហាពាធិកោ មុនិ;
សចេ ឧណ្ហោទកំ អត្ថិ, មុនិនោ ទេហិ ព្រាហ្មណ។

១៨៦. “បូជិតោ បូជនេយ្យានំ, សក្ករេយ្យាន សក្កតោ;
អបចិតោបចេយ្យានំ, តស្ស ឥច្ឆាមិ ហាតវេ”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តស្សត្ថោ – យោ ឥមស្មឹ **លោកេ បូជនេយ្យានំ** បូជេតព្ពេហិ សក្កាទីហិ ទេវេហិ មហាព្រហ្មាទីហិ ច ព្រហ្មេហិ **បូជិតោ, សក្ករេយ្យានំ** សក្កាតព្ពេហិ ពិម្ពិសារកោសលរាជាទីហិ **សក្កតោ, អបចេយ្យានំ** អបចាយិតព្ពេហិ មហេសីហិ ខីណាសវេហិ **អបចិតោ,** កិលេសេហិ អារកត្តាទិនា **អរហំ,** សោភនគមនាទិនា **សុគតោ** សព្ពញ្ញូ **មុនិ** មយ្ហំ សត្ថា ទេវទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា, សោ ទានិ **វាតេហិ** វាតហេតុ វាតក្ខោភនិមិត្តំ **អាពាធិកោ** ជាតោ។ **សចេ, ព្រាហ្មណ, ឧណ្ហោទកំ អត្ថិ, តស្ស** វាតាពាធវូបសមនត្ថំ តំ **ហាតវេ** ឧបនេតុំ **ឥច្ឆាមី**តិ។ តំ សុត្វា ព្រាហ្មណោ ឧណ្ហោទកំ តទនុរូបំ វាតារហញ្ច ភេសជ្ជំ ភគវតោ ឧបនាមេសិ។ តេន ច សត្ថុ រោគោ វូបសមិ។ តស្ស ភគវា អនុមោទនំ អកាសីតិ។

ឧបវាណត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឥសិទិន្នត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ទិដ្ឋា មយាតិ អាយស្មតោ ឥសិទិន្នត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ពីជនឹ គហេត្វា ពោធិយា បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សុនាបរន្តជនបទេ សេដ្ឋិកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ឥសិទិន្នោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ សត្ថុ ចន្ទនមាឡបដិគ្គហណេ បាដិហារិយំ ទិស្វា

បសន្នមានសោ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា សោតាបន្នោ ហុត្វា អគារំ អជ្ឈាវសតិ។ តស្ស ហិតានុកម្បិនី ទេវតា តំ ចោទេន្តី –

១៨៧. “ទិដ្ឋា មយា ធម្មធរា ឧបាសកា, កាមា អនិច្ចា ឥតិ ភាសមានា;
សារត្តរត្តា មណិកុណ្ឌលេសុ, បុត្តេសុ ទារេសុ ច តេ អបេក្ខា។

១៨៨. “អទ្ធា ន ជានន្តិ យតោធ ធម្មំ, កាមា អនិច្ចា ឥតិ ចាបិ អាហុ;
រាគញ្ច តេសំ ន ពលត្ថិ ឆេត្តុំ, តស្មា សិតា បុត្តទារំ ធនញ្ចា”តិ។ –

គាថាទ្វយមភាសិ។

តត្ថ **ទិដ្ឋា មយា ធម្មធរា ឧបាសកា**, **កាមា អនិច្ចា ឥតិ ភាសមានា**តិ ឥធេកច្ចេ បរិយត្តិធម្មធរា ឧបាសកា មយា ទិដ្ឋា, បរិយត្តិធម្មធរត្តា ឯវ “កាមា នាមេតេ អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មា”តិ កាមេសុ អាទីនវបដិសំយុត្តំ ធម្មំ ភាសមានា, សយំ បន **សារត្តរត្តា មណិកុណ្ឌលេសុ, បុត្តេសុ ទារេសុ ច តេ អបេក្ខា**តិ សារត្តា ហុត្វា ពហលរាគរត្តា មណីសុ កុណ្ឌលេសុ ច, មណិចិត្តេសុ វា កុណ្ឌលេសុ, បុត្តេសុ បុត្តធីតាសុ ទារេសុ ច អធិគតស្នេហា, អញ្ញំ ភណន្តា អញ្ញំ ករោន្តា ទិដ្ឋា មយាតិ អត្ថោ។

យតោតិ យស្មា តេ ឧបាសកា សារត្តរត្តា មណិកុណ្ឌលេសុ បុត្តេសុ ទារេសុ ច អបេក្ខវន្តោ, តស្មា **ឥធ** ឥមស្មិំ ពុទ្ធសាសនេ **ធម្មំ** យាថាវតោ **អទ្ធា** ឯកំសេន **ន ជានន្តិ**។ ឯវំ ភូតា ច “**កាមា អនិច្ចា**”**ឥតិ ចាបិ អាហុ** អហោសិ, សត្ថុបកតិ វិចិត្តសភាវាតិ អធិប្បាយោ។ **រាគញ្ច តេសំ ន ពលត្ថិ ឆេត្តុ**ន្តិ តេសំ ឧបាសកានំ យស្មា រាគំ ឆេត្តុំ សមុច្ឆិន្ទិតុំ តាទិសំ ញាណពលំ នត្ថិ, **តស្មា** តេន ការណេន **សិតា** តណ្ហាវសេន និស្សិតា **បុត្តទារំ ធនញ្ច** អល្លីនា ន វិស្សជ្ជេន្តីតិ សព្ពមេតំ ទេវតា តំយេវ ឧបាសកំ ឧទ្ទិស្ស អញ្ញាបទេសេន កថេសិ។ តំ សុត្វា ឧបាសកោ សំវេគជាតោ បព្ពជិត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៨.៤៦-៥០) –

“វិបស្សិនោ ភគវតោ, ពោធិយា បាទបុត្តមេ;
សុមនោ ពីជនី គយ្ហ, អពីជី ពោធិមុត្តមំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, អពីជិ ពោធិមុត្តមំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពីជនាយ ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ ឥមា ឯវ គាថា អភាសីតិ។

ឥសិទិន្នត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សម្ពុលកច្ចានត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ទេវោ ចាតិ អាយស្មតោ សម្ពុលកច្ចានត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ ឥតោ ចតុនវុតិកប្បមត្ថកេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សតរំសី នាម បច្ចេកពុទ្ធំ និរោធា វុដ្ឋហិត្វា បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ តាលផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ គហបតិកុលេ និព្ពត្តិត្វា “សម្ពុលោ”តិ លទ្ធនាមោ កច្ចានគោត្តតាយ **សម្ពុលកច្ចានោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ។

សោ វយប្បត្តោ សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា ហិមវន្តសមីបេ ភេរវាយ នាម បព្ពតគុហាយំ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ វិហរតិ។ អថេកទិវសំ មហា អកាលមេឃោ សតបដលសហស្សបដលោ ថនេន្តោ គជ្ជន្តោ វិជ្ជុល្លតា និច្ឆារេន្តោ គឡគឡាយន្តោ ឧដ្ឋហិត្វា វស្សិតុំ អារភិ, អសនិយោ ផលឹសុ។ តំ សទ្ទំ សុត្វា អច្ឆតរច្ឆុវនមហឹសហត្ថិអាទយោ ភីតតសិតា ភីតរវំ វិរវឹសុ។ ថេរោ បន អារទ្ធវិបស្សនត្តា កាយេ ជីវិតេ ច និរបេក្ខោ វិគតលោមហំសោ តំ អចិន្តេន្តោ វិបស្សនាយមេវ កម្មំ ករោន្តោ យម្ហាបគមេន ឧតុសប្បាយលាភេន សមាហិតចិត្តោ តាវទេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា សហ អភិញ្ញាហិ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៨៥-៩០) –

“សតរំសិ នាម ភគវា, សយម្ភូ អបរាជិតោ;
វិវេកា វុដ្ឋហិត្វាន, គោចរាយាភិនិក្ខមិ។

“ផលហត្ថោ អហំ ទិស្វា, ឧបគច្ឆឹ នរាសភំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, តាលផលំ អទាសហំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា សោមនស្សជាតោ ឧទានវសេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១៨៩“ទេវោ ច វស្សតិ, ទេវោ ច គឡគឡាយតិ,
ឯកកោ ចាហំ ភេរវេ ពិលេ វិហរាមិ;
តស្ស មយ្ហំ ឯកកស្ស ភេរវេ ពិលេ វិហរតោ,
នត្ថិ ភយំ វា ឆម្ភិតត្តំ វា លោមហំសោ វា។

១៩០“ធម្មតា មមេសា យស្ស មេ, ឯកកស្ស ភេរវេ ពិលេ;
វិហរតោ នត្ថិ ភយំ វា, ឆម្ភិតត្តំ វា លោមហំសោ វា”តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **ទេវោ ច វស្សតិ, ទេវោ ច គឡគឡាយតី**តិ ទេវោ មេឃោ វស្សតិ ច, “គឡគឡា”តិ ច ករោន្តោ គជ្ជតីតិ អត្ថោ។ គជ្ជន្តស្ស ហិ អនុករណមេតំ។ **ឯកកោ ចាហំ ភេរវេ ពិលេ វិហរាមី**តិ អហញ្ច ឯកកោ អសហាយោ សប្បដិភយាយំ បព្ពតគុហាយំ វសាមិ, **តស្ស មយ្ហំ** ឯវំភូតស្ស មេ សតោ **នត្ថិ ភយំ វា ឆម្ភិតត្តំ វា លោមហំសោ វា**តិ ចិត្តុត្រាសសញ្ញិតំ ភយំ វា តំនិមិត្តកំ សរីរស្ស ឆម្ភិតត្តំ វា លោមហំសនមត្តំ វា នត្ថិ។

កស្មាតិ តត្ថ ការណមាហ **“ធម្មតា មមេសា”**តិ។ អបរិញ្ញាតវត្ថុកស្ស ហិ តត្ថ អប្បហីនច្ឆន្ទរាគតាយ ភយាទិនា ភវិតព្ពំ, មយា បន សព្ពសោ តត្ថ បរិញ្ញាតំ, តត្ថ ច ឆន្ទរាគោ សមុច្ឆិន្នោ, តស្មា ភយាទីនំ អភាវោ **ធម្មតា មមេសា** មម ធម្មសភាវោ ឯសោតិ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

សព្ពលកច្ចានត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. និតកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កស្ស សេលូបមំ ចិត្តន្តិ អាយស្មតោ និតកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ ពន្ធុមតីនគរេ អារាមគោបកោ ហុត្វា ជីវន្តោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ អាកាសេន គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ នាឡិកេរផលំ ទាតុកាមោ អហោសិ។ សត្ថា តំ អនុគ្គណ្ហន្តោ អាកាសេយេវ ឋត្វា បដិគ្គណ្ហិ។ សោ តំ ទត្វា ឧឡារំ បីតិសោមនស្សំ បដិសំវេទិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **និតកោ**តិ លទ្ធនាមោ វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញេ វិហរន្តោ ឃដេន្តោ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៩១-៩៩) –

“នគរេ ពន្ធុមតិយា, អារាមិកោ អហំ តទា;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, គច្ឆន្តំ អនិលញ្ជសេ។

“នាឡិកេរផលំ គយ្ហ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ;
អាកាសេ ឋិតកោ សន្តោ, បដិគ្គណ្ហិ មហាយសោ។

“វិត្តិសញ្ជននោ មយ្ហំ, ទិដ្ឋធម្មសុខាវហោ;
ផលំ ពុទ្ធស្ស ទត្វាន, វិប្បសន្នេន ចេតសា។

“អធិគច្ឆឹ តទា បីតឹ, វិបុលញ្ច សុខុត្តមំ;
ឧប្បជ្ជតេវ រតនំ, និព្ពត្តស្ស តហឹ តហឹ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“ទិព្ពចក្ខុ វិសុទ្ធំ មេ, សមាធិកុសលោ អហំ;
អភិញ្ញាបារមិប្បត្តោ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ថេរេ ផលសុខេន និព្ពានសុខេន វិហរន្តេ បធានបរិគ្គាហកោ ថេរោ តំ អារញ្ញាយតនំ គន្ត្វា តត្ថ វសន្តានំ ភិក្ខូនំ បរិគ្គណ្ហនត្ថំ “**កស្ស សេលូបម**”ន្តិអាទិនា បឋមំ គាថមាហ។

១៩១. តត្ថ **កស្ស សេលូបមំ ចិត្តំ, ឋិតំ នានុបកម្បតីតិ** ឥមស្មឹ អរញ្ញាយតនេ វសន្តេសុ កស្ស ភិក្ខុនោ ចិត្តំ អគ្គផលាធិគមេន ឯកឃនសិលាមយបព្ពតូបមំ សព្ពេសំ ឥញ្ជនានំ អភាវតោ វសីភាវប្បត្តិយា ច ឋិតំ សព្ពេហិបិ លោកធម្មេហិ នានុកម្បតិ ន វេធតិ។ ឥទានិស្ស អកម្បនាការំ សទ្ធឹ ការណេន ទស្សេតុំ “**វិរត្ត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **វិរត្តំ រជនីយេសូ**តិ វិរាគសង្ខាតេន អរិយមគ្គេន រជនីយេសុ រាគុប្បត្តិហេតុភូតេសុ តេភូមកធម្មេសុ វិរត្តំ, តត្ថ សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នរាគន្តិ អត្ថោ។ **កុប្បនីយេ**តិ បដិឃដ្ឋានីយេ, សព្ពស្មិម្បិ អាឃាតវត្ថុស្មឹ។ **ន កុប្បតីតិ** ន ទុស្សតិ ន វិការំ អាបជ្ជតិ។ **យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្ត**ន្តិ យស្ស អរិយបុគ្គលស្ស ចិត្តំ មនោ ឯវំ វុត្តនយេន តាទិភាវេន ភាវិតំ, **កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតីតិ** តំ បុគ្គលំ កុតោ សត្តតោ សង្ខារតោ វា ទុក្ខំ ឧបគមិស្សតិ, ន តាទិសស្ស ទុក្ខំ អត្ថីតិ អត្ថោ។

១៩២. ឯវំ អនិយមវសេន បុច្ឆិតមត្ថំ និតកត្ថេរោ អត្តុបនាយិកំ កត្វា វិស្សជ្ជេន្តោ “**មម សេលូបមំ ចិត្ត**”ន្តិអាទិនា ទុតិយគាថាយ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។ តំ វុត្តត្ថមេវ។

និតកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សោណបោដិរិយបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ន តាវ សុបិតុំ ហោតីតិ អាយស្មតោ សោណស្ស បោដិរិយបុត្តស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ វនចរោ ហុត្វា ជីវន្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ កុរញ្ជិយផលំ សត្ថុនោ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុស្មឹ បោដិរិយស្ស នាម គាមភោជកស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **សោណោ**តិស្ស នាមំ អហោសិ។ សោ វយប្បត្តោ ភទ្ទិយស្ស សាកិយរញ្ញោ សេនាបតិ អហោសិ។ អថ ភទ្ទិយរាជេ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន បព្ពជិតេ, សេនាបតិ “រាជាបិ នាម បព្ពជិ, កឹ មយ្ហំ ឃរាវាសេនា”តិ បព្ពជិ? បព្ពជិត្វា បន និទ្ទារាមោ វិហរតិ, ន ភាវនមនុយុញ្ជតិ។ តំ ភគវា អនុបិយាយំ អម្ពវនេ វិហរន្តោ អត្តនោ ឱភាសំ ផរាបេត្វា តេនស្ស សតឹ ជនេត្វា ឥមាយ គាថាយ តំ ឱវទន្តោ –

១៩៣“ន តាវ សុបិតុំ ហោតិ, រត្តិ នក្ខត្តមាលិនី;
បដិជគ្គិតុមេវេសា, រត្តិ ហោតិ វិជានតា។

១៩៤“ហត្ថិក្ខន្ធាវបតិតំ , កុញ្ជរោ ចេ អនុក្កមេ;
សង្គាមេ មេ មតំ សេយ្យោ, យញ្ចេ ជីវេ បរាជិតោ”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **ន តាវ សុបិតុំ ហោតិ, រត្តិ នក្ខត្តមាលិនីតិ** អដ្ឋហិ អក្ខណេហិ វជ្ជិតំ នវមំ ខណំ លភិត្វា ឋិតស្ស វិញ្ញុជាតិកស្ស យាវ ន អរហត្តំ ហត្ថគតំ ហោតិ, តាវ អយំ នក្ខត្តមាលិនី រត្តិ សុបិតុំ និទ្ទាយិតុំ ន ហោតិ, សុបនស្ស កាលោ ន ហោតិ។ អបិច ខោ **បដិជគ្គិតុមេវេសា, រត្តិ ហោតិ វិជានតា**តិ ឯសា រត្តិ នាម មនុស្សានំ មិគបក្ខីនញ្ច និទ្ទូបគមនេន វិសេសតោ និស្សទ្ទវេលាភូតា បដិបត្តឹ អត្តនិ សញ្ជគ្គិតុំ ជាគរិយានុយោគមនុយុញ្ជិតុមេវ វិជានតា វិញ្ញុនា ឥច្ឆិតា ហោតីតិ។

តំ សុត្វា សោណោ សំវិគ្គតរមានសោ ហិរោត្តប្បំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា អព្ភោកាសិកង្គំ អធិដ្ឋាយ វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ “**ហត្ថិក្ខន្ធាវ បតិត**”ន្តិ ទុតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **អវបតិត**ន្តិ អវមុខំ បតិតំ ឧទ្ធំបាទំ អធោមុខំ បតិតំ។ **កុញ្ជរោ ចេ អនុក្កមេ**តិ កុញ្ជរោ អនុក្កមេយ្យ ចេ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យទាហំ ហត្ថិមារុហិត្វា សង្គាមំ បវិដ្ឋោ ហត្ថិក្ខន្ធតោ បតិតោ, តទាហំ **សង្គាមេ** តេន ហត្ថិនា មទ្ទិតោ មតោ អហោសិ ចេ, តំ **មេ** មរណំ **សេយ្យោ, យញ្ចេ** ឥទានិ កិលេសេហិ **បរាជិតោ** ជីវេយ្យំ, តំ ន សេយ្យោតិ។ ឥមំ គាថំ វទន្តោយេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥២.១-៦) –

> “មិគលុទ្ទោ បុរេ អាសិ, វិបិនេ វិចរំ អហំ;
> អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, សព្ពធម្មាន បារគុំ។
>
> “កុរញ្ជិយផលំ គយ្ហ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ;
> បុញ្ញក្ខេត្តស្ស តាទិនោ, បសន្នោ សេហិ បាណិភិ។
>
> “ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា “សត្ថារា វុត្តំ, អត្តនា វុត្ត”ន្តិ ឧភយញ្ហិ គាថំ “ហត្ថិក្ខន្ធាវបតិត”ន្តិអាទិនា បច្ចុទាហាសិ។ តេន ឥទមេវ អញ្ញាព្យាករណំ អហោសីតិ។

សោណបោដិរិយបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. និសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បញ្ច កាមគុណេ ហិត្វាតិ អាយស្មតោ និសភត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ កបិត្ថផលមទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កោលិយជនបទេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា **និសភោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ សាកិយកោលិយានំ សង្គាមេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា តទហេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥២.៧-១១) –

> “សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ;
> រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, កបិត្ថំ អទទឹ ផលំ។
>
> “ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

សោ អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ សហាយភិក្ខូ បមាទវិហារេន កាលំ វីតិនាមេន្តេ ទិស្វា តេ ឱវទន្តោ –

១៩៥ “បញ្ច កាមគុណេ ហិត្វា, បិយរូបេ មនោរមេ;
សទ្ធាយ ឃរា និក្ខម្ម, ទុក្ខស្សន្តករោ ភវេ”តិ។ –

បឋមំ គាថំ អភាសិ។

តស្សត្ថោ – ពាលបុថុជ្ជនស្ស បិយាយិតព្ពសភាវតាយ **បិយរូបេ** មនុញ្ញសភាវតាយ **មនោរមេ** រូបាទិកេ **បញ្ច កាមគុណេ** កាមកោដ្ឋាសេ **ហិត្វា** បហាយ បរិច្ចជិត្វា កម្មផលសទ្ធាយ រតនត្តយ**សទ្ធាយ** ច វសេន **ឃរា** ឃរពន្ធនតោ **និក្ខម្ម** និក្ខមិត្វា បព្ពជ្ជំ ឧបគតោ វិញ្ញុជាតិកោ បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ វដ្ដ**ទុក្ខស្ស អន្តករោ ភវេ** ភវេយ្យាតិ។ ឯវំ តេ ភិក្ខូ ឱវទិត្វា “អយំ បរេ ឯវំ សញ្ញាបេន្តោ វិហរតិ, “សយំ បន អការកោ’តិ មា ចិន្តយិត្ថា”តិ តេសំ អត្តនោ បដិបន្នភាវំ បកាសេន្តោ –

១៨៦‘នាភិនន្ទាមិ មរណំ, នាភិនន្ទាមិ ជីវិតំ;
កាលញ្ច បដិកង្ខាមិ, សម្បជានោ បតិស្សតោ’’តិ។ –

ទុតិយគាថាយ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។ តត្ថ **នាភិនន្ទាមិ មរណ**ន្តិ មរណំ ន អភិកង្ខាមិ។ **នាភិនន្ទាមិ ជីវិត**ន្តិ ឥទំ បន តស្ស ការណវចនំ, យស្មា នាភិនន្ទាមិ ជីវិតំ, តស្មា នាភិនន្ទាមិ មរណន្តិ។ យោ ហិ អាយតឹ ជាតិជរាមរណាយ កិលេសាភិសង្ខារេ អាចិនោតិ ឧបចិនោតិ, សោ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិំ អភិនន្ទន្តោ នានាន្តរិយកតាយ អត្ថនោ មរណម្បិ អភិនន្ទតិ នាម ការណស្ស អប្បហីនត្តា, ខីណាសវោ បន សព្ពសោ អាចយគាមិធម្មេ បហាយ អបចយគាមិធម្មេ បតិដ្ឋិតោ បរិញ្ញាតវត្ថុកោ សព្ពសោ ជីវិតំ អនភិនន្ទន្តោ មរណម្បិ អនភិនន្ទតិ នាម ការណស្ស ឯវ សុប្បហីនត្តា។ តេនាហ – ‘‘នាភិនន្ទាមិ មរណំ, នាភិនន្ទាមិ ជីវិត’’ន្តិ។ យទិ ឯវំ ខីណាសវស្ស បរិនិព្ពានាភិកង្ខា, យាវ បរិនិព្ពានា អវដ្ឋានញ្ច កថន្តិ អាហ ‘‘**កាលញ្ច បដិកង្ខាមិ, សម្បជានោ បតិស្សតោ**’’តិ, កិលេសបរិនិព្ពានេ សិទ្ធេ សតិបញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា សតោ សម្បជានោ កេវលំ ខន្ធបរិនិព្ពានកាលំ បដិកង្ខាមិ, តំ ឧទិក្ខមានោ អាគមយមានោ វិហរាមិ, ន បន មេ មរណេ ជីវិតេ វា អភិនន្ទនា អត្ថិ អរហត្តមគ្គេនេវ តស្ស សមុគ្ឃាដិតត្តាតិ។

និសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ឧសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អម្ពបល្លវសង្កាសន្តិ អាយស្មតោ ឧសភត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ កោសម្ពផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កបិលវត្ថុស្មិំ សាកិយរាជកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ឧសភោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ សត្ថុ ញាតិសមាគមេ ពុទ្ធានុភាវំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិ។ សោ បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ សមណធម្មំ អកត្វា ទិវា សង្គណិការាមោ សកលរត្តិំ និទ្ទាយមានោ វីតិនាមេតិ។ សោ ឯកទិវសំ មុដ្ឋស្សតិ អសម្បជានោ និទ្ទំ ឱក្កន្តោ សុបិនេ កេសមស្សុំ ឱហារេត្វា អម្ពបល្លវវណ្ណំ ចីវរំ បារុបិត្វា ហត្ថិគីវាយំ និសីទិត្វា នគរំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋំ តត្ថេវ មនុស្សេ សម្បត្តេ ទិស្វា លជ្ជាយ ហត្ថិក្ខន្ធតោ ឱរុយ្ហ អត្តានំ ទិស្វា បដិពុទ្ធោ, ‘‘ឦទិសំ នាម សុបិនំ មុដ្ឋស្សតិនា អសម្បជានេន និទ្ទាយមានេន មយា ទិដ្ឋ’’ន្តិ ឧប្បន្នសំវេគោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥២.១២-១៦) –

‘‘កកុធំ វិលសន្តំវ, ទេវទេវំ នរាសភំ;
រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, កោសម្ពំ អទទឹ តទា។

‘‘ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

‘‘កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន’’ន្តិ។

អថ ថេរោ យថាទិដ្ឋំ សុបិនំ អង្កុសំ កត្វា អរហត្តស្ស អធិគតត្តា តស្សេវ សុបិនស្ស កិត្តនវសេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

១៨៧‘‘អម្ពបល្លវសង្កាសំ, អំសេ កត្វាន ចីវរំ;
និសិន្នោ ហត្ថិគីវាយំ, គាមំ បិណ្ឌាយ បាវិសឹ។

១៨៨‘‘ហត្ថិក្ខន្ធតោ ឱរុយ្ហ, សំវេគំ អលភឹ តទា;
សោហំ ទិត្តោ តទា សន្តោ, បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ’’តិ។ – គាថាទ្វយមាហ;

តត្ថ **អម្ពបល្លវសង្កាសំ, អំសេ កត្វាន ចីវរ**ន្តិ អម្ពបល្លវាការំ បវាឡវណ្ណំ ចីវរំ ខន្ធេ ករិត្វា ឧត្តរាសង្គំ ករិត្វា។ **គាម**ន្តិ អត្តនោ រាជធានី ហត្ថិក្ខន្ធេ **និសិន្នោ បិណ្ឌាយ បាវិសឹ**, បវិដ្ឋមត្តោវ មហាជនេន ឱលោកិយមានោ **ហត្ថិក្ខន្ធតោ ឱរុយ្ហ** បិតោ បដិពុជ្ឈិំ, បពុទ្ធោវ **សំវេគំ អលភឹ តទា** ‘‘មុដ្ឋស្សតិ អសម្បជានោ ហុត្វា និទ្ទាយោក្កមនេន ឯតំ ជាត’’ន្តិ។ អបរេ បន ‘‘រាជាវ ហុត្វា រត្តិភាគេ ឯវរូបំ សុបិនំ ទិស្វា វិភាតាយ រត្តិយា ហត្ថិក្ខន្ធំ អារុយ្ហ នគរវីថិយំ ចរន្តោ តំ សុបិនំ សរិត្វា ហត្ថិក្ខន្ធតោ ឱរុយ្ហ សំវេគំ លភិត្វា សត្ថុ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា

អរហត្តំ បត្វា ឧទានំ ឧទានេន្តោ ឥមា គាថា អភាសី’’តិ វទន្តិ។ **ទិត្តោ**តិ តស្មិំ រាជកាលេ ជាតិមទភោគមទាទិបរិទប្បិតោ សមានោ សំវេគមលភិន្តិ យោជនា។

ឧសភត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. កប្បដកុរត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អយមិតិ កប្បដោតិ អាយស្មតោ កប្បដកុរត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ វិនតាយ នាម នទិយា តីរេ អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ និសិន្នំ ទិស្វា បសន្នមានសោ កេតកបុប្ផេហិ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ទុគ្គតកុលេ និព្ពត្តិត្វា យាវ វយប្បត្តិ, តាវ អញ្ញំ ឧបាយំ អជានន្តោ កប្បដខណ្ឌនិវាសនោ សរាវហត្ថោ តត្ថ តត្ថ កុរំ បរិយេសន្តោ វិចរិ, តេន **កប្បដកុរោ**ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ វយប្បត្តោ តិណំ វិក្កិណិត្វា ជីវិកំ កប្បេន្តោ ឯកទិវសំ តិណលាវនត្ថំ អរញ្ញំ គតោ តត្ថ អញ្ញតរំ ខីណាសវត្ថេរំ ទិស្វា តំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា និសីទិ។ តស្ស ថេរោ ធម្មំ កថេសិ។ សោ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ ‘‘កឹ មេ ឥមាយ កិច្ឆជីវិកាយា’’តិ បព្ពជិត្វា អត្តនោ និវត្ថកប្បដចោឡំ ឯកស្មិំ ឋានេ និក្ខិបិ។ យទា ចស្ស អនភិរតិ ឧប្បជ្ជតិ, តទា តំ កប្បដំ ឱលោកេន្តស្ស អនភិរតិ វិគច្ឆតិ, សំវេគំ បដិលភិ។ ឯវំ ករោន្តោ សត្តក្ខត្តុំ ឧប្បព្ពជិ។ តស្ស តំ ការណំ ភិក្ខូ ភគវតោ អារោចេសុំ។ អថេកទិវសំ កប្បដកុរោ ភិក្ខុ ធម្មសភាយំ បរិសបរិយន្តេ និសិន្នោ និទ្ទាយតិ, តំ ភគវា ចោទេន្តោ –

១៩៩. ‘‘អយមិតិ កប្បដោ កប្បដកុរោ, អច្ឆាយ អតិភរិតាយ;
អមតឃដិកាយំ ធម្មកដមត្តោ, កតបទំ ឈានានិ ឱចេតុំ។

២០០. ‘‘មា ខោ ត្វំ កប្បដ បចាលេសិ, មា ត្វំ ឧបកណ្ណម្ហិ តាឡេស្សំ;
ន ហិ ត្វំ កប្បដ មត្តមញ្ញាសិ, សង្ឃមជ្ឈម្ហិ បចលាយមានោ’’តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **អយមិតិ កប្បដោ កប្បដកុរោ**តិ កប្បដកុរោ ភិក្ខុ ‘‘អយំ មម កប្បដោ, ឥមំ បរិទហិត្វា យថា តថា ជីវាមី’’តិ ឯវំ ឧប្បន្នមិច្ឆាវិតក្កោ **អច្ឆាយ អតិភរិតាយ អមតឃដិកាយំ** មម អមតឃដេ តហំ តហំ វស្សន្តេ ‘‘អមតមធិគតំ អហមនុសាសាមិ, អហំ ធម្មំ ទេសេមី’’ (មហាវ. ១២; ម. និ. ១.២៨៦; ២.៣៤២)។ ‘‘អន្ធីភូតស្មិំ លោកស្មិំ, អាហញ្ញំ អមតទុន្ទុភិ’’ន្តិអាទិនា (មហាវ. ១១; ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១) ឃោសេត្វា មយា ធម្មាមតេ បវស្សិយមានេ **កតបទំ ឈានានិ ឱចេតុំ** លោកិយលោកុត្តរជ្ឈានានិ ឧបចេតុំ ភាវេតុំ កតបទំ កតមគ្គវិហិតភាវនាមគ្គំ ឥទំ មម សាសនំ, តថាបិ **ធម្មកដមត្តោ** មម សាសនធម្មតោ ឧក្កណ្ឋិតោ អបគតមានសោ កប្បដកុរោតិ តំ ចោទេត្វា បុនបិស្ស សហោឌ្ឍំ ចោរំ គណ្ហន្តោ វិយ បមាទវិហារំ ទស្សេន្តោ **‘‘មា ខោ ត្វំ, កប្បដ, បចាលេសី’’**តិ គាថមាហ។

តត្ថ **មា ខោ ត្វំ, កប្បដ, បចាលេសី**តិ ត្វំ, កប្បដកុរ, ‘‘មម ធម្មំ សុណិស្សាមី’’តិ និសីទិត្វា មា ខោ បចាលេសិ មា បចលាហិ មា និទ្ទំ ឧបគច្ឆិ។ **មា ត្វំ ឧបកណ្ណម្ហិ តាឡេស្ស**ន្តិ តំ និទ្ទាយមានំ ឧបកណ្ណម្ហិ កណ្ណសមីបេ ទេសនាហត្ថេន អហំ មា បតាឡេស្សំ។ យថា ឥតោ បរំ កិលេសប្បហានាយ អហំ តំ ន ឱវទេយ្យំ, តថា បដិបជ្ជាហីតិ អត្ថោ។ **ន ហិ ត្វំ, កប្បដ, មត្តមញ្ញាសី**តិ ត្វំ, កប្បដ, **សង្ឃមជ្ឈម្ហិ បចលាយមានោ** មត្តំ បមាណំ ន វា មញ្ញសិ, ‘‘អយមតិទុល្លភោ ខណោ បដិលទ្ធោ, សោ មា ឧបជ្ឈគា’’តិ ឯត្តកម្បិ ន ជានាសិ, បស្ស យាវ ច តេ អបរទ្ធន្តិ ចោទេសិ។

ឯវំ ភគវតា ទ្វីហិ គាថាហិ គាឡ្ហំ តំ និគ្គយ្ហ ចោទនាយ កតាយ អដ្ឋិវេធវិទ្ធោ វិយ ចណ្ឌគជោ មគ្គំ ឱតរន្តោ វិយ ច សញ្ជាតសំវេគោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥២.១៧-២២) –

> ‘‘វិនតានទិយា តីរេ, វិហាសិ បុរិសុត្តមោ;
> អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, ឯកគ្គំ សុសមាហិតំ។
>
> ‘‘មធុគន្ធស្ស បុប្ផេន, កេតកស្ស អហំ តទា;

បសន្នចិត្តោ សុមនោ, ពុទ្ធសេដ្ឋមបូជយិំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សត្ថារា វុត្តគាថាទ្វយមេវ អត្តនោ អរហត្តាធិគមនស្ស អង្កុសភូតន្តិ បច្ចុទាហាសិ។ តេនស្ស តទេវ អញ្ញាព្យាករណំ អហោសីតិ។

កប្បដកុរត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមវគ្គោ

១. កុមារកស្សបត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អហោ ពុទ្ធា អហោ ធម្មាតិ អាយស្មតោ កុមារកស្សបត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បាបុណិ។ “កុលគេហេ”តិ បន អដ្ឋកថាយំ (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២១៧) វុត្តំ។ សោ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ ចិត្តកថិកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា សយម្បិ តំ ឋានន្តរំ អាកង្ខន្តោ បណិធានំ កត្វា តទនុរូបានិ បុញ្ញានិ ករោន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ សមណធម្មំ កត្វា សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ សេដ្ឋិធីតាយ កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ។ សា កិរ កុមារិកាកាលេយេវ បព្ពជិតុកាមា ហុត្វា មាតាបិតរោ យាចិត្វា បព្ពជ្ជំ អលភមានា កុលឃរំ គតាបិ គព្ភសណ្ឋិតម្បិ អជានន្តី សាមិកំ អារាធេត្វា តេន អនុញ្ញាតា ភិក្ខុនីសុ បព្ពជិតា។ តស្សា គព្ភិនិភាវំ ទិស្វា ភិក្ខុនិយោ ទេវទត្តំ បុច្ឆឹសុ។ សោ “អស្សមណី”តិ អាហ។ បុន ទសពលំ បុច្ឆឹសុ។ សត្ថា ឧបាលិត្ថេរំ បដិច្ឆាបេសិ។ ថេរោ សាវត្ថិនគរវាសីនិ កុលានិ វិសាខញ្ច ឧបាសិកំ បក្កោសាបេត្វា សរាជិកាយ បរិសាយ វិនិច្ឆិនន្តោ “បុរេ លទ្ធោ គព្ភោ, បព្ពជ្ជា អរោគា”តិ អាហ។ សត្ថា “សុវិនិច្ឆិតំ អធិករណ”ន្តិ ថេរស្ស សាធុការំ អទាសិ។

សា ភិក្ខុនី សុវណ្ណពិម្ពសទិសំ បុត្តំ វិជាយិ។ តំ រាជា បសេនទិកោសលោ បោសេសិ។ “កស្សបោ”តិ ចស្ស នាមំ អកំសុ។ អបរភាគេ អលង្ករិត្វា សត្ថុ សន្តិកំ នេត្វា បព្ពាជេសិ។ កុមារកាលេ បព្ពជិតត្តា ភគវតា “កស្សបំ បក្កោសថ, ឥទំ ផលំ វា ខាទនីយំ វា កស្សបស្ស ទេថា”តិ វុត្តេ “កតរកស្សបស្សា”តិ។ “កុមារកស្សបស្សា”តិ។ ឯវំ គហិតនាមត្តា រញ្ញោ បោសាវនិកបុត្តត្តា ច វុឌ្ឍកាលេបិ **កុមារកស្សបោ**ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។

សោ បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ វិបស្សនាយ ចេវ កម្មំ ករោតិ, ពុទ្ធវចនញ្ច ឧគ្គណ្ហាតិ។ អថ តេន សទ្ធឹ បព្ពតមត្ថកេ សមណធម្មំ កត្វា អនាគាមី ហុត្វា សុទ្ធាវាសេ និព្ពត្តោ មហាព្រហ្មា “វិបស្សនាយ មុខំ ទស្សេត្វា មគ្គផលប្បត្តិយា ឧបាយំ ករិស្សាមី”តិ បញ្ចទស បញ្ហេ អភិសង្ខរិត្វា អន្ធវនេ វសន្តស្ស ថេរស្ស “ឥមេ បញ្ហេ សត្ថារំ បុច្ឆេយ្យាសី”តិ អាចិក្ខិត្វា គតោ។ សោ តេ បញ្ហេ ភគវន្តំ បុច្ឆិ។ ភគវាបិស្ស ព្យាកាសិ។ ថេរោ សត្ថារា កថិតនិយាមេនេវ តេ ឧគ្គណ្ហិត្វា វិបស្សនំ គព្ភំ គណ្ហាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥៤.១៥០-១៧៧) –

“ឥតោ សតសហស្សម្ហិ, កប្បេ ឧប្បជ្ជិ នាយកោ;
សព្ពលោកហិតោ វីរោ, បទុមុត្តរនាមកោ។

“តទាហំ ព្រាហ្មណោ ហុត្វា, វិស្សុតោ វេទបារគូ;
ទិវាវិហារំ វិចរំ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“ចតុសច្ចំ បកាសេន្តំ, ពោធយន្តំ សទេវកំ;
វិចិត្តកថិកានគ្គំ, វណ្ណយន្តំ មហាជនេ។

“តទា មុទិតចិត្តោហំ, និមន្តេត្វា តថាគតំ;

នានារត្តេហិ វត្ថេហិ, អលង្ករិត្វាន មណ្ឌបំ។

“នានារតនបជ្ជោតំ, សសង្ឃំ ភោជយឹ តហឹ;
ភោជយិត្វាន សត្តាហំ, នានគ្គរសភោជនំ។

“នានាចិត្តេហិ បុប្ផេហិ, បូជយិត្វា សសាវកំ;
និបច្ច បាទមូលម្ហិ, តំ ឋាន បត្ថយឹ អហំ។

“តទា មុនិវរោ អាហ, ករុណេករសាសយោ;
បស្សថេតំ ទិជវរំ, បទុមាននលោចនំ។

“បីតិបាមោជ្ជពហុលំ , សមុគ្គតតនូរុហំ;
ហាសម្ហិតវិសាលក្ខំ, មម សាសនលាលសំ។

“បតិតំ បាទមូលេ មេ, ឯកាវត្ថសុមានសំ;
ឯស បត្ថេតិ តំ ឋានំ, វិចិត្តកថិកត្តនំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
កុមារកស្សបោ នាម, ហេស្សតិ សត្ថុ សាវកោ។

“វិចិត្តបុប្ផទុស្សានំ, រតនានញ្ច វាហសា;
វិចិត្តកថិកានំ សោ, អគ្គតំ បាបុណិស្សតិ។

“តេន កម្មេន សុកតេន, ចេតនាបណិធីហិ ច;
ជហិត្វា មានុសំ ទេហំ, តាវតឹសមគច្ឆហំ។

“បរិព្ភមំ ភវាភវេ, រង្គមជ្ឈេ យថា នដោ;
សាខមិគត្រជោ ហុត្វា, មិគិយា កុច្ឆិមោក្កមឹ។

“តទា មយិ កុច្ឆិគតេ, វជ្ឈវារោ ឧបដ្ឋិតោ;
សាខេន ចត្តា មេ មាតា, និគ្រោធំ សរណំ គតា។

“តេន សា មិគរាជេន, មរណា បរិមោចិតា;
បរិច្ចជិត្វា សបាណំ, មមេវំ ឱវទី តទា។

“និគ្រោធមេវ សេវេយ្យ, ន សាខមុបសំវសេ;
និគ្រោធស្មឹ មតំ សេយ្យោ, យញ្ចេ សាខម្ហិ ជីវិតំ។

“តេនានុសិដ្ឋា មិគយូថបេន, អហញ្ច មាតា ច តថេតរេ ច;
អាគម្ម រម្មំ តុសិតាធិវាសំ, គតា បវាសំ សឃរំ យថេវ។

“បុនោ កស្សបវីរស្ស, អត្ថមេន្តម្ហិ សាសនេ;
អារុយ្ហ សេលសិខរំ, យុញ្ជិត្វា ជិនសាសនំ។

“ឥទានាហំ រាជគហេ, ជាតោ សេដ្ឋិកុលេ អហុំ;
អាបន្នសត្តា មេ មាតា, បព្ពជិ អនគារិយំ។

“សគព្ភំ តំ វិទិត្វាន, ទេវទត្តមុបានយុំ;

សោ អវោច វិនាសេថ, បាបិកំ ភិក្ខុនី ឥមំ។

“ឥទានិបិ មុនិន្ទេន, ជិនេន អនុកម្បិតា;
សុខិនី អជនី មយ្ហំ, មាតា ភិក្ខុនុបស្សយេ។

“តំ វិទិត្វា មហីបាលោ, កោសលោ មំ អបោសយិ;
កុមារបរិហារេន, នាមេនាហញ្ច កស្សបោ។

“មហាកស្សបមាគម្ម, អហំ កុមារកស្សបោ;
វម្មិកសទិសំ កាយំ, សុត្វា ពុទ្ធេន ទេសិតំ។

“តតោ ចិត្តំ វិមុច្ចិ មេ, អនុបាទាយ សព្ពសោ;
បាយាសិំ ទមយិត្វាហំ, ឯតទគ្គមបាបុណិំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ចិត្តកចិកភាវេន សត្ថារា ឯតទគ្គេ ឋបិតោ អត្តនោ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា រតនត្តយគុណវិភាវនមុខេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

២០១ “អហោ ពុទ្ធា អហោ ធម្មា, អហោ នោ សត្ថុ សម្បទា;
យត្ថ ឯតាទិសំ ធម្មំ, សាវកោ សច្ឆិកាហិតិ។

២០២ “អសង្ខេយ្យេសុ កប្បេសុ, សក្កាយាធិគតា អហុ;
តេសមយំ បច្ឆិមកោ, ចរិមោយំ សមុស្សយោ;
ជាតិមរណសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ។ – គាថាទ្វយំ អភាសិ;

តត្ថ **អហោ**តិ អច្ឆរិយត្ថេ និបាតោ។ **ពុទ្ធា**តិ សព្ពញ្ញុពុទ្ធា, គារវវសេន ពហុវចនំ, អហោ អច្ឆរិយា សម្ពុទ្ធាតិ អត្ថោ។ **ធម្មា**តិ បរិយត្តិធម្មេន សទ្ធិំ នវ លោកុត្តរធម្មា។ **អហោ នោ សត្ថុ សម្បទា**តិ អម្ហាកំ សត្ថុ ទសពលស្ស អហោ សម្បត្តិយោ។ **យត្ថា**តិ យស្មិំ សត្ថរិ ព្រហ្មចរិយវាសេន។ **ឯតាទិសំ ធម្មំ, សាវកោ សច្ឆិកាហិតី**តិ ឯតាទិសំ ឯវរូបំ សុវិសុទ្ធជ្ឈានាភិញ្ញាបរិវារំ អនវសេសកិលេសក្ខយាវហំ សន្តំ បណីតំ អនុត្តរំ ធម្មំ សាវកោបិ នាម សច្ឆិករិស្សតិ, តស្មា ឯវំវិធគុណវិសេសាធិគមហេតុភូតា អហោ អច្ឆរិយា ពុទ្ធា ភគវន្តោ, អច្ឆរិយា ធម្មគុណា, អច្ឆរិយា អម្ហាកំ សត្ថុ សម្បត្តិយោតិ រតនត្តយស្ស គុណាធិមុត្តិំ បវេទេសិតិ។ ធម្មសម្បត្តិកិត្តនេនេវ ហិ សង្ឃសុប្បដិបត្តិ កិត្តិតា ហោតីតិ។

ឯវំ សាធារណវសេន ទស្សិតំ ធម្មស្ស សច្ឆិកិរិយំ ឥទានិ អត្តុបនាយិកំ កត្វា ទស្សេន្តោ **“អសង្ខេយ្យេសូ”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **អសង្ខេយ្យេសូ**តិ គណនបថំ វីតិវត្តេសុ មហាកប្បេសុ។ **សក្កាយា**តិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា។ តេ ហិ បរមត្ថតោ វិជ្ជមានធម្មសមូហតាយ “សក្កាយា”តិ វុច្ចន្តិ។ **អហូ**តិ និវត្តនូបាយស្ស អនធិគតត្តា អនបគតា អហេសុំ។ **តេសមយំ បច្ឆិមកោ ចរិមោយំ សមុស្សយោ**តិ យស្មា អយំ សព្ពបច្ឆិមកោ, តតោ ឯវ ចរិមោ, តស្មា **ជាតិមរណ**សហិតោ ខន្ធាទិបដិបាដិសញ្ញិតោ **សំសារោ** ឥទានិ អាយតិំ បុនព្ភវាភាវតោ **បុនព្ភវោ នត្ថិ,** អយមន្តិមា ជាតីតិ អត្ថោ។

កុមារកស្សបត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ធម្មបាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យោ ហវេ ទហរោ ភិក្ខូតិ អាយស្មតោ ធម្មបាលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ អត្ថទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ កេនចិទេវ ករណីយេន វនន្តំ ឧបគតោ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បិលក្ខផលមទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ អវន្តិរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ធម្មបាលោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ តក្កសិលំ គន្ត្វា សិប្បំ ឧគ្គហេត្វា បដិនិវត្តេន្តោ អន្តរាមគ្គេ ឯកស្មិំ វិហារេ អញ្ញតរំ ថេរំ ទិស្វា តស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៩.២១-២៥) –

“វនន្តរេ ពុទ្ធំ ទិស្វា, អត្ថទស្សឹ មហាយសំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, បិលក្ខស្សាទទឹ ផលំ។

“អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, យំ ផលមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា សមាបត្តិសុខេន វីតិនាមេន្តោ ឯកទិវសំ តស្មិំ វិហារេ ទ្វេ សាមណេរេ វុឌ្ឍតេ្ថ បុប្ផានិ ឱចិនន្តេ អារុឡ្ហសាខាយ ភគ្គាយ បតន្តេ ទិស្វា ថេរោ ឥទ្ធានុភាវេន ហត្ថេន គហេត្វា អរោគេយេវ ភូមិយំ បបេត្វា តេសំ សាមណេរានំ ធម្មំ ទេសេន្តោ –

២០៣. “យោ ហវេ ទហរោ ភិក្ខុ, យុញ្ជតិ ពុទ្ធសាសនេ;
ជាគរោ ស ហិ សុត្តេសុ, អមោឃំ តស្ស ជីវិតំ។

២០៤. “តស្មា សទ្ធញ្ច សីលញ្ច, បសាទំ ធម្មទស្សនំ;
អនុយុញ្ជេថ មេធាវី, សរំ ពុទ្ធាន សាសន”ន្តិ។ – ឥមា ទ្វេ គាថា អភាសិ;

តត្ថ **យោ**តិ អនិយមវចនំ។ **ហវេ**តិ ទឡ្ហត្ថេ និបាតោ។ **ទហរោ**តិ តរុណោ។ ភិក្ខូតីតិ **ភិក្ខុ។ យុញ្ជតី**តិ ឃដតិ វាយមតិ។ **ជាគរោ**តិ ជាគរណធម្មសមន្នាគតោ។ **សុត្តេសូ**តិ សុបន្តេសុ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ **យោ ភិក្ខុ ទហរោវ** សមានោ តរុណោ “តថាហំ បច្ឆា វុឌ្ឍកាលេ ជានិស្សាមី”តិ អចិន្តេត្វា ពុទ្ធានំ **សាសនេ** អប្បមាទបដិបត្តិយំ **យុញ្ជតិ** សមថវិបស្សនាភាវនាយ យោគំ ករោតិ, សោ **សុត្តេសុ** អវិជ្ជានិទ្ទាយ សុត្តេសុ បមត្តេសុ សទ្ធាទិជាគរធម្មសមន្នាគមេន **ជាគរោ,** តតោ ឯវ អត្តហិតបរហិតបារិបូរិយា **អមោឃំ** អវញ្ឈំ **តស្ស ជីវិតំ,** យស្មា ច ឯតទេវំ, **តស្មា សទ្ធញ្ច** “អត្ថិ កម្មំ អត្ថិ កម្មវិបាកោ”តិអាទិនយប្បវត្តំ កម្មផលសទ្ធញ្ច, សទ្ធូបនិពន្ធត្តា សីលស្ស តទុបនិស្សយំ ចតុបារិសុទ្ធិ**សីលញ្ច** , “សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា, ស្វាខាតោ ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ”តិ ឯវំ បវត្តរតនត្តយ**ប្បសាទ**ញ្ច , វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ បរិញ្ញាទិវសេន ចតុសច្ច**ធម្មទស្សន**ញ្ច **មេធាវី** ធម្មោជបញ្ញាយ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ **ពុទ្ធានំ សាសនំ** ឱវាទំ អនុសិដ្ឋឹ អនុស្សរន្តោ អាទិត្តម្បិ អត្តនោ សីសំ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា **អនុយុញ្ជេថ,** តត្ថ អនុយោគំ អាតប្បំ ករេយ្យាតិ អត្ថោ។

ធម្មបាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ព្រហ្មាលិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កស្សិន្ទ្រិយានិ សមថង្គតានីតិ អាយស្មតោ ព្រហ្មាលិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ វន្ទិត្វា បាទផលំ អទាសិ។ សត្ថា អនុមោទនំ វត្វា បក្កាមិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ព្រហ្មាលី**តិ លទ្ធនាមោ វិញ្ញុតំ បត្តោ ហេតុសម្បត្តិយា ចោទិយមានោ សំសារេ សញ្ជាតសំវេគោ តាទិសេន កល្យាណមិត្តសន្និស្សយេន ពុទ្ធសាសនេ បព្ពជិត្វា បតិរូបកម្មដ្ឋានំ គហេត្វា អរញ្ញេ វិហរន្តោ ញាណស្ស បរិបាកគតត្តា នចិរស្សេវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៥១.៦៣-៦៧) –

“សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ;
រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, បាទផលំ អទាសហំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា មគ្គសុខេន ផលសុខេន វីតិនាមេន្តោ ឯកទិវសំ បធានបរិគ្គាហកេន ថេរេន តស្មិំ អរញ្ញាយតនេ ភិក្ខូ ឧទ្ទិស្ស វុត្តំ បធានានុយោគំ បរិគ្គណ្ហន្តោ –

២០៥. "ကស្សិន្ទ្រិយានិ សមថង្គតានិ, អស្សា យថា សារថិនា សុទន្តា;
បហីនមានស្ស អនាសវស្ស, ទេវាបិ កស្ស បិហយន្តិ តាទិនោ។

២០៦. "មយ្ហិន្ទ្រិយានិ សមថង្គតានិ, អស្សា យថា សារថិនា សុទន្តា;
បហីនមានស្ស អនាសវស្ស, ទេវាបិ មយ្ហំ បិហយន្តិ តាទិនោ"តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តស្សត្ថោ – ឥមស្មិំ អរញ្ញាយតនេ វសន្តេសុ ភិក្ខូសុ **កស្ស** ភិក្ខុនោ ថេរស្ស វា នវស្ស វា មជ្ឈិមស្ស វា ឆេកេន **សារថិនា សុទន្តា អស្សា** វិយ មនច្ឆដ្ឋានិ **ឥន្ទ្រិយានិ សមថំ** ទន្តភាវំ និព្ពិសេវនភាវំ **គតានិ**។ កស្ស នវវិធម្បិ មានំ បហាយ ឋិតត្តា **បហីនមានស្ស** ចតុន្នម្បិ អាសវានំ អភាវេន **អនាសវស្ស** ឥដ្ឋាទីសុ តាទិលក្ខណប្បត្តិយា **តាទិនោ ទេវាបិ បិហយន្តិ** មនុស្សាបិ សម្មាបដិបត្តិទស្សនាទិនា ច អាទរេន បត្ថេន្តីតិ។

តត្ថ ច គាថាយំ បុរិមឌ្ឍេន អនាគាមិមគ្គាធិគមោ បុដ្ឋោ, អនាគាមិនោបិ ហិ ឥន្ទ្រិយានិ បហីនកាមរាគព្យាបាទតាយ សមថំ និព្ពិសេវនតំ គតានិ ហោន្តិ។ ឥតរេន អរហត្តមគ្គបដិលាភោ, អរហា ហិ "បហីនមានោ អនាសវោ តាទី"តិ ច វុច្ចតិ។

អថាយស្មា ព្រហ្មាលិ បធានបរិគ្គាហកេន វុត្តំ "**កស្សិន្ទ្រិយានី**"តិ គាថំ បច្ចនុភាសិ។ តទត្ថំ អត្តូបនាយិកវសេន វិស្សជ្ជេន្តោ "**មយ្ហិន្ទ្រិយានី**"តិអាទិកាយ ទុតិយគាថាយ អញ្ញំ ព្យាកាសិ, តត្ថ **មយ្ហិន្ទ្រិយានី**តិ មម ចក្ខាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ព្រហ្មាលិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. មោឃរាជត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឆវិបាបក ចិត្តភទ្ទកាតិ អាយស្មតោ មោឃរាជត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ លូខចីវរធរានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា តំ ឋានន្តរំ អាកង្ខន្តោ បណិធានំ កត្វា តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ អត្ថទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា ព្រាហ្មណានំ វិជ្ជាសិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គតោ ព្រាហ្មណមាណវេ វិជ្ជាសិប្បានិ សិក្ខាបេន្តោ ឯកទិវសំ អត្ថទស្សិំ ភគវន្តំ ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា សិរសិ អញ្ជលិំ កត្វា "យាវតា រូបិនោ សត្តា"តិអាទិនា ឆហិ គាថាហិ អភិត្ថវិត្វា ភាជនំ បូរេត្វា មធុំ ឧបនាមេសិ។ សត្ថា មធុំ បដិគ្គហេត្វា អនុមោទនំ អកាសិ។

សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ កដ្ឋវាហនស្ស នាម រញ្ញោ អមច្ចោ ហុត្វា តេន សត្ថុ អានយនត្ថំ បុរិសសហស្សេន បេសិតោ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វីសតិវស្សសហស្សានិ សមណធម្មំ កត្វា តតោ ចុតោ ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ សុគតីសុយេវ បរិវត្តេន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **មោឃរាជា**តិ លទ្ធនាមោ ពាវរីព្រាហ្មណស្ស សន្តិកេ ឧគ្គហិតសិប្បោ សំវេគជាតោ តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា តាបសសហស្សបរិវារោ អជិតាទីហិ សទ្ធិំ សត្ថុ សន្តិកំ បេសិតោ តេសំ បន្នរសមោ ហុត្វា បញ្ហេ បុច្ឆិត្វា បញ្ហវិស្សជ្ជនបរិយោសានេ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៤.៦៤-៨៣) –

"អត្ថទស្សី តុ ភគវា, សយម្ភូ អបរាជិតោ;
ភិក្ខុសង្ឃបរិព្យូឡ្ហោ, រថិយំ បដិបជ្ជថ។

"សិស្សេហិ សម្បរិវុតោ, ឃរម្ហា អភិនិក្ខមឹ;
និក្ខមិត្វានហំ តត្ថ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

"អភិវាទិយ សម្ពុទ្ធំ, សិរេ កត្វាន អញ្ជលឹ;
សកំ ចិត្តំ បសាទេត្វា, សន្ថវឹ លោកនាយកំ។

"យាវតា រូបិនោ សត្តា, អរូបី វា អសញ្ញិនោ;

សព្ពេ តេ តវ ញាណម្ហិ, អន្តោ ហោន្តិ សមោគធា។

“សុខុមច្ឆិកជាលេន, ឧទកំ យោ បរិក្ខិបេ;
យេ កេចិ ឧទកេ បាណា, អន្តោជាលេ ភវន្តិ តេ។

“យេសញ្ច ចេតនា អត្ថិ, រូបិនោ ច អរូបិនោ;
សព្ពេ តេ តវ ញាណម្ហិ, អន្តោ ហោន្តិ សមោគធា។

“សមុទ្ធរសិមំ លោកំ, អន្ធការសមាកុលំ;
តវ ធម្មំ សុណិត្វាន, កង្ខាសោតំ តរន្តិ តេ។

“អវិជ្ជានិវុតេ លោកេ, អន្ធការេន ឱត្ថដេ;
តវ ញាណម្ហិ ជោតន្តេ, អន្ធការា បធំសិតា។

“តុវំ ចក្ខូសិ សព្ពេសំ, មហាតមបនូទនោ;
តវ ធម្មំ សុណិត្វាន, និព្ពាយតិ ពហុជ្ជនោ។

“បុដកំ បូរយិត្វាន, មធុខុទ្ទមនេឡកំ;
ឧភោ ហត្ថេហិ បគ្គយ្ហ, ឧបនេសឹ មហេសិនោ។

“បដិគ្គណ្ហិ មហាវីរោ, សហត្ថេន មហា ឥសិ;
ភុញ្ជិត្វា តញ្ច សព្ពញ្ញូ, វេហាសំ នភមុគ្គមិ។

“អន្តលិក្ខេ ឋិតោ សត្ថា, អត្ថទស្សី នរាសភោ;
មម ចិត្តំ បសាទេន្តោ, ឥមា គាថា អភាសថ។

“យេនិទំ ថវិតំ ញាណំ, ពុទ្ធសេដ្ឋោ ច ថោមិតោ;
តេន ចិត្តប្បសាទេន, ទុគ្គតឹ សោ ន គច្ឆតិ។

“ចតុទ្ទសញ្ច ខត្តុំ សោ, ទេវរជ្ជំ ករិស្សតិ;
បថព្យា រជ្ជំ អដ្ឋសតំ, វសុធំ អាវសិស្សតិ។

“បញ្ចេវ សតក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ;
បទេសរជ្ជំ អសង្ខេយ្យំ, មហិយា ការយិស្សតិ។

“អជ្ឈាយកោ មន្តធរោ, តិណ្ណំ វេទាន បារគូ;
គោតមស្ស ភគវតោ, សាសនេ បព្ពជិស្សតិ។

“គម្ភីរំ និបុណំ អត្ថំ, ញាណេន វិចិនិស្សតិ;
មោឃរាជាតិ នាមេន, ហេស្សតិ សត្ថុ សាវកោ។

“តីហិ វិជ្ជាហិ សម្បន្នំ, កតកិច្ចមនាសវំ;
គោតមោ សត្ថវាហគ្គោ, ឯតទគ្គេ ឋបេស្សតិ។

“ហិត្វា មានុសកំ យោគំ, ឆេត្វាន ភវពន្ធនំ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, វិហរាមិ អនាសវោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា សត្ថលូខំ សុត្តលូខំ រជនលូខន្តិ វិសេសេន តិវិធេនបិ លូខេន សមន្នាគតំ បំសុកូលំ ធារេសិ។ តេន នំ សត្ថា លូខចីវរធរានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ។ អបរភាគេ បុរិមកម្មប្បច្ចយា បរិហារស្ស អករណតោ ថេរស្ស សរីរេ ទទ្ទុបីឡកាទីនិ ឧប្បជ្ជិត្វា វឌ្ឍឹសុ។ សោ “សេនាសនំ ទុស្សតី”តិ ហេមន្តេបិ

មគធក្ខេត្តេសុ បលាលសន្ថារានិ អត្ថរិត្វា សេតិ។ តំ ឯកទិវសំ ឧបដ្ឋានំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសិន្នំ សត្ថា បដិសន្ថារវសេន “**ឆវិបាបក**”តិអាទិនា បឋមគាថាយ បុច្ឆិ។

២០៧. តត្ថ **ឆវិបាបក**តិ ទទ្ទុកច្ឆុបីឡកាហិ ភិន្នច្ឆវិភាវតោ ហីនច្ឆវិក ទុដ្ឋច្ឆវិក ។ **ចិត្តភទ្ទក**តិ អនវសេសកិលេសប្បហានេន ព្រហ្មវិហារសេវនាយ ច ភទ្ទចិត្ត សុន្ទរចិត្ត។ **មោឃរាជា**តិ តស្ស អាលបនំ។ **សតតំ សមាហិតោ**តិ អគ្គផលសមាធិនា និច្ចកាលំ អភិណ្ហំ សមាហិតមានសោ។ **ហេមន្តិកសីតកាលរត្តិយោ**តិ ហេមន្តសមយេ សីតកាលរត្តិយោ។ អច្ចន្តសំយោគេ ចេតំ ឧបយោគវចនំ។ “ហេមន្តិកា សីតកាលរត្តិយោ”តិបិ បាឡិ។ តត្ថ **ហេមន្តិកា**តិ ហេមន្តោគធា ហេមន្តបរិយាបន្នាតិ អត្ថោ។ **ភិក្ខុ ត្វំ សី**តិ ភិក្ខុ កោ ត្វំ អសិ, ឯវំភូតោ បរេសុ តាវ សេនាសនំ កត្វា អទេន្តេសុ សង្ឃិកញ្ច សេនាសនំ អបរិសន្តោ។ **កថំ ករិស្សសី**តិ យថាវុត្តេ សីតកាលេ កថំ អត្តភាវំ បវត្តេសីតិ សត្ថា បុច្ឆិ។ ឯវំ បន បុដ្ឋោ ថេរោ សត្ថុ តមត្ថំ កថេន្តោ –

២០៨. “សម្បន្នសស្សា មគធា, កេវលា ឥតិ មេ សុតំ;
បលាលច្ឆន្នកោ សេយ្យំ, យថញ្ញេ សុខជីវិនោ”តិ។ – គាថមាហ;

តត្ថ **សម្បន្នសស្សា**តិ និប្ផន្នសស្សា។ **មគធា**តិ មគធរដ្ឋំ វទតិ។ មគធា នាម ជានបទិនោ រាជកុមារា, តេសំ និវាសោ ឯកោបិ ជនបទោ រុឡ្ហីវសេន “មគធា”ត្វេវ ពហុវចនេន វុច្ចតិ។ **កេវលា**តិ អនវសេសា។ **ឥតិ មេ សុត**ន្តិ ឯវំ មយា សុតំ។ តត្ថ យោ អទិដ្ឋោ បទេសោ, តស្ស វសេន សុតន្តិ វុត្តំ។ តេន ឯទិសេ កាលេ មគធេសុ យត្ថ កត្ថចិ មយា វសិតុំ សក្កាតិ ទស្សេតិ។ **បលាលច្ឆន្នកោ សេយ្យំ, យថញ្ញេ សុខជីវិនោ**តិ យថា អញ្ញេ សុខជីវិនោ ភិក្ខូ សេនាសនសប្បាយំ លទ្ធា សុន្ទរេហិ អត្ថរណបាវុរណេហិ សុខេន សយន្តិ, ឯវំ អហម្បិ បលាលសន្ថារមេវ ហេដ្ឋា សន្ថរិត្វា ឧបរិ តិរិយញ្ច បលាលច្ឆទនេនេវ ឆាទិតសរីរតាយ បលាលច្ឆន្នកោ សេយ្យំ សយឹ, សេយ្យំ កប្បេសិន្តិ អត្តនោ យថាលាភសន្តោសំ វិភាវេតិ។

មោឃរាជត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វិសាខបញ្ចាលបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ន ឧក្ខិបេ នោ ច បរិក្ខិបេ បរេតិ អាយស្មតោ វិសាខស្ស បញ្ចាលបុត្តស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ចុទ្ទសេ កប្បេ បច្ចន្តគាមេ ទលិទ្ទកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ ផលបរិយេសនំ ចរន្តេហិ តស្មិំ គាមេ មនុស្សេហិ សទ្ធិំ អរញ្ញំ គតោ តត្ថ ឯកំ បច្ចេកពុទ្ធំ ទិស្វា បសន្នមានសោ វល្លិផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ មណ្ឌលិករាជកុលេ និព្ពត្តិត្វា **វិសាខោ**តិ លទ្ធនាមោ បញ្ចាលរាជធីតុយា បុត្តភាវតោ បច្ឆា **បញ្ចាលបុត្តោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ បិតរិ មតេ រជ្ជំ ការេន្តោ សត្ថរិ អត្តនោ គាមសមីបគតេ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សត្ថារា សទ្ធិំ សាវត្ថិំ គតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៩.៣១-៣៦) –

“សព្ពេ ជនា សមាគម្ម, អគមិំសុ វនំ តទា;
ផលមន្វេសមានា តេ, អលភិំសុ ផលំ តទា។

“តត្ថទ្ទសាសិំ សម្ពុទ្ធំ, សយម្ភុំ អបរាជិតំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, វល្លិផលមទាសហំ។

“ចតុទ្ទសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលមទទិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា ថេរោ ញាតីនំ អនុកម្បាយ ជាតិភូមិំ អគមាសិ។ តត្ថ មនុស្សា ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា កាលេន កាលំ ធម្មំ សុណន្តា ឯកទិវសំ “កតីហិ នុ ខោ, ភន្តេ, អង្គេហិ សមន្នាគតោ ធម្មកថិកោ ហោតី”តិ ធម្មកថិកលក្ខណំ បុច្ឆិំសុ។ ថេរោ តេសំ ធម្មកថិកលក្ខណំ កថេន្តោ –

២០៩. “ន ឧក្ខិបេ នោ ច បរិក្ខិបេ បរេ, ន ឱក្ខិបេ បារគតំ ន ឯរយេ;
ន ចត្តវណ្ណំ បរិសាសុ ព្យាហរេ, អនុទ្ធតោ សម្មិតភាណិ សុព្ពតោ។

២១០"សុសុខុមនិបុណត្ថទស្សិនា, មតិកុសលេន និវាតវុត្តិនា;
សំសេវិតពុទ្ធសីលិនា, និព្ពានំ ន ហិ តេន ទុល្លភ"ន្តិ។ –

គាថាទ្វយំ អភាសិ។

តត្ថ **ន ឧក្ខិបេ**តិ អត្តានំ ន ឧក្ខិបេយ្យ, ជាតិអាទីហិ ពាហុសច្ចាទីហិ ច អត្តុក្កំសនំ ន ករេយ្យ។ **នោ ច បរិក្ខិបេ បរេ**តិ បរេ បរបុគ្គលេ តេហេវ ជាតិអាទីហិ នោ បរិក្ខិបេ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ន ខិបេយ្យ គុណបរិធំសនវសេន វា ន ខិបេយ្យ។ ន ឱក្ខិបេ បរេ ឥច្ចេវ សម្ពន្ធោ។ បរេ ឱជ្ឈាបនវសេន **ន ឱក្ខិបេ** ហេដ្ឋតោ កត្វា បរេ ន ឱលោកាបេយ្យ, ន ឱជ្ឈាបេយ្យាតិ អត្ថោ។ "ន ឧក្ខិបេ"តិ កេចិ បឋន្តិ, សោ ឯវត្ថោ។ **បារគត**ន្តិ សំសារបារំ វិយ វិជ្ជាយ បារំ គតំ ខីណាសវំ តេវិជ្ជំ ឆឡភិញ្ញំ វា **ន ឯរយេ** ន ឃដ្ដយេ ន អាសាទេយ្យ។ **ន ចត្តវណ្ណំ បរិសាសុ ព្យាហរេ**តិ អត្តនោ វណ្ណំ គុណំ លាភសក្ការសិលោកំ និកាមយមានោ ខត្តិយបរិសាទីសុ ន ភាសេយ្យ។ **អនុទ្ធតោ**តិ ឧទ្ធច្ចរហិតោ។ ឧទ្ធតស្ស ហិ វចនំ នាទិយន្តិ។ **សម្មិតភាណី**តិ សម្មទេវ មិតភាណី, កាលេន សាបទេសំ បរិយន្តវតី អត្ថសញ្ហិតមេវ វាចំ ភាសនសីលោតិ អត្ថោ។ ឥតោ អញ្ញថា វទន្តស្ស វចនំ អគហណីយំ ហោតិ។ **សុព្វតោ**តិ សុន្ទរវតោ សីលសម្បន្នោ។ "សិយា"តិ កិរិយាបទំ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។

ឯវំ ថេរោ សង្ខេបេនេវ ធម្មកថិកលក្ខណំ វត្វា តេសំ គុណានំ អត្តនិ លព្ភមានតំ អធិមុច្ចិត្វា ភិយ្យោសោមត្តាយ អភិប្បសន្នំ មហាជនំ ញត្វា "ឯវំវិធស្ស ធម្មកថិកស្ស វិមុត្តាយតនសន្និស្សិតស្ស ន និព្ពានំ ទុល្លភំ, អថ ខោ សុលភមេវា"តិ ទស្សេន្តោ "**សុសុខុមនិបុណត្ថទស្សិនា**"តិ ទុតិយគាថមាហ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។

វិសាខបញ្ចាលបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ចូឡកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នទន្តិ មោរា សុសិខា សុបេខុណាតិ អាយស្មតោ ចូឡកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ កុសលំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកតីសេ កប្បេ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ឆត្តុបណ្ណិផលំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ចូឡកោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ធនបាលទមនេ សត្ថរិ លទ្ធប្បសាទោ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ ករោន្តោ ឥន្ទសាលគុហាយំ វសតិ, សោ ឯកទិវសំ គុហាទ្វារេ និសិន្នោ មគធក្ខេត្តំ ឱលោកេសិ។ តស្មិំ ខណេ បាវុសកាលមេឃោ គម្ភីរមធុរនិគ្ឃោសោ សតបដលសហស្សបដលោ អញ្ជន សិខរសន្និកាសោ នភំ បូរេត្វា បវស្សតិ, មយូរសង្ឃា ច មេឃគជ្ជិតំ សុត្វា ហដ្ឋតុដ្ឋា កេកាសទ្ទំ មុញ្ចិត្វា តត្ថ តត្ថ បទេសេ នច្ចន្តា វិចរន្តិ។ ថេរស្សបិ អាវាសគព្ភេ មេឃវាតផស្សេហិ អបគតធម្មត្តា បសស្សទ្ធករជកាយេ កល្លតំ បត្តេ ឧតុសប្បាយលាភេន ចិត្តំ ឯកគ្គំ អហោសិ, កម្មដ្ឋានវីថិ ឱតរិ, សោ តំ ញត្វា កាលសម្បទាទិកិត្តនមុខេន អត្តានំ ភាវនាយ ឧស្សាហេន្តោ –

២១១"នទន្តិ មោរា សុសិខា សុបេខុណា, សុនីលគីវា សុមុខា សុគជ្ជិនោ;
សុសទ្ទលា ចាបិ មហាមហី អយំ, សុព្យាបិតម្ពុ សុវលាហកំ នភំ។

២១២"សុកល្លរូបោ សុមនស្ស ឈាយតំ, សុនិក្កមោ សាធុ សុពុទ្ធសាសនេ;
សុសុក្កសុក្កំ និបុណំ សុទុទ្ទសំ, ផុសាហិ តំ ឧត្តមមច្ចុតំ បទ"ន្តិ។ –

ទ្វេ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **នទន្តិ មោរា សុសិខា សុបេខុណា, សុនីលគីវា សុមុខា សុគជ្ជិនោ**តិ ឯតេ មត្ថកេ ឧដ្ឋិតាហិ សុន្ទរាហិ សិខាហិ សមន្នាគតត្តា **សុសិខា,** នានាវណ្ណេហិ អនេកេហិ សោភនេហិ ភទ្ទកបិញ្ឆេហិ សមន្នាគតត្តា **សុបេខុណា,** រាជីវវណ្ណសង្កាសាយ សុន្ទរាយ នីលវណ្ណាយ គីវាយ សមន្នាគតត្តា **សុនីលគីវា,** សុន្ទរមុខតាយ **សុមុខា,** មនុញ្ញវាទិតាយ **សុគជ្ជិនោ, មោរា** សិខណ្ឌិនោ ឆជ្ជសំវាទិ កេកាសទ្ទំ មុញ្ចន្តា **នទន្តិ** រវន្តិ។ **សុសទ្ទលា ចាបិ មហាមហី អយ**ន្តិ អយញ្ច មហាបថវី សុសទ្ទលា សុន្ទរហរិតតិណា។ **សុព្យាបិតម្ពូ**តិ អភិនវវុដ្ឋិយា តហំ តហំ វិស្សន្ទមានសលិលតាយ សុដ្ឋុ ព្យាបិតជលា វិតតជលា។ "សុសុក្កតម្ពូ"តិបិ បាឋោ, សុវិសុទ្ធជលាតិ អត្ថោ។ **សុវលាហកំ នភ**ន្តិ ឥទញ្ច នភំ អាកាសំ នីលុប្បលទលសន្និភេហិ សមន្តតោ បូរេត្វា ឋិតេហិ សុន្ទរេហិ វលាហកេហិ មេឃេហិ សុវលាហកំ។

សុកល្លរូបោ សុមនស្ស ឈាយតន្តិ ឥទានិ ឧតុសប្បាយលាភេន សុដ្ឋុ កល្លរូបោ កម្មនិយសភាវោ ត្វំ, នីវរណេហិ អនជ្ឈារូឡ្ហចិត្តតាយ សុន្ទរមនស្ស យោគាវចរស្ស យំ អារម្មណូបនិជ្ឈានវសេន លក្ខណូបនិជ្ឈានវសេន ច ឈាយតំ។ **សុនិក្កមោ…បេ…. អច្ចុតំ បទន្តិ** ឯវំ ឈាយន្តោ ច **សាធុ សុពុទ្ធស្ស** សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស **សាសនេ** សុន្ទរនិក្កមោ ហុត្វា សុបរិសុទ្ធសីលតាយ **សុសុក្កំ**, វិសុទ្ធសភាវតាយ សព្ពស្សបិ សំកិលេសស្ស គោចរភាវានុបគមនតោ **សុក្កំ**, និបុណញាណគោចរតាយ **និបុណំ**, បរមគម្ភីរតាយ **សុទុទ្ទសំ**, បណីតភាវេន សេដ្ឋភាវេន ច **ឧត្តមំ**, និច្ចសភាវតាយ **អច្ចុតំ បទំ តំ** និព្ពានំ **ផុសាហិ** អត្តបច្ចក្ខករណេន សម្មាបដិបត្តិយា សច្ឆិករោហីតិ។

ឯវំ ថេរោ អត្តានំ ឱវទន្តោវ ឧតុសប្បាយលាភេន សមាហិតចិត្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៩.៣៧-៤២) –

> “កណិការំវ ជលិតំ, បុណ្ណមាយេវ ចន្ទិមំ;
> ជលន្តំ ទីបរុក្ខំវ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។
>
> “កទលិផលំ បគ្គយ្ហ, អទាសឹ សត្ថុនោ អហំ;
> បសន្នចិត្តោ សុមនោ, វន្ទិត្វាន អបក្កមឹ។
>
> “ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ ផលមទទឹ តទា;
> ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។
>
> “កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនន្តិ”។

អរហត្តំ បន បត្វា ថេរោ អត្តនោ បដិបត្តឹ បច្ចវេក្ខិត្វា បីតិសោមនស្សជាតោ “**នទន្តិ មោរា**”តិអាទិនា តាយេវ គាថា បច្ចុទាហាសិ។ តេនស្ស ឥទមេវ អញ្ញាព្យាករណំ អហោសីតិ។

ចូឡកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អនូបមត្ថេរគាថាវណ្ណនា

នន្ទមានាគតំ ចិត្តាតិ អាយស្មតោ អនូបមត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកតឹសេ កប្បេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ បទុមំ នាម បច្ចេកពុទ្ធំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ វថិយំ ទិស្វា បសន្នមានសោ អង្កោលបុប្ផេហិ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ឥព្ភកុលេ និព្ពត្តិត្វា រូបសម្បត្តិយា **អនូបមោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ឧបនិស្សយសម្បន្នតាយ កាមេ បហាយ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ អរញ្ញេ វិហរតិ។ តស្ស ចិត្តំ ពហិទ្ធា រូបាទិអារម្មណេសុ វិធាវតិ។ កម្មដ្ឋានំ បរិវដ្ដតិ។ ថេរោ វិធាវន្តំ ចិត្តំ និគ្គណ្ហន្តោ –

២១៣“នន្ទមានាគតំ ចិត្តំ, សូលមារោបមានកំ;
តេន តេនេវ វជសិ, យេន សូលំ កលិង្គរំ។

២១៤“តាហំ ចិត្តកលឹ ព្រូមិ, តំ ព្រូមិ ចិត្តទុព្ភកំ;
សត្ថា តេ ទុល្លភោ លទ្ធោ, មានត្ថេ មំ និយោជយី”តិ។ –

ឥមាហិ ទ្វីហិ គាថាហិ ឱវទិ។

តត្ថ **នន្ទមានាគតំ ចិត្តាតិ** នន្ទមាន អភិនន្ទមាន ចិត្ត អភិនន្ទមានំ អាគតំ ឧប្បន្នំ ។ **សូលមារោបមានកន្តិ** ទុក្ខុប្បត្តិដ្ឋានតាយ សូលសទិសត្តា សូលំ តំ តំ ភវំ កម្មកិលេសេហិ ឯត្តកំ កាលំ អារោបិយមានំ។ **តេន តេនេវ វជសិ, យេន សូលំ កលិង្គរន្តិ** យត្ថ យត្ថ សូលសង្ខាតា ភវា កលិង្គរសង្ខាតា អធិកុដ្ដនកា កាមគុណា ច តេន តេនេវ, បាបចិត្ត, វជសិ, តំ តទេវ ឋានំ ឧបគច្ឆសិ, អត្តនោ អនត្ថំ ន សល្លក្ខេសិ។

តាហំ ចិត្តកលឹ ព្រូមីតិ តំ តស្មា បមត្តភាវតោ ចិត្តកលឹ ចិត្តកាលកណ្ណឹ អហំ កថយាមិ។ បុនបិ **តំ ព្រូមិ** កថេមិ **ចិត្តទុព្ភកំ** ចិត្តសង្ខាតស្ស អត្តនោ ពហូបការស្ស សន្តានស្ស អនត្ថាវហនតោ ចិត្តទុព្ភឹ។ “ចិត្ត

ទុព្ពកា”តិបិ បឋន្តិ។ ចិត្តសង្ខាតអលក្ខិកអប្បបុញ្ញាតិ អត្ថោ។ កិន្តិ ព្រូហីតិ ចេ? អាហ “**សត្ថា តេ ទុល្លភោ លទ្ធោ, មានត្ថេ មំ និយោជយី**”តិ។ កប្បានំ អសង្ខេយ្យម្បិ នាម ពុទ្ធសុញ្ញោ លោកោ ហោតិ, សត្ថរិ ឧប្បន្នេបិ មនុស្សត្តសទ្ធាបដិលាភាទយោ ទុល្លភា ឯវ, លទ្ធេសុ ច តេសុ សត្ថាបិ ទុល្លភោយេវ ហោតិ។ ឯវំ ទុល្លភោ សត្ថា ឥទានិ តយា លទ្ធោ, តស្មឹ លទ្ធេ សម្បតិបិ អនត្ថេ អហិតេ អាយតិញ្ច អនត្ថាវហេ ទុក្ខាវហេ អកុសលេ មំ មា និយោជេសីតិ។ ឯវំ ថេរោ អត្តនោ ចិត្តំ ឱវទន្តោ ឯវ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៧.១៦-១៩) –

“បទុមោ នាម សម្ពុទ្ធោ, ចិត្តកូដេ វសី តទា;
ទិស្វាន តំ អហំ ពុទ្ធំ, សយម្ភុំ អបរាជិតំ។

“អង្កោលំ បុប្ផិតំ ទិស្វា, ឱចិនិត្វានហំ តទា;
ឧបគន្ត្វាន សម្ពុទ្ធំ, បូជយិំ បទុមំ ជិនំ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អនូបមត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វជ្ជិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សំសរំ ទីឃមទ្ធានន្តិ អាយស្មតោ វជ្ជិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ បញ្ចសដ្ឋិមេ កប្បេ ឯកស្មឹ បច្ចន្តគាមេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ វនចរកោ ហុត្វា វិចរន្តោ ឯកទិវសំ ឧបសន្តំ នាម បច្ចេកពុទ្ធំ បព្ភតគុហាយំ វិហរន្តំ អទ្ទស។ សោ តស្ស ឧបសមំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ចម្បកបុប្ផេន បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ឥព្ភកុលេ និព្ពត្តោ ជាតទិវសតោ បដ្ឋាយ មាតុគាមហត្ថំ គតោ រោទតិ។ ព្រហ្មលោកតោ កិរ ចវិត្វា ឥធាគតោ យស្មា មាតុគាមសម្ផស្សំ ន សហតិ, តស្មា មាតុគាមសម្ផស្សវជ្ជនតោ **វជ្ជិតោ**ត្វេវ នាមំ ជាតំ។ សោ វយប្បត្តោ សត្ថុ យមកបាដិហារិយំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា តទហេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៧.២៧-៣០) –

“ឧបសន្តោ ច សម្ពុទ្ធោ, វសតី បព្ពតន្តរេ;
ឯកចម្បកមាទាយ, ឧបគច្ឆឹ នរុត្តមំ។

“បសន្នចិត្តោ សុមនោ, បច្ចេកមុនិមុត្តមំ;
ឧភោ ហត្ថេហិ បគ្គយ្ហ, បូជយឹ អបរាជិតំ។

“បញ្ចសដ្ឋិម្ហិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា អត្តនោ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរិត្វា ធម្មសំវេគេន –

២១៥. “សំសរំ ទីឃមទ្ធានំ, គតីសុ បរិវត្តិសំ;
អបស្សំ អរិយសច្ចានិ, អន្ធភូតោ បុថុជ្ជនោ។

២១៦. “តស្ស មេ អប្បមត្តស្ស, សំសារា វិនឡីកតា;
សព្ពា គតី សមុច្ឆិន្នា, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ។ – ទ្វេ គាថា អភាសិ;

តត្ថ **សំសរ**ន្តិ សំសរន្តោ, តស្មឹ តស្មឹ ភវេ អាទាននិក្ខេបវសេន អបរាបរំ សន្ធាវន្តោ។ **ទីឃមទ្ធាន**ន្តិ ចិរកាលំ អនាទិមតិ សំសារេ អបរិមាណកាលំ។ **គតីសូ**តិ សុគតទុគ្គដានំ កម្មានំ វសេន សុគតិទុគ្គតីសុ។ **បរិវត្តិស**ន្តិ ឃដីយន្តំ វិយ បរិព្ភមន្តោ ចវនុបបជ្ជនវសេន អបរាបរំ បរិវត្តឹ។ តស្ស បន បរិវត្តនស្ស ការណមាហ “**អបស្សំ**

អរិយសច្ចានិ, អន្ធភូតោ បុថុជ្ជនោ”តិ។ ទុក្ខាទីនិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ញាណចក្ខុនា អបស្សន្តោ អប្បដិវិជ្ឈន្តោ, តតោ ឯវ អវិជ្ជន្ធតាយ អន្ធភូតោ បុថូនំ ជននាទីហិ ការណេហិ បុថុជ្ជនោ ហោន្តោ គតីសុ បរិវត្តិសន្តិ យោជនា, តេនេវាហ ភគវា –

“ចតុន្នំ , ភិក្ខវេ, អរិយសច្ចានំ អននុពោធា អប្បដិវេធា ឯវមិទំ ទីឃមទ្ធានំ សន្ធាវិតំ សំសរិតំ មមញ្ចេវ តុម្ហាកញ្ចា”តិ (មហាវ. ២៨៧; ទី. និ. ២.១៥៥; សំ. និ. ៥.១០៨១; នេត្តិ. ១១៤)។

តស្ស មយ្ហំ វុត្តនយេន បុព្ពេ បុថុជ្ជនស្សេវ សតោ ឥទានិ សត្ថារា ទិន្នន័យេន **អប្បមត្តស្ស** អប្បមាទបដិបត្តិយា សមថវិបស្សនាភាវនំ មត្ថកំ បាបេត្វា ឋិតស្ស។ **សំសារា វិនឡីកតា**តិ សំសរន្តិ សត្តា ឯតេហីតិ “សំសារា”តិ លទ្ធនាមា កម្មកិលេសា អគ្គមគ្គេន សមុច្ឆិន្នត្តា វិគតនឡា និម្មូលា កតា។ **សព្ពា គតី សមុច្ឆិន្នា**តិ ឯវំ កម្មកិលេសវដ្ដានំ វិនឡីកតត្តា និរយាទិកា សព្ពាបិ គតិយោ សម្មទេវ ឧច្ឆិន្នា វិទ្ធំសិតា, តតោ ឯវ **នត្ថិ ទានិ** អាយតឹ **បុនព្ភវោ**តិ ឥទមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសីតិ។

វជ្ជិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សន្ធិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អស្សត្ថេ ហរិតោភាសេតិ អាយស្មតោ សន្ធិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកតឹសេ កប្បេ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ ឯកោ គោបាលកោ អហោសិ។ សោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ អញ្ញតរំ ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា តស្ស សន្តិកេ ពុទ្ធគុណបដិសំយុត្តំ ធម្មំ សុត្វា បសន្នមានសោ “កុហឹ ភគវា”តិ បុច្ឆិត្វា បរិនិព្ពុតភាវំ សុត្វា “ឯវំ មហានុភាវា ពុទ្ធាបិ នាម អនិច្ចតាវសំ គច្ឆន្តិ, អហោ សង្ខារា អទ្ធុវា”តិ អនិច្ចសញ្ញំ បដិលភិ។ តំ ថេរោ ពោធិបូជាយ ឧស្សាហេសិ។ សោ កាលេន កាលំ ពោធិរុក្ខសមីបំ គន្ត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ពុទ្ធគុណេ អនុស្សរន្តោ ពោធឹ វន្ទតិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ឥព្ភកុលេ និព្ពត្តិត្វា **សន្ធិតោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ អនិច្ចតាបដិសំយុត្តំ ធម្មកថំ សុត្វា សំវេគជាតោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ សោ អត្តនោ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ ពោធិវន្ទនំ ពុទ្ធានុស្សតឹ អនិច្ចសញ្ញាបដិលាភញ្ច អនុស្សរិត្វា តទុបនិស្សយេន អត្តនោ វិសេសាធិគមំ បកាសេន្តោ –

២១៧ “អស្សត្ថេ ហរិតោភាសេ, សំវិរូឡ្ហម្ហិ បាទបេ;
ឯកំ ពុទ្ធគតំ សញ្ញំ, អលភិត្ថំ បតិស្សតោ។

២១៨ “ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ សញ្ញមលភឹ តទា;
តស្សា សញ្ញាយ វាហសា, បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ”តិ។ –

ទ្វេ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **អស្សត្ថេ**តិ អស្សត្ថដ្ឋានីយេ, យ្វាយំ ឯតរហិ អម្ហាកំ ភគវតោ ពោធិរុក្ខោ អស្សត្ថោ, ឯតស្ស ឋានេ តទា សិខិស្ស ភគវតោ ពោធិរុក្ខោ បុណ្ឌរីកោ ឋិតោតិ សោ អស្សត្ថដ្ឋានីយតាយ “អស្សត្ថោ”តិ វុត្តំ។ សត្តានំ អស្សាសជននតោ វា។ អបរេ បន “អស្សត្ថរុក្ខមូលេ និសីទិត្វា តទា ពុទ្ធានុស្សតិយា ភាវិតត្តា ថេរោ ‘អស្សត្ថេ’តិ អវោចា”តិ វទន្តិ។ **ហរិតោភាសេ**តិ ហរិតេហិ សារមណិវណ្ណេហិ ឱភាសមានេ។ **សំវិរូឡ្ហម្ហី**តិ សុដ្ឋុ វិរូឡ្ហេ សុប្បតិដ្ឋិតេ, សុឃននិចិតបត្តបលាសបល្លវេហិ វិរូឡ្ហសញ្ញោន្នេតិ ច វទន្តិ។ **បាទបេ**តិ រុក្ខេ។ **ឯកំ ពុទ្ធគតំ សញ្ញំ, អលភិត្ថំ បតិស្សតោ**តិ ពុទ្ធារម្មណំ អារម្មណស្ស ឯកជាតិយត្តា ឯកំ “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនយប្បវត្តំ ពុទ្ធានុស្សតិសហគតំ សញ្ញំ ពុទ្ធគុណានំ បតិបតិសរណតោ បតិស្សតោ ហុត្វា អលភឹ។

តទា បន សា សញ្ញា លទ្ធា, កីវតាយ សិទ្ធាតិ អាហ “**ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ**”តិអាទិ។ ឥតោ ភទ្ទកប្បតោ ឧទ្ធំ អារោហនវសេន ឯកតឹសេ កប្បេ។ **យំ សញ្ញ**ន្តិ យំ ពុទ្ធានុស្សតិសហគតំ សញ្ញំ, យំ វា ពុទ្ធានំ អនិច្ចតំ ទិស្វា តទនុសារេន សព្ពសង្ខារេសុ តទា អនិច្ចសញ្ញំ អលភឹ។ **តស្សា សញ្ញាយ វាហសា**តិ តស្សា យថាវុត្តាយ សញ្ញាយ ការណភាវេន តំ ឧបនិស្សយំ កត្វា។ **បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ**តិ ឥទានិ មយា អាសវានំ ខយោ និរោធោ អធិគតោតិ ឥមាយេវ ច ឥមស្ស ថេរស្ស អបទានគាថាបិ។ យថាហ (អប. ថេរ ១.២២.២៧-៣០) –

“អស្សត្ថេ ហរិតោភាសេ…បេ.… បត្តោ មេ អាសវក្ខយោ។

“តតោ តេរសកប្បម្ហិ, ជនិដ្ឋោ នាម ខត្តិយោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

សន្និតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច ទុកនិបាតវណ្ណនា។

៣. តិកនិបាតោ

១. អង្គណិកភារទ្វាជត្ថេរគាថាវណ្ណនា

តិកនិបាតេ **អយោនិ សុទ្ធិមន្វេស**ន្តិ អាយស្មតោ អង្គណិកភារទ្វាជត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកតីសេ កប្បេ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា អញ្ជលិំ បគ្គណ្ហិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ហិមវន្តសមីបេ ឧក្កដ្ឋេ នាម នគរេ វិភវសម្បន្នស្ស ព្រាហ្មណស្ស គេហេ និព្ពត្តិត្វា **អង្គណិកភារទ្វាជោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ វិជ្ជាសិប្បេសុ និប្ផត្តិំ គតោ នេក្ខម្មជ្ឈាសយតាយ បរិព្ពាជកបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា អមរំ តបំ ចរន្តោ តត្ថ តត្ថ វិចរន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធំ ជនបទចារិកំ ចរន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា តំ មិច្ឆាតបំ បហាយ សាសនេ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.២៣.៤៨-៥១) –

“ឧសភំ បវរំ វីរំ, វេស្សភុំ វិជិតាវិនំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, ពុទ្ធសេដ្ឋមវន្ទហំ។

“ឯកតីសេ ឥតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិំ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, វន្ទនាយ ឥទំ ផលំ។

“ចតុវីសតិកប្បម្ហិ, វិកតានន្ទនាមកោ;
សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ...បេ.... កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា វិមុត្តិសុខេន វិហរន្តោ ញាតីនំ អនុកម្បាយ អត្តនោ ជាតិភូមិំ គន្ត្វា ពហូ ញាតកេ សរណេសុ ច សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបេត្វា តតោ និវត្តិត្វា កុរុរដ្ឋេ កុណ្ឌិយស្ស នាម និគមស្ស អវិទូរេ អរញ្ញេ វសន្តោ កេនចិទេវ ករណីយេន ឧក្ការាមំ គតោ ឧត្តរាបថតោ អាគតេហិ សន្និដ្ឋេហិ ព្រាហ្មណេហិ សមាគតោ តេហិ, “ភោ ភារទ្វាជ, កឹ ទិស្វា ព្រាហ្មណានំ សមយំ បហាយ ឥមំ សមយំ គណ្ហី”តិ បុច្ឆិតោ តេសំ ឥតោ ពុទ្ធសាសនតោ ពហិទ្ធា សុទ្ធិ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ –

២១៩. “អយោនិ សុទ្ធិមន្វេសំ, អគ្គិំ បរិចរិំ វនេ;
សុទ្ធិមគ្គំ អជានន្តោ, អកាសិំ អមរំ តប”ន្តិ។ – បឋមំ គាថមាហ;

តត្ថ **អយោនី**តិ អយោនិសោ អនុបាយេន។ **សុទ្ធិ**ន្តិ សំសារសុទ្ធិំ ភវនិស្សរណំ។ **អន្វេស**ន្តិ គវេសន្តោ។ **អគ្គិំ បរិចរិំ វនេ**តិ “អយំ សុទ្ធិមគ្គោ”តិ អធិប្បាយេន អរញ្ញាយតនេ អគ្គិហុតសាលាយំ អគ្យាគារំ កត្វា អាហុតិំ បគ្គណ្ហន្តោ អគ្គិទេវំ បរិចរិំ វេទេ វុត្តវិធិនា បូជេសិំ។ **សុទ្ធិមគ្គំ អជានន្តោ, អកាសិំ អមរំ តប**ន្តិ សុទ្ធិយា និព្ពានស្ស មគ្គំ អជានន្តោ អគ្គិបរិចរណំ វិយ បញ្ចតបតប្បនាទិអត្តកិលមថានុយោគំ “សុទ្ធិមគ្គោ”តិ មញ្ញាយ អកាសិំ អចរិំ បដិបជ្ជិំ។

ឯវំ ថេរោ អស្សមតោ អស្សមំ គច្ឆន្តោ វិយ វេទេ វុត្តវិធិនា អគ្គិបរិចរណាទិនា អនុដ្ឋាយ សុទ្ធិយា អប្បត្តភាវេន ពហិទ្ធា សុទ្ធិយា អភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឥមស្មិំយេវ សាសនេ សុទ្ធិ ច មយា អធិគតាតិ ទស្សេន្តោ –

២២០. “តំ សុខេន សុខំ លទ្ធំ, បស្ស ធម្មសុធម្មតំ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។ – ទុតិយគាថមាហ;

តត្ថ **ត**ន្តិ យស្សត្ថាយ សុទ្ធិំ អន្វេសន្តោ តស្ស មគ្គំ អជានន្តោ អគ្គិំ បរិចរិំ អមរំ តបំ អចរិំ, តំ និព្ពាន**សុខំ សុខេន** សមថវិបស្សនាយ សុខាយ បដិបទាយ អត្តកិលមថានុយោគំ អនុបគម្ម មយា **លទ្ធំ** បត្តំ អធិគតំ។ **បស្ស ធម្មសុធម្មត**ន្តិ សត្ថុ សាសនធម្មស្ស សុធម្មតំ អវិបរីតនិយ្យានិកធម្មសភាវំ បស្ស ជានាហីតិ ធម្មាលបនវសេន វទតិ, អត្តានំ វា អាលបតិ។ តស្ស លទ្ធភាវំ បន ទស្សេន្តោ –

“តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។ –

អាហ , តំ វុត្តត្ថមេវ។ ឯវំ សុទ្ធិយា អធិគតត្តា “តតោ បង្ខាយាហំ បរមត្ថតោ ព្រាហ្មណោ”តិ ទស្សេន្តោ –

២២១“ព្រហ្មពន្ធុ បុរេ អាសឹ, ឥទានិ ខោម្ហិ ព្រាហ្មណោ;
តេវិជ្ជោ ន្ហាតកោចម្ហិ, សោត្តិយោ ចម្ហិ វេទគូ”តិ។ – តតិយំ គាថមាហ;

តស្សត្ថោ – ឥតោ បុព្ពេ ជាតិមត្តេន ព្រាហ្មណភាវតោ ព្រាហ្មណានំ សមញ្ញាយ **ព្រហ្មពន្ធុ** នាម **អាសឹ**។ ពាហិតបាបត្តា បន **ឥទានិ ខោ** អរហត្តាធិគមេន បរមត្ថតោ **ព្រាហ្មណោ ច អម្ហិ**។ ឥតោ បុព្ពេ ភាវសញ្ញយករានំ តិស្សន្នំ វេទសង្ខាតានំ វិជ្ជានំ អជ្ឈយនេន សមញ្ញាមត្តេន តេវិជ្ជោ នាម ហុត្វា ឥទានិ ភាវក្ខយករាយ វិជ្ជាយ វសេន តិស្សន្នំ វិជ្ជានំ អធិគតត្តា បរមត្ថតោ **តេវិជ្ជោ ច អម្ហិ**។ តថា ឥតោ បុព្ពេ ភវស្សាទគធិតាយ ន្ហាតកវតនិប្ផត្តិយា សមញ្ញាមត្តេន ន្ហាតកោ នាម ហុត្វា ឥទានិ អដ្ឋង្គិកមគ្គជលេន សុវិក្ខាលិតកិលេសមលតាយ បរមត្ថតោ **ន្ហាតកោ ចម្ហិ**។ ឥតោ បុព្ពេ អវិមុត្តភវស្សាទមន្តជ្ឈេនេន វោហារមត្តតោ សោត្តិយោ នាម ហុត្វា ឥទានិ សុវិមុត្តភវស្សាទធម្មជ្ឈេនេន បរមត្ថតោ **សោត្តិយោ ចម្ហិ**។ ឥតោ បុព្ពេ អប្បដិនិស្សដ្ឋបាបធម្មានំ វេទានំ គតមត្តេន វេទគូ នាម ហុត្វា ឥទានិ វេទសង្ខាតេន មគ្គញាណេន សំសារមហោឃស្ស វេទស្ស ចតុសច្ចស្ស ច បារំ គតត្តា អធិគតត្តា ញាតត្តា បរមត្ថតោ **វេទគូ** ជាតោតិ។ តំ សុត្វា ព្រាហ្មណា សាសនេ ឧឡារំ បសាទំ បវេទេសុំ។

អង្គណិកភារទ្វាជត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បច្ចយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បញ្ចាហាហំ បព្ពជិតោតិ អាយស្មតោ បច្ចយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ ឥតោ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ វិនតាយ នាម នទិយា តីរេ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ មនុញ្ញទស្សនានិ មហន្តានិ ឧទុម្ពរផលានិ ឱចិនិត្វា ឧបនាមេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ភទ្ទកប្បេ កស្សបេ ភគវតិ លោកេ ឧប្បជ្ជិត្វា បវត្តវរធម្មចក្កេ វេនេយ្យជនានុគ្គហំ ករោន្តេ តស្ស សាសនេ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ភាវនមនុយុញ្ជន្តោ ឯកទិវសំ សំសារទុក្ខំ ចិន្តេត្វា

អតិវិយ សញ្ជាតសំវេគោ វិហារេ និសិន្នោ “អរហត្តំ អប្បត្វា ឥតោ ន និក្ខមិស្សាមី”តិ ចិត្តំ អធិដ្ឋាយ វាយមន្តោ ញាណស្ស អបរិបក្កត្តា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេតុំ នាសក្ខិ។ សោ កាលង្កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ រោហិតនគរេ ខត្តិយកុលេ និព្ពត្តិត្វា **បច្ចយោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ បិតុ អច្ចយេន រជ្ជេ បតិដ្ឋិតោ ឯកទិវសំ មហារាជពលឹ កាតុំ អារភិ។ តត្ថ មហាជនោ សន្និបតិ។ តស្មឹ សមាគមេ តស្ស បសាទញ្ជននត្ថំ សត្ថា មហាជនស្ស បេក្ខន្តស្សេវ អាកាសេ វេស្សវណេន និម្មិតេ រតនមយកូដាគារេ រតនមយសីហាសនេ និសីទិត្វា ធម្មំ ទេសេសិ។ មហតោ ជនកាយស្ស ធម្មាភិសមយោ អហោសិ។ តំ ធម្មំ សុត្វា បច្ចយរាជាបិ រជ្ជំ បហាយ បុរិមហេតុសញ្ចោទិតោ បព្ពជិ។ សោ យថា កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ បដិញ្ញំ អកាសិ, ឯវំ បដិញ្ញំ កត្វា វិហារំ បវិសិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តោ ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា តាវទេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៩.១៥-២០) –

“វិនតានទិយា តីរេ, វិហាសិ បុរិសុត្តមោ;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, ឯកគ្គំ សុសមាហិតំ។

“តស្មឹ បសន្នមានសោ, កិលេសមលធោវនេ;
ឧទុម្ពរផលំ គយ្ហ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលមទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“ឥមម្ហិ ភទ្ទកេ កប្បេ, សំវិគ្គមានមានសោ;
កស្សបស្ស ភគវតោ, សាសនេ បព្ពជឹ អហំ។

“តថា បព្ពជិតោ សន្តោ, ភាវនំ អនុយុញ្ជិសំ;
ន វិហារា និក្ខមិស្សំ, ឥតិ កត្វាន មានសំ។

“ឧគ្គមត្ថំ អសម្បត្តោ, ន ច បត្តោម្ហិ តាវទេ;
ឥទានិ បន ញាណស្ស, បរិបាកេន និព្ពុតោ;

បត្តោម្ហិ អចលំ ឋានំ, ផុសិត្វា អច្ចុតំ បទំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បដិបត្តិកិត្តនមុខេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

២២២ “បញ្ចាហាហំ បព្ពជិតោ, សេខោ អប្បត្តមានសោ;
វិហារំ មេ បវិដ្ឋស្ស, ចេតសោ បណិធី អហុ។

២២៣ “នាសិស្សំ ន បិវិស្សាមិ, វិហារតោ ន និក្ខមេ;
នបិ បស្សំ និបាតេស្សំ, តណ្ហាសល្លេ អនូហតេ។

២២៤ “តស្ស មេវំ វិហរតោ, បស្ស វីរិយបរក្កមំ;
តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។ –

ឥមា តិស្សោ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **បញ្ចាហាហំ បព្ពជិតោ**តិ បញ្ចាហោ អហំ, បព្ពជិតោ ហុត្វា បញ្ចាហោ, បព្ពជិតទិវសតោ បញ្ចមោ អហោ និដ្ឋិតោតិ អត្ថោ។ **សេខោ អប្បត្តមានសោ**តិ អធិសីលសិក្ខាទីនំ សិក្ខនតោ សេខោ។ អនវសេសតោ មានំ សិយតិ សមុច្ឆិន្ទតីតិ មានសោ, អគ្គមគ្គោ, តំនិព្ពត្តិតោ មានសតោ អាគតំ មានសំ, អរហត្តំ, តំ, សោ វា អប្បត្តោ ឯតេនាតិ អប្បត្តមានសោ។ **វិហារំ មេ បវិដ្ឋស្ស, ចេតសោ បណិធី អហូ**តិ ឯវំ សេខស្ស មេ វសនកវិហារំ ឱវរកំ បវិដ្ឋស្ស សតោ ឯវរូបោ ឥទានិ វុច្ចមានាការោ ចេតោបណិធិ អហោសិ, ឯវំ មយា ចិត្តំ បណិហិតន្តិ អត្ថោ។

នាសិស្សន្តិអាទិនា ចិត្តបណិធឹ ទស្សេតិ។ តត្ថ **នាសិស្ស**ន្តិ យំកិញ្ចិ ភោជនំ ន ភុញ្ជិស្សំ ន ភុញ្ជិស្សាមិ **តណ្ហាសល្លេ** មម ហទយគតេ **អនូហតេ** អនុទ្ធតេតិ ឯវំ សព្ពបទេសុ យោជេតព្ពំ។ **ន បិវិស្សាមី**តិ យំកិញ្ចិ បាតព្ពំ ន បិវិស្សាមិ។ **វិហារតោ ន និក្ខមេ**តិ ឥមស្មា ឥទានិ មយា និសិន្នគព្ភតោ ន និក្ខមេយ្យំ។ **នបិ បស្សំ និបាតេស្ស**ន្តិ មម សរីរស្ស ទ្វីសុ បស្សេសុ ឯកម្បិ បស្សំ កាយកិលមថវិនោទនត្ថំ ន និបាតេស្សំ, ឯកបស្សេនបិ ន និបជ្ជិស្សាមីតិ អត្ថោ។

តស្ស មេវំ វិហរតោតិ តស្ស មេ ឯវំ ចិត្តំ បណិធាយ ទឡ្ហវីរិយាធិដ្ឋានំ កត្វា វិបស្សនានុយោគវសេន វិហរតោ។ **បស្ស វីរិយបរក្កម**ន្តិ វិធិនា ឦរយិតព្ពតោ “វីរិយំ” បរំ ឋានំ អក្កមនតោ “បរក្កមោ”តិ ច លទ្ធនាមំ ឧស្សោឡ្ហីភូតំ វាយាមំ បស្ស ជានាហិ។ យស្ស បនានុភាវេន មយា **តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា, កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន**ន្តិ វុត្តត្ថមេវ។

បច្ចយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ពាកុលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យោ បុព្ពេ ករណីយានីតិ អាយស្មតោ ពាកុលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ កិរ អតីតេ ឥតោ កប្បសតសហស្សាធិកស្ស អសង្ខ្យេយ្យស្ស មត្ថកេ អនោមទស្សិស្ស ភគវតោ ឧប្បត្តិតោ បុរេតរមេវ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ តយោ វេទេ ឧគ្គហេត្វា តត្ថ សារំ អបស្សន្តោ “សម្បរាយិកត្ថំ គវេសិស្សាមី”តិ ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា បព្ពតបាទេ វិហរន្តោ បញ្ចាភិញ្ញាអដ្ឋសមាបត្តិលាភី ហុត្វា វិហរន្តោ ពុទ្ធុប្បាទំ សុត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា សរណេសុ បតិដ្ឋិតោ សត្ថុ ឧទរាពាធេ ឧប្បន្នេ អរញ្ញតោ ភេសជ្ជានិ អាហរិត្វា តំ វូបសមេត្វា តត្ថ បុញ្ញំ អារោគ្យត្ថាយ បរិណាមេត្វា តតោ ចុតោ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តិត្វា ឯកំ អសង្ខ្យេយ្យំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ បទុមុត្តរពុទ្ធកាលេ ហំសវតីនគរេ កុលគេហេ និព្ពត្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ អប្បាពាធានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា សយំ តំ ឋានន្តរំ អាកង្ខន្តោ បណិធានំ កត្វា យាវជីវំ កុសលំ ឧបចិនិត្វា

សុគតីសុយេវ សំសរន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ និព្ពត្តិតោ បុរេតរមេវ ពន្ធុមតីនគរេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តោ បុរិមនយេនេវ ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ឈានាភិញ្ញាលាភី ហុត្វា បព្ពតបាទេ វសន្តោ ពុទ្ធុប្បាទំ សុត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា សរណេសុ បតិដ្ឋិតោ ភិក្ខូនំ តិណបុប្ផករោគេ ឧប្បន្នេ តំ វូបសមេត្វា តត្ថ យាវតាយុកំ ឋត្វា តតោ ចុតោ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តិត្វា ឯកនវុតិកប្បេ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ ពារាណសិយំ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា ឃរាវាសំ វសន្តោ ឯកំ ជិណ្ណំ វិនស្សមានំ មហាវិហារំ ទិស្វា តត្ថ ឧបោសថាគារាទិកំ សព្ពំ អាវសថំ ការេត្វា តត្ថ ភិក្ខុសង្ឃស្ស សព្ពំ ភេសជ្ជំ បដិយាទេត្វា យាវជីវំ កុសលំ កត្វា ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ អម្ហាកំ ភគវតោ ឧប្បត្តិតោ បុរេតរមេវ កោសម្ពិយំ សេដ្ឋិគេហេ និព្ពត្តិ។ សោ អរោគភាវាយ មហាយមុនាយ ន្ហាបិយមានោ ធាតិយា ហត្ថតោ មច្ឆេន គិលិតោ មច្ឆេ កេវដ្ដហត្ថគតេ ពារាណសិសេដ្ឋិភរិយាយ វិក្កិណិត្វា គហិតេ ផាលិយមានេបិ បុញ្ញពលេន អរោគោយេវ ហុត្វា តាយ បុត្តោតិ គហេត្វា បោសិយមានោ តំ បវត្តិំ សុត្វា ជនកេហិ មាតាបិតូហិ “អយំ អម្ហាកំ បុត្តោ, ទេថ នោ បុត្ត”ន្តិ អនុយោគេ កតេ រញ្ញា “ឧភយេសម្បិ សាធារណោ ហោតូ”តិ ទ្វិន្នំ កុលានំ ទាយាទភាវេន វិនិច្ឆយំ កត្វា ឋបិតត្តា **ពាកុលោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ហុត្វា មហតី សម្បត្តិំ អនុភវន្តោ អាសីតិកោ ហុត្វា សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សត្តាហមេវ បុថុជ្ជនោ អហោសិ, អដ្ឋមេ អរុណេ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៤០.៣៨៦-៤១១) –

“ហិមវន្តស្សាវិទូរេ , សោភិតោ នាម បព្ពតោ;
អស្សមោ សុកតោ មយ្ហំ, សកសិស្សេហិ មាបិតោ។

“មណ្ឌបា ច ពហូ តត្ថ, បុប្ផិតា សិន្ទុវារកា;
កបិត្ថា ច ពហូ តត្ថ, បុប្ផិតា ជីវជីវកា។

“និគ្គុណ្ឌិយោ ពហូ តត្ថ, ពទរាមលកានិ ច;
ផារុសកា អលាពូ ច, បុណ្ឌរីកា ច បុប្ផិតា។

“អាឡកា ពេលុវា តត្ថ, កទលី មាតុលុង្គកា;
មហានាមា ពហូ តត្ថ, អជ្ជុនា ច បិយង្គុកា។

“កោសម្ពា សឡលា និម្ពា, និគ្រោធា ច កបិត្ថនា;
ឯទិសោ អស្សមោ មយ្ហំ, សសិស្សោហំ តហិំ វសិំ។

“អនោមទស្សី ភគវា, សយម្ភូ លោកនាយកោ;
គវេសំ បដិសល្លានំ, មមស្សមមុបាគមិ។

“ឧបេតម្ហិ មហាវីរេ, អនោមទស្សិមហាយសេ;
ខណេន លោកនាថស្ស, វាតាពាធោ សមុដ្ឋហិ។

“វិចរន្តោ អរញ្ញម្ហិ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ;
ឧបគន្ត្វាន សម្ពុទ្ធំ, ចក្ខុមន្តំ មហាយសំ។

“ឥរិយញ្ចាបិ ទិស្វាន, ឧបលក្ខេសហំ តទា;
អសំសយញ្ហិ ពុទ្ធស្ស, ព្យាធិ នោ ឧទបជ្ជថ។

“ខិប្បំ អស្សមមាគញ្ឆិំ, មម សិស្សាន សន្តិកេ;
ភេសជ្ជំ កត្តុកាមោហំ, សិស្សេ អាមន្តយិំ តទា។

“បដិស្សុណិត្វាន មេ វាក្យំ, សិស្សា សព្ពេ សគារវា;
ឯកជ្ឈំ សន្និបតីសុ, សត្ថុគារវតា មម។

“ខិប្បំ បព្ពតមារុយ្ហ, សព្ពោសធមហាសហំ;
បានីយយោគំ កត្វាន, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ។

“បរិភុត្តេ មហាវីរេ, សព្ពញ្ញុលោកនាយកេ;
ខិប្បំ វាតោ រូបសមិ, សុគតស្ស មហេសិនោ។

“បស្សទ្ធំ ទរថំ ទិស្វា, អនោមទស្សី មហាយសោ;
សកាសនេ និសីទិត្វា, ឥមា គាថា អភាសថ។

“យោ មេ បាទាសិ ភេសជ្ជំ, ព្យាធិញ្ច សមយី មម;
តមហំ កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“កប្បសតសហស្សានិ, ទេវលោកេ រមិស្សតិ;
វាទិតេ តូរិយេ តត្ថ, មោទិស្សតិ សទា អយំ។

“មនុស្សលោកមាគន្ត្វា , សុក្កមូលេន ចោទិតោ;
សហស្សក្ខត្តុំ រាជា ច, ចក្កវត្តី ភវិស្សតិ។

“បញ្ចបញ្ញាសកប្បម្ហិ, អនោមោ នាម ខត្តិយោ;
ចាតុរន្តោ វិជិតាវី, ជម្ពុមណ្ឌស្ស ឥស្សរោ។

“សត្តរតនសម្បន្នោ, ចក្កវត្តី មហព្ពលោ;
តាវតឹសេបិ ខោភេត្វា, ឥស្សរំ ការយិស្សតិ។

“ទេវភូតោ មនុស្សោ វា, អប្បាពាធោ ភវិស្សតិ;
បរិគ្គហំ វិវជ្ជេត្វា, ព្យាធឹ លោកេ តរិស្សតិ។

“អបរិមេយ្យេ ឥតោ កប្បេ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
សព្ពាសវេ បរិញ្ញាយ, និព្ពាយិស្សតិនាសវោ។

“កិលេសេ ឈាបយិត្វាន, តណ្ហាសោតំ តរិស្សតិ;
ពាកុលោ នាម នាមេន, ហេស្សតិ សត្ថុ សាវកោ។

“ឥទំ សព្ពំ អភិញ្ញាយ, គោតមោ សក្យបុង្គវោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ឯតទគ្គេ ឋបេស្សតិ។

“អនោមទស្សី ភគវា, សយម្ភូ លោកនាយកោ;
វិវេកានុវិលោកេន្តោ, មមស្សមមុបាគមិ។

“ឧបាគតំ មហាវីរំ, សព្ពញ្ញុំ លោកនាយកំ;
សព្ពោសធេន តប្បេសឹ, បសន្នោ សេហិ បាណិភិ។

“តស្ស មេ សុកតំ កម្មំ, សុខេត្តេ ពីជសម្បទា;
ខេបេតុំ នេវ សក្កោមិ, តទា ហិ សុកតំ មម។

“លាភា មម សុលទ្ធំ មេ, យោហំ អទ្ទក្ខិ នាយកំ;
តេន កម្មាវសេសេន, បត្តោម្ហិ អចលំ បទំ។

“សព្ពមេតំ អភិញ្ញាយ, គោតមោ សក្យបុង្គវោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ឯតទគ្គេ ឋបេសិ មំ។

“អបរិមេយ្យេ ឥតោ កប្បេ, យំ កម្មមករិ តទា;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ភេសជ្ជស្ស ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា ឯកទិវសំ សត្ថារា អត្តនោ សាវកេ បដិបាដិយា ឋានន្តរេ ឋបេន្តេន អប្បាពាធានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបិតោ សោ បរិនិព្ពានសមយេ សង្ឃមជ្ឈេ ភិក្ខូនំ ឱវាទមុខេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

២២៥. “យោ បុព្ពេ ករណីយានិ, បច្ឆា សោ កាតុមិច្ឆតិ;
សុខា សោ ធំសតេ ឋានា, បច្ឆា ច មនុតប្បតិ។

២២៦. “យញ្ហិ កយិរា តញ្ហិ វទេ, យំ ន កយិរា ន តំ វទេ;
អករោន្តំ ភាសមានំ, បរិជានន្តិ បណ្ឌិតា។

២២៧. “សុសុខំ វត និព្ពានំ, សម្មាសម្ពុទ្ធទេសិតំ;
អសោកំ វិរជំ ខេមំ, យត្ថ ទុក្ខំ និរុជ្ឈតី”តិ។ – គាថាត្តយមភាសិ;

តត្ថ **យោ បុព្ពេ ករណីយានិ, បច្ឆា សោ កាតុមិច្ឆតី**តិ យោ បុគ្គលោ បុព្ពេ បុរេតរំ ជរារោគាទីហិ អនភិភូតកាលេយេវ កាតព្ពានិ អត្តនោ ហិតសុខាវហានិ កម្មានិ បមាទវសេន អកត្វា បច្ឆា សោ កាតព្ពកាលំ អតិក្កមិត្វា កាតុំ ឥច្ឆតិ។ **សោ**តិ ច និបាតមត្តំ។ តទា បន ជរារោគាទីហិ អភិភូតត្តា កាតុំ ន សក្កោតិ, អសក្កោន្តោ ច **សុខា សោ ធំសតេ ឋានា, បច្ឆា ច មនុតប្បតី**តិ សោ បុគ្គលោ សុខា ឋានា សគ្គតោ និព្ពានតោ ច តទុបាយស្ស អនុប្បាទិតត្តា បរិហាយន្តោ “អកតំ មេ កល្យាណ”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៤៨; នេត្តិ. ១២០) បច្ឆា ច អនុតប្បតិ វិប្បដិសារំ អាបជ្ជតិ។ **ម**-ការោ បទសន្ធិករោ។ អឋ បន ករណីយំ កត្វា ឯវ តុម្ហេ ឯវំ វទាមីតិ ទស្សេន្តោ “**យញ្ហិ កយិរា**”តិ ទុតិយំ គាថមាហ។

តត្ថ **បរិជានន្តី**តិ “ឯត្តកោ អយ”ន្តិ បរិច្ឆិជ្ជ ជានន្តិ ន ពហុំ មញ្ញន្តីតិ អត្ថោ។ សម្មាបដិបត្តិវសេន ហិ យថាវាទី តថាការី ឯវ សោភតិ, ន តតោ អញ្ញថា។ ករណីយបរិយាយេន សាធារណតោ វុត្តមត្ថំ ឥទានិ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**សុសុខំ វតា**”តិអាទិនា តតិយំ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – សម្មា សាមំ សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា **សម្មាសម្ពុទ្ធេន** ភគវតា **ទេសិតំ** សព្ពសោ សោកហេតូនំ អភាវតោ **អសោកំ** វិគតរាគាទិរជត្តា **វិរជំ** ចតូហិ យោគេហិ អនុបទ្ទុតត្តា **ខេមំ** និព្ពានំ សុដ្ឋុ **សុខំ វត**, កស្មា? **យត្ថ** យស្មិំ និព្ពានេ សកលំ **វដ្ដទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ** អច្ចន្តមេវ វូបសមតីតិ។

ពាកុលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ធនិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុខញ្ចេ ជីវិតុំ ឥច្ឆេតិ អាយស្មតោ ធនិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សិខិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ នឡមាលាយ បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ រាជគហេ កុម្ភការកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ធនិយោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ កុម្ភការកម្មេន ជីវតិ។ តេន ច សមយេន សត្ថា ធនិយស្ស កុម្ភការស្ស សាលាយំ និសីទិត្វា បុក្កុសាតិស្ស កុលបុត្តស្ស **ឆធាតុវិភង្គសុត្តំ** (ម. និ. ៣.៣៤២ អាទយោ) ទេសេសិ។ សោ តំ សុត្វា កតកិច្ចោ អហោសិ។ ធនិយោ តស្ស បរិនិព្ពុតភាវំ សុត្វា “និយ្យានិកំ វត ពុទ្ធសាសនំ, យត្ថ ឯករត្តិបរិចយេនាបិ វដ្ដទុក្ខតោ មុញ្ចិតុំ សក្កា”តិ បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា កុដិមណ្ឌនានុយុត្តោ វិហរន្តោ កុដិករណំ បដិច្ច ភគវតា គរហិតោ សង្ឃិកេ សេនាសនេ វសន្តោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៨.១-៧) –

“សុវណ្ណវណ្ណំ សម្ពុទ្ធំ, អាហុតីនំ បដិគ្គហំ;
វិបិនគ្គេន គច្ឆន្តំ, អទ្ទសំ លោកនាយកំ។

“នឡមាលំ គហេត្វាន, និក្ខមន្តោ ច តាវទេ;
តត្ថទ្ទសាសិ សម្ពុទ្ធំ, ឱឃតិណ្ណមនាសវំ។

“បសន្នចិត្តោ សុមនោ, នឡមាលមបូជយិំ;

ទក្ខិណេយ្យំ មហាវីរំ, សព្ពលោកានុកម្បកំ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, យំ មាលមភិរោបយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ពុទ្ធបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា យេ ភិក្ខូ ធុតង្គសមាធានេន អត្តានំ ឧក្កំសេត្វា សង្ឃភត្តាទី សាទិយន្តេ អញ្ញេ ភិក្ខូ អវជានន្តិ, តេសំ ឱវាទទានមុខេន អញ្ញំ ព្យាករោន្តោ –

២២៨. “សុខញ្ចេ ជីវិតុំ ឥច្ឆេ, សាមញ្ញស្មិំ អបេក្ខវា;
សង្ឃិកំ នាតិមញ្ញេយ្យ, ចីវរំ បានភោជនំ។

២២៩. “សុខញ្ចេ ជីវិតុំ ឥច្ឆេ, សាមញ្ញស្មិំ អបេក្ខវា;
អហិ មូសិកសោព្ភំវ, សេវេថ សយនាសនំ។

២៣០. “សុខញ្ចេ ជីវិតុំ ឥច្ឆេ, សាមញ្ញស្មិំ អបេក្ខវា;
ឥតរីតរេន តុស្សេយ្យ, ឯកធម្មញ្ច ភាវយេ”តិ។ – តិស្សោ គាថា អភាសិ;

តត្ថ **សុខញ្ចេ ជីវិតុំ ឥច្ឆេ, សាមញ្ញស្មិំ អបេក្ខវា**តិ សាមញ្ញស្មិំ សមណភាវេ អបេក្ខវា សិក្ខាយ តិព្ពគារវោ ហុត្វា សុខំ ជីវិតុំ ឥច្ឆេយ្យ ចេ, អនេសនំ បហាយ សាមញ្ញសុខេន សចេ ជីវិតុកាមោតិ អត្ថោ ។ **សង្ឃិកំ នាតិមញ្ញេយ្យ, ចីវរំ បានភោជន**ន្តិ សង្ឃតោ អាភតំ ចីវរំ អាហារំ ន អវមញ្ញេយ្យ, សង្ឃស្ស ឧប្បជ្ជនកលាភោ នាម បរិសុទ្ធុប្បាទោ ហោតីតិ តំ បរិភុញ្ជន្តស្ស អាជីវបារិសុទ្ធិសម្ភវេន សាមញ្ញសុខំ ហត្ថគតមេវាតិ អធិប្បាយោ។ **អហិ មូសិកសោព្ភំវា**តិ អហិ វិយ មូសិកាយ ខតពិលំ **សេវេថ** សេវេយ្យ សេនាសនំ។ យថា នាម សប្បោ សយមត្តនោ អាសយំ អកត្វា មូសិកាយ អញ្ញេន វា កតេ អាសយេ វសិត្វា យេន កាមំ បក្កមតិ, ឯវមេវ ភិក្ខុ សយំ សេនាសនករណា សំកិលេសំ អនាបជ្ជិត្វា យត្ថ កត្ថចិ វសិត្វា បក្កមេយ្យាតិ អត្ថោ។

ឥទានិ វុត្តេ អវុត្តេ ច បច្ចយេ យថាលាភសន្តោសេនេវ សាមញ្ញសុខំ ហោតិ, ន អញ្ញថាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឥតរីតរេន តុស្សេយ្យា**”តិ, យេន កេនចិ ហីនេន វា បណីតេន វា យថាលទ្ធេន បច្ចយេន សន្តោសំ អាបជ្ជេយ្យាតិ អត្ថោ។ **ឯកធម្ម**ន្តិ អប្បមាទភាវំ, តញ្ហិ អនុយុញ្ជន្តស្ស អនវជ្ជំ សព្ពំ លោកិយសុខំ លោកុត្តរសុខញ្ច ហត្ថគតមេវ ហោតិ។ តេនាហ ភគវា – “អប្បមត្តោ ហិ ឈាយន្តោ, បប្បោតិ វិបុលំ សុខ”ន្តិ (ម. និ. ២.៣៥២; ធ. ប. ២៧)។

ធនិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. មាតង្គបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អតិសីតន្តិ អាយស្មតោ មាតង្គបុត្តត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហិមវន្តសមីបេ មហតោ ជាតស្សរស្ស ហេដ្ឋា មហតិ នាគភវនេ មហានុភាវោ នាគរាជា ហុត្វា និព្ពត្តោ ឯកទិវសំ នាគភវនតោ និក្ខមិត្វា វិចរន្តោ សត្ថារំ អាកាសេន គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ អត្តនោ សីសមណិនា បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ មាតង្គស្ស នាម កុដុម្ពិកស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តោ **មាតង្គបុត្តោ**ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ វិញ្ញុតំ បត្តោ អលសជាតិកោ ហុត្វា កិញ្ចិ កម្មំ អករោន្តោ ញាតកេហិ អញ្ញេហិ ច គរហិតោ “សុខជីវិនោ ឥមេ សមណា សក្យបុត្តិយា”តិ សុខជីវិតំ អាកង្ខន្តោ ភិក្ខូហិ កតបរិចយោ ហុត្វា សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា អញ្ញេ ភិក្ខូ ឥទ្ធិមន្តេ ទិស្វា ឥទ្ធិពលំ បត្ថេត្វា សត្ថុ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា ភាវនំ អនុយុញ្ជន្តោ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៨.៨-២៩) –

“បទុមុត្តរោ នាម ជិនោ, សព្ពធម្មាន បារគូ;
វិវេកកាមោ សម្ពុទ្ធោ, គច្ឆតេ អនិលញ្ជសេ។

“អវិទូរេ ហិមវន្តស្ស, មហាជាតស្សរោ អហុ;
តត្ថ មេ ភវនំ អាសិ, បុញ្ញកម្មេន សំយុតំ។

“ភវនា អភិនិក្ខម្ម, អទ្ទសំ លោកនាយកំ;
តន្ទីវរំ ជលិតំ, អាទិត្តំវ ហុតាសនំ។

“វិចិនំ នទ្ទសំ បុប្ផំ, បូជយិស្សន្តិ នាយកំ;
សកំ ចិត្តំ បសាទេត្វា, អវន្ទឹ សត្ថុនោ អហំ។

“មម សីសេ មណឹ គយ្ហ, បូជយឹ លោកនាយកំ;
តមាយ មណិបូជាយ, វិបាកោ ហោតុ ភទ្ទកោ។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
អន្តលិក្ខេ ឋិតោ សត្ថា, ឥមំ គាថំ អភាសថ។

“សោ តេ ឥជ្ឈតុ សង្កប្បោ, លភស្សុ វិបុលំ សុខំ;
ឥមាយ មណិបូជាយ, អនុភោហិ មហាយសំ។

“ឥទំ វត្វាន ភគវា, ជលជុត្តមនាមកោ;
អគមាសិ ពុទ្ធសេដ្ឋោ, យត្ថ ចិត្តំ បណីហិតំ។

“សដ្ឋិកប្បានិ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជមការយឹ;
អនេកសតក្ខត្តុញ្ច, ចក្កវត្តី អហោសហំ។

“បុព្ពកម្មំ សរន្តស្ស, ទេវភូតស្ស មេ សតោ;
មណិ និព្ពត្តតេ មយ្ហំ, អាលោកករណោ មមំ។

“ឆឡាសីតិសហស្សានិ , នារិយោ មេ បរិគ្គហា;
វិចិត្តវត្ថាភរណា, អាមុក្កមណិកុណ្ឌលា។

“អឡារបម្ហា ហសុលា, សុសញ្ញា តនុមជ្ឈិមា;
បរិវារេន្តិ មំ និច្ចំ, មណិបូជាយិទំ ផលំ។

“សោណ្ណមយា មណិមយា, លោហិតង្កមយា តថា;
ភណ្ឌា មេ សុកតា ហោន្តិ, យទិច្ឆសិ បិឡន្ធនា។

“កូដាគារា គហា រម្មា, សយនញ្ច មហារហំ;
មម សង្កប្បមញ្ញាយ, និព្ពត្តន្តិ យទិច្ឆកំ។

“លាភា តេសំ សុលទ្ធញ្ច, យេ លភន្តិ ឧបស្សុតឹ;
បុញ្ញក្ខេត្តំ មនុស្សានំ, ឱសធំ សព្ពបាណិនំ។

“មយ្ហម្បិ សុកតំ កម្មំ, យោហំ អទក្ខិ នាយកំ;
វិនិបាតា បមុត្តោម្ហិ, បត្តោម្ហិ អចលំ បទំ។

“យំ យំ យោនូបបជ្ជាមិ, ទេវត្តំ អថ មានុសំ;
ទិវសញ្ចេវ រត្តិញ្ច, អាលោកោ ហោតិ មេ សទា។

“តាយេវ មណិបូជាយ, អនុភោត្វាន សម្បទា;
ញាណាលោកោ មយា ទិដ្ឋោ, បត្តោម្ហិ អចលំ បទំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ មណឹ អភិបូជយឹ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, មណិបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា បុគ្គលាធិដ្ឋានវសេន កោសជ្ជំ គរហន្តោ អត្តនោ ច វីរិយារម្ភំ កិត្តេន្តោ –

២៣១.
“អតិសីតំ អតិឧណ្ហំ, អតិសាយមិទំ អហុ;
ឥតិ វិស្សដ្ឋកម្មន្តេ, ខណា អច្ចេន្តិ មាណវេ។

២៣២.
“យោ ច សីតញ្ច ឧណ្ហញ្ច, តិណា ភិយ្យោ ន មញ្ញតិ;
ករំ បុរិសកិច្ចានិ, សោ សុខា ន វិហាយតិ។

២៣៣.
“ទព្ពំ កុសំ បោដកិលំ, ឧសីរំ មុញ្ជបព្ពជំ;
ឧរសា បនុទិស្សាមិ, វិវេកមនុព្រូហយ”ន្តិ។ – គាថាត្តយមាហ;

តត្ថ **អតិសីត**ន្តិ ហិមបាតវទ្ទលាទិនា អតិវិយ សីតំ, **ឥទំ អហូ**តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **អតិឧណ្ហ**ន្តិ ឃម្មបរិតាបាទិនា អតិវិយ ឧណ្ហំ, ឧភយេនបិ ឧតុវសេន កោសជ្ជវត្ថុមាហ។ **អតិសាយ**ន្តិ ទិវសស្ស បរិណតិយា អតិសាយំ, សាយគ្គហណេនេវ ចេត្ថ បាតោបិ សង្គយ្ហតិ , តទុភយេន កាលវសេន កោសជ្ជវត្ថុមាហ។ **ឥតី**តិ ឥមិនា បការេន។ ឯតេន “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនា កម្មំ កត្តព្ពំ ហោតី”តិអាទិនា (អ. និ. ៨.៨០; ទី. និ. ៣.៣៣៤) វុត្តំ កោសជ្ជវត្ថុំ សង្គណ្ហាតិ។ **វិស្សដ្ឋកម្មន្តេ**តិ បរិច្ចត្តយោគកម្មន្តេ។ **ខណា**តិ ពុទ្ធុប្បាទាទយោ ព្រហ្មចរិយវាសស្ស ឱកាសា។ **អច្ចេន្តី**តិ អតិក្កមន្តិ។ **មាណវេ**តិ សត្តេ។ **តិណា ភិយ្យោ ន មញ្ញតី**តិ តិណតោ ឧបរិ ន មញ្ញតិ, តិណំ វិយ មញ្ញតិ, សីតុណ្ហានិ អភិភវិត្វា អត្តនា កត្តព្ពំ ករោតិ។ **ករ**ន្តិ ករោន្តោ។ **បុរិសកិច្ចានី**តិ វីរបុរិសេន កត្តព្ពានិ អត្តហិតបរហិតានិ។ **សុខា**តិ សុខតោ, និព្ពានសុខតោតិ អធិប្បាយោ។ តតិយគាថាយ អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។

មាតង្គបុត្តត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ខុជ្ជសោភិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យេ ចិត្តកថី ពហុស្សុតាតិ អាយស្មតោ ខុជ្ជសោភិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ ភគវន្តំ មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន សទ្ធិំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ ទសហិ គាថាហិ អភិត្ថវិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ បាដលិបុត្តនគរេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិ, “សោភិតោ”តិស្ស នាមំ អហោសិ។ ថោកំ ខុជ្ជធាតុកតាយ បន **ខុជ្ជសោភិតោ**ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។ សោ វយប្បត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ អានន្ទត្ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជិត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៧.៤៩-៥៨) –

“កកុធំ វិលសន្តំវ, ទេវទេវំ នរាសភំ;
រថិយំ បដិបជ្ជន្តំ, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“តមន្ធការំ នាសេត្វា, សន្តារេត្វា ពហុំ ជនំ;
ញាណាលោកេន ជោតន្តំ, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“វសីសតសហស្សេហិ, នីយន្តំ លោកនាយកំ;
ឧទ្ធរន្តំ ពហូ សត្តេ, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“អាហនន្តំ ធម្មភេរិំ, មទ្ទន្តំ តិត្ថិយេ គណេ;
សីហនាទំ វិនទន្តំ, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“យាវតា ព្រហ្មលោកតោ, អាគន្ត្វាន សព្រហ្មកា;
បុច្ឆន្តិ និបុណេ បញ្ហេ, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“យស្សញ្ជលិំ ករិត្វាន, អាយាចន្តិ សទេវកា;
តេន បុញ្ញំ អនុភោន្តិ, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“សព្ពេ ជនា សមាគន្ត្វា, សម្បវារេន្តិ ចក្ខុមំ;
ន វិកម្បតិ អជ្ឈិដ្ឋោ, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“នគរំ បវិសតោ យស្ស, វទន្តិ ភេរិយោ ពហូ;
វិនទន្តិ គជា មត្តា, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“វីថិយា គច្ឆតោ យស្ស, សព្ពាភា ជោតតេ សទា;
អព្ភុន្នតា សមា ហោន្តិ, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“ព្យាហរន្តស្ស ពុទ្ធស្ស, ចក្កវាឡម្បិ សុយ្យតិ;
សព្ពេ សត្តេ វិញ្ញាបេតិ, កោ ទិស្វា ន បសីទតិ។

“សតសហស្សិកោ កប្បោ, យំ ពុទ្ធមភិកិត្តយី;
ទុគ្គតី នាភិជានាមិ, កិត្តនាយ ឥទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា បឋមមហាសង្គីតិកាលេ រាជគហេ សត្តបណ្ណិគុហាយំ សន្និបតិតេន សង្ឃេន “អាយស្មន្តំ អានន្ទំ អាមន្តេហី”តិ អាណត្តោ បថវិយំ និមុជ្ជិត្វា ថេរស្ស បុរតោ ឧដ្ឋហិត្វា សង្ឃស្ស សាសនំ អារោចេត្វា សយំ បុរេតរំ អាកាសេន គន្ត្វា សត្តបណ្ណិគុហាទ្វារំ សម្បាបុណិ។ តេន ច សមយេន មារស្ស មារកាយិកានញ្ច បដិសេធនត្ថំ ទេវសង្ឃេន បេសិតា អញ្ញតរា ទេវតា សត្តបណ្ណិគុហាទ្វារេ ឋិតា ហោតិ, តស្សា ឧជ្ជសោភិតោ ថេរោ អត្តនោ អាគមនំ កថេន្តោ –

២៣៤. “យេ ចិត្តកថី ពហុស្សុតា, សមណា បាដលិបុត្តវាសិនោ;
តេសញ្ញតរោយមាយុវា, ទ្វារេ តិដ្ឋតិ ឧជ្ជសោភិតោ”តិ។ – បឋមំ គាថមាហ;

តត្ថ **ចិត្តកថី**តិ វិចិត្តធម្មកថិកា, សង្ខិបនំ, វិត្ថារណំ គម្ភីរករណំ ឧត្តានីករណំ កង្ខាវិនោទនំ ធម្មបតិដ្ឋាបនន្តិ ឯវមាទីហិ នានានយេហិ បរេសំ អជ្ឈាសយានុរូបំ ធម្មស្ស កថនសីលាតិ អត្ថោ។ **ពហុស្សុតា**តិ បរិយត្តិបដិវេធពាហុសច្ចបារិបូរិយា ពហុស្សុតា។ សព្ពសោ សមិតបាបតាយ **សមណា។ បាដលិបុត្តវាសិនោ, តេសញ្ញតរោ**តិ បាដលិបុត្តនគរវាសិតាយ បាដលិបុត្តវាសិនោ, តេសំ អញ្ញតរោ, **អយំ អាយុវា** ទីឃាយុ អាយស្មា។ **ទ្វារេ តិដ្ឋតី**តិ សត្តបណ្ណិគុហាយ ទ្វារេ តិដ្ឋតិ, សង្ឃស្ស អនុមតិយា បវិសិតុន្តិ អត្ថោ។ តំ សុត្វា សា ទេវតា ថេរស្ស អាគមនំ សង្ឃស្ស និវេទេន្តី –

២៣៥. “យេ ចិត្តកថី…បេ…. ទ្វារេ តិដ្ឋតិ មាលុតេរិតោ”តិ។ – ទុតិយំ គាថមាហ;
តត្ថ **មាលុតេរិតោ**តិ ឥទ្ធិចិត្តជនិតេន វាយុនា ឯរិតោ, ឥទ្ធិពលេន អាគតោតិ អត្ថោ។

ឯវំ តាយ ទេវតាយ និវេទិតេន សង្ឃេន កតោកាសោ ថេរោ សង្ឃស្ស សន្តិកំ គច្ឆន្តោ –

២៣៦. “សុយុទ្ធេន សុយិដ្ឋេន, សង្គាមវិជយេន ច;
ព្រហ្មចរិយានុចិណ្ណេន, ឯវាយំ សុខមេធតី”តិ។ –

ឥមាយ តតិយគាថាយ អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

តត្ថ **សុយុទ្ធេនា**តិ បុព្ពភាគេ តទង្គវិក្ខម្ភនប្បហានវសេន កិលេសេហិ សុដ្ឋុ យុជ្ឈនេន។ **សុយិដ្ឋេនា**តិ អន្តរន្តរា កល្យាណមិត្តេហិ ទិន្នសប្បាយធម្មទានេន។ **សង្គាមវិជយេន ចា**តិ សមុច្ឆេទប្បហានវសេន សព្ពសោ កិលេសាភិសង្ខារនិម្មថនេន លទ្ធសង្គាមវិជយេន ច។ **ព្រហ្មចរិយានុចិណ្ណេនា**តិ អនុចិណ្ណេន អគ្គមគ្គព្រហ្មចរិយេន។ **ឯវាយំ សុខមេធតី**តិ ឯវំ វុត្តប្បការេន អយំ ឧជ្ជសោភិតោ និព្ពានសុខំ ផលសមាបត្តិសុខញ្ច ឯធតិ, អនុភវតីតិ អត្ថោ។

ឧជ្ជសោភិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. វារណត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យោធ កោចិ មនុស្សេសូតិ អាយស្មតោ វារណត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ ឥតោ ទ្វានវុតេ កប្បេ តិស្សស្ស ភគវតោ ឧប្បត្តិតោ បុរេតរមេវ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា ព្រាហ្មណានំ វិជ្ជាសិប្បេសុ បារគូ ហុត្វា ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ចតុបណ្ណាសសហស្សានំ

អន្តេវាសិកានំ មន្តេ វាចេន្តោ វសតិ។ តេន ច សមយេន តិស្សស្ស ភគវតោ ពោធិសត្តភូតស្ស តុសិតា កាយា ចវិត្វា ចរិមភវេ មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមនេន មហាបថវិកម្បោ អហោសិ។ តំ ទិស្វា មហាជនោ ភីតោ សំវិគ្គោ នំ ឥសឹ ឧបសង្កមិត្វា បថវិកម្បនការណំ បុច្ឆិ។ សោ “មហាពោធិសត្តោ មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមិ, តេនាយំ បថវិកម្បោ, តស្មា មា ភាយថា”តិ ពុទ្ធុប្បាទស្ស បុព្ពនិមិត្តភាវំ កថេត្វា សមស្សាសេសិ, ពុទ្ធារម្មណញ្ច បីតឹ បដិវេទេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **វារណោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ អញ្ញតរស្ស អារញ្ញកស្ស ថេរស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា លទ្ធប្បសាទោ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ ករោតិ។ សោ ឯកទិវសំ ពុទ្ធុបដ្ឋានំ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ អហិនកុលេ អញ្ញមញ្ញំ កលហំ កត្វា កាលង្កតេ ទិស្វា “ឥមេ សត្តា អញ្ញមញ្ញវិរោធេន ជីវិតក្ខយំ បត្តា”តិ សំវិគ្គមានសោ ហុត្វា ភគវតោ សន្តិកំ គតោ, តស្ស ភគវា ចិត្តាចារំ ញត្វា តទនុរូបមេវ ឱវាទំ ទេន្តោ –

២៣៧. “យោធ កោចិ មនុស្សេសុ, បរបាណានិ ហឹសតិ;
អស្មា លោកា បរម្ហា ច, ឧភយា ធំសតេ នរោ។

២៣៨. “យោ ច មេត្តេន ចិត្តេន, សព្ពបាណានុកម្បតិ;
ពហុញ្ហិ សោ បសវតិ, បុញ្ញំ តាទិសកោ នរោ។

២៣៩. “សុភាសិតស្ស សិក្ខេថ, សមណូបាសនស្ស ច;
ឯកាសនស្ស ច រហោ, ចិត្តវូបសមស្ស ចា”តិ។ – តិស្សោ គាថា អភាសិ;

តត្ថ **យោធ កោចិ មនុស្សេសូ**តិ ឥធ មនុស្សេសុ យោ កោចិ ខត្តិយោ វា ព្រាហ្មណោ វា វេស្សោ វា សុទ្ទោ វា គហដ្ឋោ វា បព្ពជិតោ វា។ មនុស្សគ្គហណញ្ចេត្ថ ឧក្កដ្ឋសត្តនិទស្សនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បរបាណានិ ហឹសតី**តិ បរសត្តេ មារេតិ វិពាធតិ ច។ **អស្មា លោកា**តិ ឥធ លោកតោ។ **បរម្ហា**តិ បរលោកតោ។ **ឧភយា ធំសតេ**តិ ឧភយតោ ធំសតិ, ឧភយលោកបរិយាបន្នហិតសុខតោ បរិហាយតីតិ អត្ថោ។ **នរោ**តិ សត្តោ។

ឯវំ បរបីឡាលក្ខណំ បាបធម្មំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បរបីឡានិវត្តិលក្ខណំ កុសលំ ធម្មំ ទស្សេន្តោ “**យោ ច មេត្តេនា**”តិអាទិនា ទុតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **មេត្តេន ចិត្តេនា**តិ មេត្តាសម្បយុត្តេន ចិត្តេន អប្បនាបត្តេន ឥតរិតរេន វា។ **សព្ពបាណានុកម្បតី**តិ សព្ពេ បាណេ អត្តនោ ឱរសបុត្តេ វិយ មេត្តាយតិ។ **ពហុញ្ហិ សោ បសវតិ, បុញ្ញំ តាទិសកោ នរោ**តិ សោ តថារូបោ មេត្តាវិហារី បុគ្គលោ ពហុំ មហន្តំ អនប្បកំ កុសលំ បសវតិ បដិលភតិ អធិគច្ឆតិ។

ឥទានិ តំ សសម្ភារេ សមថវិបស្សនាធម្មេ និយោជេន្តោ “**សុភាសិតស្សា**”តិអាទិនា តតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **សុភាសិតស្ស សិក្ខេថា**តិ អប្បិច្ឆកថាទិភេទំ សុភាសិតំ បរិយត្តិធម្មំ សវនធារណបរិបុច្ឆាទិវសេន សិក្ខេយ្យ។ **សមណូបាសនស្ស ចា**តិ សមិតបាបានំ សមណានំ កល្យាណមិត្តានំ ឧបាសកានំ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមិត្វា បយិរុបាសនញ្ចេវ បដិបត្តិយា តេសំ សមីបចរិយញ្ច សិក្ខេយ្យ។ **ឯកាសនស្ស ច រហោ ចិត្តវូបសមស្ស ចា**តិ ឯកស្ស អសហាយស្ស កាយវិវេកំ អនុព្រូហន្តស្ស រហោ កម្មដ្ឋានានុយោគវសេន អាសនំ និសជ្ជំ សិក្ខេយ្យ។ ឯវំ កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជន្តោ ភាវនញ្ច មត្ថកំ បាបេន្តោ សមុច្ឆេទវសេន កិលេសានំ ចិត្តស្ស វូបសមញ្ច សិក្ខេយ្យ។ យាហិ អធិសីលសិក្ខាទីហិ កិលេសា អច្ចន្តមេវ វូបសន្តា បហីនា ហោន្តិ, តា មគ្គផលសិក្ខា សិក្ខន្តស្ស អច្ចន្តមេវ ចិត្តំ វូបសន្តំ នាម ហោតីតិ។ គាថាបរិយោសានេ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៧.៥៩-៧២) –

“អជ្ឈោគាហេត្វា ហិមវំ, មន្តេ វាចេមហំ តទា;
ចតុបញ្ញាសសហស្សានិ, សិស្សា មយ្ហំ ឧបដ្ឋហុំ។

“អធិតា វេទគូ សព្ពេ, ឆឡង្គេ បារមឹ គតា;
សកវិជ្ជាហុបត្ថទ្ធា, ហិមវន្តេ វសន្តិ តេ។

“ចវិត្វា តុសិតា កាយា, ទេវបុត្តោ មហាយសោ;
ឧប្បជ្ជិ មាតុកុច្ឆិស្មិំ, សម្បជានោ បតិស្សតោ។

“សម្ពុទ្ធេ ឧបបជ្ជន្តេ, ទសសហស្សិ កម្បថ;
អន្ធា ចក្ខុំ អលភីសុ, ឧប្បជ្ជន្តម្ហិ នាយកេ។

“សញ្ញាការំ បកម្បិត្ថ, កេវលា វសុធា អយំ;
និគ្ឃោសសទ្ទំ សុត្វាន, ឧព្ពិជ្ជឹសុ មហាជនា។

“សព្ពេ ជនា សមាគម្ម, អាគច្ឆុំ មម សន្តិកំ;
វសុធាយំ បកម្បិត្ថ, កឹ វិបាកោ ភវិស្សតិ។

“អវចាសឹ តទា តេសំ, មា ភេថ នត្ថិ វោ ភយំ;
វិសដ្ឋា ហោថ សព្ពេបិ, ឧប្បាទោយំ សុវត្ថិកោ។

“អដ្ឋហេតូហិ សម្ផុស្ស, វសុធាយំ បកម្បតិ;
តថា និមិត្តា ទិស្សន្តិ, ឱភាសោ វិបុលោ មហា។

“អសំសយំ ពុទ្ធសេដ្ឋោ, ឧប្បជ្ជិស្សតិ ចក្ខុមា;
សញ្ញាបេត្វាន ជនតំ, បញ្ចសីលេ កថេសហំ។

“សុត្វាន បញ្ចសីលានិ, ពុទ្ធុប្បាទញ្ច ទុល្លភំ;
ឧព្ពេគជាតា សុមនា, តុដ្ឋហដ្ឋា អហំសុ តេ។

“ទ្វេនវុតេ ឥតោ កប្បេ, យំ និមិត្តំ វិយាករិំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ព្យាករណស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ”ន្តិ។

វារណត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វស្សិកត្ថេរគាថាវណ្ណនា

ឯកោបិ សទ្ធោ មេធាវីតិ អាយស្មតោ វស្សិកត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ អត្ថទស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នចិត្តោ បិលក្ខផលានិ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កោសលរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **វស្សិកោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ សត្ថុ យមកបាដិហារិយំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ ករោន្តោ អាពាធិកោ អហោសិ។ អថ នំ ញាតកា វេជ្ជបរិទិដ្ឋេន ភេសជ្ជវិធិនា ឧបដ្ឋហិត្វា អរោគមកំសុ។ សោ តម្ហា អាពាធា វុដ្ឋិតោ សំវេគជាតោ ភាវនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៧.៤០-៤៤) –

“វនន្តរេ ពុទ្ធំ ទិស្វា, អត្ថទស្សឹ មហាយសំ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, បិលក្ខស្ស ផលំ អទា។

“អដ្ឋារសេ កប្បសតេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា អាកាសេន ញាតកានំ សន្តិកេ គន្ត្វា អាកាសេ ឋិតោ ធម្មំ ទេសេត្វា តេ សរណេសុ សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបេសិ។ តេសុ កេចិ កាលង្កតា សរណេសុ សីលេសុ ច បតិដ្ឋិតត្តា សគ្គេ និព្ពត្តឹសុ។ អថ នំ សត្ថា ពុទ្ធុបដ្ឋានំ ឧបគតំ “កឹ តេ, វស្សិក, ញាតីនំ អារោគ្យ”ន្តិ បុច្ឆិ។ សោ ញាតីនំ អត្តនា កតំ ឧបការំ សត្ថុ កថេន្តោ –

២៤០ “ឯកោបិ សទ្ធោ មេធាវី, អស្សទ្ធានីធ ញាតិនំ;
ធម្មដ្ឋោ សីលសម្បន្នោ, ហោតិ អត្ថាយ ពន្ធុនំ។

២៤១ “និគ្គយ្ហ អនុកម្បាយ, ចោទិតា ញាតយោ មយា;
ញាតិពន្ធវបេមេន, ការំ កត្វាន ភិក្ខុសុ។

២៤២.តេ អព្ភតីតា កាលង្កតា, បត្តា តេ តិទិវំ សុខំ;
ភាតរោ មយ្ហំ មាតា ច, មោទន្តិ កាមកាមិនោ”តិ។ –

តិស្សោ គាថា អភាសិ។

តត្ថាយំ បឋមគាថាយ អត្ថោ – យោ កម្មផលសទ្ធាយ ច រតនត្តយសទ្ធាយ ច វសេន **សទ្ធោ**, តតោ ឯវ កម្មស្សកតញាណាទិយោគតោ **មេធាវី**, សត្ថុ ឱវាទធម្មេ នវលោកុត្តរធម្មេ ច ឋិតត្តា **ធម្មដ្ឋោ**, អាចារសីលស្ស មគ្គសីលស្ស ផលសីលស្ស ច វសេន **សីលសម្បន្នោ**, សោ **ឯកោបិ** យថាវុត្តាយ សទ្ធាយ អភាវេន **អស្សទ្ធានំ ឥធ** ឥមស្មឹ លោកេ “អម្ហាកំ ឥមេ”តិ ញាតត្តេន **ញាតីនំ**, តថា ពេមពទ្ធនេន ពន្ធនដ្ឋេន “**ពន្ធូ**”តិ ច លទ្ធនាមានំ ពន្ធវានំ **អត្ថាយ** ហិតាយ **ហោតី**តិ។

ឯវំ សាធារណតោ វុត្តមត្ថំ អត្តូបនាយិកំ កត្វា ទស្សេតុំ “**និគ្គយ្ហ**”តិអាទិនា ឥតរគាថា វុត្តា។ តត្ថ **និគ្គយ្ហ អនុកម្បាយ, ចោទិតា ញាតយោ មយា**តិ ឥទានិបិ ទុគ្គតា កុសលំ អកត្វា អាយតឹ បរិក្កិលេសំ បុន មានុភវិត្ថាតិ និគ្គហេត្វា ញាតយោ មយា ឱវទិតា។ **ញាតិពន្ធវបេមេន** “អម្ហាកំ អយំ ពន្ធវោ”តិ ឯវំ បវត្តេន បេមេន មម ឱវាទំ អតិក្កមិតុំ អសក្កោន្តា **ការំ កត្វាន ភិក្ខូសុ** បសន្នចិត្តា ហុត្វា ចីវរាទិបច្ចយទានេន ចេវ ឧបដ្ឋានេន ច ភិក្ខូសុ សក្ការសម្មានំ កត្វា **តេ អព្ភតីតា កាលង្កតា** ហុត្វា ឥមំ លោកំ អតិក្កន្តា។ បុន **តេ**តិ និបាតមត្តំ។ **តិទិវំ សុខ**ន្តិ ទេវលោកបរិយាបន្នសុខំ, សុខំ វា ឥដ្ឋំ តិទិវំ អធិគតា។ “កេ បន តេ”តិ អាហ។ “**ភាតរោ មយ្ហំ មាតា ច, មោទន្តិ កាមកាមិនោ**”តិ។ អត្តនា យថាកាមិតវត្ថុកាមសមង្គិនោ ហុត្វា អភិរមន្តីតិ អត្ថោ។

វស្សិកត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. យសោជត្ថេរគាថាវណ្ណនា

កាលបព្ពង្គសង្កាសោតិ អាយស្មតោ យសោជត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ អារាមគោបកកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ វិបស្សឹ ភគវន្តំ អាកាសេន គច្ឆន្តំ ទិស្វា បសន្នមានសោ លពុជផលំ អទាសិ។

សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិនគរទ្វារេ កេវដ្ដគាមេ បញ្ចកុលសតជេដ្ឋកស្ស កេវដ្ដស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, **យសោជោ**តិស្ស នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ អត្តនោ សហាយេហិ កេវដ្ដបុត្តេហិ សទ្ធឹ មច្ឆគហណត្ថំ អចិរវតិយំ នទិយំ ជាលំ ខិបិ។ តត្ថេកោ សុវណ្ណវណ្ណោ មហាមច្ឆោ អន្តោជាលំ បាវិសិ។ តំ តេ រញ្ញោ បសេនទិស្ស ទស្សេសុំ ។ រាជា “ឥមស្ស សុវណ្ណវណ្ណស្ស មច្ឆស្ស វណ្ណការណំ ភគវា ជានាតី”តិ មច្ឆំ គាហាបេត្វា ភគវតោ ទស្សេសិ។ ភគវា “អយំ កស្សបស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាសនេ ឱសក្កមានេ បព្ពជិត្វា មិច្ឆា បដិបជ្ជន្តោ សាសនំ ឱសក្កាបេត្វា និរយេ និព្ពត្តោ ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ និរយេ បច្ចិត្វា តតោ ចុតោ អចិរវតិយំ មច្ឆោ ហុត្វា និព្ពត្តោ”តិ វត្វា តស្ស ភគិនីនញ្ច និរយេ និព្ពត្តភាវំ, តស្ស ភាតិកត្ថេរស្ស បរិនិព្ពុតភាវញ្ច តេនេវ កថាបេត្វា ឥមិស្សា អដ្ឋុប្បត្តិយា **កបិលសុត្តំ** ទេសេសិ។

សត្ថុ ទេសនំ សុត្វា យសោជោ សំវេគជាតោ សទ្ធឹ អត្តនោ សហាយេហិ ភគវតោ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា បតិរូបេ ឋានេ វសន្តោ ឯកទិវសំ សបរិសោ ភគវន្តំ វន្ទិតុំ ជេតវនំ អគមាសិ។ តស្ស អាគមនេ សេនាសនបញ្ញាបនាទិនា វិហារេ ឧច្ចាសទ្ទមហាសទ្ទោ អហោសិ។ តំ សុត្វា “ភគវា សបរិសំ យសោជំ បណាមេសី”តិ (ឧទា. ២៣) សព្ពំ ឧទានេ អាគតនយេន វេទិតព្ពំ។ បណាមិតោ បន អាយស្មា យសោជោ កសាភិហតោ ភទ្ទោ អស្សាជានីយោ វិយ សំវិគ្គមានសោ សទ្ធឹ បរិសាយ វគ្គុមុទាយ នទិយា តីរេ វសន្តោ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អន្តោវស្សេយេវ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៧.៣២-៣៩) –

“នគរេ ពន្ធុមតិយា, អារាមិកោ អហំ តទា;
អទ្ទសំ វិរជំ ពុទ្ធំ, គច្ឆន្តំ អនិលញ្ជសេ។

“លពុជំ ផលមាទាយ, ពុទ្ធសេដ្ឋស្សទាសហំ;
អាកាសេវ ឋិតោ សន្តោ, បដិគ្គណ្ហិ មហាយសោ។

“វិត្តិសញ្ញាននោ មយ្ហំ, ទិដ្ឋធម្មសុខាវហោ;
ផលំ ពុទ្ធស្ស ទត្វាន, វិប្បសន្នេន ចេតសា។

“អធិគញ្ឆឹ តទា បីតឹ, វិបុលំ សុខមុត្តមំ;
ឧប្បជ្ជតេវ រតនំ, និព្ពត្តស្ស តហឹ តហឹ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ ផលំ អទទឹ តទា;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, ផលទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆន្ទាភិញ្ញំ បន សមានំ សបរិសំ អាយស្មន្តំ យសោជំ សត្ថា បក្កោសិត្វា អានេញ្ជសមាបត្តិនា បដិសន្ថារមកាសិ។ សោ សព្ពេបិ ធុតង្គធម្មេ សមាទាយ វត្តតិ។ តេនស្ស សរីរំ កិសំ អហោសិ លូខំ ទុព្ពណ្ណំ, តំ ភគវា បរមប្បិច្ឆតាយ បសំសន្តោ –

២៤៣. “កាលបព្ពង្គសង្កាសោ , កិសោ ធមនិសន្ថតោ;
មត្តញ្ញូ អន្នបានម្ហិ, អទីនមានសោ នរោ”តិ។ – បឋមំ គាថមាហ;

តត្ថ **កាលបព្ពង្គសង្កាសោ**តិ មំសូបចយវិគមេន កិសទុសណ្ឋិតសរីរាវយវតាយ ទន្តិលតាបព្ពសទិសង្គោ, តេនាហ “**កិសោ ធមនិសន្ថតោ**”តិ។ **កិសោ**តិ មោនេយ្យបដិបទាបូរណេន កិសសរីរោ។ **ធមនិសន្ថតោ**តិ ធមនីហិ សន្ថតគត្តោ អប្បមំសលោហិតតាយ បាកដីហិ កណ្ឌរសិរាហិ វិតតសរីរោ។ **មត្តញ្ញូ**តិ បរិយេសនបដិគ្គហណបរិភោគវិស្សជ្ជនេសុ បមាណញ្ញូ។ **អទីនមានសោ**តិ កោសជ្ជាទីហិ អនភិភូតត្តា អលីនចិត្តោ អកុសីតវុត្តិ។ **នរោ**តិ បុរិសោ, បោរិសស្ស ធុរស្ស វហនតោ បោរិសលក្ខណសម្បន្នោ បុរិសធោរយ្ហោតិ អធិប្បាយោ។

ឯវំ ថេរោ សត្ថារា បសង្ខោ បសដ្ឋភាវានុរូបំ អត្តនោ អធិវាសនខន្តិវីរិយារម្ភវិវេកាភិរតិកិត្តនមុខេន ភិក្ខូនំ ធម្មំ កថេន្តោ –

២៤៤. “ផុដ្ឋោ ឌំសេហិ មកសេហិ, អរញ្ញស្មឹ ព្រហាវនេ;
នាគោ សង្គាមសីសេវ, សតោ តត្រាធិវាសយេ។

២៤៥. “យថា ព្រហ្មា តថា ឯកោ, យថា ទេវោ តថា ទុវេ;
យថា គាមោ តថា តយោ, កោលាហលំ តតុត្តរិ”ន្តិ។ –

ឥមា ទ្វេ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **នាគោ សង្គាមសីសេវា**តិ យថា នាម អាជានេយ្យោ ហត្ថិនាគោ យុទ្ធមណ្ឌលេ អសិសត្តិតោមរាទិប្បហារេ អធិវាសេត្វា បរសេនំ វិទ្ធំសេតិ, ឯវំ ភិក្ខុ **អរញ្ញស្មឹ ព្រហាវនេ** អរញ្ញានិយំ ឌំសាទិបរិស្សយេ **សតោ** សម្បជានោ អធិវាសេយ្យ, អធិវាសេត្វា ច ភាវនាពលេន មារពលំ វិធមេយ្យ។

យថា ព្រហ្មាតិ យថា ព្រហ្មា ឯកកោ ចិត្តប្បកោបរហិតោ ឈានសុខេន និច្ចមេវ សុខិតោ វិហរតិ **តថា ឯកោ**តិ ភិក្ខុបិ ឯកោ អទុតិយោ វិវេកសុខមនុព្រូហេន្តោ សុខំ វិហរតិ។ ឯកស្ស សាមញ្ញសុខំ បណីតន្តិ ហិ វុត្តំ។ ឯតេន ឯកវិហារី ភិក្ខុ “ព្រហ្មសមោ”តិ ឱវាទំ ទេតិ។ **យថា ទេវោ តថា ទុវេ**តិ យថា ទេវានំ អន្តរន្តរា ចិត្តប្បកោបោបិ សិយា, តថា ទ្វិន្នំ ភិក្ខូនំ សហវាសេ យដ្ឋនាបិ ភវេយ្យាតិ សទុតិយវាសេន ភិក្ខុ “ទេវសមោ”តិ វុត្តោ។ **យថា គាមោ តថា តយោ**តិ អស្មិមេវ បាបេ តិណ្ណំ ភិក្ខូនំ សហវាសោ គាមវាសសទិសោ វិវេកវាសោ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ ។ **កោលាហលំ តតុត្តរិន្តិ** តតោ តយតោ ឧបរិ ច ពហូនំ សំវាសោ កោលាហលំ ឧច្ចាសទ្ទមហាសទ្ទមហាជនសន្និបាតសទិសោ, តស្មា ឯកវិហារិនា ភវិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោតិ។

យសោជត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សាដិមត្តិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា

អហុ តុយ្ហំ បុរេ សទ្ធាតិ អាយស្មតោ សាដិមត្តិយត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថារំ ទិស្វា បសន្នមានសោ តាលវណ្ដំ អទាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ មគធរដ្ឋេ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **សាដិមត្តិយោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ហេតុសម្បន្នតាយ អារញ្ញកភិក្ខូនំ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៨.៤៣-៤៧) –

“សិទ្ធត្ថស្ស ភគវតោ, តាលវណ្ដមទាសហំ;
សុមនេហិ បដិច្ឆន្នំ, ធារយាមិ មហារហំ។

“ចតុន្នវុតិតោ កប្បេ, តាលវណ្ដមទាសហំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, តាលវណ្ដស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា ភិក្ខូ ឱវទតិ អនុសាសតិ ពហូ ច សត្តេ ធម្មំ កថេត្វា សរណេសុ ច សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបេសិ។ អញ្ញតរញ្ច កុលំ អស្សទ្ធំ អប្បសន្នំ សទ្ធំ បសន្នំ អកាសិ។ តេន តស្មិំ កុលេ មនុស្សា ថេរេ អភិប្បសន្នា អហេសុំ។ តត្ថេកា ទារិកា អភិរូបា ទស្សនីយា ថេរំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋំ សក្កច្ចំ ភោជនេន បរិវិសតិ។ អថេកទិវសំ មារោ “ឯវំ ឥមស្ស អយសោ វឌ្ឍិស្សតិ, អប្បតិដ្ឋោ ភវិស្សតី”តិ ចិន្តេត្វា ថេរស្ស រូបេន គន្ត្វា តំ ទារិកំ ហត្ថេ អគ្គហេសិ។ ទារិកា “នាយំ មនុស្សសម្ផស្សោ”តិ ច អញ្ញាសិ, ហត្ថញ្ច មុញ្ចាបេសិ។ តំ ទិស្វា ឃរជនោ ថេរេ អប្បសាទំ ជនេសិ។ បុនទិវសេ ថេរោ តំ ការណំ អនាវជ្ជេន្តោ តំ ឃរំ អគមាសិ។ តត្ថ មនុស្សា អនាទរំ អកំសុ។ ថេរោ តំ ការណំ អាវជ្ជេន្តោ មារស្ស កិរិយំ ទិស្វា “តស្ស គីវាយំ កុក្កុរកុណបំ បដិមុញ្ចតូ”តិ អធិដ្ឋហិត្វា តស្ស មោចនត្ថំ ឧបគតេន មារេន អតីតទិវសេ កតកិរិយំ កថាបេត្វា តំ តជ្ជេត្វា វិស្សជ្ជេសិ។ តំ ទិស្វា ឃរសាមិកោ “ខមថ, ភន្តេ, អច្ចយ”ន្តិ ខមាបេត្វា “អជ្ជតគ្គេ អហមេវ, ភន្តេ, តុម្ហេ ឧបដ្ឋហាមី”តិ អាហ។ ថេរោ តស្ស ធម្មំ កថេន្តោ –

២៤៦ “អហុ តុយ្ហំ បុរេ សទ្ធា, សា តេ អជ្ជ ន វិជ្ជតិ;
យំ តុយ្ហំ តុយ្ហមេវេតំ, នត្ថិ ទុច្ចរិតំ មម។

២៤៧ “អនិច្ចា ហិ ចលា សទ្ធា, ឯវំ ទិដ្ឋា ហិ សា មយា;
រជ្ជន្តិបិ វិរជ្ជន្តិ, តត្ថ កិំ ជិយ្យតេ មុនិ។

២៤៨ “បច្ចតិ មុនិនោ ភត្តំ, ថោកំ ថោកំ កុលេ កុលេ;
បិណ្ឌិកាយ ចរិស្សាមិ, អត្ថិ ជង្ឃពលំ មមា”តិ។ –

តិស្សោ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **អហុ តុយ្ហំ បុរេ សទ្ធា, សា តេ អជ្ជ ន វិជ្ជតី**តិ, ឧបាសក, ឥតោ បុព្ពេ តវ មយិ “អយ្យោ ធម្មចារី សមចារី”តិអាទិនា សទ្ធា អហោសិ, សា សទ្ធា តេ តវ អជ្ជ ឥទានិ ន ឧបលព្ភតិ។ តស្មា **យំ តុយ្ហំ តុយ្ហមេវេត**ន្តិ ចតុបច្ចយទានំ, តុយ្ហមេវ ឯតំ ហោតុ, ន តេន មយ្ហំ អត្ថោ, សម្មា បសន្នចិត្តេន ហិ ទានំ នាម ទាតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ អថ វា **យំ តុយ្ហំ តុយ្ហមេវេត**ន្តិ យំ តវ មយិ អជ្ជ អគារវំ បវត្តំ, តំ តុយ្ហមេវ, តស្ស ផលំ តយា ឯវ បច្ចនុភវិតព្ពំ, ន មយាតិ អត្ថោ។ **នត្ថិ ទុច្ចរិតំ មមា**តិ មម បន ទុច្ចរិតំ នាម នត្ថិ មគ្គេនេវ ទុច្ចរិតហេតូនំ កិលេសានំ សមុច្ឆិន្នត្តា។

អនិច្ចា ហិ ចលា សទ្ធាតិ យស្មា បោថុជ្ជនិកា សទ្ធា អនិច្ចា ឯកន្តិកា ន ហោតិ, តតោ ឯវ ចលា អស្សបិដ្ឋេ ឋបិតកុម្ភណ្ឌំ វិយ, ថុសរាសិម្ហិ និខាតខាណុកំ វិយ ច អនវដ្ឋិតា។ **ឯវំ ទិដ្ឋា ហិ សា មយា**តិ ឯវំ ភូតា ច សា សទ្ធា មយា តយិ ទិដ្ឋា បច្ចក្ខតោ វិទិតា។ **រជ្ជន្តិបិ វិរជ្ជន្តី**តិ ឯវំ តស្សា អនវដ្ឋិតត្តា ឯវ ឥមេ សត្តា កទាចិ កត្ថចិ មិត្តសន្ថវវសេន រជ្ជន្តិ សិនេហម្បិ ករោន្តិ, កទាចិ វិរជ្ជន្តិ វិរត្តចិត្តា ហោន្តិ។ **តត្ថ កិំ ជិយ្យតេ មុនី**តិ តស្មិំ បុថុជ្ជនានំ រជ្ជនេ វិរជ្ជនេ ច មុនិ បព្ពជិតោ កិំ ជិយ្យតិ, កា តស្ស ហានីតិ អត្ថោ។

“សចេ មម បច្ចយេ ន គណ្ហថ, កថំ តុម្ហេ យាបេថា”តិ ឯវំ មា ចិន្តយិតិ ទស្សេន្តោ **“បច្ចតី”**តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ **មុនិនោ** បព្ពជិតស្ស **ភត្តំ** នាម **កុលេ កុលេ** អនុឃរំ ទិវសេ ទិវសេ **ថោកំ ថោកំ** បច្ចតេ, ន ច តុយ្ហំ ឯវ

គេហេ។ **បិណ្ឌិកាយ ចរិស្សាមិ, អត្ថិ ជង្ឃពលំ មមា**តិ អត្ថិ មេ ជង្ឃពលំ, នាហំ ឱភគ្គជង្ឃោ ន ខញ្ជោ ន ច បាទរោគី, តស្មា បិណ្ឌិកាយ មិស្សកភិក្ខាយ ចរិស្សាមិ, “យថាបិ ភមរោ បុប្ផ”ន្តិអាទិនា (ធ. ប. ៤៩; នេត្តិ. ១២៣) សត្ថារា វុត្តនយេន បិណ្ឌាយ ចរិត្វា យាបេស្សាមីតិ ទស្សេតិ។

សាដិមត្តិយត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ឧបាលិត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សទ្ធាយ អភិនិក្ខម្មាតិ អាយស្មតោ ឧបាលិត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ ហំសវតីនគរេ កុលឃរេ និព្ពត្តោ ឯកទិវសំ សត្ថុ ធម្មំ សុណន្តោ សត្ថារំ ឯកំ ភិក្ខុំ វិនយធរានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វា អធិការកម្មំ កត្វា តំ ឋានន្តរំ បត្ថេសិ។ សោ យាវជីវំ កុសលំ កត្វា ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ កប្បកគេហេ បដិសន្ធិំ គណ្ហិ, **ឧបាលី**តិស្ស នាមំ អកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ អនុរុទ្ធាទីនំ ឆន្នំ ខត្តិយានំ បសាទកោ ហុត្វា តថាគតេ អនុបិយម្ពវនេ វិហរន្តេ បព្ពជនត្ថាយ និក្ខមន្តេហិ ឆហិ ខត្តិយេហិ សទ្ធិំ និក្ខមិត្វា បព្ពជិ។ តស្ស បព្ពជ្ជាវិធានំ បាឡិយំ អាគតមេវ (ចូឡវ. ៣៣០)។

សោ បព្ពជិត្វា ឧបសម្បន្នោ សត្ថុ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា “មយ្ហំ, ភន្តេ, អរញ្ញវាសំ អនុជានាថា”តិ អាហ។ ភិក្ខុ តវ អរញ្ញេ វសន្តស្ស ឯកមេវ ធុរំ វឌ្ឍិស្សតិ, អម្ហាកំ បន សន្តិកេ វសន្តស្ស គន្ថធុរញ្ច វិបស្សនាធុរញ្ច បរិបូរេស្សតីតិ។ ថេរោ សត្ថុ វចនំ សម្បដិច្ឆិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.១.៤៤១-៥៩៥) –

“នគរេ ហំសវតិយា, សុជាតោ នាម ព្រាហ្មណោ;
អសីតិកោដិនិចយោ, បហូតធនធញ្ញវា។

“អជ្ឈាយកោ មន្តធរោ, តិណ្ណំ វេទាន បារគូ;
លក្ខណេ ឥតិហាសេ ច, សធម្មេ បារមឹ គតោ។

“បរិព្ពាជា ឯកសិខា, គោតមា ពុទ្ធសាវកា;
ចរកា តាបសា ចេវ, ចរន្តិ មហិយា តទា។

“តេបិ មំ បរិវារេន្តិ, ព្រាហ្មណោ វិស្សុតោ ឥតិ;
ពហុជ្ជនោ មំ បូជេតិ, នាហំ បូជេមិ កិញ្ចនំ។

“បូជារហំ ន បស្សាមិ, មានត្ថទ្ធោ អហំ តទា;
ពុទ្ធោតិ វចនំ នត្ថិ, តាវ នុប្បជ្ជតេ ជិនោ។

“អច្ចយេន អហោរត្តំ, បទុមុត្តរនាមកោ;
សព្ពំ តមំ វិនោទេត្វា, លោកេ ឧប្បជ្ជិ ចក្ខុមា។

“វិត្ថារិកេ ពាហុជញ្ញេ, បុថុភូតេ ច សាសនេ;
ឧបាគមិ តទា ពុទ្ធោ, នគរំ ហំសសវ្ហយំ។

“បិតុ អត្ថាយ សោ ពុទ្ធោ, ធម្មំ ទេសេសិ ចក្ខុមា;
តេន កាលេន បរិសា, សមន្តា យោជនំ តទា។

“សម្មតោ មនុជានំ សោ, សុនន្ទោ នាម តាបសោ;
យាវតា ពុទ្ធបរិសា, បុប្ផេហច្ឆាទយី តទា។

“ចតុសច្ចំ បកាសេន្តេ, សេដ្ឋេ ច បុប្ផមណ្ឌបេ;
កោដិសតសហស្សានំ, ធម្មាភិសមយោ អហុ។

“សត្តរត្តិន្ទិវំ ពុទ្ធោ, វស្សេត្វា ធម្មវុដ្ឋិយោ;

អដ្ឋមេ ទិវសេ បត្តេ, សុនន្ទំ កិត្តយី ជិនោ។

“ទេវលោកេ មនុស្សេ វា, សំសរន្តោ អយំ ភវេ;
សព្ពេសំ បវរោ ហុត្វា, ភវេសុ សំសរិស្សតិ។

“កប្បសតសហស្សម្ហិ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
មន្តាណិបុត្តោ បុណ្ណោតិ, ហេស្សតិ សត្ថុ សាវកោ។

“ឯវំ កិត្តយិ សម្ពុទ្ធោ, សុនន្ទំ តាបសំ តទា;
ហាសយន្តោ ជនំ សព្ពំ, ទស្សយន្តោ សកំ ពលំ។

“កតញ្ជលី នមស្សន្តិ, សុនន្ទំ តាបសំ ជនា;
ពុទ្ធេ ការំ ករិត្វាន, សោធេសិ គតិមត្តនោ។

“តត្ថ មេ អហុ សង្កប្បោ, សុត្វាន មុនិនោ វចំ;
អហម្បិ ការំ កស្សាមិ, យថា បស្សាមិ គោតមំ។

“ឯវាហំ ចិន្តយិត្វាន, កិរិយំ ចិន្តយឹ មម;
ក្យាហំ កម្មំ អាចរាមិ, បុញ្ញក្ខេត្តេ អនុត្តរេ។

“អយញ្ច បាឋិកោ ភិក្ខុ, សព្ពបាឋិស្ស សាសនេ;
វិនយេ អគ្គនិក្ខិត្តោ, តំ ឋានំ បត្ថយេ អហំ។

“ឥទំ មេ អមិតំ ភោគំ, អក្ខោភំ សាគរូបមំ;
តេន ភោគេន ពុទ្ធស្ស, អារាមំ មាបយេ អហំ។

“សោភនំ នាម អារាមំ, នគរស្ស បុរត្ថតោ;
កិណិត្វា សតសហស្សេន, សង្ឃារាមំ អមាបយឹ។

“កូដាគារេ ច បាសាទេ, មណ្ឌបេ ហម្មិយេ គុហា;
ចង្កមេ សុកតេ កត្វា, សង្ឃារាមំ អមាបយឹ។

“ជន្តាឃរំ អគ្គិសាលំ, អថោ ឧទកមាឡកំ;
ន្ហានឃរំ មាបយិត្វា, ភិក្ខុសង្ឃស្សទាសហំ។

“អាសន្ទិយោ បីឋកេ ច, បរិភោគេ ច ភាជនេ;
អារាមិកញ្ច ភេសជ្ជំ, សព្ពមេតំ អទាសហំ។

“អារក្ខំ បដ្ឋបេត្វាន, បាការំ ការយឹ ទឡ្ហំ;
មា នំ កោចិ វិហេឋេសិ, សន្តចិត្តាន តាទិនំ។

“សតសហស្សេនាវាសំ, សង្ឃារាមេ អមាបយឹ;
វេបុល្លំ តំ មាបយិត្វា, សម្ពុទ្ធំ ឧបនាមយឹ។

“និដ្ឋាបិតោ មយារាមោ, សម្បដិច្ឆ តុវំ មុនិ;
និយ្យាទេស្សាមិ តំ វីរ, អធិវាសេហិ ចក្ខុម។

“បទុមុត្តរោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;

មម សង្កប្បមញ្ញាយ, អធិវាសេសិ នាយកោ។

“អធិវាសនមញ្ញាយ, សព្ពញ្ញុស្ស មហេសិនោ;
ភោជនំ បដិយាទេត្វា, កាលមារោចយី អហំ។

“អារោចិតម្ហិ កាលម្ហិ, បទុមុត្តរនាយកោ;
ខីណាសវសហស្សេហិ, អារាមំ មេ ឧបាគមិ។

“និសិន្នំ កាលមញ្ញាយ, អន្នបានេន តប្បយឹ;
ភុត្តាវិំ កាលមញ្ញាយ, ឥទំ វចនមព្រវិំ។

“កីតោ សតសហស្សេន, តត្តកេនេវ ការិតោ;
សោភនោ នាម អារាមោ, សម្បដិច្ឆ តុវំ មុនិ។

“ឥមិនារាមទានេន , ចេតនាបណិធីហិ ច;
ភវេ និព្ពត្តមានោហំ, លភាមិ មម បត្ថិតំ។

“បដិគ្គហេត្វា សម្ពុទ្ធោ, សង្ឃារាមំ សុមាបិតំ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ឥទំ វចនមព្រវិ។

“យោ សោ ពុទ្ធស្ស បាទាសិ, សង្ឃារាមំ សុមាបិតំ;
តមហំ កិត្តយិស្សាមិ, សុណាថ មម ភាសតោ។

“ហត្ថី អស្សា រថា បត្តី, សេនា ច ចតុរង្គិនី;
បរិវារេស្សន្តិមំ និច្ចំ, សង្ឃារាមស្សិទំ ផលំ។

“សដ្ឋិ តូរសហស្សានិ, ភេរិយោ សមលង្កតា;
បរិវារេស្សន្តិមំ និច្ចំ, សង្ឃារាមស្សិទំ ផលំ។

“ឆឡសីតិសហស្សានិ, នារិយោ សមលង្កតា;
វិចិត្តវត្ថាភរណា, អាមុត្តមណិកុណ្ឌលា។

“អឡារបម្ហា ហសុលា, សុសញ្ញា តនុមជ្ឈិមា;
បរិវារេស្សន្តិមំ និច្ចំ, សង្ឃារាមស្សិទំ ផលំ។

“តឹសកប្បសហស្សានិ, ទេវលោកេ រមិស្សតិ;
សហស្សក្ខត្តុំ ទេវិន្ទោ, ទេវរជ្ជំ ករិស្សតិ។

“ទេវរាជេន បត្តព្ពំ, សព្ពំ បដិលភិស្សតិ;
អនូនភោគោ ហុត្វាន, ទេវរជ្ជំ ករិស្សតិ។

“សហស្សក្ខត្តុំ ចក្កវត្តី, រាជា រដ្ឋេ ភវិស្សតិ។
បថព្យា រជ្ជំ វិបុលំ, គណនាតោ អសង្ខិយំ។

“កប្បសតសហស្សម្ហិ, ឱក្កាកកុលសម្ភវោ;
គោតមោ នាម គោត្តេន, សត្ថា លោកេ ភវិស្សតិ។

“តស្ស ធម្មេសុ ទាយាទោ, ឱរសោ ធម្មនិម្មិតោ;
ឧបាលិ នាម នាមេន, ហេស្សតិ សត្ថុ សាវកោ។

“វិនយេ បារមឹ បត្វា, ឋានាឋានេ ច កោវិទោ;

ជិនសាសនំ ធារេន្តោ, វិហរិស្សតិនាសវោ។

“សព្ពមេតំ អភិញ្ញាយ, គោតមោ សក្យបុង្គវោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ឯតទគ្គេ ឋបេស្សតិ។

“អបរិមេយ្យុបាទាយ, បត្ថេមិ តវ សាសនំ;
សោ មេ អត្ថោ អនុប្បត្តោ, សព្ពសំយោជនក្ខយោ។

“យថា សូលាវុតោ បោសោ, រាជទណ្ឌេន តជ្ជិតោ;
សូលេ សាតំ អវិន្ទន្តោ, បរិមុត្តិំវ ឥច្ឆតិ។

“តថេវាហំ មហាវីរ, ភវទណ្ឌេន តជ្ជិតោ;
កម្មសូលាវុតោ សន្តោ, បិបាសាវេទនដ្ដិតោ។

“ភវេ សាតំ ន វិន្ទាមិ, ឌយ្ហន្តោ តីហិ អគ្គិភិ;
បរិមុត្តិំ គវេសាមិ, យថាបិ រាជទណ្ឌិតោ។

“យថា វិសាទោ បុរិសោ, វិសេន បរិបីឡិតោ;
អគទំ សោ គវេសេយ្យ, វិសឃាតាយុបាលនំ។

“គវេសមានោ បស្សេយ្យ, អគទំ វិសឃាតកំ;
តំ បិវិត្វា សុខី អស្ស, វិសម្ហា បរិមុត្តិយា។

“តថេវាហំ មហាវីរ, យថា វិសហតោ នរោ;
សម្បីឡិតោ អវិជ្ជាយ, សទ្ធម្មាគទមេសហំ។

“ធម្មាគទំ គវេសន្តោ, អទ្ទក្ខិំ សក្យសាសនំ;
អគ្គំ សព្ពោសធានំ តំ, សព្ពសល្លវិនោទនំ។

“ធម្មោសធំ បិវិត្វាន, វិសំ សព្ពំ សមូហនិំ;
អជរាមរំ សីតិភាវំ, និព្ពានំ ផស្សយិំ អហំ។

“យថា ភូតដ្ដិតោ បោសោ, ភូតគ្គាហេន បីឡិតោ;
ភូតវេជ្ជំ គវេសេយ្យ, ភូតស្មា បរិមុត្តិយា។

“គវេសមានោ បស្សេយ្យ, ភូតវិជ្ជាសុ កោវិទំ;
តស្ស សោ វិហនេ ភូតំ, សមូលញ្ច វិនាសយេ។

“តថេវាហំ មហាវីរ, តមគ្គាហេន បីឡិតោ;
ញាណាលោកំ គវេសាមិ, តមតោ បរិមុត្តិយា។

“អថទ្ទសំ សក្យមុនិំ, កិលេសតមសោធនំ;
សោ មេ តមំ វិនោទេសិ, ភូតវេជ្ជោវ ភូតកំ។

“សំសារសោតំ សញ្ឆិន្ទិំ, តណ្ហាសោតំ និវារយិំ;
ភវំ ឧគ្ឃាដយិំ សព្ពំ, ភូតវេជ្ជោវ មូលតោ។

“គរុឡោ យថា ឱបតតិ, បន្នគំ ភក្ខមត្តនោ;
សមន្តា យោជនសតំ, វិក្ខោភេតិ មហាសរំ។

“បន្នគំ សោ គហេត្វាន, អធោសីសំ វិហេឋយំ;

អាទាយ សោ បក្កមតិ, យេនកាមំ វិហង្គមោ។

“តថេវាហំ មហាវីរ, យថាបិ គរុឡោ ពលី;
អសង្ខតំ គវេសន្តោ, ទោសេ វិក្ខាលយឹ អហំ។

“ទិដ្ឋោ អហំ ធម្មវរំ, សន្តិបទមនុត្តរំ;
អាទាយ វិហរាមេតំ, គរុឡោ បន្នគំ យថា។

“អាសាវតី នាម លតា, ជាតា ចិត្តលតាវនេ;
តស្សា វស្សសហស្សេន, ឯកំ និព្ពត្តតេ ផលំ។

“តំ ទេវា បយិរុបាសន្តិ, តាវទូរផលេ សតិ;
ទេវានំ សា បិយា ឯវំ, អាសាវតី លតុត្តមា។

“សតសហស្សុបាទាយ, តាហំ បរិចរេ មុនិ;
សាយំ បាតំ នមស្សាមិ, ទេវា អាសាវតឹ យថា។

“អវញ្ឈា បារិចរិយា, អមោឃា ច នមស្សនា;
ទូរាគតម្បិ មំ សន្តំ, ខណោយំ ន វិរាធយិ។

“បដិសន្ធឹ ន បស្សាមិ, វិចិនន្តោ ភវេ អហំ;
និរូបធិ វិប្បមុត្តោ, ឧបសន្តោ ចរាមហំ។

“យថាបិ បទុមំ នាម, សូរិយរំសេន បុប្ផតិ;
តថេវាហំ មហាវីរ, ពុទ្ធរំសេន បុប្ផិតោ។

“យថា ពលាកយោនិម្ហិ, ន វិជ្ជតិ បុមោ សទា;
មេឃេសុ គជ្ជមានេសុ, គព្ភំ គណ្ហន្តិ តា សទា។

“ចិរម្បិ គព្ភំ ធារេន្តិ, យាវ មេឃោ ន គជ្ជតិ;
ភារតោ បរិមុច្ចន្តិ, យទា មេឃោ បវស្សតិ។

“បទុមុត្តរពុទ្ធស្ស, ធម្មមេឃេន គជ្ជតោ;
សទ្ទេន ធម្មមេឃស្ស, ធម្មគព្ភំ អគណ្ហហំ។

“សតសហស្សុបាទាយ, បុញ្ញគព្ភំ ធរេមហំ;
នប្បមុច្ចាមិ ភារតោ, ធម្មមេឃោ ន គជ្ជតិ។

“យទា តុវំ សក្យមុនិ, រម្មេ កបិលវត្ថវេ;
គជ្ជសិ ធម្មមេឃេន, ភារតោ បរិមុច្ចហំ។

“សុញ្ញតំ អនិមិត្តញ្ច, តថាប្បណិហិតម្បិ ច;
ចតុរោ ច ផលេ សព្ពេ, ធម្មេវំ វិជនយឹ អហំ។

“អបរិមេយ្យុបាទាយ, បត្ថេមិ តវ សាសនំ;
សោ មេ អត្ថោ អនុប្បត្តោ, សន្តិបទមនុត្តរំ។

“វិនយេ បារមី បត្តោ, យថាបិ បាឋិកោ ឥសិ;
ន មេ សមសមោ អត្ថិ, ធារេមិ សាសនំ អហំ។

“វិនយេ ខន្ធកេ ចាបិ, តិកច្ឆេទេ ច បញ្ចកេ;

ឯត្ថ មេ វិមតិ នត្ថិ, អក្ខរេ ព្យញ្ជនេបិ វា។

“និគ្គហេ បដិកម្មេ ច, ឋានាឋានេ ច កោវិទោ;
ឱសារណេ វុដ្ឋាបនេ, សព្ពត្ថ បារមឹ គតោ។

“វិនយេ ខន្ធកេ វាបិ, និក្ខិបិត្វា បទំ អហំ;
ឧភតោ វិនិវេឋេត្វា, រសតោ ឱសរេយ្យហំ។

“និរុត្តិយា សុកុសលោ, អត្ថានត្ថេ ច កោវិទោ;
អនញ្ញាតំ មយា នត្ថិ, ឯកគ្គោ សត្ថុ សាសនេ។

“រូបទក្ខោ អហំ អជ្ជ, សក្យបុត្តស្ស សាសនេ;
កង្ខំ សព្ពំ វិនោទេមិ, ឆិន្ទាមិ សព្ពសំសយំ។

“បទំ អនុបទញ្ចាបិ, អក្ខរញ្ចាបិ ព្យញ្ជនំ;
និទានេ បរិយោសានេ, សព្ពត្ថ កោវិទោ អហំ។

“យថាបិ រាជា ពលវា, និគ្គណ្ហិត្វា បរន្តបេ;
វិជិនិត្វាន សង្គាមំ, នគរំ តត្ថ មាបយេ។

“បាការំ បរិខញ្ចាបិ, ឯសិកំ ទ្វារកោដ្ឋកំ;
អដ្ដាលកេ ច វិវិធេ, ការយេ នគរេ ពហូ។

“សិង្ឃាដកំ ចច្ចរញ្ច, សុវិភត្តន្តរាបណំ;
ការយេយ្យ សភំ តត្ថ, អត្ថានត្ថវិនិច្ឆយំ។

“និគ្ឃាតត្ថំ អមិត្តានំ, ឆិទ្ទាឆិទ្ទញ្ច ជានិតុំ;
ពលកាយស្ស រក្ខាយ, សេនាបច្ចំ ឋបេតិ សោ។

“អារក្ខត្ថាយ ភណ្ឌស្ស, និធានកុសលំ នរំ;
មា មេ ភណ្ឌំ វិនស្សីតិ, ភណ្ឌរក្ខំ ឋបេតិ សោ។

“មមត្តោ ហោតិ យោ រញ្ញោ, វុទ្ធិំ យស្ស ច ឥច្ឆតិ;
តស្សាធិករណំ ទេតិ, មិត្តស្ស បដិបជ្ជិតុំ។

“ឧប្បាតេសុ និមិត្តេសុ, លក្ខណេសុ ច កោវិទំ;
អជ្ឈាយកំ មន្តធរំ, បោរោហិច្ចេ ឋបេតិ សោ។

“ឯតេហង្គេហិ សម្បន្នោ, ខត្តិយោតិ បវុច្ចតិ;
សទា រក្ខន្តិ រាជានំ, ចក្កវាកោវ ទុក្ខិតំ។

“តថេវ ត្វំ មហាវីរ, ហតាមិត្តោវ ខត្តិយោ;
សទេវកស្ស លោកស្ស, ធម្មរាជាតិ វុច្ចតិ។

“តិត្ថិយេ និហនិត្វាន, មារញ្ចាបិ សសេនកំ;
តមន្ធការំ វិធមិត្វា, ធម្មនគរំ អមាបយិ។

“សីលំ បាការកំ តត្ថ, ញាណំ តេ ទ្វារកោដ្ឋកំ;
សទ្ធា តេ ឯសិកា វីរ, ទ្វារបាលោ ច សំវរោ។

“សតិបដ្ឋានមដ្ដាលំ, បញ្ញា តេ ចច្ចរំ មុនេ;

ឥទ្ធិបាទញ្ច សិង្ហាឥំ, ធម្មវីថិ សុមាបិតា។

“សុត្តន្តំ អភិធម្មញ្ច, វិនយញ្ចាបិ កេវលំ;
នវង្គំ ពុទ្ធវចនំ, ឯសា ធម្មសភា តវ។

“សុញ្ញតំ អនិមិត្តញ្ច, វិហារញ្ចប្បណីហិតំ;
អានេញ្ជញ្ច និរោធោ ច, ឯសា ធម្មកុដី តវ។

“បញ្ញាយ អគ្គោ និក្ខិត្តោ, បដិភានេ ច កោវិទោ;
សារិបុត្តោតិ នាមេន, ធម្មសេនាបតី តវ។

“ចុតូបបាតកុសលោ , ឥទ្ធិយា បារមឹ គតោ;
កោលិតោ នាម នាមេន, បោរោហិច្ចោ តវ មុនេ។

“បោរាណកវំសធរោ, ឧគ្គតេជោ ទុរាសទោ;
ធុតវាទីគុណេនគ្គោ, អក្ខទស្សោ តវ មុនេ។

“ពហុស្សុតោ ធម្មធរោ, សព្ពបាឋី ច សាសនេ;
អានន្ទោ នាម នាមេន, ធម្មារក្ខោ តវ មុនេ។

“ឯតេ សព្ពេ អតិក្កម្ម, បមេសិ ភគវា មមំ;
វិនិច្ឆយំ មេ បាទាសិ, វិនយេ វិញ្ញុទេសិតំ។

“យោ កោចិ វិនយេ បញ្ហំ, បុច្ឆតិ ពុទ្ធសាវកោ;
តត្ថ មេ ចិន្តនា នត្ថិ, តញ្ញេវត្ថំ កថេមហំ។

“យាវតា ពុទ្ធខេត្តម្ហិ, ឋបេត្វា តំ មហាមុនិ;
វិនយេ មាទិសោ នត្ថិ, កុតោ ភិយ្យោ ភវិស្សតិ។

“ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ឯវំ គជ្ជតិ គោតមោ;
ឧបាលិស្ស សមោ នត្ថិ, វិនយេ ខន្ធកេសុ ច។

“យាវតា ពុទ្ធភណិតំ, នវង្គំ សត្ថុសាសនំ;
វិនយោគធំ តំ សព្ពំ, វិនយមូលបស្សិនោ។

“មម កម្មំ សរិត្វាន, គោតមោ សក្យបុង្គវោ;
ភិក្ខុសង្ឃេ និសីទិត្វា, ឯតទគ្គេ ឋបេសិ មំ។

“សតសហស្សុបាទាយ, ឥមំ ឋានំ អបត្ថយឹ;
សោ មេ អត្ថោ អនុប្បត្តោ, វិនយេ បារមឹ គតោ។

“សក្យានំ នន្ទិជននោ, កប្បកោ អាសហំ បុរេ;
វិជហិត្វាន តំ ជាតឹ, បុត្តោ ជាតោ មហេសិនោ។

“ឥតោ ទុតិយកេ កប្បេ, អញ្ជសោ នាម ខត្តិយោ;
អនន្តតេជោ អមិតយសោ, ភូមិបាលោ មហទ្ធនោ។

“តស្ស រញ្ញោ អហំ បុត្តោ, ចន្ទនោ នាម ខត្តិយោ;
ជាតិមទេនុបត្ថទ្ធោ, យសភោគមទេន ច។

“នាគសតសហស្សានិ, សព្ពាលង្ការភូសិតា;

តិធាបភិន្នា មាតង្គា, បរិវារេន្តិ មំ សទា។

“សពលេហិ បរេតោហំ, ឧយ្យានំ គន្តុកាមកោ;
អារុយ្ហ សិរិកំ នាគំ, នគរា និក្ខមឹ តទា។

“ចរណេន ច សម្បន្នោ, គុត្តទ្វារោ សុសំវុតោ;
ទេវលោ នាម សម្ពុទ្ធោ, អាគច្ឆិ បុរតោ មម។

“បេសេត្វា សិរិកំ នាគំ, ពុទ្ធំ អាសាទយឹ តទា;
តតោ សញ្ជាតកោបោ សោ, នាគោ នុទ្ទរតេ បទំ។

“នាគំ រុណ្ណមនំ ទិស្វា, ពុទ្ធេ កោធំ អកាសហំ;
វិហេសយិត្វា សម្ពុទ្ធំ, ឧយ្យានំ អគមាសហំ។

“សាតំ តត្ថ ន វិន្ទាមិ, សិរោ បជ្ជលិតោ យថា;
បរិឡាហេន ឌយ្ហាមិ, មច្ឆោវ ពឡិសាទកោ។

“សសាគរន្តា បថវី, អាទិត្តា វិយ ហោតិ មេ;
បិតុ សន្តិកុបាគម្ម, ឥទំ វចនមព្រវឹ។

“អាសីវិសំវ កុបិតំ, អគ្គិក្ខន្ធំវ អាគតំ;
មត្តំវ កុញ្ជរំ ទន្តឹ, យំ សយម្ភុមសាទយឹ។

“អាសាទិតោ មយា ពុទ្ធោ, ឃោរោ ឧគ្គតបោ ជិនោ;
បុរា សព្ពេ វិនស្សាម, ខមាបេស្សាម តំ មុនឹ។

“នោ ចេ តំ និជ្ឈាបេស្សាម, អត្តទន្តំ សមាហិតំ;
ឱរេន សត្តទិវសា, រដ្ឋំ មេ វិធមិស្សតិ។

“សុមេខលោ កោសិយោ ច, សិគ្គវោ ចាបិ សត្តកោ;
អាសាទយិត្វា ឥសយោ, ទុគ្គតា តេ សរដ្ឋកា។

“យទា កុប្បន្តិ ឥសយោ, សញ្ញតា ព្រហ្មចារិនោ;
សទេវកំ វិនាសេន្តិ, សសាគរំ សបព្ពតំ។

“តិយោជនសហស្សម្ហិ, បុរិសេ សន្និបាតយឹ;
អច្ចយំ ទេសនត្ថាយ, សយម្ភុំ ឧបសង្កមឹ។

“អល្លវត្ថា អល្លសិរា, សព្ពេវ បញ្ជលីកតា;
ពុទ្ធស្ស បាទេ និបតិត្វា, ឥទំ វចនមព្រវុំ។

“ខមស្សុ ត្វំ មហាវីរ, អភិយាចតិ តំ ជនោ;
បរិឡាហំ វិនោទេហិ, មា នោ រដ្ឋំ វិនាសយ។

“សទេវមានុសា សព្ពេ, សទានវា សរក្ខសា;
អយោមយេន កូដេន, សិរំ ភិន្ទេយ្យុ មេ សទា។

“ទកេ អគ្គិ ន សណ្ឋាតិ, ពីជំ សេលេ ន រូហតិ;
អគទេ កិមិ ន សណ្ឋាតិ, កោបោ ពុទ្ធេ ន ជាយតិ។

“យថា ច ភូមិ អចលា, អប្បមេយ្យោ ច សាគរោ;

អនន្តកោ ច អាកាសោ, ឯវំ ពុទ្ធា អខោភិយា។

“សទា ខន្តា មហាវីរា, ខមិតា ច តបស្សិនោ;
ខន្តានំ ខមិតានញ្ច, គមនំ តំ ន វិជ្ជតិ។

“តទំ វត្វាន សម្ពុទ្ធោ, បរិឡាហំ វិនោទយំ;
មហាជនស្ស បុរតោ, នភំ អព្ភុគ្គមី តទា។

“តេន កម្មេនហំ វីរ, ហីនត្តំ អជ្ឈុបាគតោ;
សមតិក្កម្ម តំ ជាតិំ, បាវិសិំ អភយំ បុរំ។

“តទាបិ មំ មហាវីរ, ឧយ្ហមានំ សុសណ្ឋិតំ;
បរិឡាហំ វិនោទេសិ, សយម្ភុញ្ច ខមាបយិំ។

“អជ្ជាបិ មំ មហាវីរ, ឌយ្ហមានំ តិហគ្គិភិ;
និព្ពាបេសិ តយោ អគ្គី, សីតិភាវញ្ច បាបយិំ។

“យេសំ សោតាវធានត្ថិ, សុណាថ មម ភាសតោ;
អត្ថំ តុយ្ហំ បវក្ខាមិ, យថា ទិដ្ឋំ បទំ មម។

“សយម្ភុំ តំ វិមានេត្វា, សន្តចិត្តំ សមាហិតំ;
តេន កម្មេនហំ អជ្ជ, ជាតោម្ហិ នីចយោនិយំ។

“មា វោ ខណំ វិរាធេថ, ខណាតីតា ហិ សោចរេ;
សទត្ថេ វាយមេយ្យាថ, ខណោ វោ បដិបាទិតោ។

“ឯកច្ចានញ្ច វមនំ, ឯកច្ចានំ វិរេចនំ;
វិសំ ហលាហលំ ឯកេ, ឯកច្ចានញ្ច ឱសធំ។

“វមនំ បដិបន្នានំ, ផលដ្ឋានំ វិរេចនំ;
ឱសធំ ផលលាភីនំ, បុញ្ញក្ខេត្តំ គវេសិនំ។

“សាសនេន វិរុទ្ធានំ, វិសំ ហលាហលំ យថា;
អាសីវិសោ ទិដ្ឋវិសោ, ឯវំ ឈាបេតិ តំ នរំ។

“សកឹ បីតំ ហលាហលំ, ឧបរុន្ធតិ ជីវិតំ;
សាសនេន វិរុជ្ឈិត្វា, កប្បកោដិម្ហិ ឌយ្ហតិ។

“ខន្តិយា អវិហឹសាយ, មេត្តចិត្តវតាយ ច;
សទេវកំ សោ តារេតិ, តស្មា តេ អវិរាធិយា។

“លាភាលាភេ ន សជ្ជន្តិ, សម្មាននវិមាននេ;
បថវីសទិសា ពុទ្ធា, តស្មា តេ ន វិរាធិយា។

“ទេវទត្តេ ច វធកេ, ចោរេ អង្គុលិមាលកេ;
រាហុលេ ធនបាលេ ច, សព្ពេសំ សមកោ មុនិ។

“ឯតេសំ បដិឃោ នត្ថិ, រាគោមេសំ ន វិជ្ជតិ;
សព្ពេសំ សមកោ ពុទ្ធោ, វធកស្សោរសស្ស ច។

“បន្ថេ ទិស្វាន កាសាវំ, ឆឌ្ឌិតំ មីឡ្ហមក្ខិតំ;

សិរស្មិំ អញ្ជលិំ កត្វា, វន្ទិតព្ពំ តសិទ្ធជំ។

“អតីតា ច យេ ពុទ្ធា, វត្តមានា អនាគតា;
ធជេនានេន សុជ្ឈន្តិ, តស្មា ឯតេ នមស្សិយា។

“សត្ថុកប្បំ សុវិនយំ, ធារេមិ ហទយេនហំ;
នមស្សមានោ វិនយំ, វិហរិស្សាមិ សព្ពទា។

“វិនយោ អាសយោ មយ្ហំ, វិនយោ ឋានចង្កមំ;
កប្បេមិ វិនយេ វាសំ, វិនយោ មម គោចរោ។

“វិនយេ បារមិប្បត្តោ, សមថេ ចាបិ កោវិទោ;
ឧបាលិ តំ មហាវីរ, បាទេ វន្ទតិ សត្ថុនោ។

“សោ អហំ វិចរិស្សាមិ, គាមា គាមំ បុរា បុរំ;
នមស្សមានោ សម្ពុទ្ធំ, ធម្មស្ស ច សុធម្មតំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

តត្ថ ហិ នំ សត្ថា សយមេវ សកលំ វិនយបិដកំ ឧគ្គណ្ហាបេសិ។ សោ អបរភាគេ ភារុកច្ឆកវត្ថុំ (បារា. ៧៨) អជ្ជុកវត្ថុំ (បារា. ១៥៨) កុមារកស្សបវត្ថុន្តិ ឥមានិ តីណិ វត្ថូនិ វិនិច្ឆយិ។ សត្ថា ឯកេកស្មិំ វិនិច្ឆិតេ សាធុការំ ទត្វា តយោបិ វិនិច្ឆយេ អដ្ឋុប្បត្តិំ កត្វា ថេរំ វិនយធរានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ។ សោ អបរភាគេ ឯកស្មិំ ឧបោសថទិវសេ បាតិមោក្ខុទ្ទេសសមយេ ភិក្ខូ ឱវទន្តោ –

២៤៩“សទ្ធាយ អភិនិក្ខម្ម, នវបព្ពជិតោ នវោ;
មិត្តេ ភជេយ្យ កល្យាណេ, សុទ្ធាជីវេ អតន្ទិតេ។

២៥០“សទ្ធាយ អភិនិក្ខម្ម, នវបព្ពជិតោ នវោ;
សង្ឃស្មិំ វិហរំ ភិក្ខុ, សិក្ខេថ វិនយំ ពុធោ។

២៥១“សទ្ធាយ អភិនិក្ខម្ម, នវបព្ពជិតោ នវោ;
កប្បាកប្បេសុ កុសលោ, ចរេយ្យ អបុរក្ខតោ”តិ។ – តិស្សោ គាថា អភាសិ;

តត្ថ **សទ្ធាយា**តិ សទ្ធានិមិត្តំ, ន ជីវិកត្ថន្តិ អត្ថោ។ **សទ្ធាយា**តិ វា កម្មផលានិ រតនត្តយគុណញ្ច សទ្ទហិត្វា។ **អភិនិក្ខម្មា**តិ ឃរាវាសតោ និក្ខមិត្វា។ **នវបព្ពជិតោ**តិ នវោ ហុត្វា បព្ពជិតោ, បឋមវយេ ឯវ បព្ពជិតោ។ **នវោ**តិ សាសនេ សិក្ខាយ អភិនវោ ទហរោ។ **មិត្តេ ភជេយ្យ កល្យាណេ សុទ្ធាជីវេ អតន្ទិតេ**តិ “បិយោ គរុ ភាវនីយោ”តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៣៧) វុត្តលក្ខណេ កល្យាណមិត្តេ, មិច្ឆាជីវវិវជ្ជនេន សុទ្ធាជីវេ , អារទ្ធវីរិយតាយ អតន្ទិតេ ភជេយ្យ ឧបសង្កមេយ្យ, តេសំ ឱវាទានុសាសនីបដិគ្គហណវសេន សេវេយ្យ។ **សង្ឃស្មិំ វិហរ**ន្តិ សង្ឃេ ភិក្ខុសមូហេ វត្តបដិវត្តបូរណវសេន វិហរន្តោ។ **សិក្ខេថ វិនយំ ពុធោ**តិ ពោធញាណតាសុកុសលោ ហុត្វា វិនយបរិយត្តិំ សិក្ខេយ្យ។ វិនយោ ហិ សាសនស្ស អាយុ, តស្មិំ ឋិតេ សាសនំ ឋិតំ ហោតិ។ “ពុទ្ធោ”តិ ច បឋន្តិ, សោ ឯវត្ថោ។ **កប្បាកប្បេសូ**តិ កប្បិយាកប្បិយេសុ កុសលោ សុត្តវសេន សុត្តានុលោមវសេន ច និបុណោ ឆេកោ។ **អបុរក្ខតោ**តិ ន បុរក្ខតោ តណ្ហាទីហិ កុតោចិ បុរេក្ខារំ អបច្ចាសីសន្តោ ហុត្វា វិហរេយ្យ។

ឧបាលិត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ឧត្តរបាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បណ្ឌិតំ វត មំ សន្តន្តិ អាយស្មតោ ឧត្តរបាលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ វិបស្សិស្ស ភគវតោ គមនមគ្គេ សេតុំ ការាបេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ឧត្តរបាលោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ យមកបាដិហារិយំ ទិស្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ ករោតិ។ តស្ស ឯកទិវសំ អយោនិសោមនសិការវសេន អនុភូតារម្មណំ អនុស្សរន្តស្ស កាមរាគោ ឧប្បជ្ជិ។ សោ តាវទេវ សហោឌ្ឍំ ចោរំ

គណ្ហន្តោ វិយ អត្តនោ ចិត្តំ និគ្គហេត្វា សំវេគជាតោ បដិបក្ខមនសិការេន កិលេសេ វិក្ខម្ភេត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ ភាវនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៧.១៦-២០) –

“វិបស្សិនោ ភគវតោ, ចង្កមន្តស្ស សម្មុខា;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, សេតុំ ការាបយិំ អហំ។

“ឯកនវុតិតោ កប្បេ, យំ សេតុំ ការយិំ អហំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, សេតុទានស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។
អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ បដិបត្តិំ បច្ចវេក្ខិត្វា សីហនាទំ នទន្តោ –

២៥២“បណ្ឌិតំ វត មំ សន្តំ, អលមត្ថវិចិន្តកំ;
បញ្ច កាមគុណា លោកេ, សម្មោហា បាតយិំសុ មំ។

២៥៣“បក្ខន្ទោ មារវិសយេ, ទឡ្ហសល្លសមប្បិតោ;
អសក្ខិំ មច្ចុរាជស្ស, អហំ បាសា បមុច្ចិតុំ។

២៥៤“សព្ពេ កាមា បហីនា មេ, ភវា សព្ពេ បទាលិតា;
វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ។ –

តិស្សោ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **បណ្ឌិតំ វត មំ សន្ត**ន្តិ សុតចិន្តាមយាយ បញ្ញាយ វសេន បញ្ញាសម្បន្នម្បិ នាម មំ សមានំ។ **អលមត្ថវិចិន្តក**ន្តិ អត្តនោ ច បរេសញ្ច អត្ថំ ហិតំ វិចិន្តេតុំ សមត្ថំ, អលំ វា បរិយត្តំ អត្ថស្ស វិចិន្តកំ, កិលេសវិទ្ធំសនសមត្ថំ អត្ថទស្សិនំ វា, សព្ពមេតំ អត្តនោ អន្តិមភវិកតាយ ថេរោ វទតិ។ **បញ្ច កាមគុណា**តិ រូបាទយោ បញ្ច កាមកោដ្ឋាសា។ **លោកេ**តិ តេសំ បវត្តិដ្ឋានទស្សនំ។ **សម្មោហា**តិ សម្មោហនិមិត្តំ អយោនិសោមនសិការហេតុ។ **សម្មោហា**តិ វា សម្មោហនា សម្មោហករា។ **បាតយិំសូ**តិ ធីរភាវតោ បាតេសុំ, លោកតោ វា ឧត្តរិតុកាមំ មំ លោកេ បាតយិំសូតិ អត្ថោ។

បក្ខន្ទោតិ អនុបវិដ្ឋោ។ **មារវិសយេ**តិ កិលេសវិសយេ កិលេសមារស្ស បវត្តិដ្ឋានេ, តស្ស វសំ គតោតិ អធិប្បាយោ។ ទេវបុត្តមារស្ស វា ឥស្សរិយដ្ឋានេ តំ អនុបវិសិត្វា ឋិតោ។ **ទឡ្ហសល្លសមប្បិតោ**តិ ទឡ្ហំ ថិរំ, ទឡ្ហេន វា សល្លេន សមប្បិតោ, រាគសល្លេន ហទយំ អាហច្ច វិទ្ធោ។ **អសក្ខិំ មច្ចុរាជស្ស, អហំ បាសា បមុច្ចិតុ**ន្តិ អគ្គមគ្គសណ្ឌាសេន រាគាទិសល្លំ អនវសេសតោ ឧទ្ធរន្តោយេវ រាគពន្ធនសង្ខាតា មច្ចុរាជស្ស បាសា អហំ បរិមុច្ចិតុំ អសក្ខិំ, តតោ អត្តានំ បមោចេសិំ។

តតោ ឯវ ច **សព្ពេ កាមា បហីនា មេ, ភវា សព្ពេ បទាលិតា**តិ វត្ថារម្មណាទិភេទេន អនេកភេទភិន្នា សព្ពេ កិលេសកាមា អរិយមគ្គេន សមុច្ឆេទវសេន មយា បហីនា។ កិលេសកាមេសុ ហិ បហីនេសុ វត្ថុកាមាបិ បហីនា ឯវ ហោន្តិ។ តថា កាមភវកម្មភវាទយោ ភវា សព្ពេ មគ្គញាណាសិនា បទាលិតា វិទ្ធំសិតា។ កម្មភវេសុ ហិ បទាលិតេសុ ឧបបត្តិភវា បទាលិតា ឯវ ហោន្តិ។ ឯវំ កម្មភវានំ បទាលិតត្តា ឯវ **វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ**តិ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ ឥទមេវ ច ថេរស្ស អញ្ញាព្យាករណំ អហោសិ។

ឧត្តរបាលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. អភិភូតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សុណាថ ញាតយោ សព្ពេតិ អាយស្មតោ អភិភូតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ឧបចិនន្តោ វេស្សភុស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ តាទិសេន កល្យាណមិត្តសន្និស្សយេន សាសនេ អភិប្បសន្នោ អហោសិ។ សោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ តស្ស ធាតុំ គហេតុំ មហាជនេ ឧស្សាហំ ករោន្តេ សយំ សព្ពបឋមំ គន្ធោទកេន ចិតកំ និព្ពាបេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ វេឋបុរនគរេ រាជកុលេ និព្ពត្តិត្វា **អភិភូតោ**តិ លទ្ធនាមោ បិតុ អច្ចយេន រជ្ជំ ការេតិ។ តស្មិញ្ច សមយេ ភគវា ជនបទចារិកំ ចរន្តោ អនុបុព្ពេន តំ នគរំ បាបុណិ។ តតោ សោ

រាជា “ភគវា កិរ មម នគរំ អនុប្បត្តោ”តិ សុត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា ទុតិយទិវសេ មហាទានំ បវត្តេសិ។ ភគវា ភុត្តាវី តស្ស រញ្ញោ អជ្ឈាសយានុរូបំ អនុមោទនំ ករោន្តោ យេវ វិត្ថារតោ ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ ធម្មំ សុត្វា លទ្ធប្បសាទោ រជ្ជំ បហាយ បព្ពជិត្វា អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៧.១១-១៥) –

“ទយ្ហមានេ សរីរម្ហិ, វេស្សភុស្ស មហេសិនោ;
គន្ធោទកំ គហេត្វាន, ចិតំ និព្ពាបយឹ អហំ។

“ឯកតឹសេ ឥតោ កប្បេ, ចិតំ និព្ពាបយឹ អហំ;
ទុគ្គតឹ នាភិជានាមិ, គន្ធោទកស្សិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ…. កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា វិមុត្តិសុខេន វិហរន្តេ តស្មឹ តស្ស ញាតកា អមច្ចា បារិសជ្ជា នាគរា ជានបទាតិ សព្ពេ សមាគន្ត្វា, “ភន្តេ, កស្មា ត្វំ អម្ហេ អនាថេ កត្វា បព្ពជិតោ”តិ បរិទេវឹសុ។ ថេរោ តេ ញាតិបមុខេ មនុស្សេ បរិទេវន្តេ ទិស្វា តេសំ អត្តនោ បព្ពជ្ជការណវិភាវនមុខេន ធម្មំ កថេន្តោ –

២៥៥. “សុណាថ ញាតយោ សព្ពេ, យាវន្តេត្ថ សមាគតា;
ធម្មំ វោ ទេសយិស្សាមិ, ទុក្ខា ជាតិ បុនប្បុនំ។

២៥៦. “អារម្ភថ និក្កមថ, យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ;
ធុនាថ មច្ចុនោ សេនំ, នឡាគារំវ កុញ្ជរោ។

២៥៧. “យោ ឥមស្មឹ ធម្មវិនយេ, អប្បមត្តោ វិហស្សតិ;
បហាយ ជាតិសំសារំ, ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សតី”តិ។ – តិស្សោ គាថា អភាសិ;

តត្ថ **សុណាថា**តិ និសាមេថ, ឥទានិ មយា វុច្ចមានំ ឱហិតសោតា សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារេថាតិ អត្ថោ។ **ញាតយោ**តិ ញាតី បមុខេ កត្វា តេសំ សព្ពេសំ អាលបនំ, តេនាហ “**សព្ពេ យាវន្តេត្ថ សមាគតា**”តិ, យាវន្តោ យត្តកា ឯត្ថ សមាគមេ, ឯតិស្សំ វា មម បព្ពជ្ជាយ សមាគតាតិ អត្ថោ។

ឥទានិ យំ សន្ធាយ “សុណាថា”តិ សវនាណត្តិកវចនំ កតំ, តំ “**ធម្មំ វោ ទេសយិស្សាមី**”តិ បដិជានិត្វា “**ទុក្ខា ជាតិ បុនប្បុន**”ន្តិអាទិនា ទេសេតុំ អារភិ។ តត្ថ **ទុក្ខា ជាតិ បុនប្បុន**ន្តិ ជាតិ នាមេសា គព្ភោក្កន្តិមូលកាទិភេទស្ស ជរាទិភេទស្ស ច អនេកវិហិតស្ស ទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ ទុក្ខា។ សា បុនប្បុនំ បវត្តមានា អតិវិយ ទុក្ខា។

តស្សា បន ជាតិយា សមតិក្កមនត្ថំ ឧស្សាហោ ករណីយោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អារម្ភថា**”តិអាទិ។ តត្ថ **អារម្ភថា**តិ អារម្ភធាតុសង្ខាតំ វីរិយំ ករោថ។ **និក្កមថា**តិ កោសជ្ជបក្ខតោ និក្ខន្តត្តា និក្កមធាតុសង្ខាតំ តទុត្តរិវីរិយំ ករោថ។ **យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ**តិ យស្មា សីលសំវរេ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា ភោជនេ មត្តញ្ញុតា សតិសម្បជញ្ញន្តិ ឥមេសុ ធម្មេសុ បតិដ្ឋិតានំ ជាគរិយានុយោគវសេន អារម្ភនិក្កមធាតុយោ សម្បជ្ជន្តិ, តស្មា តថាភូតា សមថវិបស្សនាសង្ខាតេ អធិសីលសិក្ខាទិសង្ខាតេ វា ភគវតោ សាសនេ យុត្តប្បយុត្តា ហោថ។ **ធុនាថ មច្ចុនោ សេនំ, នឡាគារំវ កុញ្ជរោ**តិ ឯវំ បដិបជ្ជន្តា ច តេធាតុកស្សរស្ស មច្ចុរាជស្ស វសំ សត្តេ នេតីតិ តស្ស សេនាសង្ខាតំ អពលំ ទុព្ពលំ យថា នាម ថាមពលូបបន្នោ កុញ្ជរោ នឡេហិ កតំ អគារំ ខណេនេវ វិទ្ធំសេតិ, ឯវមេវ កិលេសគណំ ធុនាថ វិធមថ វិទ្ធំសេថាតិ អត្ថោ។

ឯវំ បន ពុទ្ធសាសនេ ឧស្សាហំ ករោន្តស្ស ឯកំសិកោ ជាតិទុក្ខស្ស សមតិក្កមោតិ ទស្សេន្តោ “**យោ ឥមស្មិ**”ន្តិអាទិនា តតិយំ គាថមាហ។ តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អភិភូតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. គោតមត្ថេរគាថាវណ្ណនា

សំសរន្តិ អាយស្មតោ គោតមត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយំ កិរ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ បុញ្ញានិ ករោន្តោ សិខិម្ហិ ភគវតិ បរិនិព្ពុតេ តស្ស ចិតកំ ទេវមនុស្សេសុ បូជេន្តេសុ អដ្ឋហិ ចម្បកបុប្ផេហិ ចិតកំ បូជេសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មឹ ពុទ្ធុប្បាទេ សក្យរាជកុលេ និព្ពត្តិត្វា

គោតមោតិ គោត្តវសេនេវ អភិលក្ខិតនាមោ វយប្បត្តោ សត្ថុ ញាតិសមាគមេ បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៧.៦-១០) –

“ឈាយមានស្ស ភគវតោ, សិខិនោ លោកពន្ធុនោ;
អដ្ឋ ចម្បកបុប្ផានិ, ចិតកំ អភិរោបយិំ។

“ឯកតិំសេ ឥតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិរោបយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ចិតបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ.… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

ឆឡភិញ្ញោ បន ហុត្វា វិមុត្តិសុខេន វិហរន្តោ ឯកទិវសំ ញាតកេហិ “កស្មា, ភន្តេ, អម្ហេ បហាយ បព្ពជិតោ”តិ បុដ្ឋោ សំសារេ អត្តនា អនុភូតទុក្ខញ្ចេវ ឥទានិ អធិគតំ និព្ពានសុខញ្ច បកាសេន្តោ –

២៥៨. “សំសរំ ហិ និរយំ អគច្ឆិស្សំ, បេតលោកមគមំ បុនប្បុនំ;
ទុក្ខមម្ហិបិ តិរច្ឆានយោនិយំ, នេកធា ហិ វុសិតំ ចិរំ មយា។

២៥៩. “មានុសោបិ ច ភវោភិរាធិតោ, សគ្គកាយមគមំ សកិំ សកិំ;
រូបធាតុសុ អរូបធាតុសុ, នេវសញ្ញិសុ អសញ្ញិសុដ្ឋិតំ។

២៦០. “សម្ភវា សុវិទិតា អសារកា, សង្ខតា បចលិតា សទេរិតា;
តំ វិទិត្វា មហមត្តសម្ភវំ, សន្តិមេវ សតិមា សមជ្ឈគ”ន្តិ។ –

តីហិ គាថាហិ តេសំ ធម្មំ ទេសេសិ។

តត្ថ **សំសរ**ន្តិ អនាទិមតិ សំសារេ សំសរន្តោ កម្មកិលេសេហិ បញ្ចសុ គតីសុ ចវនុបបាតវសេន អបរាបរំ សំសរន្តោតិ អត្ថោ។ **ហី**តិ និបាតមត្តំ។ **និរយំ អគច្ឆិស្ស**ន្តិ សញ្ជីវាទិកំ អដ្ឋវិធំ មហានិរយំ, កុក្កុឡាទិកំ សោឡសវិធំ ឧស្សទនិរយញ្ច បដិសន្ធិវសេន ឧបគច្ឆិំ។ “**បុនប្បុន**”ន្តិ ឥទំ ឥធាបិ អានេតព្ពំ។ **បេតលោក**ន្តិ បេត្តិវិសយំ, ខុប្បិបាសាទិភេទំ បេតត្តភាវន្តិ អត្ថោ។ **អគម**ន្តិ បដិសន្ធិវសេន ឧបគច្ឆិំ ឧបបជ្ជិំ។ **បុនប្បុន**ន្តិ អបរាបរំ។ **ទុក្ខមម្ហិបី**តិ អញ្ញមញ្ញំ តិខិណកសាបតោទាភិឃាតាទិទុក្ខេហិ ទុស្សហាយបិ។ លិង្គវិបល្លាសេន ហេតំ វុត្តំ “ទុក្ខមម្ហិបី”តិ។ **តិរច្ឆានយោនិយ**ន្តិ មិគបក្ខិអាទិភេទាយ តិរច្ឆានយោនិយំ។ **នេកធា ហី**តិ ឱដ្ឋគោណគទ្រភាទិវសេន ចេវ កាកពលាកកុលលាទិវសេន ច អនេកប្បការំ អនេកវារញ្ច **ចិរំ** ទីឃមទ្ធានំ **មយា វុសិតំ** និវុត្ថំ ឧគ្គស្តមានសតាទិវសេន ទុក្ខំ អនុភូតំ។ តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តសត្តោ មហាមូឡ្ហតាយ ចិរតរំ តត្ថេវ អបរាបរំ បរិវត្តតីតិ ទស្សនត្ថំ ឥធ “ចិរ”ន្តិ វុត្តំ។

មានុសោបិ ច ភវោភិរាធិតោតិ មនុស្សត្តភាវោបិ មយា តាទិសេន កុសលកម្មុនា សមវាយេន អភិរាធិតោ សាធិតោ អធិគតោ។ កាណកច្ឆបោបមសុត្តមេត្ថ (ម. និ. ៣.២៥២; សំ. និ. ៥.១១១៧) ឧទាហរិតព្ពំ។ **សគ្គកាយមគមំ សកិំ សកិ**ន្តិ សគ្គគតិសង្ខាតំ កាមាវចរទេវកាយំ សកិំ សកិំ កទាចិ កទាចិ ឧបបជ្ជនវសេន អគច្ឆិំ។ **រូបធាតុស្វ**តិ បុថុជ្ជនភវគ្គបរិយោសានេសុ រូបភវេសុ **អរូបធាតុស្វ**តិ អរូបភវេសុ។ **នេវសញ្ញិសុ អសញ្ញិសុដ្ឋិត**ន្តិ រូបារូបធាតូសុ ច ន កេវលំ សញ្ញីសុ ឯវ, អថ ខោ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីសុ អសញ្ញីសុ ច ឧបបជ្ជ ឋិតំ មយាតិ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ នេវសញ្ញិគ្គហណេន ហេត្ថ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីភវោ គហិតោ។ យទិបិ មេ ទ្វេ ភវា រូបារូបធាតុគ្គហណេនេវ គយ្ហន្តិ, យេ បន ឥតោ ពាហិរកា តត្ថ និច្ចសញ្ញិនោ ភវវិមោក្ខសញ្ញិនោ ច, តេសំ តស្សា សញ្ញាយ មិច្ឆាភាវទស្សនត្ថំ វិសុំ គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវំ ទ្វីហិ គាថាហិ ភវមូលស្ស អនុបច្ឆិន្នត្តា អនាទិមតិ សំសារេ អត្តនោ វដ្តទុក្ខានុភវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តទុបច្ឆេទេន វិវដ្តសុខានុភវំ ទស្សេន្តោ “**សម្ភវា**”តិអាទិនា តតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **សម្ភវា**តិ ភវា។ កាមភវាទយោ ឯវ ហិ ហេតុបច្ចយសមវាយេន ភវន្តីតិ ឥធ សម្ភវាតិ វុត្តា។ **សុវិទិតា**តិ វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ សុដ្ឋុ វិទិតា។ **អសារកា**តិអាទិ តេសំ វិទិតាការទស្សនំ។ តត្ថ **អសារកា**តិ និច្ចសារាទិសាររហិតា។ **សង្ខតា**តិ សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតា។ **បចលិតា**តិ សង្ខតត្តា ឯវ ឧប្បាទជរាទីហិ បការតោ ចលិតា អនវដ្ឋិតា។ **សទេរិតា**តិ សទា សព្ពកាលំ ភង្គេន ឯរិតា, ឥត្តរា ភង្គគាមិនោ បភង្គុនោតិ អត្ថោ។ **តំ វិទិត្វា មហមត្តសម្ភវ**ន្តិ តំ យថាវុត្តំ សង្ខតសភាវំ អត្តសម្ភវំ អត្តនិ សម្ភូតំ អត្តាយត្តំ ឥស្សរាទិវសេន អបរាយត្តំ

បរិញ្ញាភិសមយវសេន អហំ វិទិត្វា តប្បដិបក្ខភូតំ **សន្តិមេវ** និព្ពានមេវ មគ្គបញ្ញាសតិយា **សតិមា** ហុត្វា **សមជ្ឈគំ** អធិគច្ឆឹ អរិយមគ្គភាវនាយ អនុប្បត្តោតិ។ ឯវំ ថេរោ ញាតកានំ ធម្មទេសនាមុខេន អញ្ញំ ព្យាកាសិ។

គោតមត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. ហារិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា

យោ បុព្ពេ ករណីយានីតិ អាយស្មតោ ហារិតត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ តស្ស ចិតកបូជាយ កយិរមានាយ គន្ធេន បូជំ អកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **ហារិតោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ ជាតិមានំ និស្សាយ អញ្ញេ វសលវាទេន សមុទាចរតិ។ សោ ភិក្ខូនំ សន្តិកំ គន្ធា ធម្មំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិតោបិ ចិរបរិចិតត្តា វសលសមុទាចារំ ន វិស្សជ្ជេ។ អថេកទិវសំ សត្ថុ សន្តិកេ ធម្មំ សុត្វា សញ្ជាតសំវេគោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អត្តនោ ចិត្តប្បវត្តិំ ឧបបរិក្ខន្តោ មានុទ្ធច្ចវិគ្គហិតតំ ទិស្វា តំ បហាយ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៦.៦៣-៦៧) –

“ចិតាសុ កុរុមានាសុ, នានាគន្ធេ សមាហដេ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, គន្ធមុដ្ឋិមបូជយិំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, ចិតកំ យមបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ចិតបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហា បន ហុត្វា វិមុត្តិសុខំ អនុភវន្តោ **“យោ បុព្ពេ ករណីយានី”**តិអាទិនា តីហិ គាថាហិ ភិក្ខូនំ ឱវាទទានមុខេន អញ្ញំ ព្យាកាសិ។ តាសំ អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។

ហារិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. វិមលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

បាបមិត្តេតិ អាយស្មតោ វិមលត្ថេរស្ស គាថា។ កា ឧប្បត្តិ? អយម្បិ បុរិមពុទ្ធេសុ កតាធិការោ តត្ថ តត្ថ ភវេ វិវដ្ដូបនិស្សយំ បុញ្ញំ ឧបចិនន្តោ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ កាលេ កុលគេហេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ សាធុកីឡនទិវសេសុ វីតិវត្តេសុ សត្ថុ សរីរំ គហេត្វា ឧបាសកេសុ ឈាបនដ្ឋានំ គច្ឆន្តេសុ សត្ថុ គុណេ អាវជ្ជិត្វា បសន្នមានសោ សុមនបុប្ផេហិ បូជមកាសិ។ សោ តេន បុញ្ញកម្មេន ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ ឥមស្មិំ ពុទ្ធុប្បាទេ ពារាណសិយំ ព្រាហ្មណកុលេ និព្ពត្តិត្វា **វិមលោ**តិ លទ្ធនាមោ វយប្បត្តោ សោមមិត្តត្ថេរំ និស្សាយ សាសនេ បព្ពជិត្វា តេនេវ ឧស្សាហិតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា នចិរស្សេវ អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ២.៤៦.៥៨-៦២) –

“នីហរន្តេ សរីរម្ហិ, វជ្ជមានាសុ ភេរិសុ;
បសន្នចិត្តោ សុមនោ, បត្តិបុប្ផមបូជយិំ។

“សតសហស្សិតោ កប្បេ, យំ បុប្ផមភិបូជយិំ;
ទុគ្គតិំ នាភិជានាមិ, ទេហបូជាយិទំ ផលំ។

“កិលេសា ឈាបិតា មយ្ហំ…បេ… កតំ ពុទ្ធស្ស សាសន”ន្តិ។

អរហត្តំ បន បត្វា អត្តនោ សហាយស្ស ភិក្ខុស្ស ឱវាទំ ទេន្តោ –

២៦៤. “បាបមិត្តេ វិវជ្ជេត្វា, ភជេយ្យុត្តមបុគ្គលំ;
ឱវាទេ ចស្ស តិដ្ឋេយ្យ, បត្ថេន្តោ អចលំ សុខំ។

២៦៥. “បរិត្តំ ទារុមារុយ្ហ, យថា សីទេ មហណ្ណវេ;
ឯវំ កុសីតមាគម្ម, សាធុជីវីបិ សីទតិ;

តស្មា តំ បរិវជ្ជេយ្យ, កុសីតំ ហីនវីរិយំ។

២៦៦“បវិវិត្តេហិ អរិយេហិ, បហិតត្តេហិ ឈាយិភិ;
និច្ចំ អារទ្ធវីរិយេហិ, បណ្ឌិតេហិ សហាវសេ”តិ។ –

តិស្សោ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **បាបមិត្តេ**តិ អកល្យាណមិត្តេ អសប្បុរិសេ ហីនវីរិយេ។ **វិវជ្ជេត្វា**តិ តំ អភជនវសេន ទូរតោ វជ្ជេត្វា។ **ភជេយ្យុត្តមបុគ្គល**ន្តិ សប្បុរិសំ បណ្ឌិតំ កល្យាណមិត្តំ ឱវាទានុសាសនីគហណវសេន សេវេយ្យ។ **ឱវាទេ ចស្ស តិដ្ឋេយ្យា**តិ អស្ស កល្យាណមិត្តស្ស ឱវាទេ អនុសិដ្ឋិយំ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជនវសេន តិដ្ឋេយ្យ។ **បត្ថេន្តោ**តិ អាកង្ខន្តោ។ **អចលំ សុខ**ន្តិ និព្ពានសុខំ ផលសុខញ្ច។ តម្បិ ហិ អកុប្បភាវតោ “អចល”ន្តិ វុច្ចតិ។ សេសំ វុត្តត្ថមេវ។

វិមលត្ថេរគាថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តិកនិបាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមោ ភាគោ និដ្ឋិតោ។